DTU Bibliotek

Denne fil er downloadet fra

Danmarks Tekniske Kulturarv

www.tekniskkulturarv.dk

Danmarks Tekniske Kulturarv drives af DTU Bibliotek og indeholder scannede bøger og fotografier fra bibliotekets historiske samling.

Rettigheder

Du kan læse mere om, hvordan du må bruge filen, på *www.tekniskkulturarv.dk/about*

Er du i tvivl om brug af værker, bøger, fotografier og tekster fra siden, er du velkommen til at sende en mail til *tekniskkulturarv@dtu.dk*

INDUSTRI-
FORENINGEN.

~~46~~
5 (04)

3587
~~46~~

5 (04)

5 (04)

~~5 (04)~~

NATURLIV.

TRYKT HOS J. H. SCHULTZ.

Laplands Fuglebjærge.

»Da Skaberen havde fuldendt sin Yndlingsplanet Jorden og glædede sig over sit vellykkede Værk, tænkte Satan straks paa at ødelægge det. Han var endnu ikke forjagen fra Himlen og boede blandt Ærkeenglene i de saliges Boliger. Op til den syvende Himmel fløj han og løftede dér en vældig Sten; den slyngede han saa med al Kraft ned mod den i ungdommelig Skønhed prangende Jord. Heldigvis opdagede Skaberen i Tide hans onde Anslag og sendte en Ærkeengel ud for at forebygge Ulykken. Englen fløj endnu hurtigere end Stenen ned i Dybet, og det lykkedes den at frelse Landet. Med tordenlignende Larm styrtede den kæmpemæssige Sten i Havet, saa Bølgerne vældede op over det omliggende Land og oversvømmede det i vid Omkreds. Ved Faldets uhyre Kraft splintredes Stenens ydre Skal, og Tusinder af Splinter sank i Havet til begge Sider; nogle forsvandt i Dybet, andre ragede op af Bølgerne: nøgne som selve Stenen. Da forbarmede Gud sig, og i sin uendelige Godhed besluttede han at lade Liv spire frem ogsaa paa denne øde Klippeblok. Men den frugtbringende Jord i hans Haand var næsten sluppen op, der var kun meget lidt tilbage deraf, næppe tilstrækkeligt til, at der hist og her kunde strøs nogle Smuler ud over Stenen.«

Saaledes fortæller et ældgammelt Sagn, der blandt Lapperne gaar fra Mund til Mund. Den Sten, som Satan kastede, er Skandinavien; Splinterne af Stenen, som styrtede i Havet til begge Sider, er Skærene, som i en broget Krans omgiver Halvøen; de Revner og Sprækker, som den fik i Faldet, er Fjordene og Dalene i det indre; de Jordsmuler, som faldt fra den milde Skaberhaand, er den ringe Del frugtbart Land, der findes i Skandinavien. Man maa selv have været

i Skandinavien og særlig i Norge; man maa have styret Baaden blandt Skærene, maa have omsejlet Landet fra det sydligste Punkt til højest oppe i Nord, for at forstaa dette naive Sagn i dets hele Dybde og Betydning. Vidunderligt er i Sandhed Landet, vidunderligt dets Fjorde, endnu vidunderligere dets Krans af Øer og Skær. Skandinavien er et Alpeland ligesom Schweiz og Tyrol, og dog uendelig forskelligt fra begge. Ligesom Alperne har det sine høje Fjælde, sine Jøkler, sine skummende Bække, sine klare, stille Alpesøer, i Dalene de mørke Gran- og Fyrreskove, højere oppe de lysegrønne Birkeskove, de vidtstrakte, her til Tundraer forvandlede Moser paa de brede Fjældrygge, Blokhusene paa Bjærgskraaningerne, Sennhytterne i Dalene højest oppe, og dog er alt ganske anderledes end i Alpelandene, og Forskellen vil være slaaende for enhver, der har set det ene og det andet Land. Dette kommer af, at to storartede og imponerende Dele af Verden her mødes og forenes, Højfjældene og Havet.

Det Indtryk, man faar af Skandinavien som Helhed, er paa én Gang alvorligt og muntert. Med Strænghed parres Mildhed, det mørke afveksler med det muntre, med det døde, ængstende forener sig det livlige og opløftende. Sorte Klippemasser hæver sig lodret op af Havet og de dybtindskaarne Fjorde, kløfter sig og deler sig, taarner sig stejlt op og bøjer sig truende forover; paa Bjærgtoppene ligger Ismasserne milevidt, bedækker hele Landskaber og forjager alt Liv, saa nær som i de fra dem udløbende Klippebække, i disse Klippebække, som overalt spinder deres Sølvbaand ud over de mørke Masser og ikke blot fryder Øjet, men ogsaa tilhvisker Øret Højfjældenes ophøjede Sang; Klippebækkene, der i enhver Sænkning forsvinder i Dybet, styrter frem af hver Kløft, eller i vild Dans kaster sig ud over Klippen, idet de danner Fald paa Fald og paa den modsatte Side vækker et tusindstemmigt Ekko. Disse brusende Vande, der styrter i Dybet fra enhver Sænkning i Fjældet, de skinnende Vandstriber, som hænger ved næsten hver eneste Klippevæg, den i Røg opstigende Vanddamp, som fortæller om de mest skjulte Fald, det er dem, der selv i det mest øde Vildnis fremkalder Liv paa Steder, hvor Øjet ikke møder andet end Klipper og Himmel.

Men hvor ophøjet end det indre Lands Skønhed er, hvor fængslende og overvældende end Fjordene virker ved deres Klippevægge, Afgrunde og Dale, Forbjærge og Fjældspidser; endnu ejendommeligere

er dog derude i Havet Øerne og Skærene, der ligger langs Landet lige fra Syd til Nord og skaber en Labyrint af Bugter, Sunde og Stræder, som man næppe ser Mage til paa hele den vide Jord.

De store Øer afspejler mere eller mindre tro det faste Land; de smaa Øer og Skær bevarer under alle Omstændigheder deres Særpræg. Dette veksler mere eller mindre med hver Bredegrad, som man overskrider paa sin Vej mod Nord. Ganske vist mangler Bjærgene saa vel som Havet Sydens Rigdom; dog savner de ingenlunde Skønhed, og navnlig i Midnatstimerne, naar Midsommersolen staar stor og blodrød over Synskredsen og Havet og udgyder sin ligesom tilslørede Glans over de vidtstrakte Bjærgtoppe og Havet, gør de et overvældende Indtryk. Hertil bidrager væsenlig de overalt spredte Bøndergaarde, opførte af Tømmer og dækkede med Tørv, prangende i en ejendommelig blodrød Farve, som stikker af mod det grønne Tag, Bjærgvæggenes mørke Farvetoner og Jøklernes isblaa Masser i Billedets Baggrund.

Ikke uden Forundring iagttager den med Landet ubekendte Sydlænding, at disse Gaarde bliver større, stadseligere og rummeligere, jo længere man trænger frem mod Nord, at de, skøndt ikke længere omgivne af Marker, men højst kun af smaa Haver, i Henseende til Størrelse, Rummelighed og Udstyrelse langt overtræffer de hyttelignende Bygninger i det sydlige Skandinavien; ja, at de stadseligste og mest storartede af dem endog ligger paa forholdsvis smaa Øer, hvor kun et tyndt Muldjordslag bedækker Klippen, hvor ikke engang en lille Have kan afvindes den utaknemmelige Jordbund.

Denne tilsyneladende Gaade løses, naar man betænker, at i Nordland og Finland er ikke Landet, men Havet den Ager, som pløjes; at man ikke om Sommeren saar og svinger Leen, men at man høster midt om Vinteren uden at have saaet; at det netop er i de Maaneder, i hvilke den lange Nat ubestridt udøver sit Herredømme, og i Stedet for Solen kun Maanen lyser, i Stedet for Morgen- og Aftenrøden kun Nordlyset gløder, at Mennesket deroppe indhøster Havets rige Velsignelse. Ved Efteraarsjævndøgn ruster Norges kraftige Mænd paa alle Kystpladser sig til at bjærge den nordiske Høst. Hver By, hver Flække, hver Landsby sender et eller flere bemandede Skibe op til Øerne eller Skærene paa den anden Side af Polarkredsen, for at lægge sig for Anker dér for hele Maaneder, og fra Fartøjerne, fra Bøndergaarde,

at bjærge den velsignede Høst. Om Sommeren er Landet deroppe stille og mennesketomt, om Vinteren vrimler Øer, Bugter og Sunde af virksomme Mennesker, og arbejdsomme Hænder er Dag og Nat i Virksomhed. Hvor rummelige Gaardene end kan synes at være, saa formaar de dog ikke at huse den Mængde Mennesker, som her strømmer sammen, og i Nærheden af Fartøjerne maa ofte raat opførte, tørvbedækte Hytter berede Fiskerne et nødtørftigt Tag over Hovedet.

Ved Vintersolhvervstid, naar vi fejrer Julefesten, er Virksomheden deroppe livligst. Man har nu allerede i Uger høstet af Havets rige Skatte. Besjælede af den mægtigste Trang, som behersker alle levende Væsener, ledede af den uimodstaaelige Drift til at udsaa Spirer til kommende Slægter, stiger uendelige Skarer af Fisk op fra Havets dybeste Dyb. Torsk, Kuller o. a. stiger op til de øvre Vandlag, nærmer sig Kysten, trænger ind i alle Sunde og Fjorde og opfylder Havets Overflade i mange Miles Omkreds.

Saa tæt svømmer de kun af én Følelse besjælede Fisk, at Baaden bogstaveligt maa bryde sig en Bane mellem dem, at det af dem opfyldte tunge Næt spotter Fiskernes Kæmpekræfter, eller gaar itu, at en Aare, der sættes lodret ned mellem de til hinanden pressede Fisk, i nogle Øjeblikke kan beholde sin Stilling, inden den kan føres til Siderne. Saalangt Klippeøerne lades uberørte af de brusende Tidevande fra det midterste Flodmærke op til den nederste Kant af det paa Toppen hvilende Jordlag dækkes den nøgne Klippe af en uafbrudt Ring af spaltede Fisk, som her er blevne lagt ud til Tørring; medens man paa derover rejste Stilladser udsætter andre Fisk for den skarpe og tørrende Luft. Vel tømmer man nu og da Klipperne og Stilladserne for at lagre de i Bundter pakkede, tørrede Fisk i de for dem bestemte Skure, men kun for at skaffe Plads for de imens paany fangede og tilberedte.

I Maaneder vedvarer dette travle Liv, i Maaneder varer uafbrudt dette Marked; i Maaneder udveksler Norden og Syden deres Skatte. Først i de Dage, da ved Middagstid et klart Skin i Syd bebuder den hidtil skjulte Sols Nærmelse, ender lidt efter lidt den rige Fangst. Fra Forraadshusene bringer man den tørrede Stok- eller Klipfisk ned til Skibene, fylder alle Rum fra Køl til Dæk og ruster sig til at vende hjemad eller til at sejle til andre Dele af Verden. Det ene Skib efter det andet hejser sine brunkantede Sejl og styrer afsted.

Mere stille bliver det i Norden, mere ensomt Landet, mere øde Havet. Endelig ved Foraarsjævndøgn har næsten alle fremmede Skibe forladt Høstpladsen og alle Fisk har atter trukket sig tilbage til Havets mørke Dyb. Men allerede udsender Havet nye Børn, og atter bliver der Liv i Sundene, Bugterne og Fjordene, ikke dér alene, men ogsaa paa Øerne og Skærene, og snart skuer Millioner af klare Fugleøjne ned i Havet fra disse Steder, hvor det travle Vinterliv herskede.

Der er et dybt indgribende Træk i alle egenlige Søfugles Liv, nemlig det, at kun to Aarsager kan bevæge dem til at besøge Landet: den hvert Foraar paany vaagnende Kærlighedsfølelse og den mørke Anelse om den sig nærmende Død. Det er ikke Vinteren med sin lange Nat, sin Kulde og sine Storme, der driver dem til at søge Land: de er hærdede imod alle det høje Nords ublide Vejrforhold og vante til at skøtte deres Sysler paa eller under Bølgerne; ej heller Frygten for Rovfiskens truende Tand skræmmer dem i Land; de besøger dette, f. Eks. en ensomt i Havet liggende Ø, kun lejlighedsvis og kun en kort Stund for at gennemfedte deres Fjerdragt grundigere, end dette kan ske i Vandet. Men naar Kærligheden med Solens første Straaler begynder at røre sig i deres Hjærter, da vender gamle og unge, selv om de skal nødes til at svømme eller flyve Tusinder af Sømil, atter tilbage til det Sted, hvor de først skuede Dagens Lys, og naar en Søfugl midt i den iskolde Vinter, naar disse Pladser længe har ligget øde, føler Døden i Hjærtet, da skynder den sig, saalænge Kræfterne staar den bi, afsted, for om muligt at komme til at dø paa samme Sted, hvor dens Vugge stod.

Det er de utallige Søfugles aarlige Møde paa Rugepladserne, som i flere Maaneder meddeler disse et Liv, der er saa storartet, at det ikke er til at beskrive. Forskellige som Søfuglene selv er Flokkene, forskellige de Steder, eller som Nordmanden siger: de Bjærge, de befolker. Medens nogle til Rugepladser kun vælger saadanne Skær, som lige netop hæver sig over Flodmærket og ikke frembringer flere Planter, end der akkurat behøves for at beklæde Reden, der er anbragt i den i Land skyllede Tang — vælger andre Øer, som hæver sig brat og stejlt Hundreder af Fod over Havet og enten er rigt forsynede med fremspringende Dele, Afsatser, Huler, Kløfter og andre Gemmesteder, eller bedækkes af et tykt Lag af de

til Tørv forvandlede Planterester. De lavere Skær plejer Nordmanden at kalde »Edderfugleholme« efter de værdifuldeste eller, hvad der er det samme, nyttigste af alle Søfugle, som han da ogsaa omfatter med særlig Forkærlighed; ved Navnet Fuglebjærge forstaar han i Almindelighed kun de brat fra Havet opstigende højere Øer, der hovedsagelig bebos af Alker eller af Maager.

Hvor fristende det end kan være for Naturforskeren nærmere at betragte og udførligere at skildre hver enkelt af Havets Rugefugle, saa byder Talrigheden af de højnordiske Fuglebjærges Befolkning ham nødvendigvis at begrænse sig; ogsaa jeg maa give Afkald paa at tegne indgaaende Billeder af alle disse Fugles Liv; men anser mig dog forpligtet til i det mindste flygtigt at skildre en og anden for at fremhæve nogle Hovedtræk af Søfuglenes Liv. Hvor vanskeligt Valget end kan være, maa dog en af dem, som hvert Aar vender tilbage til de samme Rugepladser og paa den vidunderligste Maade giver disse og deres Omgivelser Liv og Farve, nemlig Edderfuglen, ikke savnes blandt de udvalgte.

To Arter af disse prægtige Fugle bebor eller besøger Evropas Kyster; den ene af dem, den almindelige Edderfugl, forekommer forholdsvis langt mod Syd, lige ned til Øerne udenfor det nordvestlige Tyskland. Deres Fjerdragt er et tro Spejlbillede af det højnordiske Hav. Sort og rødt, askegraat, isgrønt, hvidt, brunt og gult er de Farver, som er forenede hos dem. Den almindelige Edderfugl er den mindst prægtige af dem, men den er dog en overordenlig smuk Fugl: Nakken og Ryggen, et Baand over Vingen og en Plet paa Siden af Overkroppen er hvide som Bølgernes Skum; Halsen og Kraven er svagt rosenfarvede paa hvid Bund, som om Midnatssolens Glød havde efterladt noget af sin Straaleglans paa dem; en Stribe paa hver Side af Hovedet er grøn som Jøklernes Is; men den nederste Del af Brystet og Bugen, Vingerne og Halen er sorte som selve Havets Dyb. En saa prægtig Dragt er dog kun faldet i Hannens Lod; Hunnen klæder sig — som Tilfældet er med alle Ænder — i en langt mere fordringsløs og dog ikke mindre tiltalende Dragt. Den fremherskende rustfarvede Grund, der mere eller mindre spiller i brunt, er tegnet af Længde- og Tværpletter, Linier og Snirkler i en saa mangfoldig Nuancering, at man savner Ord for at kunne give en tro Beskrivelse af den.

Ingen anden Andeart er i saa egenlig Forstand som Edderfuglen en Havbeboer, ingen vover sig nødigere paa Land, ingen flyver mere klodset, ingen svømmer hurtigere, ingen dykker med større Færdighed og dybere end den.

Indtil en Dybde af halvandethundrede Fod sænker den sig ned under Havfladen for at skaffe sig Føde, og den skal kunne opholde sig under Vandet indtil fem Minuter, en overordenlig lang Tid. Før Rugetidens Begyndelse forlader den enten slet ikke eller kun undtagelsesvis det aabne Hav, idet den mere følger et Lune end Nødvendigheden. Allerede henimod Slutningen af Vinteren har dog Sværmen, som ogsaa denne Art danner, skilt sig i enkelte Par, og kun de Hanner, som det ikke er lykkedes at vinde en Hun, svømmer endnu omkring i smaa Grupper.

Mellem Ægtefællerne hersker der paa begge Sider den lykkeligste Endrægtighed, kun én Vilje — utvivlsomt Hunnens — er bestemmende for begges Gøren og Laden; hæver Hunnen sig over Vandspejlet for at flyve nogle Hundrede Fod, flyver Hannen efter; dykker Hunnen ned i Dybet, saa forsvinder ogsaa øjeblikkelig Hannen; hvorhen Hunnen end vender sig, følger han hende troligt; hvad hun end gør, saa svarer det altid til hans Ønsker. Endnu lever Parret ude paa det aabne Hav, om end Dybden ikke overstiger halvandethundrede Fod, og altid kun paa Steder, hvor Muslinger i tilstrækkelig Mængde bedækker Klipperne og Bunden. Det er disse Bløddyr, som ofte udelukkende udgør Edderfuglenes Føde og for deres Skyld dykker de ned i den betydelige Dybde; men disse Dyr bevarer dem ogsaa mod den Mangel, som stundom truer saa mange andre Ænder.

I April, senest i Begyndelsen af Maj, nærmer Parrene sig mere og mere til Skærgaardene og derved ogsaa til Kysten. I Hunnens Hjærte er der vaagnet Moderbekymringer, og for disse maa alle andre Hensyn vige. Ude paa det aabne Hav var Parret saa sky, at det aldrig afventede en Baads eller et Skibs Nærmelse, og Mennesket var mere frygtet end noget andet Væsen; nu i Nærheden af Øerne bliver Forholdet et helt andet. Hunnen, der nu kun følger Moderdriften, svømmer ind til Rugeøerne, og uden at bryde sig videre om Mennesket, vralter hun i Land. Bekymret følger nu Ægtefællen hende, ikke uden at lade høre sit advarende: »Ahua, Ahua«, ikke uden forsigtigt at tøve fra Tid til anden, blive tilbage, betænke sig længe for først

da at følge efter. Hunnen agter ikke paa noget af alt dette. Uden at bryde sig om hele den øvrige Verden, vandrer hun hele Øen igennem for at finde en passende Rugeplads; egensindig, som hun er, nøjes hun paa ingen Maade med den første den bedste Tangbunke, som Højvandet har drevet i Land; med den lave Enebærbusk, hvis hen over Jorden udbredte Grene byder et sikkert Gemmested; med den ituslaaede Kasse, som Øens Ejer har stillet op som et beskyt-

Edderfugle.

tende Dække; med de Riskviste, som han har samlet til den. Den nærmer sig uden Frygt Ejerens Bolig, som om den var et Husdyr, gaar indenfor, trænger ind til Husmoderen i Køkken og Dagligstue, vælger i sin Lunefuldhed og Egensindighed maaske endog selve Bagerovnen til Redeplads og tvinger derved Konen i Huset til i Maaneder at lade sit Brød bage paa en anden Ø. Med umiskendelig Skræk følger den tro Andrik hende saa længe som muligt; men naar hun efter hans Mening aldeles glemmer al Forsigtighed og endog

drister sig til at bo under Tag med Mennesker, forsøger han ikke at kæmpe imod hendes Egensindighed, men lader hende i Stikken og flygter atter ud paa det sikre Hav, hvor han afventer hendes daglige Besøg. Vor Edderfuglefrue lader sig ikke bringe ud af Fatning derved, hun slæber endel Ris og Kviste sammen, tillader gerne, at man hjælper hende, stabler Ris og Tang sammen til en Bunke, graver med begge Fødder en Grav, afrunder og glatter denne under uophørlige Svingninger og Drejninger med Brystet og begynder derpaa den endelige Beklædning af Reden. Hun tænker kun paa sit Afkom og rykker derfor af sit Bryst de uforligneligt bløde Dun, danner deraf et Slags Tæppe, som udforer hele Reden og desuden ved dens øverste Kant danner en Krans af en saadan Tykkelse, at den, naar hun forlader Reden, kan benyttes som et Tæppe, der holder al Kulden borte fra Æggene. Allerede inden hun har faaet den indre Beklædning færdig, begynder hun at lægge sine forholdsvis smaa Æg, hvis Skaller er glatte og smudsig- eller grøngraa, indtil Kuldet, der bestaar af seks til otte, sjældent flere eller færre, er blevet fuldtalligt.

Det er paa dette Tidspunkt, at Nordmanden har ventet, det er Egennytte, der har gjort ham saa gæstfri overfor Fuglen. Værten forvandles nu til en Røver. Hensynsløs tager han Æggene ud af Reden, ligesom han uden Betænkning berøver denne den indvendige Beklædning, der bestaar af de kostbare Dun. Fire og tyve til tredive Reder afgiver to Pund Dun til en Værdi dér paa Stedet af henved tredive Kroner. Disse Tal turde forklare Nordmandens Handlemaade.

Med tungt Hjærte ser Edderfuglehunnen sine Forhaabninger for det Aar skuffede, og hun flyver til Søs ud til den ventende Ægtemage. Om denne nu indtrængende gentager sine Advarsler, derom kan jeg ikke have nogen Mening; men jeg kan forsikre, at han véd at trøste hende. Der vækkes endnu en Gang Foraarslyst og Foraarsmod i begges Hjærter. Efter faa Dages Forløb vralter Hunnen, som om intet var hændt, atter ind paa Land for at lave sig en ny Rede; sandsynligvis undgaar hun denne Gang det tidligere Sted og nøjes med den første den bedste, ikke fuldstændigt besatte Tangbunke.

Endnu en Gang laver hun en Fordybning i denne, og atter begynder hun at søge og plukke i sine Fjer for at tilvejebringe den, efter hvad hun synes, aldeles nødvendige Dunseng; men hvor meget hun end anstrænger sig, hvor langt hun end strækker og drejer sin

Hals: hendes Forraad er sluppet op. Men naar har vel en Moder, selv i Andeskikkelse, været raadvild, naar det gjaldt hendes Børns Bedste? Vor Edderand er det heller ikke. Selv har hun ingen flere Dun tilbage — men hendes Mage har en Mængde saadanne paa Bryst og Ryg. Nu maa han til det, og hvor meget han end stritter imod, hvor levende end Erindringen er hos ham om tidligere Aar, han maa lyde og underkaste sig. Uden Betænkning plukker den travle Moder Dunene af ham, og paa nogle faa Timer, i det mindste paa et Par Dage, er han ligesaa nøgen som hun selv. Jeg finder det ganske naturligt, at Edderfuglehannen efter en saadan Behandling, saa snart han kan, begiver sig afsted til Søs og derefter i flere Maaneder kun plejer Selskab med sine Ulykkesfæller og ikke bekymrer sig videre om sin rugende Mage og det vordende Afkom. Og naar man virkelig, som det er Tilfældet paa alle Rugeøer, skulde se en Andrik staa ved Siden af den rugende And, saa tror jeg at kunne paastaa, at det kun kan være én, som endnu ikke er bleven plukket.

Vor Eddergaas ruger nu flittigt, og nu viser det sig, hvor godt hendes Dragt egner sig dertil, for ikke at sige, at den er den eneste mulige. Hun forsvinder fuldstændigt i den Tang, der omgiver Reden; ikke engang Falkens eller Havørnens skarpe Øje kan opdage hende; ikke blot Farven som Helhed, men ogsaa hver Prik, hver Stribe stemmer til den Grad overens med den tørre Tang, at den rugende Fugl, naar den bøjer Halsen og breder Vingerne noget, aldeles gaar op i Omgivelserne. Mange, mange Gange er det hændt mig, at jeg, spejdende med det øvede Jæger- og Forskerøje, er gaaet over saadanne Edderfugleholme og først har opdaget en foran mine Fødder rugende Edderfuglehun derved, at hun afværgende har hugget mig i Støvlerne. Enhver, der véd med hvilken Hengivelse Eddergaasen ruger, vil ikke finde det underligt, at man kan komme den i sin Rede liggende Edderfuglehun saa nær. Men det turde vel vække selv den erfarne Forskers Forbavselse at høre, at Eddergaasen, uden at flyve op, tillader, at man tager Æggene frem under hendes Bryst, ja, at hun ikke engang lader sig forstyrre, naar man løfter hende op fra Reden og atter sætter hende ned paa Jorden et Stykke derfra, for at have den Fornøjelse at se hende vralte tilbage til Reden. Imidlertid viser Eddergaasens Moderkærlighed og Moderglæde sig ogsaa fra en

anden Side. Enhver Eddergaas — og dette er muligt ogsaa Tilfældet med de andre Andearter — stræber ikke blot efter den Lykke at komme til at eje smaa: hendes Moderøje vil helst vaage over saa mange Unger som muligt; dette har til Følge, at hun uden Betænkning, saafremt det paa nogen mulig Maade kan lade sig gøre, trænger ind til andre, som ruger i hendes Nærhed. Hvor troligt hun end ruger, maa hun dog én Gang om Dagen forlade sin Rede for at skaffe sig Føde, gøre sig ren, indfedte og pudse sine Fjer, der har lidt af den stærke Rugningsvarme.

Idet hun kaster et mistroisk Blik til sine Naboer til højre og venstre, rejser hun sig tidligt paa Formiddagen efter maaske længe at have været plaget af en nagende Hunger, kryber ud af Reden og breder omhyggeligt med Næbet den omkringliggende Dunkrans over til et Tæppe, der skjuler og beskytter Æggene; saa flyver hun rask ud paa Havet, dukker den ene Gang efter den anden ned i Dybet, fylder i en Hast Kroen og Spiserøret med Muslinger, vasker, pudser og indfedter sig, vender tilbage til Land og skynder sig hen til sin Rede, medens hun hele Vejen ivrigt tørrer og glatter Fjerene. De to Naboersker ligger i deres Reder med en saa uskyldig Mine som muligt, og dog har de, i det mindste én af dem, i Mellemtiden gjort sig skyldig i et Ran. Saa snart den første var fløjet bort, kravlede den ene op, løftede Dækket over de fremmede Æg i Vejret og rullede rask en, to, tre, fire Stykker over i sin egen Rede; saa dækkede hun atter Reden til paa det omhyggeligste og tog nok saa glad atter Plads over sit paa uretmæssig Maade forøgede Kuld. Det er nok muligt, at den hjemkomne Edderhun mærker hvilket Puds, man har spillet hende; men hun lader sig ikke mærke med, at hun véd, hvad der er sket, men lægger sig ganske rolig til at ruge som før, som om hun tænkte: »Vent Du, min Ven, Du bliver ogsaa nødt til at flyve bort fra din Rede, og hvad Du har gjort ved mig, det kan jeg ogsaa gøre ved Dig.« Og det er faktisk, at Æggene i de Edderfuglereder, som ligger hverandre nær, uophørligt vandrer fra den ene til den anden. Om det er egne eller fremmede Børn, der modnes til Liv under det moderlige Bryst — det synes saaledes at være vore Edderfugle ligegyldigt; Hovedsagen er, at Ungerne er der!

Seks og tyve Dage er Edderhunnen om at udruge sine Æg. De Nordboere, der gaar forstandigt til Værks, lader hende anden Gang

ikke blot i Fred, men søger at hjælpe hende saa meget, de kan, ved saa vidt muligt at holde alle Fjender og Fredsforstyrrere borte fra Øen. Enhver kender sin Eddergaas, om ikke personlig, saa dog i det mindste for saa vidt, at han véd, hvornaar omtrent den eller den er færdig med sin Rugning og agter med sin Ungdomsskare at begive sig paa Vej til det sikre Hav. Denne Vej bliver dog ofte ulykkebringende for mangen en uforsigtig ung Eddergaas. Ikke blot de Falke, som ruger paa Øerne eller besøger disse, men ogsaa og i endnu højere Grad Ravne, Rov- og store Havmaager lurer paa, at Ællingerne kryber ud af Ægget, følger efter dem og bortfører dem undervejs. Dette søger imidlertid Øens Ejer at forebygge paa en Maade, som ligeledes er betegnende for de før saa vilde og sky, men i Rugetiden ligefrem til Husdyr forvandlede Eddergæs. Henimod Rugetidens Slutning begiver han sig hver Morgen til Holmen for at hjælpe Mødrene og for at bjærge den anden Dunhøst. Paa Ryggen bærer han en stor Kurv og paa den ene Arm en mindre Haandkurv; saaledes gaar han fra Rede til Rede, løfter Eddergaasen op og ser efter, om Ungerne er krøbne ud af Ægget og er blevne tilstrækkelig tørre. Er dette Tilfældet, stopper han hele det kravlende Selskab i Haandkurven, berøver med et raskt Greb Reden dens Dunbeklædning, kaster denne i den større Kurv og gaar videre. Tillidsfuldt vralter Edderfuglemoderen efter ham eller snarere efter sine pibende Unger. Paa samme Maade tømmes en anden, en tredje Rede o. s. v., saalænge Kurven blot kan rumme Ungerne, og den ene Moder efter den anden slutter sig til Toget, undervejs sladrende og udvekslende Meninger med sine Ulykkessøstre. Naar han er kommen ned til Stranden, vender Manden op og ned paa Kurven og ryster gaaske simpelt hele Ællingeskaren ud i Vandet. Straks strømmer alle Eddergæssene ud efter deres pibende Unger, lokkende, skrigende, udviklende hele deres Moderømhed, svømmer de ind i Bunken, og enhver søger for sin Regning at samle saa mange som muligt. Med øjensynlig Stolthed svømmer én af Sted med en lang Række efter sig; men saa farer en anden, som har haft mindre Held med sig, ind i Skaren, der glider efter Eddergaasen som et Slæb, og søger at rane saa mange Unger som muligt, og saa kommer en tredje for ligeledes at lokke nogle til sig. Paa denne Maade svømmer alle Mødrene, snadrende og skrigende, kaldende og lokkende om hverandre, indtil omsider hver har faaet sin

lille Flok efter sig. Om det er deres egne eller andres Unger, det er ikke godt at vide, den paagældende Edderfuglemoder véd det ikke selv; men Moderglæden og Moderstoltheden formindskes ikke derfor.

I ethvert Tilfælde følger selv en paa en saadan Maade sammenskrabet Skare allerede i de første Timer af dens Tilværelse trolig sin Moder eller Fostermoder. Denne fører uopholdelig Ungerne til saadanne Steder, hvor der sidder Muslinger paa Klipperne lige op til det laveste Mærke af Ebben, plukker saa mange, som hun og hendes Familie behøver, knuser Skallerne paa de mindste og lægger Indholdet hen til sine smaa. Ungerne kan svømme lige fra de første Levedage og dykker med lige saa stor Dygtighed som deres Forældre, ja, de overtræffer dem endog i den Henseende, at de paa Land bevæger sig med langt større Behændighed. Bliver de trætte, medens de befinder sig i Nærheden af en Ø, fører Moderen dem i Land paa denne, og de springer da omkring som unge Agerhøns og forstaar ogsaa ved det første advarende Raab, blot ved at trykke sig ned imod Jorden, at gemme sig saa fortræffeligt, at man først efter længere Søgen opdager dem; skulde de, efter at have fjærnet sig temmelig langt fra Skærene, blive trætte, saa udbreder Moderen sine Vinger og byder dem disse og sin Ryg til Hvileplads. Da de aldrig lider Mangel, vokser de overordenlig hurtigt og har allerede efter to Maaneders Forløb opnaaet samme Størrelse som deres Mødre, i hvert Tilfælde tilegnet sig alle disses Færdigheder. Nu indfinder ogsaa Faderen sig for at tilbringe Vinteren sammen med Familien, som i Reglen slutter sig til andre Familier, og Tallet paa disses Medlemmer gaar stundom op i Tusinder.

Den høje, fra Aar til Aar stigende Pris paa de prægtige Dun gør Edderfuglen til den værdifuldeste af alle Andefugle. Tusind Par Edderfugle anses for en Besiddelse, der ikke er at foragte; men paa de fleste Edderholme ruger der mindst tre til fire Tusind Par, og den lykkelige Ejer af endnu talrigere besøgte Rugepladser, nyder Indtægter, som mangen en Godsejer kunde misunde ham. Men foruden Edderfugle ruger der paa disse Holme ogsaa Strandskader og Tejster, hvis Æg samles og anvendes til allehaande Fødemidler og forsendes langt bort. Hist og her nedsalter man ogsaa Ungerne for Vinteren, og Holmene danner saaledes Agre, der bringer rig Høst, og derfor ogsaa staar under strængt Tilsyn og under særlige Love.

Lige saa ejendommeligt som fængslende er det Skuespil, som en af Edderfugle og andre Søfugle besøgt Ø frembyder. En mere eller mindre tæt Sky af blændende hvide Maager omsvæver Øen. Uophørligt kommer der Skarer eller Sværme af disse Rugefugle til Øen, de flyver atter til Søs, besøger ogsaa nu og da de nærliggende Skær og bidrager til at sprede et vidunderligt Liv over de udtørrede, til Grønsvær forvandlede Moser og de øde Bjælkehuse. Med berettiget Stolthed pegede en Beboer af Lofoten paa en Flok paa flere Hundrede forskellige Maager, som i store Skarer søgte Insekter tæt uden for hans Hus: »Vort Land er for fattigt, for koldt og for raat«, sagde han, »til at vi, som I i Syden, skulde kunne holde tamt Fjerkræ, men Havet sender os vore Duer, og jeg maa spørge Dem, har De nogensinde set noget skønnere?« Jeg maatte virkelig besvare dette Spørgsmaal med nej, thi Synet af de blændende hvide og blaagraa Maager paa det frodige, grønne Græs i den nordiske Fjældverdens storartede Omgivelser var i Sandhed overordenlig fængslende. Det er disse Maager, som mere end noget andet i lang Frastand betegner Rugeholmene, og gør, at man kan skælne mellem dem og aldeles lignende Skær. Til den øvrige fjerede Befolkning mærker man kun lidt, skøndt den kan løbe op til flere Tusinder; først naar man i en af de fortræffelige lette Baade lægger ud fra den beboede Strand og ror hen imod Holmen, afbrydes Fuglenes Stilleliv. Nogle Strandskader, der har været ude og søgt efter Føde umiddelbart efter Flodtid, har set Baaden og flyver den rask i Møde; thi disse Fugle, som næppe savnes paa nogen Ø eller noget Skær, er Rugefuglenes Politi. Livligere og mere nysgærrige end alle andre Strandfugle, jeg kender, selvbevidste, forsigtige og betænksomme er de i Besiddelse af alle Egenskaber til at kunne blive toneangivende Samfundsmedlemmer i blandede Kolonier. Enhver ny eller ualmindelig Tildragelse vækker deres Nysgærrighed og faar dem til straks at anstille en nøjagtig Undersøgelse; saaledes flyver de mod enhver Baad, omsværmer den mangfoldige Gange i stedse snævrere og snævrere Kredse, skrigende uafbrudt, hidlokker derved andre af samme Slægt og vækker allerede nu Opmærksomhed hos alle de andre kloge Fugle i Kolonien. Saa snart de har overbevist sig om, at der virkelig er Fare paa Færde, skynder de sig rask tilbage og forkynder i advarende Toner Resultatet af deres Undersøgelse for alle de Fugle paa Holmen, der vil agte

derpaa. Nogle Maager beslutter sig nu til med egne Øjne at overtyde sig om Aarsagen til Forstyrrelsen. I et Antal af fem til seks flyver de hen imod Baaden, holder sig stille svævende i Luften ligesom Falkene, slaar maaske endog dristigt ned paa Fredsforstyrrerne og vender hurtigere, end de er komne, tilbage til Holmen. Det er, som om man mistroede dem, thi nu stiger tre, fire, ti Gange saa mange i Vejret for at bære sig ad paa samme Maade som de første Spejdere. Snart lejrer der sig en hel Sky af Fugle over Baaden. Skyen tætnes stedse mere og mere og bliver mere og mere truende, eftersom Fuglene ikke alene med stedse stigende Dristighed farer mod de om Bord værende, men ogsaa efterlader sig Mærker, som just ikke er Ansigt og Klæder til Pryd. I Nærheden af Rugepladserne stiger Rejsningen til et fuldstændig kaotisk Virvar, de enkeltes Skrig til en tusindfold gentaget, bedøvende Larm. Endnu inden Baaden er landet, er de Edderfuglehanner, der har været paa Besøg hos deres Mage, vraltede ned til Stranden og svømmer nu til Havs under advarende »ahua, ahua!«

Efter dem følger Topskarver eller Kormoraner og Skalleslugere, hvorimod Strandskaderne, Brokfuglene, Tejsterne, Edderfuglene, Maagerne og Ternerne, saavelsom de muligt tilstedeværende Skærpibere, ikke kan beslutte sig til at forlade Øen. Vadefuglene jager, som drevne af en ond Aand, i talløse Skarer frem og tilbage paa Stranden; Tejsterne, som med Larm er klatrede op paa Klippeblokken, trykker sig plat ned imod Jorden og ligger og stirrer forbavsede paa den fremmede, og Edderfuglene bereder sig til i det rette Øjeblik at gøre sig usynlige paa deres Vis.

Baaden lander. Man betræder Holmen. Tusinder og atter Tusinder af Stemmer lyder paa én Gang; den af flyvende Fugle bestaaende Sky tætnes til Uigennemsigtighed; Hundreder af rugende Maager stiger skrigende i Vejret for at forene sig med de flyvende; Strandskaderne stemmer i med i Koret, og Virvarret af de sværmende, larmende og skrigende Fugle bliver saa bedøvende, at man tror sig hensat midt i Heksevrimlen paa Blocksbjærg.

„Snart i det fjærne hører Du Stemmer,
Snart i din Nærhed Du Røster fornemmer!
Ja, langs Bjærget strømmer en Klang,
Strømmer en rasende Tryllesang!“

Mefistofeles' Ord virkeliggøres. Den brusende Larm, Vrimlen af Skikkelser og Stemmer lammer alle Sanser; det flimrer og glimter for Øjnene, det suser og bruser for Ørene, saa at man tilsidst hverken kan opfange Farve eller Lyd. Hvorhen man end vender sig paa Øen, mødes man overalt af den nysnævnte Sky; hvorhen man ser, ser man ikke andet foran sig end Fugle; og selv om Tusinder slaar sig ned, er andre Tusinder fløjne op; deres Bekymring og Uro for Afkommet gør, at de glemmer deres egen Afmagt og faar dem til paa en ganske vist ufarlig, men yderst besværlig Maade at søge at hindre Vandrerens Fremtrængen.

Ganske uligt dette dog temmelig uskyldige og sorgløse Liv paa Holmene er det Billede, som en af Sølv-, Silde- eller Havmaager optagen Ø frembyder. Ogsaa disse samles i Flokke paa visse bestemte Øer for at ruge, Hundreder og atter Hundreder af Par, saa at en saadan Ø stundom kan være befolket af fire til fem Tusind Par. Selve Øen frembyder et lige saa skønt og storartet Skuespil som Edderholmene. De store, blændende hvide og i lys- eller mørkeblaat skiftende Figurer stikker paa en yderst ejendommelig Maade af mod Omgivelserne, og deres Bevægelser præges af hele den Ynde, som karakteriserer Maagerne i Almindelighed. Disse stærke, kraftige og rovlystne Fugle er ganske vist selskabelige, men ingenlunde fredelige Naboer. Intet Medlem af en saadan Koloni tror det andet, hvert enkelt Par lever for sig, afstikker sig et bestemt Omraade, om det end er aldrig saa lille, taaler ikke, at noget andet Par betræder dette Omraade, forlader aldrig Reden begge paa én Gang, og skynder sig, saa snart det er blevet bortskræmt af en fælles overmægtig Fjende, saa hurtigt som muligt tilbage til Reden for at beskytte denne imod sine egne Frænder.

Mindre larmende, men ingenlunde mindre storartet er Livet paa de egenlige Fugleøer, hvor Alker, Lommer og Lunder ruger, og højst nu og da en eller anden Maage, en eller anden Skarv har bygget Rede. Det turde være tilstrækkeligt, naar jeg søger at skildre et enkelt af disse Bjærge.

Nord for de store, til Lofotens Gruppe hørende Øer ligger der i en Afstand af henved ni Hundrede Fod fra Stranden tre klokkeformige Øer, »Nykerne«, der hæver sig stejlt og brat over Havet til en Højde af henved tre Hundrede Fod over Havfladen, og rundt om omgives af

Fuglebjærg ved Lofoten.

en Krans af smaa Skær. En af disse Klippekegler er et Fuglebjærg, og noget i sin Slags mere storartet kan man næppe tænke sig.

Det var en herlig Sommerdag, da vi rustede os til at besøge det. Havet laa saa blankt og roligt, som det sjældent er Tilfældet, Himlen var klar og blaa, Luften varm og behagelig. Kraftige Nordmænd roede vor lette Baad mellem de utallige Skær. Hvorhen Øjet saa, mødte det Fugle. Næsten hver eneste Sten, som ragede op over Havfladen, viste sig befolket. Nogle var ligesom hvidmalede af Skarnet fra Skarverne, der regelmæssig hvilede dér nogle Timer af Dagen. Ordnede i Rækker ligesom Soldater sad de i Flokke paa ti til tyve, ja op til Hundrede, i de besynderligste Stillinger med de lange Halse strakte frem og Vingerne udbredte, for at enhver Del af deres Krop skulde kunne blive rigtig gennemsolet; de baskede med Vingerne, som om de vilde tilvifte hverandre Køling, medens de med opmærksomme Blikke spejdede i alle Retninger. Under hæse Skrig plumpede de ved vor Baads Nærmelse ned i Vandet, og svømmende og dykkende spottede de alle vore Forsøg paa at komme dem nærmere. Andre Skær var aldeles bedækkede af Maager, stadig i Hundreder og Tusinder af en og samme Art, saavel som af Hanner, som muligt havde indfundet sig fra en eller anden Edderfugleholm for efter Mænds Skik at passiare sammen, medens Hunnerne passede deres Rugning. Omkring andre Klippeøer havde de blændende hvide Eddergæs, maaske Hanner, der allerede var plukkede, samlet sig i store Skarer og paa sine Steder dannet en Krans, der paa Afstand blinkede som de store, hvide Aakander i vore stille Ferskvandssøer. I de ikke altfor dybe Sunde saa man fiskende Skalleslugere og Lommer, af hvilke en og anden nu og da lod sit ejendommelige Skrig høre, et Skrig, der blev trukket saa langt ud og indeholdt saa mange forskellige Toner, at man kunde kalde det for en virkelig Sang, havde det ikke været en Melodi saa vild, som den kun kan præsteres af et Nordhavets Barn, der har lyttet til og lært af Vinterstormenes Tuden og Brusen og de dønende Bølgeslag. Stolt som en Fyrste paa sin Trone sad hist og her en Havørn — en Skræk for alle Havets fjerede Væsener — maaske ogsaa et helt Selskab af disse Røvere, mætte af Bytte; pilsnart ilede gennem sit milevide Gebet Jagtfalken, der havde bygget sin Rede paa en af de stejle Klippevægge; gyngende Fiskemaager, fiskende Terner svævede op og ned; Strand-

skaderne hilste os med deres drillende Raab, og rundt omkring os viste sig og forsvandt op og neddykkende Alker og Teister.

Vi sejlede videre i dette Selskab. Da vi havde roet omtrent ti Sømil, naaede vi ind i Nykernes Sværmomraade. Hvorhen vi end vendte vort Blik, overalt saa vi nogle af Bjærgets temporære Beboere fiske i Havet, dykke ned, opskræmte af vor Baad, og flyve i Vejret, medens de strøg saa tæt hen over Vandfladen, at deres brandrøde Svømmefødder piskede Bølgekammen. Vi saa Sværme paa halvtredsindstyve indtil Hundrede, saa dem overalt komme stormende fra eller ilende hen imod Bjærget og kunde ikke være i Tvivl om, at vi nærmede os en stærkt befolket Fuglekoloni. Man havde imidlertid talt om Millioner af rugende Fugle, og saa store Masser kunde vi dog ikke faa Øje paa. Endelig, efter at vi havde roet omkring en fremspringende Klippeodde, laa Nyken for os. Rundt om i Havet mødte Øjet sorte, ved Bjærgets Fod hvide Punkter, de første viste sig uden nogensomhelst Orden eller Regelmæssighed, de sidste i Almindelighed i Rækker eller skarpt begrænsede Flokke; det var de svømmende Alker, der havde Hoved, Hals og Nakke oppe over Havfladen, og de paa Bjærget siddende, der havde det hvide Bryst vendt mod Havet. Der var sikkert Tusinder, men ingenlunde Millioner.

Da vi steg i Land paa den ligefor liggende Ø og her havde udhvilet os hos Ejeren af Nyken, sejlede vi over til denne, sprang i Land paa Klippen paa et Sted, hvor Brændingen ikke var altfor stærk, og klatrede nu rask op til det Tørvelag, der dækker hele Nyken med Undtagelse af nogle Takker og Spidser, der stikker op gennem Laget. Her fandt vi snart, at dette Tørvelag overalt var gennemtrukket af Gange, lignende dem som Kaninerne graver, saa at der paa hele Bjærget ikke engang fandtes en Plads saa stor som en almindelig Bordplade, hvor der ikke udmundede en saadan Gang.

I Zigzag, mere klatrende end gaaende, arbejdede vi os op ad Bjærget. Under vore Skridt sitrede det underminerede Tørvelag, og frem af alle Huler tittede, krøb, rutschede og fløj i Vejret skifergraa, paa Bryst og Ryg blændende hvide Fugle, større end Duer, med fantastiske Næb og Fysiognomier, korte, smalle, spidse Vinger og stumpede Haler; de vældede frem fra alle Huller og ikke mindre fra Klipperevner og Spalter. Hvorhen man end saa, mødte Øjet intet andet end Fugle, og Øret kunde ikke opfange andet end en dump, drønende

Lyd, de forenede Stemmer fra utallige Struber. Hvert yderligere Skridt lokkede nye Skarer frem af Jordens Indre. Fra Bjærget ned mod Havet begyndte det at flyve; fra Havet op imod Bjærget sværmede allerede utallige Masser. Af Snesene var der bleven Hundreder, af Hundrederne Tusinder, og Hundredtusinder voksede vedblivende op af den brungrønne Jordbund. En Sky, ikke mindre tæt end den over Holmen, indhyllede hele Bjærget, saa at det syntes forvandlet til en kæmpemæssig Bikube, om hvilken ikke mindre kæmpemæssige Bier summede.

Jo længere vi kom, desto mere storartet blev Skuespillet. Hele Bjærget blev levende. Hundredtusinder af Øjne iagttog os, Fredsforstyrrerne. Fra alle Ender og Kanter, fra alle Kroge og fremspringende Klippestykker, fra alle Revner, Huler og Huller vældede det frem tilhøjre og tilvenstre, over os og under os; i Luften som paa Jorden vrimlede det af Fugle. Fra Bjærgets Vægge saavelsom fra dets Top styrtede uafbrudt Tusinder sig ned i Havet i saa tætte Masser, at de dannede ligesom et sammenhængende Tag over vore Hoveder, Tusinder kom, Tusinder gik, Tusinder sad, Tusinder svævede ved Hjælp af Vingerne afsted paa den mest yndefulde Maade; Hundredtusinder fløj, Hundredtusinder svømmede og dykkede og atter Hundredtusinder afventede de Fodtrin, som ogsaa skulde opskræmme dem. Det vrimlede, surrede, dansede, fløj, krøb og kravlede omkring os, saa at man var nærved at tabe Næse og Mund, og Øjnene vægrede sig ved at gøre Tjeneste, saa at selv den prøvede Skytte, som forsøger paa at vinde et Bytte blandt disse Tusinder, bliver ladt i Stikken af sin Kunst. Bedøvede, næppe os selv mægtige, skred vi videre, indtil vi endelig naaede Toppen. Vore Forhaabninger om deroppe omsider at komme til Besindelse og faa Ro til at anstille Iagttagelser gik foreløbig ikke i Opfyldelse. Ogsaa her vrimlede og surrede det, som det havde gjort nede langs Klippevæggen, ogsaa her omgav den af Fugle dannede Sky os saa tæt, at vi saa Havet under os ligge uklart og ubestemt som i en Slags Skumring. Først et Par Jagtfalke, der havde opslaaet deres Rede paa en af de nærliggende Klippevægge, forvandlede pludselig det mærkværdige Skuespil. Overfor os havde Alkerne, Teisterne og Lunderne ikke vist nogen Frygt; men ved deres velbekendte og forhadte Fjenders Optræden styrtede den tætte Sky som paa Kommando med ét ned i Havet, og der blev klart og frit

for Blikket. Utallige mørke Punkter, Hovederne af de i Havet svømmende Fugle stak op af Vandet og afbrød Bølgernes blaagrønne Farve, og deres Mængde var saa stor, at vi fra Toppen af det over tre Hundrede Fod høje Bjærg ikke kunde opdage, hvor Sværmen holdt op, ikke kunde iagttage, hvor Havet var frit for Fugle. For at kunne anstille en omtrentlig Beregning, udvalgte jeg mig med Øjet en lille Firkant og begyndte at tælle Punkterne i denne. Der var over Hundrede. Jeg satte hurtigt i Tankerne lignende Firkanter ved Siden af hverandre og kom til Tusinde; jeg havde imidlertid kunnet danne mange Tusinder af saadanne Firkanter, og det af Fugle bedækkede Rum var endnu ikke optaget. Nu saa jeg da de Millioner, hvorom man havde talt; men kun i nogle Øjeblikke frembødes for os Billedet af tilsyneladende Ro, snart begyndte Fuglene atter at flyve i Vejret, og ligesom før steg der samtidig Hundredtusinder op af det vaade Element for at entre op ad Bjærget; som før dannedes Skyen omkring os; som før omtaagedes vore Sanser. Ude af Stand til at se, bedøvet af den ubeskrivelige Larm omkring mig, kastede jeg mig ned paa Jorden, og fra alle Sider og Kanter kom der nu Fugle strømmende. Fra Hulerne kom der stadig nye frem, ind i dem krøb andre, som vi før havde opskræmt; de slog sig ned rundt om mig; med lystig Forbavselse betragtede de den fremmede Figur under dem; dansende nærmede de sig mig paa saa nært Hold, at jeg forsøgte at gribe efter dem; i enhver Bevægelse, de ejendommelige Fugle gjorde, røbede de Ynde og Skønhed. Med Forbavselse kom jeg paa det Rene med, hvor stiv og kold selv de bedste Afbildninger er, thi jeg iagttog hos de besynderlige Skikkelser en Bevægelighed og en Livlighed, som jeg ikke havde tiltroet dem. Ikke et Øjeblik sad de stille, de bevægede i det mindste Hoved og Hale uophørligt i alle Retninger, og deres Konturer og Former blev ligefrem til kunstneriske Linier. Det var, som om den Passivitet, hvormed jeg hengav mig til mine Betragtninger, maatte gengældes fra deres Side med den mest uindskrænkede Fortrolighed. Jeg omgikkes med disse Tusinder omkring mig, som om de var almindelige Husdyr, og Millionerne skænkede mig tilsidst ikke mere Opmærksomhed, end om jeg havde været en af deres egne.

I atten Timer blev jeg paa dette Bjærg for at lære Alkernes Liv at kende. Da Midnatssolen stod stor og blodrød paa Himlen og

kastede sit Rosenskær ogsaa paa Væggene af vort Bjærg, indtraadte den Stilhed og Ro, som Midnatten ogsaa i det høje Norden plejer at bringe. Havet omkring Bjærget var blevet tomt, alle de Fugle, som hidtil havde fisket og dykket deri, var fløjne op paa Bjærget; her sad de nu, hvor de kunde finde en Siddeplads, i lange Rækker paa Hundreder og Tusinder, idet de dannede lange, blændende hvide Linier, der alle uden Undtagelse vendte Brystet mod Havet. Deres »arr« og »err«, der trods hvert enkelt Individs svage Røst næsten havde bedøvet os, var forstummede, og kun Brændingen, som brødes dernede mod Klippen, bruste og brølede nu som før op til os. Først da Solen atter var staaet op, begyndte paany det tidligere vrimlende Liv, og da vi tilsidst tiltraadte Hjemrejsen og steg ned samme Vej, som vi var klatrede op, indhylledes vi atter af den tætte Sky af de opskræmte Dyr.

Det er ikke alene ved deres Masseoptræden, at Alkerne fængsler vor Opmærksomhed; ogsaa deres Liv og Vaner frembyder mange interessante Sider. Deres Selskabelighed naaer i Rugetiden en ualmindelig Højde. Som fuldendte Søfugle lever alle Alker indtil dennes Begyndelse udelukkende ude paa det aabne Hav, trodsende den strængeste Vinter og de mest rasende Storme. Selv i den lange Vinternat forlader de ikke, eller da kun i enestaaende Tilfælde, deres nordiske Hjem, men strejfer i Skarer paa Hundreder og Tusinder fra den ene Fiskegrund til den anden og forstaar ligesaa sikkert at finde alle aabne Steder mellem Isen, som ude paa det aabne Hav andre Steder, der byder dem Føde. Men naar Solen atter stiger højere, rører der sig kun én eneste Følelse i dem, Kærligheden, en ubetvingelig Længsel efter saa snart som muligt atter at naa til det Bjærg, hvor deres Vugge stod. De drager da alle omtrent ved Paasketid mere svømmende end flyvende til Bjærget. Men nu findes der blandt Alkerne flere Hanner end Hunner, og ikke enhver af de førstnævnte har været saa heldig at erhværve sig en Mage. Blandt andre Fugle leder dette Misforhold til uafbrudte Kampe, blandt Teisterne bliver Freden ikke forstyrret derved. De beklagelsesværdige Skabninger, som vi i de menneskelige Forhold og menneskelige Sprog kalder Ungkarle, iler, lige saa vel som de lykkelige, nndervejs legende og hinanden kærtegnende Par, mod Bjærget, flyver op sammen med disse og drager med dem ud paa Jagt paa det nære Hav. Saa snart

Vejret tillader det, begynder Parrene atter at indrette sig i deres gamle Huler, de gør dem dybere og større, eller ogsaa graver de sig, om fornødent, et nyt Rugested. Saa snart dette er sket, lægger Hunnen paa den nøgne Jord i det længst inde i Gangen liggende Rugekammer sit eneste, men meget store, plettede Æg og begynder nu at ruge afvekslende med Hannen. For de stakkels Ungkarle begynder nu en sørgelig Tid. Ogsaa de vilde uendelig gerne paatage sig Faderbekymringerne, naar de blot kunde finde den Mage, som vilde hjælpe dem til disse. Men alle Hunnerne er anbragte, og det er aldeles forgæves at fri. Derfor beslutter de sig til i det mindste at vise deres gode Vilje ved at slutte sig som Husvenner til det lykkelige Par. Naar i Midnatstimen Hunnen ligger paa Reden, og Hannen sidder udenfor, indfinder de sig hos denne, og naar Hannen afløser den i Havet fiskende Mage, holder de Vagt udenfor, ligesom den retmæssige Ægtefælle gjorde. Naar imidlertid begge Forældre samtidig flyver til Søs, skynder de sig med i det mindste at høste nogen Løn for deres Troskab. Uden Tøven stormer de ind i det indre af Hulen og varmer imedens det forladte Æg; disse Stakler, der er fordømte til Cølibat, vil dog i det mindste have Lov til at ruge en kort Stund! Denne uegennyttige Hengivenhed har en Følge, som vi Mennesker kunde fristes til at misunde Alkerne, den nemlig, at der paa de Bjærge, som bebos af disse Fugle, ingen forældreløse Børn findes. Skulde Hannen af et Par omkomme, kan Enken øjeblikkelig faa Erstatning, og skulde det mere sjældne Tilfælde indtræffe, at begge Indehavere af Reden, begge Forældrene til en Unge, samtidig mister Livet, er de godmodige Overkomplette straks beredte til at ruge Ægget færdigt og opfostre Ungen. Denne sidste adskiller sig væsenlig fra Ændernes og Maagernes Unger; i en tæt, graalig Dunbeklædning hopper den ud af det Æghylster, i hvilket den vaagnede til Liv, men maa i hele Uger endnu blive i sin Hule, inden den er i Stand til at vove den første Udflugt til Havet. Denne Udflugt er, hvad utallige Lig paa Klipperne ved Bjærgets Fod beviser, stedse et voveligt og farligt Foretagende. Ledet af begge Forældrene, ængsteligt brugende de endnu uøvede Ben og næppe mindre uroligt forsøgende de nys udvoksede Vinger, følger Ungen de gamle, der lidt efter lidt leder den ned ad Bjærget eller i det mindste hen til et Sted, hvorfra Springet i Havet kan foretages med den mindst

mulige Fare. Det varer ofte længe, inden Forældrene kan formaa Barnet til at foretage det afgørende Spring. Faderen og Moderen taler haardt til den lille, men det ellers, som alle Fugleunger, lydige Barn, agter ikke derpaa. Faderen beslutter sig da til for sin tøvende Ætlings Øjne at kaste sig i Havet, men den uerfarne Spire bliver siddende. Nye Forsøg, nye Formaninger og Opmuntringer, da vover den endelig det vigtige Spring, styrter som en faldende Sten dybt

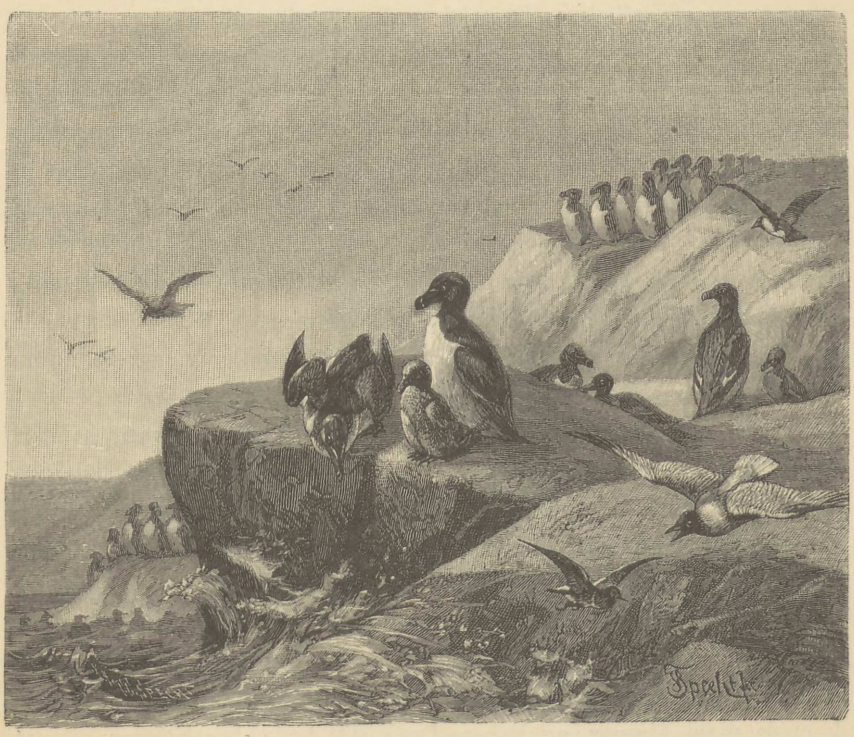

Alker.

ned i Havet, arbejder sig, idet den ubevidst adlyder en Drift, atter op til Overfladen, ser sig om, kaster et Blik ud over det urolige Hav — og er bleven en Søfugl, der siden ikke skyr nogen Fare.

Ganske anderledes er Livet paa de Fuglebjærge, som vælges af de tretaaede Maager til Rugepladser. Et saadant Bjærg er Odden Svartholm, højt oppe i Nord mellem Lakse- og Porsangerfjord, ikke langt fra Nordkap. Jeg vidste forud, hvorledes disse Maager optræder paa

deres Rugepladser. Faber, den udmærkede Kender af de højnordiske Fugle, har, som sædvanligt, skildret det i faa Ord:

»De skjuler Solen, naar de flyver op; de bedækker Skærene, naar de sidder; de overdøver Brændingens Larm, naar de skriger; de farver Klipperne hvide, naar de ruger«.

Efter at jeg havde set Edderfugleholme og Alkebjærge, troede jeg den fortræffelige Faber, og dog tvivlede jeg, som enhver Naturforsker maa, og det var mig derfor meget magtpaaliggende at komme til at besøge Svartholm. En elskværdig Nordmand, Føreren af det Postdampskib, hvormed jeg sejlede, opfyldte, efter at vi var blevne nærmere bekendte, gerne min Anmodning om at lade Skibet passere forbi Rugestedet. Saaledes nærmede vi os da Odden en Aften sent. Allerede i en Afstand af seks til otte Sømile blev vi indhentede af Flokke paa indtil et Par Hundrede tretaaede Maager, der alle var paa Vej til Redepladsen. Jo nærmere vi kom Svartholm, desto hurtigere fulgte disse Flokke paa hverandre, og desto talrigere blev de. Endelig viste Fuglebjærget sig, en Klippevæg, der næsten faldt lodret ned mod Havet og var gennembrudt af utallige Huller; den havde en Længde af omtrent 2400 Fod og en Højde af 5 til 600 Fod.

I lang Frastand saa den ud til at være graa, og med Kikkert kunde man paa den iagttage en utallig Mængde hvide Punkter og Linier. Det saa ud, som om en umaadelig Skifertavle var bleven overmalet med allehaande Figurer; det syntes, som om hele Klippen var behængt med et vidunderligt Næt af dinglende Kæder, Ringe og Stjærner; ud fra de større eller mindre Huler lyste der noget hvidt, og dette hvide stak endnu skarpere af mod de ikke afbrudte Skraaninger. Det var de rugende eller i deres Rede siddende Maager, som dannede disse Figurer, og Fabers Ord: »De bedækker Klipperne, naar de sidder«, viste sig bogstaveligt sande.

Vort Skib, som strøg tæt ind til Klipperne, opskræmte en Del af Maagerne, og nu oprullede der sig for mine Blikke et Billede, lig det, jeg før havde set paa mange Edderfugleholme og andre Maageøer. Da lød Braget af et Kanonskud, som min Ven havde løsnet mod Klippevæggen. Som naar en hvirvlende Snestorm drager gennem Luften og slynger Sneskyer omkring, indtil de splittes til Flokke og sænker sig ned mod Jorden, saaledes sneede det nu med Fugle. Man saa hverken Bjærg eller Himmel, men kun en Vrimmel uden Lige;

en tyk Sky indhyllede hele Synskredsen, og Ordene: »De skjuler Solen, naar de flyver«, var saaledes ogsaa gaaede i Opfyldelse. Hæftigt blæste Nordenvinden, og skummende brødes Ishavet mod Klippens Fod; men endnu højere lød Maagernes gennemtrængende Skrig, for ogsaa at give Faber Ret i hans sidste Paastand: »De overdøver Brændingens Larm, naar de skriger«. Endelig sænkede Skyen sig ned over Havet, man kunde atter iagttage Svartholms Konturer, der hidtil havde været skjulte af denne, og Øjet fængsledes af et nyt Skuespil. Paa Klippevæggen syntes der at sidde ligesaa mange Maager som før, og Tusinder fløj endnu frem og tilbage. Og da et nyt Skud opjog nye Skarer, sneede det paany ned i Havet med Fugle, og dog var Klippevæggen stadig bedækket af Hundredtusinder. Men paa Havet, saa langt Blikket kunde naa, laa Maagerne og gyngede paa Bølgerne ligesom Skum. Hvorledes skal jeg vel kunne beskrive dette Skuespil? Skal jeg sige, at Havet i sit mørke Bølgeskrud havde indflettet Millioner og atter Millioner af lyse Perler? Eller skal jeg sammenligne Maagerne med Stjærner og Havet med Himmelhvælvingen? Jeg véd det ikke; men det véd jeg, at jeg aldrig paa Havet har oplevet noget skønnere, og som om det endnu ikke var nok, kastede pludselig Midnatssolen, der for en Stund havde været dækket af en Sky, sit Rosenskær over Odde, Hav og Fugle, belyste alle Bølgekamme, som om der var blevet udbredt et gyldent, stormasket Næt over Havet, og lod de blændende hvide Maager, der ligeledes var overstraalede af Rosenskæret, fremtræde endnu mere lysende.

Overfor et saadant Skuespil stod vi maalløse. Vi, vore medrejsende, ja endog Matroserne om Bord, dvælede længe, længe ubevægelige, dybt grebne af det vidunderlige Billede foran os, indtil Tavsheden omsider blev brudt af én iblandt os, som, mere for at genfinde sig selv i Lyden af sin egen Stemme end for at give et Udtryk for hvad han følte, lod Digterens Ord glide over Læberne:

„Midnatssolen blodrød, mat,
stod over Fjældevægge;
det var ej Dag, det var ej Nat,
det dæmred imellem begge.“

Tundraen og dens Dyreverden.

Rundt om Nordpolen slynger der sig et bredt Bælte ugæstfrit Land, en Ødemark, som, ikke Solen, men Vandet har gjort til det, den er. Oppe ved Polen gaar denne Ødemark lidt efter lidt over til udstrakte Issletter, imod Syd til halvt forkrøblede Skove; selv bliver den til Sne- og Ismarker, naar den lange Vinter indtræder, hvorimod lavstammede Træer kun i de dybeste Dale og paa de mest solbeskinnede Steder vover Kampen for Tilværelsen. Dette Land er det, man kalder Tundraen.

Det er et ensformigt Billede, som jeg forsøger at tegne, idet jeg nu skrider til at skildre Tundraen, et Maleri graat i graat, som dog ikke er blottet for al Skønhed; det er en Ørken, her er Tale om, men en Ørken, i hvilken dog det Liv, som har slumret i mange Maaneder og ligesom har været banlyst derfra, fra Tid til anden giver sig til Kende i en vidunderlig Fylde.

Vort Sprog ejer ikke noget fuldt betegnende Udtryk for Ordet Tundra. Tundraen er hverken Hede eller Mose, hverken Sump eller Morads, paa hvor mange Steder den end kan minde om baade det ene og det andet. Man har forsøgt at kalde den »Mossteppe«; men Udtrykket er kun rigtigt, naar man opfatter Begrebet Steppe i dets mest udstrakte Betydning. Efter min Mening ligner Tundraen mest de Moser, som man træffer — og undgaar — paa Højfjældenes brede Plateauer; men ogsaa fra disse Sumpe afviger den i flere væsenlige Henseender, eftersom den er aldeles enestaaende i sit Præg. Om man vil, kan man inddele den i Lav- og Højtundraen; Forskellen mellem Landet under og over en absolut Højde af tre Hundrede Fod, er dog paa Tundraen mere tilsyneladende end virkelig.

Begrænset af lange, flade Bølgelinier udbreder Lavtundraen sig for Øjet; som flade Fordybninger sænker Dalene sig, som lave Høje viser sig de Højder, der, sete paa Afstand, er forekomne én som Bjærge, ja ligefrem som Bjærgkæder, saa snart man er naaet frem til Foden af dem. Fladt, ensformigt, udtryksløst viser hele Landskabet sig, set i det store, og dog kan man ikke frakende det en vis Afveksling indenfor dets enkelte Dele.

Naar man i flere Dage efter hverandre vandrer hen over Tundraen, møder Blikket ikke sjældent smaa kønne Naturscenerier, men kun undtagelsesvis fæster et saadant Billede sig i Erindringen, da ved en nærmere Prøvelse dette ene Billede i alle væsenlige Enkeltheder, ved sine Omgivelser, sine Grundtræk og Farver, alt for meget ligner før sete, til at man skulde kunne fastholde det. Men uagtet en saadan Ensformighed er Tundraens Præg dog ikke altid det samme, og endnu mindre storartet, og netop derfor bliver man ikke varm om Hjærtet ved Synet af disse Egne, man kommer ikke i den Stemning, som andre Landskaber fremkalder hos os, man lærer heller ikke fuldt at vurdere de virkelige Skønheder, som man ikke kan frakende selv denne Ørken.

Sit højeste Smykke faar Tundraen af Himlen, sin største Tillokkelse af Vandet. Aldeles ren og klar er Himlen sjældent, ihvorvel ogsaa her den i Maaneder uafbrudt lysende Sol kan straale varm og brænde paa de flade Høje og i de lave Dale. I Reglen skimtes den blaa Himmelhvælving kun paa enkelte Steder mellem lyse, tætte Skyer, men disse tætnes ofte til Skymasser, som lidt efter lidt optræder rundt omkring i alle Retninger af den umaadelige Synskreds, uafbrudt forandrer sig og flytter sig, skifter Farve og Form, opstaar og forsvinder, medens deres vekslende Belysning i den Grad fængsler Øjet, at man næsten glemmer det underliggende Landskab. Truer det efter varme Dage med Uvejr, mørknes Himlen hist og her til det dybeste blaagraat, sænker de vandmættede Skyer sig under de lette, og blinker Solen dog endnu frem mellem dem ren og straalende: saa faar det øde Landskab en ligefrem fortryllende Skønhed. Thi Lys og Skygge maler nu Højderygge og Dale, og det før saa trættende og ensformige i deres Farver faar nu Afveksling og Liv. Og naar Midnatssolen staar stor og rød paa Himlen, naar alle Skyer er kantede med en Purpurbræm, naar Bjærgryggene, der skjuler Solen,

bærer en langt bort lysende, straalende Flammekrone, naar et let Rosenskær lægger sig over det brungrønne Landskab, naar, med ét Ord, Sjælen befinder sig under den nordiske Midnatssols ubeskrivelige Trolddomsmagt, da forvandles denne Ørken til en vidunderlig rig og herlig Egn, og dybt i sit Hjærte føler man sig grebet af en Følelse, som ikke lader sig beskrive i Ord.

Men ogsaa Tundraens Smykke, de utallige Søer, bringer Liv og Afveksling i Landskabet. Liggende enkeltvis eller i Grupper ved Siden af eller over hverandre, udbredende sig til milelange Vandløb og skrumpende sammen til smaa Damme, smykker de hver Hoveddal, ja næsten hver Sidedal, glitrer de i det alt oplivende Solskin, og set fra Toppen af en Høj frembyder de, hvor graa og farveløse de end er, ikke sjældent de dybe Bjærgsøers herlige, blaa Farvetone. Naar da Solen skinner paa Bølgerne, eller naar ved Midnatstid ogsaa de bades i et Rosenskær, træder de saa lyslevende frem af det dem omgivende Mørke, at Øjet maa dvæle ved dem med Velbehag.

Langt mere storartede, om end ogsaa langt mørkere og mere ensformige Landskabsbilleder opruller Højtundraen for Vandrerens Blik. Ethvert virkeligt Bjærg er her præget af alle de Skønheder, som er karakteristiske for betydelige Højder. I Reglen hæver de sig næsten lodret, og de Bjærgkæder, som de danner, viser de kraftigste Linier; Snedækket paa disse Bjærge er overalt, hvor Forholdene tillader det, frosset til Jøkler. Den virkelige Tundra opstaar kun dér, hvor Vandet ikke finder hurtigt Afløb; hele det øvrige Landskab er saa vidt forskelligt fra det lavere liggende, at kun Planteverdenen, der her saavel som paa Højderne er ens, siger én, at man befinder sig paa Tundraen. Den nede i Lavlandet med tykke Lag af destruerede Plantelevninger dækkede Rullestensgrund træder her næsten overalt for Dagen; endeløse Bunker af umaadelige Blokke fylder Dalene. Rullestenen danner endvidere Underlag for næsten aldeles jævne Flader, over hvilke Vandrerens Fod ogsaa af den Grund kun skrider med Tøven, at selv den skarpsindige Forsker her møder Gaader i Henseende til de Kræfter, som med næsten uforanderlig Ensformighed har fordelt Blokkene over saa udstrakte Flader. Men derimellem syder og glider, risler og flyder, strømmer og larmer, bruser og tordner Vandet overalt Dybet i Møde. Ned fra de fremspringende Klipper løber det i dryppende Strømme, samlede Aaer og

mumlende Bække, frem af Jøklernes Porte bryder det i mælkehvide Bække, ned i Vandbækkenerne strømmer det i uklare Strømme; ud af Søerne vælder det i krystalklare Elve, og hvirvlende og skummende, larmende og tordnende styrter det videre, dannende Fald paa Fald, indtil det har naaet Lavtundraen, en større Flod eller Havet. Men Solen overgyder ogsaa denne saa ejendommelige Fjældverden med sine vidunderlige Farver, saa ofte den bryder gennem Skyerne, skiller Bjærge og Dale, belyser hver Snemark, lader hver Jøkel og hver Kløft, hver Bjærgtop, hver Aas, hver Bjærgvæg fremtræde tydeligt, hver Sø straale som et klart blinkende Fjældøje, breder i Morgen- og Aftentimerne ligesom et let, blaat Slør over Billedets Baggrund og kaster ved Midnatstid sine dybeste Straaler derover, indtil det hele formelig bader sig i et Rosenskær. Nej, selv Tundraen savner ikke en vis Skønhed.

Paa enkelte, ganske vist kun faa Steder griber ogsaa Planteverdenen oplivende og forskønnende ind. Fyr og Gran holder sig som Regel længere mod Syd, men kan dog endnu træffes i de Dale, der ligger mest i Læ. Ikke engang de hist og her endnu forekommende Fyrretræer, der ser ud, som om en Kæmpehaand havde grebet dem i Toppen og drejet dem rundt, kan trives i Tundraens højere liggende Egne. Ogsaa Birketræerne, der dog trænger længere frem mod Nord, forkrøbles i Vækst, saa at de ligner Dværgoldinge; kun Lærketræet har paa sine Steder endnu beholdt Magten og vokser op til virkelige Træer; men ejheller dette kan betragtes som en for Tundraen karakteristisk Plante. Som en saadan fremtræder, mere end nogen anden, Dværgbirken. Denne, der kun under meget gunstige Terrænforhold kan opnaa en Højde af to til tre Fod, er i en aldeles overvejende Del af Tundraen saa fremherskende, at de øvrige Buske og Smaavækster kun forekommer sparsomt isprængte. Den bedækker alle Steder, hvor den kan slaa Rod, fra Søen eller Flodbredden op til Bjærgenes Toppe, med et mere eller mindre tykt Tæppe af en saa regelmæssig Højde, at vide Strækninger ser ud, som om de var blevne mejede med en Le; den træder kun tilbage dér, hvor Jordbunden er bleven i den Grad mættet med Vand, at den er bleven til Sumpe og Moradser; den forkrøbles kun dér, hvor Højene bedækkes af fedt Ler, der let hærdes i Solen, eller af Sand; men allevegne kæmper den om Herredømmet med den overalt i lavere Egne udbredte Tørvemos

saavel som med den Rensdyrslav, der dækker alle Højder. Flere Kvadratmile efter hverandre bliver saa tæt overspundne med den, at kun det utrættelige Tørvemos endnu vover ved Siden af den at hævde sin Ret til Jordbunden, hvorimod paa andre mindre fugtige Steder Dværgbirk, Laurbærpil og Hedelyng danner den blandede Flora. Ved Siden heraf forekommer der ofte forskellige Bærbuske, i Særdeleshed Mosebølle, Tyttebær, Blaabær og Tranebær.

Bliver Jordbunden, ved at sænke sig under de omgivende Flader, meget vaad, vinder Tørvemosset lidt efter lidt Overhaand, fortrænger omsider aldeles Dværgbirken og danner nu store, svulmende Enge, der som Følge af de visnede Rødders hurtige Forvandling til Tørv vokser saavel i Højde som i Udstrækning, indtil tilsidst Vandet hindrer dets videre Fremtrængen eller opløser og omdanner Mosset til bikubeagtige Høje. Er Terrænfordybningen kun ubetydelig, saa danner det deri sammenstrømmede Vand kun undtagelsesvis en Sø eller Dam, for det meste ikke engang en Pøl, men gennemtrænger derimod Jordbunden indtil en ubestemt Dybde, og saaledes opstaar der et Kær, hvis tynde om end sejge Dække, der bestaar af de sammenflettede Rødder af Stargræsset, kun af det bredhovede Rensdyr kan betrædes uden Fare, ihvorvel det ogsaa under dettes Fødder gynger og svigter og synker dybt ned under Rensdyrslædens Kjelker.

Sænker Jorden sig til en kort, ikke udmundende Dalgang, flyder der om end aldrig saa langsomt et Vandløb deri, saa gaar et saadant Kær ufravigeligt over til en Sump og længere nede til en Mose. I den første trives Staren, i den sidste Vidjepilen, en anden for Tundraen karakteristisk Plante. Skøndt den kun under de gunstigste Omstændigher naaer Mandshøjde, danner denne Plante dog Tykninger, som i Ordets bogstavelige Forstand kan være uigennemtrængelige. Dens Grene og Rødder er i endnu højere Grad end Dværgfyrrens i Højfjældene slyngede sammen til et kaotisk Virvar, der trodser den stærkeste Arm, som forsøger at bøje den blot en Fodsbred til Side, og det lægger saa mange Hindringer i Vejen for Vandrerens Fod, at selv det mest energiske Menneske snart afstaar fra Forsøget paa at trænge igennem og vender om, selv om Jordbunden ikke, som det i Reglen er Tilfældet, er et Morads, eller der under Krattet lurer en næsten uafbrudt Række af forsumpede, dyndede Huller, hvis Dybde man nødig vil prøve.

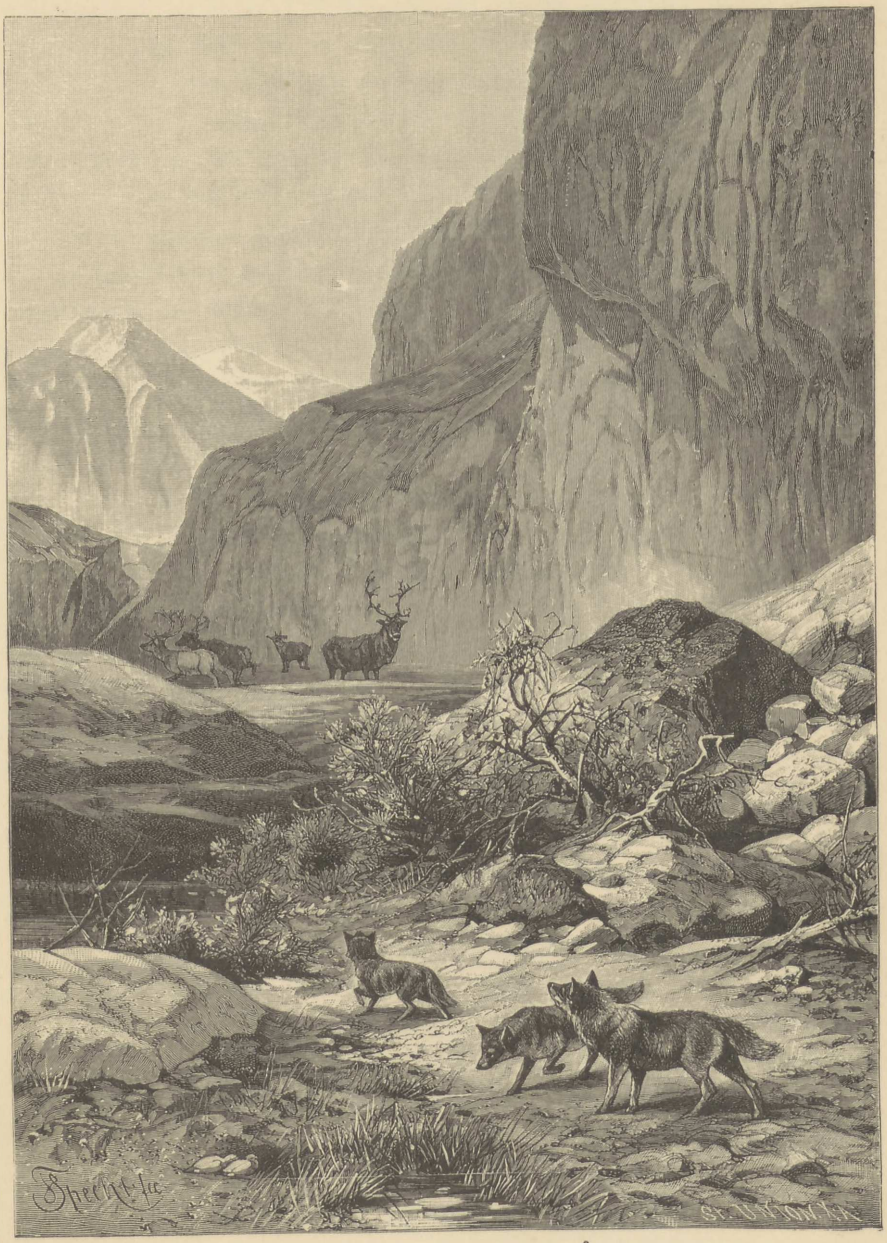

Højtundra.

Naar man gennemstrejfer Tundraen, finder man, at hele dette Omraade i uafbrudt Vekslen paa en stadig ensformig Maade frembyder og gentager de nu antydede, karakteristiske Træk. Kun hvor en stor, vandrig Flod gennemstrømmer Lavtundraen, kan Forholdet forandres. En saadan Flod afsætter stundom de Sandmasser, den har slæbt med sig; den næsten uophørlige og i Reglen stærke Blæst optaarner disse ved Flodbredden til Banker, og der skabes en for Tundraen fremmed Jordbund. Paa disse Banker vokser, selv i Siberiens Tundraer, Lærketræet op til et stadseligt Træ, og det kan dér, i Forening med forskellige Pilearter, virkelig pryde Landskabet. Det kan endog hænde, at det i Nærheden af smaa Søer vokser i Grupper og danner naturlige Parker, der selv i rigere og livligere Egne ikke vilde blive upaaagtede, men her er af en saa overordenlig Virkning, at de efterlader et varigt Indtryk.

I Ly af Lærketræerne og overalt, hvor disse har slaaet Rod i Sandbankerne, søger ogsaa andre højstammede Planter et Hjem, f. Eks. spidsbladet Pil, Rønnebær, Hegebær, og Gedeblad og af Sandet fremspirer der mange Blomster, som man skulde tro kun kunde vokse langt mod Syd. Her træffer den overraskede Sydbo Dueurten med dens røde Blomsterpragt, her hager den vilde Rose sig med sine spæde Grene fast ved den moderlige Jord og smykker den med sine Blomster; her vinker som en venlig Erindring om Hjemmet den blaa Forglemmigej; her finder Nyserod og Græsløg, Baldrian og Timian, Nellike og Klokkeblomst, Fuglevikke, Ranunkel og Immortel, Engkarse, Jakobsstige, Potentil, Kattehale og adskillige andre et Hjem i Ørkenen. Paa saadanne Steder trives der langt flere Planter, end man skulde tro; men ganske vist bliver man ogsaa temmelig nøjsom i sine Fordringer, naar man i Dage og Uger har set den samme Fattigdom om sig, stadig kun Dværgbirk og Vidjepile, Hedelyng og Stargræs, Rensdyrslav og Tørvemos, kun har kunnet vederkvæge sig ved forkrøblede Tyttebær og Blaabær, der snart er skjulte i Mosset, snart kryber hen ad Jorden, og har maattet nøjes med Multebær som Knaphulspynt; naar man den ene Dag efter den anden har vandret hen over disse, stedse haabet paa Afveksling og stedse er bleven skuffet. Enhver fra Syden bekendt Plante erindrer én da om lykkeligere Egne; man hilser den som en kær Ven, hvis Værdi man først indser, naar man har lært at frygte for at miste den.

Den tilsyneladende Gaade, hvorledes alle de ovennævnte og andre Planter kan spire frem ene og alene af Bankernes tørre Sandgrund, løses, naar man véd, at kun den til Banker sammenhobede Sand kan blive saa gennemvarmet af Solen, der uafbrudt i Maaneder straaler ned fra Himlen, at disse Planter overhovedet kan trives. I hele den øvrige Tundra er dette ikke Tilfældet. Moser og Kær, Sumpe og Moradser, endog de adskillige Fod dybe Søer danner kun et tyndt Sommertæppe for den evige Vinter, som i Tundraen aabenbarer sin dræbende, saavelsom sin bevarende Kraft. Hvor man end søger at trænge ned i Jorden, overalt, og i Reglen næppe tre Fod under Jordfladen, støder man paa Is eller i det mindste frossen Jord, og man vil være nødt til at grave henimod tre Hundrede Fod dybt, inden man er naaet gennem Jordens Isskorpe. Det er dette, som her hindrer de højere Planter i at trives og kun tillader saadanne at leve, som lader sig nøje med det tynde Jordlag, der optøes om Sommeren.

Først ved at grave i Tundraen kommer man paa det Rene med, hvad den egenlig er: en umaadelig og uforanderlig Isørken, der har eksisteret som saadan i Hundredtusinder af Aar og vil eksistere i ligesaa mange til. At i det mindste det første ikke kan bestrides, ser vi af de Levninger af Forverdenens Dyr, som dér er blevne bevarede indtil vor Tid. Det var af Tundraens Is, at Adams i Aaret 1807 opgravede det kæmpemæssige Mammutdyr, af hvis Kød Jakuternes Hunde havde mættet sig, endskøndt det levede for mange Aartusinder siden og allerede i ubestemmelig lang Tid havde ophørt at være til. Tundraens Is havde i sig optaget og gennem Aartusinder trolig gemt Liget af Forverdenens Elefant. Mange saadanne og sikkert ogsaa mange Nutidsdyr har Tundraen indkapslet i sin Is. Endnu længe efter Mammutdyrets Tid har Bison- og Moskusoksen gennemstrejfet den; Kæmpehjorten og Elsdyret har engang tilhørt dens Fauna. Men nu for Tiden er dens Dyreverden ligesaa fattig, ligesaa ensformig som dens Planteverden, som den selv; dog dette gælder kun Arterne, ikke Individerne, thi ogsaa Tundraen er, i det mindste om Sommeren, et Hjem for talrige Dyr.

Først sent paa Aaret mærker man, at Tundraen befolkes. Af de Dyrearter, som ikke engang forlader den om Vinteren, ser man paa denne Aarstid ikke mange. De Fisk, der fra Havet stiger op i

Floderne, skjules af Isen, de overvintrende Pattedyr og Fugle skjules af Sneen, under hvilken de lever, eller hvis Farve de bærer. Dyrelivet begynder ikke at vaagne, før Isen smælter paa de sydligere Bjærgskraaninger. Kun langsomt og tøvende holder Sommergæsterne deres Indtog. De vilde Rensdyr følges af Ulvene, efter Drivisen paa Elvene kommer Fuglehæren. Nogle af disse dvæler endnu raadvilde i sydligere liggende Egne og optræder som om de vilde til at ruge, men forsvinder pludselig fra Herberget ved Vejen, flyver skyndsomst afsted til Tundraen, bygger umiddelbart efter Ankomsten deres Rede, lægger deres Æg og ruger ivrigt, som om de vilde indhente den Tid, som de i sydligere Lande levende og rugende Stammefrænder har forud for dem. Deres Sommerliv indskrænker sig til nogle faa Uger. De kommer troligt forenede og parrede for hele Livet eller i det mindste for Sommeren; Hjærtet banker af Kærlighed, syngende og jublende skrider de til at bygge deres Rede; de varetager uafladelig deres Fader- og Moderpligter, ruger, opfostrer og underviser Ungerne og begiver sig saa atter ud i Verden.

Antallet af de Arter, som maa betragte Tundraen som deres Hjem, er kun ringe; men dog er der ikke faa, som vi kan betegne som Dyr, der er karakteristiske for dette Omraade. Som et saadant maa jeg først og fremmest anse Polarræven. Den er hjemme paa Tundraen, saa langt denne strækker sig; Tundraen giver den — saavel som den almindelige røde Ræv og andre Arter af samme Slægt — Underhold og Føde, i det mindste i den sydlige Del; den bærer ogsaa dens Farve: om Sommeren en klippegraa, om Vinteren en snehvid Dragt. Ganske paa andre Ræves Maner slaar den sig igennem her i Verden, og dog er dens Væsen og Vaner ganske forskellig fra vor Mikkels og dens Stammefællers Maade at være paa. Man vilde gøre den svarlig Uret, hvis man vilde betegne den som et vanartet, vanslægtet Medlem af en udmærket begavet og opfindsom Familie. Af sin Slægts Snuhed, beregnende List og aldrig svigtende Aandsnærværelse har den ikke faaet meget for sin Part. Dumdristig er dens Optræden, paatrængende dens Væsen og uklogt bærer den sig ad ved alle Lejligheder; den optræder som en fræk Tigger, som en uforskammet Landstryger, men ingenlunde som en listig Tyv eller Røver, der nøje overvejer alle Omstændigheder og betjener sig af alle Midler, som

staar til Raadighed. Den kigger ganske roligt ind i Jægerens Bøssepibe; uden at lade sig advare af den tæt forbi susende Kugle følger den sin farligste Fjende; uden mindste Betænkning trænger den ind i det indre af de vandrende Rensdyrhyrders Birkebarkhytter; sorgløs nærmer den sig det om Natten under aaben Himmel sovende Menneske for at stjæle det Vildt, han har skudt, eller i sin Tankeløshed snuse til hans blottede Haand eller Fod. Det er hændt mig selv, at en Polarræv, paa hvilken jeg flere Gange i Skumringen havde skudt fejl, fulgte mine Skridt som en Hund. Min gamle Jagtkammerat, Erik Svensen fra Dovrefjæld, maatte finde sig i, at en saadan om Natten spiste et Stykke af det Skind, hvorpaa han laa og sov, og den gamle Steller kan fortælle om mange andre Skælmsstykker af dette Dyr, Skælmsstykker, som enhver skulde anse for umulige, saafremt ikke Fortællingens Sandfærdighed var bleven bekræftet ved en Mængde overensstemmende Iagttagelser. Ganske vist kan et utilstrækkeligt Bekendtskab med Mennesket, der jo kun forekommer meget sparsomt paa Tundraen, være en væsenlig Aarsag til denne Ræys besynderlige Optræden; men dette Ukendskab er ikke alene Grunden. Thi hverken den almindelige Ræv eller noget andet af Tundraens Pattedyr bærer sig saa uklogt ad som Polarrævеn; ikke engang Lemmingen kan i saa Henseende sammenlignes med den.

En mærkelig Fremtoning er ganske vist ogsaa denne Tundraens Beboer, hvilken Art af Slægten den saa end tilhører; man træffer den overalt eller i det mindste dens Spor. Paa Kryds og Tværs, særlig paa de af Dværgbirken overbevoksede Steder laver den smalle, glatte, i Mosset nedtrykte Stier, der ofte i flere Hundrede Fods Udstrækning følger omtrent samme Retning, ofte drejer af til højre og venstre og først efter adskillige Slingringer vender tilbage til Hovedvejen. Paa disse ser man Tid efter anden et Hamsterlignende, korthalet lille Dyr, i tørre Somre i store Masser, behændigt komme løbende og hurtigt forsvinde. Det er Lemmingen, en Slags Studsmus, større end en Markmus men mindre end en Rotte, og med uregelmæssigt tegnet, i Reglen brun, gul, graa og sort Pels. Dissekerer man Dyret, finder man til sin Forundring, at det saa at sige kun bestaar af Skind og Indvolde. Benene og Musklerne er yderst fine og spæde, Indvoldene, særlig Fordøjelses- og Forplantningsorganerne, er udviklede i en uhyre Grad. Denne Omstændighed forklarer visse Fænomener i dets Liv,

som længe har været en Gaade: dette Dyrs næsten ubegrænsede Formering og dets mærkværdige, som det synes regelmæssige Vandringer. Under almindelige Forhold lever Lemmingen et meget roligt Liv; hverken om Sommeren eller om Vinteren behøver den at have Næringssorg; allehaande Plantestoffer, om Vinteren Mos, Rødder, Lav og Bark udgør dens Føde, om Sommeren er dens Bolig en Fordybning i Jordbunden, om Vinteren en varm, blødt udforet Rede med tykke Vægge midt i Sneen. Ganske vist trues den overalt af Farer: thi ikke blot de haar- og fjerbeklædte Røvere, men endog Rensdyret, sluger Hundreder og Tusinder af dem; men Slægten formeres ikke desto mindre stadigt og betydeligt, indtil særlige Forhold indtræder og paa nogle Dage tilintetgør Milliarder. Foraaret kommer en Gang tidligere til Tundraen end sædvanligt, og Sommeren bliver usædvanlig tør. Alle Ungerne af Hunkøn af første Kuld vokser til, for efter højst seks Ugers Forløb selv at forøge Slægten. Forældrene har imidlertid født en anden, tredje Slægt til Verden, og ogsaa denne følger deres Eksempel. Tre Maaneder efter vrimler Tundraens Høje og Dale af Lemminger; hvorhen man vender sig, ser man de smaa, travle Dyr, med et eneste Blik overskuer man et Dusin, i Løbet af en Time møder man Tusinder. Paa alle Veje og Stier ser man dem ile afsted; er de bragt i Knibe, sætter de sig tænderskærende til Modværge, endog mod Mennesket, som om deres umaadelige Antal indgav hvert Individ et trodsigt Overmod. Men den uendelige, stedse voksende Mængde bliver netop deres Fordærv; snart har den fattige Tundra ikke længer noget at byde de umaadelige Masser; Hungersnøden nærmer sig. Da slutter de urolige Dyr sig sammen, begynder at vandre og samles i Hundreder, disse vokser til Tusinder; til dem slutter sig andre Tusinder; Skaren svulmer op til Masser, Masserne til Hære. De tager nu Vejen i en bestemt Retning, idet de til en Begyndelse følger deres gamle nedtrampede Stier, men derefter baner sig nye; i uoverskuelige Rækker iler de videre, over Klipperne styrter de sig ned i de Vande, de møder. Tusinder bukker under for Hunger og Mangel; over disses Lig stormer den efterfølgende Hær; Hundredtusinder drukner i Vandløbene eller knuses ved Foden af Klipperne; de øvrige strømmer frem over dem; andre Hundreder og Tusinder finder deres Grav i Maven paa de Røvere, der følger efter dem: Ulve, Ræve og Polarræve, Jærver, Musvaager og Ravne, Ugler og Rovmaager;

de tilbageværende lader sig ikke bringe ud af Fatning. Hvorhen de vandrer, hvorledes de ender, det formaar ingen at sige, men vel véd man, at Tundraen bag dem ser ud som om den var uddød, at der ofte hengaar en Række af Aar, inden de faa, som er blevne tilbage og som det er lykkedes at slaa sig igennem, har kunnet formere sig og atter i synlig Grad har befolket deres Hjem.

Et tredje, for Tundraen karakteristisk Dyr er Rensdyret. Den, der kun har set denne temmelig uskønne Hjorteart i fangen Tilstand eller som Husdyr, kan ganske ganske vist ikke gøre sig noget Begreb om, hvad den er i Frihed. Her lærer man at skatte Rensdyret, her paa Tundraen lærer man at kende og vurdere det som et værdigt Medlem af denne smukke og stadselige Familie. Det tilhører Tundraen med Liv og Sjæl. Over de ofte uoverskuelige Jøkler, saavel som over de bundløse Moradsers gyngende Dække; over Rullestenshøjene saavel som over Dværgbirkens sammenflettede Toppe, gennem Mosengene, over Floderne, over Søerne bæres eller roes det frem af sin bredhovede, skovlagtige, ualmindelig bevægelige Fod, der knirker ved hvert Skridt; i den dybeste Sne skovler denne Føde frem til det. Imod den lange Nordlandsnats strænge Kulde beskyttes det ved sin tætte, for Vinterens Pile uigennemtrængelige Pels; mod Hunger og Mangel ved den Omstændighed, at det er kun lidet nøjeregnende i Henseende til Valget af Føde; imod Ulvene, der uafladelig er i Hælene paa det, i det mindste til en vis Grad ved sine skarpe Sanser og Aarvaagenhed, Hurtighed og Udholdenhed. Sommeren tilbringer det paa Højtundraens rene Højder, hvor der paa Skraaningerne i Jøklernes umiddelbare Nærhed af den ofte paa vide Strækninger af Rensdyrlavet overspundne Jordbund ogsaa fremspirer saftige, lækre Alpeplanter; om Vinteren drager det ned i Lavtundraen fra den ene Række Høje til den anden, opsøgende de Steder, som Vinden har fejet rene for Sne. Kort forinden har det med den grenede Hornkrone vundet sin fulde Kraft, er i Følelsen deraf indtraadt i Brunstperioden og har kæmpet paa Liv og Død med ligesindede, lige stærke Rivaler, kæmpet, saa den stille Tundra har genlydt af de kraftige Hornstød; nu strejfer det fremdeles, træt af Kampen og Kærlighedsrusen, i Selskab med andre af sin Slægt og i store Hobe gennem sit Omraade for at optage Kampen med Vinteren. Vel naaer Rensdyret i Skønhed og ædel Holdning ikke Hjorten; men den, som ser det i dets Hjemstavn, fri

for Slavelænker, vandrende i Højfjældene i store, sluttede Hobe, stikkende af mod den blaa Himmel eller det hvide Snetæppe, maa indrømme, at ogsaa det hører til det stolte Vildt, og en Jægers Hjærte maa absolut komme til at banke hurtigere ved Synet af det.

Men ogsaa Fugleklasserne kan frembyde mange for Tundraen karakteristiske Fremtoninger. Den, som færdes i denne nordiske Ørken, har i det mindste mødt én af dem, den om Sommeren brogede, om Vinteren snehvide Rype. Det er dog ikke den blot til Jøklerne indskrænkede Fjældrype, jeg mener, men dens Frænde, den ulige hyppigere Dalrype. Hvor Dværgbirken trives, dér træffer man den altid; særlig naar Nattens Stilhed sænker sig over Tundraen, viser den sig, selv om ogsaa Solen endnu straaler fra Himlen. Den forlader aldrig ganske sin Hjemstavn, allerhøjst kan Vinteren drive den fra Højtundraen ned paa Lavtundraen. Den er livlig, bevægelig, modig og dristig, skinsyg og stridslysten mod Medbejlere, øm og hengiven mod Magen og sine Unger. Dens Levemaade minder om Agerhønens, dog er dens Væsen og Bevægelser præget af langt større Ynde. Den er en Legemliggørelse af Livet i Ødemarkerne. Dens udfordrende Skrig lyder i den stille Sommernat, dens Skarer opliver den af næsten alle andre Fugle forladte Tundra; Synet af den glæder og fryder Forskeren saavel som Jægeren.

Om Sommeren slutter i Reglen Hjejlen sig til den. Ogsaa den maa kaldes et trofast Barn af Tundraen. Ligesom den hurtige Ørkenløber tilhører Ørkenen, Steppehønen Steppen, Stenhønen Højfjældene, Lærken Kornmarkerne, saaledes tilhører den Tundraen. Selv dens Dragt, hvor broget den end kan synes at være, bærer Tundraens Farve; dens tungsindige og klagende Stemme stemmer ogsaa godt overens med den trøstesløse Ørken. Hvor gerne man end ser den hjemme hos sig selv, ligesaa nødigt træffer man den paa Tundraen; dens melankolske Skrig, som man hører baade Dag og Nat, virker nedstemmende som Tundraen selv.

Langt hellere lytter man til Tonerne fra en anden Sommergæst i disse Egne. Det er ikke Blaahalsens muntre Sang, hvilken Fugl her regnes til de almindelige Rugefugle og med fuld Ret kaldes den »hundredtungede Sanger«; ikke den lige indtil Tundraen fremtrængende Kramsfugls højrøstede Sang; ikke Laplandsverlingens eller Snespurvens simple Kvidren; ikke Vandrefalkens eller Musvaagens

høje Skrig; ikke Havørnens jublende Stemme eller Sneuglens enslydende Røst; det er ikke Sangsvanens smætrende Trompettoner eller Isandens klagende Sang, jeg mener; men en eller anden Lappedykkers Lokke- og Parringsraab: en vild, uregerlig og ligesom tøjlesløs, men dog klangfuld og tonerig, vidtlydende Nordlandsmelodi, der minder om Brændingens Brusen og den drønende Lyd af de i Dybet styrtende Vandfald. Hvorsomhelst der breder sig en fiskerig Sø, og man finder

Rovmaager, Odinshøns og Hjejler.

en hyggelig lille Plads i Sivene, tæt nok til at skjule en svømmende Rede, møder man disse Tundraens og Havets Børn, disse fredelige Fiskere i Nordens stille og tavse Ferskvandssøer og det nordiske Havs uforfærdede Dykkere. Fra dette Hav kommer de ind i Tundraen for at ruge, og til Havet fører de deres Unger, saa snart disse er i Stand til at beherske Havet ligesom de selv. Saa langt Tundraen strækker sig, følger de dens Vande; men endnu mere end de store Søer elsker de dog de smaa Damme paa Tundraens Kystbjærge, fra hvilke de

daglig under vild, jublende Sang styrter sig i det hjemlige, bølgende Hav, der byder dem sine Skatte.

Fra Havet kommer ogsaa to andre Fugle, der er karakteristiske for Tundraen. Med virkeligt Velbehag følger Øjet alle Kjovens Bevægelser, med Henrykkelse Odinshanens. Begge disse ruger ligeledes paa Tundraen; den ene paa aabne, mosbevoksede Kær, den anden ved Bredderne af de mest skjulte Damme mellem de tætte Vidjepile. Naar man vilde kalde de andre Maager for Havravne, kan man kalde Kjoverne Havfalke. Med fuldstændig Ret bærer de Navnet Rov- og Tyvmaager, thi som rigtige Røvere optræder de, naar de ikke kan snylte sig noget til, og Tyve bliver de, naar deres egen Jagt ikke kan indbringe dem noget Bytte. Ligesom Falke gennemflyver de om Sommeren Tundraen, om Vinteren de nordiske Haves Kystegne; de holder sig da svævende over Vandet saavel som over Jorden for at søge Bytte, rask og behændigt slaar de ned for at opfange det, og griber hurtigt og sikkert det udsete Offer; men disse saa dygtige Røvere generer sig dog under visse Omstændigheder ikke for frækt Tyveri. Ve den Maage eller Søfugl i det hele taget, som har faaet noget Bytte, saa at Rovmaagen mærker det. Hurtig som en Pil sætter den efter den heldige Frænde, under gennemtrængende Skrig, ligesom legende, krydser den omkring Maagen, listigt tilintetgør den alle dennes Forsøg paa at slippe bort, modig overvinder den enhver Modstand, og uafladelig piner og plager den den forfulgte, indtil denne tilkaster den det vundne Bytte, selv om den allerede har slugt det halve. Dens hele Optræden, dens Raskhed og Bevægelighed, Mod og Dristighed, utrættelige Paapasselighed og overordenlige Paatrængenhed er uvilkaarlig fængslende at iagttage; man undskylder endog dens Tyveri, saa nydelig er den i sine Bevægelser. Og dog er Odinshanen endnu mere tiltrækkende. Den er en Vadefugl, som forener de Egenskaber, der udmærker saavel dens egen som Svømmefuglenes Orden, og lever dels paa Land, dels i Vandet, ja selv i Havet. Sirligere i sine Bevægelser end hvilkensomhelst anden Svømmefugl, svømmer den hen over Bølgerne, rask og hurtig løber den hen over Stranden, med en Bekkasins Hurtighed stryger den i Zigzag gennem Luften. Tillidsfuld tillader den, at man kommer den paa meget nært Hold for at betragte den; i sin Ængstelse for Afkommet forraader den i Reglen selv sin Rede med de fire pæreformige Æg, hvor om-

hyggelig den end plejer at gemme denne i Sivene ved Bredden. Man maa vistnok betragte den som den nydeligste af alle Tundraens Fugle.

Betegnende for Tundraen er endvidere Rovfuglene, betegnende i det mindste den Maade, hvorpaa de her lever. Thi kun i den sydlige Del af Landet eller Højtundraen finder de Træer eller Klipper, paa hvilke de kan bygge deres Reder, og maa derfor med eller mod deres Vilje beslutte sig til at ruge paa Jorden. Mellem Dværgbirkens sammenslyngede Grene hænger Jorduglens Rede, oppe i selve Kronerne Musvaagens; paa den bare Mark ligger Sneuglens saavelsom Vandrefalkens, kun at den sidste saavidt muligt vælger i det mindste Kanten af en Kløft til Redeplads, næsten som om den vilde narre sig selv, idet den forgæves stræber efter at erstatte de Højder, den her mangler. At den og alle andre Maager vel indser Redens usikre Stilling, beviser de ved deres Optræden, naar de ser et Menneske nærme sig. Allerede paa langt Hold betragtes Vandreren med Mistro og hilses med høje Skrig; jo nærmere han kommer, desto mere stiger de bekymrede Forældres Angst. Før kredsede de i dobbelt Skudvidde over den saa sjældent sete, farlige Fjende; men nu slaar de modigt ned paa ham, flyver saa tæt over hans Hoved, at man tydeligt mærker deres stærke Vingeslags Susen og nu og da maa befrygte virkelig at blive angreben. Men Ungerne, der paa Afstand ser ud som smaa hvide Boller, dukker sig ængsteligt ned ved Synet af den, om ikke genkendte saa dog i det mindste anede Fjende og bliver liggende i denne indtagende Stilling — ofte er de faldne omkuld — saa ubevægelige, at man kan tegne dem uden at behøve at frygte for, at de ved en eneste Bevægelse skal forstyrre Tegningen.

Jeg skulde kunne opregne mange flere Dyr, der syntes mig nødvendige for Tundraens Karakterisering. Betegnende for denne er imidlertid ét, Myggen. Den, der betragter denne som det betydningsfuldeste af alle levende Væsener paa Tundraen, tager ikke saa meget fejl. Den gør det umuligt for ikke saa faa højere Dyr at kunne leve her; andre, f. Eks. Mennesket, tvinger den til periodisk Udvandring; den er udelukkende Aarsag til, at Tundraen om Sommeren er ubeboelig for civiliserede Mennesker; den Maade, hvorpaa den optræder, overgaar enhver Forestilling, dens Magt besejrer Mennesker og Dyr; den Plage, den foraarsager, trodser enhver Beskrivelse.

Det er bekendt, at alle stikkende Myg lægger deres Æg i Vand, og at de Larver, der efter nogle faa Dages Forløb kryber ud af disse, lige indtil deres Forvandling lever i Vandet. Herved forklares det, at Tundraen mere end nogen anden Egn begunstiger deres Udvikling og deres Masseoptræden. Saa snart den atter stigende Sol har smæltet Sneen og Isen og optøet den øverste Jordskorpe, begynder det, om Vinteren ganske vist bundne, men ikke tilintetgjorte Myggeliv at røre sig. Ud af de i den frosne Dynge gemte, men ikke ødelagte Æg kryber der Larver frem, disse forvandles efter nogle faa Dages Forløb til Pupper, Pupperne til bevingede Insekter, og med det kortest mulige Mellemrum følger der Slægt paa Slægt. Endnu inden Sommersolhverv begynder og lige til Midten af Avgust varer de frygtelige Dyrs Sværmningstid.

I al den Tid indfinder de sig overalt i Højlandet som i Lavlandet, paa Bjærgene eller Højderne saavel som i Dalene, mellem Dværgbirken og Vidjepilen, saavel som ved Bredderne af Floderne eller Søerne. Hvert Græsstraa, hver Mostue, hver Gren, hver Kvist, hvert Blad sender hver Time paa Dagen Hundredtusinder af dem ud i Verden. De i Ækvatoregnene, i Sydamerikas, Centralafrikas, Indiens, Sundaøernes Urskove og Sumpe af alle rejsende frygtede, stikkende Myg eller Moskitoer er ikke værre end disse Dyr; de sværmer dog kun om Natten, Tundraens Myg flyver i hele ti Uger, og nogle Uger igennem saa godt som uaforudt. De danner Sværme, der ser ud, som om en tyk, mørk Røg havde fyldt Luften i saadanne Masser, at man næppe vover at aande, de tilintetgør ethvert Forsøg paa at fordrive dem; de forvandler den mest daadkraftige Mand til en viljeløs Stakkel, hans Vrede til Frygt, hans Forbandelse over dem til stønnende Klager.

Saa snart man kommer ind paa Tundraen, lyder deres Summen én i Møde, en Lyd, der snart kan lignes ved en Thekedels Syngen, snart ved Klangen af en svingende Metalstok, og nogle Øjeblikke efter er man omringet af Tusinder og atter Tusinder. En Straalekrans, der, dannet af dem og bestaaende af dem, omsvæver Hoved og Skuldre, Krop og Lemmer, følger med, hvor hurtigt man end bevæger sig, og er ikke til at forjage; bliver man staaende, tætnes den, gaar man videre, saa trækkes den ud i Længden, løber man saa hurtigt, man kan, saa udstrækkes den til et langt Slæb, uden dog at blive

tilbage. Blæser der en jævn Vind, saa fremskynder den sin Flugt for at overvinde Luftmodstanden, forøges Blæsten, saa anstrænger alle Individer i en saadan Sværm sig til det yderste for ikke at miste deres Blodfoder og slaar da som Hagel ned paa Hoved og Nakke, og inden man aner det, er man fra Top til Taa bedækket af Myg. I tætte Masser, farvende graa Klæder sorte og mørke underligt plettede, sætter de sig fast, færdes langsomt frem og tilbage paa dem og søger efter en bar Plet for at suge Blod. Til Ansigtet, Halsen og Nakken, de blottede Hænder eller de kun med Strømper beklædte Fødder har de lydløst fundet Vej, uden at man har mærket det, og et Øjeblik efter sænker de langsomt deres Braad dybt ned i Huden og gyder den brændende Giftdraabe i Saaret. Rasende knuser man Blodsugerne, men medens den straffende Haand er beskæftiget dermed, sidder der allerede tre, fire, ti andre Myg paa denne, i Ansigtet, i Nakken, paa Fødderne for at bære sig ad paa samme Maade som den første. Thi naar der én Gang er flydt Blod, naar flere Myg allerede har fundet deres Død paa et og samme Sted, opsøger alle de andre med Forkærlighed netop denne Plet, og Stedet bedækkes lidt efter lidt med Tusinder af Lig. Særligt yndede Angrebspunkter er Tindingerne, Panden umiddelbart under Hatteskyggen, Nakken og Haandleddene, i Almindelighed saadanne Steder, hvor de kan gøre Regning paa at være saa uforstyrrede som muligt.

Er man i Besiddelse af saa stor Selvbeherskelse, at man kan iagttage dem ved deres blodige Arbejde og ikke jager dem bort eller forstyrrer dem, saa vil man finde, at man hverken kan mærke, naar de slaar sig ned eller bevæger sig; umiddelbart efter at de har sat sig, begynder de deres Arbejde. I al Magelighed færdes de omkring paa Huden, idet de omhyggeligt undersøger denne med deres Snabel; pludselig standser de og gennemborer Huden med en forbavsende Lethed; medens de suger, løfter de vellystigt, snart paa det ene, snart paa det andet Bagben og bevæger dette langsomt frem og tilbage, desto kraftigere, jo mere deres gennemsigtige Legeme fyldes med Blod. Saa snart de én Gang har smagt Blod, bryder de sig aldeles ikke om noget og synes knap at mærke, naar man generer eller plager dem. Trækker man med en lille Pincet Braaden ud af Saaret, staar de et Øjeblik stille og grunder, men borer den derpaa ind paa det gamle eller et nyt Sted. Klipper man hurtigt Braaden

af med en skarp Saks, bliver de ogsaa i Reglen siddende, som om de maatte besinde sig, lader derpaa Forbenet prøvende glide hen over Snabelstumpen og behøver nogen Tid til at undersøge og forvisse sig om, at Lemmet virkelig er forsvundet; klipper man i Hast et Bagben af dem, saa vedbliver de at suge, som om intet var hændt, og svinger endog med Stumpen; berøver man dem Halvdelen af den med Blod fyldte Bagdel, saa bærer de sig ad som Münchhausens Heste ved Brønden, men trækker dog tilsidst Snabelen ud af Saaret, flyver tumlende bort og dør i Løbet af faa Minuter.

En omhyggelig Iagttagelse af deres Væsen og Fremgangsmaade fastslaar som utvivlsomt, at de ved at opsøge deres Offer mindre ledes af Synet end af Lugten eller maaske af en Sans, som i sig forener Lugt og Følelse. Med Bestemthed kan man iagttage, at de ved et Menneskes Nærmelse i en Afstand af indtil femten Fod forlader deres Hvilepladser og straks og uden Betænkning flyver løs paa deres Offer. Gaar man over en nøgen Sandbanke, som plejer at være fri for dem, kan man se, hvorledes de samles omkring deres Offer. Som det synes halvt baarne af Vinden, halvt bevægende sig ved egen Kraft, men i ethvert Tilfælde flagrende omkring uden Maal, svæver der selv over en saadan Naadeplads nogle af dem, og en og anden kommer saa i Nærheden af Iagttageren. I samme Øjeblik ophører deres tilsyneladende Uvirksomhed, straks forandrer de Retningen af deres Flugt, og i lige Linie stormer de imod den til alt Held opdagede Genstand for deres Længsel. Den ene slutter sig til den anden, og inden der er gaaet fem Minuter, er Martyren omgiven af en Straalekrans. I forskellige Luftlag finder de derimod mindre let Vej. Da jeg under mine Iagttagelser fra en højtliggende Sandbanke i længere Tid var bleven forfulgt og plaget af Tusinder af disse Udyr, lokkede jeg lidt efter lidt den mig omgivende Sværm hen til Randen af den stejle Banke, lod den her tætne sig til en lille Sky, og sprang saa pludselig ned ad Banken. Til min inderlige Tilfredshed fandt jeg, at jeg havde rystet Størstedelen af mine Plageaander af mig. Men ovenover Banken sværmede de ligesom forbløffede omkring hverandre hen over det Sted, hvor jeg var sprunget ned, og dannede endnu længe efter en tyk Sky. Nogle Hundrede havde dog fulgt mig ned i Dybet.

Selv om end Naturforskeren véd, at det kun er Hunnerne, som suger Blod, og at denne deres Virksomhed utvivlsomt hænger sammen med Forplantningen og sandsynligvis betinger de befrugtende Ægs Modning, saa overvinder den af Tundraens Beboere foraarsagede Plage dog tilsidst ogsaa ham, var han end den mest stoiske Vise under Solen. Det er ikke saameget den Smærte, der forvoldes af Stikket og endnu mindre af den derefter indtrædende Opsvulmen, som den stadige Ærgrelse, den evindeligt gentagne Plage, hvorunder man lider. Man døjer maaske den Smærte, som Myggestikket foraarsager, uden at klage og bærer denne endnu lettere senere hen, naar Huden lidt efter lidt er bleven til en vis Grad følesløs for den uophørligt indtrængende Gift; man er derfor ogsaa i Stand til at staa imod en Tid lang, men tilsidst maa man dog erkende, at man er bleven slaaet og besejret af disse Tundraens forfærdelige Plageaander. Og saaledes lammer deres utallige, hvert Øjeblik kampberedte Hære lidt efter lidt al Modstand. Uophørligt besværet af dem, hindret i hver eneste Handling, forstyrret i enhver Nydelse, ude af Stand til engang at tænke, udmattes man tilsidst ikke blot i legemlig, men ogsaa i aandelig Henseende. Fødderne vil da efter et kort Stykke Vej nægte sin Tjeneste, Sjælen vil ikke modtage flere Indtryk; Tundraen bliver et Helvede og dens Plage en navnløs Kval. Det er ikke Vinteren og dens Storme, ikke Isen og dens Kulde, ikke Fattigdommen, det er ikke Tundraens Ugæstfrihed, det er Myggene, der er Tundraens Forbandelse!

I deres Sværmningstid flyver Myggene i Solskin og stille Vejr næsten uafbrudt og med synligt Velbehag, i jævn Blæst temmelig veltilfredse, ved ringe Varme endnu ret livligt, ved truende Regn allerlivligst, naar det er svalere kun ubetydeligt, i koldt Vejr slet ikke. Ogsaa stærk Blæst driver dem tilbage ind i Krat og Moser; men saa snart det atter stiller af, er de igen i livlig Virksomhed, og paa alle i Læ liggende Steder, selv under den haardeste Storm, stedse rede til Angreb. En Frostnat volder dem ganske vist et følelig Afbræk, men rydder dem dog ikke af Vejen; i køligt og fugtigt Vejr reduceres deres Hære, derpaa følgende Varme stiller nye, af Pupperne fremkomne Skarer i Marken. Først Høsttaagerne bringer dem til Ro for det Aar.

Ligesaa langsomt som Foraaret er draget ind i Tundraen, ligesaa hurtigt kommer Efteraaret. En eneste kølig Nat ender i Reglen allerede i Avgust, senest i September, dens Sommerliv. De Bær, om hvilke man endnu i Midten af Avgust næppe skulde have troet, at de kunde opnaa at modnes, er ved Maanedens Slutning blevne saa saftige og søde, som det overhovedet er muligt; nogle kølige og fugtige Nætter, som bedækker Bjærgene med et let Snetæppe, fremskynder deres Modning mere end Solen, der nu Dag efter Dag hyller sig i Skyer. Dværgbirkens Blade afbleges og farves derpaa paa den øverste Side lys lakrød, paa Undersiden gul; alle andre Buske og Smaaplanter undergaar samme Forandring: og Tundraens mørke brungrønne Farvetone gaar over i et saa livligt rødbrunt, at ikke engang det gulgrønne Rensdyrslav kan gøre sig synderlig gældende. Mod Syd eller til Havs flyver Tundraens bevingede Sommergæster, ned ad Floden svømmer dens Fisk. Fra Bjærgene kommer Rensdyret dragende ned til Lavlandet, fulgt af Ulven; op til Bjærgene flyver den nu i Flokke paa Tusinder samlede Rype for at dvæle dér saalænge, indtil Vinteren atter driver den ned til Lavtundraen.

Endnu nogle faa Dage til og denne Vinter, frygtet af os saavel som af Trækfuglene, med Længsel imødeset af Tundraens menneskelige Beboere, drager nu ind i det ugæstfri Land for at hævde sit Herredømme for en Tid, der er meget længere end Foraar, Sommer og Efteraar tilsammen. I Dage og Uger efter hverandre falder der Sne fra Himlen, snart sagte dryssende i skarptkantede Krystaller, snart, pisket af Stormen, i store Flokke. Bjærge og Dale, Floder og Søer hylles efterhaanden i denne alt dækkende Vinterdragt; endnu blinker der nu og da et kort Solglimt hen over Snefladen; men snart forkynder, selv i klart Vejr, kun et blegt Skær i Syd, at Dagen dér allerede er halvt forløben. Den lange Vinternat er brudt frem. Maaned efter Maaned glimter kun det svage Genskin af Stjærnerne paa Snetæppet, og det er kun Maanen, som endnu erindrer om vor Jordklodes livsbringende Stjærnebillede. Men naar Solen fuldstændig er veget fra Tundraen, gaar en anden lysende og straalende op over den: højt oppe i Nord flammer og gnistrer »Soveidud«, Gudeilden, det flammende Nordlys!

Den asiatiske Steppe og dens Dyreverden.

Ganske ensformigt, men i høj Grad ejendommeligt er det umaadelige Omraade, som breder sig over hele Mellemasien og fortsætter sig ind i Evropas Stepper. Det kan synes en overfladisk Betragter let at karakterisere det; den, som er vant til at se noget dybere, betragter imidlertid denne Opgave som vanskelig. Thi saa uforanderlig ensartet, saa ganske uden Afveksling er Steppen dog ikke. Den fremtræder forskellig ved Tiden for sin Blomstring og ved Tiden for sin Henvisnen, om Sommeren og om Vinteren; væsenlig forskellig fremtræder den ogsaa til enhver Aarstid i de højt liggende Egne og i Lavlandet, dér hvor der i den optaarner sig Bjærge, og dér hvor Bække, Floder, Søer og Sumpe sænker sig ned i den. Den virker kun ensformigt, fordi ét og det samme Billede gentager sig Tusinder af Gange, fordi det, som set én Gang vilde fængsle og tilfredsstille Øjet, her bliver noget dagligdags.

Russeren betegner med Ordet Steppe, som vi har laant fra hans Sprog, alle under de mellemste Bredegrader beliggende, skovløse, men dog til en vis Grad bevoksede Egne, saavel fuldstændig flade som bølgeformige Sletter, saavel Bakker som bjærgfuldt Terræn, enten saa en frugtbar Muldjord hist og her muliggør et lønnende Agerbrug, eller Jorden er saa mager, at kun den nomadiserende Hyrde fører sig de Planter til Gode, der spirer paa den uden Menneskets Medvirkning. Denne Opfattelse kan synes rigtig nok, thi saavel paa det ene som paa det andet Sted forekommer de samme Planter, her som dér lever de samme Dyr, her som dér gør Aarstidernes Skiften sig gældende paa omtrent samme Maade.

Steppen maa betragtes som et skovløst Land, men ganske uden Træer er den dog ikke. Thi i bredere og dybere indskaarne Strøm- og Floddale savnes hverken højere Buske eller Træer. Under særligt gunstige Forhold vokser Pile, Hvid- og Sølvpopler op til høje Træer, der som tætte Alléer følger Bredderne; eller Birkene danner Grupper; eller Granerne faar fast Fod paa Sandbankerne og danner smaa Lunde, som ganske vist ikke kan sammenlignes med virkelige Skove, men hvor Træerne dog staar tæt sammen ligesom ved Floddbredderne. Saadanne Steder er imidlertid Undtagelser fra Reglen og udgør paa en vis Maade en fremmed Verden i Steppen; man vil kunne sammenligne dem med Oaserne i Ørkenen.

Som en uoverskuelig, kun hist og her svagt bølgeformig Slette kan Steppen udbrede sig for Øjet; paa andre Steder som et mangfoldigt afvekslende Landskab, paa atter andre Steder kan den optaarne sig til virkelige Bjærge. I Reglen lukker Kæder af Høje i forskellig Højde for Synskredsen i alle Retninger, og sædvanligvis omslutter Højene en Dalsænkning, i hvilken Vandet synes at være i Forlegenhed med at finde noget Udløb, om det overhovedet finder noget saadant. Fra de ofte meget forgrenede Højdekæders lange Tværdale løber en lille Bæk hen imod det dybeste Sted i Kædedalen og ned i en Sø, hvis saltholdige Bred allerede langt borte fra lyser og funkler, som om Vinterens Sne var bleven liggende paa den. Set i Afstand ser Højene ud som virkelige Bjærge, thi Øjet mister paa disse umaadelige Strækninger den til en rigtig Bedømmelse nødvendige Maalestok, og selv det øvede Blik skuffes, naar Stenblokkene, der ligger paa Højene, træder frem for Dagen og paa deres Toppe danner Kupler og Kegler, Tinder og Spidser. Forøvrigt forekommer der, selv bortset fra Højfjældene i Nærheden af den kinesiske Grænse, allerede paa Kirgisersteppen virkelige Bjærge, der oven i Købet paa nært Hold kun taber lidet af det storartede Indtryk, som de paa Grund af deres skarpe og uregelmæssige Konturer har gjort paa Afstand. Jo højere og mere forgrenede Bjærgene er, desto rigere Vandaarer sender de ned i Dalene, og desto større er følgelig ogsaa Søerne i de dybeste Sænkninger, som en Flod har naaet, uden at kunne fylde den sidste Dal og bryde igennem de Højder, der omgiver den; desto mere udstrakte er Saltstepperne om Søerne, der paa Grund af at de mangler Afløb stedse holder sig salte. Bortset herfra bliver Steppens almin-

delige Præg sig selv ligt, hvor stor en Afveksling der end kan være i Landskabsbillederne.

Man vilde ikke tale Sandhed, naar man paastod, at Steppen ganske savner Tiltrækning, ja endog storartede Egne. De nordtyske Heder er mere trøstesløse og ensformige end den. Allerede paa den svagt bølgeformige Slette fæster Øjet sig gerne ved Søerne, som fylder alle de dybere Sænkninger; i Højlandet eller mellem højere Bjærge udgør Vandbækkenerne altid en virkelig Pryd for Landskabet. Søerne mangler, om ikke altid saa dog i Reglen, ved deres Bredder den saa forskønnende Vegetation; ikke sjældent ligger de aldeles nøgne og øde for Øjet; og dog bidrager de endog i saa Tilfælde til at forskønne Steppen. Thi Vandspejlet, der ved Reflektion fra Himlen synes blaat, smiler én venligt i Møde, og Vandets oplivende Magt ytrer sig ogsaa her. Og naar en Sø paa den modsatte Strand fuldstændig begrænses af en Bjærgkæde, naar muligvis, som ved Alakul, høje Bjærge danner en Ramme omkring Landskabet, og Steppen rundt om staar skarpt og malerisk imod det glitrende Vandspejl, de mørke Bjærgskraaninger og de snedækkede Toppe, naar den tilslørede, blaanende Farvetone breder sig over fjærne Sletter og Bjærge og antyder Skønheder, selv om der ingen saadanne findes, erkender man med Glæde, at selv Steppen kan frembyde i sin Slags fortryllende Landskabsbilleder.

Men selv om man drager gennem milelange Dale, eller vandrer over næppe nok afbrudte Sletter, der først langt borte ved Synskredsen begrænses af svage Bølgelinier, naar man bestandig har det samme uforanderlige Billede for sig, den samme Udsigt i Nord og Syd, Vest og Øst, naar man midt paa den Slette, der forekommer én saa endeløs, begynder at føle sig ensom og forladt, saa savner Landskabet dog ikke enhver Tiltrækning, eftersom Planteverdenen er forholdsvis rig, broget og afvekslende. Alene dér, hvor Saltstepperne udbreder sig omkring én, synes Landskabet trøstesløst fattigt og øde. Her ophører saa godt som alle Steppens Plantearter, og kun Smaavækster, der minder om forkrøblet Lyng, træder i Stedet, hist og her dannende et lille Krat. Derimellem ligger Saltet i et mere eller mindre tykt Lag paa Jorden, og de én Gang fyldte Huller mellem Saltplanterne ligner Damme, bedækkede med Is. Saltet dækker det hele Land og holder bestandig det underliggende Dynd fugtigt, hæfter ved Jorden og lader

sig kun med Besvær frigøre derfra. Derfor løfter ogsaa Vandreren saavelsom Hesten, der passerer over Saltstepperne, ved hvert Skridt store Klumper af Salt og Ler; Vognsporene bliver dybe i den sejge Masse, og det rullende Hjul knirker nu og da i Saltet ligesom ved stræng Kulde i Sneen. Saadanne Steder er ganske vist usigelig øde og sørgelige, men der er ikke saaledes overalt.

Steppens Planteverden er langt rigere paa Arter, end man i Almindelighed antager, langt rigere end jeg, som ikke sagkyndig, kan sige. Paa den sorte Jord fortrænger Tschi- og Thyrsagræs i Forening med Spiræabusken paa sine Steder næsten alle andre Planter; men i Mellemrum mellem disse spirer der, ligesaavel som paa mager Jordbund, allehaande Urter, og overalt, hvor Jordbunden sænker sig til et Dalstrøg, gaar Planteverdenen lidt efter lidt over til Moseflora, og Rør og Siv, der her er de fremherskende, giver, ligesaavel som de omtalte Græsarter, en yderst mangfoldig Verden Plads til Udvikling. Men paa Steppen er Blomstringstiden kort, Henvisningens og Dødens Tid lang.

Maaske siger man ikke for meget, naar man paastaar, at Forskellen mellem alle fire Aarstider ingen Steder fremtræder mere grelt end paa Steppen, paa hvilken broget Blomsterpragt og ørkenlignende Ufrugtbarhed, Efteraarets Ynde og Vinterens Øde afveksler, hvor Ødelæggelsens Magt optræder ligesaa mægtigt som Skabelsens, hvor Solens Glød virker ligesaa tilintetgørende som Kulden, hvor det af Heden dræbte, af Stormen bortfejede Liv dog ligesom jublende vaagner op under Vaarens første Solglimt, hvor ikke engang den fortærende Ild ganske er i Stand til at tilintetgøre, hvad Solglød og Storme har ladt tilbage. Mægtigere kan Foraaret optræde i Landene under Ækvator, men ikke herligere end paa Steppen, hvor det alene modstaar Sommer, Efteraar og Vinter.

Endnu er Steppen grøn, naar Sommeren holder sit Indtog, men dens fulde Pragt er forsvunden. Det er kun faa Planter, der først da naaer deres Udvikling; selv de visner i de første glødende varme Dage, og den vaargrønne Foraarsdragt gaar over i graat og gult. Endnu modstaar det saftige grønne Thyrsagræs Tørken; men dens lange, tætbehaarede Aks har allerede naaet deres fulde Størrelse, vipper frem og tilbage for det svageste Vindpust, og kaster ligesom et Slør over det grønne under dem. Nogle Dage til, og Græs og Vipper er ligesaa

fortørrede som det allerede gulnede Tschigræs, der om Foraaret ser ud som Sæd, der er ved at skyde op, men nu som Sæd, der venter paa Leen. Rhabarberens brede Blade ligger hentørrede paa Jorden, Spiræaen er allerede visnet, Garakanbusken afbladet, Gedeblad og Dværgmandel staar efteraarsagtigt hentørrede, Tidslerne har iklædt sig deres Frødragt, kun Bynke og Malurtarterne har endnu ikke forandret deres graagrønne Blade. Ren og glimrende straaler Solen ned over det tørstende Landskab; thi kun sjældent tætnes de store Skyer, der saa malerisk smykker Himmelhvælvingen, og selv om de virkelig engang skulde udlade sig til Uvejr, er Nedbøren næppe tilstrækkelig til at binde de Støvmasser, der nu hvirvles op ved ethvert Vindstød. Dyrene befinder sig endnu i deres Opholdssteder for Sommeren, men Fuglesangen er allerede forstummet. Kun Krybdyr, utallige Firben og Slanger, i Særdeleshed Hugorme, fryder sig, og Græshopperne sværmer i uendelige Skarer hen over Steppen og danner fuldstændige Skyer.

Allerede inden Sommeren er til Ende, har Steppen iklædt sig sin Efteraarsdragt: en mangfoldig Schattering af gulgraat uden Afveksling og uden Tiltrækning. Alle skrøbeligere Planter knuses af den stærke Storm; det næste Vindstød fører dem i hvirvlende Dans hen over Steppen. Med deres Kviste og Stængler slyngede ind i hverandre, klumper de sig sammen til store Nøgler, som, drevne af Stormvinden, ruller og hopper omkring i de Støvskyer, som drives op fra Jorden. Men oppe i de højere Luftlag jager mørke Regnskyer om Kap med dem. Trækfuglene paa det faste Land er allerede for længe siden dragne imod sydligere Egne; Svømmefuglene ruster sig i store Skarer til Opbrud; de Pattedyr, som skifter Opholdssted, strejfer i større eller mindre Flokke omkring fra det ene Sted til det andet, hvor de kan gøre Regning paa at finde Føde; de, som gaar i Vinterdvale, tilstopper Indgangen til deres Huler; Krybdyr og Insekter trækker sig tilbage til deres Skjulesteder.

En eneste Frostnat overtrækker alt Vand med et tyndt Isdække; nogle kolde Dage endnu lægger Vinterens Lænker over Sø og Moser, og kun Floderne og Bækkene, der trodser Kulden længere, skænker endnu de Trækfugle, som har tøvet med Afrejsen, et nødtørftigt Herberge for de nærmeste Dage. Lette Nordvestvinde driver mørke Skyer hen over Landet, og Sneen falder i lette Flager. Bjærgene

har allerede trukket deres Snetæppe over sig; nu iklæder ogsaa Lavtundraen sig sin Vinterdragt. Anende Uvejr, forlader Ulven de Rørtykninger og Spiræakrat, som hidtil har været dens trygge Gemmested, og strejfer hungrig og glubsk omkring Dyrene og de Vinterlejre, som er opslaaede af Normadehyrderne, der nu opsøger de Steder paa Lavtundraen, som ligger mest i Læ og endnu ikke er helt berøvede Græs, for saa meget som muligt at betrygge deres Hjord mod Vinterens Nød, Mangel og Elendighed. Imod den rovlystne Ulv søger han, saavelsom den fast bosiddende Kosak eller Bonde, at beskytte sig, han rider ud paa Steppen, følger Røverens forræderiske Spor indtil dens Tilhold, driver den op og jager efter sin Hjords grusomme, men tillige fejge Fjende, idet han opmuntrer sin Hest, skræmmer Rovdyret ved høje Skrig og i den højre Haand svinger en tyk Træstang med Rodknolder i den ene Ende ligesom en Kølle. Sneen falder omkring Ulv, Hest og Rytter, den stærke Kulde bider i hans Ansigt, uden at han agter derpaa. Efter en Jagt paa en à to Timer er Ulven, der nu har tilbagelagt tyve til tredive Kilometer, ikke i Stand til at løbe mere. Den vender sig om og gør Front imod sin Forfølger; Tungen hænger ud af Halsen paa den, de med Is overtrukne Haarspidser paa dens dampende Skind rejser sig som Børster; de forvildede Blikke vidner om dens Dødsangst. Kun et Øjeblik tøver den prægtige Hest, derpaa stormer den, drevet frem af Rytterens Raab og Knudepisken, for sidste Gang imod den forhadte Fjende. Højt svinges Jægerens dræbende Vaaben, susende falder det, og rallende i Krampetrækninger ligger den faldne Ulv paa Jorden. Drevne af Hunger ligesom den, skifter samtidig vilde Heste og Antiloper Opholdssted for at redde det truede Liv; selv de til Bjærgene bundne vilde Faar strejfer fra den ene Bjærgskraaning til den anden, og kun Harer og Steppehøns bliver, hvor de er, de første ernærende sig nødtørftigt af Straa og Bark, de sidste af Frø og Knopper. I flere Dage i Rad varer Snefaldet; tilsidst lægger Blæsten sig, som har ført Skyen med: men Himlen vedbliver at være mørk som før. Vinden slaar om og blæser stærkere og stærkere fra Øst, Sydøst, Syd eller Sydvest. Over det hvide Snedække farer der en lys Sky, der er dannet af ophvirvlet Sne; Skyen stiger mod Himlen; og »Buranen« eller Snestormen raser over Sletten: en Stormvind, frygtet som Taifunen eller den giftaandende Samum; en Storm, som faar selv den mest hærdede til at

staa raadvild, og som i høj Grad truer ethvert levende Væsen paa Steppen. To til tre Dage i Rad raser en saadan Storm uafbrudt med uformindsket Hæftighed, og den tvinger Mennesker og Dyr til at blive paa det Sted, hvor de befandt sig, da den udbrød. Det Menneske, som overraskes af den ude paa Steppen, er fortabt, naar ikke et særligt Tilfælde redder ham. Den, som, medens Buranen suser, vover sig ud af Huset, kan omkomme i Landsbyen, i Steppebyen; dette sker i Virkeligheden ikke saa sjældent. Først ved Udgangen af Februar er Mennesker og Dyr temmelig sikrede imod den og kan atter aande friere, hvor tungt end Vinteren hviler over Steppen.

Hestehjord under en Snestorm paa den asiatiske Steppe.

Solen stiger højere, dens Straaler falder varmere paa de sydligere Skraaninger, Bjærge og Høje, og mørke Pletter, der hver Dag bliver større og større, selv om de end nu og da dækkes af nyfalden Sne, træder frem overalt; thi nu begynder Foraarets første Pust at drage hen over Landet. Men kun langsomt holder det sit Indtog paa Steppen, der endnu sukker under Vinterens Lænker. Først naar lune Søndenvinde slaar sig sammen med den livsvækkende Sol, tidligst i Begyndelsen, i Reglen først mod Slutningen af April, forsvinder Sneen hurtigt fra de lavere Bjærgskraaninger saavel som fra de dybere, med Muljord fyldte Dale, og kun i Kløfter og de af bratte Vægge omgivne

Sænkninger, bagved stejle Høje og i tæt Krat kan man endnu næsten i en hel Maaned træffe Snedriver; paa alle andre Steder rører det paa ny vaagnende Liv sig kraftigt. Begærligt indsuger Jorden den Fugtighed, som den smæltende Sne skænker den, og de to nu forenede Faktorer, Solen og Vandet, udøver deres uimodstaaelige Magt. Endnu inden de første Snedriver, de hurtigt skørnede Isflager, er helt smæltede, skyder alle Løgplanter og i det hele taget alle Planter, som har modstaaet Vinteren, deres Blade og Blomsterstængler op mod Solen. Mellem de gulnede Græsstraa, de tørre graa Stængler af alle de Planter, som ikke er knækkede af Efteraarets Storme, skinner nu det første grønne frem. Nu antænder Nybyggeren, saavelsom Normadehyrden, de tætteste Krat af forskellige Planter, og den graadige Ild forsøger nu at tilintetgøre, hvad Efteraarsstormene har skaanet. Saasnart den i det mindste til Dels har renset Jorden, begynder Plantelivet at røre sig saameget kraftigere; af denne Jord, fra hvilken alle Planter synes fuldstændigt udryddede, spirer nu Blade og Løgplanter frem; der udvikler sig Knopper og Blomster, og Steppen smykker sig i en ubeskrivelig herlig Pragt. Paa uendelige Strækninger møder Øjet gule, mørkerøde, hvide, rød- og hvidstribede Tulipaner. Ganske vist skyder de kun én og én op af Jorden, parvis eller højst tre og tre; men de breder sig over hele Strækninger og blomstrer samtidigt i saa stor Mængde, at Blikket maa træffe dem, hvorsomhelst det vendes hen. Umiddelbart efter dem udvikler ogsaa Liljerne sig, og nye, endnu mere fængslende Farver træder frem overalt, hvor disse Steppens yndige Børn finder de Betingelser, der er nødvendige for deres Trivsel: paa Bjærgskraaningerne saavelsom i de dybere Dale, langs med alle Bække og Aaer saavelsom paa sumpet Jordbund. Mere samlede og i flere Arter end Tulipanerne gør de ved deres større Mængde større Virkning end disse, thi de behersker fuldstændigt vide Strækninger og kan undertiden saavel minde om en med Kornblomster fyldt Rugmark som om en Rapsmark, der staar i fuld Blomstring. I Reglen staar hver Art eller Varietet tæt sammen, hist og her vokser dog ogsaa blaa og gule Liljer i broget Blanding, og de hinanden kompletterende Farver bliver da af stor Virkning.

Medens nu disse Foraarets første Børn, umiddelbart efter Vinterens Bortdragen, skynder sig med at iklæde Steppen en broget Dragt, saa smykker Himlen sig ikke mindre. Ganske skyfri er den

vel aldrig, om Foraaret tværtimod stedse bedækket med Skyer af alle Slags, selv i det smukkeste Vejr med lette Strøskyer, der mere eller mindre tæt sammenhobede breder sig over hele Himmelhvælvingen og rundt om længst borte ved Synskredsen synes at lejre sig paa Jorden. Fortætter imidlertid disse Skyer sig, mørknes Himlen, og sender Solen kun nu og da et Streiflys, en Stribe, hen over den af de første Foraarspust opvarmede Steppe, saa spiller der dog over den Farver, som man aldrig skulde have tænkt sig mulige.

Hver Dag føjer nye Farvetoner til de gamle. Mere og mere forsvinder det Øde, som det fra det foregaaende Aar tilbageliggende Græs selv om Foraaret breder over Steppen, og friskere og livligere fremtræder det allerede saa rigt prydede Landskabs Foraarsdragt. Efter nogle faa Ugers Forløb ligger Steppen som et broget Tæppe i alle mulige Schatteringer fra mørkegrønt til klar gulgrønt; thi Malurtens og Graabynkens fremherskende graagrønne Farve erholder nu ved særlig fremtrædende Urter og Dværgbuske mørkere og klarere Toner. Dværgmandelen, som alene eller i Selskab med Krogtjørnen og Gedeblad beklæder store Strækninger af de lavere Steppeegne, staar ligesom de to sidstnævnte i deres fulde Vaardragt og de i Persikorødt skinnende, af Blomster dækkede Grene stikker grelt af saavel mod Græssets og Urternes Grønne som mod Garakanbuskenes Blomster, ja endog mod de lysere eller rosenrøde Blomster paa Gedeblad, der paa visse Steder danner tætte Krat, og, naar det staar i fuld Blomstring, lader alle øvrige Farver rundt om synes at være kun den Baggrund, hvorimod dets Blade træder lysende frem. Adskillige Planter, der for mig, som ikke sagkyndig, er navnløse, fremkalder de mørke Skygger og de lyse Schatteringer, og de ligesaa hurtigt visnende som udspringende Blade paa andre indvæver gulgrønne eller guldgule Pletter i Tæppet. Set i Afstand smælter ganske vist alle Farver sammen til et næsten ensartet Graagrønt, men paa nært Hold virker hver for sig, virker selv de utallige Blomster, der nu ligeledes er sprungne ud og overalt staar enkeltvis eller paa særlig gunstige Steder i Grupper og i Skyggen af Buskvækster udvikler sig til deres fulde Pragt. Ved Siden af de uendeligt mangfoldige Løgplanter fremtræder i Særdeleshed prægtige Vikkearter; ved Siden af saadanne, som forekommer os aldeles fremmede, findes der gode gamle Bekendte fra Haverne, og mere og mere føler man sig fængslet af det fortryllende

Billede, saa at man tilsidst tror, at man vandrer i en uendelig vild Blomsterhave.

Med Planteverdenen vækker Foraaret ogsaa Steppens Dyreverden til Live. Allerede inden Vinterens sidste Spor er ganske forsvundet, viser de om Efteraaret bortfløjne Trækfugle sig atter paa Steppen, og naar Foraaret for Alvor har holdt sit Indtog, aabner ogsaa de Dyr, der har ligget i Vinterdvale, deres underjordiske Kamre, i hvilke de bevidstløse har sovet den strænge Aarstid bort, for, ligesom Trækfuglene til Standfuglene, at slutte sig til de Pattedyr, som ikke engang har frygtet en saadan Vinter, eller idetmindste har forstaaet at gennemleve den i vaagen Tilstand. Samtidig med dem fejrer Insekterne deres Opstandelsesfest, idet ogsaa de skynder sig frem fra et beskyttende Gemmested, eller, undergaaende deres sidste Forvandling, forlader deres Pupper; Krybdyr, Padder, Frøer, Firben og Slanger kryber nu ligeledes frem af deres Vinterkvarter for allerede i den første Solstraale at nyde den Varme, der er dem saa uundværlig og driver dem til Virksomhed, til fuldt Liv.

Nu bliver der Liv og Bevægelse paa Steppen. Ganske vist ikke i mange Former, men talrigt og overalt optræder de Dyr, der tilhører denne. Pattedyrene optræder ikke paa Steppen i saadanne Masser som Antilopehjordene paa det indre Afrikas Stepper, Zebra- og Kvaggaflokkene i Sydafrikas Karu, de uoverskuelige Bøffelflokke paa Nordamerikas Prærier, ejheller Fuglene optræder i saadan Mængde som ved Kysten og paa visse Øer, paa Afrikas Stepper eller i Tropernes Urskove; men i adskillige Landskabsbilleder griber dog ogsaa de ind, og de hjælper til at forme og fuldende Landets ejendommelige Præg; thi paa Steppen huses ogsaa karakteristiske Dyr, betegnende for Landet og Forholdene.

Samlingsstederne for Dyrenes Liv bliver frem for alt Vandene, de store Søer saavel som de smaa Moser eller damlignende Vandbækkener, Floderne saavel som Bækkene. Længe inden man paa de Bredden omgivende, periodevis oversvømmede eller stedse af grundt Vand bedækkede Siv finder, at man har en Sø for sig, forraader Hundreder og Tusinder af Vade- og Svømmefugle den endnu ikke synlige Øs Tilstedeværelse for det kyndige Øje. I stedse vekslende Flugt svæver og glider Fiskemaagerne henover dens Spejl; flyvende hurtigere og mere uregelmæssigt driver Ternerne deres Jagt hen over

Sivene og de af disse indesluttede Vandflader; højt oppe i Luften kredser Skrigeørnen, og Gæssene og Svanerne flyver fra den ene Del af Søen til den anden; Kærhøge vugger sig hen over Sivene, ja endog Havørne og Pelikaner kan man nu og da træffe dér. Men om de ved saadanne Søer samlede Fugle, om Antallet af Arter og Individer kan man først overbevise sig, naar man staar ved selve Bredden eller trænger ind blandt Sivene og Rørene, af hvilke de omgives. Paa Saltstepperne maa, som det let vil indses, selv Dyrelivet træde tilbage. I vild Flugt farer Vandfuglene bort over den ugæstfri, med Salt bedækkede Strand, vender sig fra den ene Vandpyt til den anden, og kun Latter- og Fiskemaagerne ser man nu og da udhvile sig paa de endnu ikke fordampede, med stærkt saltholdigt Vand fyldte Fordybninger i Terrænet; kun Gravanden fisker i disse og da ofte i Selskab med den nydelige Klyde, der med særlig Forkærlighed opsøger just saadanne Steder, og her parvis eller i smaa Flokke ivrigt gaar og gennemsøger Saltvandet, idet den utrætteligt svinger det smukke Hoved med det fine, opadbøjede, sabelformige Næb frem og tilbage. Af andre Fugle har jeg altid kun set yderst faa; en Vipstjært, en Vibe, en Brokfugl; alle andre undgaar den øde Sø, og det saa meget hellere, som der i dens umiddelbare Naboskab findes uendelig mere lovende Moser og skjulte Vandflader. Umiddelbart indtil selve Søen vinker der rigelig Føde til alle de, den lokker til sig. Derfor ser man ogsaa paa dens Vandspejl ikke blot Tusinder af Vadefugle og Svømmefugle slaa sig ned, men ogsaa alle de smaa Sangfugle, Finker og Spurve, hvilke den tørre Steppe ikke kan byde de nødvendige Livsbetingelser, og derfor finder ikke alene de fiskeædende Fugle, men ogsaa alle andre Røvere her deres daglige Brød. Steppesøerne kan naturligvis ikke sammenlignes med Nordafrikas Strandsøer, paa hvilke om Vinteren de befjerede Beboere af tre Verdensdele strømmer sammen til et storartet Møde, med Vandene i Tropelandene, paa og ved hvilke der paa enhver Aarstid samles Hundredtusinder af Fugle, ejheller med Sumpegnene i Donaus Lavland, i hvilke der hver Sommer indfinder sig uendelige Skarer af allehaande Luftens Børn; i Forhold til deres Udbredelse er Antallet af disse bevingede Kolonister endog ringe, dog maa det i ethvert Tilfælde kaldes ganske betydeligt og en egen Ejendommelighed bevarer Steppesøerne selv med Hensyn til de af Fuglene foretrukne Redepladser.

Her lever alle Dyr i Sivene: Ulven og Vildsvinet, Ørnen og Vildgaasen, Høgen og Svanen, Ravnen og Krikanden, Stok- og Knaranden, Droslen og Gærdesmutten, Skægmejsen, Rørspurven og Ortolanen, Løvsangeren og Blaahalsen, Taarnfalken og Rødfodfalken, Tranen og Viben, Tornskaden og Bekkasinen, Stæren og Vipstjærten, Vagtelen og Isfuglen, Silkehejren og Skehejren, Skarven og Pelikanen. Sivkrattene er de egenlige Opholdssteder og Tilflugtssteder for Dyreverdenen; de erstatter Skovene, som andetsteds giver Sikkerhed og Skjul; de er et Hjem for Kærlighed og Familielykke, for den mest højrøstede Glæde som for de dybeste Sorger; de Steder, hvor Ungerne fødes og opfostres.

Af de Pattedyr, der opholder sig i disse stille Lunde, ser man i Reglen kun Sporene, saafremt man ikke griber til særlig kraftige Forholdsregler og gennemstøver Krattene ved Hjælp af Hunde; men af den letbevægelige Fugleverden kan Forskerens øvede Øje altid faa et Billede, idetmindste i dets almindelige Grundtræk.

Naar man fra den tørre Steppe nærmer sig en af Søerne, forsvinder tilsidst ogsaa de ellers overalt udbredte Lærker, og en eller anden Brokfugl gør sig bemærket ved, at dens klangfulde Skrig træffer Øret eller ved, at man selv faar Øje paa den, naar den med den Travlhed, der er karakteristisk for dens Slægt, i Ryk iler hen over Jorden, idet den nu og da bliver staaende et Øjeblik for at sluge et eller andet Kryb og derpaa skyndsomt iler videre. Endnu inden man naaer frem til Sivene, faar man Øje paa Lattermaagerne og maaske ogsaa Fiskemaagerne, af hvilke de første endog flyver langt ind paa Steppen og opsøger Hjordene, som de enten omsvæver i tætte Skarer for i Flugten at fange de af de græssende Dyr opjagede Insekter eller ogsaa følger i Sporene som hvide Duer, der gaar og leder efter deres Føde paa Jorden. Da bemærker man maaske allerede en eller anden Vildgaas, som for en Stund har forladt sin Mage, der endnu ligger paa Æggene, for at tilvende sig nogen Føde paa græsbevoksede Steder i Nærheden af Sivkrattet, saalænge noget saadant endnu er muligt, saalænge de Faderbekymringer, af hvilke alle Gaser tager deres Del paa sig, ikke binder den til de mest skjulte græsbevoksede Steder i Søens umiddelbare Nærhed, paa hvilke de forsigtige Forældre i Begyndelsen holder deres graagule Gæslinger gemte. Paa alle de oversvømmede grunde Steder af Stranden gaar det livligere

til. Ved Randen af saadanne smaa Damme optræder paa velvalgte Kamppladser de smaa Brushaner, prangende i fuld ridderlig Pragt, med det sænkede Hoved og Næb rettet som en Lanse imod en aldrig manglende Modstanders Fjerkrave, der tjener som Skjold; de ser hinanden endnu en Gang skarpt i Øjet og stormer saa mod hinanden, idet de paa én Gang støder og modtager Stødet med Fjerskjoldet. Ingen af de ædle Kæmper blev dog saaret, ingen af dem blev ved en saadan Tvekamp hindret i visse mindre ædle Beskæftigelser; thi den ene oversaa ikke ved Sammenstødet den Flue, som i samme Øjeblik slog sig ned paa et Straa, den anden ikke den svømmende Bille, som dansede paa Vandspejlet af et lille Vandhul, og hurtigt iler den ene hid, den anden did, for at sætte sig i Besiddelse af det nye Bytte og styrke sig til nye Kampe; men i Mellemtiden staar andre paa Pladsen, rustede til Kamp, og Striden synes aldrig at ville tage Ende. Da kommer der en Kærhøg svævende, og skyndsomst forlader Heltene Kamppladsen, hæver sig i tætte, sluttede Skarer og flyver til en anden Dam for dér at begynde, hvor de slap. Den frygtede Høg bortskræmmer tillige alle andre Fugle fra Stedet. Larmende flyver de svagere Ænder op, og, langt mere foruroligede ved deres Flugt end ved Rovfuglens, flyver et Øjeblik efter ogsaa de kraftigere Stammefrænder op under susende Vingeslag, kredser nogle Gange omkring Søen og sænker sig derefter atter i Flokke ned paa denne; under drillende Skrig stiger ogsaa Rødbenen op i Luften med et klangløst, men langtlydende Skrig, ligesaa Bekkasinen, som Røveren strøg altfor nær henover; men begge glemmer de den truende Fare, saasnart de er komne op i den betryggende Højde og synes kun at tænke paa det endnu herlige Foraar og den Elskovsfryd, der nu behersker dem. Thi Rødbenen sænker sig nu pludselig atter ned mod Vandspejlet, flagrer og svæver med hængende Vinger op og ned, stiger paany under idelige Skrig og sænker sig atter, indtil et lokkende Skrig fra Magen opfordrer den til at afbryde sin Kærlighedsleg og skynde sig til hende. Bekkasinen gaar frem paa omtrent samme Maade; naar den har endt sin zigzagformige Flugt og er stegen op til en betydelig Højde, lader den sig pludselig falde og breder samtidig Halen ud, hvorved de bøjelige, smalle og spidse Sidefjer i denne ved den Bevægelse, som Luften kommer i, fremkalder den bekendte brægende Lyd, som har forskaffet Fuglen det fortræffelige Navn

»Himmelged«. Kun et Par af de urimeligt langbenede Stylteløbere, der gik og passede sig selv i fornem Afsondring fra den øvrige Strandvrimmel, lod sig ikke forstyrre af Høgen, formodenlig fordi de saa, at de modige Lattermaager skyndsomst kom flyvende derhen for at jage Fredsforstyrreren bort, og at tilmed en Eng- og en Steppehøg rustede sig til sammen at bekæmpe den dem saa nær beslægtede og dog saa forhadte Røver. Uden at tøve, rømmer denne Pladsen, og et Minut senere piber og triller, skriger og snadrer det overalt paa Vandet; thi til de gamle Gæster er der kommet ny, hidlokkede saavel ved den Nysgerrighed, som udmærker alle selskabelige Fugle, som ved de i saadanne Damme rigt dækkede Borde.

Kommer man omsider hen til Kanten af Sivene, faar man ogsaa Øje paa de mindre Fugle og ganske vist i Reglen før end paa de store, der gemmer sig her. Tranen, som bygger Rede paa de mest utilgængelige Steder, Purpurhejren, som ved den indre Kant af Sivtykningen passer sin Fiskefangst, Skeanden, som søger sin Føde paa de fladeste Steder mellem Sivene; alle disse holder sig saa skjulte som muligt, og Rørdrummen, der opholder sig paa de allertætteste Steder, tilkendegiver sin Nærværelse ved den bekendte dumpe Brummen. Derimod udsætter alle de nysnævnte Smaafugle sig ganske ubekymrede for Iagttagerens Blikke og synger og jubler i de højeste Toner. Tillidsfuldt tripper Vipstjerterne omkring paa de græsbevoksede Steder, som paa Ydersiden støder op til Sivene; frygtløst klatrer den nydelige Skægmejse op og ned ad Sivene, hvis Vipper snart prydes af en Rødhals, snart af en Tornskade; højt lyder fra alle Sider Rørsangerens muntre og dog saa lidet klangfulde Toner, og med Fornøjelse lytter man til Droslens Slag, Blaahalsens, Løv- og Havesangerens yndige Sang og Gøgens Kalden. Men paa det aabne Vand imellem Sivene svømmer sikkert et Par Blishøns med deres Unger, og, naar Vandet er noget dybere, muligt ogsaa en Silkeand omkring blandt adskillige andre; og naar Aftenen kommer, møder Taarn- og Aftenfalken, Stæren og Rosenstæren i Sivet for dér at tilbringe Natten, og paa Sladren og Støjen er der nu ingen Ende. Selv Skrigeørnen, Ravnen og Kragen optræder her som Natgæster; og Skarven og Pelikanen vil i det mindste ved den indre Del af Sivene hvile ud efter Dagens Fiskefangst.

Om Søens Spejl flyver og svæver endelig Maagerne, flagrer Ternerne, jager Hav- og Fiskeørnene, og hvor Dybet ikke er altfor betydeligt, forskellige Pelikaner og Svaner om Kap med de graadige Skarve og Lappedykkere.

Næppe mindre rige end Søerne er de med Træer og Buske omgærdede Floddale. Træerne bærer de større og mindre Rovfugles Reder og tjener desuden disse til Hvilested; fra deres Toppe lyder Pirolens klangfulde Raab, Droslens Slag, Spættens skraldende Latter, Ring- og Skovduens Kurren, men fra den tætte Underskov Nattergalens herlige Sang i en saadan Renhed og Fylde, at selv den kyndiges forvænte Øre med Henrykkelse lytter til de sjældne Toner. Men paa Strømmen og Vandspejlet gynger de mest forskellige Svømmefugle; ligesom paa Søen og i Sivene og Buskene ved Bredden bevæger sig det samme brogede Selskab som i Rørtykningerne; Bastard-Nattergalen og Gærdesangeren lader deres velbekendte Sange høre.

Gennemvandrer man Steppens vandløse Strækninger, saa træder et ganske andet Dyreliv frem for Øjet; ogsaa her er det Fuglene, man først bliver vár. Mindst seks, maaske otte Arter Lærker bebor Steppen og skænker selv de mest øde Steder Liv. Uafbrudt klinger Sangen Vandreren i Øret; fra Jorden saavel som fra de lave Buske lyder den én i Møde; højt oppe fra Luften strømmer Morgen og Aften de rige Toner. Man synes kun at høre én eneste Sang; thi den mangestemmede Kalanderlærke optager vor almindelige Sanglærkes saavel som den siberiske Lærkes Toner og sammensmælter disse med sine egne, foragter end ikke enkelte Strofer af Tartarlærkens og den korttaaede Lærkes, ja, forener alle paa Steppen levende Lærkearters Sang med sin egen, uden derfor at overdøve den, hvor kraftigt den end foredrager saavel sine egne, som de laante Sange. Naar vi en Foraarsdag hjemme hos os selv med Henrykkelse lytter til vore Marklærker, naar vi ser, hvorledes den ene Sanger efter den anden i uafbrudt Afveksling hæver sig mod Himlen for under jublende Sang at gøre sig til Vaarens Herolder, aner vi næppe, at Steppen hundredfold overtræffer, hvad vi kan høre hjemme; og dog er dette Tilfældet.

Thi Steppen er Lærkernes sande og virkelige Hjem; ét Par af en og samme Art bor umiddelbart ved Siden af et andet, en Art mellem og blandt en anden, og den umaadelige Steppe synes næppe

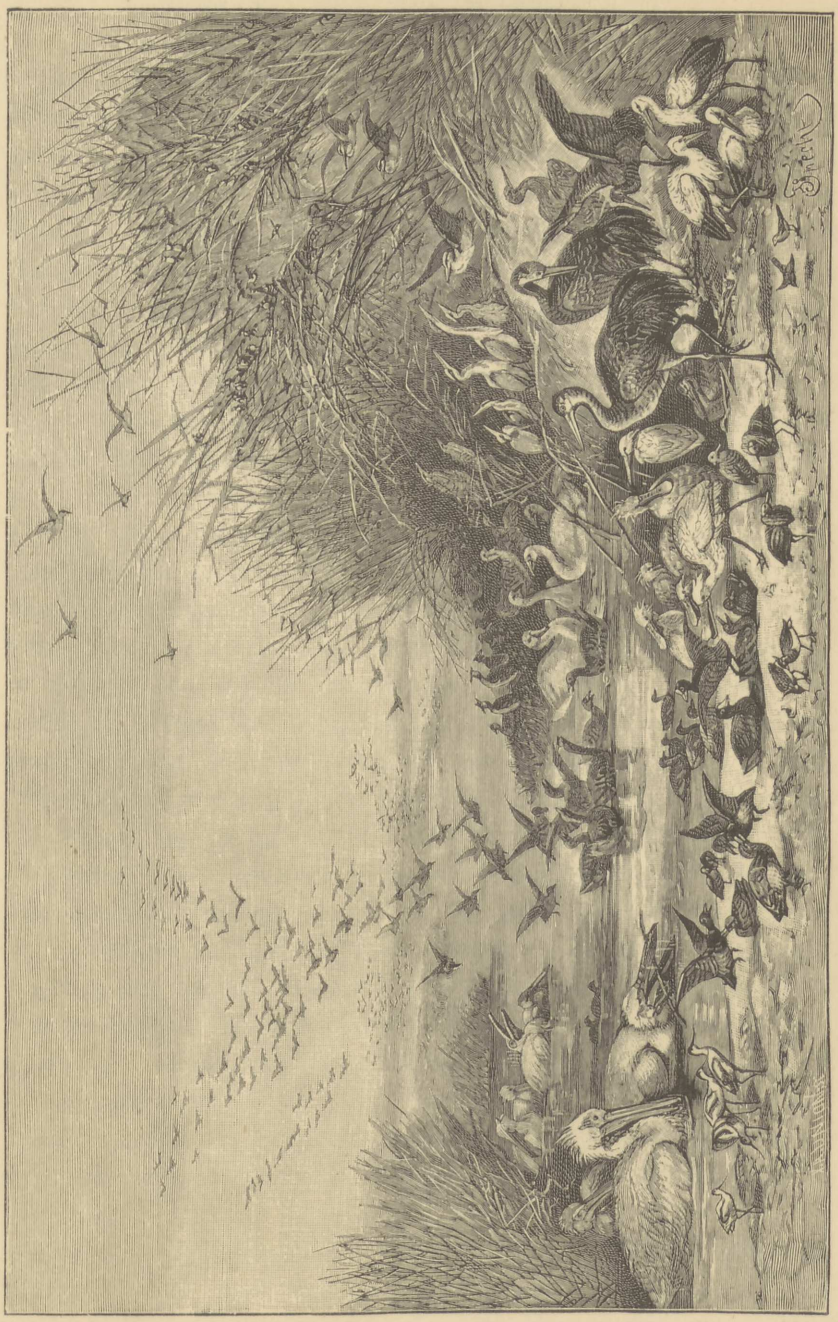

Steppesø.

at have Plads for dem alle. Men Lærkerne er ingenlunde saadanne Steders eneste Beboere, forholdsvis ligesaa talrige som de er deres værste Fjender, som truer deres kæreste, deres Unger: Høgene og Glenterne, der ligeledes er karakteristiske for Steppen. Hvilken Del af denne man end betræder, en eller anden af disse Rovfugle, mod Nord Enghøgen, mod Syd Steppehøgen, vil man sikkert faa at se, naar den i vuggende Flugt, i Reglen svævende tæt hen over Jorden iler gennem sit Omraade; ikke sjældent ser man fire, seks, otte og endnu flere jage samtidigt i et længere Dalstrøg. Endnu talrigere end disse, skøndt ikke fuldt saa udbredte, optræder to andre Steppens Børn, der i Væsen og Karakter næsten er hverandre lig og i Skønhed og Ynde i deres Bevægelser konkurrerer med hinanden: Taarn- og Aftenfalken. Hvorsomhelst der findes et Hvilested for disse nydelige Fugle, hvor en Telegraflinje skærer Steppen, en Klippe eller en Kirgisers Gravhøj hæver sig over Steppen, er man ganske sikker paa at træffe dem. Ligesaa godmodige som selskabelige, uden i mindste Maade at misunde hinanden deres Held, skøndt de efterstræber det samme Bytte, driver de livlig Jagt paa alle Insekter, lige fra den graadige Græshoppe ned til det mindste Kryb, hviler de sig paa deres Poster og fordøjer Maden, medens de ikke desto mindre spejder ivrigt omkring, stiger, saasnart de faar Øje paa et Bytte, hastigt op i Luften, svæver en Stund let og gratiøst omkring og holder sig derpaa næsten ubevægelige paa en og samme Plet for fra Højden at tage sikker Sigte paa Byttet. Saa styrter de som en faldende Sten lige ned imod Jorden, griber Insektet, sønderslider og æder det i Flugten, svinger sig i Vejret og bærer sig igen ad som før. Ikke sjældent ser man ti à tolv af dem, begge Arter mellem hinanden, jage hen over ét og samme Sted, og deres uophørligt afvekslende Bevægelser undlader aldrig at tiltrække og fængsle Iagttagerens Opmærksomhed. Dagligt kan man møde dem, i timevis betragte dem, og altid maa man paany beundre deres legende Jagen: de hører med til Billedet af Steppen, som Saltsøen, som Tulipanen eller Liljen, som Dværgbirkkrattet og Tschigræsset, som den hvide Strøsky paa Himmelbuen. Karakteristisk er dog ogsaa Rosenstæren, en næppe mindre tiltalende Fremtoning, Repræsentant for vore kære Hus- og Havevenner, de graadige Græshoppers ikke mindre ivrige og heldige Udrydder, de græssende Hjordes trofaste Ven, Menneskets skattede Medhjælper, eftersom den er en

utrættelig Beskytter af Sæden paa Marken; en i Steppebeboernes Øjne ligefrem hellig Fugl. Karakteristisk er ogsaa Steppehønen, en Mellemting mellem Høne og Due, hvilken Art i Særdeleshed er bleven hjemme paa Steppen; Stortrappen og dens allerkæreste Slægtninge, Krave- og Dværgtrappen, den sidste ogsaa af den Grund interessant for os ved, at den for nogle Aar siden er indvandret til Evropa og nu her saavel som paa Steppen er bleven en Pryd for Landskabet, naar den iler frem i susende Flugt og aabenbarer sin fulde Skønhed. Ogsaa andre farveskønne, ja ligefrem prægtige Fugle kan anføres som faste Beboere af Steppen: den nydelige Biæder og Ellekragen, der sammen med Falke og Duer bebor de brat affaldende Strandbredder; Topskarven og Rosenstæren, der opholder sig i Tschigræsset, og flere andre. Ikke engang Svalen savnes i disse Egne, hvor menneskelige Boliger er saa sjældne. At Digesvalen graver sin Rede ved alle stejle Bakkeskrænter, kan man ikke undres over, men at Hussvalen endnu den Dag i Dag forvandles fra en frit levende til en halvt tam Fugl, at den endnu den Dag i Dag kliner sin Rede op ad Klipperne og forlader den, naar der opkastes en Gravhøj over en Kirgiser, for at bosætte sig paa denne, at Hussvalen endog søger Gæstfrihed i Jurten og foran denne, saafremt Kirgiseren haaber at kunne blive saalænge paa ét Sted, at Æggene kan naa at blive udklækkede i den ved Jurtens Kuppelring opklinede Rede, og Ungerne kan blive flyvefærdige — dette fortjener vel at omtales.

Paa de Steder, hvis Fugleverden jeg nys har omtalt, har imidlertid ogsaa andre Dyr slaaet sig ned. Bortset fra de saa generende Myg, Fluer, Bremser og Gedehamse træffer man i Almindelighed kun faa Insektarter; men disse er meget talrige og udbredte over alle Dele af saadanne Egne. Det samme gælder om Krybdyrene, af hvilke vi i de Dele af Steppen, som vi gennemrejste, kun saa nogle Firben og flere Slanger, af de sidstnævnte i Særdeleshed to giftige Arter: vor almindelige Hugorm og Halysslangen. Ingen af disse forekommer ganske vist i saadan Mængde som Firbenene, men dog altid i et overordenlig stort Antal. Under vort Ridt over Steppen hændte det flere Gange om Dagen, at en eller anden af de Kirgisere, som fulgte med os, med dragen Kniv bøjede sig ned fra Hesten for med et skarpt Hug at afskære Hovedet paa en af disse Slanger, og da vi i Schlangenberg, en lille Bjærgby

i det nordlige Altaj, vilde vide, om Byen bar sit Navn med Rette, vendte vore Udsendinge efter et Par Timers Forløb tilbage med saa rigt Bytte, at det derved givne Svar paa vort Spørgsmaal maatte overraske os i højeste Grad, og at vi ikke kunne betvivle, hvad der blev fortalt os om Oprindelsen til Byens Navn, nemlig, at man før Stadens Anlæggelse samlede og opbrændte Tusinder og atter Tusinder af giftige Slanger. Padder, Frøer og smaa Pattedyr er langt sjældnere end Krybdyr; af de første saa vi en Klokkefrø, af de sidste nogle Mus, en Sisel, to Muldvarpearter og den nydelige Springmus, der ogsaa er bekendt under Navnet Hestespringrotten.

Siselen og Springmusen er nydelige Skabninger, og navnlig forlener den første Steppen med et vist Liv, da den paa særligt gunstige Steder gerne lever i Selskab, og da, ligesom de med den beslægtede Murmeldyr, danner Familiekolonier. Her ser man, i Særdeleshed om Aftenen, det lille Dyr sidde foran sit Hul, eller ved en Vogn eller Rytterskares Nærmelse skyndsomst ile til sit Gemmested, hurtigt endnu en Gang rejse sig nysgerrig for i det rette Øjeblik lynsnart at forsvinde i det sikre Dyb, men kun for nogle Øjeblikke senere atter at vise sig, øjensynlig i den Hensigt at overbevise sig om, hvorvidt den truende Fare mulig kan være overstaaet. Dens Maade at optræde paa røber en stadig Vaklen mellem Nysgerrighed og Frygt. Til at nære Frygt har den ogsaa god Grund; thi er ikke Mennesket, saa er dog Ulven og Ræven, Kejser- og Skrigeørnen stadig i Hælene paa den, og man kan være temmelig vis paa, at den i Særdeleshed optræder talrigt paa saadanne Steder, hvor man ser en Kejserørn sidde paa Pælene ved Vejen eller i Træerne i Byen. Langt sjældnere ser man Springmusen, ubetinget Steppens nydeligste Pattedyr, ikke fordi den forekommer mindre talrigt, men fordi den som Natdyr først viser sig efter Solnedgang. Paa denne Tid, og, naar Maanen er oppe, ogsaa senere kan man iagttage, hvorledes den sirlige lille Skabning forsigtigt kryber frem af sin Hule, retter og strækker sig og derpaa, med de spæde Forben trykkede tæt ind imod Brystet, tripper afsted som paa Stylter paa de lange Bagben, der minder om en Kænguruhs, medens den under Gangen støtter det slanke og ranke Legeme med den lange, haarbeklædte Hale. Flakkende hid og did løber Springmusen, ikke synderlig hurtigt, hen over Jorden, medens den hist og her bliver staaende et Øjeblik, da den Tid efter anden

maa snuse sig frem med de lange Knurhaar for at søge passende Føde. Her plukker den et Frø, hist graver den et Løg op; men man paastaar, at den heller ikke forsmaar Aadsler, at den plyndrer Fuglereder for Æg og Unger, ja at den endog anstiller Jagt paa smaa Gnavere, og jeg vover ikke i saa Henseende at tage den i Forsvar. Det er iøvrigt vanskeligt at studere den grundigt og i Detailler; thi dens Sanser er meget skarpe, dens aandelige Ævner ringe, og Frygt og Skyhed er derfor dens mest fremtrædende Egenskaber. Saa snart et Menneske kommer i en, som den synes, betænkelig Nærhed, griber den straks Flugten, og det vilde være spildt Ulejlighed at forfølge den: en Rytter vil næppe kunne jage den op. I vældige Hop, medens den sætter kraftigt af med de lange Bagben og benytter den lange, i hele sin Længde udstrakte Hale som Styr, iler den afsted; det ene Sæt følger paa det andet, og inden man rigtig har gjort sig klart, hvilken Retning den er slaaet ind paa, er den forsvunden i Nattens Mørke.

I Steppebjærgene optræder der andre Dyrearter end paa Lavsteppen, saafremt disse i Stedet for jævnt affaldende Skrænter eller ved Siden af saadanne frembyder stejle Klippevægge, dybt indskaarne vilde Kløfter og takkede Spidser, blottede for al Vegetation. I de snævre, grønne Dale, gennem hvilke der strømmer en Bæk, lever og trives den rødhalsede Gaas, en ualmindelig smuk og livlig Fugl, der næppe er større end en And, det centralasiatiske Højlands Gaaseart; i Klippehulerne kurrer en nær Slægtning af Klippeduen og vor tamme Dues Stammoder; fra Klippeblokkene, paa hvilke Stenpikkere, Klippespurve og Tornirisker tripper omkring, strømmer Klippedroslens klangfulde Sange; omkring de højere Toppe sværer de livlige Alpekrager og ovenover dem slaar om Dagen Kongeørnen sine Kredse, sværer lydløst om Natten Bjærguglen, begge haabende at vinde som Bytte en af de yderst talrigt forekommende Bjærghøns, eller maaske et eller andet uforsigtigt Murmeldyr. En nærmere Omtale fortjener dog Kirgisernes Argali, et af de kæmpemæssige vilde Faar, som Centralasien huser, det samme Dyr, jeg var saa heldig at nedlægge i Arkatbjærgene.

Kirgiserne, som jeg udspurgte paa det nøjagtigste, paastod, at dette stolte Dyr ikke alene forekom her, men ogsaa i andre, ikke synderlig høje Bjærgegne paa de vestsiberiske Stepper og i Flokke paa fem indtil femten Stykker, Bukke og Faar hver for sig lige indtil

Brunsttiden. Enhver saadan Gruppe bliver paa det samme Sted, saalænge den ikke forstyrres eller foruroliges; bliver dette Tilfældet, drager den over til en anden Bjærgkæde, dog aldrig synderlig langt bort. Henimod Solnedgang vandrer Flokken med sin Fører i Spidsen op til de højeste Bjærgtoppe for her at sove paa saadanne Steder, som er vanskelige at komme til eller aldeles utilgængelige for andre Dyr; efter Solopgang begiver gamle og unge sig ned i Dalen for at græsse og for at drikke af visse bestemte Kilder; ved Middagstid lejrer de sig i Skyggen af saadanne Klippevægge, som tilsteder frit Omblik, hviler og tygger Drøv; om Eftermiddagen drager de endnu en Gang ned til Græsning. Sommer og Vinter tilbringer de deres Liv paa denne Maade; de nyder alle de Planter, som falder i det tamme Faars Smag, viser sig i Nødstilfælde ligesaa nøjsomme som dette, lider derfor ogsaa sjældent Mangel om Vinteren og bliver om Foraaret saa kræsne, at de derefter lige indtil Efteraaret kun æder de lækreste Planter. Deres sædvanlige Løb er et hurtigt Trav, og dette paaskynder de, selv om de bliver opskræmte, kun naar en Rytter sætter efter dem, til et langstrakt Trav, der saa meget sikrere frelser dem fra Forfølgeren, som de under deres Flugt stedse søger Klipperne. Under en saadan Flugt holder de sig paa Sletterne som i Bjærgene næsten altid i Rækker, saa at det ene Dyr løber tæt bag det andet og indtager ogsaa saa snart som muligt igen den samme Orden, naar de pludselig er blevne overraskede eller sprængte fra hverandre. Mellem Klipperne bevæger de sig med overraskende Lethed, Behændighed og Sikkerhed, ligegyldigt om de løber opad eller nedad. Uden i mindste Maade at anstrænge sig eller fremskynde deres Bevægelser, klatrer de op og ned ad næsten lodrette Skrænter, hopper over brede Kløfter, iler fra Højden ned i Dybet, som om de var Fugle eller kunde flyve. Mærker de, at de bliver forfulgte, bliver de en Gang imellem staaende, klatrer op paa en højere Klippespids for bedre at kunne se sig omkring og fortsætter saa deres Vej saa roligt, som om de haanede deres Forfølger. Bevidstheden om deres Styrke og Færdighed i at klatre giver dem en stolt og afmaalt Holdning. De overiler sig aldrig og faar ogsaa kun Lejlighed til at angre dette overfor en Skytte, der i Skjul lurer paa dem, eller snigende nærmer sig dem paa Skudvidde.

Faarene lever stedse i Fred med hverandre og det samme gælder indtil Brunsttiden ogsaa om Bukkene. Brunsttiden falder i den anden Halvdel af Oktober og varer næsten en Maaned. Ved Begyndelsen af denne Tid gribes de modige og stridslystne Bukke af den voldsomste Ophidselse. De ældste af dem indtager en bestemt Position og fordriver alle de svagere derfra. Med en jævnbyrdig Modstander kæmper de paa Liv og Død. Truende træder de denne i Møde, rejser sig paa Bagbenene, stormer mod hinanden og støder de vældige Horn sammen, saa at Ekkoet drøner i Bjærgene. Stundom hænder det, at deres Horn griber ind i hinanden, saa at de ikke kan komme løs og ynkelig omkommer, at den ene styrter den anden i Afgrunden, og at den nedstyrtede Buk knuses i Dybet.

I de sidste Dage af April eller de første af Maj føder Faarene en eller et Par Unger til Verden. Som vi har iagttaget paa disse Dyr i Fangenskab, kan Lammene allerede nogle faa Timer efter deres Fødsel løbe omkring med Moderen og efter nogle faa Dages Forløb følge den overalt med den Behændighed og Sikkerhed, som er deres Slægt medfødt. Trues de af en eller anden alvorlig Fare, gemmer Moderen dem mellem Klipperne for at bortlede Fjendens Opmærksomhed fra dem og vender, saa snart hun lykkelig og vel er undgaaet Faren, atter tilbage til dem. Ungen, der er trykket fladt ned imod Jorden, forholder sig aldeles ubevægelig, synes forvandlet til Sten og undgaar saaledes ofte, om end ingenlunde altid, sine Fjenders Forfølgelser, sjældnest Kongeørnens, der uden videre angriber og dræber et Lam, der ikke beskyttes af Faaret. Dette hændte saaledes i Arkatbjærgene under vor Jagt. Fangede Argalilam, som vi fik af Kirgiserne, var de nydeligste Skabninger, man kunde tænke sig, og da de uden Betænkning diede de Ammer, der blev givne dem, vil man se, at man uden Vanskelighed vil kunne opfostre og tæmme dem. Lykkedes det at overføre disse stolte Dyr, vilde man i dem kunne vinde overordenlig værdifulde Husdyr. Men noget saadant tænker Kirgiseren ikke paa, men kun paa, hvorledes han skal kunne nedlægge en af dem. Dog er heller ikke han nogen synderlig ivrig Forfølger af det prægtige Dyr; kun Ulven er og bliver dets farligste Fjende, skøndt den kun om Vinteren i dyb Sne kan faa Ram paa et eller andet af dem.

Ligesom Bjærgegnene har ogsaa de tørreste og mest øde Strækninger af Steppen, der om Foraaret endog minder om Afrikas Ørkener

eller Ørkenstepper, deres særlige Dyr, der kun forekommer dér. I saadanne Egne forsvinder, med Undtagelse af det lave Buskgræs og den her til en ganske lille Plante forkrøblede Malurt, næsten alle andre Planter, som man ellers finder paa Høj- og Lavsteppen; derimod har en enkelt Buskvækst, som man ikke træffer andre Steder, her vundet et Hjem: Vædderbusken, der er bekendt for sit overordenlig haarde Træ, der trodser enhver Økse. Den slaar Rod paa de faa Steder, hvor Regnskyl har ført den magre Rødler sammen, danner her ofte temmelig udstrakte Buskadser, saa at de Steder, der

Argalier.

er bevoksede med denne Plante, næsten fremtræder som smaa Oaser i Ørkenen. Disse Oaser er dog ikke livligere end den øde Steppe rundt omkring; thi med Undtagelse af Tornskaden, Bastard-Nattergalen og en Løvsanger ser man ikke nogen Fugl og endnu mindre noget Pattedyr. Derimod bor netop i en saadan øde Egn, ved Siden af de, der er udbredte over alle Omraader i denne, flere af de ejendommeligste Steppedyr: saaledes foruden den korttaaede og Kalanderlærken den kulsorte Tartarlærke, hvor mærkeligt dette end kan synes den, der véd, at alle paa Jorden rugende Fugles Fjerbeklædning plejer at afspejle dens Farve,

og som derfor har ventet at finde denne Lærke paa den sorte Jordbund; ved Siden af den lille Hjejle finder man Steppeviben, ved Siden af Stortrappen den slanke Kravetrappe, hvilken Kirgiserne kalder Pasgængertrappen, ved Siden af Sandhønen Steppehønen — den samme Fugl, som for nogen Tid tilbage indvandrede i Masser til Evropa; her forekommer foruden den i meget stort Antal optrædende Sisel, Steppeantilopen og Kulanen, Steppens vilde Hest. Jeg skal indskrænke mig til en ganske kort Skildring af denne sidste.

Dersom Darwins Læresætninger skulde vise sig at være rigtige, tør vi maaske i Kulanen se Stamfaderen til vor gennem Aartusinders Krydsning og Forædling lidt efter lidt omdannede Hest; en Antagelse, som i det mindste er langt mere tilfredsstillende end den uvisse og ubeviste Paastand, at Stamfaderen til vort ædleste Husdyr skulde være uddød, og synes mig endog mere trolig end den Formening, der i Tarpanen, som endnu den Dag i Dag gennemstrejfer Stepperne ved Dnjepr, ser ikke en forvildet, men en oprindelig vild Hest. Jo bestemtere og mere utvivlsomt nyere Tiders Forskninger forklarer vor Hund, hvis forskellige Racer man end ikke tilnærmelsesvis kan opregne, som værende en Efterkommer af endnu levende Ulve og Schakalarter, desto større Terræn vinder en Anskuelse, som den af mig antydede. Ogsaa den omsider fundne Stammoder til vor Huskat lever endnu den Dag i Dag i Afrika, Stammoderen til vor Ged i Lilleasien og paa Kreta, og om vi end ikke hidtil med Bestemthed har kunnet udtale os om Stamforældrene til vort Faar og vort Hornkvæg, saa har jeg paa den anden Side fra tre forskellige Sider, blandt andre af en Kirgiser, som forsikrede selv at have jaget Dyret, erholdt saa overensstemmende Meddelelser om et endnu den Dag i Dag paa Mongoliets indre Stepper levende vildt Dyr med alle en Kamels Egenskaber, at jeg ikke tør tvivle om Sandheden af de Opgivelser, jeg har faaet; men allerhøjst, ligesom i Henseende til Tarpanen, kan opstille det Spørgsmaal, hvorvidt denne Kamel er den frit levende Stamfader til Kirgisernes Husdyr eller kun en atter forvildet Efterkommer af dette. Naar nu mere og mere det Slør løftes, som skjulte og endnu skjuler Sandheden for vore Blikke, naar den ene Stamfader efter den anden til vore Husdyr opdages og træffes blandt endnu levende Dyr, hvorfor skulde saa netop Hesten, hvis Livsbetingelser den umaadelige Steppe i enhver Henseende fyldestgør, være død uden

at efterlade sig mindste Spor? Blandt de vilde Heste, der endnu den Dag i Dag lever i den gamle Verden, maa vi søge Stamdyret til vor Hest, og blandt disse har ingen større Ret til den Ære at være det ædle Dyrs Stamfader end Kulanen. Vel staar Tarpanen vor Hest nærmere end Kulanen; men dersom det virkelig var Hyksos, der bragte Hesten til de gamle Ægyptere, hvis Stendokumenter først omtalte dette Dyr, eller en Ægypter selv før Hyksos' Tid, eller med andre Ord halvtredje Tusind Aar før vor Tidsregning, tæmmede og forvandlede den til Husdyr, saa er det temmelig sikkert, at de ikke fangede Stamdyret paa Stepperne ved Dnjepr og Don, thi endnu nærmere, i Lilleasiens, Palæstinas, Persiens Ørkener og Stepper saavel som paa enkelte Steder af Arabiens og Indiens lavere Egne, havde de en endnu den Dag i Dag levende og lovende vild Hest, nemlig vor Kulan. Ganske vist afviger denne i mange Henseender fra vor Hest, men ikke mere end Vindspilleren, Pudelen, Ny Foundlandshunden fra Ulven eller nogen anden Fortidshund i noget Land; ikke mere end Grævlingehunden, Rottehunden, Silkepudelen fra Schakalen; ikke mere end Ponnyen fra den arabiske Hest, end det fransk-belgiske Vognmandsøg fra den engelske Væddeløbshest. Os forekommer Forskelligheder mellem Husdyret og den vilde Hest, der af mig betragtes som den sandsynligste Stamfader, meget betydelige; Hesten og Kulanen synes ikke desto mindre at betragte hinanden som Børn af et og samme Blod, thi den ene søger gerne den andens Selskab.

Da vi den 3dje Juni 1876 red over den mellem Saisansøen og Altajbjærgene liggende øde, ørkenlignende Steppe, der har tjent til Forbillede for den ovenfor givne korte Skildring, mødte vi i Løbet af Eftermiddagen ikke færre end femten Kulaner, blandt disse ogsaa et kun af to bestaaende Selskab, der græssede paa den brede Top af en Høj, der ikke laa synderlig langt borte. Skarpt og tydeligt aftegnede de to Skikkelser sig mod den blaa Himmel, og mægtigt vaagnede Jagtlysten saavel hos os som hos de Kirgisere, der var med os. Det ene af Dyrene travede straks, da det fik Øje paa os, afsted over imod Bjærgene; det andet blev staaende, saa ud, som om det var tvivlraadigt, knejsede den ene Gang efter den anden med Hovedet og kom tilsidst løbende hen imod os. Alle Bøsserne blev gjorte i Stand, og Kirgiserne dannede langsomt og forsigtigt en vid Halvcirkel i den Hensigt i det rette Øjeblik at drive det mærkværdigt ukloge, ubegri-

beligt sorgløse Vildt hen imod os. Mere og mere, ganske vist i Ryk men dog stadigt, nærmede Dyret sig, og vi betragtede det allerede som vort sikre Bytte; da gled der et Smil over Ansigtet paa den Kirgiser, der red mig nærmest, han havde ikke blot indset Aarsagen til Dyrets for os saa gaadefulde Opførsel, men ogsaa kendt selve Dyret igen. Det var en Kirgiserhest, som kom løbende imod os, en broget Hest, som lige indtil Farven mindede om Kulanen, og som var løben bort fra sin Herres Hjord, maaske var løben vild, var truffen sammen med vilde Heste og i Mangel af bedre Selskab var bleven hos dem, men nu i de fremad travende Heste genkendte sine Ligemænd og derfor forlod sine Venner i Nøden. Da den var kommen i umiddelbar Nærhed af vore Kirgisere, blev den endnu en Gang staaende, som om den yderligere vilde betænke sig paa, hvorvidt den paany skulde bøje sin nys lægte Ryg under den tunge Saddel; men paa det første Skridt tilbage til Pligtens Vej fulgte snart de øvrige; uden at tænke mere paa Flugt, fandt den sig i, at man lagde Grime paa den, og faa Minuter efter travede den ligesaa roligt ved den kirgisiske Rytters Side, som om den aldrig havde lært sine Stamfrænders frie Liv at kende. Saaledes havde vi ved egen Erfaring faaet Bekræftelse paa det allerede tidligere iagttagne Forhold, at Hesten og Kulanen stundom søger hinandens Selskab.

Kulanen er virkelig en stolt, i enhver Henseende fængslende Skabning, fuld af Kraft, Selvbevidsthed og Overmod. Nysgerrigt betragter den Rytteren, som nærmer sig; saa traver den afsted saa roligt og langsomt, som om den vilde haane Forfølgeren, og pisker som i Leg Siderne med Halen. Sporer Rytteren sin Hest til fuldt Løb, slaar den over i en ligesaa let som jævn Galop, der med Vindens Hastighed bærer den hen over Steppen, og den er snart ude af Sigte. Men selv i fuldt Løb standser den nu og da, bliver et Øjeblik staaende, vender Hovedet om imod Forfølgeren, slaar overmodigt begge Bagbenene i Vejret og sprænger videre med samme Lethed som før. En flygtende Trup ordner sig stedse i Række, og det ser prægtigt ud, naar denne, ligesom paa Anførerens Befaling, pludselig standser, gør omkring og atter iler afsted.

Ligesom hos alle Heste staar der i Spidsen for enhver sluttet Trup en Hingst som Leder og Fører, men ogsaa som absolut Herre og Hersker. Den anfører Truppen under Græsningen saavel som paa

Flugten, forsvarer den modigt mod Røvere, der ikke er altfor overmægtige og taaler ingen Strid blandt sine Undersaatter, derfor heller ingen Medbejlere og i Almindelighed ikke nogen anden mandbar Hest i Hjorden. Derfor ser man ogsaa i enhver af dem beboet Egn Eneboere, som ikke er blevne optagne i nogen Trup, de i hæftige og langvarige Kampe besejrede Hingste, der nu ensomt maa strejfe omkring lige til næste Brunsttid. I September nærmer de sig atter Hjorden, fra hvilken den gamle Hingst fordriver de unge Hingste, som nu begynder at blive mandbare, og der opstaar en rasende Kamp, saa snart de faar Øje paa en Modstander. I hele Timer kan man paa den Tid se dem staa oppe paa Toppen af de stejle Bjærgvægge med de vidt aabnede Næsebor rettede imod Vinden og Øjet vendt mod den neden for liggende Dal. Saa snart den fordrevne faar Øje paa en anden Hingst, sprænger den i strakt Galop hen imod denne og kæmper med Tænder og Hove, indtil begge er aldeles udmattede; sejrer den over Anføreren for en Hjord, saa indtræder den i den sidstes Rettigheder, og Hopperne følger den, som de før fulgte den besejrede. Efter Kampens Tid følger Vandringens; thi den barske Aarstid driver ogsaa denne Hjord fra ét Sted til et andet, og først naar Foraaret for fuldt Alvor har holdt sit Indtog, vender Truppen tilbage til de gamle Stampladser. Her føder Hoppen i Slutningen af Maj eller i Begyndelsen af Juni sit Føl; et lille Dyr, der i enhver Henseende ligner Hestens Føl, en ganske vist tilsyneladende noget klodset, men kvik og livlig lille Skabning. Vi havde det sjældne Held at gøre dens Bekendtskab.

Da vi en Gang klatrede op ad en langstrakt Høj paa den omtalte ørkenlignende Steppe, fik vi pludselig i ringe Afstand Øje paa tre gamle Kulaner og et øjensynligt for kort Tid siden født Føl. Vore russiske Ledsagere sendte dem en Kugle, og som en Stormvind jog de vilde Heste afsted, idet de næppe berørte Jorden med deres Hove, og i deres Bevægelser lagde den højeste Grad af Ynde og Behændighed for Dagen; afsted stormede i samme Øjeblik ogsaa alle Kosakkerne og Kirgiserne i vort Følge, afsted jog, grebne af den almindelige Jagtiver, ogsaa vore Tjenere, afsted ogsaa vi. Idet de ligesom legede med deres egne Kræfter, hastede de vilde Heste afsted mod de i det fjærne liggende Bjærge, medens alle Rytterne tvang deres Løbere til at anstrænge sig til det Yderste, saa Hestenes Bug

næsten strøg hen ad Jorden. Kirgisernes høje Raab, deres i det vildeste Løb fremjagne Hestes Trampen, vore langsommere Dyrs Vrinsken, de flagrende Kapper og Kaftaner, de ophvirvlede Støvskyer, alt dette fremkaldte et usædvanligt broget Liv i den ellers saa stille og ensformige Ørken. Stadig videre brusede den vilde Jagt. Da skilte Føllet sig fra sine ældre Kammerater og blev noget tilbage; Afstanden forøgedes mellem det og Moderhoppen, som den ene Gang efter den anden vendte sig om og kastede bekymrede Blikke efter sin Yndling, Strækningen mellem Føllet og Rytterne formindskedes, endnu nogle Minuter til og det var fanget. Uden Modstand overgav det sig til sine Forfølgere. Af den Vildhed, det utæmmelige Egensind, den Lunefuldhed og Lumskhed, som er karakteristisk for ældre Dyr af dets Art, kunde man endnu ikke opdage noget Spor. Ganske uskyldigt kiggede det paa os med sine store, livlige Øjne; som det syntes med Velbehag, lod det os kærtegne sit glatte Skind, uden Modstræben modtog det den Grime, som man lagde paa det, sorgløst lagde det sig ned ved Siden af os for efter den vilde Jagt at søge den Hvile, det øjensynligt trængte stærkt til. Det var en i høj Grad indtagende Skabning, og jeg ønskede, at jeg straks kunde skaffe det en Amme og lade det faa den nødvendige Ro og Pleje. Begge Dele var imidlertid umulige, og det lille Føl døde derfor allerede Dagen efter. En fuldvoksen vild Hest vilde vi gerne have nedlagt, men det gjorde os virkelig ondt at se det lille Føl dø.

Forgæves forsøgte vi at liste os paa et af de gamle Dyr, forgæves lagde vi os i Baghold ved Siden af de bundne Føl, det lykkedes ikke nogen af os at faa løsnet et Skud. Som Jæger skiltes jeg med Beklagelse, som Naturforsker med den største Tilfredshed fra den fattige Ørken; jeg havde jo dér gjort Bekendtskab med Steppens ædleste Pattedyr.

Skove, Vildt og Jagt i Siberien.

Det Udtryk af Ensartethed og Ensformighed, som Siberiens Landskaber gør, beror paa, at tre indbyrdes forskellige, i og for sig mere eller mindre overensstemmende Zoner næsten overalt gør sig gældende; at enhver af disse Zoner overalt bevarer sit ejendommelige Præg, frembyder de samme Billeder Hundreder af Gange, foraarsager en Slags Overmættelse og i saa høj Grad formindsker ens Modtagelighed, at man næsten bliver ude af Stand til at nyde og skatte de Skønheder, som et eller andet Landskab virkelig kan have at opvise. Derfor taler man sjældent med Anerkendelse, og endnu mindre med Varme, om det umaadelige Lands Natur, skøndt den dog fortjener begge; derfor har der lidt efter lidt rodfæstet sig hos os en Opfattelse af Siberien, som aldeles ikke svarer til Virkeligheden, og denne Opfattelse møder med sejg Modstand ethvert Forsøg paa Oplysning om de sande Forhold. Siberien gaar og gælder for en Isørken, for et Land, hvorover Himlens eller i det mindste de ulykkelige landsforvistes Forbandelse hviler; derved glemmer man ganske, at der er Tale om en god Tredjedel af Asien, at et Land, der er godt og vel dobbelt saa stort som Evropa, og strækker sig fra Ural lige til Stillehavet og fra Ishavet til Palermos Bredegrader, umuligt kan i saa udstrakt Forstand være ensartet, i ethvert af sine Dele det samme; man tænker i Reglen kun paa et af dens Omraader og ser ogsaa dette i et falsk Lys.

I Virkeligheden er Siberien rigere paa Afveksling end nogen hidtil har skildret det. Ogsaa dér afbrydes eller begrænses Sletterne af Bjærgstrækninger, ogsaa dér faar disse Liv ved stillestaaende og rindende Vand, ogsaa dér overgyder Solen Bjærge og Dale med et funklende Lys, og mange skiftende Farver smykker højkronede Træer

og pragtfulde Blomster, ogsaa dér lever lykkelige Mennesker, der glæder sig over deres Hjem.

Men ganske vist findes der endnu den Dag i Dag i Siberien Ørkener, der, saaledes som den derværende Isørken, Tundraen, hjemler den gængse Opfattelse en vis Berettigelse. Dette gælder saaledes om de mellem Tundraen og Steppen liggende Skove, der danner den tredje Zone. I disse har Mennesket endnu ikke vovet at sætte sin Fod; de Nybyggere, som har bosat sig i det tilgrænsende Land, er gaaede disse Egne forbi. Højere Magter raader og virker dér endnu uforstyrret, saavel tilintetgørende som skabende. Træmasser sættes i Brand af den flammende Ildstraale fra Himlen og kastes til Jorden af den brusende Vinterstorm, de vokser op og forgaar uden Menneskers Medvirken og kan derfor i Ordets egenlige Forstand kaldes Urskove. Hemmelighedsfuldt lokker de og uvenligt støder de én tilbage; fristende indbyder de Jægeren og modstræbende hæmmer de hans Skridt; rig Gevinst lover de den vindesyge Købmand, men skyder Opfyldelsen af hans Ønsker og Forhaabninger ud i en ubestemt Fremtid.

Mellem Steppen og Tundraen ligger Siberiens Skovregion. Hist og her skyder den ud i den ene eller anden i disse, hist og her gør den ene eller anden en Bugt ind i denne. Paa nogle Steder af de to skovløse Omraader kan vel ogsaa tætstammet Skov gøre de for Steppen og Tundraen ejendommelige Plantearter Retten til Jordbunden stridig, men saadanne enligt liggende Skove kan næsten altid sammenlignes med Øer i Havet, der saa at sige savner Berettigelse til at være til. Paa Steppen er de indskrænkede til de mod Nord affaldende Bjærgskrænter og til Floddalene, paa Tundraen til de dybeste Sænkninger og synes saavel paa det ene som paa det andet Sted uden al Betydning i Sammenligning med de umaadelige Masser i Skovregionen, hvor kun en eller anden Strøm, en Sø, en Mose afbryder Træørkenen, der iøvrigt udbreder sig i alle Retninger, og i hvilken kun en Skovbrand fremkalder en Aabning, medens Mennesket kun hist og her i det lyseste Skovbryn gør en lille Udhugning. Lande efter vore Begreber kan godt faa Plads i en eneste af disse Skove, Kongeriger staar i Udstrækning tilbage for det Fladerum, som en saadan bedækker. Hvorledes der ser ud i disse Skove, kan ingen sige, da ikke engang de fra en saadan Ørken til Hovedfloden

strømmende Vande tillader en Fremtrængen, og selv de dristigste Zobeljægere kun har gjort Bekendtskab med et Grænsebælte af højst 10 à 12 Miles Brede.

Det Indtryk, Siberiens Skove gør paa en evropæisk Rejsende, er i Almindelighed ikke gunstigt. Man forbavses ganske vist ved Synet af de, som det synes, uendelige, skovbevoksede Strækninger, men man føler sig kun ganske undtagelsesvis tiltalt af dem. Den skabende, frembringende og fuldstændiggørende Magt i Ørkenen synes ikke at strække til at holde Ligevægt med den ødelæggende. Oldingealderen ses Side om Side med den grønne Ungdom, uden at dette paa nogen Maade virker oplivende; uhørte Rigdomme træder frem i Tiggerdragt; det hendøende Liv uden Spor af et kraftigt fremspirende nyt forjager enhver Følelse af Glæde. Overalt synes man at iagttage en yderst haard Kamp for Tilværelsen, men intet Steds føler man sig virkelig fængslet; intet Steds udøver Skovene nogen virkelig Tiltrækningskraft; intet Steds svarer det indre til de Forhaabninger, det ydre har vakt. Det stolte ved Urskovene paa de lavere Bredegrader savnes aldeles hos disse uplejede, til sig selv overladte Skove, og det Liv, som rører sig i dem, synes at være hjemfalden til Døden.

Virkelig smukke, livsfriske, højstammede Skove forekommer kun sjældent, langt oftere ser Skoven ud, som om den var hærget af Ilden. Tidligt eller sent sætter et Lyn eller Beboernes strafværdige Letsindighed Skoven i Flammer. Begunstiget af Aarstiden eller Vinden raser en Skovbrand i en ganske utrolig Grad. Ikke i Timer eller Dage, men i Uger varer Ødelæggelsen. Paa den mosbegroede Jordbund kryber og slikker Flammen sig videre; det i Mosset liggende tørre, nedfaldne Træ spreder og vedligeholder den; visne Grene, der hænger ned mod Jorden eller Stammer med tørre Toppe leder den op til de endnu livskraftige Trækroner. Spruttende og hvæsende fortærer den de harpiksholdige Naale, og en Kæmpestraale af Gnister skyder op imod Skyerne. I Løbet af nogle faa Minuter er det stolte Træ dødt, viet til Tilintetgørelse; men det derfra udstraalende Ildneg falder ned i Tusinder af Gnister, og rundt omkring vokser der ny Flammer op af den glødende Udsæd. Idet den saaledes ved hvert Minut vinder Terræn og breder sig i alle Retninger, føres Ødelæggelsen uimodstaaeligt videre, og efter nogle Timers Forløb staar Kvadratmile af Skoven i Flammer. Tykke Røgskyer formørker Solen

paa Hundreder af Kvadratverster; langsomt, men stedse tættere og tættere nedfaldende Aske bringer om Dagen, ligesom Ildskæret paa Himlen om Natten, Bud om en saadan Brand til de langt borte boende. Ængstelige Dyr bærer Ulykkesbudskabet langt ind i Landet; Bjørne optræder umiddelbart efter større Skovbrande i Egne, hvor man i mange Aar ikke har set dem; Ulve i truende Mængde drager skarevis, som om Vinteren, gennem Landet; Elsdyr, Hjorte, Raadyr, Rensdyr søger nye Hjem i fjærnt liggende Skove; Egern iler, stundom i uhørte Masser, gennem Skove, Enge, Marker, Byer og Landsbyer. Hvor mange af disse Dyr, der falder som Offer for Ilden, véd man ikke, men man véd, at Skove, der er blevne hjemsøgte af Ilden, mange Aar efter Ødelæggelsen har været som uddøde, og at højt skattet Vildt ganske er forsvundet fra saadanne Egne. Og ganske sikkert strækker de Ødelæggelser, der forvoldes ved Skovbrande, sig langt længere end vi tænker. I Aaret 1870 hærgede en Brand, der varede i fjorten Dage, en halv Million Hektar prægtig Skov i Guvernementet Tobolsk og spredte Røgskyer og Askeregn i en Afstand af seksten Verster fra Ildens Arnested.

Endnu mange Aar efter Branden er det ødelagte Skovdistrikt en uhyre Samling af Ruiner, og endnu en eller et Par Menneskealdere derefter mærker man tydelige Spor af Ødelæggelsen. Flammerne udslukte ganske vist Træernes Liv, men fortærede kun dem, der paa Tidspunktet for Branden allerede var fortørrede, de mere svedne end forkullede Stammer af de førstnævnte blev derfor staaende, og kun Toppene mistede deres Skud og tørre Grene. Men med Træernes Uddøen begynder ogsaa deres Tilintetgørelse. Tidligere eller senere falder de som Ofre for Stormen. Det ene efter det andet styrter om, mister sine Grene eller Top eller brækkes over. Paa Kryds og Tværs, i alle Retninger, ved Siden af eller over hverandre, i tyndere eller tættere Lag, ligger endnu efter lange Tiders Forløb Tusinder af Trælevninger paa den Jordbund, som allerede i Forvejen var bedækket af utallige Trærester. Nogle hviler paa deres Rødder eller Topgrene; andre støtter sig imod Stammer, der endnu staar oprejst; atter andre ligger allerede i Splinter mellem de nedfaldende Toppes Kviste og Grene med Kronerne ofte langt borte fra Stammen, Grenene spredte vidt omkring og kastede i alle Retninger. De, som endnu byder Stormen Trods, gør maaske et endnu mere nedslaaende Indtryk end

de, som den har fældet til Jorden. Ligesom nøgne Mastetræer rager de i Vejret, kun nogle faa beholder i en længere Aarrække efter Branden deres Toppe eller Dele deraf; Trækronernes afkvistede eller visnede Grene forøger snarere end de svækker det sørgelige Indtryk. Lidt efter lidt ramler alle Kronerne ned paa Jorden, og de endnu opretstaaende Stammer forraadnes mere og mere. Disse bearbejdes paa alle Steder af Spætter, som deri udhuler deres Reder og graver alenlange Huller, som gaar lige ind til Kærnen og saaledes giver Fugtigheden en gunstig Lejlighed til at trænge ind og paaskynde Tilintetgørelsen. I Aarenes Løb raadner selv den mest kæmpemæssige Stamme saa fuldstændigt, at den taber al Modstandskraft, og blot et Skub af en Menneskehaand er tilstrækkelig til, at den styrter om. Tilsidst udjævnes ogsaa den af Træet dannede Muldhøj, og der udbreder sig for Øjet en vidstrakt Flade, der kun hist og her afbrydes af Trærester.

Imidlertid er der dog ogsaa her fremspiret et nyt Liv af Ruinerne. Allerede nogle Aar efter Branden begynder den forkullede, af Aske og Muld gødede Jordbund atter at overtrækkes med en ny Vegetation. Lav og Mos, Bregner og Lyng, men fremfor alt forskellige Bærbuske bedækker Jorden og Træresterne, trives yppigere end nogensinde og lokker snart adskillige Dyr tilbage, som Branden har bortjaget. Birkefrø, baarne af Vinden, gror og spirer frem, og lidt efter lidt opstaar der, takket være disse, en Birkeskov, saa tæt, som om den havde været saaet af Menneskehænder. Efter nogle Aars Forløb skjuler denne Ungskov den underste Del af Jorden med Træresterne, efter endnu nogen Tids Forløb træder ogsaa andre Skovtræer i Forfædrenes Sted. Enhver Skovbrand skaaner enkelte Dele af den angrebne Skov, undertiden endog Træer, der vokser midt paa Brandstedet, og muliggør derved, at de hærgede Strækninger atter kan besaas. Større Vandstrækninger saavelsom brede Kløfter sætter imidlertid Grænser for den, ja, det hænder endog, at Flammerne hopper over disse sidstnævnte for paa den anden Side at fortsætte deres Ødelæggelsesværk, uden at skade de i Dybet staaende Træer. Ogsaa enkelte Lærketræer, som er blevne angrebne af Ilden, overlever Branden. Stammerne kan sværtes ved Roden, Flammerne kan fortære Grenene; men Kronen springer ofte ud igen, og Træet kan leve i længere Tid, om det end fører en kummerlig Tilværelse.

I Sammenligning med de Hærgninger, som Ilden anretter, synes de Udhugninger, som forvoldes af Mennesker, af ringe Betydning, hvor betydelige de end i og for sig er. Om en rationel Skovdrift har Siberiens Beboer intet Begreb, han betragter Skoven som »den kære Guds« Ejendom, og hvad han ejer, tilhører ogsaa Bonden; med de uendelige Rigdomme for Øje tænker han sikkert ikke paa at skaane noget, men gør tværtimod fuldstændigt som han lyster, hvad hans Mening eller Øjeblikkets Krav byder ham. Enhver rydder og hugger hvorsomhelst og saameget han behager, og enhver ødelægger mange Gange mere end han virkelig behøver. For nogle Pindes Skyld fælder man store Træer, selv om de staar i deres fulde Vækst; for at faa Bygningstømmer hugger man tre, fire Gange saa meget, som man behøver, og lader Resten ligge ubenyttet, uden engang at tænke paa at anvende det til Brænde. Man kan allerede se Følgerne af en saadan tankeløs Fremgangsmaade; alle Skove i Nærheden af Byerne, og paa sine Steder ogsaa langs med Vejene, er ødelagte og ser i Almindelighed ikke bedre ud end dem, der er blevne hærgede af Ilden, og dog gaar Ødelæggelsen vedblivende sin jævne Gang. Først fra og med Aaret 1875 findes der Skovbetjente i det vestlige Siberien; men ogsaa disse henvender mere deres Opmærksomhed paa Skovenes Udnyttelse end paa deres Røgt og Pleje.

Disse Skove frembyder forøvrigt selv dér, hvor hverken Mennesker eller Ilden har hjemsøgt dem, et Præg af den fuldstændigste og oprindeligste Vildhed; og kun undtagelsesvis virker denne tiltrækkende paa os. Ganske vist kan det til en Begyndelse være interessant i et eneste Blik at overskue alle Faser og Stadier af Livet lige fra dets Opkomst til dets Undergang; men snart fremtræder Tilintetgørelsen grellere end Genfødelsen, og dette Indtryk virker nedslaaende i Stedet for opløftende. I saadanne vilde Urskove veksler tæt Krat med nøgne Strækninger; prægtig, højstammet Skov med tætte Buskadser, ældgamle Træer med kraftig Ungskov. Ogsaa her ser man overalt hensmuldrende Træer staaende, hængende og liggende. Fra Resterne af de omstyrtede Stammer skyder der unge Spirer op; kæmpemæssige Blokke spærrer i Tykningerne enhver Vej og Sti; Pile og Aspe, ved Siden af Birken de almindeligste Træer i alle Vestsiberiens Skove, vokser og trives mellem de andre, men ser mangen Gang ud, som om de af deres Naboer var forhindrede i at opnaa deres fulde Højde;

mere end mandstykke Stammer bærer smaa, i hinanden indfiltrede Kroner, fra hvilke Aar efter Aar ny Kviste spirer frem, uden at det lykkes dem at blive til virkelige Grene; andre, som det synes ældgamle Træer, optræder kun i Buskform; atter andre er blevne brudte af i deres halve Højde, splintrede og sønderslidte, højere oppe vredne omkring, og den nederste Del hænger næsten kun sammen med den øverste ved den blotte Bark. Alt ser forkrøblet og forvredet ud og som viet til Undergang.

Denne Skildring gælder dog ikke om alle Skove indenfor det vidtstrakte Omraade; tværtimod møder man, i Særdeleshed mod Syd, Skove, ved hvilke Øjet dvæler med Velbehag. Beliggenheden, Jordbunden og andre Omstændigheder forener sig stundom her til en lykkelig Samvirken. Foruden at man iagttager en frodigere Vækst hos de enkelte Træer finder man ogsaa Skoven sammensat paa anden Maade, og den næsten overalt yppige Vegetation under Løvtaget frembyder en uanet Mangfoldighed. Ganske vist hilser man med Glæde enhver ny Træ- eller Buskart, som formindsker Fattigdommen paa Arter i disse Skove; men selv i de rigeste mangler der dog altid Træer, som vi i Evropa sjældent savner under tilsvarende Bredegrad. Ensartede og enstonige ligesom Steppen, ligesom Tundraen, er ogsaa Skovene i dette Land.

I Floddalene indenfor Skovregionen er Skovenes Ensformighed i Henseende til Arter maaske mest iøjnefaldende. Her hersker Pilen, der saavel ved Bredderne som paa Øerne danner udstrakte Skove, saa udelukkende, at andre Træer næppe kan gøre sig gældende; paa store Strækninger er den det eneste Træ i Skovene i et saadant Dalstrøg, vokser ogsaa paa mange Steder op til en betydelig Højde, men savner da, med Undtagelse af i ganske enkelte Tilfælde, Udtryk og Tillokkelse; thi det enestaaende Træ er ikke mere, snarere mindre malerisk end den buskagtige Pilegruppe: dets Krone er altid lige tynd og uregelmæssig, er aldrig tæt og sluttet, er tværtimod gennemsigtig, næsten ussel og virker ved oftere Gentagelse kedelig. Staar Træerne saa tæt sammen, at de danner en Lund, hvilket i Reglen er Tilfældet, taber de endnu mere deres Ejendommelighed, end naar de staar hver for sig, eftersom alle Stammerne under saadanne Omstændigheder skyder op som Pæle ved Siden af hverandre, og alle Kronerne smælter sammen til en eneste tillukket Løvmasse, der foroven er jævn og retliniet som en klippet Hæk, og i hvilken det

enkelte Træ ganske gror op og forsvinder. Som almindelige og behagelige Afbrydelser i saadanne Skove forekommer dog hist og her iblandet adskillige Poppelarter; i Syden Sølvpoplen, i Nord Asketræet, der begge bidrager til at skænke Pileskovene Liv og Afveksling.

Ogsaa i selve Floddalene, dog kun paa saadanne Steder, som ikke er udsatte for regelmæssigt tilbagevendende Oversvømmelser, optræder foruden de nævnte Træer ogsaa Birken, der endog temmelig regelmæssigt danner Bindeled mellem Løv- og Naaletræerne. Men kun i det sydlige opnaar Birken fuld Størrelse og Yppighed, falder desuden, saavelsom det mest harpiksholdige Naaletræ, som Offer for Skovbranden, og er derfor kun lidet egnet til at indvirke paa eller forandre Løvskovens Præg. Virkelige, mere eller mindre ublandede Birkeskove begrænser Skovregionen i Syd og trænger stundom langt ud paa Steppen, men optræder kun undtagelsesvis som aldeles tætte, lukkede Skove, og man føler sig i høj Grad skuffet, naar man betræder dem.

Først Naaleskovene, der beklæder alle de Steder, der ligger imellem Flodløbene, fængsler og tilfredsstiller Øjet. I dem udgør, dersom ikke Tundraen allerede gør sig gældende, Gran og Fyr, den siberiske Gran og Cembrafyrren, sjældnere Lærketræet, Hovedbestanddelen af Skoven, i hvilken Asken og Pilen, hist og her muligt ogsaa Rønnebær og Hægebær, er iblandet og Birken ofte optræder i ligesaa stor Mængde som i ren og ublandet Birkeskov. Den siberiske Gran og Cembrafyrren er alle vestsiberiske Skoves mest karakteristiske Træer, medens de begge i samme Grad udmærker sig ved deres Skønhed og frodige Vækst. Særlig det første er et prægtigt Træ. Nært beslægtet med Sølvgranen og repræsenterende denne i alle østrussiske og vestsiberiske Skove, er den allerede iøjnefaldende paa meget lang Afstand, da den træder stærkt frem mod alle andre Naaletræer. Fra Sølvgranen, saavelsom fra den almindelige Gran, adskiller den sig ved sin smækre, kegleformige Krone, stolte Bygning og den rige, bløde, lysegrønne Naalebeklædning paa dens Grene. Næsten altid skyder den højt op over alle Skovens andre Træer, rager endog i Almindelighed op over disses Kroner med godt og vel en Tredjedel af sin Top, bryder saaledes paa en særdeles virkningsfuld Maade Skovens Konturlinjer og paatrykker enkelte Dele af disse

et ganske ejendommeligt Præg. Men ogsaa Cembrafyrren, der fortrinsvis trives i Skovbæltets sydlige Del, ihvorvel den stundom kan forekomme temmelig højt oppe imod Nord, stikker med sine runde Naale og i Reglen tætte Toppe smukt af imod Granerne og bidrager i væsenlig Grad til paa Afstand at forskønne Skoven og lade denne fremtræde mere tillokkende og tiltalende end den i Virkeligheden er. Graner og Fyr savnes ikke i nogen Del af Skovbæltet, men trives ingenlunde overalt eller opnaar samme Yppighed som i Mellemevropa; imod Nord synker de hurtigt ned til alderstegne Krøblinger. Selv Lærketræet, hvis virkelige Hjemstavn man anser Siberien for at være, opnaar kun i den sydlige Del af Skovbæltet, særlig i Bjærgegnene, den samme betydelige Højde som i Evropa.

Med de nysnævnte Arter er Antallet af de Træer, der almindelig forekommer i det vestlige Siberiens Skove, paa det nærmeste udtømt. Eg og Bøg, Alm og Ask, Lind og Løn, Hvidgran, Hvidbøg og Sortpoppel synes ganske at mangle. Derimod findes der Overflod af Buskvækster. Imod Nord er Floraen paa Jordbunden i Skovene endog overraskende rig og yppig. Ribs og Hindbær trives endnu under den 58de, en Gedebladart endog under den 67de Bredegrad; Enebær, Havtorn, Vidjepil, Revling og Blaabær, Tyttebær og Jordbær tager snarere til end aftager, jo længere man kommer mod Nord, og selv ved Grænsen af Tundraen, som skyder sin Dværgbirk og Rosmarin, sine Mosser og Tranebær langt ind i Skovene, ser man Jorden endnu overalt rigt bedækket, da Mosserne plejer at trives desto yppigere, jo fattigere Skovene bliver. Men ogsaa Steppen bidrager til at gøre Skoven rigere derved, at den i den sydlige Del af Skovbæltet afstaar til Skoven ikke blot største Parten af de til den hørende Buske og Smaatræer, men ogsaa Urter og Blomster. Saaledes kan visse Skovpartier forvandles til Naturparker, der om Foraaret og Forsommeren udvikler en ligefrem overraskende Blomsterpragt.

Som Eksempel paa en saadan, i rig Vegetation prangende Skov, kan anføres den mellem Byerne Schlangenberg og Salain liggende »Taiga«. I det vidtstrakte Omraade, som denne herlige Skov bedækker, frembringer langstrakte Bjærgkamme og runde Bjærgtoppe, Dale og Sænkninger allerede i og for sig en behagelig Afveksling. Den ene Høj hæver sig ved Siden af eller over den anden, alle bedækkede af Skov. Fyr og Graner, Aske og Pile, Røn og Hægebær

udgør Hovedbestanddelen af disse Skove og staar her i den mest brogede Blanding mellem hverandre, spredende og skiftende Lys og Skygge over de mørke Linjer. Løvtræernes Kroner brydes paa en behagelig Maade af den siberiske Grans kegleformige Toppe, der hæver sig over dem. Krogtjørnen, Snebollen og Gedeblad, den vilde Rose- og Ribsbusken forener sig til en blomsterrig Smaaskov, mandshøje Skærmplanter, i Særdeleshed Gifttyde, Spiræaarter, Bregner, Ridderspore og Fingerbøl, Blaaklokke og Nyserod, alle i den frodigste og yppigste Vækst, væver det brogede Tæppe paa Jorden, hvorfra den vilde Humle klatrer og slynger sig op omkring Træstammerne. Det er, som om en Landskabsgartner her havde anvendt sin hele Kunst, som om Menneskehaanden havde dannet og ordnet hele Landskabet og Skovpartiet.

I Syd fremtræder Skovene i deres skønneste Pragt om Foraaret, mod Nord om Efteraaret. Allerede i de første Septemberdage gulnes her Løvtræernes Blade, og i Midten af Maaneden er den siberiske Skov mere broget end nogen af vore Skove. Fra det mørkeste grønne til det grelleste røde, gennem grønt og lysegrønt, lys- og mørkegult, bleg- og højrødt, er alle Farvenuancer repræsenterede. Paa de mørke Graner følger Cembrafyr og Lærketræer, til dem slutter sig de faa, endnu ikke gulnede Birke. Graaellene frembyder alle Mellemstadier fra mørke- og lysegrønt til gulgrønt; lyst cinnoberrøde Blade bærer Askene, lakrøde er Rønnebær og Hægebær. Den brogede Blanding af alle disse Farver i Skoven er saa fuldstændig og dog saa moderat, at den i høj Grad fryder Øje og Sind.

Saadanne er de Billeder, som de vestsiberiske Skove opruller for den Rejsendes Blik. Naar man forsøger at skildre dem, kan man imidlertid kun tale om et forholdsvis smalt Bælte. Paa Grund af alle disse Urskoves Beskaffenhed synes det Vestlændingen, i det mindste om Sommeren, ganske umuligt at trænge dybere ind i dem. Paa Bjærgskraaningerne standses Vandreren af sammenhobede Sten og Krat, paa Højene og paa Sletten af omstyrtede Træer, i Sænkninger og Dale af stillestaaende og rindende Vand, Bække og Moser. Et sandt Virvar af revnede Klipper, Stenblokke, kastede omkring mellem og ovenpaa hverandre, finder man overalt i alle Bjærgegne; over Stenmasserne ligger der et Tæppe af Lav og Mosser, som forræderisk skjuler de talrige Kløfter og Gruber, de talrige Spalter og Fordybninger

Elsdyr og Urhøns.

mellem dem; Ungskoven spirer op mellem den ældre, der i Tidernes Løb ogsaa er opstaaet her, og gamle og unge Træer forøger Vanskeligheden ved Forsøgene paa at trænge frem paa saadanne Steder. Inde i Landet er de Hindringer, som alle Skove frembyder, næppe mindre. Bogstavelig uigennemtrængeligt Krat og Smaaskove, saadanne som Urskovene under Troperne har at opvise, findes ganske vist ikke, men dog Hindringer i Mængde af de omstyrtede Stammer, der bliver saa meget vanskeligere, som de fleste af dem ikke ligger paa, men i en ubekvem Højde over den ubanede Vej, og saaledes i Ordets ubehageligste Betydning danner ligefremme Slagbomme. Mange Gange er det muligt at klatre over dem eller krybe under dem; men ligesaa ofte lader hverken det ene eller andet sig gøre, og man nødes til at gaa Omveje, der bliver saa meget vanskeligere, som de, naar man ikke bestandig tager Kompasset til Hjælp, kun altfor let leder én bort fra den bestemte Retning og fører én vild. Aabne Steder møder man kun sjældent; forsøger man at gaa videre paa et saadant, saa tilkendegiver dybe, med Dynd og Mudder fyldte Huller og Pøle, at ogsaa her den største Forsigtighed er fornøden. Betror man sig til en af de mange Kvægstier, der i Skovbæltets sydlige Dele fra enhver By fører ud i Skoven og trænger mere eller mindre dybt ind i denne, føler man sig tidlig eller sent atter narret, fordi man aldrig kan bestemme eller blot gætte sig til, hvor saadanne Veje kan føre én hen, da de krydses af Hundreder andre, løber gennem Krat, højt Græs med yderst generende Trærester, der skjuler Sumpe, Moradser o. s. v., kort sagt, fordi det ikke er Veje, der er farbare for Mennesker. Der træder saaledes overalt og uafbrudt saa mange og saa ubehagelige Hindringer, som ganske vist ikke overalt er uovervindelige, i Vejen for den fremmede, at man, selv om Myggene ikke er altfor nærgaaende og besværlige, beslutter sig til at vende om langt tidligere, end man havde haft til Hensigt. Først om Vinteren, naar stræng Kulde har tillagt alle Vande, Kær og Moser med et tykt Islag, naar dyb Sne har planeret alle Ujævnheder, har pakket sig sammen og er bleven til en haard Isskorpe, bliver Skoven tilgængelig for de med Skier udrustede Jægere og deres haardføre Hunde, først da kan selv den indfødte tænke paa at foretage længere Strejftog i dem.

Siberiens Skove er stumme og døde, »saa døde, at man kan sulte ihjel i dem«, som Middendorf med fuld Føje udtrykker sig.

Den Stilhed, som hersker i dem, bliver formelig til en Plage. Saa snart Urfuglenes Legetid er forbi, hører man kun Kramsfuglens og Solsortens, Graasiskenens, Krognæbets og Tornsmuttens Sang og Gøgens Kalden, men sjældent alle disse samtidigt. De grøn- og rødbenede Klirers drillende Skrig bliver til Sang, Skadens Latter faar noget vist tiltrækkende, endog Kragens, Ravnens og Spættens Skrig og Mejsens lokkende Toner virker oplivende. Til Stilheden svarer Tomheden i Skovene. Den, som har hengivet sig til Forhaabninger om i dem at komme til at føre et glad Jægerliv, vil blive grusomt skuffet. Utvivlsomt bebos alle disse sammenhængende Skove af langt flere Dyr, særlig Pattedyr og Fugle, end vi tænker, men disse Dyr er saa jævnt fordelte over de umaadelige Flader, foretager maaske ogsaa saa omfattende Vandringer, at man ikke kan faa nogen rigtig Maalestok for deres Antal. Milevide Strækninger synes, eller er i det mindste til visse Tider, saa tomme paa Dyr, at Forskeren eller Jægeren er nærved at fortvivle, naar han uophørlig ser sine Forventninger skuffede; selv den mest erfarne Iagttagers Lokalkendskab lader ham her i Stikken. Egne, der frembyder alle Betingelser for at en Dyreart maatte kunne trives dér, huser, som det synes, ikke et eneste Par, ikke en eneste omkringstrejfende Han. Haabet om, ved at betræde saadanne Skovpartier, der ligger langt borte fra Menneskers Boliger, til en vis Grad uden for Menneskers Virksomhedssfære, endelig at træffe paa saadanne Dyrearter, som maa leve her, viser sig ligesaa bedragerisk som den Formening, at man snarere skulde møde dem dybere inde i Skoven end ved dens Udkanter. Distrikter, der under Menneskets Indvirkning er blevne mere eller mindre forandrede og til Dels bebyggede, viser sig tværtimod ofte livligere og mere beboede end det indre af Skovørkenerne. At Dyrearterne overalt hvor Mennesker har grundet faste Nybygder, ryddet Skove, anlagt Enge og Marker, tiltager langt mere i Mangfoldighed end i de vidtstrakte Egne, hvorhen Mennesker endnu ikke har strakt deres Virksomhed, og som endnu ligger hen i deres oprindelige Ensformighed, er let at forstaa, da der netop ved Jordens Dyrkning skabes Steder, der er tiltalende for mange Dyr; at visse Dyrearter i Nærheden af de Steder, hvor Mennesker har fæstet Bo, synes at optræde talrigere end i den utilgængelige Skov, uagtet Mennesket dér hensynsløst, men her næppe i nogen synderlig Grad kan gøre dem nogen Skade —

det kan kun forklares derved, at de uafbrudt rekruteres fra alle Steder. Derfor maa der, i det mindste paa bestemte Tider, ske Vandringer af større eller mindre Omfang, i hvilke de fleste vestsiberiske Dyr deltager, og alle hidtil gjorte Iagttagelser taler i Virkeligheden for, at dette ogsaa er Tilfældet.

Standdyr i dette Ords hos os almindelige Betydning synes kun de Dyr at være, der ligger i Vinterdvale og bor i Huler samt tilhører Bjærgegnene. I Brunst- og Parringstiden isolerer ogsaa i Vestsiberien alle de Dyrearter sig, som ellers lever i Flokke; senere slutter Forældre og Børn sig sammen med deres Stammefrænder til Flokke, der nu, nærmest, maaske hovedsagelig, for at kunne skaffe sig den nødvendige Føde, maaske ogsaa tvungne dertil af de ulidelige Myg, begiver sig paa fælles Strejftog. Foderrige Steder, der fængsler de først ankomne, planteædende Dyr, holder ogsaa de senere ankomne fast og hidlokker endelig ogsaa Fjenderne. Paa denne Maade bliver visse Skovdistrikter tomme paa Dyr, og andre befolkes; saaledes opstaar der, om man saa maa sige, Opdæmninger i den bevægelige Strøm af Vandrere, der maa blive saa meget desto mærkeligere og iøjnefaldende, jo stærkere Modsætningen bliver til det sædvanlige Øde og Tomheden i Skovene. Saadanne Samlingssteder for Dyrenes Liv bliver i Reglen ældre, af Ilden hærgede Steder, paa hvis frugtbare Jordbund en Mængde Bærbuske af forskellige Arter atter er voksede op og trives. Her gør ikke alene de siberiske Vildtarter en rig Høst, her fraadser Ulve og Ræve, Zobler og Bjørne, Maarer og Jerver, der for største Delen er hidlokkede af de omtalte planteædende Dyr. Dyr, som paa denne Maade har sluttet sig sammen, vedbliver aabenbart i længere Tid at staa i en vis Forbindelse med hverandre. Planteædende Dyr drager, som opmærksomme Jægere har iagttaget, altid efter Bærrene, og Rovdyrene følger trolig i deres Spor.

Disse Vandringer forklarer, at visse Skove i mange Aar er fyldte med allehaande Vildt, men derimod i andre Aar synes aldeles forladte. Med Forbavselse ser den Vestlænding, som rejser i Siberien, sent paa Efteraaret eller tidligt paa Foraaret, Flokke paa tre til fem Hundrede Urhøns flyve op fra den Vej, der fører gennem Skoven, og med ikke mindre Forundring hører han senere, at Urhøns kun forekommer yderst sparsomt i samme eller endnu bedre Skove; han kan om Sommeren, selv paa de allerbedst egnede Steder, stadig

søge Hjerpen forgæves, og han bliver om Efteraaret behageligt overrasket ved at finde det efterstræbte Vildt næsten overalt.

Med disse saa ejendommelige Forhold, der er betingede af det enstonige, ensformige ved vide Strækninger i Siberien, maa den Jæger, som med nogen Sikkerhed vil vinde Bytte, være nøje fortrolig, og desuagtet bliver selv den mest øvede og erfarne Jæger i de umaadelige Skove altid og overalt en Slave af Tilfældet. Hvilketsomhelst Vildt han end søger, aldrig kan han paa Forhaand sige, hvor han vil finde det. I Gaar tilsmilede Jagtgudinden ham i rigeste Maal, i Dag vægrer hun sig ved at give ham den allermindste Opmuntring. Paa Vildt er der ingen Mangel, men den Jæger, som skal leve af sit Jagtudbytte, vil komme til at sulte ihjel. Jægerliv, som det er muligt under andre Bredegrader, er utænkeligt i Vestsiberien. Enkelte Dyr, som f. Eks. Bæveren, synes man allerede at have udryddet, andre, saaledes den saa højt skattede Zobel, er forsvundne, i det mindste fra de befolkede Egne, og trængte tilbage til det indre af Skovene. Ogsaa i Siberien klager man overalt over, at Vildtet med hvert Aar bliver sjældnere, og saa meget er vist, at Jagtudbyttet bliver mindre og mindre hvert Aar. I denne Formindskelse har dog Mennesket ikke alene Skylden; Skovbrandene og Tid efter anden udbrydende, hærgende Farsoter bidrager sandsynligvis ligesaa meget, om ikke mere dertil. Ganske vist tænker ingen Beboer af Siberien paa, at en periodisk Skaansel overfor Vildtet er det første Vilkaar for dets Bevarelse. Lovbunden Jagt kender Jægerne dér i Landet ikke til, men vel til de mangfoldigste Midler og Maader til at udrydde den størst mulige Mængde af en og samme Dyreart. Bøsserne spiller her en underordnet Rolle; Fælder, Snarer og Næt, Selvskud og Gift en Hovedrolle i saavel den indvandredes som den indfødtes Øjne.

Som Vildt betragter Beboeren af Siberien ethvert Dyr, hvoraf han paa en eller anden Maade kan drage Nytte, Elsdyret saavelsom Flyveegernet, Tigeren saavelsom Væselen, Tjuren saavelsom Skaden. Hvad det ene Folks Overtro skaaner, falder som Bytte for det andet; Dyrearter, hvis Kød Russerne forsmaar, er i de mongolske Folkeslags Øjne Lækkerbidskener. Ostjaker og Samojeder opføder Ræve, Maarer, Bjørne, Ugler, Svaner, Gæs og andre Dyr, der er tagne ud af deres Reder, plejer dem ømt, saalænge de er unge og indtil deres Haar- eller Fjerbesætning er fuldt udviklet, og slagter dem derpaa

for at spise dem og føre sig deres Skind til Nytte. Antallet af Skind, som fra Siberien kommer paa derværende og evropæiske Markeder, beløber sig til Millioner; Antallet af dem, som forbliver i Landet, er ganske vist betydeligt mindre, men dog ganske anseligt. Mængden af Haar- og navnlig af Fjervildtet. som man i frossen Tilstand forsender til fjærne Steder, kan anslaas til mange Hundredtusinder. Foruden Huder af Pattedyr udfører man for Tiden ogsaa Fugleskind, i Særdeleshed Skind af Svaner, Gæs, Maager, Lommer og Skader, hvilke anvendes til Muffer, Kraver og Hattepynt. En eneste Købmand i den ubetydelige By Tjukalinsk omsætter alene aarlig tredive Tusinde Lomskind, ti Tusinde Svaneskind og henimod Hundred Tusinde Skadeskind, og for nogle Aar siden havde Manden en endnu større Omsætning. At den omfattende Handel med Pelsværk og Skind maa medføre en for hvert Aar stigende Formindskelse af Dyrenes Antal er tydeligt; at det ene og alene er Skov- og Vandørkenernes Utilgængelighed, som beskytter de paagældende Dyrearter imod en fuldstændig Udryddelse, vil enhver kunne fatte, som har lært de siberiske Jægeres Skaanselløshed at kende.

Ihvorvel det fremgaar af det sagte, at Begrebet Vildt for saadanne Jægere er paa det nærmeste ubegrænset, forstaar man dog ved Vildt egenlig kun de Arter, som ogsaa hos os betragtes som saadant, eller vilde blive betragtede saaledes, saafremt de forekom hos os. Saa vidt som der er Tale om Skovregionen, bliver Vildtet Maralhjorte og Kæmperaadyr, Elsdyr og Rensdyr, Ulve, Ræve og Fjeldræve, Losser og Bjørne, Sneharer, Egern, Strejf- og Flyveegern, men frem for alt Maararterne, altsaa Zoblen, Edel- og Stenmaaren, Ilderen, Hermelinen, Væselen, Jerven og forskellige Oddere, saavelsom Tjuren, Urfuglen og Hjerpen. Endvidere kan til Vildt ogsaa regnes Tigeren, der fra det sydlige nu og da kan forvilde sig til disse Egne; Irbisen, der bebor Bjærgskovene, det sammesteds optrædende Moskusdyr og Vildsvinet, samt i det nordlige den i det mindste i Skovkanterne levende Rype. Disse Dyr jages af alle, af en og anden maaske endog paa regelmæssig, om end ikke jagtmæssig Maade; for de fleste af dem opstiller man tillige ligesaa sindrige som virkningsfulde Fælder.

Blandt de sidstnævnte indtager den overalt anvendte Slagfælde den første Plads. Den er indrettet paa følgende Maade. Tværs over en aaben Plads i Skoven, helst en saadan, hvor der er en temmelig

fri Udsigt, trækkes der en lav og saa lidt som muligt iøjnefaldende Indhegning med en Gennemgang i Midten, eller, naar den er noget længere, to eller tre saadanne. Enhver saadan Gennemgang er paa Siderne begrænset af to nedrammede Pæle, over hvilke der ligger et Tværstykke, som bestemmer Retningen for de Faldbomme — to ved Siden af hinanden liggende Træstammer, der er lange, temmelig tykke og indbyrdes forbundne —, der bevæger sig imellem dem. Over

Drikkende Rensdyr.

Tværstykket lægges der en lang Løftestang, som holder de ved dens kortere Arm fastgjorte Faldbomme oppe, medens et fra den lange Arm udgaaende Reb vedligeholder Forbindelsen med Stillepinden. Denne sidste bestaar af en kort, i den ene Ende gaffelformig, i den anden Ende tilspidset Trægren, som fastklemmes med Gaffelen mod den ene udhulede Pæl, med Spidsen mod en anden længere Pind, der paa sin Side med den modsatte Ende finder en løs Støtte i den anden

Asiatiske Steppehøns.

Pæl. Begge Pindene holder hinanden gensidig i deres Leje, men ved den mindste Berøring eller det mindste Tryk oppe eller nede fra falder de fra hinanden. Naar Fælden er færdig til Brug, breder man en Mængde lette og tørre Kviste over Stillepindene, mindre for at skjule dem end for at danne en større Trykflade. Træder nu et Dyr, om det saa kun er en lille Fugl, op paa en af disse Pinde, saa falder disse fra hinanden, og Fælden slaar ned og dræber Dyret, som befinder sig derunder. Har man til Hensigt at fange Rovdyr, lægger man en eller anden Lokkemad under Stillepindene; ethvert andet Vildt leder man gennem Indhegningen hen imod Fælden. Da man i mange Skovegne spærrer alle Stier, Veje og aabne Pladser med Slagfælder og indretter saadanne i Hundreder og Tusinder, faar Jægerne ofte rigelig Erstatning for den ringe Ulejlighed, som Opstillingen af disse fortræffelige Fangstredskaber kræver. Skovfugle, Harer, Egern og Hermeliner er de almindeligste, Ildere, Skovmaarer og Zobler mere sjældne Ofre for Slagfælderne. Jerver og Ulve maa ofte sætte Livet til i dem, men de, saavel som ogsaa Hundene, kommer snart under Vejr med dem og undgaar dem ængsteligt, saa længe de er stillede op til Fangst, hvorimod de ikke generer sig for at frastjæle Jægeren hans under Fælden liggende Bytte eller fortære og ødelægge det.

Samojeder og Ostjaker anvender foruden Slagfælder med Forkærlighed Selvskud, hvilke de forstaar at fremkalde med Bue og Pil eller selvvirkende Armbrøst. Den Bue, der udsender selve Skuddet, er meget stærk, den dræbende Pil fortræffeligt forarbejdet. Mordvaabnet er derfor i højeste Grad farligt og endog yderst risikabelt for uforsigtige Mennesker. Ved en sindrig Indretning holdes Buen spændt og Pilen i det rigtige Leje, og en af Træ forarbejdet Snapper lader Skuddet gaa af, saa snart en Snor, der er spændt tværs hen over Dyrets Vej, berøres. For at stille Pilen saaledes, at den gennemborer det udsete Vildts Hjærte, betjener man sig af en foroven gennemboret, til Dyrets Størrelse svarende Maalestok, der, naar den rejses paa Jorden ved det foroven borede Hul, nøje angiver det løbende Dyrs Hjærtehøjde, samt af et Maal, som angiver Hjærtets vandrette Afstand fra Nøglebenet, og saaledes afmærker for Jægeren eller den sigtende den nødvendige Afstand mellem Maalet og Snoren. Da de indfødte nøje kender alle de Dyr, der forekommer i Skoven, stiller de sjældent Selvskud forgæves; dette hænder kun, naar et andet, i Stør-

relse væsenlig afvigende Dyr kommer vandrende i Stedet for det, Pilen var bestemt for. I Reglen stilles saadanne Selvskud op imod Ræve, med langt mindre Held anvendes de mod Ulve, ja, endog mod Elsdyr og Rensdyr, hvorimod den selvvirkende Armbrøst er bestemt for mindre Vildt, i Særdeleshed Hermeliner og Egern. For disse lægger man en fristende Lokkemad, som Dyret kun kan komme til ved at stikke Hovedet gennem et snævert Hul, som, naar Apparatet er stillet til Skud, findes ved den forreste og nederste Del af Armbrøsten. Derved løfter den selv Pinden og dræbes af en bred, mejsellignende, i en bestemt Retning løbende Pil, som Armbrøsten skyder nedad med fuld Kraft.

I den nyere Tid er dog, foruden disse primitive Jagtredskaber, Ildvaaben kommet til Anvendelse selv blandt de indfødte i det vestlige Siberien, uden at de dog har fortrængt de førstnævnte og Buen og Pilen. Men da Krudt og Bly er kostbart, saa betjener man sig med Forkærlighed af Bøsser af meget fin Kaliber, i og for sig yderst tarvelige Lunte- og Flintelaasbøsser, men benytter disse mangelfulde Vaaben med overordenlig Dygtighed. En foran paa Løbet anbragt Gaffel, der tjener til Anlæg, mangler ikke paa nogen Vestsiberiers Bøsse, benyttes i Reglen ogsaa af de faglige Jægere dér i Landet og er ved Luntebøsser aldeles uundværlig. Hagelbøsser anvendes kun af Embedsmændene og de mere formuende Stadbeboere, men ikke af de indfødte, som vil tjene noget ved Jagten og saa at sige afmaaler Krudtet i Korn. De fylder et lille Horn med den kostbare Vare, vikler en Blytraad, der svarer til Kaliberen paa deres Bøsse, tre til fire Gange om Livet og begiver sig, rustet paa denne Maade, ud paa deres Jagttog. Af Blytraaden laver man Kugler; man gør sig imidlertid ikke den Besvær at støbe dem, men klipper dem eller, endnu simplere, bider dem stykkevis af, stopper Stykket uden nogen som helst Forladning ned i Løbet, og Bøssen er ladt. Ganske vist skyder alle indfødte Jægere kun i Nødstilfælde paa langt Hold, men paa den halve Højde af et almindeligt Træ saa sikkert, at de sigter paa og i Reglen ogsaa træffer Øjet paa Zobler og Egern.

Skovfugle jages oftere end noget andet Vildt og fanges og dræbes i et Antal af mange Hundredtusinder. I Legetiden faar Tjuren og Urhønen næsten overalt Lov til at være i Fred. Saadanne Jagtglæder, som vi nyder, naar vi sniger os paa den legende Urhane,

bliver én her paa Grund af Skovenes Utilgængelighed sjældent eller aldrig til Del. Ikke engang for den legende Urfugls Skyld forlader man i den tidlige Majmorgen sit varme Leje: allerhøjst søger man at narre en eller anden Hjerpe ved at efterabe dens Kærlighedsskrig; hvem skulde vel ogsaa have Lyst til at ville underkaste sig saa megen Besvær og Umage, naar Resultatet er saa tvivlsomt? Først om Efteraaret og Vinteren lønner Jagten sig, saaledes som Beboeren af Siberien ønsker og venter; naar de unge Høns skifter Fjer, naar Flokkene vokser til store Skarer eller ligefrem Hære, da er den rette Tid kommen for Jagten paa Skovfugle. Den, der ikke skyr Besværligheder af den forskelligste Art, drager med sine Hunde, i Reglen usle Bykøtere, ud efter de vandrende Fugle og vender i Reglen hjem med rigt Bytte; den, der kan den Kunst at løbe paa Skier, opsøger Tjurerne og Urfuglene selv om Vinteren. Efter det første rigelige Snefald indtræder der en Standsning i disse Fuglevandringer, og enhver Flok udhviler sig nu og forbliver paa visse Steder, som lover dem rigelig Næring for de nærmeste Dage. Først paa Vinteren yder de endnu ikke høstede Tyttebær og Enebær Føde i Mængde; og naar disse er fortærede, gør de nøjsomme Dyr sig til gode, først med Lærketræernes og derefter med Granernes og Fyrrernes Naale eller de umodne Kogler paa disse Træer. Saalænge som muligt fortsætter de til Fods deres Vandring, tilbagelægger ofte ti til tolv Verster paa en Dag, nærmer sig nu og da beboede Steder paa nogle Hundrede Skridts Afstand og efterlader, naar de vandrer videre, saa tydelige Spor i den nyfaldne Sne, at den forfølgende Jæger nødvendigvis maa støde paa dem. Bliver de tvungne til at tage deres Tilflugt til Naale, røber de ved deres Ekskrementer hvor de holder til, hvilket Jægeren iøvrigt ogsaa udfinder af deres Sovesteder. De siberiske Tjurer og Urfugle graver sig i Sneen mere eller mindre lange Gange, der i Reglen naaer lige ned til Jorden, og forlader disse Sovekamre om Morgenen, eller naar der truer en Fare, idet de da hæver sig i Vejret ved nogle Vingeslag og gennembryder det ovenover liggende Isdække; man kan derfor ikke blot kende deres Natteherberger igen, men ogsaa slutte sig til, hvilken Nat disse har været anvendte, hvorfor de giver den erfarne Jæger fortræffelige Fingerpeg. Ved langvarigt Snefald bliver Skovfuglen undertiden lige til Middag i sin Sovehule, og naar den er fløjen op i et Træ og er beskæftiget med sit Maaltid, tillader den endog Skytten at

komme indenfor Skudvidde, da den ikke lader sig synderlig genere af Hundenes Gøen, og medens den giver Agt paa de under Træet staaende Hunde ikke lægger Mærke til Jægeren. Den første Betingelse for at saadanne Sporjagter skal lykkes, er, at Sneen ikke alene har planeret alle Jordens Ujævnheder og bortryddet de fleste Hindringer, men ogsaa har fæstnet sig tilstrækkelig til at gøre den fornødne Modstand mod Skierne og bære Jægeren.

Ulige mageligere og i Reglen med større Resultat foregaar dog Jagten paa Urfugle med Bulban. Naar man vil drive en saadan Jagt, begiver man sig om Efteraaret før Daggry ind i Skoven, skjuler sig bag en om muligt i Forvejen rejst eller hurtigt sammenstillet Rishytte, anbringer med en Stang Bulbanen — en Dukkeurfugl, udstoppet eller forfærdiget af Træ og Blaar, overtrukken paa de rigtige Steder med sort, hvidt og rødt Tøj, den levende Fugl saa skuffende lig som muligt — i det højeste Træ i Nærheden, saa at den er placeret imod Vinden, og lader derpaa Mennesker og Hunde afdrive den omliggende Skov. Alle unge Urhøns, som Erfaringen ikke har gjort klogere, der opskræmmes og faar Øje paa Bulbanen, flyver hen imod den formentlige, efter alt at dømme trygge Slægtning og slaar ned i det samme Træ, hvor den sidder, og den paa Lur liggende Jæger, der foruden sin Lodbøsse stundom ogsaa medfører en Hagelbøsse, kan ofte gøre sit Valg blandt Snese af de narrede Fugle. I Skove, der om Sommeren ikke er blevne foruroligede, tager Urfuglene saa lidt Hensyn til det svage Knald fra Lodbøssen, at Kammeraten til en fra Træet nedfaldende, død Fugl ikke engang flyver bort, men sidder og kigger efter den nedfaldne Frænde og roligt venter, indtil Skytten atter har kunnet lade og fælde et andet, tredje Offer o. s. v. Urfuglenes Talrighed gør det ikke utroligt, at nogle Jægere paa én eneste Morgenstund fra en og samme Rishytte har kunnet nedskyde tyve og endnu flere Urhøns.

Ikke mindre lønnende end Urfuglejagten med Bulban og i høj Grad fængslende for enhver Jæger er Jagten paa Hjerper, saaledes som den drives i Siberien. Der udkræves ingen som helst Forberedelser, ikke engang dresserede Hunde er absolut nødvendige, til hvor stor Nytte de end kan være. Hjerpen er meget almindelig i det vestlige Siberiens Skove, maaske endnu almindeligere end Tjuren og Urfuglen, men optræder saa stilfærdigt, at man tidt ikke mærker

noget til den. I saa store Skarer som dens Stammefrænder forekommer den aldrig, gennemvandrer heller ikke saa betydelige Strækninger som de, men spreder sig derfor ogsaa mere jævnt og kommer derfor tidligere end nogen anden Skovfugl den Jæger paa Skud, der kender dens Levevis. Om Foraaret og Sommeren synes den for den uerfarne Jæger at være aldeles forsvunden, om Efteraaret finder man den overalt, endog paa saadanne Steder, hvor man nogle Maaneder før forgæves søgte den. Mere end dens Stammefrænder elsker den Bær, og for deres Skyld viser den sig selv paa aabne, større Pladser, som den om Foraaret og Sommeren synes at undgaa. Men endog her forstaar den at unddrage sig de spejdende Blikke. Den ligger langt fastere end Tjuren og Urfuglen, søger at ligge saa længe som muligt stille, naar man nærmer sig, uden dog ængsteligt at skjule sig, og forlader først sin Plads, naar Fjenden rykker den nærmere ind paa Livet. Dens Opflyven sker saa lydløst, saa umærkeligt, at den ofte aldeles undgaar éns Opmærksomhed; enhver Agerhøne, ja endog enhver Sneppe, gør mere Støj end denne nydelige Skabning, fra hvilken man kun, naar den flyver op, hører en sagte Puslen. Naar den er opskræmt, flyver den i Reglen, dog ikke altid, hen til et af de nærmeste enlige Træer og slaar sig her ned paa den første den bedste Gren, men sidder ogsaa her saa stille og roligt, at den er ligesaa vanskelig at opdage nu som nys paa Jorden. Ofte anstrænger man sig længe forgæves for at faa Øje paa den, er tilsidst i den Tanke, at den allerede ubemærket er forsvunden og bemærker saa pludseligt til sin store Forbavselse, ved en eller anden Bevægelse, den gør, at den har siddet ganske uden Skjul paa den samme Gren, som man har undersøgt saa omhyggeligt. Den for alle Hønsefugle karakteristiske Ævne til at unddrage sig Opmærksomheden er hos Hjerpen udviklet til et sandt Mesterskab. Med Forkærlighed opsøger den fugtige eller mosbedækkede Steder i Skoven, der er rige paa Blaabær og Tyttebær og er omgivne af gamle, visne og unge Træer. Her forstaar den med saa stor Dygtighed at benytte sig af enhver beskyttende Genstand, at man i Reglen først mærker den, naar den for at komme bedre i Sikkerhed flyver over til en eller anden af de hentørrede Trækæmper. Rører den sig ikke, fremtræder den for Øjet som en Træknold, thi en saadan er den forbavsende lig, og den véd ogsaa særdeles godt, at den kan stole paa Farveligheden mellem dens

Fjerbeklædning og det valgte Opholdssted. Desuagtet titter den, saa længe den paa en eller anden Maade viser sig, uophørligt bekymret omkring, og forlader, naar den aner Fare, sin ophøjede Plads ligesaa tyst og stille, som da den fløj derhen. Jagten paa denne Fugl bereder Jægeren stor Fornøjelse. Overalt i Skovene kan man gøre Regning paa at træffe den, og man véd aldrig, hvor den vil vise sig. Man maa i Reglen give Afkald paa alle særlige Hjælpemidler, man behøver derfor heller ikke at risikere at faa Jagten ødelagt af uduelige Jagtfæller og bliver ved den uophørlige Jagtspænding endnu rigere belønnet end ved den Steg, som denne den mest velsmagende af alle Hønsefugle har at byde.

I Sammenligning med den Betydning, som fra et Jagtsynspunkt eller i ren nationaløkonomisk Henseende maa tilkendes Skovfuglene, turde Jagten paa og Nytten af det ædleste Vildt blandt de firføddede Dyr i det vestlige Siberien synes af ringe Betydning. De fire her forekommende Hjortearter skattes af forskellige, men lige uholdbare Grunde langt mindre end de fortjener, og udnyttes, om end ikke paa en ligefrem raa, saa dog kun lidet tiltalende, undertiden endog modbydelig Maade. Dette sidste gælder i Særdeleshed i Henseende til Maralhjorten; dette stolte og statelige Dyr, der efter nogle Forskeres Opfattelse er en granvoksen Kronhjort, efter andre Anskuelser ganske vist har megen Lighed med den sidstnævnte, men dog ved sin Størrelse og sin kraftige Hornbygning optræder som en afvigende Art. Familien bebor alle Skove sydpaa, med Forkærlighed dem i Bjærgegnene, og optræder ingenlunde saa sjældent i disse, som man skulde tro paa Grund af den aldrig hvilende Jagtlyst saavel hos de indfødte som hos de indvandrede Folk. Denne Jagtlyst truer Maralhjorten af en højst ejendommelig Grund, netop paa den Tid, da den mest trængte til at skaanes. Alle nordasiatiske Jægere har ved at nedlægge denne Hjort ikke Kødet for Øje, ej heller Huden eller de grenede, afslebne, men derimod de endnu ikke fuldt udvoksede og endnu ikke hærdede Horn. Af dem tilbereder kinesiske Læger eller Kvaksalvere et ivrigt efterstræbt Lægemiddel, der af det himmelske Riges udlevede Sønner opvejes med Guld, øjensynligt et Slags Pirringsmiddel af en bestemt Art, som de mener ikke at kunne erstatte med noget andet. Mest søgte er de med seks Takker forsynede Horn, der endnu er rigeligt fyldte med Blod; for dem betaler man to til tre Hundrede Kroner i

vor Mønt, medens man for fem indtil ti Kroner kan købe fuldstændigt udvoksede, afslebne Horn med tolv à fjorten Ender. Ikke blot Mongolerne i Nord- og Mellemasien, men ogsaa Siberiere af russisk Herkomst er ivrige efter at erhverve de kostbare Horn og forsender dem, naar de i rette Tid har nedlagt en Hjort, saa skyndsomst som muligt, i Reglen med Posten, til Kiachta, hvorfra de hvert Aar ved særlige Købmænd indføres til Kina, uden at dog Mængden svarer til Efterspørgslen. Da nu, som bekendt, enhver Hjort, medens den skifter Gevir, undgaar tætte Trægrupper og tillige er mindre sky end ellers, da unge Hjortes kun lige opstaaende og gaffelformige Horn ligesaa lidt skaanes som de fuldvoksne Kronhjortes, er det let forklarligt, at Vildtbestanden skades føleligt. Kødet og Huden kommer slet ikke i Betragtning ved denne Slagtning; volder det nogen Ulejlighed eller Besvær at medtage det nedlagte, overlader man det uden videre til Ulve og Ræve.

Ligesom Maralhjorten adskiller sig fra Kronhjorten, adskiller det siberiske Raadyr sig fra vort Raadyr ved sin Størrelse og sine høje Rosenstokkes svagt udviklede Horn; Naturforskerne er dog endnu ikke enige om, hvorvidt det udgør en Art for sig. I Siberien bebor det med Forkærlighed Skovstrækninger, som begynder at komme sig efter en dem overgaaet Brand, saadanne, i hvilke den siberiske Gran forekommer rigeligt, Udkanter af Skove og mindre Lunde; det stiger i Bjærgegnene op til betydelige Højder og forekommer selv ude paa den aabne Slette, hvor det slutter sig til Antiloper, medens det i Bjærgegnene holder sammen med Stenbukkene og de vilde Faar. Alt efter Landets Natur og Beskaffenhed foretager det mere eller mindre regelmæssige Vandringer, selv uden at være tvunget dertil ved Skovbrande; det tilbagelægger derved vide Strækninger og sætter uden Betænkning over brede Strømme. Stundom kan det vise sig i Egne, hvor man ikke har set det i mange Aar, tager fast Bolig dér og foretager Strejftog derfra. I Reglen følger det paa disse sine Vandringstog bestemte Veje, men bliver hist og her nødsaget til at trænge sig frem ad snævre Stier. Klippefulde, stejle Bredder ved større Floder tvinger det til at begive sig ind i de faa Tværdale og de enkelte Kløfter og leder det derved ofte i Fordærv, eftersom man sjældent forsømmer at spærre saadanne Pas ved Indhegninger og bagved disse at anlægge Faldgruber. Paa enhver Aarstid er de

haardt trængte af Ulve og Losser og næppe mindre af Russerne og de indfødte. Ligesom alt andet Vildt jager man det skaanselsløst, benytter sig af enhver Omstændighed, opbyder enhver mulig List for at komme i Besiddelse af det. Naar Sneen begynder at smælte, naar kolde Nætter forvandler det øverste Snelag til en tyk Isskorpe, tager man ud paa Jagt med nogle raske Hunde, enten til Hest eller paa Skier, hidser Dyret under Larm og Raab og udmatter det saa meget desto tidligere, jo haardere Isskorpen er, og jo før denne saarer dens Ben, hvis fine Klove under Løbet trænger gennem Isskorpen. Om Foraaret lokker man Hinden ved at efterligne Raakalvens Stemme, i Parringstiden Raabukken ved tro at gengive Hindens Brægen. Om Efteraaret anstiller man Klapjagt eller forfølger med Baade de Raadyr, der paa Vandringen søger over Elve, og dræber dem i Vandet; tidligt paa Vinteren jager man dem fra Slæde og sender dem fra denne den dræbende Kugle. Det er kun Snaren, der ikke kommer til Anvendelse, sandsynligvis alene af den Grund, at Stillebuen giver et bedre Resultat.

Under væsenlig gunstigere Betingelser er Elsdyret stillet i Kampen for Tilværelsen. Opholdssted og Levevis, Styrke og Ævne til Selvforsvar betrygger det mod mange, om end ikke de fleste Efterstræbelser. Et Skovens Dyr i Ordets fulde Betydning, ligesaa meget hjemme i Sumpe og Moser som i Krat og Skovtykninger, med samme Lethed overvindende de Hindringer, der voldes af Skovene som af Sumpegnene, ved den Maade, hvorpaa det ernærer sig, betrygget imod enhver Mangel om Vinteren, undgaar det lettere end noget andet Dyr Forfølgelser af Mennesker og andre truende Fjender. Blandt disse sidste kan nævnes Ulv og Los, Bjørn og Ræv, dog kan det være usikkert, hvor vidt alle disse Røvere i nogen væsenlig Grad kan true disse Dyrs Bestaaen. For en Bjørn, som uventet overrasker og overfalder det, kan det bukke under, men en enlig Ulv vil utvivlsomt blive fældet af det; det turde endog kunne optage en Kamp med en hel Flok af disse altid sultne Røvere; og hvad Lossen og Jerven angaar, da synes det endnu ikke at være bevist, at de virkelig hopper op paa Nakken af det og bider dets Halsaare igennem, som det paastaas. Kun overfor Menneskets Vaaben kommer det tilkort, men Elsdyrsjagten i Siberiens Skove er ogsaa et yderst vanskeligt Foretagende og drives derfor hovedsageligt af de indfødte. Om Sommeren

er det vanskeligt nok at komme bag paa det vandelskende Dyr: det tilbringer da den største Del af Tiden i Sumpe, om Dagen mellem høje Sumpplanter, hvilende i et for alle andre utilgængeligt Leje, og om Natten græssende. Saftige Vandplanter og disses Rødder smager Elsdyret bedre end de skarpe Siv; derfor drager det ogsaa, naar det skal til at græsse, ud til de dybere Steder i Mosen, henter Planter op af Vandet, dukker derved det klodsede Hoved ned i det dyndede Vand lige til Ørene, der minder om Æselets, faar saa Næseborene fyldt dermed, og slynger, saa ofte det hæver Hovedet, den indtrængende Masse ud af Næse og Mund med en pustende Lyd, som høres vidt omkring. Opfindsomme Jægere har paa denne dens Maade at søge sin Føde grundet en særlig Jagtmaade. Man spejder flere Nætter i Rad efter det i Almindelighed yderst forsigtige Dyr, tilvejebringer om Dagen i al Stilhed nogle lette Baade og ror saa om Natten saa stille som muligt hen til Elsdyret, der er ved at fylde sig, og hvis Lugtesans og Iagttagelsesævne ved den uophørlige Neddykken ikke er saa skarp som sædvanlig, og sender det en Kugle. De lyse Sommernætter letter en saadan Jagt, skøndt de ganske vist gør det vanskeligere at komme Dyrene paa tilstrækkelig nært Hold, men Jagten er derfor ogsaa saa spændende, at den drives af ivrige Jægere med Lidenskab og i Reglen ogsaa giver dem et godt Udbytte. Med den begyndende Kulde forlader Elsdyret Sumpene, da det tykke Isdække hindrer dets Bevægelser, og søger sin Tilflugt i tørre Skovegne, indtil den rigeligt faldende Sne tvinger det til at foretage Strejftog og til at opsøge gunstigere Opholdssteder. I denne Tid foretrækker man Jagten ved Hjælp af vel dresserede, fremfor alt yderst rolige Hunde for enhver anden Jagtmaade. Elsdyret skyr under sine Strejftog ikke heller beboede Steder, forraader sig ved sine let kendelige Spor og fører saaledes snart Jægeren i Nærheden af sig. Saa sender man Hundene afsted. Deres Hverv er ganske vist kun at beskæftige, ikke at bortskræmme Dyret. Derfor faar de heller aldrig Lov at angribe dette bagfra, i Almindelighed heller ikke at komme det for nær, men bør under uophørlig Gøen hoppe omkring det og tildrage sig dets Opmærksomhed. Ser Elsdyret sig truet af Fare, saa bliver det efter et kort Trav staaende, ser vredt paa Hundene og synes at beslutte sig til at angribe dem, men kommer kun i meget sjældne Tilfælde til at udføre en saadan Beslutning og

giver saaledes Jægeren Lejlighed til at komme nærmere og paa ringe Afstand at gøre et sikkert Skud. Sker det, at en lille Flok Elsdyr pludselig overraskes af Hunde, saa kan de komme til den Grad i Knibe, at det kan lykkes en rask og vel udrustet Skytte at nedlægge flere Dyr efter hverandre. Bliver gamle, erfarne Elsdyr om Vinteren i dyb Sne forfulgte i længere Tid, saa slaar de ind paa den første befarne Vej, de møder, og traver da fremad paa denne, enten den saa fører dybere ind i Skoven eller til et beboet Sted, kommer derfor ikke saa sjældent i umiddelbar Nærhed af Menneskeboliger og drejer først da af ind i Skoven. Haardskorpet Sne er ligesaa farlig for Elsdyret som for Raadyret; thi raske og duelige Jægere angriber det under saadanne Forhold endog kun med et Spyd, naar de paa deres Skier har indhentet Dyret og udmattet det saa meget, at de kan bruge hint ældgamle Jagtvaaben. Elsdyrets Kød spises gerne af Nybyggerne og de indfødte, men staar temmelig lavt i Pris; Huden derimod finder til seks à otte Rubler villige Købere og yder Jægeren af Fag tilstrækkelig Erstatning for hans Møje og Anstrængelser.

Det vilde Rensdyr tilhører ganske vist egenlig Tundraen, men bebor ogsaa Skovregionen i hele dens Udstrækning. Langs med Urals østlige Bjærgskraaninger har den sit Tilhold, saavel inde i Skoven som paa Bjærghøjderne. Jægerne dér taler derfor om Skov- og Bjærgrener og synes at være tilbøjelige til at tillægge hver af disse forskellige Egenskaber, skøndt de ikke bestemt kan angive, hvori disse Uligheder skulde bestaa. Beboede Egne skyr Rensdyret mindre end alle andre Hjortearter, hvilket vist turde forklares deraf, at der blandt de i fri Tilstand fødte Dyr aarlig nedlægges flere, der er mærkede ved Snit i Øret eller ved indbrændte Mærker og saaledes maa være forvildede. Sandsynligvis forlader disse i Brunsttiden Samojedernes og Ostjakernes Hjorde og vandrer saa langt sydpaa, indtil de støder paa deres vilde Stammefrænder og ved dem fængles til en bestemt Egn. Naar de én Gang har smagt Frihedens Sødme, antager de i mærkelig kort Tid alle den vilde Rens Vaner. Som Vildt spiller de blandt Skovbeboerne, ligesaa lidt som den vilde Ren, nogen betydelig Rolle. Man nedlægger Rensdyret, naar og hvor man kan, men med Undtagelse af en eller anden særlig ivrig Jæger af russisk Herkomst, er det kun de indfødte, der jager dem med Ihærdighed og Iver.

Til det spiselige Vildt regner alle fornuftige Mennesker ogsaa Haren; kun Semiter og Russere gør en Undtagelse herfra. Som Følge heraf jages den her ene og alene af den dannede og fordomsfri Siberier af russisk Byrd og af de i den nordlige Del af Landet boende indfødte, der er hævede over alle Betænkeligheder med Hensyn til Føde. Thi selv den hvide Hares Skind har, da det haarer stærkt, kun ringe Værd i Jægerens Øjne, og det er maaske af denne Aarsag, at det af Landets vilde Folkeslag bydes Guderne som Offer. Uagtet den Ligegyldighed, hvormed Skovbeboerne betragter den af os saa højt vurderede Gnaver, forekommer Haren dog intet Steds synderlig talrigt. Mange af dens Slægt mister Livet i Fælder, Flertallet ved Ulve, Ræve og Losser, ligesom ogsaa den strenge Vinter, der ofte tvinger den til lange Vandringer, volder den stort Afbræk. Nogensomhelst Betydning som Vildt kan man altsaa ikke her tildele Haren.

Blandt det ikke spiselige Vildt i Skovregionen turde man give Ulven den første Plads, for saa vidt som den hades bittert og forfølges ivrigt. Rigtignok paastaar man, at den Skade, den tilføjer Mennesket, ikke er synderlig stor, men man forsømmer dog ingen Lejlighed til at faa den i sin Magt. Sandt er det, at Ulven i det vestlige Siberien kun undtagelsesvis optræder i talrige Flokke og endnu sjældnere angriber et Menneske, men ligesaa ubestrideligt er det, at den anretter stor Skade blandt Husdyrene, og at denne i Særdeleshed viser sig betydelig, naar man tager de anselige Tab i Betragtning, som Nomadehyrdernes Hjorde, saavel paa Steppen som paa Tundraen, lider ved Ulve. I hvilken Talrighed disse sidstnævnte optræder indenfor Skovbæltet lader sig ikke bestemme. De findes overalt og intet Steds og fælder i Dag Hjorde fra en By, i hvilken man i Aarevis ikke har set noget Spor af dem, trænger i Morgen ind i Kreaturfolden i en anden, forlader pludselig visse Egne og kommer uventet igen, trodser paa det ene Sted enhver Forfølgelse, medens de paa et andet næppe giver sig Tid at vente til de bliver jagede bort. Store Landeveje med livlig Trafik og rige Landsbyer med Græsgange lokker dem i Særdeleshed, eftersom de paa de første i Ligene af styrtede Heste, i de sidste i Husdyrene, der strejfer omkring uden Tilsyn og endog trænger langt ind i Skovene, kan vinde et Bytte, der staar til deres Raadighed, og som i det mindste er let at erhverve; dog savnes de ikke heller i Skovegne, der ligger aldeles udenfor al

menneskelig Samfærdsel. Stundom ser man dem én og én eller i smaa Flokke midt paa Dagen i umiddelbar Nærhed af beboede Steder; ikke sjældent løber de om Natten gennem Landsbyer, ja endog gennem Byerne. Paa én eneste Nat kan de sønderrive Snese af Faar og overfalder selv Heste og Hornkvæg, sjældnere Hunde, der paa andre Steder er dem et kærkomment Bytte; kun de tapre Svin lader de være i Fred, fordi disse her, ligesom overalt andet Steds, straks optager Kampen med dem og i Reglen gaar ud af den som Sejrherrer.

Ligesom Russerne indbilder ogsaa Siberierne sig, at Ulvinden, saa længe Ungerne dier den, ængsteligt undgaar at foretage Røverier i Nærheden af sin Hule, men hævner sig frygteligt, naar man tager Ungerne fra den, i saa Tilfælde følger Jægeren lige hjem til hans By og dér med tøjlesløst Raseri overfalder alle hans Husdyr. Enhver Siberier lader derfor enhver Ulveunge, han finder, ligge af Frygt for en saadan Hævn, og kun en eller anden vover at afskære Akillessenerne paa Ulveungerne, for derved at lamme dem og til Efteraarsjagten fængsle dem til det Sted, hvor de er fødte. Thi naar Ungerne er blevne udvoksede, forsvinder, efter hvad man siger, Moderens Kærlighed, i det mindste aftager hendes Hævnlyst, og Efteraarsulvens Pels lønner desuden de forsigtige Bønders kloge Omtanke.

Alt efter de forskellige Steder og Forhold anvender man de mest forskellige Maader til at faa Ulven i sin Vold. Ulvegruber, Ulvesakse og Stryknin gør ligesom de ovenfor beskrevne Stillebuer i saa Henseende god Tjeneste. Klapjagter er derimod i Reglen resultatløse. Langt oftere forsøger man at forfølge Ulven med Slæde eller fra Slæden at skyde den, efter at man ved List har lokket den efter sig. Dette gaar for sig paa følgende Maade. For en rummelig Slæde spændes en gammel rolig eller livstræt Hest, og fire Jagtkammerater, Kusken, to Skytter og en mellemstor Gris, tager Plads i den. Kusken, der ene og alene har sin Hest at passe, stiger op paa Bukken, Skytterne sætter sig baglæns, og den i en Sæk stoppede Gris ligger i Slæden mellem de to sidstnævntes Fødder. Henimod Aften kører det blandede Selskab til en Skovegn, hvor man i Dagens Løb har set friske Ulvespor. Saa snart man har faaet Øje paa disse, kaster en af Skytterne en Sæk, der er løst stoppet med Hø og fastgjort ved et langt Reb, ud af Slæden og lader denne Sæk slæbe bagefter, medens

den anden, ved at knibe den eller paa anden Maade, faar Grisen til at skrige. Ulven, som hører den klagende Lyd, tror sandsynligvis at høre en lille Pattegris, der er faret vild og nærmer sig stille og forsigtigt, faar Øje paa den efter Slæden slæbende Sæk, tror i denne at finde den skrigende Gris og beslutter efter længere eller kortere Overvejelse at befri det klagende Dyr fra dets Lidelser. Med et mægtigt Sæt springer den op paa Kørevejen og traver lystent efter Slæden. Hvad bryder den sig om de truende Skikkelser, der sidder

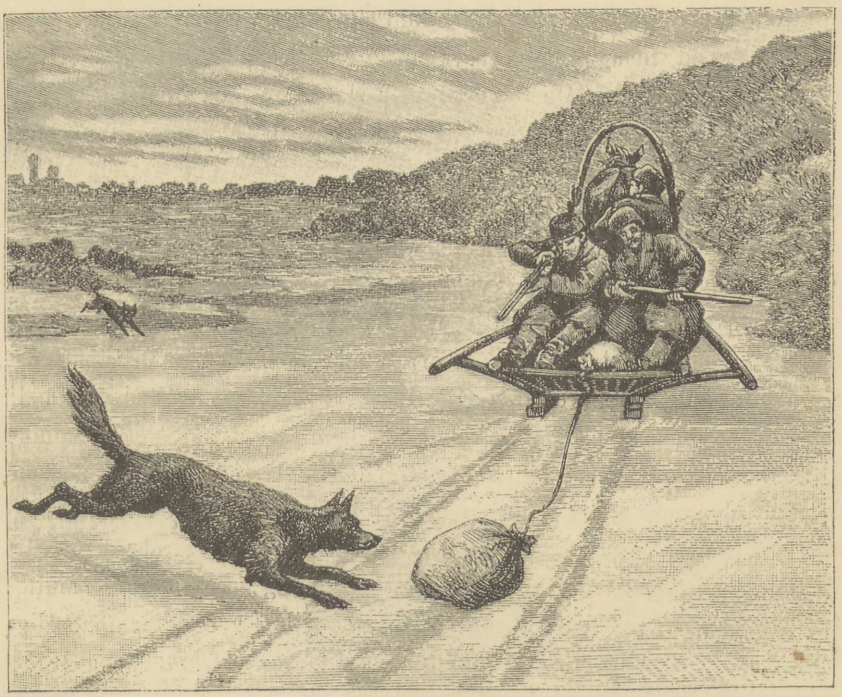

Ulvejagt.

i den? Saadanne nogle har han sét mange Gange før og paa meget nært Hold. Nærmere og nærmere kommer den Slæden, der iler fremad med forøget Fart; værre og værre Mishandlinger aflokker Grisen mere eller mindre klagende Jammertoner, mere og mere bedaarende virker disse paa Røveren — endnu et eneste Sæt, da skyder der bragende to Ildstraaler frem, og sprællende ligger Rovdyret paa Jorden.

Ligesaa drilagtig som en saadan Jagt er den i Ural anvendte Rundfælde. I kort Afstand fra Byen indhegner man en cirkelrund Plads paa omtrent tre Alen i Diameter med tykke Pæle, der staar tæt til hverandre og er rammede dybt ned i Jorden, og omgiver derpaa den saaledes dannede Runddel med en anden, der er indhegnet paa ganske lignende Maade og overalt maa bevare samme Afstand, femten, højst tyve Tommer fra den indre. To særlig tykke Pæle tjener som Stolper til en af stærke Planker lavet Dør, der hænger paa faste Kroge og paa den anden Side er forsynet med en Faldrigel; Fælden er saaledes indrettet, at Døren kun kan aabnes indad, men ved Trykket udad maa lukkes ved Faldriglen. Begge disse runde Hegn er ganske vist ikke tætte foroven, men dog forsynede med faste Tagsparrer. En Falddør i Taget giver Adgang til det indre Rum. Saa snart man nu mærker, at Ulven gør Besøg i Byen om Natten, stiller man Fælden op til Fangst, spærrer en levende Ged ind i Mellemrummet og aabner den til Rundgangen førende Dør. Den klagende Brægen fra Geden, der er rykket ud af sine vante Omgivelser og er yderst ængstelig, hidlokker Ulven. Rigtignok nærer han Mistro til den kunstige Gedestald, men glemmer dog snart ved de Krumspring, som den ved hans Fremtræden yderligere opskræmte Ged gør, hele sin vante Forsigtighed og forsøger at bemægtige sig det velkomne Bytte. Den ene Gang efter den anden og med stadig voksende Lystenhed kredser den omkring den ydre Indhegning, ilende snart til den ene Side, snart til den anden; idet den snart nærmer sig, snart fjærner sig, betragter den den eneste Aabning, som gør det muligt for den at rykke Geden ind paa Livet. Tilsidst besejrer Begærligheden dens naturlige Snuhed, endnu stadig tøvende, men dog stadig rykkende frem, klemmer den Hoved og Krop ind gennem den trange Indgang. Fortvivlet og med høje Skrig trykker Geden sig ind til den indre Indhegning. Uden videre Betænkning følger Røveren den; Geden løber rundt; Ulven gør ligesaa, kun med den Forskel, at den maa bevæge sig mellem de to Rækker Pæle. Da hindrer den fremskudte Dør dens Skridt. Men Offeret er nu saa nær, saa sikkert at faa fat i; i stormende Fart iler den derfor fremad; smældende falder Riglen paa den bortskubbede, mod Pæleværket pressede Dør ind i den dertil bestemte Udskæring: og fangen er den mistroiske og forsigtige Slyngel — fangen, uden at kunne komme det lokkende Bytte

Zobler og Hjerper.

nærmere. Ude af Stand til at vende sig om, rasende forbitret, løber, traver, jager den fremad, stadig i Cirkel, uden Rist og Ro, og tilbagelægger paa denne Maade en uendelig Strækning. Den kloge Ged begriber snart, hvorledes Sagerne staar og bliver omsider staaende midt i det indre Rum, ihvorvel den vedblivende skriger og ryster over hele Kroppen; Ulven indser tilsidst, hvor unyttig dens Kredsløb er, forsøger at genvinde sin Frihed, rykker med Tænderne fodlange Spaaner af Pælene, tuder af undertrykt Raseri og Angst — alt forgæves! Efter en kvalfuld Nat gryr endelig endnu engang Morgenen — dens sidste. I Byen begynder det nu at røre sig: i Hundenes Gøen blander der sig Menneskestemmer, mørke Mænd, fulgte af glammende Hunde, nærmer sig Skuepladsen for Sørgespillet. Ubevægelig som et Lig ligger Ulven paa Jorden, næppe med et Blik forraader den, at den endnu er i Live. Gøende som rasende trænger Hundene sig sammen om den indre Indhegning, den rører sig ikke; haanende hilser Mændene Fangen velkommen: ikke en Bevægelse. Men hverken Hundene eller Mændene lader sig narre. De første forsøger at trænge ind mellem Pælene og at nappe den skindøde i Pelsen; de sidste at kaste den overalt benyttede Hestelasso, Arkanen, over Hovedet paa den. Endnu en Gang springer Rovdyret op, endnu en Gang tilbagelægger det sin Martyrvej; tudende, hylende og skærende Tænder forsøger den at skræmme sine Omgivelser: forgæves — den undgaar ikke den frygtelige Slynge, og nogle Minuter efter er den kvalt.

Ræven forfølges overalt af Ulven, som jager og æder den. Den forekommer derfor ikke saa talrigt i Siberien, men det er dog hidtil ikke lykkedes hverken dens saa fjendtligt stemte Frænde eller Mennesket at udrydde den. I Skovbæltets østlige Del foretager den nu og da lange Vandringer, naar den følger enten Haren eller Skovfugle; vestpaa synes man dog ikke at have foretaget Iagttagelser i saa Henseende. Man klager ikke i Siberien over at den volder nogen Skade, men desuagtet forfølges den meget ivrigt, fordi dens Skind er ligesaa efterspurgt af Russerne som af de indfødte og forøvrigt temmelig dyrt, naar det har en særlig skattet Farve, i hvilket Tilfælde det endog opnaar en urimelig høj Pris. Som Vildt stiller man derfor kun Zoblen højere end den. Jægere af Fag foretager om Vinteren udelukkende for dens Skyld Jagter, som fører dem næsten ligesaa dybt ind i Skovene, som Zobeljægerne trænger ind; Ostjakerne og Samojederne

stiller deres selvskydende Buer op hovedsagelig for dens Skyld og skyr ingen Møje for at opsøge et Sted, hvor der findes Unger. Disse udgraver de, ikke for at dræbe, men for omhyggeligt at passe og opfostre dem, indtil de er udvoksede og med den første eller anden Vinter har faaet et Skind, som for disse ejendommelige Dyrebeskyttere betyder langt mere end det elskede Plejebarns Liv. De overgiver det da uden Skaansel til den kvælende Slynge.

Paa en Maade kan ogsaa den hvide Ræv regnes til Skovbæltets Dyr; dog trænger den sandsynligvis intet Steds ind i selve Skoven, men følger højst om Vinteren de store Elves Løb for i den sydligere Del af Tundraen, dens egenlige Hjemsted, at anstille Jagt paa Harer og Ryper.

Et Skovdyr i Ordets egenligste Forstand er derimod Lossen; den optræder imidlertid i Siberien kun sporadisk og falder derfor kun forholdsvis sjældent som Bytte for Jægeren. Sandsynligvis forlader den kun sine egenlige Opholdssteder, de tætteste Dele af de indre Skove, naar Næringssorg eller Parringsdrift maner til Vandring og fører den ud til Skovens Yderkanter. Erfarne Jægere i de østlige Uralegne paastaar, at den med Bjørnen deler ikke blot Omraade i Almindelighed, men at den ogsaa bliver i Nærheden af Bjørnens Hi, efter at denne har lagt sig til at sove; samme Jægere forsikrer, at Lossens Forkærlighed for Bjørnens Vintersovested forraader denne, da man paa saadanne Steder, hvor de fleste Lossespor krydser hverandre, kun har at foretage en nøjere Undersøgelse, og man vil da kunne være sikker paa et Resultat, naar man træffer et i en Cirkel gaaende Spor, da et saadant Sted altid leder omkring Bjørnens Hi. Ogsaa den Vane, Lossen har, uafbrudt med ængstelig Omhu at trampe i de gamle Spor, skal i høj Grad lette Opsøgelsen af Bjørnens Leje. Desuden paastaar man, at Lossen i Siberien gerne gør sig til Gode med friske Aadsler og derfor muligvis opsøger Bjørnen for at passe paa og overtage, hvad denne har levnet fra sit Maaltid. Rigtignok paastaar man om Lossen, at den meget vel er i Stand til at nedlægge større Dyr uden en saa tvivlsom Vens Hjælp, at den særlig ivrigt forfølger og paa kort Tid overmander Rensdyr og Raadyr, men man betoner tillige, at dens Jagt hovedsagelig gælder mindre Vildt og nævner som saadant Harer og Egern, Tjurer, Urfugle og Hjerper, Mus, alle Slags Fugleunger og lignende. Der er ingen Anledning til

at betvivle de sidstnævnte Opgivelser; de giver ogsaa en nøjagtig Forklaring over Grunden til, at dette Rovdyr saa sjældent forekommer i alle de for Mennesket tilgængelige Grænseskove og Skovbryn. Saa længe der findes Egern og Skovfugle i det indre af Skovene, har Lossen ingen Anledning til at forlade det Vildnis, der aldrig betrædes af Mennesker; naar de paagældende Dyr begynder deres Vandringer, ser den sig tvungen til at følge efter. Hvor frygtet Lossen er af Skovfuglene, vil man se deraf, at enhver legende Tjur eller Urhøne øjeblikkelig tier, naar en Los lader sig høre.

Saavel de indvandrede som de indfødte Beboere af Siberien sætter megen Pris paa Losjagten. Det stolte Dyrs Sjældenhed og Forsigtighed, Behændighed og Ævne til at forsvare sig opildner enhver sand Jæger, og det nedlagte Rovdyrs Skind og Kød giver en ikke ubetydelig Gevinst. Det førstnævnte sendes fra Siberien fortrinsvis til Kina, hvor det betales godt; det sidste skattes højt, ikke blot af de mongolske Folk, men ogsaa af de fleste russiske Kolonister i Landet. Lossen fanges kun undtagelsesvis i Slagfælder, men tidt hænder det, at den slaar dem ned derved, at den springer langsmed Slagbommen og derved kommer til at træde paa Stillepinden; det hænder ligesaa sjældent, at den falder som Offer for Buefælden, og den lærer i Reglen at hoppe over de Sakse, der er anbragte paa dens Vej. Der bliver saaledes ikke andet for Jægeren at gøre, end at gribe til Bøssen; af let forklarlige Grunde jager man kun om Vinteren, naar Sneen forraader Sporene og tillader en Forfølgelse paa Skier. Behjærtede Hunde jager det omsider fundne Rovdyr op i et Træ, eller tvinger det til at optage Kampen paa Jorden; men de bliver tidt og mange Gange ilde tilredte og ofte dræbte. Endog Jægeren risikerer at blive anfaldet af Lossen, der forsvarer sig til det yderste.

Medens Vildkatten, der ligesaa ubønhørligt forfølges af Lossen som Ræven af Ulven, savnes i det vestlige Siberiens Skovbælte, optræder her, ganske vist ikke regelmæssigt, men kun nu og da, det mest fuldkomne Dyr af Katteslægten, Tigeren. Tvende Tigere, der i Aaret 1838 og 1848 er dræbte ved Bäsk og Schlangenberg, staar udstoppede i Musæet i Barnaul; en anden, som nedlagdes i Begyndelsen af 1870, findes i Skolemusæet i Omsk; en fjerde satte henimod Slutningen af 1860 stor Skræk i Blodet paa Befolkningen i Distriktet

Tschelaba i Ural ved den evropæiske Grænse, angreb nogle Bønder uden at være bleven irriteret, men blev af disse jaget paa Flugt derved, at en af Folkene kastede sin røde Hue hen imod den. Paa Turkestans Højstepper og i hele den sydlige Del af Østsiberien bor Herskerdyret, som Daurerne kalder Tigeren, paa dertil egnede Steder overalt og regelmæssigt, og fra begge Steder turde den, oftere end man tror, forvilde sig til det vestlige Skovbælte, maaske ogsaa opholde sig her i længere Tid og derpaa ubemærket drage bort igen. Den viser sig imidlertid saa uregelmæssigt og saa sjældent, at den ganske vist kan nævnes, men egenlig ikke regnes med til dette Omraades Fauna.

Anderledes forholder det sig med de mest skattede af alle Pelsdyr, de forskellige Maararter. Over deres Aftagen klager man ganske vist mere end over alt andet Vildts Formindskelse i Antal, men man træffer dog endnu regelmæssigt paa de fleste af dem, om ikke overalt, saa dog paa enkelte Steder i Omraadet. Kun Zoblen er i de sidste Aartier bleven meget sjælden. Gamle Jægere fra Mellemural kan mindes hver Vinter at have skudt eller fanget Zobler i Nærheden af Byen Tagilsk; nu for Tiden fanger man kun nu og da, men altid yderst sjældent, et enkelt forvildet Dyr af denne Art. En omfattende Skovbrand i den mellemste Del af Østural skal have fordrevet de saa eftertragtede og forfulgte Pelsdyr. Det samme paastaar man om Skovdyrene ved nedre Ob, hvor Zobeljagten drives endnu den Dag i Dag, og hvor der f. Eks. paa Torvet i Yelisaroff hver Vinter leveres indtil tyve Skind. Langt hyppigere end Zoblen optræder Skovmaaren i alle Vestsiberiens Skove. Indenfor den nysnævnte By Tagilsks ganske vist temmelig udstrakte Omraade, erhverver man stadig hver Vinter fra tredive til firsindstyve af den Slags Skind. At Skovmaaren langt mere end Zoblen er bunden til Egernet, optræder og forsvinder med dette, paastaas af alle erfarne Jægere. Den rovlystne Fyr nøjes dog ingenlunde med sit Yndlingsvildt, men myrder tværtimod ethvert Dyr, som den kan faa fat i og besejre, og er i Særdeleshed farlig for Tjurer og Urfugle. Lykkes det den allerede om Sommeren ved mangt et rask Spring at gribe en af de forsigtige Fugle, saa lettes dens Bestræbelser om Vinteren betydeligt af Skovfuglene ved den Vane, disse har, at sove i Snehuler. Næsten uophørligt snigende sig fra Gren til Gren, nærmer den sig de nedgravede Fugle, indtil den kan naa dem

i ét eneste Sæt og overfalder dem saa oppe fra, ved med et vældigt Spring at hoppe ned paa Sovekammerets Tag, hvilket den gennembryder, hvorpaa den hugger en af de sovende i Halsen, inden den endnu har kunnet tænke paa Flugt. Husmaaren forekommer ligeledes overalt i de store Skove, men er sjældnere end sin Stammefrænde; Ilderen, Hermelinen og Bruden findes overalt, paa sine Steder meget talrigt; Flodilderen derimod træffes ganske vist paa Urals vestlige, men ikke paa dens østlige Side og savnes allerede i de her udspringende Bifloder til Irtisj og Ob, der ligesom de sidstnævnte Floder huser Fiskeoddere i betydelig Mængde. Grævlingen nævner man næppe i Siberien; og den overalt forekommende Jerv vurderes ringere end nogen anden Art af Maarer, og jages mere for sine Rapserier af de i Slagfælderne fangne Dyr end for Skindets Skyld.

Skøndt det vestlige Siberien anses for et udskudt Omraade, ruster dog ogsaa Skovbeboerne sig her hvert Aar til at jage Zobler og andre Maarer. En og anden Jæger foretager for disse Pelsdyrs Skyld Strejftog og Vandringer, som ikke staar tilbage for de amerikanske Pelsjægeres. Jagten gælder naturligvis ikke Maaren alene, men alt Slags Vildt; men Maarer og Egern er dog det Bytte, man hovedsagelig har for Øje. Alt efter som de sidste tidligere eller senere skifter Farve, paaskyndes eller forhales Opbruddet fra Byen, thi man anser denne Egernets Skiften Farve som et Forbud for den kommende Vinter og tror deraf at kunne slutte sig til dennes senere eller tidligere Indtræden, dens Strænghed eller Mildhed.

Bevæbnede og udrustede paa den før omtalte Maade tiltræder Zobeljægerne, naar den første Sne er falden, deres Skovudflugter i Selskaber paa tre til fem Personer. Hver af disse bærer foruden Bøsse og Munition en Pose paa Ryggen, Skier, en Økse paa Skulderen og en Pisk i Bæltet. I Posen medfører man de allernødvendigste Livsfornødenheder, Brød, Mel, Flæsk, Salt og The, saavel som noget Husgeraad, særlig en Pande, Thepotte, Bæger, Ske og lignende, undertiden ogsaa en Flaske Brændevin; Pisken tjener til at opskræmme Egern og faa dem til at komme frem. Fire til seks Hunde, der i en evropæisk Jægers Øjne vilde være en Vederstyggelighed, ledsager Jagtfællerne. Idet de retter sig efter Solen, der rigtignok ofte i flere Dage er skjult af Skyer samt efter kendte Stjærnebilleder, gennemstrejfer de hærdede Jægere i Dage og Uger de ugæstfri Skov-

ørkner, slaar deres Natteleje op dér og ernærer hovedsagelig sig og deres Hunde med Kødet af de nedlagte Dyr, for at spare saa meget som muligt paa det medtagne Forraad. De grimme, men kloge og forstandige Hunde opdager ikke blot ethvert Spor, men opsøger ogsaa de i Træerne gemte Maarer og Egern, bliver staaende ved Træets Fod, uafbrudt gøende, og holder dem fast, indtil Jægeren er naaet hen til Stedet. Denne nærmer sig med alle Skovskytters urokkelige Ro, lægger sin lange Bøsse betænksomt paa en Gren, eller i Nødstilfælde paa den ved Enden af Løbet anbragte Gaffel, sigter længe og giver omsider Ild. Ved Jagttidens Begyndelse lader Egern, ja endog Maarer, udelukkende optaget som de er af Hundene, Jægeren nærme sig paa faa Alens Afstand; men de bliver snart forsigtigere og gør det da vanskeligt for Skytten at kunne tage sikkert Sigte. Er det desuagtet lykkedes denne at jage Kuglen gennem Øjet paa et Dyr, saa er han veltilfreds, idet han da ikke alene har erhvervet et uskadt Skind, men tillige kan bruge Blystumpen endnu en Gang. Straks naar han har bemægtiget sig det faldne Bytte, flaar han det, hvorved han, naar der er Tale om Maarer og Egern, krænger Kroppen ud gennem Mundaabningen, knækker Hjærneskallen for at faa fat paa Projektilet og derpaa stopper Huden og Kroppen hver for sig i sin Randsel. Naar Egern optræder talrigt, er en saadan Jagt ligesaa indbringende som fornøjelig. Enhver Jæger maa benytte den korte Tid; det ene Skud knalder efter det andet; det ene Bytte lægges til det andet. Tager det lang Tid at lade Bøssen, saa gaar det desto hurtigere med at flaa Byttet, og enhver Jæger gør ærligt og redeligt sit. Uden at hvile, uden at spise, uden engang at ryge, drager Jagtselskabet videre; de støvende Hunde holder Jagtkammeraterne sammen, og det skarpe Knald fra deres Bøsser og Hundenes muntre Gøen opliver dem; man tæller Skuddene, og den ene glæder sig over eller misunder de andre deres Bytte. Er Vinteren derimod fattig paa Vildt, kommer der trods idelig Knalden med Pisken ingen Egern frem, ses der ingen Spor hverken af Zobler eller Skovmaarer, Elsdyr eller Rensdyr, saa drager Jægere og Hunde tavse og mismodige gennem Skoven, og Køkkenmester Smalhans ødelægger aldeles det gode Humør.

Med det frembrydende Mørke tænker vore Jægere paa at indrette sig for Natten. Enhver af dem graver sig under et gammelt,

omstyrtet, tykstammet Træ en Grube i Sneen af Mandslængde og dertil svarende Bredde, og tænder deri et dygtigt Baal. En renser en cirkelrund Plet for Sne, saa vidt som muligt midt mellem alle Gruberne og i Læ af tætkronede Graner og Fyrretræer; en anden slæber Brændsel til; en tredje tænder paa dette Sted et mægtigt Baal; en fjerde giver sig i Lav med at tilberede Aftensmaaltidet, da der altid er fældet saa mange Egern, at de strækker til til en kraftig Kødsuppe, som Hjælp til Melgrøden eller Brødskiverne. Man spiser, deler ærligt og redeligt med Hundene, vederkvæger sig ved en Kop The og en Pibe, og passiarer paa Jægervis om Dagens Hændelser og Æventyr. I Mellemtiden har Ilden smæltet Sneen paa Bunden af Gruberne, sat det ovenover liggende, omstyrtede Træ i Brand og paa denne Maade gennemvarmet Sovekamrene godt. Omhyggeligt fejer hver Jæger de paa Bunden af Gruben endnu glødende Kul hen til den ene Ende af Hulen, kryber med den mindst mulige Gnidning af Snevæggene paa Siden ind i sit Hul, kalder paa sine Hunde, for at de ogsaa skal dele det varme Leje, og lægger sig til at sove. Rigtignok falder der endnu glødende Kul ned paa Jægerne og Hundene; men en siberisk Jægers Pels taaler ligesaa meget som et siberisk Hundeskind. Den paa denne Maade antændte Træstamme varmer langt bedre end en langt større, frit brændende Ild og gør det overhovedet muligt for Mennesker at kunne overnatte i Skovene.

Udhvilet og styrket staar Selskabet op ved Daggry, spiser Frokost og drager videre. Kommer man til særligt gunstige Jagtgrunde, der besøges hver Vinter, opholder man sig her, eftersom det falder, i længere eller kortere Tid. Hist og her har man det foregaaende Aar af Træstammer opført en Jagthytte, der nu atter en Tid yder et nødtørftigt Tag over Hovedet; men i ethvert Tilfælde findes her ældre eller nyere Slagfælder, der nu bliver stillede op til Fangst og efterses hver Morgen. Saavel det ene som det andet kræver temmelig megen Tid, da Fælderne er opstillede paa et meget udstrakt Terræn; vort Jagtselskab bliver derfor stundom en Uge eller endnu længere paa en bestemt Egn i Skoven og jager her meget grundigt, inden det fortsætter sine Vandringer.

Jagende paa denne Maade tilbringer mangen Siberier største Delen af Vinteren i Skoven. Inden Vandringen tiltrædes, plejer enhver Jæger at slutte Kontrakt med en eller anden Købmand; han

forpligter sig til at levere Handelsmanden alle de af ham erhvervede Skind til en fast Gennemsnitspris; Købmanden skal paa sin Side, uden at vrage, modtage den ham leverede Vare. Har Jægeren Held med sig, kan det lykkes ham at fælde saa meget Vildt, at han meget vel kan leve af sin Jagt, i det mindste bestride, hvad Vinteren kræver, men i Reglen opvejer Jagten paa ingen Maade de med den forbundne Besværligheder og Savn, og kun et saa overordenlig fordringsløst Menneske, som den siberiske Jæger plejer at være, kan drive Jagten som Erhverv.

Som den vanskeligste og ærefuldeste Jagt betragter Vestsiberieren Bjørnejagten. Nalle er her ingenlunde den gemytlige Skabning som endnu hist og her i Østsiberien, tværtimod næsten overalt en raa, usleben Fyr, der ganske vist i Reglen flygter for Mennesket, men som, saaret eller blot bragt i Knibe, modigt optager Kampen, og da kan blive yderst farlig. Trods alle Forfølgelser er den intet Steds aldeles udryddet, snarere at betragte som hyppigt eller dog ikke sjældent forekommende; altid og overalt gaar den sine egne Veje og krydser ikke synderlig ofte Menneskets. Dermed er det dog ikke sagt, at den skyr eller blot undgaar beboede Egne; den opholder sig tværtimod ofte i ringe Afstand fra saadanne, og overfalder stundom Husdyr lige for deres Ejers Øjne, men viser sig saa uregelmæssigt, at mangen en Siberier ikke engang har set den og endog i Skoven aldrig har mødt den. Efter alt at dømme befinder den sig hele Sommeren paa Vandring. Den gennemstrejfer Skovene uden at binde sig til bestemte Veje, og stiger, alt efter Bjærgegnenes Beskaffenhed, i Eftersommeren op paa Højderne og vender ved Vinterens Begyndelse tilbage til lavere liggende Egne, slaar sig gerne, medens Sæden er ved at modnes, ned i Yderkanterne af Skovene for i al Magelighed at rapse paa de nærliggende Marker, forlader vel ogsaa undertiden fuldstændig Skovene og besøger tilgrænsende Stepper, i Reglen Bjærgskraaninger, som bærer Steppens Præg, opholder sig i længere Tid paa en Egn og gennemstrejfer andre uden at blive paa noget Sted, idet den altid og overalt benytter sig af den Lejlighed, der i Øjeblikket tilbyder sig, til at faa fat i en eller anden Yndlingsspise. I de fleste Egne er den en afgjort Planteæder; hist og her bliver den et frygteligt Rovdyr, og andre Steder tager den til Takke med Aadsler. Om Foraaret ernærer den sig saa godt den kan, fortærer alt, hvad den kan faa fat i,

lurer listigt paa Husdyrene, der gaar og græsser i Skoven, stormer pludselig løs paa dem og forfølger dem med overraskende Hurtighed, griber dem, slaar dem til Jorden, spiser sig mæt i deres Kød og nedgraver Resten for senere at faa sig endnu et Maaltid. Optræder ogsaa, i Særdeleshed i Egne, hvor der raser Kvægepidemier, paa de Steder, hvor man har kastet de døde Husdyr, for at gøre sig til Gode med deres Lig og er endog bleven truffen paa Kirkegaarde som Ligrøver. Om Sommeren falder den plyndrende ind i Rug-, Hvede- og Havremarker, røver vilde Bistokke og Bikuber, udgraver Hvepse- og Bireder, ødelægger Larverne i Myretuerne, vælter gamle, omstyrtede Træstammer for at komme til de Insektlarver, der bor i den møre Bark. Om Efteraaret spiser den næsten udelukkende Bær af alle Slags, ogsaa saadanne, som den først maa hente ned fra Træerne, saadanne som f. Eks. Hægebær, og naar Tiden indtræder for Cembrakoglernes Modning, gaar den efter disse, klatrer, for at komme til dem op i høje Træer og bryder ikke alene Grenene af, men ogsaa Toppen, ligesom den haardnakket driver omkring i Magasiner og Butikker, i hvilke man tilfældigvis gemmer Cembrakogler, eller den forsøger at bane sig Vej til det indre af Forraadshuse. Desuden driver den paa enhver Aarstid Fiskeri, og dette ikke sjældent med stort Held. Den flygter i Reglen for Mennesker, men gaar dog stundom uden videre over til Angreb og skyr da ikke engang Overmagten. Alt efter Vejrliget lægger den sig tidligere eller senere i Vintersøvn. Til Hi vælger den fortrinsvis et passende Sted under et gammelt, omstyrtet Kæmpetræ, udgraver her en temmelig dyb Grube, bedækker dens Bund med tynde Fyrrekviste og op til ca. tre Kvarters Højde med Mos, tilstopper og fylder ogsaa Sidevæggene i Hiet dermed, kryber ned deri og lader sig indesne. Overrasker det første Snefald den oppe i Bjærgene, saa stiger den ikke altid ned i Dalen, men gemmer sig i en Klippehule, som den udforer saa godt den kan, eller ogsaa udvider den et Murmeldyrs Bolig til den Størrelse, den behøver, og tilbringer Vinteren dér. Er den én Gang falden i Søvn, saa ligger den saa fast i sit Hi, at man kun med største Besvær kan faa den ud, bider arrigt i de Stænger, man stikker den med, brummer og brøler, og viger ikke, før man tager sin Tilflugt til Raketter eller brændende Træ. Endelig kommer den, saafremt den ikke er bleven saaret, farende ud som et jaget Vildsvin, udtømmer sine Ekskrementer

og søger Frelse i en hurtig Flugt. Efter alle erfarne Jægeres samstemmende Forsikringer føder Hunbjørnen kun hver anden Vinter Unger og dette under sin dybeste Søvn, vaagner, efter hvad man antager, kort før Forløsningen, slikker sine Unger rene og tørre, lægger dem til Brystet og sover derpaa videre. Henimod Slutningen af Maj eller Juni opsøger den atter sine ældre, saaledes to- eller fireaars Unger og tvinger dem til at gøre Barnepigetjeneste.

Skøndt man i Vestsiberien kun sætter liden Pris paa det i og for sig ingenlunde ildesmagende Bjørnekød og tilbereder og serverer Bjørneskinker, mere fordi det er pikant end for at skaffe sig en god Ret, saa bringer Bjørnejagten dog ganske god Gevinst. Huden, som hovedsagelig anvendes til Slædeskind, er meget efterspurgt og betales dyrt; Tænderne og Kløerne betragtes, ikke blot blandt Ostjakerne og Samojederne, men ogsaa blandt de vestsiberiske Bønder som en kraftig Talisman; endog Benene kommer hist og her til Anvendelse. En Hugtand af en i ærlig Kamp falden Bjørn forlener den ostjakiske Jæger, efter hvad han tror, med overnaturlige Gaver, fremfor alt Mod og Styrke men ogsaa Usaarlighed; en Klo, særlig den fjerde paa højre Forlab, der svarer til Ringfingeren hos Befolkningen dér i Landet, tvinger — det tror enhver ung, elskende Pige i Ural — enhver ung Mand, som Pigen i Smug berører dermed, til heftig Genkærlighed; Tænderne og Kløerne staar derfor højt i Pris og ægger mangen en Jæger langt mere, end det Tab, Bjørnen har voldt ham, til Jagt paa Skovens værdifuldeste Rovdyr. Jagten er imidlertid hverken let eller farefri. Det gælder altid om at opsøge Bjørnen og optage Kampen med den med Vaaben i Haand samt ved Hjælp af øvede Hunde. Om Sommeren vanskeliggøres Jagten paa dette Rovdyr i høj Grad ved dets Bevægelighed, om Vinteren er Udsigten til at finde et Hi større og til i og uden for dette at nedlægge den sovende. Den fattige Bonde, som opdager Hiet, sælger sin Bjørn til en eller anden formuende Jæger; denne tager da en Dag ud paa Jagt med ham og andre nødvendige Hjælpere, opstiller nogle sikre Skytter rundt omkring Hiet, lader Klappere vække og uddrive Bjørnen og giver ham saa paa kortest mulige Hold en Kugle. Paa denne Maade nedlægges de allerfleste Bjørne, og for sikre Skytter er en saadan Jagt ogsaa kun lidet farlig. Om Sommeren og Efteraaret opsøger man den sporede eller sete Bjørn ved Hjælp af smaa, modige Hunde,

der er i Stand til at faa den til at blive staaende; de beskæftiger den saa fra alle Sider, hvorpaa man i det rette Øjeblik sender den en Kugle. Stundom hænder det ogsaa, at man, som de raske Ostjaker, kun betjener sig af et Spyd og dermed modtager Rovdyret, eller man omvikler den venstre Arm flere Gange med Birkebark og holder dette Panser mod den fremstormende Bjørn; medens den nu bider sig fast i Barken, støder Jægeren en lang, bred Kniv i Hjærtet paa den. Ved saavel den ene som den anden af disse Maader at gaa til Værks paa indtræffer der ganske vist nu og da Ulykkestilfælde; men mange Jægere erhverver med Tiden saa stor Koldblodighed og Sikkerhed, at de foretrækker Spyd og Kniv fremfor ethvert andet Vaaben. En Bondepige fra Byen Morschowa i Ural, hvis Ry havde spredt sig over hele Vestsiberien, skal med Kniven have dræbt over tredive Bjørne.

Ofte hører man Tale om uventede Sammentræf med Bjørne. En Jæger, kun bevæbnet med sin gamle Bøsse, faar i Skoven Øje paa en stor Bjørn, men vover ikke at skyde paa den, da han vel indser, at hans Skud kun vilde gøre ringe Virkning paa et saadant Vildt. Han bliver derfor ganske roligt staaende, hvor han er, for ikke at irritere Bjørnen. Denne kommer hen til ham, snuser til ham overalt og giver ham endelig et Slag, som faar ham til at falde bevidstløs om; derpaa fjærner den sig skyndsomst, som om den indsaa, at den havde baaren sig galt ad. To Svenskere, Åberg og Erland, jagede Hjerper i Uralbjærgene, og den første nærmede sig en Brombærbusk, bagved hvilken der til hans store Bestyrtelse i Stedet for den ventede Hjerpe kom en vældig Bjørn frem, der ufortøvet rustede sig til at anfalde ham. Paa det rene med at Flugt er unyttig, kaster Åberg sin Hagelbøsse til Kinden, sigter paa Bjørnens Øje, skyder, og er saa heldig at blinde Uhyret. Rasende af Smærte holder Bjørnen Poten for det blødende Øje, udstøder et højt Brøl og gaar den uforfærdede Skytte nærmere paa Livet. Denne sigter koldblodigt paa det andet Øje og skyder med samme Held som første Gang; nu først kalder han sin Kammerat til Hjælp, og begge skyder Skud paa Skud paa den blinde Bjørn, indtil de faar den dræbt.

En komisk Historie fortælles der fra Byen Tomski Sawod, i Omegnen af Salair. En dér hjemmehørende Bonde kører med et Læs Grankogler gennem Skoven uden at mærke, at der er et Hul i en af

Sækkene, gennem hvilket Koglerne falder ud. En Bjørn, som kommer gaaende gennem Skoven efter Vognen, finder nogle af disse Kogler, finder flere og flere og følger saa efter Vognen, uden at blive set af Kusken. En god Stund derefter forlader Bonden Heste og Vogn paa Vejen og gaar ind i Skoven for yderligere at hente en dér staaende Sæk med Kogler. Inden han er kommen tilbage med sin Byrde, er Bjørnen, der uafbrudt har plukket Kogler, naaet hen til Vognen og er klatret op paa denne for rigtigt at gøre sig til Gode. Med ikke ringe Forfærdelse ser den tilbagevendende Bonde hvilken Rejsekammerat, der har trængt sig ind paa ham, han vover ikke at gøre en saadan Passagerer noget og lader ham i Besiddelse af Hest og Vogn. Hesten, som allerede er bleven en Smule urolig, ser sig endelig om, faar Øje paa Bjørnen og sætter afsted, alt hvad Remmer og Tøj kan holde; denne uventede Bevægelse afskrækker imidlertid Bjørnen fra at hoppe af, tvinger den til at holde sig fast og tillader den kun ved en højlydt Brummen og Brølen at udtrykke sin stigende Forbitrelse. Naturligvis tjener denne Brølen kun til endnu mere at paaskynde Farten; og jo mere bange Bjørnen bliver, og jo mere den raser, desto hurtigere iler Hesten hjemad mod Byen. Dér har man imidlertid i flere Timer gaaet og ventet paa Biskoppens Ankomst; Folk staar nu i Højtidsdragt udenfor Dørene for at se og hilse paa den høje Herre, man har endog sendt nogle Drenge med gode Øjne op i Kirketaarnet for at holde Udkig og paalagt dem at ringe med alle Klokkerne, saa snart den hellige Mand var i Sigte. Da ses der en Støvsky langt borte; Drengene svinger Klokkerne, Mænd og Kvinder ordner sig i lange Rækker, Popen med Røgelsekarret trænger sig hen foran Kirkedøren, og store og smaa bereder sig paa værdigt at modtage Kirkens Fyrste. Og fremad ruller Vognen; midt gennem den højtidsstemte Bybefolkning jager Hest og Kusk; den første indhyllet i Damp, svedende og vrinskende, den anden brølende og brummende, og først inde i Bondens Gaard standser den vilde Fart. I Stedet for den saa skønne russiske Kirkesang lyder nu de halvt afmægtige Kvinders Skrig gennem Luften; i Stedet for ydmygt bukkende Bønder ser man lutter forskrækkede Ansigter, kun Klokkerne bliver ved at ringe. Inden de har holdt op at lyde, er man dog allerede kommen til Sans og Samling; man skynder sig nu bevæbnede efter Hest og

Bjørn og dræber den sidste, der paa den selvvalgte Trone ganske synes at have tabt Hovedet.

Den, der kender Bjørnens Natur og Væsen, nødes til at indrømme, at det nok kan være gaaet til, saaledes som her er skildret, skøndt man jo ganske vist nok kunde føle sig fristet til at forlægge den kostelige Historie til Jagthistoriernes Omraade. Selv i de alvorlige og hæderlige Skovbeboeres Mund sammenblandes stundom Digt og Virkelighed, naar de fortæller om Skove, Vildt og Jagt i Siberien.

Stepperne i det indre Afrika.

Den nordlige Del af Afrika er en Ørken, maa være en Ørken og vil for bestandig vedblive at være en Ørken. Overfor de udstrakte, af en brændende Sol ophedede Landmasser mellem det røde Hav og Atlanterhavet taber de omgivende Vande deres Betydning, kommer det røde Hav aldeles ikke i Betragtning, viser Middelhavet sig altfor lille, er endog Atlanterhavets Indflydelse indskrænket til kun en smal Rand langs med dets Kyst; over saa vidt udstrakte og saa hede Flader maa enhver Skydannelse fordampe uden at befugte og befrugte den tørstende Jord. Først langt sydpaa og ikke langt fra Ækvator, hvor paa den ene Side Atlanterhavet gør en stor Bugt ind i Landet, og paa den anden det indiske Verdenshav beskyller Afrikas Kyster, hvor, om jeg maa udtrykke mig saaledes, de to Have rækker hinanden Haanden over Verdensdelen, forandres Forholdet, idet der her aarlig paa visse Tider under Storm, Lyn og Torden falder saa vældige Regnmasser, at Ørkenen maa vige for dem og give Plads for den mere levende Steppe. Derfor deler det rullende Aar sig her i to fra hinanden væsenlig adskilte Tider: den livsvækkende og den dræbende, Regnens og Tørkens, hvorimod i Ørkenen kun de forskellige herskende Vinde fortæller om de andet Steds skiftende Aarstider.

For at forklare Steppens Karakter synes en flygtig Skildring af dens Aarstider mig at være nødvendig. Thi ethvert Land afspejler det dér herskende Klima, og ethvert Omraade er ikke andet end et Resultat af disse Aarstiders Kampe med hverandre og kan først opfattes, naar man har lært disse og deres Indflydelse at kende.

Med Regnens Ophør begynder i det indre Afrika den alt tilintetgørende og dræbende Aarstid, den lange og frygtelige Vinter,

der ved sin Hede foraarsager ganske det samme, som den nordiske Vinter ved sin Kulde. Endnu før den hidtil ofte skydækkede Himmel er bleven fuldstændig klar, afkaster adskillige af de Træer, der om Foraaret pranger med frisk Løv, deres Bladdragt, og med det faldende Løv forlader ogsaa Trækfuglene, der har ruget om Foraaret, det af Efteraaret truede Land for i andre Egne af Verdensdelene at søge ny Tilflugtsteder. Straaet paa Sædsorterne gulnes allerede før Regnperiodens Slutning; de lavere Græsarter tørrer og visner; de rindende Vande og de af Regnen fyldte Vandbækkener tørres ud og tvinger ikke alene de i dem levende Krybdyr, Padder, Frøer og Orme, men endog Fiskene til at grave sig ned i det fugtige Ler og dér søge sig Vinterkvarter; Insekter og Planter betror Jorden deres Æg og Frø.

Jo mere Solen drejer sig mod Nord, desto hurtigere rykker Vinteren frem. Efteraaret er indskrænket til nogle faa Dage, det medfører ingen Henvisnen eller Bortdøen af Løvet, ingen Farveskiftninger i gult og rødt som hos os, men det udøver ved glødende hede Vinde en saa tilintetgørende Magt, at Bladene tørres som afmejet Sæd i Solens Straaler og falder til Jorden, dels endnu grønne, dels forbrændte paa Stilkene, saa at Træerne med yderst faa Undtagelser i Løbet af meget kort Tid faar deres Vinterudseende. Over de med højt Græs bevoksede Sletter, der endnu for faa Dage siden bølgede for Vinden, hvirvler nu tætte Støvskyer, i de til Dels eller ganske udtørrede Flodlejer og Vandbækkener gaber der dybe Revner i Jorden, og alt, hvad der var skønt og frydede Øjet, forsvinder, alt hæsligt og ubehageligt træder frem. Blade og Blomster, Fugle og Sommerfugle er visnede, udvandrede eller døde, mens Tjørn, Kristtorn og Burrer bliver tilbage; Slanger, Skorpioner og Taranteller fejrer nu deres Livs Højtidstimer. En usigelig Hede om Dagen, en utaalelig Lummervarme om Natten karakteriserer disse Dage, og hverken mod den første eller den sidste findes der noget beskyttende Middel. Den, der ikke selv har oplevet saadanne Dage, da Termometret i Skyggen stiger indtil fyrretyve Grader Réaumur, da man sveder uafbrudt, uden at man véd noget deraf, før man kommer ind i et koldt Værelse, eftersom Heden faar al Sveden til at fordampe; da den ene Støvsky efter den anden hvirvler op mod Himlen eller en blytung, trykkende Soltaage hviler over hele Egnen, han kan ikke fatte hvilken Pine, de medfører; den, der ikke har gennemsukket saadanne Nætter, i hvilke

man søvnløst vrider og vender sig paa sit Leje, medens den trykkende Hede umuliggør baade Hvile og Søvn, han kan ikke gøre sig nogen Forestilling om, hvad saavel Mennesker som Dyr maa lide. Selv Himlen, hvis blaa Farve hidtil kun sjældent har været tilsløret af Skyer, faar et askegraat Anstrøg; thi den nysnævnte Dunst skjuler ofte den halve Dag Solen, uden dog at berøve den dens Glød: tværtimod, naar Synskredsen er omgærdet med saadanne Dunster, synes den trykkende Hede snarere at tiltage. Uden nogensomhelst Vederkvægelse for Legeme og Sjæl kæder den ene Dag sig til den anden. Ingen svalende Vind fra Norden vifter omkring Panden, ingen Blomsterduft, ingen Fuglesang, intet Spil med lysende Farver og dybe Skygger, som det fra Tropelandenes Himmel strømmende Lys ellers plejer at fremmane, forfrisker Sindet: alt levende, alt farverigt, alt poetisk er forsvundet, sunket i Dødsslummer — og denne er altfor fuldstændig til at kunne vække poetiske Følelser. Mennesker og Dyr visner ligesom Græsset og Løvet, og mangt et Menneske og mangt et Dyr styrter til Jorden ligesom de. Forgæves kæmper det viljekraftige Mandsmod for at afryste den trykkende Tyngde: selv den mest energiske Natur bukker under i Suk og Klager; ethvert Arbejde trætter, selv det lette Tæppe bliver for tungt; enhver Bevægelse udmatter, enhver Rift i Huden forvandles til et ondartet Saar.

Selv Vinteren maa dog tilsidst vige for Foraaret; men med Bæven fornemmer man dettes første Forløber. Den samme Vind, som i Ørkenen optræder som Samum, bevæger her sine Vinger som Foraarets Herold, iler ned i Revner og Sprækker i Jorden for endog af disse at hente Støv frem, driver det op i tætte Hvirvler, bygger murlignende Skyer deraf og fører disse brusende og tudende hen over Landet, presser Støvet ind gennem Vinduerne i Byernes Huse saavel som gennem Dørene til de indfødtes lave Hytter, og føjer ny Ubehageligheder til de tidligere Plager. Den er tilsidst bleven Enehersker og udøver sin Magt uindskrænket, som om den vilde tilintetgøre alt, hvad der hidtil havde gjort Modstand; men det er ogsaa den, som længere sydpaa sammenhober regnsvangre Skyer og jager disse hen over det forbrændte Land. Snart synes det, som om den med den voksende Styrke mistede sin trykkende Hede, som om den nu og da blæste, ikke mere glødende, men sval og frisk. Dette er heller ikke nogen Indbildning: Foraaret ruster sig til sit Indtog i Landet, og paa

Søndenstormens Vinger kommer Skyerne dragende. Endnu en kort Tid, da formørkes Himmelhvælvingen rundt om i Syd; endnu nogle Dage, og flammende Lyn oplyser lidt efter lidt de mørke Skylag; endnu nogle Uger, og Tordenen i det fjærne forkynder den livsbringende Regns Nærmelse.

Nu begynder det at bruse og bølge i alle de Strømme, som kommer fra Syd. Endnu er de næppe blevne uklare, men de er blevne livligere, thi fra nu af stiger de uafbrudt og sender i alle dybere Kløfter og Revner i de dem omgivende Flodlejer den livsbringende Væde ind over Landet. Selv Trækfuglene er allerede indtrufne, og deres Tal forøges fra den ene Dag til den anden. I de øvre Nillande har Storkene indfundet sig for atter at tage deres gamle Reder paa de indfødtes kegleformige Halmhytter i Besiddelse, og med dem er den hellige Ibisfugl kommen for endnu den Dag i Dag at varetage det Hverv, som den paatog sig for Aartusinder siden: at være en Budbringer, Herold og Borgen for, at den gamle Nilgud atter vil udgyde sit Velsignelsens Overflødighedshorn over de ham undergivne Lande.

Endelig nærmer det sidste Uvejr sig. Mere trykkende end nogen Sinde ligger Heden over det døde, forbrændte Landskab. Der hersker en uhyggelig Stilhed, som gør baade Mennesker og Dyr ilde til Mode; ingen Sang, ikke engang en Lyd høres fra Fuglene, de har selv gemt sig i de stedsegrønne Træers Løv. Endog Livet i Nomadehyrdernes Lejre, i Byerne og Landsbyerne synes at dø ud. Betænksomt sniger de ellers saa livlige Hunde sig bort til en skjult, tryg Hvileplads; alle andre Husdyr bliver urolige og vilde: Hestene maa bindes, Hornkvæget drives ind i sine Folde og Indhegninger; i Byen lukker Købmanden sin Bod, Haandværkeren sit Værksted, Embedsmanden sit Kontor, thi enhver søger nu Tilflugt i Hjemmet. Og dog rører der sig endnu intet Luftpust, dog mærker man endnu ikke den mindste Raslen af Bladene i de faa Træer, som endnu bærer deres Løv; men man ser, hvorledes Uvejret trækker op og nærmer sig.

I Syd tætnes mere og mere den mørke og dog flammende Væg, der minder om Ildskæret over en brændende By eller om en Skov, der milevidt staar i Flammer. I brandrødt, purpur, mørkerødt og brunt danser Farverne paa den; snart er de blandede mellem hverandre, snart skilte, snart forsvindende i Mørket, snart atter skarpt

fremtrædende. Denne Væg hviler paa Jorden og vokser op imod Himlen; den synes saa stille, men kommer, dreven af Stormen, jagende fremad i ilende Fart, gør Minut efter Minut Synskredsen snævrere og snævrere og hyller lidt efter lidt alt i et uigennemtrængeligt Slør. Hvislende og susende Lyde udgaar fra Skyvæggen; men paa Iagttagerens Standpunkt er endnu alt ton- og klangløst.

Da hviner der pludseligt, kort og hæftigt, et Vindstød. Tykke Træstammer bøjes som tynde Spaaner, de ranke Palmer bøjer deres Kroner dybt. Paa dette Stød følger andre i stedse hurtigere Rækkefølge; Blæsten vokser til Storm, Stormen stiger til Orkan, og denne raser med uhørt Voldsomhed. Dens Drøn er saa stærke, at man ikke kan høre hvad man selv siger, thi enhver Lyd overdøves. Det suser, bruser, tordner, hviner, piber, tuder og rasler i Luften, paa Jorden, i Træernes Kroner, som om alle Elementer var komne i Strid med hverandre, som om Himlen var ved at falde ned og Jorden vaklede i sine Grundpiller. Uimodstaaelig rammer den voldsomme Storm Træernes Kroner, bortslider Halvdelen af Bladene paa alle dem, der endnu bærer deres Løv, brækker mandstykke Stammer, som om det var skørt Glas, bemægtiger sig selve Kronen, ruller, svinger og fører den hvirvlende som en let Bold hen over Jorden og graver den tilsidst, med Grenene nedad og det haardt medtagne Stykke af Stammen opad, ned i den løse Jord eller Sandet, hvor den gives til Pris for den alt ødelæggende Termit. Begærligt roder den i alle Revner og Sprækker i Jorden, henter Støv, Sand og Grus op, hæver disse Stoffer endnu højere op mod Skyen og bortfører dem med en saadan Voldsomhed, at de med en ejendommelig Lyd preller tilbage fra alle haarde Genstande, der staar dem i Vejen, svøber Himmel og Landskab ind dermed og forvandler Dagen til mørk Nat, saa at det ængstelige Menneske tænder Lampe og Lys i sin af Støv opfyldte Bolig for ligesom at genfinde sig selv ved den brændende Flamme.

Men snart overdøves Stormen. Tordenen begynder at rulle og drøne endnu mægtigere end den, og lyder nu højere end Stormens Tuden og Brusen. Endnu er Støvskyerne saa tætte, at man ikke kan se Lynene; men lidt efter lidt blander en hidtil endnu ikke iagttaget Lyd sig i det øvrige Virvar af Susen og Brusen, og dermed begynder den uendelige Nat at vige for den gryende Dag. Det er, som om der faldt tunge Hagl, og dog er det kun Regndraaber, der falder til

Jorden og tager det ophvirvlede Støv og Sand med sig. Nu først ser man Lynene. Det ene følger saa umiddelbart efter det andet, at man uvilkaarligt lukker de blændede Øjne, og kun paa de uafbrudt rullende Tordenbrag fornemmer Uvejrets Gang. Regnen gaar over til Skybrud; fra Bjærgene kommer Vandet strømmende i Bække; i Sænkningerne samles det til Søer, i Dalene bruser det i Strømme. Flere Timer varer Nedbøren, men allerede naar Regnen begynder, aftager Stormen, og en frisk, kølende Vind vederkvæger Mennesker, Dyr og Planter. Lidt efter lidt bliver Lynene mindre hæftige, Tordenbragene mindre larmende, Skybruddet forvandles atter til Regn, og dette endelig til en sagte Dug; Himlen klarer op, Skyerne skilles ad, og straalende bryder Solen frem. Jublende forlader den brune Ungdom, nøgen, som Naturen har skabt den, Hus og Hytter for at bade sig i Foraarsvandet; ikke mindre lykkelige stiger Krybdyr, Padder og Fisk frem af deres dyndede Leje, og allerede den første Nat efter Regnen klinger tusindfold en lille Frøs klare og højtlydende Stemme, som man hidtil ikke har hørt, eftersom den, ligesom visse Krokodiller, mange Skildpadder og alle Fisk, har søgt sig Vinterkvarter dybt nede i Jorden i de periodevis udtørrede Søer, og ved den første Foraarsregn er bleven kaldt til Live igen.

I enhver Krog og Vraa myldrer nu det vaagnende Liv. Begærligt indsuger den tørstende Jord den velkomne Fugtighed: men efter nogle Dages Forløb aabner Himlen paany sine Sluser og vækker ved den livsbringende Væde alle endnu slumrende Frø. Et nyt Tordenvejr faar Blade og Knopper paa de Omskiftelsens Love underkastede Træer til at springe ud og lokker de spirende Græs op af Jorden; et tredje Regnskyl kalder Blomsterne frem og iklæder hele Landet det saftige Grønne. Trolddomsagtigt, som det er kommet, hersker og regerer Foraaret; hvad der hos os udkræver en Maaned, gaar her for sig paa en Uge; hvad der i tempererede Zoner kun udvikles langsomt, naaer her sin Fuldkommenhed paa Dage og Timer.

Men nogle Uger efter er ogsaa Foraaret forbi, og Sommeren, der næsten ikke er til at skælne fra dette, begyndt; ligesaa hurtigt er det korte Efteraar fulgt efter, saa at man strængt taget kun kan tale om én eneste Aarstid, omfattende Foraar, Sommer og Efteraar. Og atter staar den dødbringende Vinter for Døren og hindrer en uafbrudt Vækst, saaledes som Tilfældet er i andre Tropelande, takket

være deres større Rigdom paa Vand. Mængden af den her faldende Regn er imidlertid tilstrækkelig til at banlyse den døde Ørken og til overalt, hvor denne ellers vilde herske, at brede over Jorden et mere eller mindre yppigt Plantetæppe, eller med andre Ord til i Stedet for Ørkenen at fremkalde Steppen.

Jeg benytter Ordet Steppe for at betegne de for det indre Afrika ejendommelige Egne, som Araberne kalder »Chala« eller, paa dansk, »et Land, der er i Stand til at frembringe friske, grønne Planter«. Chalaen ligner ganske vist ligesaa lidt Steppen i Sydrusland og Mellemasien som Prærierne i Nordamerika, Pampas eller Llanos i Sydamerika, men minder dog om den førstnævnte i saa mange Henseender, at jeg næppe behøver at gøre nogen Undskyldning, fordi jeg foretrækker et for os mere bekendt Ord fremfor et ubekendt. Steppen strækker sig over hele det indre Afrika, fra Ørkenen lige til Karru*), fra Østkysten lige til Vestkysten, omgiver alle de derliggende Bjærge og indeslutter i sig alle de Urskove, der findes saavel i disse som i de lavere og mere vandrige Egne, omfatter alle Lande i Hjærtet af Afrika, begynder nogle Hundrede Skridt udenfor de sidste Huse i Byerne, umiddelbart bagved de sidste Huse i Landsbyerne, optager i sig de faste Beboeres Marker og ernærer og underholder de omstrejfende Hyrders Hjorde. Dér, hvor i Syden Ørkenen ender, hvor Skoven ophører, hvor et Bjærg sænker sig og udjævnes til Slette, dér gør den sig gældende; hvor Skoven er bleven ødelagt af Ilden, dér bemægtiger den sig ufortøvet Brandstedet; hvor Mennesket har forladt en By, inkorporerer den dens Omraade for i Løbet af nogle faa Aar at tilintetgøre de sidste Spor af den; dér, hvor Agerdyrkeren har forladt og opgivet sine Marker, paatrykker den, inden Aaret er omme, paany sit Præg.

Den, der første Gang betræder Steppen, finder denne uvenlig, enstonig og ensformig. En vidtstrakt, ofte uoverskuelig Slette udbreder sig for Øjet; kun undtagelsesvis hæver der sig hist og her enkelte Bjærgkegler, endnu sjældnere samler disse sig til Bjærgkæder. Ofte ligger bølgeformige, lave Høje ved fladt indsænkede Dale; stundom slynger disse sig i underlige næt- eller maskeformigt ordnede Højdedrag, der omslutter eller omgiver dybe Dalstrøg, i hvilke der i Regn-

*) Karru = sydafrikansk Steppe.

tiden dannes Damme og Søer, hvorimod om Vinteren Lerbunden spaltes i Tusinder af Revner. I de dybeste og længste Sænkninger findes der i Stedet for disse stillestaaende Vande en »Chôr« eller Regnflod, det vil sige et Vandleje, der ligeledes kun om Foraaret delvis, under særlige gunstige Omstændigheder nu og da paa nogle faa Timer fyldes lige op til Randen og nu ikke alene rinder, men styrter som en bevægelig Mur drønende og brusende ned imod Dybet, men ingenlunde altid udmunder i en virkelig Flod. Kun med Undtagelse af saadanne Vandlejer og Bække er Jorden overalt bedækket med en forholdsvis rig Vegetation. Allehaande Græsarter, lige fra lave, langs med Jorden krybende Smaaplanter til langt over mandshøje, sædlignende Græs, danner Hovedparten af Planterne paa Steppen; Træer og Buske, i Særdeleshed Mimosearter, Abebrødtræer, Palmer, Kristtorn og andre, vokser hist og her i stor Mængde og danner, særlig ved Bredderne af de nysnævnte Vandansamlinger, smaa Lunde, men er forøvrigt saa sparsomt isprængte mellem det over den vidtstrakte Flade voksende Græs, at de kun paa yderst faa Steder optræder som en tynd Skov. Intet Steds røber disse Træer en yppig Vækst som i de virkelige Floddale, de har kun beholdt Fugtigheden fra Foraaret og er tværtimod næsten altid mere eller mindre forkrøblede, i det mindste lave og tynde i Kronerne, og kun undtagelsesvis klatrer en Slyngplante op i deres Top; alle lider de ved den lange, hede Vinters Strænghed, der næppe tillader dem at sørge for deres egen Tilværelse, og næsten holder alle Snylteplanter borte fra dem; hvorimod Græsarterne i det, om end korte, saa dog vandrige Foraar skyder yppigt i Vejret, blomstrer og sætter Frugt. Det er netop dem, der bidrager til at paatrykke Steppen dens ensformige Præg, thi saa lave de er, udjævner de mange Modsætninger og virker ogsaa ved deres ensartede Farve i høj Grad trættende. Ikke engang Mennesket kan bringe nogen Afveksling i dette evig og altid ét og det samme, eftersom de Marker, som det anlægger midt i Græsskoven, set paa Afstand er saa lig denne, at man ikke kan skælne mellem Sæd og Græs; og de runde, kegleformige, med Tag forsynede Hytter, som bygges af svagt Pæleværk og dækkes med Steppegræs, stikker saa lidt af imod den omgivende Flade, i det mindste i den tørre Aarstid, at man maa komme dem nærmere for at blive dem vár. Kun Aarstiderne bringer nogen Forandring i det ellers saa ens-

formige Billede, uden at de dog kan berøve det synderlig meget af dets Enstonighed.

Uvenlig er ogsaa den Modtagelse, Steppen bereder Vandreren. Siddende paa høje Kameler rider man gennem Landet. Da lokker et eller andet Vildt til Jagt og narrer én til at trænge ind i Græsskoven. Man finder nu, at der mellem de tilsyneladende saa glatte og uskyldige Græsser forekommer Planter, som er langt værre end Mimosernes Torne. Paa Jorden vokser »Tarbanen«, hvis Frøkapsler er saa skarpe, at de skærer gennem Saalen paa lettere Rytterstøvler; over dem hæver »Esseken« sig, hvis Borrer fæster sig ved Tøjet og hvilke det næsten er umuligt at faa bort; endnu noget højere vokser »Askaniten«, af disse tre den allerværste, eftersom dens fine Torne løsner sig ved den mindste Berøring, trænger ind gennem Klæderne, borer sig ind i Huden og foraarsager at denne bulner; Saarene er ganske vist i og for sig meget smaa, men ved deres overordenlig store Mængde virker de dog yderst generende. Alle disse tre Planter hindrer ethvert længere Ophold, enhver videre Fremtrængen i Græsset og bliver til en Plage for Mennesker og Dyr, og man begriber let, hvorfor enhver indfødt stedse fører en lille fin Knibtang med sig som et af sine allervigtigste Værktøj, og at, ligesom hos Aberne, den største Kærlighedstjeneste, det ene Menneske kan vise det andet, bestaar i at trække de fine, næsten usynlige, men naalespidse Torne ud af hans Hud. At ogsaa de fleste andre Planter paa Steppen, særlig næsten samtlige Træer og Buske, er bedækkede med større eller mindre Torne, er ikke noget overraskende for den, der et eller andet Sted i Afrika har søgt at trænge igennem et Krat eller blot er kommen et Træ for nær.

Langt ubehageligere Ting forestaar der én dog om Natten. Ogsaa paa Steppen maa man tidt ride flere Dage i Rad uden at komme til en By, og maa derfor slaa Lejr og tilbringe Natten under aaben Himmel. En hertil passende Plads, fri for de nævnte generende Planter, er omsider funden, Hesten er befriet for sin Byrde og bunden, den simple Lejr er rejst, d. v. s. Rejsetæppet er udbredt paa Jorden, og en vældig Ild tjener til Beskyttelse mod Rovdyrene. Solen gaar ned, og Minut efter Minut breder Natten sig over Sletten; Ilden belyser Lejren og dens Omgivelser. Da bliver der pludselig Liv og Bevægelse, saavel her som paa Lejrpladsen. Lokkede af Ilden kommer

Dyr springende og krybende, enkelt- og parvis, dusin- og snesevis. Først viser der sig umaadelige Kæmpeedderkopper, der med deres otte Ben spænder over næsten ligesaa stor en Flade som en Mand med udbredte Fingre; umiddelbart derefter, stundom samtidig, indfinder Skorpionerne sig. De første saavel som de sidste løber næsten uhyggeligt rask hen imod Ilden, over Lejrens Tæpper og Dækkener, ind mellem de til det simple Aftensmaaltid opstillede Tallerkener, vender om, saa snart Straalevarmen fra Ilden driver dem tilbage, lader sig endnu en Gang hidlokke af Flammen, og forøger derved yderligere den truende Vrimmel; thi disse Edderkopper er paa Grund af deres farlige, eller dog meget smærtefulde Bid næppe mindre frygtede end Skorpionerne, og ligesom disse til enhver Tid beredte til at bide. Forbitret griber man til det andet Værktøj, som den erfarne Vejviser før Rejsen ligeledes har anbefalet som uundværligt, nemlig en lang Ildtang, skraber saa mange af de ubudne Gæster sammen, som man kan faa fat i, og kaster dem uden Barmhjærtighed ind i den knitrende Ild. Takket være Rejsekammeraternes forenede Anstrængelser har snart største Delen af disse modbydelige Dyr funden deres Død i Flammerne; Tilløbet bliver svagere og svagere, mod de ny gaar man frem paa samme Maade som mod de første: man trækker atter Vejret frit — men for tidligt! Nye og endnu uhyggeligere Gæster begynder at nærme sig Ilden: giftige Slanger, der ligesom Edderkopperne hidlokkes af Skinnet. I dem, i det mindste i den Art, der indfinder sig talrigst, finder Naturforskeren højst interessante Dyr: det er nemlig den sandgule Hornslange, de gamles berømte eller berygtede Cerastes, den paa mange ægyptiske Mindesmærker afbildede Fi, den samme Slange, ved hvis Gifttænder Kleopatra gav sig selv Døden; den trætte rejsende ønsker dem imidlertid Pokker i Vold. Hele Lejren kommer i Bevægelse, saa snart dens Navn udtales af en eller anden af de rejsende; alle og enhver griber, langt hurtigere og uroligere end før, til Ildtangen, sniger sig, saa snart han faar Øje paa Slangen, forsigtigt hen til den, griber den bagfra ved Nakken, kniber Tangen fast sammen, saa at den ikke kan slippe ud, kaster den midt ind i den flammende Ild og følger dens Tilintetgørelse med Skadefryd. Takket være deres Skælbeklædning, der er Sandet forbløffende lig, og deres Vane om Dagen eller i deres Hviletimer at grave sig helt ned i Sandet, saa at kun de korte, som Følehorn tjenende Horn ses over Jorden, er det

om Dagen næsten spildt Umage at søge dem; men saa snart Natten bryder frem over Lejren, og Ilden blusser, er de fremme og bugter sig omkring én, spillende med den kløftede Tunge. Undertiden optræder de i foruroligende Mængde og holder den rejsende vaagen til henimod Midnat, thi alle, der har hvilet indenfor Ildens Omraade eller under deres natlige Strejftog er komne i Nærheden af den, synes at krybe imod Flammen. Og naar man endelig, dødtræt og søvndrukken, kaster Ildtangen og lægger sig til Ro, saa véd man ikke, hvor mange af dem, der længere hen paa Natten kryber hen over én, men mærker ikke sjældent om Morgenen, naar man tager Tæppet op, at dette har været Tilfældet, idet man ser en eller flere af dem ligge gemt mellem Folderne i Tæppet, og naar dette tages op og rystes, grave sig ned i Sandet. Det var netop paa Steppen, at jeg kom til den Overbevisning, som den Gang endnu ikke deltes af nogen, at med faa Undtagelser alle giftige Slanger, i det mindste alle Hugorme, er Natdyr.

Med de hidtil nævnte er imidlertid alle de besværlige Dyr paa Steppen ikke opregnede. Et af dem, et af de allermindste, fremkalder ganske vist ingen Bekymring for éns Liv, men vel for éns Ejendom: dette Dyr er Termiten, et Insekt, der ligner vor Myre, men som trods sin ringe Størrelse stifter mere ondt end den graadige Græshoppe, hvis Optræden endnu den Dag i Dag kan blive en Landeplage, som volder værre Skade end en ødelæggende Elefanthjord, der strejfer omkring paa Markerne; thi den hører til de Dyr, som er allestedsnærværende og bestandig gør Skade. Hvad Planteriget frembringer, er hjemfalden til dens skarpe Kindbakke, og ikke mindre hvad Menneskets Haand har frembragt. Højt op over Steppens Græsskove hæver deres kegleformige Jordbygninger sig, paa Jorden saavel som i Træerne laver de Veje og Gange. Om Natten eller i Mørkningen begynder og fuldbyrder Termiten sit Ødelæggelsesarbejde. Først overtrækker den det Stof, som den vil angribe, med en Jordskorpe, der holder alt Lys ude, og nu gaar den til sit Arbejde, hvis Øjemed og Maal stedse er Tilintetgørelse. I Særdeleshed er alle paa Jorden liggende eller paa Jordvæggene hængende Genstande i Fare. Den uforsigtige rejsende lægger, overvældet af den trykkende Hede, et Stykke Tøj ved Siden af sig paa Jorden, der tjener som Lejrplads, og finder det den næste Morgen gennemboret af en Masse Huller som et Sold, med ét

Ord fuldstændig ødelagt; Naturforskeren, der endnu ikke er fortrolig med Landet, gemmer sine møjsommeligt samlede Skatte i en Kasse, men forsømmer at stille denne paa en Sten eller anden Genstand, som hindrer Kassen i at komme i direkte Berøring med Jorden, og ser sig efter nogle faa Dages Forløb berøvet sine Samlinger; Jægeren hænger sin Bøsse paa en Lervæg og ser til sin Harme, at de fatale Insekter har gennemtrukket Kolben og Løbet med Masser af Gange og i Kolben allerede har gnavet dybe Render. Det Træ, som Termiten har udset sig, er fortabt; Bjælkelaget i det Beboelseshus, hvor den har indlogeret sig, er indviet til Ødelæggelse. Fra Jorden lige op til de højeste Grene gaar dens Vej, den gnaver sig gennem Stammen, Grenene og Kvistene og prisgiver det derefter til den første Storm, som splintrer og spreder det dræbte og gennemhullede Træ til alle Sider; opad Jordvæggene eller Træværket i Boligerne klatrer den, borer Masser af Huller i Træet og foraarsager, at Boligen i Løbet af kort Tid styrter sammen; under det stampede Lergulv eller Stengulvet i de bedre Huse gnaver den sig labyrintiske Gange og bryder en skønne Dag frem af disse i Millioner for nu ogsaa over Jorden at drive sit Ødelæggelsens Værk. Paa denne og mangfoldige andre Maader bliver den en af Centralafrikas, særlig Steppens, værste Plageaander.

Havde Steppen imidlertid ikke andet at byde, saa vilde den ikke være en af Afrikas rigeste Omraader, et af de Steder, der er talrigst besøgt af Dyreverdenen; Naturforskeren vilde da ligesaa gerne undgaa den som den handelsrejsende, der kun lærer dens frastødende, men ikke dens tiltrækkende og fængslende Sider at kende.

Den, der opholder sig i længere Tid paa Steppen og virkelig udforsker den, forsoner sig med den. Den er rig og levende, uendelig rig, ikke fattig som Ørkenen; den kan snarere sammenlignes med Urskoven, idet ogsaa den i sig huser en mangfoldig og rig Dyreverden, særlig de Arter, som vi plejer at betragte som karakteristiske for Verdensdelen. Nogle af disse vil jeg nu i flygtigt tegnede Billeder lade drage forbi Læserens Øje.

Til de mærkeligste Steppedyr regner jeg Fiskene, der træffes i deres, kun periodisk med Vand forsynede Flod- og Vandbækkener. Allerede Aristoteles fortæller om Fisk, der ved deres Elements Fordampning gravede sig ned i Dyndet, og allerede Seneca søger at

drage denne Meddelelses Rigtighed i Tvivl ved spottende at raade til, at man herefter tager Hakke og Spade med i Stedet for Snører, naar man gaar ud paa Fiskefangst. Aristoteles har imidlertid meddelt Kendsgerninger, der er hævede over enhver Spot.

Den i Vandet paa Stepperne og Floderne i det indre Afrika levende Dyndfisk er et aalelignende, henved halvanden Alen langt Dyr med en lang Rygfinne, der gaar over i Halefinnen, to smalle Brystfinner, der sidder langt foran og to lange Bugfinner, der sidder langt bagtil; dets vigtigste Kendetegn bestaar deri, at det foruden med Gæller tillige er forsynet med Lungesække. Denne mærkværdige Mellemting mellem Padde og Fisk opholder sig, selv om Vandstanden er høj, mere i Dyndet end i det rene Vand og gemmer sig gerne i Huller, som den synes selv at grave. Formindskes Vandstanden i en betænkelig Grad, saa kryber den dybere ned i Dyndet, ruller sig sammen saa meget den kan og danner nu ved idelige Drejninger en paa alle Sider tillukket, lufttæt Kapsel, der paa Indersiden er beklædt med dens egen Slim; i denne Kapsel forbliver den ubevægelig Vinteren over. Graver man forsigtigt en saadan Kapsel ud og indpakker man den omhyggeligt, saa kan man forsende Fisken, uden at skade den i mindste Maade, og naarsomhelst kalde den til Live igen ved at lægge den tilligemed dens Hylster i lunkent Vand. Under den første Indvirkning af det livsvækkende Element forholder den sig stille og ligesom søvndrukken, men efter en Times Forløb er den bleven fuldstændig kry, og nogle Dage efter er der endog vaagnet en livlig Madlyst hos den. I nogle Maaneder forandrer den nu ikke sin Maade at være paa; men paa samme Tid, som den i Afrika ruster sig til Vintersøvn, træffer den ogsaa i sin Vandbeholder Anstalter dertil, bliver i det mindste meget urolig og afsondrer en paafaldende Mængde Slim. Giver man den Lejlighed dertil, saa graver den sig ned; gør man ikke det, overvinder den snart denne Drift og lever og trives senere meget godt, selv i rent og frit Vand.

Ganske paa samme Maade overlever ogsaa Mallerne Steppens Vinter; og ligesom disse to graver alle de derlevende Padder, ja endog nogle Krybdyr, i Særdeleshed Sumpskildpadder og Krokodiller, sig ned i Dyndet, for, liggende i Vinterdvale, at trodse den ødelæggende Aarstid. Alle paa Land levende Krybdyr er derimod allerbevægeligst og livligst i den hede Vinter og bidrager derfor i væsenlig Grad til

at skænke den øde Steppe Liv; thi denne bebor de i aldeles forbavsende Masser. Foruden den Slange, jeg ovenfor har omtalt, optræder der paa Steppen endnu en anden Giftslange, nemlig Apisslangen eller den ægyptiske Brilleslange, et af de farligste Krybdyr, der findes. Denne Slange, endnu mere berømt eller berygtet end Hornslangen, er den samme, med hvilken Moses gjorde sine Kunster for Farao, ligesom

Sekretær og Apisslange.

Slangebesværgerne gør endnu den Dag i Dag; hvis gyldne Billede Ægyptens gamle Konger bar som Diadem paa Hovedet for symbolsk at fremstille deres uimodstaaelige Magt; den samme, af hvilken de betjente sig til at udøve Retfærdighed overfor Forbrydere eller Hævn overfor Fjender; den samme, om hvilken vi efter Oldtidens Skribenter

har uhyggelige og ingenlunde altid usande Fortællinger. I Modsætning til andre giftige Slanger er den i Virksomhed om Dagen; naar den ikke bliver tirret, ser den ganske uskyldig ud; den er særdeles kvik i sine Bevægelser, yderst irritabel og modig og forener alle de Egenskaber, som gør en Giftslange farlig. Paa Grund af sin Farve, der er det gulnede Græs overordenlig lig, glider den i Reglen ubemærket gennem Græsskovene; i Bevidstheden om sine frygtelige Vaaben bereder den sig straks til Angreb, saa snart den tror sig paa nogen Maade truet. Naar den sætter sig til Modværge, rejser den sig til en Femte- eller Sjettedel af sin Længde, breder Halsribbenene ud og danner af dem et Skjold, ovenover hvilket man ser det lille Hoved med de livlige, gnistrende Øjne; den retter disse stift paa Modstanderen og ruster sig saaledes til det lynsnare, næsten altid dræbende Bid — den frembyder et prægtigt Skue, der fylder Mennesker og Dyr med Beundring saavel som med Rædsel. Det paastaas, at den ogsaa kan dræbe uden at bide, ved blot at spytte eller slynge Giften ud imod Angriberen, og i Virkeligheden afsondrer dens stærkt udviklede Kirtler den djævelske Saft i saadan Mængde, at denne i store Draaber trænger frem af dens hule Gifttænders Rørmunding. Det er derfor ikke saa underligt, at den indfødte, saavel som Evropæeren, langt mere frygter den end den træge Hornslange, som om Aftenen hjemsøger ham i Lejren; og let forklarligt er det, at Evropæeren øjeblikkelig og uden Betænkning skyder paa enhver, selv den uskadeligste Slange, som kommer ham for Øje, og at tilsidst enhver Raslen i Græsset eller Løvet vækker en vis Uro eller i det mindste Opmærksomhed. En saadan Raslen høres imidlertid uophørlig paa Steppen, da de andre Slanger, lige fra Hieroglyfslangen, en indtil atten Fod lang Kæmpeslange, ned til smaa uskadelige Snoge, forekommer ligesaa talrigt som Apisslangen, og der desuden overalt træffes en utallig Hær af Øgler af alle mulige Arter. Hvem der frygter Slangerne, kan ved Firbenene blive forsonet med Krybdyrklassen; thi nydeligere Fremtoninger end disse kvikke og farverige Væsener kan Steppen ikke opvise. De iler hen over Jorden og klatrer i Buskenes og Træernes Grene, de sidder og kigger oppe paa Termithøjene og Hustagene, ja endog under Sandet baner de sig Vej. Visse Arter konkurrerer i Farvepragt og Glans med Kolibrierne, andre fængsler Opmærksomheden ved deres hurtige og yndefulde Bevægelser, atter andre ved

deres ejendommelige Legemsbygning. Endog efter at Solen, hvis Straaler de maaske skatter højere end nogensomhelst anden Skabning, er gaaet ned, og de fleste Dyr er gaaede til Ro, kan de sysselsætte Iagttageren; thi med Nattens Begyndelse ruster Gekkoerne, der om Dagen har holdt sig stille paa Træstammerne eller Træsparrerne, sig til deres Arbejde, udstøder høje, velklingende Skrig, der minder om deres Navn, og driver nu deres Jagt med største Iver og uden Frygt for Mennesker. Ældgamle Fordomme har givet dem et daarligt Rygte og fremstillet dem som i høj Grad giftige Dyr, og den samme Fordom spøger endnu i tankeløse Menneskers Hoveder. De er Natdyr og saaledes anderledes skabte end de Dyr af samme Klasse, der er i Virksomhed om Dagen; hvad der særlig karakteriser dem, er, at de foran paa deres Fingre og Tæer har en Slags brede Bladpuder, paa Undersiden bestaaende af Hudflige, der ligger tæt ind til hverandre; disse virker som en Art Sugevorter og sætter dem i Stand til at klatre med en forbavsende Behændighed. I disse Bladpuder har man, hvor utroligt det end lyder, troet at finde giftafsondrende Kirtler; i Virkeligheden er Gekkoerne ligesaa uskadelige som fængslende Skabninger og erhverver sig derfor meget snart enhver fordomsfri Iagttagers Interesse og Velvilje. Husdyr, som de er i Ordets bedste Forstand, eftersom de med Iver og Held helliger sig til Udryddelse af alt Slags besværligt Kryb, bringer de ved Nattetid stor Liv i enhver Del af den af Ler og Halm opførte Bolig, klatrer overalt med en forbavsende Behændighed, takket være deres Taaskiver, op og ned ad vandrette som ad lodrette Flader, legende og jagende hverandre, og lader nu og da deres velklingende Strubelyd høre. De er saaledes baade til Fornøjelse og til Nytte — hvilket fornuftigt Menneske vilde da ikke tilsidst blive deres Ven?

Men, ganske vist, Krybdyr, Skabninger, der ligesom er ramte af Menneskets Forbandelse, er og bliver de, og med Fuglenes lette, glade Folk kan de ikke konkurrere. Derfor maa man vel sige, at det egenlig er disse sidstnævnte, som først træder det paa Steppen dvælende Menneske venligt i Møde og forsoner ham med de Dyr, med hvilke vi hidtil har beskæftiget os.

Fugleverdenen paa Steppen er rig paa Arter og optræder meget talrigt. Hvor man end befinder sig, ser og hører man Fugle; endog ud fra den tætteste Græsskov klinger Trappernes høje Skrig, fra

Moserne ved Randen af Vandbækkenerne Perlehønsenes Trompettoner eller Frankolinernes høje Skrig, fra Træerne lyder Duernes Kurren, Spætternes Jublen og Hamren, Skægfuglens fyldige Toner, Væverfuglens og Droslens simple Sang; paa fremstaaende Grene eller andre til Udkigspladser egnede Genstande sidder, lurende paa Bytte, Musvaager, Sanghøge, Ellekrager, Drongoer og Biædere; i Græsskoven løber og over den sværer Sekretæren eller Slangefalken, af de indfødte kaldet Skæbnefuglen; i de højere Luftlag tumler Svalerne og andre Insektjægere sig, højest oppe kredser Ørne og Gribbe. Intet Rum er ubeboet, ethvert Sted er befolket; og naar Vinteren gør sin Magt gældende, sender ogsaa den adskillige af vore Fugle, i Særdeleshed Taarnfalke og Kærhøge, Tornskader, Vagtler og Storke og mange andre hertil Steppen, som i den strænge og fattige Aarstid giver dem et venligt Fristed. Virkelig betegnende for Steppen er kun yderst faa af de derlevende Fugle, og næppe paa en eneste af dem har den saa skarpt og tydeligt trykket sit Præg, at man uden videre vilde kunne kalde den en Steppefugl, ligesom man plejer at tale om Ørkenfugle. Desuagtet finder en opmærksom Iagttager, at ogsaa Steppens Fugle til en vis Grad afspejler deres Hjem. En stor Fugl i Traneskikkelse, nemlig Sekretæren eller Slangefalken, en i rig og blød Fjerdragt hyllet, langsomt og mageligt flyvende Høgeart, Slangehøgen, en straagul Natravn, en, hvis Vinger har faaet de mest prunkende Farver, en Perle- og Frankolinhøne, en Trappe og endelig Strudsen — disse maa man vel betragte som tilhørende Steppen og denne som deres egenlige Hjem. Steppen er ganske vist ingenlunde mere farverig end Ørkenen, men den har flere beskyttende Sider at opvise og kan derfor male og tegne langt friere end denne; ikke desto mindre finder man, at selv den fortrinsvis giver kun to Farver: en mere eller mindre schatteret straagul og en ubestemmelig blaagraa, der forekommer saavel paa Rovfuglenes som paa Hønsefuglenes Fjerbeklædning, uden at andre mørkere eller andre mindre lysende Farver derfor er udelukkede. En større Frihed i Henseende til Farver og Tegning fremtræder dog ogsaa hos saadanne Fugle, hvis Slægt fortrinsvis tilhører Ørkenen.

Vil man, for at karakterisere selve Landet, forsøge udførligt at skildre enkelte Steppefugle, da bliver Valget vanskeligt, eftersom næsten hver eneste af dem kunde fortjene en nærmere Beskrivelse.

Pladsen paabyder mig imidlertid Begrænsning, og det maa derfor være nok, naar jeg vælger en Fugl fra de højere Luftlag, en fra Jorden og en Natfugl, for derigennem at give nogle yderligere Træk til det almindelige Billede af Steppen.

Den, der opholder sig længere Tid paa Steppen, kan umulig undgaa en Gang imellem at se en stor Rovfugl, hvis Form, naar den flyver, ved de lange og spidse Vingers smukt svungne Yderlinier og den paafaldende korte Hale, afviger fra alle andre Rovfugle, og hvis Flugt overtræffer enhver anden Fugls. Højt oppe over Jorden flyver, tumler, danser denne Fugl, der opnaar en Ørns Størrelse, idet den snart spreder Vingerne og holder dem ubevægeligt i samme Stilling i hele Minuter, snart basker hæftigt med dem, snart hæver dem op over Kroppen, snart vender og drejer dem, snart trækker dem til sig, saa at den som et Lyn styrter ned imod Jorden, snart atter bevæger dem saa kraftigt, at den i Løbet af faa Minuter hæver sig til en uhyre Højde. Nærmer den sig Jorden, fremtræder tydeligt de fra hverandre skarpt afstikkende Farver, det fløjlssorte Hoved, Hals, Bryst og Bug, fra de paa Undersiden sølvhvide Vinger og den lyst kastaniebrune Hale; gør den en Volte, vil man se, at dens Ryg har samme Farve som Halen, og at der er et lyst, bredt Baand hen over Vingerne; kommer den endnu nærmere, kan man ogsaa iagttage det koralrøde Næb og Fødderne af samme Farve. Spørger man en Hyrde, der har Kendskab til Steppens Dyreverden, om denne i enhver Henseende mærkelige Rovfugl, giver han straks følgende Sagn til Bedste. Denne Fugl, fortæller han, har den algode Gud forlenet med herlige Gaver, fremfor alt en overordenlig Visdom. Den er Læge for Himlens Fugle, erfaren i de Sygdomme, der hjemsøger Skabningen, og kyndig i hvilke Urter og Rødder, der kan helbrede dem; fra fjærne Lande vil Du kunne se den komme flyvende med Rødder, men forgæves vil Du forsøge at udgrunde, hvorhen den er bleven kaldet for med disse at helbrede syge. Virkningen af dens Lægemidler er ufejlbarlig; Nydelsen af dem bringer Liv, at vise dem tilbage er den visse Død; de ligner Hedjab, der er skrevet af den af Gud sendte, et Bud fra Muhammed, som vi ydmygt priser og lover. Den fattige for Herren, Adamssønnen, er det ikke forbudt at benytte sig af dem. Giv Agt paa, hvor Lægeørnen bygger Rede, tag dig i Agt for at beskadige dens Æg, vent indtil Fjerene paa dens Børn ikke længere bløder, gaa da hen til Ørnens

Bolig og saar et af dens Børn, da vil du straks faa at se, at Faderen flyver bort imod Øst, derhen, hvor du vender dig i Bøn. Bliv ikke utaalmodig, men vent roligt, til den kommer tilbage. Den vil snart vise sig med en Rod i Kløerne; skræm den, saa at den slipper den; tag Roden uden Frygt; thi den kommer fra Herren, i hvis Haand Livet hviler og den er fri for enhver Trolddom; gaa derpaa bort og helbred dine syge: de vil alle blive raske, hvis den albarmhjærtige har villet det saaledes.

Den Fugl, hvis Optræden har fremkaldt saadanne blomstrende Sagn, er Gøgleren, som vi kalder den, eller »Himmelaben«, som Abessinierne kalder den, en Slangeørn; og Rødderne, som Sagnet lader den bære, er Slangerne, som den opsnapper. Yderst sjældent ser man den hvile, i Reglen flyver den og basker med Vingerne paa den ovenfor anførte Maade, indtil en Slange, den har faaet Øje paa, foranlediger den til at styrte sig ned i susende Fart og begynde Kampen med den. Ligesom alle andre slangeudryddende Rovfugle beskyttet imod Gifttanden ved et af tykke Hornplader bestaaende Panser paa Fødderne og en meget tyk Fjerbeklædning, er den ikke bange for at binde an med den farligste Slange og bliver saaledes til virkelig Velsignelse for Steppen. Det er imidlertid ikke dens Virksomhed, men ene og alene dens vidunderlige Flugt, som har grundlagt dens Berømmelse blandt alle Folkeslag i dens Hjemstavn.

Som en fuldstændig Modsætning til Gøgleren maa anses den til Jorden bundne Struds. Ogsaa den er bleven en af Heltene i det arabiske Sagn; dog har dette ikke forherliget den, men snarere trukket den ned i Støvet, idet det fortæller, at den af lutter Hovmod har villet flyve imod Solen, er bleven forbrændt og er styrtet til Jorden i sin nuværende Skikkelse. Os derimod byder dens Levevis et saa meget taknemmeligere Emne til Iagttagelse, som der herom, ligesom om Kæmpefuglen selv, som bekendt jævnlig endnu gør sig urigtige Opfattelser gældende.

Ihvorvel Strudsen ganske vist ogsaa forekommer i de planterigeste Dale i de afrikanske og vestasiatiske Ørkener, er det dog først paa den næringsrige Steppe, at den optræder talrigt. Her ser man næsten dagligt dens Spor, som ikke er til at tage Fejl af; men den selv opdager man forholdsvis sjældent. Den er tilstrækkelig høj af Vækst til let at kunne kigge ud over Græsskoven, der skjuler den,

den er langsynet og sky og kan derfor i Reglen unddrage sig Opmærksomheden. Lykkes det én i lang Afstand at faa Øje paa den, saa vil man finde, at den, med Undtagelse af i Rugetiden, fører et ganske behageligt Liv. Tidligt om Morgenen og i Aftentimerne beskæftiger den hele Flok sig med at græsse; ved Middagstid ligger alle paa Jorden, hvilende og fordøjende; gaar mulig ogsaa bort for at drikke eller tage et Bad, dette sidste stundum i selve Havet; derpaa morer de sig med en Mængde underlige Danse, idet de løber rundt som de var gale og samtidigt basker med Vingerne, som om de vilde forsøge paa at flyve; ved Solnedgang lægger de sig til Hvile, uden dog at glemme at sørge for deres Sikkerhed. Trues de af en eller anden farlig Fjende, stormer de afsted i den vildeste Flugt og lader snart deres Uven langt bag efter sig. Kommer et svagere Rovdyr snigende hen imod dem, saa slaar de det til Jorden med de ualmindelig kraftige Ben. Saaledes hengaar deres Liv ganske behageligt, saafremt der da ikke bliver Mangel paa Føde. Deraf behøver de imidlertid en betydelig Mængde; deres Madlyst er forbavsende, ikke mindre deres Maves overordenlige Evne til i Masse at modtage og enten fordøje eller uden Skade beholde de mest forskellige Genstande. Hvad Planterne har at byde, lige fra Rodknolden til Frugten, gaar i denne Mave, der er bleven til et Ordsprog, og ikke mindre, hvad der kan overkommes af mindre Dyr, saavel med som uden Rygrad. Men dermed er det ikke nok. Strudsen sluger alt, hvad der kan sluges, Sten af flere Punds Vægt, i Fangenskab Murstensbrokker, Værk, Klude, Knive, Nøgler, Nøgleknipper, Søm, Glasstumper, Blykugler, Klokker og meget andet; den kan endog blive Selvmorder derved, at den fortærer ulæsket Kalk; i Maven paa en i Fangenskab død Struds fandt man en Gang de mest forskellige Genstande til en samlet Vægt af otte og et halvt Pund. Den glubske Fugl sluger i Hønsegaarde Kyllinger og Ællinger, som om det var Østers, hakker Kalken løs af Væggene for dermed at fylde sin Mave, skaaner overhovedet intet, som er til at sluge og ikke er nagelfast. Tilsvarende til den af Strudsen forbrugte Masse af Fødevarer, der forøvrigt ingenlunde staar i Misforhold til dens Størrelse og Bevægelighed, er ogsaa dens Tørst, hvorfor den maa vælge sine Tilholdssteder i Nærheden af Vandløb eller Kilder saavel som af nærende Planter. Skorter det paa Vand, nødes den til at udvandre, og ved

saadanne Lejligheder tilbagelægger den ikke sjældent lange Strækninger.

Med Foraarets Indtræden vaagner Parringsdriften i Strudsens Hjærte, og dermed undergaar dens tidligere Levemaade store Forandringer. Hjorden opløses i mindre Flokke, og de fuldvoksne Hanner begynder langvarige Kampe om Hunnerne. Brændende af Stridslyst, som de ogsaa giver til Kende ved den livlige røde Farve, som Hals og Laar antager, stiller to Rivaler sig lige over for hinanden, vifter med Vingerne, saa at de udspilede hvide Svingfjer fremtræder i deres fulde Pragt, bevæger samtidigt Halsen paa en Maade, der er vanskelig at beskrive, idet de bøjer, drejer og vender den, snart fremad, snart til Siden, udstøder dybe og hæse Lyde, der snart minder om en dump Trommen, snart om Løvens Brøl, betragter hinanden stift og uafbrudt, sætter sig paa Hug og bevæger i denne Stilling Hals og Vinger endnu hurtigere end før, springer op igen, løber endnu en Gang imod hinanden, forsøger tilsidst i Forbifarten ved et kraftigt Spark med Foden at ramme Modstanderen, og tilføjer den, dersom Angrebet lykkes, med de skarpe Negle lange og dybe Saar paa Kroppen og Laarene. Sejrherren i Kampen bærer sig ad næsten paa samme Maade med den eller de tilkæmpede Hunner, idet den mishandler dem paa det skammeligste med Hug og Slag. Det er endnu ikke fuldstændig paavist, om Hannen har en eller flere Hunner, men man tror med Bestemthed at kunne sige, at ofte flere Hunner lægger deres Æg i en og samme Rede, ligesom man ogsaa har iagttaget, at det ikke er Hunnen, der ruger paa Æggene, men at dette Hverv væsenlig varetages af Hannen, der forøvrigt ogsaa leder og opfostrer Ungerne, der omtrent otte Uger efter kryber ud af Æggene. Saavel ved den ene som den anden Forretning assisteres den ganske vist af Hunnen, men den overtager altid selv den største Del af Arbejdet og lægger ogsaa ved Ungernes Pasning og Opdragelse langt større Opmærksomhed og Omhu for Dagen end Hunnen. Ungerne, som, naar de forlader Skallen, er omtrent af Størrelse som en middelstor, tam Høne, kommer til Verden i en ejendommelig Fjerdragt, der snarere minder om et Pattedyrs Pels end om Fugleungers Dunbeklædning. Da de allerede fra deres første Levedage viser deres Slægts gode Appetit, vokser de hurtigt, skifter Dragt efter to à tre Maaneders Forløb, for først at anlægge en, der er Hunnens

aldeles lig, og der hengaar mindst tre Aar, inden de er aldeles fuldvoksne og kan skride til Forplantning.

Dette er i al Korthed det væsenligste af Steppens Kæmpefugls Livshistorie; alle Opgivelser, der strider herimod, er kun Fabler.

Den Natfugl, hvorom jeg ogsaa skal ytre nogle Ord, er Natravnen, hvis Slægt ogsaa hos os repræsenteres af en Art, men som netop paa Steppen optræder i adskillige og tildels meget forskelligt farvede Arter. Med den første Stjærne paa Aftenhimlen begynder disse de venligste og kønneste af alle Natfugle deres bevægelige Liv. Om Dagen har man allerhøjst ved et Slumpetræf kunnet opdage en eneste af dem og har da ikke kunnet forstaa, i hvilken Grad netop denne Fugl kan give Steppen Liv; men naar Natten sænker sig over Steppen, kan man altid være vis paa, at der vil indfinde sig nogle af disse Fugle. Lokket af Lejrilden ligesom Skorpionerne og Slangerne viser den lydløst flyvende Fugl sig i Nærheden af Lejren, kredser i mangfoldige Svingninger omkring denne og Ilden, slaar sig ned, flyver atter op og foredrager muligvis ogsaa nogle Strofer af sin natlige Sang, der minder om Kattens Spinden, forsvinder i det dækkende Mørke, for nogle Minutter efter atter at vise sig, og saaledes bliver det ved lige til om Morgenen. Særlig interessant er én Art: Fanenatravnen eller »Firvingefuglen«. Dens fornemste Prydelse bestaar i en mellem Haand- og Armsvingfjerene fremvoksende, næsten halvanden Fod lang Fjer, der lige ude imod Spidsen er uden Fane, men indeved er besat med en bred Fane, som skyder langt frem foran alle de andre Svingfjer. Det ser ud, som om Fuglen stadig forfulgtes af to andre mindre, som om den kunde dele sig i to eller tre Fugle, som om den virkelig bevægede fire Vinger. Men ej heller den fornægter sin Slægts medfødte Ynde og bliver derfor snart en ligesaa velset Fremtoning som de øvrige Arter af dens Familie, der forstaar at forkorte mangen en, uden dem ret ubehagelig Nat paa Steppen.

Rig paa Arter og Former er ogsaa Pattedyrenes Klasse. Steppens Overflod af Planter giver Underhold, ikke alene til utallige Skarer af Antiloper, der kan betragtes som dens egenlige karakteristiske Dyr, men ogsaa til Bøfler og Vildsvin, Tigerheste og vilde Æsler, Elefanter og Næshorn, Serafer (hvilke vi plejer at kalde Giraffer) og en Hær af Gnavere, som hos os kun er kendt i sine

Grundtræk. Overfor en saa talrig planteædende Befolkning virker de mange Rovdyr, der lever paa Steppen, sandsynligvis paa en for denne gavnlig Maade, thi uden en saadan Modvægt vilde Drøvtyggere og Gnavere formere sig i en saadan Grad, at dens Rigdom paa Planter ikke vilde strække til at føde alle. Den nordafrikanske Steppes ensartede Karakter og dens om end ringe, saa dog tilstrækkelige Rigdom paa stillestaaende og rindende Vand forhindrer saadanne Sammenstrømninger af Antiloper, som forekommer i Sydafrikas Karru; men derfor møder man ogsaa de slanke Drøvtyggere med de skønne Øjne overalt, ene, i smaa Flokke og i anselige Skarer, og genfinder dem om Vinteren paa omtrent samme Steder som om Sommeren. Vilde Heste og Æsler findes derimod kun paa tørre Højder; Giraffene bebor udelukkende de tynde, Næshornene næsten kun de tætteste Skove; store Landstrækninger skyes aldeles af Elefanterne, og de ondskabsfulde Bøfler synes at være fængslede til lave, fugtige Egne. Disse følges lige saa sikkert af Løven, som de tamme Hjorde af deres Underfamilie, hvorimod den listige Leopard saa vel som den behændige og udholdende Gepard hellere sniger sig efter de mindre Antiloper, Schakaler og Steppeulve fortrinsvis jager Harer og Ræve, Servaler og Stankmaarer med Forkærlighed forfølger mindre Gnavere og Fugle, der lever paa Jorden.

Forsøger jeg blandt de mange paa Steppen levende Pattedyr at udvælge og nærmere skildre enkelte, saa maa jeg bekæmpe Fristelsen til at tale om Løven og Leoparden, Hyænen eller Honninggrævlingen, Zebraen eller den vilde Hest, Giraffen eller Bøffelen, Elefanten eller Næshornet, eftersom visse andre synes mig endnu mere betegnende for selve Omraadet. Til disse regner jeg først og fremmest Jordsvinet og Myreslugeren som den gamle Verdens Repræsentanter og de i den vestre Halvdel af vor Planet talrigst forekommende tandfattige Dyr, en Familie, hvis Blomstringsperiode allerede ligger flere Aarhundreder bag os. Begge disse Dyrearter er, i det mindste i Nordafrika, bundne til Steppen; thi kun paa denne kan de mange Myre- og Termitkolonier yde tilstrækkelig Næring. Ligesom alle Myreædere ligger de om Dagen næsten sammenrullede i en Klump, sovende i dybe af dem selv gravede Boliger, hvis Indgang man træffer saavel midt i store, træløse Græsskove som mellem sparsomt voksende Træer og Buske. Først ved Nattens Frembrud oplives de og gaar

nu med uregelmæssig og snublende Gang, idet de hovedsagelig anvender de kraftige Bagben og støtter sig paa Forbenenes vældige Klør og den tunge Hale, ud for at søge deres Føde, der udelukkende bestaar af allehaande Smaadyr, men fortrinsvis af Myrer og Termitter og disses Æg. Med sænket Snude og uophørlig Vejren og Snøften vralter de afsted, følger en til al Held truffen Myre- eller Termitsti, der leder hen til Hovedbygningen, aabner her uden synderligt Besvær et Hul for deres lange Snude, stikker denne ned i Hullet, undersøger, idet de prøver sig frem med Tungen, de af Insekternes Gange, som udmunder i Hullet, strækker saa den traadlignende Tunge dybt ind i en af Hovedgangene, venter til den er bleven fuldt besat med Termitter eller Myrer, og trækker den da tilligemed Insekterne tilbage ind i den snevre Mund. Denne Maade at nyde et af saa smaa Bestanddele bestaaende Maaltid gør et temmelig ynkeligt Indtryk, ikke desto mindre er deres Tunge et ligesaa anvendeligt Redskab som deres vældige Klør, og de slaar sig derfor ogsaa ganske godt igennem. For øvrigt er de ingenlunde saa hjælpeløse, som det kan synes. Den svage Myresluger beskyttes ganske vist bedre af sit Harnisk, der endog modstaar et Sabelhug, end af de Vaaben, den besidder i sine Fødder; Jordsvinet derimod véd tillige saa fortræffeligt at bruge sine Negle og forstaar desuden at uddele saadanne Sidehug med sin kraftige Hale, at det med Lethed klarer sig overfor en ikke altfor overmægtig Modstander. Men forsøger en saadan, for hvis Kræfter det maa nære Frygt, at komme nærmere, og mærker det det i god Tid, graver det sig skyndsomst ned i Jorden og kaster Sand og Jord bagud med en saadan Kraft og i en saadan Mængde, at det indhyller sig i et for Fjenden næsten uigennemtrængeligt, blindende Slør og opnaar at komme ned i en betryggende Dybde, inden den farlige Fjende har kunnet gaa over til Angreb. Kun for Mennesket og dets paa langt Hold rammende Vaaben falder det let som Offer; thi dette stikker, mens det sover, en lang Lanse gennem Dyrets Krop og dræber det ufejlbarligt i dets Hule, naar Gangen er lige og ikke altfor lang. Saaledes fuldbyrdes paa disse Forverdenens Dyr tidligere eller senere den dem bestemte Skæbne, at udslettes af de levendes Tal.

Blandt Rovdyrene paa Steppen har en for denne ejendommelig Hundeart allerede længe vakt megen Opmærksomhed. Som et Mellemled

mellem Hund og Hyæne, hvad Legemsform og til en vis Grad ogsaa hvad Tegning angaar, er dette Dyr, Hyænehunden, allerede i ydre Henseende en af de ejendommeligste Fremtoninger indenfor vort Omraade, men i Henseende til Væsen og Optræden maaske det interessanteste af alle de Rovdyr, Steppen huser. Bortset fra visse Abearter, kender jeg intet Pattedyr saa selvbevidst, saa overmodigt, saa virkelystent, som dette Dyr er eller synes at være. For Hyænehunden er intet Maal for højt ligesom intet andet Pattedyr er ganske sikret imod dens Angreb. I talrige Skarer strejfer den, lysten efter Bytte,

Hyænehunde og Sabelantilope.

hen over den vide Steppe. Hærgende og ødelæggende stormer den ind blandt Kolonisternes og Nomadehyrdernes Faarehjorder; regelmæssigt er den i Hælene paa de hurtigste og kvikkeste Antiloper; dristigt vover den at nærme sig Mennesket; frygtløs, som den er, fordriver den, formodenlig væsenligst ved sin støjende Optræden, Rovdyrene fra det Omraade, den hjemsøger. Efter den stærkeste og mest udholdende Antilope stormer en Skare af disse Hunde, glammende og tudende, medens de fra Tid til anden udstøder en velklingende, jublende Lyd. Antilopen flygter saa hurtigt, dens Kræfter

tillader den, men i dens Spor følger de mordlystne Hunde, afskærende alle Bugter og Svingninger, den forsøger at gøre, de nærmer sig den mere og mere og tvinger den tilsidst til at standse. I Bevidstheden om sin Styrke og sine Vaaben benytter den nu sine spidse Horn med Dygtighed og Eftertryk, gennemboret og dødelig ramt styrter maaske en eller anden Hund til Jorden, men de øvrige hænger sig snart fast ved dens Hals og paa dens Ryg og hyler af Jubel, mens den drager sit sidste Suk. Uden at bryde sig om Mennesker, overfalder disse Hunde alle Slags Husdyr, sønderriver de mindre med en Maars Blodtørst og saarer og lemlæster de store, saafremt de ikke kan faa Bugt med dem; tamme Hunde, som sendes imod dem, afventer de uden Frygt, kæmper med dem paa Liv og Død og kaster dem i Reglen livløse til Jorden. Naar de blev tæmmede, Mennesket fuldkommen underdanige og dresserede fra Slægtled til Slægtled, vilde de sikkert blive de bedste Sporhunde i Verden; men det vilde ikke være let at kue dem. De vænner sig til deres Vogtere og lægger overfor dem en vis Hengivenhed, ja endog Ømhed for Dagen, men gør dette paa deres egen Vis. Bliver der kaldt paa dem, rejser de sig fra deres Leje, springer jublende op og kæmper af Glæde indbyrdes, løber hen imod deres Herre, springer op ad ham, forsøger at lægge deres umaadelige Glæde for Dagen ved de mest ekstravagante Hundegebærder og véd tilsidst ikke nogen bedre Maade at udtrykke denne paa end ved at bide den elskede Herre. Vild Kaadhed, en utæmmelig Trang til at bide, karakteriserer næsten enhver af deres Handlinger. Irritabel, som næppe nogen anden Skabning, bevæger de ethvert Lem, dirrer de i hver eneste Fiber, saa snart noget nyt møder eller sysselsætter deres Blik; denne deres Kviksølvnatur antager et Præg af overdreven Kaadhed og fremtræder et Øjeblik senere som Vildhed og Rovlyst. Da bider de i alt, hvad der kommer paa deres Vej, bider uden ringeste Anledning, for deres Fornøjelses Skyld, sandsynligvis uden nogen som helst Ondskab. De er de underligste Skabninger, Steppen huser.

I de Dele af Steppen, som jeg særlig har haft for Øje, altsaa navnlig Landene Kordofan, Sennaar og Taka, er Dyrelivet, naar man ser bort fra de to Aarstiders Indvirkning, ikke paa langt nær i samme Grad udsat for ulykkebringende eller blot forstyrrende Indflydelser som paa det sydlige Afrikas eller Mellemasiens Stepper. For de Dyr,

som ikke foretager Vandringer eller ligger i Dvale i Maaneder, indtræder der om Vinteren ganske vist Savn, ja endog Mangel, dog aldrig Hungersnød eller fuldstændig Vandmangel, og som Følge deraf heller ikke den fortvivlede Stræben efter at forlade den forarmede Hjemstavn og i sanseløs Flugt at søge lykkeligere Egne. Ogsaa Dyrene paa de nordafrikanske Stepper vandrer og flytter, men deres Vandringer sker uregelmæssigt og ikke paa samme Maade som deres, der bebor andre Stepper og i Hundredtusinder forlader dem, naar den truende Ødelæggelse driver dem afsted. Saa uhyre Antilopehjorde, som de, der strømmer sammen i det sydlige Afrika, kender man, som allerede ovenfor bemærket, ikke til i Nordafrika. Alle selskabeligt levende Pattedyr og Fugle slutter sig, naar Vinteren indtræder, sammen i Flokke, der atter skilles ad, naar Foraaret nærmer sig; alle Trækfugle drager afsted og kommer tilbage paa omtrent samme Tid; men dette sker og har altid sket regelmæssigt, ikke uregelmæssigt og uden at søge at naa et bestemt Maal. Der findes imidlertid en Magt, som indvirker paa Dyrenes Liv ogsaa paa disse Stepper: Ilden.

Hvert Aar ved den Tid, da de mørke Skyer i Syd og de fra dem flammende Lyn forkynder Foraarets Nærmelse, og paa saadanne Dage, da Søndenvinden bruser hen over Steppen, sætter den her hjemmehørende Nomadehyrde Ild paa den bølgende Græsskov. Hurtigt og uimodstaaeligt griber Flammen om sig, over umaadelige Strækninger breder den sig, og Røgen iler foran den; en mørkerød Sky forkynder om Natten dens tilintetgørende og dog nyttige Arbejde. Ikke sjældent naaer den frem til Urskoven, følger flagrende de fortørrede Slyngplanter op i Trækronerne og fortærer de Blade, der endnu sidder tilbage, eller forkuller Stammernes Bark; undertiden, ihvorvel sjældnere, omslutter den endog faste Landsbyer og slynger sine fængende Pile mod Halmhytterne, der da med Tankens Hastighed forsvinder fra Jorden.

Ihvorvel en Steppebrand, trods Brændmaterialets Mængde og Letfængelighed, aldrig indeholder nogen virkelig Fare for det beredne Menneske eller den, der møder den med Ild, sætter den dog hele Dyreverdenen i den livligste Bevægelse og driver alt levende, som Græsskoven har gemt, paa Flugt, faar undertiden denne til at gaa over til det vildeste Løb, eftersom Skrækken paaskynder Flugten

endnu mere end Flammerne, der stadig og uafbrudt trænger frem i alle Retninger. Antiloper, vilde Heste og Strudse jager hurtigere end Stormen hen over Steppen; Giraffer og Leoparder følger efter og blander sig mellem dem, uden nu at tænke paa Bytte. Hyænehunden glemmer sin Rovlyst; Løven gribes af samme Skræk som alle de andre Pattedyr; kun de, der bor i Huler og underjordiske Gange, kryber skyndsomst ned i deres sikre Gemmesteder og lader roligt Ildhavet bølge hen over sig. Alle krybende, saa vel som alle til Jorden bundne Skabninger, gaar det derimod udover. Kun ganske faa Slanger, næppe nok de hurtige Firben, er i Stand til at unddrage sig de fremilende Flammer; Skorpioner, Taranteller og Tusindben træffes ufeilbarligt af dem eller falder, saaledes som de opskræmte flyvende Insekter, som Ofre for de Fjender, der er fremlokkede af Ilden, men er i Stand til at byde den Trods. Saa snart der paa Steppen hæver sig en Røgsky, der bestandig vokser, kommer fra alle Kanter de Fugle, som lever af Krybdyr og Insekter, frem i store Masser, i Særdeleshed Slangeørne, Sang- og Kærhøge, Taarnfalke, Storke, Biædere og Taarnsvaler, for at anstille Jagt paa de Firben, Slanger, Skorpioner, Edderkopper, Skalbakker og Græshopper, der er opskræmte af Ilden og flygter for den. Foran den lange Ildlinie svæver ubekymret Sekretærer og Storke, over den de letvingede Falke, Biædere og Svaler, og alle faar et rigt Bytte. Deres Jagt varer saa længe Steppen brænder, og Branden finder Næring, saa længe Stormen bærer den videre; først naar Vinden er stillet af, slukkes Flammerne.

Saaledes renser Steppehyrden sine Græsgange for Ukrudt og Utøj; paa denne Maade forbereder han Jorden til ny Vækst. Den befrugtende Aske bliver liggende paa Jorden, den livsbringende Regn blander den med Muldet, og nyt kraftigt Grønsvær spirer op efter den første Uvejrsregn. Med denne indfinder de af Ilden bortjagede Dyr sig igen i deres gamle Tilholdssteder, og efter at have døjet den forløbne Vinters Møje og Besvær og de sidste Dages Rædsler, glæder de sig atter ved Tilværelsen.

Afrikas Urskove og deres Dyreverden.

Hvor rig den afrikanske Steppe i Virkeligheden end er og særlig forekommer én at være, naar man sammenligner den med Ørkenen, viser den dog intet Steds det yppige Planteliv, som er betegnende for Tropelandene. Ganske vist nyder den overalt godt af det livsbringende Vand; men Virkningen deraf varer altfor kort, til at den kan blive af varig Gavn. Med Regnens Ophør er det forbi med den fremaddrivende Kraft, og Hede og Tørke ødelægger, hvad den har skabt. Derfor kan der paa Steppen kun trives saadanne Planter, hvis Liv er til Ende paa nogle faa Uger, medens de, der er i Stand til at overleve Aarhundreder, ikke opnaar fuld Udvikling. Kun i lavere Egne, der gennemstrømmes af aldrig svigtende Vandløb og regelmæssigt vandes saavel af disses Bølger som af Regnen, Egne, hvor Solskin og Vand, Varme og Fugtighed virker sammen, udvikles og vedligeholdes Tropernes vidunderlig rige Planteverden. Her opvokser der Skove, der i Pragt og Skønhed, Storartethed og Rigdom næppe staar tilbage for de mest begunstigede Landes paa lavere Bredegrader; ja Urskove i Ordets virkelige Betydning, der uden Menneskers Medvirkning opstaar og forgaar, ældes og forynges, endnu den Dag i Dag er aldeles overladte til sig selv og muliggør et overordenlig rigt Dyreliv.

Sydfra bærer Foraarsstormene de regnsvangre Skyer hen over Afrikas Nord for Ækvator liggende Lande; derfor fremtræder disse Skove ikke straks og pludselig for den fra Nord kommende rejsendes Blikke, men bliver først lidt efter lidt til det, de er, og i højere Grad, jo længere man trænger frem sydpaa. Jo mere man nærmer sig Ækvator, jo skarpere Lynene flammer, jo højere og mere vedholdende

Tordenen ruller, jo hæftigere Regnskyllene falder, desto yppigere trives alle Planter, i desto rigere Former optræder Dyreverdenen; jo tidligere Regntiden begynder, desto længere varer den, desto vidunderligere er dens Virkninger. I nøjagtig Overensstemmelse med den tiltagende Fugtighed tiltager Skovene i Udstrækning, Tæthed og Højde. Ud fra Flodbredderne bemægtiger Planteriget sig det indre af Landet, og fra den tæt bevoksede Jord lige op til de højeste Kroner fylder de alle Mellemrum. Træer, som man andet Steds har set som smaa Dværge, vokser her op til Kæmper; bekendte Arter bliver til Støtte for endnu ubekendte Snylteplanter, og mellem dem kæmper en hidtil uset Planteverden sig frem op imod Lyset. Men ogsaa her, i det mindste i Skovenes nordlige Bælte, virker Vinterens Glød og Tørke saa mægtigt, at de periodisk tilintetgør Træernes Bladdragt og fordømmer i det mindste de fleste af dem til fuldstændig Hvile for nogle Uger. Saa meget tydeligere klinger derfor Foraarets Raab gennem den slumrende Skov, saa meget kraftigere rører sig efter en saadan Vinterdvale det Liv, som den frugtbringende Aarstids første Regnskyl fremmaner.

Jeg skal vælge Foraaret i disse Lande, for, saa godt jeg kan, at skildre deres Urskove. Regnskyernes Herold og Bærer, Sønden-vinden, maa endnu i Strid med de svale Luftstrømme fra Nord, om Skoven skal aabenbare hele den Herlighed, hvori den kan fremtræde; og paa en af dens Pulsaarer, paa en Flod, maa man trænge ind i den, om man vil lære dens rigeste Liv at kende. Den i Habesch-Bjærgene udspringende Asrakh eller »Blaa Nil« maa vælges dertil; thi med den er forbundet de herligste Naturbilleder, jeg nogen Sinde har set i mit lange Rejseliv, og her turde jeg være en bedre Vejviser end paa mangt et andet Sted; hvorvidt jeg imidlertid ogsaa, som jeg kunde have ønsket, kan være en Skovens Tolk, derom tvivler jeg højligt. Thi Urskoven er en Verden, fuld af blændende Glans og æventyrlig Pragt, et Vidunderrige, hvis Skatte intet Menneske endnu har lært fuldstændigt at kende, langt mindre hævet, et Skatkammer, som har uendelig meget mere at skænke, end man kan modtage, et Paradis, hvori Skabelsen hver Dag synes at fornyes, en Tryllekreds, indenfor hvilken der, for den, som træder derind, uophørligt oprulles storartede og idylliske, alvorlige og muntre, lyse og mørke Billeder, et af Tusinder lige tiltalende Enkeltheder bestaaende, uendelig

mangeformet og dog harmonisk sammensmæltende Hele, som trodser enhver Beskrivelse.

Et lille, til Rejsebaad forvandlet let Fartøj, et saadant, som man netop finder i Khartum, den ved de to Nilarmes Sammenløb beliggende Hovedstad i det østlige Sudan, fører os hen ad den højt svulmende Asrakh. Haverne omkring de sidste Huse i Hovedstaden forsvinder og Steppen strækker sig lige ud til Flodbredderne. Hist og her ser man endnu en By af enkelte Hytter, der undertiden ligger ret venligt dækkede af Mimoser, undertiden er omgivne og omsluttede af Slyngplanter, der hænger ned fra de omstaaende Træer; men forøvrigt rundt om intet andet end den bølgende Græsskov og de faa Træer og Buske, der hæver sig over Steppen. Men allerede efter en kort Sejlads har Skoven bemægtiget sig Bredden og strækker sine med Torne bedækkede Grene ud over Vandet. Fra nu af gaar Sejladsen kun yderst langsomt. Modvinden forhindrer, at der føres Sejl, Skoven, at Baaden bliver trukken op ad Floden. Med Baadshager skyder Matroserne Fartøjet frem Fod for Fod, og kun naar en af dem i den tætplantede Mur ved Strandbredden opdager en lille Aabning, hvor han kan sætte Foden, styrter han sig i Floden med Træklinen mellem Tænderne, anbefalende sit Legeme til Muhsa, alle søfarendes Skytshelgen, og anraaber hans Hjælp mod de her talrige Krokodiller, svømmer op imod Strømmen til det udsete Sted, slaar Tovet omkring en Træstamme og lader saa sine Kammerater hale Fartøjet frem. Paa denne Maade arbejder Folkene fra tidlig Morgen til silde Aften, og naar Dagen endelig er forbi, har de maaske befordret den rejsende en eller højst et Par geografiske Mil. Ikke desto mindre gaar Dagen alligevel, uden at den, som har lært at se og høre, finder Sejladsen langsom eller kedelig. For Naturforskeren saavel som for enhver opmærksom Iagttager har hver Dag noget nyt at vise, for Samlere de mangfoldigste Ting at byde.

Endnu kan man fra Tid til anden træffe paa Spor af Mennesker. Den, der fra Flodbredden følger disse Spor, kommer ad en smal, ai tæt Krat paa begge Sider snævert begrænset Sti til en mærkelig lille Folkestammes Boliger. Det er Hassanierne, der her har deres Hjem. Hvor Træerne i Skoven staar mindre tæt, og disse ikke hvælver deres Kroner i tre eller fire Etager over hinanden, men bestaar af højstammede, skyggefulde Mimoser, Kigelier, Tamarinde- og

Abebrødtræer, har de rejst deres nydelige, teltlignende Hytter, der i Form afviger fra alle andre i Sudan. Hassanierne betyder: Hassans Ætlinge, og Hassan: den skønne, og Stammen bærer sandelig ikke med Urette dette Navn. Thi Hassanierne er ubetinget de smukkeste Mennesker, der bor indenfor det nedre og mellemste Flodomraade; særlig overtræffer Kvinderne alle øvrige Sudanesere i Henseende til Vækst, regelmæssig Ansigtsform og lys Hudfarve; Mænd og Kvinder holder ogsaa fast ved en Mængde mærkværdige gamle Sæder og Skikke, som andre Mennesker ganske vist rigtigere vilde kalde Uskikke. Hassanierne er derfor ligesaa berømte som berygtede, søges ligesaa meget som de skyes, bliver ligesaa lovpriste som spottede, ligesaa fejrede som oversete. Den fordringsfri fremmede, som vil studere Folkenes Sæder og Skikke, vil altid finde Interesse i Studiet af dem, om ikke for deres Skønhed saa i det mindste for deres Behagesyges Skyld, som maa forekomme én i høj Grad komisk. Denne fremtræder langt mindre dulgt end den Selvbevidsthed, som Skønheden skænker: de vil og skal behage. At kunne bevare deres Skønhed er deres højeste Stræben og af større Betydning for dem end nogetsomhelst andet. For at undgaa Solens Brænden, som kunde gøre deres lyse Hud noget mørkere, holder de sig i Skovens Skygger, nøjes med nogle faa Geder, foruden Hundene de eneste Husdyr, som den tillader dem at holde, og forsmaar den Rigdom, som talrige Kvæg- og Kamelhjorde skænker deres paa Steppen omkringvandrende Stammefrænder; for ikke ved Arbejde for tidligt at forringe deres Tillokkelser er det dem frem for alt magtpaaliggende at skaffe sig Slavinder, der maa spare dem for alle besværlige Sysler. For at pryde Ansigt og Kinder taaler de allerede som smaa Piger standhaftigt de Smærter, Moderen volder dem, naar hun med Kniven skærer tre dybe, parallele, lodrette Saar i deres Kinder for at frembringe ligesaa mange dybe Ar, eller naar hun med en Naal stikker gennem Huden paa Panden, Kinderne og Hagen og gnider Indigopulver ind i Saaret, for at de kan komme til at pynte sig med de blaa Snirkler, de sætter saa stor Pris paa: for ikke at ødelægge deres skinnende, ligefrem blændende hvide Tænder nyder de altid Maden lunken; for saa længe som muligt at kunne bevare deres yderst kunstige Haarpynt, der bestaar af Hundreder af fine Piske, rigeligt indfedtede og sammenklæbede med arabisk Gummi, forsmaar

de ethvert andet Støtte for Hovedet end et smalt Træstel i Form af en Halvmaane, paa hvilket de under Søvnen hviler Hovedet; for at tilfredsstille deres Skønhedssans, muligvis ogsaa for at kunne betragtes og beundres af enhver Beboer eller besøgende i deres lille Samfund, hittede de paa den ejendommelige Bygningsmaade, der er anvendt ved deres Hytter.

Disse kan maaske nærmest sammenlignes med vore Markedsboder. Gulvet, som bestaar af tætte, indtil hverandre liggende, indbyrdes forbundne Planker af en Tommes Tykkelse, hviler paa en Pælebygning, som hæver sig omtrent tre Fod over Jorden og vanskeliggør alt krybende Utøj Adgangen til Beboelsesrummet, ligesom den ogsaa beskytter mod Jordbundens Fugtighed; Væggene bestaar af Maatter, Taget over den aabne Nordside af vandtæt Tøj, som er vævet af Gedehaar. Pynteligt flettede Maatter af Palmebladetrevler dækker Gulvet; fine flettede Arbejder, Muslingguirlander, vandtætte, flettede Kurve, Lerkar og Drikkeskaale, tilvirkede af den ene Halvdel af Flaskegræskarret, Bægere, ligeledes flettede Madskaale med Laag og lignende Sager pryder Væggene. Alle Husredskaber er ligesaa smukt forarbejdede som net og propert holdte; Ordenen og Renligheden overalt i Hytten falder saa meget mere i Øjnene, som begge er saa sjældne.

I en saadan Hytte tilbringer og bortdrømmer Hassanierkvinden sine Dage. Smykket paa det bedste, med Hud og Haar indsmurte med vellugtende Salver, Overkroppen indhyllet i et langt, tyndt og gennemsigtigt Stof, den nederste Del af Legemet i en Slags Kjole eller Skørt, Fødderne beklædte med omhyggeligt forarbejdede Sandaler, Halsen og Barmen smykket med Kæder og Amuletter, Armene med Ravspænder, sidder hun skjult i Skyggen og fryder sig over sin Skønhed. Hendes lille Haand er beskæftiget med et eller andet Fletværk, et Husredskab eller et Klædningsstykke; haandterer maaske ogsaa kun Tandbørsten, en i begge Ender udtrevlet Rod, der er fortræffeligt egnet til sit Brug. Alt Arbejde, som hører til selve Husholdningen, paahviler Slavinden; hele Besværet med den lille Hjords Tilsyn og Pasning den tjenstvillige og overfor sin Gemalinde overordenlig svage Ægtefælle. Vel gennemtænkte, ejendommelige Ægteskabskontrakter, som er almindelige i deres Stamme, og som trods alle Magtsprog og Indgreb af Landets Herskere vedblivende opretholdes, tildeler hende uhørte Rettigheder. Hun er i Ordets mest

uindskrænkede Betydning Herskerinde, Herskerinde selv over sin Mand, i det mindste saa længe som hun er i Besiddelse af sine personlige Ynder; først naar hun falmer og bliver gammel, maa ogsaa hun gøre sig fortrolig med Forgængeligheden af al jordisk Herlighed; men indtil den Tid gør hun, hvad hun finder for godt, ene og alene hæmmet ved de af hende selv indrømmede Grænser for hendes Frihed. Saa længe Trækronerne omkring hendes Hytte ikke skænker den dybeste Skygge, forlader hun ikke sin Bolig, men hilser derfor ogsaa alle og enhver, i Særdeleshed enhver fremmed, som aflægger hende et Besøg, hjærteligt velkommen og udøver, med eller uden sin Mands Medvirkning, en næsten grænseløs Gæstfrihed, Stammens Hæder. Først naar Aftenen sænker sig over Skoven, begynder hendes egenlige Liv. Allerede inden Solen er gaaet ned, bliver der Liv og Bevægelse i det lille Samfund. Den ene Veninde hilser paa den anden; andre Kvinder kommer til; de øvrige hidlokkes af Trommer og Cither, og slanke og smidige Skikkelser stiller sig op til glade Danse. Fine Hænder sænker Drikkeskaalene ned i den buede, med Merisa eller Durraøl fyldte Urne for ogsaa at glæde Mandens Hjærte. Gamle og unge strømmer sammen og fejrer deres Aftenfest med desto større Glæde, naar denne beæres med en fremmeds Nærværelse. Stor er alle Sudaneseres Gæstfrihed, men saa overordenlig som Hassaniernes ingen anden Stammes.

Paa Rejsen træffer man endnu nogle Gange paa disse Skovhyrders Samfund, nu og da ogsaa paa andre Sudaneserbyer; omsider efter en næsten maanedlang Sejlads kommer man til det Omraade, man vil naa. Paa begge Flodbredderne hindres det spejdende Blik i at skue dybere ind i Landet. I denne Egn findes der ingen Menneskeboliger, hverken Marker eller Byer, ikke engang temporært beboede Lejrpladser; i disse Skove har Ekkoet ikke baaret Lyden af Øksen endnu videre, eftersom Mennesket her endnu ikke har forsøgt at bruge den. I dem bor, saa godt som uantastede, ene og alene Ørkenens Dyr. Uigennemtrængelige Hække lukker dem ude fra Floden og umuliggør ethvert Forsøg paa derfra at betræde deres Indre. Alle Schatteringer i grønt maler Billederne i disse Skove, der snart forekommer én hjemlige, snart fuldstændig fremmedartede: lysgrønne Mimoser danner selve Grundtonen, sølvglinsende Viftepalmer, mørkegrønne Tamarindekroner, lysgrønne Kristtornbuske træder livligt

frem derimod; uendelig forskelligt formede Blade svajer og sitrer, bevægede af Vinden, skinner og funkler, idet de snart viser sig fra én, snart fra en anden Side for det ligesaa overmættede som blændede Øje, der forgæves bestræber sig for at komme paa det Rene med dette Virvar af Blade, at adskille det Heles Enkeltheder fra hverandre. Milevidt er begge Flodbredder paa denne Maade bevoksede, lige tæt og storartet, lige uigennemtrængeligt.

Da aabner der sig pludselig en Sti, muligvis ogsaa en bred Vej, som synes at føre til det Indre af Skoven. Men forgæves søger man paa denne efter et Aftryk af en Menneskefod; Mennesker har ikke banet denne Vej, det er Skovens Dyr, som har nedtrampet den. En Elefanthjord har maaske taget Vejen gennem den sammenfiltrede Tykning, for fra de vandløse Højder at naa ned til Floden. Følgende efter hverandre i en lang Række, gennembryder de vældige Dyr uimodstaaeligt den tætte Smaaskov, og kun de tykkeste og højeste Træer kan faa dem til at vige til Side. Hindrende Grene og Stammer, saa tykke som et Mandslaar, bliver bøjede af, afkvistede og kastede til Jorden, efterat alt spiseligt paa dem er blevet fortæret; Buskene, der i rigt Maal bedækker Jorden, bliver rykkede op med Rode, anvendte paa samme Maade og kastede til Side, og Græs og Smaaplanter nedstampes og tiltrampes. Hvad de første har levnet, bliver Offer for dem, der kommer efter, og saaledes opstaar der en tilgængelig Vej, der i Reglen fører dybt ind i Skoven. Andre Dyr sørger for, at den bliver bedre tiltrampet og fuldstændig passabel. Ad en saadan Vej trænger den om Natten opstigende Flodhest ind i Skoven for at græsse; af den betjener Næshornet sig for at naa et Vandingssted; ad den drager den ondskabsfulde Bøffel fra Højderne ned i Dalene og tilbage igen; ad den drager Løven gennem sit Jagtdistrikt; paa den kan man møde Leoparden, Hyænen og andre af Skovens Rovdyr. Vi betræder den og drager fremad.

Efter kun at have gaaet nogle faa Skridt, er vi paa alle Sider omgivne af den storartede Skov. Men ogsaa her synes det forgæves at søge at skælne de forskellige Stamme-, Gren-, Ranke- og Løvmasser fra hverandre. Som en Mur staar Skoven paa begge Sider af en saadan Vej. Uafbrudt møder man tæt sammenslyngede, endog for Øjet utilgængelige Buskadser, der overalt bedækker Jorden; hvorsomhelst der findes et lille Rum under disse, spirer der allehaande

Græsarter op og danner endnu en Urskov under Smaaskoven; over disse strækker højere Buske og lavstammede Træer deres Bladhang og Kroner til alle Sider; over dem udfolder højere Træer deres Toppe; og ovenover disse optaarner endelig Skovenes mægtige Kæmpetræer sig. De allerfleste Buskarter er tæt besatte med Torne, de ovenover dem opstigende Mimoser bevæbnede med lange, haarde og spidse Takker, endog Græsset bærer borlignende, finttakkede Frøkapsler eller Aks, besatte med smaa Hager, saa at ethvert Forsøg paa at afvige fra Vejen støder paa Tusinder af Hindringer. En nedskudt Fugl, som i Faldet kommer til at sidde fast i en af de nærmeste Buske, gaar tabt for Skytten, da denne ikke kan naa til den Busk, hvori Fuglen hænger, uden ganske overordenlige Manipulationer, der er altfor vidtløftige i Forhold til Byttet; det Vildt, som lige for Jægerens Øjne gemmer sig i en Busk, er reddet, da Jægeren ikke længer kan opdage det. En henved ni Fod lang Krokodille, som vi en Gang jog op i Skoven, undgik os, da den i en Busk, der tilfældigvis stod alene, forstod saa fuldstændigt at unddrage sig vore Blikke, at vi ikke engang kunde se et Skæl af den og saaledes heller ikke kunde komme til at affyre et Skud.

Stadig, men forgæves, søger man at beherske den overvældende Masse af nye Indtryk, at fatte og skille det ene Billede fra det andet, med Blikket at følge et Træ fra Jorden lige op til Toppen, at adskille det ene Træs Blade fra det andets. Fra Floden var det dog muligt at adskille de lysgrønne Tamarinder fra de forskellige Arter Mimoser, der omgav dem, at genkende Kigeliaen, der noget minder om vor Elm, at glæde sig ved Synet af en Palmekrone, der skød op over den øvrige Skov; her i Skoven smælter derimod alle Enkeltheder sammen til ét eneste uopløseligt Totalbillede. Der bliver paa én Gang lagt Beslag paa alle éns Sanser. Fra den samme Løvhvælving, som Øjet søger at gennemtrænge, udstrømmer de nu blomstrende Mimosers balsamiske Duft, lyder et uafbrudt Kaos af de mest forskelligartede Røster og Toner, fra Marekattens Gurglen eller Pappegøjens Skrig til den klangfuldeste og herligste Fuglesang og de omkring de blomstrende Træer sværmende Insekters Summen; ikke mindre, om end ikke paa den behageligste Maade, sættes ens Følesans i Virksomhed ved de utallige Torne og Takker, og selv Smagen

kan forsøge sig paa en eller anden, muligvis tilgængelig, men ganske vist kun lidet eller aldeles ikke tiltalende Frugt.

Endelig frembyder der sig, naar man kommer længere ind, et enkelt bestemt Billede. Mægtig i hele sin Bygning, en Kæmpe lig, selv ud i de finere Grene, hæver der sig et Træ over de utallige Planter, som omgiver dets kolossale Fod; som en Kæmpe trænger det sig frem, skaffer sig Plads for Stammen og Toppen. Det er Elefanten, Tykhuden blandt Træerne, Adansonien eller de indfødtes Tabaldie, Boababen eller Abebrødtræet. Forbavset bliver man staaende for at betragte Kæmpen; thi et saadant Syn, som dette Træ frembyder, maa Øjet først vænne sig til, inden det formaar at opfatte alle Enkelthederne i Helet. Man tænke sig et Træ, hvis Omfang omkring Stammen ved Mandshøjde kan naa op til Hundrede eller Hundredeogtyve Fod, hvis Kviste ligner tykke Grene, og hvis yngste Skud er over en Tomme tykke; man tænke sig, at denne vældige Trækæmpe hæver sig til en Højde af henved Hundredeogtyve Fod og strækker sine nederste Grene op i Luften til næsten Halvdelen af denne Højde, og man kan forestille sig, hvilket Indtryk det maa gøre paa Betragteren. Af alle Træerne i denne Egns Urskove mister Abebrødtræet tidligst sit Løv og nyder længst godt af Vinterhvilen; i den Tid er Grenene nøgne, og fra de mindre Kviste hænger der paa lange, bøjelige Stilke Frugter, der ligner Sukkermeloner i Størrelse: et Syn, som for bestandig præger sig i éns Erindring. Men naar de store, femfligede Blade springer ud efter de første Foraarsregnskyl, udvikles og fuldendes denne vidunderlige Trækrone; naar de langstilkede Blomsterknopper, der er saa store som Roser, aabner sig mellem Bladene, forvandles den vældige Trækæmpe ligesom ved Trolddom til et uhyre Rosentræ af ubeskrivelig Pragt, overfor hvilket selv det koldeste og mest nøgterne Menneske maa føle sig dybt grebet af Beundring.

Med Adansonien kan intet andet Træ i Urskoven maale sig; i Sammenligning med den taber endog Dulebpalmen, som plejer at hæve sin Krone over alle de omgivende Toppe, i Tillokkelse og Interesse. Og dog er denne et af det indre Afrikas herligste Træer og en af dets skønneste Palmer: dens Stamme en Søjle saa skøn, at ingen Kunstner kunde skabe en skønnere, dens Krone en Kapitæl, der er en saadan Søjle værdig. Den lodret opstigende, nede ved

Jorden tykke Stamme bliver paa iøjnefaldende Maade smallere og smallere omtrent indtil Halvdelen af dens Hojde, begynder her at bue ud, bliver igen smallere og buer endnu en Gang ud under Kronen; denne bestaar af brede, henved en halv Alen store Viftebladе, hvis Stængler fra Midtpunktet gaar ud i alle Retninger og giver Kronen en i høj Grad ejendommelig Form. Under dem bryder Frugterne frem og bidrager, da de opnaar et Barnehoveds Størrelse, i væsenlig Grad til endyderligere at forøge den Pryd, som denne herlige Krone er, ikke alene for Træet selv, men for hele Skoven.

Til det kæmpemæssige slutter det æventyrlige sig, i det lever Æventyret, i det antager det Form. Denne Tanke paatrænger sig én, naar man, som det ofte er Tilfældet, ser en Adansonia, omslynget og omspundet af en af de Slyngplanter, som i rig Fylde pryder og smykker ogsaa disse Urskove. Mig har Slyngplanten stedse forekommet som et Sindbillede paa det arabiske Æventyr. Thi ligesom denne ikke synes at behøve nogen fast Jordbund for at slaa Rødder og dog spirer op derfra, men hovedsageligt henter sin Næring fra Æteren; ligesom denne snor sine Ranker fra Træ til Træ, hager sig fast ved ethvert af dem og dog stræber videre, indtil den omsider havner i Toppen, i den Top, hvor den springer ud og over den ellers blomsterløse Krone udstrør sine lysende og duftende Blomster: saaledes synes ogsaa Æventyret, hvor fast det end kan bunde i faktiske Forhold, ikke at stamme fra Virkeligheden, det griber, for at vinde i Kraft, lige op i Himlen og sender sin Digtning ud i Verden, indtil det finder et Hjærte, som opvarmes og frydes af den. Naar jeg taler om Slyngplanter, mener jeg ikke en enkelt Planteart, men indbefatter under dette Navn alle Planter, som her i tætte Spirallinier snor sig omkring en Stamme, omkranser en nøgen Top, paa ét Sted sammenkæder mange Træer, paa et andet indhyller og bekranser et enkelt med sit Grønne, i én Del af Skoven som nøgne Ranker slaar Bro fra Gren til Gren, i en anden bidrager til at spærre Vejen og desuden optræder paa Hundrede forskellige Maader, men stedse slyngende og klatrende. Deres Skønhed, den Fortryllelse, de udøver paa Nordboen, kan føles, men ikke beskrives; thi ligesom en Slyngplantes Begyndelse og Ende ofte ikke kan opdages, er det ogsaa vanskeligt at finde de Udtryk, som skulde være Begyndelsen til eller Enden paa en tilfredsstillende Skildring. Slyngplanten er haandgribeligt til Stede,

og dog unddrager den sig enhver grundigere Iagttagelse; man følger beundrende dens Rankers Bøjning uden at kunne komme paa det Rene med, hvorfra de kommer eller hvorhen de gaar; man svælger i Beskuelsen af dens Blomster uden at være i Stand til at naa dem, ofte uden at ane, at de kommer fra den. Det er den, der paatrykker Skoven Urskovens Præg og Stempel.

Og ikke blot egne Blomster bærer Slyngplanten, ogsaa med fremmede véd den at smykke sig. Paa dens Ranker hviler med Forkærlighed visse af Skovens Pragtfugle og bliver paa den en Slags levende Blomster, som langt overtræffer dens egne i Skønhed og Tiltrækning. Nu og da hænder det, at et blinkende Skin, som en Solstraale, der kastes tilbage fra en spejlblank Flade, træffer det Øje, der følger Rankerne, og drager Blikket til den Plet, hvorfra det er udgaaet. Dette Skær er da ikke andet end en reflekteret Solstraale, som træffer en Glansstærs atlaskglinsende Dragt, og ved enhver Bevægelse af den pragtfulde Fugl flyttes og kastes, snart opad, snart nedad. Henrykt over denne Fugls vidunderlige Skønhed vil man gerne nærmere studere den, give Agt paa enhver af dens Livsytringer, dersom ikke Opmærksomheden uophørligt drøges til andre Naturfænomener. Thi ogsaa her fortrænger det ene Billede uafladeligt det andet. Dér, hvor et Øjeblik før Glansstæren har vist sig, optræder umiddelbart derefter en ikke mindre glinsende og skinnende Guldgøg, en Honningsuger, der i Henseende til pragtfulde Fjer konkurrerer med Kolibrierne, et Par henrivende Biædere, en i de livligste Farver prangende Ellekrage, en ikke mindre skøn Paradissnapper, hvis lange, nedhængende mellemste Halefjer klæder den lille Fugl fortræffeligt, en Hjelmfugl, der ved hvert Vingeslag viser sine mørkt purpurrøde Vingefjer, en Tornskade, hvis skinnende røde Bryst endog overtræffer Hjelmfuglens Vinger, en ejendommeligt skabt Næshornsfugl, en Guldvæverfugl, en Paradisenke, en metalglinsende Træhærpop, en pyntelig Spætte, en bladgrøn Due, en Flok Papegøjer af samme Farve, foruden endnu mange andre af Urskovens befjerede Beboere. Urskoven er Fuglenes Yndlingsopholdssted, byder mange Hundreder og Tusinder af Arter et Hjem og fører derfor dem langt tidligere og langt oftere paa éns Vej end alle andre Dyr, som her søger Ly. Fugle bebor og opliver alle Dele af Skoven, alle de forskellige Lag af Træernes Kroner, Jorden saavel som de

højeste Toppe, de uigennemtrængelige Buske og Krat saavel som Adansoniens bladløse Grene. Mellem Græs og andre Planter, som væsenligst beklæder Jorden, baner Frankolin-, maaske ogsaa Perlehøns deres slyngede, ved uophørligt Brug nedtrampede Stier; i de lumre Løvhvælvinger under Buske og Krat har smaa Duer, i de mere aabne Dele allehaande Pragtfugle, i Særdeleshed Honningsugere og prægtige Finker, slaaet sig ned; omkring de tætteste, i hverandre aldeles indflettede, som det synes uigennemtrængelige Buske, surrer som afskudte Pile Flokke af Musefugle, der krybende og snigende sig frem véd at benytte sig af og trænge sig ind gennem enhver Aabning; paa de over Buskene og Krattet opstigende Stammer hænger og klatrer, undersøgende hver Revne i Barken, Træhærpoppe, Mejser og Spætter; paa de nederste Grene af det andet Skifte Trætoppe sidder, ventende paa flyvende Bytte, de nydelige Biædere og Ellekrager, Paradissnappere og Drongofugle; paa de tykkere Grene i det tredje Skifte hopper Hjelmfuglen legende omkring, skrider smaa Hejrer med værdige, afmaalte Skridt frem og tilbage, sover, sammenkrøbne inde ved Stammen, Hornuglen og andre Ugler; i de tætte Træers Løv flokkes Papegøjer og Skægfugle; paa de øverste Toppes Grene har Ørne, Falke og Gribbe slaaet sig ned. Hvorhen man end vender Blikket, saa mødes det af en Fugl.

Ligesom Fuglene saaledes er allestedsnærværende og udbredte overalt, træffes Øret ogsaa overalt af de mest forskellige Fuglerøster. Det lokker og kalder, piber og hvisler, fløjter og triller, kurrer og galer, skriger og knurrer, synger og slaar alle Vegne, i Højden som i Dybden, ved Middagstid som i Morgen- og Aftentimerne. Hundreder af forskellige Stemmer lyder samtidigt og mellem hverandre, forener sig ofte til en i og for sig storartet Koncert, ofte til et bedøvende Virvar af Lyde, i hvilket man forgæves søger at udskille de forskellige Toner og Enkeltheder, hvad man først lærer efter længere Øvelse. Med Undtagelse af Drosler, Bülbüler, Løvsangere, Nattergale og Drongofugle findes her ingen virkelige Sangere, men derimod en hel Del gemytlige Sladderhanke og fremfor alt en uendelig Mængde skrigende og skraalende, mere eller mindre højrøstede Fugle. Det Kaos af Stemmer, man hører i Urskoven, kan saaledes i Vellyd ikke i fjerneste Maade sammenlignes med Vaarsangen i vore Skove, men udmærker sig derimod ved enkelte Røsters Sælsomhed og

Ejendommelighed. Vilde Duer kurrer, ler og kalder, saavel oppe i Trætoppene som i de tætte Buske og Krat; derimellem sladrer Frankolin- og Perlehønen, Papegøjer stemmer i, Ravnen skriger, Skrigefuglen forsøger saa tro som muligt at efterligne en Flok Marekattes besynderlige, gurglende Toner, medens Hjelmfuglen frembringer Lyde, der minder om en Bugtalers Stemme; Skægfuglene udstøder en højlydt, langtrukken Piben eller foredrager i Kor en saa indviklet og dog saa udtryksfuld Sang, at man maa regne den til Skovens mest karakteristiske Naturlyde; endog de skinnende Glansstære synger paa deres Maade, idet de med uendelige Gentagelser kæder til hverandre, forbinder med hverandre og sammensmelter de faa hæse, snart skrigende, snart pibende, snart skrattende Lyde, som de har at raade over; den pragtfulde Skrigeørn, som bor ved alle Vandløb i Skoven, bærer sit Navn med Rette. Højest oppe i en Trætop sidder de indfødtes »Abu Tok«, en lille Næshornsfugl, udstøder sit »Tok« og ledsager hver Lyd med en dyb Bøjning af Hovedet, der er tynget af det uforholdsmæssigt store Næb; kun denne ene Lyd har den i sin Strube, og med denne maa den tolke sine Følelser for sin udkaarne, lige saa godt, som naar Nattergalen gør sin Kærlighedserklæring i sine henrivende Sange. Den varme Følelse i dens Bryst kæmper efter Udtryk. Stedse hurtigere og hurtigere følger de enkelte Raab, hastigere og hastigere de hertil hørende Bøjninger, indtil det tunge Hoved ikke kan længere, men trænger til Hvile, og den ejendommelige Sang tier for nogle Minuter, for straks efter at begynde igen paa samme Maade. Fra den uigennemtrængelige Smaaskov lyder Skovibisens Stemme, der fylder Tilhøreren med en sagte Gysen. Det er en Klagesang af den sørgeligste Art, som denne giver til Bedste; det lyder, som om et lille Menneskebarn langsomt blev pint til Døde, som om det blev langsomt ristet under en svag Ild og lydeligt jamrede sig over sine Pinsler, thi langt udtrukne Klagelyde veksler med høje Raab, heftige Skrig med hendøende Klynken. Fra de højere liggende Dele af Skoven, hvor denne omslutter smaa aabne Pladser, smætrer Krontranens malmfulde Trompettoner, med hvilke disse Fugle akkompagnerer og opliver de smukke Danse, de opfører til Ære for Hunnen, og som vækker Genlyd i Skoven og i Struben paa alle andre Fugle, der, ligesom de, er udrustede med højtlydende Stemmer, saa at dens Røst fremkalder nye Skrig fra en Masse andre Fugle. Saaledes

synger nu enhver med Stemme begavet Fugl med sit Næb, og en Strøm af de mest forskelligartede Lyde overdøver for nogle Øjeblikke alle enkelte Stemmer. Men ikke alene de forskellige Arter af Skovens befjerede Beboere bidrager i Fællesskab til Koncerten, ogsaa de forskellige Køn af samme Art forener sig om at udføre hver sit Sangparti. Ligesom de ovennævnte Skægfugle istemmes Sangen samtidig af Drosler, Skrigefugle, Frankolin- og Perlehøns, og derved forklares disse kunstige Tonesatser, som gør sig gældende i det almindelige Virvar af Triller og Lyde. Nogle Fuglearter, særlig af Tornskadeslægten, musicerer imidlertid paa en anden Maade, idet Hannerne og Hunnerne af samme Par foredrager hver sin Strofe. Hannen af den ene Art, som jeg netop lærte nærmere at kende, nemlig den skarlagenrøde Tornskade, synger en kort Strofe, som minder om Pirolens Hvislen; en anden Fløjtefugt foredrager tre klokkerene Fløjtetoner, som træffer Terts, Grundtone og Oktav; umiddelbart derefter kommer Hunnens Svar, i begge Tilfælde en ubehagelig Skrigen, der er vanskelig at beskrive, men saa taktfast og sikker, som om Fuglene havde gaaet i Skole hos en Tonekunstner. Nu og da hænder det, at Hunnen begynder, og skriger fem, seks Gange, inden den faar Svar; derpaa falder Hannen atter ind, og begge synger saa afvekslende hver sit Stykke. Jeg har ved Forsøg overbevist mig om begge Køns Samvirken; undertiden har jeg skudt Hannen, undertiden Hunnen, og altid fundet, at kun det overlevende Køn har ladet sig høre. Desværre savner man ogsaa i disse, i Begyndelsen fængslende Toner den Righoldighed og Afveksling, ved hele Stemmevrimlen den Vellyd og den Samklang, som udmærker Fuglesangen i vor Hjemstavns Skove; men et storartet og kraftigt Tonebillede er det dog, Urskoven byder paa, naar om Foraaret alle de Hundreder og Tusinder af forskellige Stemmer lyder mellem hverandre, Millioner Insekter sværmer omkring de blomstrende Træer og fremkalder en bedøvende Surren, utallige Slanger og Firben rasler i det tørre Løv, og snart Ørnens høje, men fra Højden klangfuldt lydende Skrig, snart Krontranernes og Perlehønsenes Trompettoner den ene Gang efter den anden overdøver alle øvrige Røster; naar straks derpaa i umiddelbar Nærhed af Tilhøreren en Løvsanger foredrager sin nydelige lille Sang, og en af de toneangivende Skrighalse endnu en Gang tager fat for at vække Genlyd i Tusinder af Struber.

Bliver man mere fortrolig med og hjemme i Urskoven end man i Begyndelsen har vovet at haabe, saa giver denne Lejlighed til Indblik i Dyrenes og da nærmest Fuglenes Familieliv. Endnu hersker Foraaret og med den Kærligheden i alles Hjærter. De synger og næbbes, bygger paa deres Reder og ruger. Selv fra Bredden kan man iagttage adskillige Arter Rugekolonier.

I en tilstrækkelig Højde over Havvandets øverste Flodmærke, paa et stejlt Sted ved Flodbredden, har Biædere gravet deres snævre, men dybe Huler, der i den inderste Ende er udvidet som en Bagerovn. Hele Kolonien er sammentrængt paa en Flade af nogle faa Kvadratalen, skøndt der dog her har slaaet sig ned, i det mindste tredive, i Reglen firsindstyve til Hundrede Par: de cirkelrunde Indgange til Hulen, med en Diameter af halvanden til to Tommer, ligger højst i seks Tommers Afstand fra hverandre. Man kan næppe forstaa, hvorledes det er muligt, at det ene Par kan skelne Indgangen til sin Hule fra det andet Pars; og dog flyver de letvingede, kvikke Fugle, selv naar de kommer flyvende langt borte fra, den lige Vej ind i deres rette Hule, uden i mindste Maade at betænke sig; deres overordenlig skarpe Blik, som paa Hundrede Skridts Afstand opdager den surrende Flue, bedrager dem aldrig. Den travle Virksomhed i deres Koloni frembyder et ualmindelig interessant Skuespil. Alle Træer og Buske i de nærmeste Omgivelser er prydede med mindst et Par af de smukke, selskabelige Fugle; paa enhver Kvist, der egner sig til Udkigspost, sidder der et Ægtepar, og enhver af Ægtefællerne nærer den ømmeste Deltagelse for alt, hvad der vedrører den anden. Foran Rugehulerne gaar det til paa samme Maade som foran en Bikube: nogle kryber ud, andre ind; nogle kommer, andre flyver bort; mange sværmer uafbrudt foran Indgangen til Rugehulerne. Først ved Nattens Frembrud, naar alle ligger i deres Huler, bliver der tyst og stille.

Paa andre Steder ved Stranden, hvor højstammede Træer hælder sig ud over Vandet, eller hvor Vandet, naar det er højest, flyder omkring dem, har Væverfugle slaaet sig ned. Ogsaa de ruger altid i Selskab, men bygger frit svævende Reder, der er fæstede ved de yderste Ender af Grenene og yderst kunstigt sammenflettede af Græsstraa og Plantetrævler. Ingen lysten Marekat, ingen anden rovbegærlig Fjende, ikke engang en Slange, kan nærme sig deres Rede

uden at risikere at falde i Vandet. Mindst tre, men i Reglen fyrretyve til tredsindstyve Væverfugle ruger i samme Træ, og deres Rede giver derfor dette et yderst ejendommeligt Udseende, ja giver endog Landskabet et særegent Præg. I Modsætning til hvad Tilfældet er med andre Fugle, er det ikke Hunnerne, der bygger, men Hannerne, og de gør det med en saa overvættes Iver, at de endog skaffer sig noget at sysle med, selv naar det virkelige Behov tilfulde er afhjulpet. De kommer flyvende med et Græsstraa eller en udrevet Plantetrævl i Næbet, hænger sig med Fødderne i Kvistene eller selve Reden, holder sig ved hurtige Vingeslag i denne Stilling og arbejder og bygger med det medbragte Materiale under stadig Sang. Saa snart en Rede er bleven færdig, saavel udvendig som indvendig, giver de sig straks i Færd med en anden, tredje, nedriver endog undertiden de, som allerede er færdige, blot for at faa tilfredsstillet deres Byggelyst, og bliver ved paa denne Maade, lige indtil den imens rugende Hun lægger Beslag paa deres Hjælp ved Ungernes Opfødning og Opfostring. Denne Virksomhed sætter stort Liv og Røre i hele Kolonien, og de guldgule, kvikke og nydelige Fugle, der hænger og sidder i de mest forskellige Stillinger, bliver til en virkelig Pryd for det alene af deres Reder smykkede Træ.

I Mimoserne, der i den almindelige Rugetid staar uden Løv, har andre Slags Væverfugle opført Bygninger, der i Forhold til Fuglens Størrelse — den er ikke større end en almindelig Stær — maa anses som uforholdsmæssig store og storartede. Deres Reder er indrettede helt oppe i de tornebesatte Mimosers mindste Grene og bestaar paa Ydersiden udelukkende af tornede Kviste, er over tre Fod lange, halvt saa høje og brede og indeholder tilstrækkeligt rummelige Boliger, hvortil der fører ofte krumme Rørgange, der svarer til Fuglens Størrelse, men er utilgængelige for andre Dyr. Ogsaa i disse Træer, omkring disse Reder, hersker der stort Liv og travl Virksomhed.

Inde i selve Skoven støder man, naar man har Øjnene med sig, overalt paa Fuglereder, hvor vanskeligt det end ofte kan være at opdage dem. Smaa Finker f. Eks. bygger Reder, der i en overraskende Grad ligner smaa Bunker tørret Græs, der er ført sammen af Vinden, men indeni har et blødt og varmt, fjerbeklædt Rugekammer; andre Fugle vælger Bygningsstof af fuldstændig samme Farve som Omgivelserne; atter andre bygger slet ingen Reder, men

lægger deres jordfarvede Æg uden mindste Underlag paa den bare Jord. Der er nu lagt Beslag paa alle Huller i Træerne, og Spætter, Skægfugle og Papegøjer er ivrigt sysselsatte med at lave nye eller i det mindste udvide de gamle og indrette dem til Rugepladser, medens Næshornsfuglene atter er i Færd med at tilkline de Indgange, der synes dem for vide. Disse sidstnævnte Fugle udmærker sig særligt ved deres ejendommelige Maade at gaa til Værks paa under Rugningstiden og turde derfor fortjene særlig Omtale.

Naar det er lykkedes Næshornsfuglen efter ivrigt og udholdende Frieri at erhverve sig en Mage, opsøger den med denne en passende Hulning til dér at kunne ruge. Har den fundet en saadan, udvider den med stort Besvær denne med sit plumpe Næb, saafremt det gøres fornødent. Derpaa ruster Hunnen sig til at lægge sine Æg, og nu tillukker de to Ægtefæller — Hunnen arbejdende indefra, Hannen udefra — Indgangen, paa en lille Revne nær, som er akkurat saa vid, at Hunnen kan stikke Spidsen af Næbet ud gennem den. Ganske skilt fra Yderverdenen og indelukket i sit lille Kammer, ruger nu Hunnen paa sine Æg, og det paahviler Hannen at levere Føde, ikke blot til den indmurede Mage, men senere ogsaa til de af Æggene fremkomne, hurtigt voksende Unger, der er i Besiddelse af en overordenlig god Appetit, indtil disse sidste er blevne flyvefærdige, og Moderen indefra aabner Indgangen. Hele Familien træder da, vel ved Magt og i fuld Fjerdragt, ud i Verden for derefter at befri Ægtefællen og Faderen, der under Arbejde og Bekymring for at underholde en saa talrig Familie er bleven afmagret til et Skelet, for al videre Omsorg og Besvær.

Den samme venlige Omtanke for Familien lægger ogsaa Skyggefuglen for Dagen: en stille Skovbeboer, der minder om Storken, er omtrent saa stor som en Ravn og hovedsagelig er i Virksomhed om Natten. Dens kæmpemæssige Rede, som maa regnes blandt de allermærkeligste, er i Reglen anbragt i ringe Højde over Jorden, hvor Træstammen deler sig eller ogsaa paa Kronens nederste, tykkere Grene, der har tilstrækkelig Bæreævne; thi i Omfang og Vægt overtræffer de de største Rovfugles Reder, har tidt en Diameter af to til tre Alen og bestaar af tykke Grene og Kviste, der formelig er sammenmurede med Ler. Den, der ikke tilfældigvis iagttager, hvorledes Skyggefuglen flyver ud og ind, kan ikke komme paa den Tanke, at

disse Reder er hule, men vil snarere anse dem for at tilhøre større Rovfugle, saa meget mere, som Ørne og Ugler ikke sjældent benytter Taget paa disse Reder til Rugeplads. Men er man gennem deres virkelige Bygmester kommen under Vejr med det rette Forhold, og undersøger man dem nærmere, finder man, at de indeholder tre fuldstændig adskilte Rum, der kun er forbundne med hverandre ved Krybehuller; disse Rum viser sig ved nærmere Iagttagelse at være Fuglens Forværelse, Spisesal og Soveværelse. Det sidstnævnte eller inderste Rum ligger noget højere end de to første Afdelinger, saa at i Nødstilfælde det Vand, som mulig er trængt ind i Rummet, kan løbe af; hele Reden er saa fortræffeligt bygget, at ikke engang de heftigste, mest vedholdende Regnskyl kan gøre den nogen synderlig Skade. I Soveværelset ligger paa et blødt Leje af Siv og andre Plantestoffer de tre til fem hvide Æg, som Hunnen ruger; i det mellemste Rum samler Hannen imidlertid rigeligt Forraad af allehaande Fødemidler, saasom fangede Fisk, Frøer, Firben og andre Lækkerier, saa at Hunnen ikke behøver at gøre sig mindste Ulejlighed med at skaffe Føde, men altid har fuldt op; i det yderste Rum staar eller ligger Hannen, naar den ikke er ude efter Føde, for at holde Vagt eller gøre den rugende Hun Selskab, indtil de opvoksende Unger lægger Beslag paa begges Virksomhed.

Skyggefugle og Ørne eller Hornugler er ikke de eneste Eksempler paa, at forskelligartede, i Henseende til Skikke og Vaner fra hverandre afvigende Fugle kan bo sammen som gode Naboer. Paa den statelige Dulebpalmes brede, vandret fra Stammen udgaaende, vifteformige Blade findes den ligesaa hurtige som rovbegærlige Dværgvandrefalks Rede og Guineaduens Rede saa tæt ind til hinanden, at Falken kun behøver at strække Kløerne ud for at gribe en af Naboens Unger; den gør det imidlertid ikke, da den kun bryder sig om flyvende Fugle. Og saaledes opvokser Dueungerne uden Fare ved Siden af Rovfuglens Afkom, og de to Naboer sidder ikke sjældent ganske fredeligt ved Siden af hinanden, hver paa sin Rugeplads.

Ogsaa en anden Palme gav mig Lejlighed til at iagttage Fugle, hvis Rugevirksomhed maa overraske og interessere i høj Grad. Omkring en enligt staaende Grenpalme fløj under uafbrudte Skrig nogle meget smaa Svaler, nært beslægtede med vore Taarnsvaler, og hen-

ledte derved min Opmærksomhed paa Træet. Ved nærmere Undersøgelse saa jeg, at de tidt begav sig ind under Palmens Blade, og opdagede nu i Renden paa Stilken flere lyse Punkter, som jeg fandt at være Svalereder. Jeg klatrede op i Træet og saa, at samtlige Reder, hvis væsenligste Bestanddel var Bomuld, paa Svalernes sædvanlige Vis var fastklinede med Spyt i Krogen mellem Stilken og Bladet. Selve Reden var imidlertid saa lav og flad, at det forundrede mig, at de to Æg kunde ligge deri, naar det store Blad gyngede for Vinden. Og dette maatte indtræffe ved det svageste Vindpust, for ikke at tale om de Storme, som her plejer at rase. Forsigtigt strakte jeg Haanden ud for at tage de to Æg ud af Reden, men fandt til min Forbavselse, at de var blevne klinede fast af Moderen, og da jeg undersøgte nogle smaa, aldeles hjælpeløse Unger, der lige var krøbne ud af Ægget, mærkede jeg med stigende Overraskelse, at ogsaa disse paa samme Maade var fastklinede i Reden, for at de ikke skulde falde ned.

Medens Fuglene ved deres Skønhed, Livlighed og Bevægelighed saavel som ved deres Sang, eller i det mindste ved deres Piben og Skrigen, uafbrudt lægger Beslag paa Iagttagerens Opmærksomhed, mærker denne, afset fra de ualmindelig talrigt optrædende Firben og Slanger og de hist og her i uhyre Masser sværmende Insekter, kun lidt til Urskovens øvrige Beboere, særlig til de Pattedyr, som har deres Tilhold der. En Skare Marekatte kan ganske vist ikke undgaa éns Opmærksomhed. Den for disse saavel som for alle andre afrikanske Aber egne Livlighed og Bevægelighed gør, at de før eller senere maa møde éns Blik, ligesom den gurglende Lyd, de idelig frembringer, altid maa træffe éns Øre; men de fleste andre Pattedyr kan man i Reglen passere forbi paa nogle faa Alens Afstand, uden at ane, at de er én saa nær. Den aldeles overvejende Del af alle Urskovens Pattedyr lever og rører sig først efter Solnedgang og opsøger atter deres Leje før Daggry; men selv de, som er i Virksomhed i Morgen- og Aftentimerne, lader sig ikke saa let iagttage, som man skulde tro; thi dem kommer Skovens Tæthed fortræffeligt tilpas. »Saa De ikke«, spurgte en Evropæer, med hvem jeg jagede i Urskoven, mig en Gang, »den Leopard, som for et Par Minuter siden løb forbi mig hen imod det Sted, hvor De stod. Jeg kunde ikke

skyde, da min Bøsse ikke var i Orden, men De maa have set den«. Det var imidlertid ikke Tilfældet; jeg havde ikke set det mindste til det store Dyr, saa tæt havde Underskoven været. Er dette ikke Tilfældet, gør der sig i Reglen en anden Omstændighed gældende: Farveligheden mellem Pattedyret og dets Omgivelser. Den graalige Halvabe, der sidder sammenkrøben og sover højt oppe paa en mos-

Marekatte.

beklædt Gren, ligner saa ganske en Træknold eller Udvækst, at man først kommer under Vejr med, at det er et Dyr, man har for sig, naar man tager sin Kikkert frem og skarpt iagttager Knolden; Flagermusen, som hænger frit højt oppe i Grenene af et Træ, ligner et vissent Blad; endog Leopardens brogede Pels kan i Skoven gengives saa tro ved tørrede Blade og blomstrende Euphorbier, at jeg en Gang selv, med Hanen paa min Bøsse spændt, maatte nærme mig en

Busk, hvori en Leopard havde taget sin Tilflugt, paa femten Skridts Afstand, inden jeg kunde skelne mellem Dyret og dets Omgivelser. Det samme gælder ogsaa om de i Skoven levende Antiloper og overhovedet om alle Pattedyr; og disse er sig det ogsaa bevidst. Ikke overalt i Urskoven, men hist og her og i saa Tilfælde altid talrigt, lever en lille Antilope: Buskbukken eller Myndeantilopen. Den er en af de nydeligste af alle Drøvtyggere, yderst slank og sirlig, ikke større end en nogle Dage gammel Raadyrkalv, og den har en Farve, som skifter mellem rødbrunt og blaagraat; den bebor parvis det tætteste Krat i Urskoven, vælger til Leje eller stadigt Opholdssted en forgrenet Busk, der gaar lige ned til Jorden, og nedtramper herfra smalle Stier, der fører gennem Smaaskoven i de mest forskellige Retninger. Jeg har tidt skudt dette Dyr, men i Begyndelsen gik det mig, som alle rejsende og Jægere, der har gjort dens Bekendtskab: jeg kunde aldrig faa Øje paa den, det skulde da være, naar den, allerede opskræmt, kom susende forbi mig som en Pil. »Se, Herre, dér henne, lige foran Dig i den nærmeste Busk, staar der en Buk; dér nede i Aabningen mellem de to Grene staar den jo; kan Du da ikke se den?« hviskede min indfødte Ledsager mig i Øret. Jeg anstrengte alle mine Sanser, borede formeligt Øjnene ind i den udpegede Busk — men saa ikke andet end Kviste og Løv; thi til Kviste bliver ogsaa Bukkens slanke Ben, til tætte Grene dens Hoved og Krop. Men selv i Urskoven finder dog et Jægerøje sig tilsidst til Rette. Naar man er bleven noget nærmere fortrolig med den smukke Antilopes Vaner, lærer man at faa ligesaa let Ram paa den som den mest skarptsynede indfødte. Dens fine Hørelse har røbet det sig nærmende Menneske for den, længe før dette har kunnet opdage det mindste Spor af dens Nærværelse. Opskræmt ved Støjen af de tunge Mennesketrin er den sprungen op fra sit Leje, er gaaet nogle Skridt frem og har stillet sig i en Buskaabning, hvorfra den kan se, hvad der passerer forbi. Som støbt i Bronce, ganske ubevægelig, uden engang at klippe med de spidse Ører, uden engang at blinke, staar den og lytter og speider; Benet, som var hævet til Spring, forbliver i den antagne Stilling, ikke et eneste Tegn røber Liv. Nu er det Tid for Jægeren hurtigt at løfte Bøssen, sigte og skyde: et Øjeblik til, og det snu Vildt er med et eneste kraftigt Sæt hoppet ind i den nærmeste

Busk og dér fundet Beskyttelse, eller det har langsomt bøjet sig ned og har sneget sig saa umærkeligt afsted, at næppe et Blad eller et Straa har bevæget sig.

Saaledes opruller Urskoven uophørligt vekslende Billeder for Iagttagerens Blikke. Den, der forstaar at se og forstaar at søge, finder i enhver Del af Skoven og paa enhver Tid mere, der er Iagttagelse værd, end han formaar at beherske og omfatte; men ikke paa ethvert Sted og ikke paa enhver Tid kan man iagttage det. Her, hvor Foraaret smælter sammen til Uger, Sommeren eller Efteraaret til Dage, og den lange Vinter, ligesom paa Steppen, næsten umiddelbart efter Regnens Ophør tiltræder sit Herredømme, trænger det fulde, rige, svulmende Plante- og Dyreliv sig sammen indenfor et yderst kort Tidsrum. Saa snart Fuglene har endt deres Rugning, begynder de at vandre og strejfe omkring; saa snart Pattedyrene mener at have udnyttet en Del af Skoven tilstrækkeligt, opsøger de en anden. Derfor kan og vil man ogsaa paa samme Sted til forskellige Tider træffe forskellige Skabninger eller i det mindste faa væsenligt forskellige Billeder af Dyrelivet at se. Saaledes, for at anføre et Eksempel, stiger Røret ved og i Floderne i samme Grad som Skoven blottes for Beboere.

Naar Vandstanden i Floderne er højest, mærker man kun lidt til de Dyr, som lever ved eller i Vandet. Alle Øer ligger dybt begravede under Bølgerne, alle Bredderne er oversvømmede, og de Fugle, som ellers opholder sig dér, er som Følge deraf trængte bort. Og selv om virkelig nu og da en Krokodille hæver sit Hoved og sætter sin Ryg over Vandfladen, saa maa dette ske i meget ringe Afstand fra Bredden, for at man skal lægge Mærke dertil. Der er saaledes strængt taget kun de paa sine Steder talrige Flodheste og de over Vandet omkringflyvende Fugle, mulig ogsaa nogle Dykkere, tilbage, for at give et Bevis paa, at der ogsaa ved og i Floderne lever højere Hvirveldyr. Men naar Vandspejlet efter Regnens Ophør sænker sig og lader alle Øer, Sandbanker og Bredder fremtræde frit, forandres Flodbilledet ogsaa i Henseende til Dyreverdenen. Nu trækker Flodhestene sig tilbage til de dybeste Steder, slutter sig dér sammen og danner større eller mindre talrige Flokke, der tydeligt og højlydt giver deres Nærværelse til Kende, da ethvert Aandedræt driver dem op til Overfladen, og dette forøvrigt sker under en Pusten, som kan

høres langt bort. Muligen kryber de allerede om Dagen op paa en eller anden Ø eller Sandbanke for at hvile og strække sig i Solskinnet og falder da allerede paa en halv Fjerdingvejs Afstand og derover den rejsende i Øjet. Nu indhenter Krokodillerne begærligt, hvad de maatte forsømme, medens Vandstanden var høj: at ligge og sole sig ved Middagstid. I dette Øjemed kryber de allerede i Formiddagstimerne op paa Flodens lave Øer, falder med et hørligt Plump tungt ned paa Sandet, aabner den tandbesatte Mund paa vid Gab, sover i Flokke paa ti, tyve, tredive Stykker paa én eneste Sandbanke og ligger dér lige til Aften i de mest forskellige Stillinger ved Siden af og stundom oven paa hverandre; nu er Sandbankerne eller begge Flodbredder og de større Sandøer bedækkede af Fugleskarer, der ved deres Masser gør et overvældende Indtryk. Thi paa den Tid har de fleste indenlandske Strand- og Skovfugle endt deres Rugning og indfinder sig nu med deres Unger ved Floden, for her at gøre sig til Gode ved det rigt dækkede Bord; paa samme Tid har ogsaa de nordiske Trækfugle, som overvintrer her, sluttet sig til dem. Disse sidstnævnte befolker nu alle Dele af Urskoven, men kan ikke her gøre sig gældende i samme Grad som ved Floderne, hvis Bredder og Øer forøvrigt optages af de største og saaledes lettest iøjnefaldende Trækfugle. Her kan det indtræffe, at Rummet bliver for snævert, den utvivlsomt i Overflod tilstedeværende Føde for knap. Følgen heraf er, at enhver Plads er optaget, ja overfyldt, at enhver Egn, hvor der vinker Næring, besøges af Tusinder af Medbejlere; endog hver eneste Soveplads bliver Genstand for Kiv og Splid. En tre Dages Tid sejlede jeg med god Vind og i en fortræffelig Baad op ad den hvide Nil, og paa denne lange Fart var begge Flodbredder uafbrudt smykkede af en broget og livlig Skare, sammensat af de mest forskelligartede Strand- og Svømmefugle. Inde i Urskoven, gennem hvilken den blaa Nil løber, kan man se det samme Skuespil. Vidtstrakte Sandbanker er her fuldstændig tagne i Besiddelse af Graa- og Jomfrutraner, tjener dog blot til Hvile-, Ruge- og Sovepladser for de her i Vinterkvarter liggende fremmede; herfra flyver disse hver Morgen ud til Steppen for at skaffe sig Føde, og til dem vender de i Formiddagstimerne tilbage for at drikke og bade sig, pudse deres Fjer og endelig for at sove dér om Natten, stadig truede af Krokodiller. Til dem slutter der sig ved Middagstid regelmæssigt nogle Krontraner,

der stedse sætter de andre i den livligste Bevægelse, idet de, som, om ikke bedre, saa dog langt ivrigere Dansere end de øvrige, aldrig ved deres Ankomst undlader at øve deres Kunster og derved lokker de andre til Væddekampen. Paa de samme Banker indfinder der sig ogsaa tidt Tantalusfugle, en Slags storklignende Fugle, der pranger med Fjer, der skifter i rosenrødt, og en rosen- eller purpurrød Plet paa Vingerne; disse lægger Beslag paa de yderste Yderkanter af Øerne eller de nærliggende grunde Steder i Vandet. I gunstig Belysning formelig gløder de; de fremtræder i hvert Tilfælde livligt, stikker paa en ejendommelig Maade af imod de lysegraa Traner og bliver saaledes til virkelig Pryd for Omgivelserne. Ved Flod-

Krokodilvogter.

bredden spanker pragtfulde Kæmpe- eller Sadelstorke stolt og majestætisk omkring, vandrer ejendommeligt skabte Marabustorke højtideligt frem og tilbage, staar skinnende Klapnæbstorke i talrige Grupper, vader Kæmpe- og Sølvhejrer omkring i Vandet for at gribe en Fisk, staar og ligger, svømmer og dykker, græsser og søger, snadrer og snakker Tusinder af Spore- og Nilgæs, Lappedykkere, Enke- og Stokænder, Slangehalsfugle, Ibiser, Brokfugle, Kjær-, Dynd- og Sandløbere og adskillige andre, der danner de ovenfor nævnte brogede Fugleskarer, og bliver til om mulig endnu større Pryd for Floden end Tantalusfuglene. Men over Vandspejlet flyver, foruden de allerede her nævnte, af hvilke forskellige Individer uophørligt kommer og gaar:

Fisketerner og Maager, Strandsvaler og Biædere, frem og tilbage, og oppe i de højere Luftlag kredser de pragtfulde Havørne.

Visse Arter af denne i enhver Henseende righoldige fjerede Flodbefolkning maa afvente den laveste Vandstand for at kunne tænke paa at ruge, eftersom de, saa længe Vandstanden i Floden endnu er høj, ganske savner saadanne Redepladser, som de ønsker. Til disse hører en ligesaa smukt tegnet som klog og livlig Vadefugl, den allerede af de gamle kendte Krokodilvogter eller Trochilus hos Herodot, om hvilken denne og efter ham Plinius beretter, at den lever i trofast Venskab med Krokodillen. De gamles Beretning er ingen Fabel, som man kunde være tilbøjelig til at tro; jeg har tværtimod fundet den begrundet i faktiske Forhold. Krokodilvogteren, hvis Billede ofte forekommer paa de ægyptiske Monumenter, og i det hieroglyfske Alfabet udtrykker Bogstavet U, levede ogsaa i Ægypten og Nubien, men nu for Tiden er det kun i Sudan, at den hos Krokodillen gør den Vogtertjeneste, som tildrog sig de gamle Folkeslags Opmærksomhed. Dog gælder dens Tjeneste ikke blot Krokodillen, men overhovedet alle Dyr, som vil drage Fordel af dens Vagtsomhed. Opmærksom og nysgerrig, let bevægelig og altid rede til at give Hals, tillige begavet med en vidtlydende Stemme, egner den sig fortræffeligt til Advarer for mindre forsigtige Skabninger. Hverken det sig nærmende Rovdyr eller et mistænkeligt udseende Menneske undgaar dens Aarvaagenhed; dens Opmærksomhed fæstes endog ved enhver Sejl- eller Robaad, og den undlader aldrig at give sin Uro Udtryk ved høje Skrig. Herved bringer den enhver ualmindelig Tildragelse til alle de Dyrs Kundskab, der deler Opholdssted med den; foranlediger disse til paa deres Side at se efter, om der er nogen Fare paa Færde eller ikke, og giver saaledes i mange Tilfælde de af den varskoede Lejlighed til at unddrage sig Faren; heri bestaar dens Vogterbeskæftigelse. Dens Venskabsforhold til Krokodillen er vist næppe gensidig; thi at tiltro en Krokodille bedre Følelser, vilde vist være at tænke for godt om den. Ikke fordi dette Krybdyr nærer nogen særlig Velvilje imod den, men fordi den nøje kender og fuldstændig rigtigt bedømmer sin Mand, behandler den Krokodillen, som om den var et uskadeligt Væsen. Fra Ungdommen af fortrolig med Uhyret, Beboer af de Sandbanker, hvorpaa det plejer at hvile, bestandig beskæftiget omkring det, omgaas den med Krokodillen, som om den selv var Hus-

bonden, den anden Tjeneren. Ganske ugenert løber den op paa det hvilende Uhyres Ryg, sorgløst nærmer den sig det opspærrede Gab for at se efter, om ikke en eller anden Igle muligvis skulde have suget sig fast, eller om der ikke skulde sidde en Bid Kød tilbage mellem Tænderne, og uden Betænkning tager den saavel det ene som det andet. Krokodillen finder sig roligt i det, da den sikkert af Erfaring véd, at den ikke kan komme den snu og behændige lille Skælm til Livs. En Gang saa jeg endog en Krokodilvogter sammen med en Skrigeørn æde af en Fisk, som denne sidste havde fanget og baaret op paa en Sandbanke; medens Ørnen, der holdt Byttet fast med Kløerne og stod derpaa, løsnede nogle Stumper med Næbet, holdt Snyltegæsten sig i beskeden Afstand, men saa snart den første hævede Hovedet for at faa Stykket ned i Kroen, skyndte den sig hurtigt frem, greb hastigt et Stykke, der var løsnet af Ørnen, og ilede ligesaa rask, som den var kommen, tilbage til sin tidligere Plads for dér at fortære sit Rov. Ikke mindre forbavsende end en saadan selvbevidst Dristighed er ogsaa den Maade, hvorpaa Krokodilvogteren véd at skjule sine Æg for ukaldede Blikke. Længe havde jeg forgæves søgt om denne Fugls Reder; hvornaar det var dens Rugetid, fik jeg at vide ved at sekere den Krokodilvogter, jeg havde skudt; at den kun kunde ruge paa Sandbankerne, derfor behøvede jeg intet Bevis, naar jeg tog dens Levevis i Betragtning. Men forgæves gennemsøgte jeg dens Yndlingspladser paa det nøjagtigste: en Rede var det mig umuligt at finde. Endelig opdagede jeg et Par, af hvilket den ene Mage sad paa Jorden, medens den anden løb og syslede omkring den. Jeg satte Kikkerten for Øjet og gik lige hen til den siddende Fugl, idet jeg stadig holdt Øje med den; da jeg var kommen nærmere, rejste den sig, skrabede skyndsomst en Bunke Sand hen over en Plet Jord og ilede bort sammen med den anden, ganske vist med det sædvanlige Skrig, men uden Tegn til synderlig Uro. Jeg lod mig imidlertid ikke narre, holdt stadig Øjet fæstet paa Sandpletten og naaede den endelig; men ikke engang nu kunde jeg opdage Reden, og først da jeg tilfældigvis mærkede en lille Ujævnhed i Sandet og begyndte at grave dér, traf jeg paa to sandfarvede Æg. Havde Moderen haft mere Tid, vilde jeg sandsynligvis ikke have fundet Ujævnheden i Sandet.

Et om muligt endnu rigere, i ethvert Tilfælde mangfoldigere Dyreliv end ved Floderne hersker der paa den nævnte Tid ved

Bredderne og paa alle de Søer og større Vandansamlinger inde i Skovene, der fyldes enten af de sammenstrømmende Foraarsregnskyl eller af Flodens Oversvømmelser. Rundt om omgivne af Skove, ikke sjældent saa tæt sammenvoksede, at det næppe eller i det mindste kun efter de største Anstrængelser er muligt at naa frem til dem, indenfor deres Bredder næppe mindre rigt tilvoksede end udenfor, omsluttende vidtstrakte Rør- og Sivkrat, der endnu den Dag i Dag frembringer Papyrus- og Lotusplanter, danner disse Regnsøer eller »Fulat«, som de indfødte kalder dem, ligesaa fortræffelige Opholdssteder som Rugepladser for de mest forskellige Fugle og Dyr i Almindelighed. Deres skjulte Beliggenhed tiltaler endog Flodhesten i saa høj Grad, at den opsøger dem for i dem at føde sine Unger til Verden og dér opfostre sit Afkom, uden at behøve at nære nogen Bekymring for Føden, hvilken Søerne selv frembyder i rigt Maal, og uden at behøve at nære Frygt for farlige Fjender; deres tæt bevoksede, yppige Bredder saavel som deres Vige og Indskæringer, der gaar over i Sumpe og Moradser, hidlokker Vildsvin og vilde Bøfler; i deres stille Bølger slukker Antiloper deres Tørst. Paa deres Vandspejl samles Tusinder af Pelikaner, for, inden de gaar til Ro i de i Nærheden staaende Træer, at forsøge at faa fat paa nogle Fisk endnu; i dem dykker Slangehalsfuglen uophørligt op og ned hele Dagen igennem; i dem svømmer alle her forekommende Gaase- og Andearter, ligesom ogsaa de fra Norden indvandrede Vandfugle i dem finder et i enhver Henseende tilfredsstillende Vinterherberge; deres Vige og de grunde Steder ved Bredden tillader saavel Kæmpehejren som den smukke lille Buskhejre at vinde rigt Bytte uden Besvær; deres saftigt grønne Bred skænker utallige Smaafugle Næring; Skoven, der hvælver sig over de forskellige, i Træerne hvilende Strand- og Vandfugle er et stærkt yndet og søgt Tilflugtssted. Det er derfor intet Under, at der omkring saadanne Søer paa visse Tider ligefrem vrimler af Fugle, ligesom det ogsaa er forklarligt, at en saadan Rigdom paa Bytte paa sine Steder hidlokker allehaande Fjender. Efter de smaa Fugle følger Falke og Smaaugler, efter de større Ørne og Hornugler, efter Pattedyrene Ræve og Schakaler, Leoparder og Løver. Stundom hænder det, at en fra Steppen kommende Hær af de graadige Vandregræshopper slaar ned paa det grønne Skovbælte omkring en saadan Sø og i Løbet af faa Dage ganske berøver den sit Grønne. Da vokser Fugleskarerne endnu mere.

Nær og fjernt fra indfinder der sig Falke og Ugler, Ravne og Blaahalse, Frankolin- og Perlehøns, Storke og Ibiser, Rørhøns og Ænder for at holde Gilde paa Græshopperne. Enhver Fugl, som overhovedet æder Insekter, ernærer sig nu og da udelukkende af de paatrængende Vandregæster. Hundreder af Taarn- og Aftenfalke, der indfinder sig i deres Vinterherberge, stormer sammen i den hjemsøgte Skov, styrter sig, saa snart nogle Græshopper flyver op, ned paa dem, griber og fortærer dem, uden derfor at afbryde deres Flugt; Ravne, Blaahalse, Næshornsfugle, Storke og Ibiser plukker dem af Grenene og ryster derved Hundreder af dem ned, der bliver et Offer for de under Træerne lurende Kammerater samt for Perlehønsene og Ænderne; Kær- og Sanghøge svæver omkring Træerne, paa hvilke Insekter overalt har indtaget Bladenes Pladser, ja, endog alvorlige Marabustorke og Sadelstorke forsmaar ikke at tage for sig af det saa tarvelige, men i saa store Masser budne Bytte. Den ganske vist aldrig døde Regnsø frembyder nu den mest brogede og tiltrækkende Vrimmel, og mere end nogen Sinde fremtræder den som et Foreningspunkt for de forskelligste Dyr.

Ved en saadan Regnsø, for den samlende Forsker et ligefremt Skatkammer i Urskoven, havde vi tilbragt flere Dage, jagende og studerende, svælget i Beundring af den storartede Vegetation og den dertil svarende Dyreverden, drillet Flodhestene, forfulgt Krokodillerne; kort sagt, nydt Jæger- og Forskerglæderne i rigeste Maal og herved glemt alt andet, endog den Tid, hvori vi levede. Men da Solen sank og indvævede sit Guld i Skovens skiftende Grønne, da de faa Papegøjers Skrig var ophørt, og kun en eller anden Drossels drømmende Toner lød i det fjerne, da ovre ved den anden Strand Havørnen, der nylig, som den sad paa sit grønne Hvilested, blinkede i Solen som en vidunderlig Kæmpeblomst, træt og søvnig trak sit Hoved ned mellem Skuldrene; da endog en Skare Marekatte, som havde valgt deres Sovesteder i de nærmeste høje Mimosetoppe, ikke mere lod deres gurglende Stemmer høre; da Natten brød frem, dæmringsklar og blid, kølig og mild, klangfuld og duftende som altid paa den Tid, da blegnede al Farverigdommen og al Glansen af de Billeder, som om Dagen og i Løbet af Gaarsdagen havde præget sig i vor Erindring. Uimodstaaeligt fløj vore Tanker bort mod det kære Hjem og Hjærtet blev grebet af den stærkeste Hjemve; thi hjemme fejrede

man i Dag Julen. Vi havde brygget en Bolle Punsch og stoppet vore Piber med Jordens herligste Tobak; vor albanesiske Ledsager sang sine bløde, klangfulde Sange; bedaarende skøn lokkede den vidunderlige Nat Hjærte og Sanser; men Glasset forblev urørt: »Tungsindets Sky dunstede ikke bort med Røgen«; Sangen fandt ingen Genlyd hos os og Natten vinkede og lokkede forgæves. Den maatte skænke os vor Julegave og den gjorde det ogsaa!

Natten i Urskoven er altid ophøjet, enten saa Himlen oplyses af flammende Lyn, Tordenen ruller og Stormen raser, eller fjerne Sole straaler paa den mørke Himmelhvælving, og ikke et Blad eller et Straa bevæger sig. Faa Minuter efter Solnedgang indhyller den Skoven. Alt, hvad der om Dagen fremtraadte klart, omsløres nu af Mørket; hvad der i Solskinnet fremtraadte i almindelig Størrelse, antager nu Kæmpedimensioner, kendte Træer antager spøgelseagtige Former; de hækagtige Buske og Krat tætnes til mørke Murmasser. Den tusindstemmige Larm forstummer lidt efter lidt, og for nogle Minuter indtræder der den dybeste Tavshed; da begynder der atter at blive Liv og Bevægelse paa Floden saavel som i Skoven. Hundreder af Cikader hæver deres klingende Stemme, der minder om en fjern Ringen med urent stemte Klokker; Tusinder af vaagnende Biller, blandt dem flere af ualmindelig Størrelse, surrer omkring de blomstrende Træer og fremkalder en lydelig Brummen: det rette Akkompagnement til den nævnte Klokkeringning; Frøerne, som kun udstøder et eneste, efter deres ringe Størrelse forbavsende højt Raab, blander sig deri, og deres Stemme, der minder om Klangen af en kinesisk Gongong, giver Genlyd i Skoven i vide Strækninger. En stor Ugle hilser Natten med en dump Tuden, en lille Ugleart svarer med en høj Latter; en Natravn aflirer en og samme Strofe af sin sælsomme, knirkende Sang. Fra Floden klinger det klagende Skrig fra Natfuglen blandt Maagerne, en Saksnæb, der, strygende langs med Vandfladen, har begyndt at pløje Bølgerne; paa lave Øer og Sandbanker hæver Trielen sin skrigende Stemme, hvori en Klire eller Brokfugl blander sine tonerige, klangfulde Triller; over Rørene og Sivene ved den nærliggende Regnsø skriger en Nathejre, i de tætte Buske og Krat eller omkring Trækronerne glimrer der Hundreder af St. Hansorme, i Floden glider en af de kæmpestore Krokodiller, som allerede før Solnedgang har forladt den lige for liggende Sandbanke, for i de

lunkne Bølger at afsvale sit af Solen gennemhedede Panser; svømmende i selve Vandskorpen trækker den lange, i Maaneskinnet sølvglinsende, i Stjærneskæret glitrende Striber. Ovenover de højeste Trækroner svæver i lydløs Flugt lyse Ugler; langs med Bredden flyver i smukke Svingninger adskillige Natravne, mellem Træernes Kroner beskriver Flagermusene deres afbrudte Baner; fra den ene Bred til den anden drager stundom i store Skarer flyvende Hunde eller frugtædende Flagermus. Nu er ogsaa den Tid kommen, da Skovens øvrige Pattedyr kommer i Bevægelse eller i det mindste lader høre fra sig. En Schakal begynder sin snart klagende, snart glade Sang og foredrager den med ligesaa meget Udtryk som Ihærdighed; en Snes andre af samme Art stemmer øjeblikkeligt i med og kæmper en ædel Væddekamp om Sejrskransen; nogle Hyæner synes kun at have ventet paa, at disse skulde begynde paa deres Sange, for at falde ind i et mangestemmigt Kor, de tuder og ler, jamrer og jubler; en Leopard tuder, en Løve brøler, endog den i Floden endnu dvælende Flodhest hæver brummende sin ynkelige Stemme.

Saaledes taler og aabenbarer Natten sig i Urskoven; saaledes beskæftigede den ogsaa mit Øje og Øre paa den for mig uforglemmelige Dag. Biller og Cikader, Ugler og Natravne havde gjort Begyndelsen; da lød der skarpe, kraftige Trompettoner gennem Skoven. Øjeblikkelig tav vor Albaneser med sine Sange, vore Tjenere og Baadførere med deres Snakken og Passiaren, og alle lyttede i aandeløs Spænding ligesom vi. Endnu en Gang smætrede og bragede det fra den anden Strand. »*El fiuhl, el fiuhl!*« raabte de indfødte; »Elefanter, Elefanter!« jublede ogsaa vi. Det var første Gang at vi hørte de kæmpemæssige Tykhudede, paa hvis Stier vi næsten uafbrudt havde vandret, hvis Spor vi saa ofte havde fulgt. Paa den modsatte Bred kom kæmpemæssige Skikkelser, der tilstrækkelig tydeligt traadte frem i den dæmrende Nat, magelige og trygge ned til Vandet for at drikke og bade sig i Floden. Den ene efter den anden stak sin bøjelige Snabel ned i Vandet for at fylde den og derpaa tømme den ud i det store Gab eller over Skulderen og Ryggen, og den ene efter den anden steg endelig ned i Floden for at svale sig i dens Bølger. Og som om de smætrende Trompettoner kun havde været et vækkende Raab, saa blev der nu Liv i Skoven. Tidligere

end nogen Sinde før hæver Ørkenkongen sin tordenlignende Stemme, en anden og tredje Løve besvarer Kongehilsenen; forfærdede farer de søvndrukne Aber op under høje Skrig, fulde af Angst skynder Antiloperne sig bort. Derpaa hæver, umiddelbart ved Siden af vor Baad, en Flodhest sit klodsede Hoved op over Vandfladen med en brummende Lyd, som om den vilde forsøge at konkurrere med Løvens Torden. Ogsaa en Leopard vover at lade sig høre; Schakalerne istemmer den mest afvekslende Sang, vi nogen Sinde har hørt af dem; de stribede Hyæner tuder, de plettede istemmer deres Latter, der trænger til Marv og Ben; og uden at bekymre sig om alt det Røre, som Skovens Herolder og Konger havde fremkaldt, vedblev Frøerne at lade deres ensformige Skrig høre, Cikaderne deres klingende Stemme.

Det var det »Hosianna i det høje«, som Urskoven sang for os.

Pattedyrenes Vandringer.

Vandrelysten i den Betydning, vi giver Ordet, deler ingen andre Skabninger med os, ikke engang Fuglene, som vi misunder den herlige Ævne til paa susende Vinger at kunne ile over Land og Hav. Der er intet Dyr, der gaar paa Vandring sorgløs og fri som den unge Mand, der drager ud i Verden for at lære fremmede Landes Sæder og Skikke at kende; thi endnu mere end vi hænger det fast ved Fødestedet, fastere end Menneskene bindes til Hjemstavnen ved deres Kærlighed og Længsel, bindes det ved Vanen til det Sted, som har set det fødes. Men Nød og Elendighed er kun altfor ofte den Lod, som er beredt det paa den glædeløse, fremmede Jordbund, og saaledes møder det paa sine Vandringer næppe andet end Bekymringer og Modgang.

Dette gælder saavel om de vandrende Fisk som om Trækfuglene, men i Særdeleshed om de Pattedyr, der fra Tid til anden foretager Vandringer. Der er kun faa af dem, der gør det med samme Regelmæssighed, men alle gør de det af samme Aarsager som Fiskene og Fuglene. De vandrer for at unddrage sig en allerede indtraadt eller i det mindste truende Mangel af en eller anden Slags, og deres Vandringer maa derfor betragtes snarere som en Flugt fra Ødelæggelsen end som en Stræben efter at komme til lykkeligere og mere velsignede Egne.

Til Pattedyrenes Vandringer regner jeg hverken de Udflugter, der leder til Udvidelse af deres Udbredelsesomraade eller de sædvanlige Strejftog, som de foretager for Fødens Skyld, men ene og alene de fælles Farter, der i regelmæssig eller uregelmæssig Rækkefølge fører disse Pattedyr langt udover Hjemstedets Grænser til

fremmede Lande og Egne, i hvilke de maa antage en Levevis, der til en vis Grad er dem fremmed, og hvilken de da ogsaa, ligesom det fremmede Sted, forlader, saa snart dette er eller synes dem muligt. Saadanne Rejser svarer desuden mest til Fiskenes og Fuglenes regelmæssige Vandringer, og Kundskaben om disse bidrager iøvrigt ogsaa til at forøge vor Viden om de førstnævnte.

Udflugter udenfor de tilfældige Opholdssteders Grænser foretages af alle Pattedyr, men ganske vist af forskellige Bevæggrunde. Nogle, i Særdeleshed gamle Handyr, er mere hengivne til at strejfe omkring end Hunnerne og Ungerne af samme Art, forlader derfor ofte uden synlig Anledning et Distrikt for at opsøge et andet; yngre Hanner af Arter, der lever selskabeligt, bliver ligefrem kastede paa Porten af de ældste Overhoveder i Flokken og tvungne til at udvandre; Mødrene med deres Børn gennemstrejfer gerne Steder, hvor de sidste er fødte; de forskellige Køn foretager Vandringer for at finde og forene sig med hinanden. Under saadanne Udflugter opdager Dyret tilfældigvis et Sted, der tiltaler det, et Distrikt, der er rigt paa Føde, en beskyttende Smaaskov, en Hule, der passer til Skjulested, bliver her i længere eller kortere Tid og slaar sig tilsidst for Alvor ned i det ny Kanaan. Erfarne Jægere véd, at der før eller senere sker Indflytning, selv i et aldeles forladt Distrikt, som saaledes under gunstige Omstændigheder befolkes paany; og alle har erfaret, at en Ræve- eller Grævlingehule, som ikke let kan ødelægges, stadig finder ny Beboere, hvor hensynsløst disse end forfølges. Paa samme Maade som med det Vildt, paa hvis Kommen og Gaaen, Optræden og Forsvinden Tusinder har deres Opmærksomhed henvendt, forholder det sig ogsaa med andre Pattedyr, der iagttages mindre opmærksomt. Det kan ikke benægtes, at der finder uafbrudte Ind- og Udvandringer Sted. Følgen heraf bliver ogsaa, at der, naar ikke Elementerne hindrer det, eller Mennesket og andre Fjender griber ind, lidt efter lidt sker en Udvidelse af en bestemt Arts Udbredelsesomraade.

Lige indtil Slutningen af forrige Aarhundredes første Halvdel delte vore Forfædre deres Boliger med Husrotten, og kendte, om de i det hele taget havde nogen Kendskab til den, kun Vandrerotten af Omtale. Den førstnævnte var en Rotte med mange, men ikke alle sin Slægts Udyder; den beboede Loftet i vore Huse, aad af vort Korn, vort Flæsk, vort Forraad i Almindelighed, gnavede Døre, Gulve

og Husredskaber itu, puslede ved Nattetid omkring i gamle Slotte eller andre Bygninger, der egnede sig for Spøgeri, voldte megen Fortræd, megen Forskrækkelse og styrkede i mangt et Gemyt Overtroen og Troen paa Spøgelser; men det var dog ikke aldeles umuligt at komme ud af det med den. En dygtig Huskat holdt den i Skak, en duelig Kammerjæger kunde byde den Spidsen. Da optraadte dens farligste Fjende, og dens Stjærne begyndte at dale. I Aaret 1727

Vildand og Vandrerotte.

saa man Skarer af Vandrerotter, der enten maa være komne direkte fra Indien eller derfra over Persien, svømme over Volga, og snart erfarede man, hvilken Hjemsøgelse, der vilde ramme Evropa. Følgende Floderne og Kanalerne trængte Vandrerotten ind i Byer og Landsbyer, erobrede, Mennesker og Katte til Trods, vore Boliger nedefra, fyldte Kælderne, steg lidt efter lidt op til Lofterne, gjorde sig til Herskere i vore egne Hjem og viste os paa Tusinder af Maader, hvad en Rotte formaar, den lagde alle sin Slægts Udyder for Dagen,

spottede alle vore Bestræbelser for at forjage den, og beholdt sejrrigt den Valplads, som vi hidtil ved Hjælp af Katte og Hunde, Sakse og Fælder, Gift og Skud forgæves havde søgt at gøre den stridig. Næsten paa samme Tid, som den svømmede over Volga, i Aaret 1732, kom den ogsaa ad en anden Vej til Evropa ved at passere ad Søvejen fra Ostindien til England. Nu begyndte dens Verdensvandring. I Østpreussen optraadte den allerede 1750, i Paris tre Aar senere; Mellemtyskland erobrede den omkring 1780, men slog sig her, ligesom overalt andet Steds, i Begyndelsen kun ned i Byerne, og indtog saa, med disse som Udgangspunkter, lidt efter lidt Landsbyerne. De vanskeligt tilgængelige Byer, det vil sige de Byer, der ikke laa ved Vandløb, koloniserede den først i de sidste Aartier af dette Aarhundrede; i min Barndom var den endnu ukendt i min Fødeby, og den nu ogsaa her fortrængte Husrotte i ubestridt Besiddelse af de Lokaliteter, i hvilke den nu udelukkende findes. Til mange enligtliggende Bøndergaarde trængte den endnu senere frem, ikke før i Midten af vort Aarhundrede; men endnu stadig fortsætter den sit Sejrsløb. Ikke tilfreds med at have opdaget og erobret Evropa, drog den allerede i Slutningen af forrige Aarhundrede ud paa ny Erobringstog. I Havne, hvor den allerede havde slaaet sig ned, svømmede den fra Stranden ud til Fartøjerne, klatrede om Bord ad Ankerkættinger, Tove og ad andre Veje, der særlig passede for den, sneg sig ind i et eller andet mørkt, skjult Gemmested, besejlede om Bord paa Skibene alle Have, landede ved alle Kyster og befolkede fra dem alle Lande og Øer, for saa vidt som disse var tagne i Besiddelse af dens udkaarne Beskytter eller nødtvungne Ernærer, det civiliserede, i faste Boliger levende Menneske. Imod vor Vilje har vi hjulpet den eller i det mindste beredt den en Mulighed for at foretage den mest storartede Udvidelse af Omraade, som det nogen Sinde er lykkedes et Pattedyr, som ikke er Mennesket undergivent, at gennemføre.

Et andet Eksempel paa en saadan Omkringflakken frembyder Siselen, en skadelig Gnaver af Hamsterens Størrelse, der hører til Egernets, særlig til Murmeldyrets Underafdeling og er almindelig i hele Østevropa og Vestsiberien. Albertus Magnus iagttog den i Nærheden af Regensburg, hvor den nu for Tiden ikke mere forekommer, medens den derimod nylig er indvandret til Schlesien. For fyrretyve eller halvtredsindstyve Aar siden kendte man den ikke her; men

i Slutningen af Fyrrerne eller i Begyndelsen af Halvtredserne viste den sig, uden at man kunde udgrunde, hvorfra den var kommen; og derpaa trængte den langsomt frem længere mod Vest. Ogsaa dens Vandringer lettes af Mennesket, da Dyret, om det end ikke ligefrem er bundet til de dyrkede Marker, dog paa disse finder de mest tiltalende Boliger.

Ganske det samme gælder om flere Rottearter, der med Jordens Forvandling til Ager udbreder sig videre eller udvider deres Omraade. Paa den anden Side indskrænker Mennesket ogsaa mere og mere adskillige Pattedyrs naturlige Opholdssteder ved Rydning, Tørlægning og anden Forandring af visse Egne og volder derved sikkert langt mere end ved en direkte Forfølgelse, at de Dyr, der tidligere havde været bosatte paa disse Steder, udvandrer. Thi ogsaa for Pattedyrene gælder den Grundsætning, at kun Boliger, der passer for dem, tidligere eller senere tages i Besiddelse, trods Menneskets vilkaarlige og grusomme Indgreb.

Fra saadanne Vandringer kan man let adskille Pattedyrenes Strejftog, sigtende til en lejlighedsvis Forbedring af deres Stilling. Disse foretages sandsynligvis, om ikke af alle Arter, saa dog af enkelte Individer af alle Slags Familier, tager længere eller kortere Tid, rettes mod mere eller mindre fjerne Egne, kan derfor let antage Karakteren af virkelige Vandringer, ophører dog efter en Tids Forløb og fører tilsidst det vandrende Pattedyr tilbage til den oprindelige Hjemstavn. Hensigten eller Haabet om at erhverve bedre Græsnings- eller Jagtmarker, i rette Tid at benytte en Lejlighed, der tilfældig tilbyder sig til at gøre sig Livet behageligere, turde anses for at være den eneste Aarsag. Saadanne Strejftog finder Sted Aar ud og Aar ind, i alle Zoner og paa alle Længde- og Bredegrader, saaledes ogsaa i Egne, der Aar igennem har væsenlig de samme Vilkaar at byde paa. Pattedyret begynder og ender dem, ene, i Flokke eller i større Skarer, ganske eftersom det ellers er vant til at leve sammen med sine lige, følger derved ofte mere eller mindre regelmæssigt de samme Veje, optræder vel ogsaa paa samme Tid paa bestemte Steder; men altid ledes det af tilfældige Omstændigheder.

Naar Frugterne paa det hellige Figentræ og andre Træer, der omgiver Hinduernes Templer, er nærved at modnes, imødeser Bramanerne, der vogter Templet og Træerne, med salvelsesfuld Opbyg-

gelse deres firbenede Guders Ankomst. Og heller ikke forgæves; de aabenbarer sig virkelig, disse til Guder ophøjede Væsener, Hulman og Bunder, to Abearter, for at befri Træerne, der i from Overtro er blevne plantede og passede for dem, fra deres lækre Frugter og for desuden at røve og plyndre i de nærliggende Haver og paa Markerne, saa længe dette lønner sig. Saa forsvinder de igen til deres Dyrkeres Bedrøvelse, men til Glæde for alle andre af Indiens Beboere, hvis Ejendom de hensynsløst har beskadiget, efter her som dér at have høstet paa deres Vis. Naar i Afrikas Indre den Sædart, som dér udgør Befolkningens Brødføde, Durra- eller Kafferhirsen, er modnet, stiger, under Ledelse af en i alle Livsforhold erfaren, prøvet, værdig og opfindsom Bavian, ned fra Bjærgene den Flok, som han behersker med en Anførers og en Stamfaders berettiget Stolthed, for at undersøge, om hans menneskelige Fætter ogsaa det Aar har haft den Venlighed at saa den kærkomne Plante. Muligvis kommer der ogsaa samtidig, under ikke mindre udmærket Ledelse, en Skare Marekatte til Skovbrynet, for ikke at forsømme det rette Tidspunkt for en indbringende og saa vidt muligt uforstyrret Brandskatning af Markerne. Naar paa den sydamerikanske Landbrugers Plantage den gyldne Orange gløder i det mørke Løv, indfinder ofte Snohaleaberne sig langvejs fra for at dele Frugterne med Ejerne. Ogsaa andre Frugtædere lokkes af Haabet om lettere at erhverve deres daglige Ophold til Steder, Egne og Marker, som de ellers undgaar; Insektrøvere følger fra Tid til anden de hist og her hyppigt optrædende Insekter, og de større Rovdyr de planteædende Arter af deres Klasse, i Særdeleshed Menneskets Hjorder. Med Nomaden paa Afrikas Stepper drager Løven fra det ene Sted til det andet; i Hælene paa Napoleons slagne, mod Hjemmet flygtende Hære hængte de russiske Ulve og fulgte de ulykkelige Flygtninge lige ind i Mellemtyskland. Fiskeoddere foretager Rejser til Lands for at flytte fra et Floddistrikt til et andet; Losser og Ulve gennemstrejfer undertiden ved Vintertid umaadelige Strækninger. Ved saadanne Strejftog indtræder der en Forandring eller Flytning af Opholdssted; men der finder dog ikke nogen Vandring Sted i Ordets egenlige Betydning. Det er ogsaa kun undtagelsesvis Nøden, som kan formodes at være den tvingende Grund til alle virkelige Vandringer, men snarere et Krav, der i Øjeblikket melder sig og foraarsager disse Udflugter.

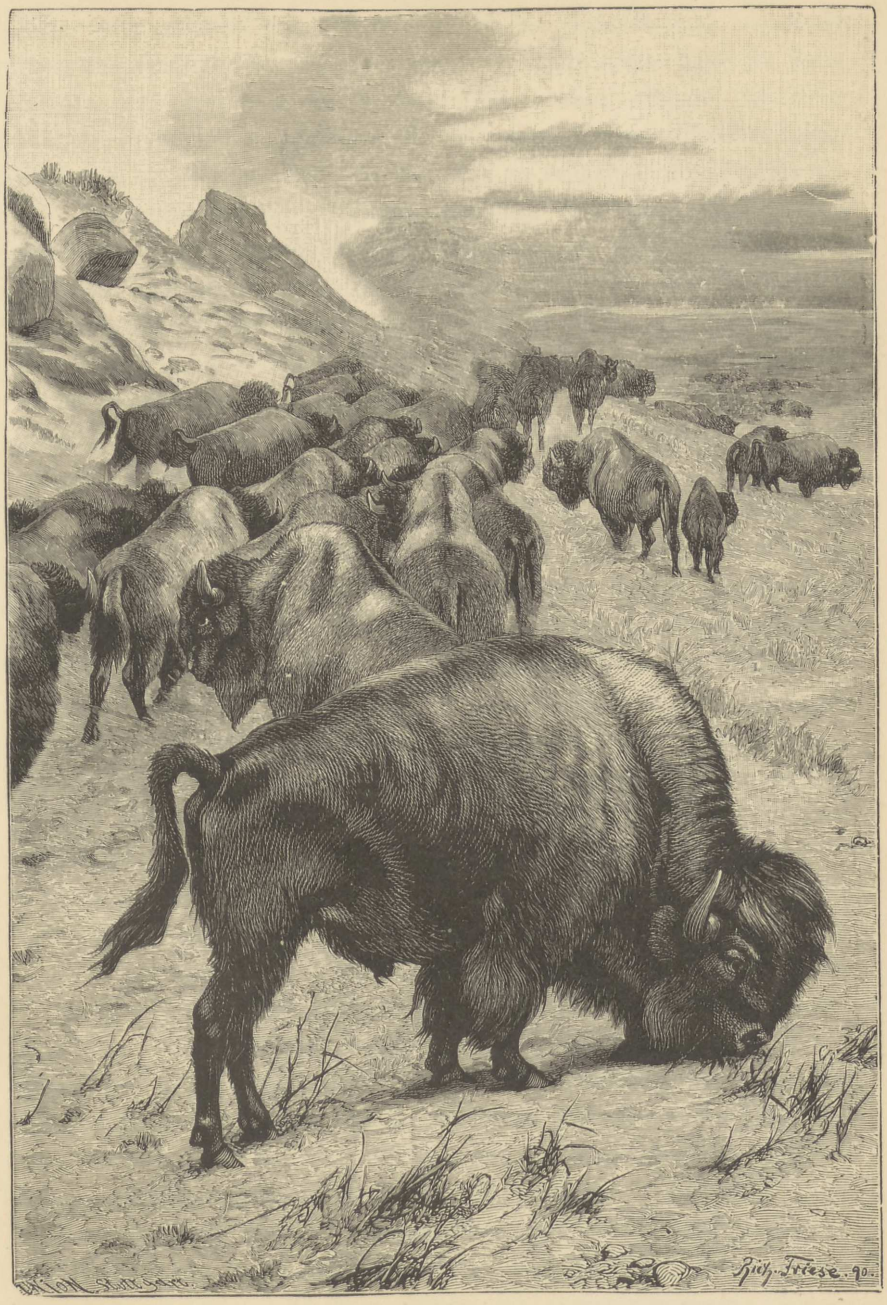

Vandrende amerikanske Bøfler.

Anderledes forholder det sig med de Pattedyr, der hvert Aar, mere eller mindre paa samme Tid, skifter Opholdssteder og under visse Omstændigheder opsøger temmelig langt borte liggende Egne, hvorfra de atter paa en bestemt Tid vender tilbage til deres tidligere Boliger. De vandrer; thi de griber ikke en tilfældig Lejlighed, men adlyder bevidst eller ubevidst en tvingende Nødvendighed.

Aarsagen til alle Pattedyrs virkelige Vandringer ligger i den bestemte og med skarpe Afvigelser fremtrædende Skiften af Aarstider. I Lande med et evigt Foraar finder der ikke egenlige Vandringer Sted, da der ikke er nogen Nødvendighed til Stede herfor. Sommeren maa danne en Modsætning til Vinteren, enten saa den sidstnævnte optræder med Kulde og Sne eller med Hede og Tørke; Mangel maa afveksle med Overflod, om det træge Pattedyr skal beslutte sig til at gaa paa Vandring.

I det smaa kan vi iagttage Vandringerne hos alle Dyr, som tilhører Bjærgegnene. Gemsen, Stenbukken, Alpeharen, Murmeldyret vandrer ved Snesmæltningens Begyndelse, eller i det mindste kun kort Tid derefter, over Toppe og Gletschere op til Højderne, hvis Græsmarker da lover rigelig og velsmagende Føde, og vender før Vinterens Nærmelse atter tilbage til lavere liggende Egne af Bjærgene. Bjørnene, der oprindelig har været altædende og af Vane er blevne Røvere, foretager, i det mindste i Siberiens Bjærgegne, paa samme Tid en lignende Vandring og ender den ligeledes inden Vinterens Frembrud; de forskellige Arter af Vildkatte og vilde Hunde, som lever i Bjærgene, gaar frem paa samme Maade. Saadanne Flytninger finder ogsaa Sted i sydligere Bjærgegne, endog i hede Zoner. I Indien saa vel som i Afrika vandrer visse Abearter regelmæssigt paa bestemte Tider op og ned; ogsaa Elefanterne opsøger ved Sommerens Indtræden Højderne, ved Vinterens Dalene. Paa Sydamerikas Andes flytter Guanacoen for Sneen ned i Dalene, for Sommerens Hede op paa Bjærgryggene. Klipperne sætter temmelig snævre Grænser for alle disse Vandringer. Der er her Tale om en Højdeforskel af tre til ni Tusinde Fod, en Afstand, som kan tilbagelægges i Løbet af nogle Timer, allerhøjst nogle faa Dage. Betegnende for Vandringerne er dog altid deres Regelmæssighed; den nøjagtige Iagttagelse af den Tid, da de foretages, og ikke mindre det overensstemmende Valg af de Veje, ad hvilke de foretages.

Høje og Sletter, Hav og Luft giver friere Spillerum end Bjærgene, og derfor kan man lettere iagttage de Dyr, der lever dér eller fra Tid til anden opholder sig dér paa deres Vandringer, end de, der holder til i Bjærgene, og betegne dem som vandrende Dyr. Paa Ruslands og Siberiens Tundra foretager Rensdyret, der i Skandinavien ikke forlader Bjærgegnene, hvert Efteraar lange Vandringer og vender først tidligt det følgende Foraar tilbage til sine Sommeropholdssteder; omtrent paa samme Tid forlader det Grønland og drager, naar Vinteren har slaaet Bro over Havet, over til Amerikas Fastland, bliver her Vinteren over og genopsøger først i April sine egne Halvøer og Bjærge. Saavel paa det ene som det andet Sted synes Bekymringen for den kommende Vinter ikke at være den eneste Aarsag til Vandringen; derimod turde ogsaa en i det høje Nord meget følelig Plage at være en yderligere Bevæggrund. Thi den korte Sommer fremmaner paa disse Bredegrader en Insektverden, der ganske vist er fattig paa Arter men umaadelig rig paa Individer, fremfor alt en uendelig Mængde Stikfluer og Bremser, der forbitrer Livet, ikke blot for Mennesket, men ogsaa for Rensdyret. For at undgaa disse, forlader Dyret den sumpagtige Tundra, over hvilken der i den korte Sommer sværer uafbrudte Skyer af Stikfluer, og tager sin Tilflugt til de af Utøjet mindre besværede Bjærghøjder i sin Hjemstavn, der da har en yppig og kraftig Græsning at byde. Gammel Vane gør, at Rensdyret vandrer, ikke blot paa samme Tid, men ogsaa ad de samme Veje i de optrampede Stier eller Landeveje, der let genkendeligt løber milevidt over Tundraen, og paa bestemte Steder over Elve og Aaer. Ved Vandringens Begyndelse samler Rensdyrhunnerne med deres Kalve sig til Flokke paa ti til Hundrede Stykker og driver de unge Spidshjorte og Kvier i Forvejen, til hvilke saa senere de gamle Hjorte slutter sig. Den ene Flok følger umiddelbart efter den anden, saa at man kan tælle indtil Tusinder. Alle haster uimodstaaeligt afsted, lader sig hverken afskrække af Bjærge eller brede Elve og tænker først paa Hvile, naar de naaer deres Vinterherberg. Skarer af Ulve, Bjørne og Jerver er i Hælene paa dem og tilbagelægger paa den Maade ligeledes ikke ubetydelige Strækninger. Om Foraaret paa Tilbagevejen vandrer Dyrene ganske vist omtrent i samme Orden om end i langt mindre Flokke, tillige langt mageligere og langsommere og forøvrigt ikke saa ganske ad de samme Stier som paa Udvejen.

Endnu længere Strækninger end Rensdyrene tilbagelægger de amerikanske Bisonokser, Præriernes »Bøfler«. Hvor langt disse Dyr udstrækker deres Vandringer, har man ganske vist endnu ikke kunnet angive bestemt; men man har mødt de strejfende Hjorde fra Kanada til Meksiko, fra Missouri til Klippebjærgene, og man tør antage, at en og samme Hjord gennemstrejfer meget betydelige Strækninger af det mellem de angivne Grænser liggende Land. Man har om Sommeren truffet disse Bisonokser i enkelte Eksemplarer paa Præriernes uendelige Sletter og om Vinteren paa de samme Steder, men da i Hjorde paa Tusinder; man har iagttaget, hvorledes de vandrer, thi man har, ved at drage efter dem, fulgt dem paa de af dem optrampede Veje, de saakaldte »Bøffelstier«, Hundreder af Mile i mere eller mindre lige Retning over Sletter og Bjærge; man har været Øjenvidne til, at milebrede Floder ikke har været dem nogen Hindring, ja næppe frembudt synderlig Vanskelighed, at de tværtimod som en uimodstaaelig Lavine har styrtet sig i saadanne Vandløb og formelig fyldt dem med deres mørke, vrimlende Masser; man har fundet, at Dyrene slutter sig sammen og adskilles, at Hjorde forøges og formindskes, at gamle, gnavne, herskelystne og arrige Tyre undgaar de øvrige Bisonoksers Selskab, muligvis ogsaa udstødes af Hjorden og saaledes, sandsynligvis efter langvarige Kampe, er blevne nødte til at føre et Eneboerliv lige til den følgende Sommer; ligesom det ogsaa er bekendt, at de om Vinteren under stærkt Snefald søger Beskyttelse imod det ublide Vejrlig i Skove eller paa Bjærgskraaninger. Allerede med Juni Maaned begynder deres Vandringer fra Nord til Syd. Smaa Flokke, der hidtil har ført et ubekymret og behageligt Sommerliv, slutter sig til andre og tiltræder Rejsen i Selskab med disse; andre Skarer slutter sig til den voksende Hjord, og denne forøges mere og mere, jo længere den trænger frem, indtil Dyrene til Slutningen danner de uhyre Masser, der nu handler ligesom ledede af en eneste Impuls og holder sammen lige til næste Foraar. Naar Vinteren er lykkeligt overstaaet, opløser Skaren sig, sandsynligvis i en Orden, der er omvendt den, i hvilken Sammenslutningen skete, lidt efter lidt atter i Hjorde; ogsaa disse formindskes mere og mere, og tilsidst er der kun spredte Flokke tilbage; denne Opløsning foregaar under Tilbagevandringen. Paa saavel Ud- som Hjemrejsen drager Hjordene i en vis Afstand fra hverandre, men mere eller mindre ad de samme

Stier. Særligt tillokkende Steder, f. Eks. Dale, bevoksede med saftigt Græs, fremkalder lejlighedsvis Standsninger i den levende Strøm. Under saadanne Omstændigheder samles der ligefrem utallige, uoverskuelige Hjorde, der i Dage kan blive paa et og samme Sted og ikke bryder op, før alt Græs er fortæret og Hungeren tvinger dem videre. Ogsaa i deres Spor følger Ulve og Bjørne, og over dem kredser ulykkespaaende Ørne og Gribbe.

Ligesom Bekymring for Føden kan ogsaa Mangel paa Drikkevand foranledige regelmæssige Vandringer. Naar i det sydøstlige Siberien, i Særdeleshed paa Gobisteppen, Vinteren er i Anmarsch, nødes paa Grund af dette Højlands ejendommelige Naturforhold alle Pattedyr, som ikke ligger i Vinterdvale, til at søge deres Underhold i lavere liggende Egne. Vinteren optræder ingenlunde strængere i dette centralasiatiske Højland end i Egne, der ligger Nord eller Nordøst derfor, men er i Reglen fattigere paa Sne og belægger alle Vande, som den forøvrigt yderst ringe Nedbør har fremkaldt og vedligeholder, med et tykt Isdække. Saa snart nu dette bliver saa stærkt, at de i Gobi levende Dyr ikke kan stampe det itu, ser de sig tvungne til at udvandre, og drager da ikke blot til sydlige, men ogsaa til nordlige Lande, hvilke sidste kun har det Fortrin, at de er rige paa Sne; thi denne læsker Vandredyrenes Tunge og gør mindre Modstand mod de svage Hove end den haarde Is, som er vanskelig at faa itu. Kun paa denne Maade kan det forklares, at Steppeantilopen, der talrigt bebor Gobis Højsletter, forlader et Land, som, alene med Undtagelse af den manglende Sne, har det samme at byde som Vinterkvarteret. Ikke Sult, men Tørst driver dem bort til andre Lande. Med Vinterens Begyndelse samles de forøvrigt altid selskabeligt levende Antiloper i Hjorde, som kan tælle indtil Tusinder af Dyr, opfylder alle lavere liggende Egne omkring Højsletten, hvor de i Reglen har deres Tilhold, og strejfer, ikke sjældent paa én Nat tilbagelæggende indtil otte à ti Mil, ofte Hundreder af Mil udenfor deres egenlige Hjemstavns Grænser. Følger man disse Dyr, mærker man deres Spor overalt og i en saadan Mængde, at det ser ud, som om Vejen kort forinden havde været passeret af uhyre Faarehjorde.

Allerede inden Steppeantilopens Vandringstid begynder, sætter Kulanen eller Dschiggetaien sig i Bevægelse, den formodede Stamfader til vor Hest, eller i hvert Tilfælde Jordens smukkeste og stolteste

vilde Hest. Føllene fra sidste Sommer er allerede hen paa Efteraaret voksede saa meget, at de kan deltage i en længere Udflugt, taale hurtigere Marscher og trodse alle de Farer og Besværligheder, som følger med et omkringflakkende Liv; ogsaa de unge Hingste, der har naaet det fjerde Leveaar, befinder sig nu i deres fulde Livskraft; fulde af Overmod forlader de Hjorden allerede i Slutningen af September og begiver sig ud paa Æventyr. Hos de gamle Hingste og Hopper vaagner atter Parringsdriften og med den en vis Sindsuro og Vandrelyst. Det flygtige, foretagsomme Dyr begynder saaledes sin aarlige Vandring allerede længe før Vinteren har holdt sit Indtog, ja inden denne endnu har givet sig til Kende; som Følge deraf savner disse Udflugter al Orden og Regelmæssighed og faar snarere Præget af tilfældige Strejftog hist og her. I den Hensigt at afryste det trykkende Aag, som den ledende Hingst og uindskrænkede Hersker over Hjorden har paalagt dem, for at gøre sig selvstændige og selv opkaste sig til Selvherskere, forlader de unge Hingste deres Hjord og gennemstrejfer nu Sandsteppen paa egen Haand. Alle yngre, saavel som mange af de ældre Hopper synes besjælede af de samme Følelser som den daadslystne unge Hingst, forsøger at unddrage sig Tyrannens Magt og følger den unge Præsident for at stille sig under hans Befaling. Denne erhverver sig imidlertid ikke en Flok Hopper, og den gamle Hersker opgiver heller ikke sine Rettigheder, uden Kamp og Strid. I Timevis staar den unge, om Magt drømmende Hingst paa Toppen af en Høj eller Bjærgaas og ser ud over Markerne. Dens Øje spejder uafbrudt over den øde Dal, den har spidset Ører og dens Næsebor er vendte imod Vinden og vidt aabne. Stridslysten og i strakt Galop sprænger den afsted ned imod enhver Hjord, som nærmer sig, og enhver Modstander, som viser sig, og der opstaar en rasende Kamp om Hopperne, der altid slutter sig til Sejrherren. Men saadanne Kampe bringer Liv og Bevægelse blandt Hjordene, løser dem fra det Omraade, hvor de tilbragte Sommeren, og er Indledningen til de lange og næsten uafbrudte Vandringer, som nu tager deres Begyndelse. Medens disse Stridigheder staar paa, samles Kulanflokkene lidt efter lidt i stedse talrigere Hjorde, indtil saadanne, som tæller over Tusinde Dyr, sætter sig i Bevægelse og sammen tiltræder Vandringen til Egne, hvor der vinker Græs og Vand. Drønende lyder Hovslagene af deres forenede, i Reglen i Galop fremjagende Skarer,

og mere end én Gang har de indenfor det russiske Rige kaldt Kosakkerne paa Grænseposterne i Gevær. Ingen Ulv vover at angribe saadanne Hjorde, thi de modige Hingste forstaar at benytte deres Hove saa godt imod den, at den snart afstaar fra ethvert Forsøg; allerhøjst kan en eller anden træt gammel Hest, som ogsaa følger med paa disse Vandringer, falde som Offer for den. Selv Mennesket anretter kun liden Skade blandt disse Flokke, eftersom deres Skyhed og Forsigtighed gør det meget vanskeligt at komme dem ind paa Livet. Men trods dette medfører Vinteren tunge Lidelser for dem, i Særdeleshed, naar den er rig paa Sne. Det i og for sig sparsomme Græs bliver saa meget desto hurtigere forbrugt, jo talrigere de Hjorde er, som lægger Beslag paa det. Dyrene æder da alle mulige Plantestoffer, som de kan faa fat i. I Maaneder maa de ernære sig af bladløse Stilke og Skud. Deres runde, fede Kroppe mister deres smukke Form, og tilsidst ligner de vandrende Skeletter. Da hun selv lider Mangel, kan Moderhoppen ikke længere yde Føllet den nødvendige Næring, thi hendes Yver udtørrer snart i en saadan Forsagelsens Tid. Mangt et ungt Føl, som i den spæde Alder ikke taaler saa haard Kost, bukker da under, og selv de gamle Dyr lider under Vinterens Fattigdom. Snestormen, der varer i flere Dage og tilhyller Græsset med høje Driver, lammer deres ellers saa friske Mod og forøger Dristigheden hos Ulvene, der, naar de ikke sønderriver de allerede kraftesløse Kulaner, piner og plager i allerhøjeste Grad selv de endnu ikke udmattede. Men saa snart Forholdet vender sig til det bedre, genvinder de hærdede, sejge og udholdende Dyr deres tidligere Livslyst, og naar Sneen begynder at smælte, tiltræder de Tilbagevandringen, naaer efter henved en Maaneds Forløb deres Sommeropholdssteder, skilles her ad i »Tabuner« eller mindre Hjorde, kommer sig i overraskende kort Tid ved det saftige Græs, der nu skyder op i stor Yppighed, bliver runde og fede og har snart glemt Vinterens Nød og Elendighed.

Hvor betydelige Vejstrækninger alle hidtil nævnte vandrende Pattedyr end overfarer: med dem, som Sæler og Hvaler tilbagelægger, kan de dog næppe sammenlignes. Vandet begunstiger alle et for det skabt Dyrs Bevægelser, har væsenlig overalt de samme Livsbetingelser og samme Fordele at byde, tillader det derfor at foretage virkelig lange Rejser lettere og med langt færre Besværligheder og Farer.

Ikke desto mindre vækker det til en vis Grad vor Forundring, at mange i Havet levende Pattedyr, særlig Hvalerne, hører til de mest vandrelystne af alle Skabninger, saa at mange, maaske de fleste af dem, tilbringer hele deres Liv paa Vandring. Strængt taget har ingen Hval noget blivende Opholdssted hele Aaret rundt, men den drager alene, parvis, med sine Unger eller i mere eller mindre talrige Flokke, uophørligt fra én Ende af Verdenshavet til en anden, idet den stundom regelmæssigt opsøger visse Yndlingssteder, af hvilke den vælger forskellige om Sommeren og om Vinteren. De Have, i hvilke en og samme Hvalart opholder sig om Sommeren og om Vinteren, ligger ofte længere fra hverandre, end man i Almindelighed antager; thi nogle Hvaler gennemvandrer aarlig mere end den halve Del af Jorden; man møder dem om Sommeren ved det nordlige Ishavs Ismarker og om Vinteren ikke sjældent paa den anden Side Ækvator. I høj Grad selskabelige og deres Unger hengivne med den ømmeste, mest opofrende Kærlighed, samles i Særdeleshed Hunhvalerne i stundom forbavsende talrige Skarer og drager under Ledelse af nogle Hanner ad bestemte Veje og til bestemte Tider gennem det vide Hav, medens nogle tager Vejen ud i rum Sø, og andre stryger langs med Kysterne. Storme og en tilfældig Udeblivelse af visse Dyr, der tjener dem til Føde, og hvis Optræden og Forsvinden øjensynlig er en væsenlig Aarsag til deres Vandring, kan til en vis Grad indvirke paa Retningen af deres Kurs, saavel som paa Tiden for deres Optræden, men i Almindelighed indtræffer Vandringen saa regelmæssigt, at man ved de nordiske og sydligere Kyster imødeser Hvalernes Ankomst paa en bestemt Dag, og paa dette Tidspunkt udsættes Vagter for umiddelbart efter Ankomsten at kunne begynde de eftertragtede Jagter paa dem. Hvaler, som Kystbeboere genkender paa særlige Mærker, f. Eks. stumpede Finner eller lignende, og mere end én Gang forgæves har forfulgt, er mange Aar efter hverandre optraadt ved samme Tid og paa de samme Steder, og man anstiller hist og her Jagt paa disse saa indbringende og derfor saa hensynsløst forfulgte Dyr med samme Regelmæssighed som Harejagten paa Land, medens man forgæves søger dem paa andre Tider af Aaret. »Efter Helligtrekongers Dag«, siger allerede gamle Pontoppidan, »staar Nordmanden paa alle Bjærge og kigger efter Hvalfisk, hvis Ankomst Silden tilkendegiver.« Først viser Springhvalen sig, tre à fire, højst fjorten Dage senere, Finhvalen,

skøndt den første, som det synes, bryder op fra Davisstrædet, den sidste fra Grønland. Ved de sydlige Kyster af Færøerne, i Særdeleshed i Qvalbenfjord viser der sig hvert Aar ved Mikkeldagstid tre à seks Døglinger eller Næbhvaler, nu ligesom for Hundredeoghalvfemsindstyve Aar siden. I en Havbugt ved Skotland indfandt der sig tyve Aar i Rad, altid paa samme Tid, en Finhval, som var bekendt under Navnet »Hollie Pyke«, hvert Aar var Genstand for Forfølgelse og tilsidst blev Kystbeboernes Bytte. Ved Islands Kyster vælger nogle Hvaler hvert Aar de samme Vige til deres tilfældige Besøg, der stedse falder i samme Maaned og Uger, saa at Kystbeboerne har lært dem at kende og givet dem særlige Navne. Visse velbekendte Hunhvaler besøger Aar efter Aar den samme Havbugt for her at føde deres Unger; de bliver skaanede, men maa dyrt nok købe deres Liv med deres Ungers, som man regelmæssigt bemægtiger sig. Kun yderst sjældent hænder det, at de vandrende Hvaler afviger fra deres sædvanlige Tider og Veje; i Almindelighed drager de med en saadan Regelmæssighed gennem det vide Verdenshav, som om de rettede sig efter Stjærnernes Stilling og bevægede sig ad banede, paa Siderne begrænsede Veje. Intet andet Pattedyr vandrer mere regelmæssigt end de, og deres Rejser kan ligefrem sammenlignes med Fuglenes.

Ligesom Hvalerne foretager ogsaa Sælerne hvert Aar mere eller mindre lange, i Almindelighed ogsaa regelmæssige Vandringer. De Arter, som lever i Indhave, kan ganske vist ikke forlade disse, men gennemstrejfer dem dog i aarligt tilbagevendende Rækkefølge eller stiger til visse Tider op i de Floder, der løber ud i Havet; alle Arter derimod, som har deres Tilhold i Verdenshavene, tiltræder hvert Efteraar og Foraar Vandringer, som sker ad bestemte Veje og med bestemte Egne og Steder til Maal. Alle højnordiske Sæler saavel som de, der hører til Sydpolens Vandsystem, nødes alle ved den Is, der udbreder sig om Vinteren, til at udvandre og drager derfor med denne ned til mere tempererede Bredegrader, og med den smæltende Is tilbage op imod Polerne. Men de, saavel som andre Arter af deres Orden, drives af en anden, ikke mindre vægtig Bevæggrund til regelmæssige Udflugter: de behøver fast Land eller i det mindste store, udstrakte og faste Isflader for at føde og passe deres Unger, indtil disse er i Stand til at følge dem i Havet og dér forsørge sig selv. Saaledes optræder der hvert Aar paa samme Tid Tusinder og Hun-

dredtusinder af Sæler paa bestemte Øer eller Isbanker, bedækker nogle af disse deres Slægts Stammepladser saa fuldstændigt med deres Legemer, at der maa lægges Beslag paa enhver Plet, for at alle skal faa Plads; føder deres Unger til Verden, bliver i Uger, i Maaneder, i Land eller paa Isen, uden i den Tid at foretage Jagtudflugter, stiger ned i Havet efter Føde, ammer deres Unger, parrer sig, opløser lidt efter lidt atter deres talrige Selskab, spreder sig ud over det vide Hav for derpaa at leve paa sædvanlig Vis, eller foretager sammen med deres Unger, som endnu trænger til yderligere Røgt, mere eller mindre udstrakte Jagttog.

Af alle hidtil nævnte vandrende Pattedyr tilhører ikke et eneste dem, der ligger i Dvale om Vinteren, der godt beskyttede tilbringer en stræng Aarstid i dybe og omhyggeligt tillukkede Huler i en dødlignende Søvn og derfor ikke er tvungne til at forlade deres Tilholdssteder. Dog findes der blandt dem, i det mindste blandt dem, der lever i de tempererede Zoner, nogle, der vandrer, medens de endnu er vaagne, nemlig Flagermusene. Hvor tarvelige deres Vinger end maa forekomme os i Sammenligning med Fuglenes, saa letter de dem dog i væsenlig Grad deres Skiften Opholdssted og bliver et Middel til Udflugter og Strejftog, der ikke staar i noget Forhold til Dyrets Størrelse. Desuden kommer endnu en anden Omstændighed end Vandrelysten Flagermusen tilpas; den er ikke ved sine Unger bundet til noget bestemt Sted, thi Ungen hænger, som bekendt, efter Fødselen fast ved Moderens Bryst og bæres af den gennem Luften, indtil den kan skøtte sig selv. Derfor hører ogsaa Flagermusen til de mest rejselystne af alle Pattedyr og gør under visse Omstændigheder en omfattende Brug af de Fortrin, der er blevne den til Del. I Reglen maa de Vandringer, som forskellige Flagermus foretager, sikkert betragtes som Strejftog, der har til Maal at drage Fordel af enkelte Omraader, der er særligt rige paa Føde; de kan dog ogsaa blive til virkelige lange Rejser og fører i det mindste nogle Arter til langt bortliggende Lande og savner da heller ikke den Regelmæssighed, som karakteriserer Vandringerne. De største Flagermus, som vi kalder flyvende Hunde, gennemstrejfer hver Aften store Strækninger for at erhverve sig de Frugter, som udgør deres væsenligste Føde, men betænker sig heller ikke paa at flyve over Havbugter af mange Miles Brede; de maa endog have fløjet fra det sydlige Asien til Østafrika eller

tilbagelagt samme Vej i modsat Retning, idet nogle Arter forekommer i begge Verdensdele; og de egenlige Flagermus kan gøre det samme. Alt efter som Insekterne i forskellige højtliggende Egne vaagner til forskellige Tider, stiger de fra Dalene op i Bjærgene og vender om Efteraaret atter tilbage til Dalene; de centralafrikanske Nomadehjorde med de mange Fugle, der sværmer omkring dem, følger de troligt i Sporet; men de vandrer ogsaa fra Syd til Nord og vender derpaa tilbage eller ogsaa omvendt. Saaledes viser den langørede Flagermus

¡Flyvende Hunde.

sig først ved de lyse Nætters Begyndelse i det nordlige Skandinavien og Rusland og forlader atter disse Bredegrader, der maaske maa anses som dens Hjem, allerede i Eftersommeren for at tilbringe Vinteren i Mellemtysklands Bjærge og paa Alperne; ligeledes ser man om Sommeren regelmæssigt den bredørede Flagermus paa de nordtyske Sletter, men træffer den paa den Tid kun undtagelsesvis i Mellemtysklands Bjærge, hvis Klippehuler den opsøger for dér at overvintre. At ogsaa andre

Flagermus foretager lignende Flytninger, derom kan der ikke herske nogen Tvivl.

Ved de hidtil anførte Eksempler, som er tagne paa maa og faa af det foreliggende rige Materiale, har jeg givet Beviser for de blandt Pattedyrene indtræffende Vandringer, hvilke vi, da de forekommer regelmæssigt, vilde kunne kalde vilkaarlige; men dermed har jeg ingenlunde løst min Opgave. Sult og Tørst, Fattigdom, og et vist Distrikts tilfældige Ugæstfrihed rammer undertiden visse Pattedyr saa haardt, at de ligesom i Fortvivlelse beslutter sig til at søge Redning i en Vandring, der minder om en Flugt. Rigdom paa Føde og gunstigt Vejr befordrer alle Dyrs Formering, men særlig de forskellige planteædende Dyrs i en saa overordenlig Grad, at Beboelsesomraadet endog under gunstige Forhold maa udvides; men følger der efter et og flere gode Aar, eller alt efter Omstændighederne selv blot nogle gunstige Maaneder, et pludseligt Omslag, saa stiger Nøden snart over alle Grænser og berøver de paagældende Dyr ikke blot Muligheden for at ernære sig, men ogsaa alt Haab, i det mindste al Ro og Besindelse.

Under saadanne Omstændigheder forlader i Mellemevropa Markmusene, i Siberien Rødmusene deres Hjem og drager, samlede i store Masser, bort til andre Egne, afskrækkes ikke af nogensomhelst Hindringer, frygter ligesaa lidt Vandet som de ugæstfri Bjærge eller den uhyggelige Skov, kæmper med Hunger og Elendighed og hjemfalder redningsløst til Sygdomme og pestagtige Epidemier, der hærger blandt dem og formindsker deres Skarer fra Millioner til nogle faa Hundreder. Under saadanne Omstændigheder samles i Siberien Egern, der under almindelige Forhold højst foretager kortere Udflugter, til talrige Skarer, iler i Flokke fra Træ til Træ, i store Hobe fra Skov til Skov, svømmer over Aaer og Elve, trænger ind i Byer og Landsbyer, medens Tusinder af dem mister Livet og lader sig hverken opholde eller afskrække ved øjensynlig Dødsfare eller formaa til at afvige fra deres Veje. Deres Fodsaaler er afslidte og fulde af Revner, Kløerne ligesaa. Haarene i deres ellers saa blanke Pels stride og filtrede; tæt i Hælene paa dem følger i Skoven Losser og Zobler, paa den aabne Mark Jerver, Ræve og Ulve, Ørne, Falke, Ugler og Ravne; pestagtige Epidemier kræver dog langt flere Ofre i deres Rækker end Rovdyrenes Tænder og Kløer, end Menneskenes Skud og Knipler, og dog vandrer

de videre, øjensynligt uden Haab om nogen Sinde at kunne vende tilbage. I Følge mundtlig Meddelelse fra en mig bekendt siberisk Jæger optraadte der i August 1869 en saadan Egernhær midt inde i den i Ural liggende By Tagilsk. Det var kun en Fløj af den vandrende Hovedhær, hvis Centrum drog gennem Skoven i en Afstand af omtrent en Mil længere Nord paa. Dyrene fulgte et og et efter hverandre eller i større eller mindre Flokke, men uafbrudt, drog i ligesaa tætte Skarer igennem Byen som gennem den tilgrænsende Skov, tog Vejen over Gader, Gærder og Tage, fyldte alle Gaarde, trængte ind i Husene gennem Vinduer og Døre, vakte et overordenligt Røre blandt Beboerne og et endnu større blandt Hundene, der dræbte i Tusinder og lagde en hidtil uanet, fuldstændig tøjlesløs Mordlyst for Dagen; men Dyrene syntes ikke at bryde sig det ringeste om de utallige Ofre, som faldt blandt dem, og lod sig ikke ved nogetsomhelst Middel bringe ud af deres Bane. Tre Dage varede Gennemvandringen fra tidlig Morgen til sent om Aftenen, og først efter Nattens Frembrud indtraadte der hver Gang en Afbrydelse i Strømmen. Alle vandrede ganske i samme Retning fra Nord til Syd, og de, som kom bagefter, drog ad de samme Veje som de, der var gaaede forud. Den brusende Tjchussoweia dannede ingen Hindring, thi alle, som kom ned til Bredden af den rivende Bjærgstrøm, styrtede sig uden Betænkning i de hvirvlende og skummende Bølger og svømmede, med Halen lagt op hen ad Ryggen, saa hurtigt som muligt over til den modsatte Bred. Min Hjemmelsmand, der fulgte Toget med stedse stigende Opmærksomhed og Deltagelse, begav sig i en Baad midt ud blandt de i Floden vrimlende Skarer. De utrættelige Svømmere, til hvilke han strakte en Aare ud, benyttede sig af denne til at klatre op i Baaden, blev her roligt siddende, øjensynligt meget udmattede, klatrede derpaa, da Baaden lagde til ved et større Fartøj, op paa dette og blev her en god Stund, lige ubekymrede og tillidsfulde; men forlod Fartøjet, saa snart det var kommet nær ved Bredden, hoppede op paa denne og fortsatte deres Vej saa roligt, som om den aldrig havde været afbrudt.

Det maa være de samme Aarsager, der tvinger Lemmingerne til deres gennem Aarhundreder iagttagne Vandringer. I flere Aar efter hverandre skænker Bjærgene i Skandinavien, det nordlige Ruslands og Siberiens Tundraer dem et Opholdssted og tilstrækkelig Føde, thi

de brede Fjældrygge saavel som Sletterne mellem disse, Højene saavelsom Dalene, har Plads og Føde for Millioner af dem, men ikke hvert Aar kan de hele Sommeren igennem glæde sig ved den samme Overflöd. Følger der efter en snefuld Vinter, der jo er særdeles velkommen for dem, der fører den trygge Tilværelse under det hvide Vinterdække, et tidligt, langt og varmt Foraar, saa lider deres forbavsende Frugtbarhed og Formeringsævne ingenlunde nogen Indskrænkning, og Tundraen vrimler derfor bogstaveligt af dem. Med en smuk varm Sommer, der forøger deres Antal til det uberegnelige, paaskyndes ogsaa alle Planters Vækst, og inden den er forbi, er disse dels hentørrede, dels fortærede af de altid umættelige Jordrotter; Mangel paa Føde gør sig gældende og det muntre Liv tager en Ende med Forskrækkelse. Deres dristige, kække Væsen viger for en almindelig Uro, og snart gribes de af den største Forskrækkelse og Ængstelse for Fremtiden. Nu flokker de sig sammen og begynder at vandre. Den samme Drift vaagner samtidigt hos mange og gaar over paa andre; til én Flok slutter der sig en anden, Flokkene svulmer op til uhyre Skarer; disse ordner sig i Rækker, og som en levende Strøm gaar Toget fra Højderne ned til lavere liggende Egne. Alle skynder sig afsted i en bestemt Retning, der dog veksler efter Forholdene; lidt efter lidt danner de lange Tog, i hvilke den ene Lemming følger saa tæt efter den anden, at den synes at hvile sit Hoved paa den forangaaendes Ryg, og ved de smaa lette Skabningers idelige Trippen graves der tydelige, dybe Stier i Tundraens Mostæppe. Jo længere Toget er, desto mere stiger de vandrende Lemmingers Travlhed. Graadigt kaster de sig over alle Planter paa og ved Vejen og sluger alt spiseligt; men dér, hvor disse umaadelige Skarer drager frem, er selv det græsrigeste Omraade snart hærget, og selv om de forreste virkelig kan faa fat i nogen Føde, er der intet til dem, der kommer bagefter; Hungeren vokser med hvert Minut og paaskynder Vandringen, gør, at enhver Hindring synes overkommelig, enhver Fare en Bagatel, og driver derved Millioner i Döden. Møder de et Menneske, löber de imellem Benene paa ham; Ravne og andre store, rovlystne Fugle byder de trodsigt Spidsen; Høstakke graver de igennem, Bjærge og Klipper klatrer de over; Floder, brede Søer eller Havbugter og Fjorde svømmer de over. Det samme Slags Følge, som er i Hælene paa de vandrende Egern, traver og flyver ogsaa i deres Spor: Ulve og Jerver,

Maarer og Væseler, Lappe- og Samojedehunde, Ørne, Musvaager og Klippeugler, Ravne og Krager fraadser i de utallige Ofre, som de uden mindste Besvær plukker ud af den frembrydende Skare; Maager og allehaande Rovfisk lurer paa dem, der begiver sig ned i Søerne eller Elvene; Sygdomme og Epidemier, som heller ikke udebliver, bortriver maaske endnu flere af dem end alle Fjender tilsammen har kunnet udrydde. Tusinder af Lig ligger og raadner ved Vejen, Tusinder bliver skyllede bort af Bølgerne. Hvorvidt der virkelig bliver

Vandrefalke og Lemminger.

nogle overlevende tilbage, og om disse saa senere vender tilbage til deres Hjem i Bjærgene, eller om alle de, der er dragne ud, gaar under paa Vandringen, det kan ingen sige; men vist er det, at jeg har færdedes over vide Strækninger af Laplands Tundra, hvor man næsten overalt kunde se Stier og andre Spor efter vandrende Lemmingflokke, men jeg har ikke kunnet opdage et eneste af Dyrene. Saadanne Strækninger forbliver, efter hvad man har meddelt mig,

Tigerheste, Strudse og Kvaggaer.

ofte i flere Aar i Rad saaledes, som jeg har set dem, og først efter lange Tiders Forløb genfinder man dér de smaa livlige Gnavere.

Hvad Hungeren forvolder i Norden, foraarsager i det rige Syden den plagende Tørst. Naar under den sydafrikanske Sols brændende Hede de Vandansamlinger, i hvilke Tigerheste, Antiloper, Bøfler, Strudse og andre til Jorden bundne Steppedyr hidtil har kunnet slukke deres Tørst, mere og mere tørrer ud, samles alle de Dyr, som hidtil paa Steppen har fundet de nødvendige Livsbetingelser, omkring dem, der ikke er aldeles udtørrede, og der opstaar nu et broget Liv omkring de Smaasøer, som endnu er fyldte med Vand. Men naar ogsaa dette fordamper, ser de Dyr, som er strømmede sammen omkring dem, sig nødsagede til at udvandre, og det kan da ske, at de, ligesom de før omtalte Gnavere, gribes af Forfærdelse, samles i større Skarer paa samme Maade som Steppeantiloperne og de vilde Heste paa de centralasiatiske Stepper og tilbagelægger Hundreder af Mile for at slippe bort fra Vinterens Nød og Elendighed.

De første, som vender det nu saa ugæstfri Land Ryggen, er ogsaa her de vilde Heste. Fri og sorgløse gennemstrejfede lige indtil Nødens Indtræden de prægtigt tegnede, kraftige og hurtige, vilde og selvbevidste Steppens Børn, Zebraen, Kvaggaen og Dauwen deres vidtstrakte Omraade, idet enhver Hjord valgte sine egne Veje under Ledelse af en gammel, erfaren og stridsvant Hingst. Nu begynder Bekymringen og Frygten for Vinteren. Det ene Vandløb forsvinder efter det andet, og stedse talrigere bliver de Skarer, som samles omkring dem, der endnu ikke er helt udtørrede. Den fælles Nød faar endog de kamplystne Hingste til at glemme Kamp og Strid. I Stedet for de lidet talrige Tabuner danner der sig Hjorde paa flere Hundrede Dyr, der derefter optræder i Fællesskab og tilsidst ogsaa i Fællesskab forlader den af Vinteren truede Egn, allerede forinden Mangel paa Næring har svækket Kræfterne og brudt deres Halsstarrighed og Stivsind. Med Begejstring skildrer de rejsende det storartede Skuespil, saadanne Hjorde af vandrende Tigerheste frembyder. Langt borte i det fjærne udbreder sig for Betragterens Øje det sandede Landskab, hvis i rødt skinnende Grundtone kun hist og her afbrydes af mørke Pletter af Græs, som er blevet forbrændt af Solen og kun sparsomt beskyttes af en eller anden lille Lund af fjerbladede Mimoser, og først langt borte ved Synskredsen begrænses af de skarpe Linier

af de i blaat fortonende Bjærge. Midt i et saadant Landskab opstaar der en Støvsky, som uden at forstyrres af det mindste Vindpust stiger som en Røgsky op imod den blaa Himmel. Nærmere og nærmere rykker denne Sky, og tilsidst kan man fra Tid til anden skælne levende Væsener, som bevæger sig indenfor den. Lidt efter lidt træder de livligt farvede og sælsomt tegnede Dyr frem af Mørket: i tætte Rækker, med løftet Hals og Hale og i broderlig Forening med underligt skabte Gnuantiloper og Strudse, der har sluttet sig til dem, springer de forbi, hastende afsted til en anden maaske langt bortliggende Græsgang, og inden Tilskueren endnu er kommen sig af sin Forbavselse, er den vilde Hær atter forsvunden og befinder sig langt borte paa den uoverskuelige Slette.

Ikke altid ad de samme Veje, men altid i samme Retning, drager ogsaa de af Vinteren fordrevne Antiloper over det vidtstrakte Omraade. Ingen af dem optræder talrigere og oftere end Springbukken, en af de smukkeste Gazellearter, vi kender. Dens ualmindelige Skønhed og overordenlige Bevægelighed fængsler enhver, som faar Lejlighed til at betragte den i fri Tilstand, naar den snart gaar frem med spænstige Skridt, snart stille græsser paa et Sted, snart tumler om i djærve Spring og derved viser sin største Prydelse, en snehvid Haarbusk, som, naar den gaar ganske langsomt, ligger gemt i en Hudfold, der gaar langs Ryggen. Ingen anden Antilope danner, naar Nøden tvinger til Udvandring, saa talrige Skarer som den; selv den mest veltalende Skribent vilde forgæves søge at give den, som ikke med egne Øjne har set en Skare Springbukke paa Vandring, en noget nær rigtig Forestilling om det vidunderlige Skuespil. Efter allerede at have været samlet i Uger og maaske stadig at have afventet det første Regnskyl beslutter Springbukkene sig omsider til at tiltræde Vandringen. Hundreder af Dyr forener sig med andre Hundreder, Tusinder med Tusinder, jo mere truende Mangelen, jo mere pinagtig Tørsten bliver og jo mere den allerede tilbagelagte Vej forlænges; af Flokkene opstaar der Hjorde, som lidt efter lidt vokser til ligefremme Hære og disse Hære drager nu fremad ligesom de Solen formørkende Græshoppesværme. Paa Sletterne bedækker de hele Kvadratmile, i Passene mellem Bjærgene trænges de sammen til kompakte Masser, som ingen anden Skabning kan modstaa; gennem Dalene bølger de frem som en Flod, der gaar over sine Bredder og skyller

alt med sig. Selv den koldeste og mest nøgterne Tilskuer bliver som forstenet, naar han ser en saadan Vrimmel drage forbi, i Timer, ja stundom i Dage. Ligesom de graadige Græshopper kaster de sultne Dyr sig over Græs og Blade, Sæd og andre af Jordens Frembringelser; paa Steder, de er dragne hen over, er der ikke levnet et Straa. Det Menneske, som møder en saadan Hær, bliver øjeblikkeligt kastet til Jorden og saa ilde tilredt af den ganske vist lette, men Tusinder af Gange gentagne Berøring af deres Klove, at han kan være glad, naar

Springbukke.

han slipper derfra med Livet; en Faarehjord, der græsser paa deres Vej. rives med og er for bestandig tabt for Ejeren; en Løve, som her mente at kunne vinde et let Bytte, ser sig nødsaget til at forlade det allerede nu grebne Offer og følge med Strømmen. Uafladeligt trænger de bageste paa, giver de forreste efter for Trykket bagfra, uophørligt søger de i Midten indelukkede Skarer at komme ud paa Fløjene og stadig møder de den sejgeste Modstand. Over Støvskyerne, som de vandrende Masser danner, kredser Gribbene, saavel paa Hærens Fløje som efter dens Bagtrup drager der et talrigt Ligfølge, bestaaende af de mest forskellige Rovdyr; ved alle Pas lurer

Jægere og Skytter og sender Kugle paa Kugle ind i Vrimlen. Saaledes drager og sværmer de haardt efterstræbte Dyr mange mange Mile omkring, indtil Foraaret omsider indtræder og opløser deres Hær.

Om andre ufrivillige Vandringer, f. Eks. saadanne, som Polarræven og Isbjørnen stundom nødes til at foretage, naar en Isflage, hvorpaa de har jaget, løsnes og bortdrives af Bølgerne, indtil den i gunstigste Tilfælde lander ved en Ø, er der her næppe nogen Anledning til at tale; thi saadanne Rejser er ikke Vandringer, men kun en Driven for Vind og Vove.

Fuglenes Familieliv.

Uimodstaaelig som en tvingende Naturlov lokker Driften til at fængsle til sig det andet Køn af samme Art, alle levende Væsener til med deres eget Jeg at forene et andet, til ved viljeløs Hengivelse at vække de samme Følelser og saaledes knytte de inderlige Baand, som sammenkæder Væsen til Væsen, Liv til Liv. Ingen Magt er saa stærk, at den skulde kunne ophæve denne Lov, intet Bud saa bestemmende, at det i nogen Grad skulde kunne indvirke paa den. Enhver Hindring skyder den til Side og sejrrigt kæmper den sig frem til Maalet.

Kærlighed kalder vi denne vældige Magt, gennem hvilken denne Lov hersker, naar vi taler om dens Indflydelse paa Mennesker; ved Navnet Drift betegner vi den, naar vi taler om dens Virkning paa Dyrene. Dette er imidlertid en blot og bar Legen med Ord, saafremt det da ikke er vor Hensigt udtrykkeligt at lægge den Betydning i det første Ord, at enhver Naturdrift hos Mennesket bør forædles af dette selv. Bortfalder denne Forudsætning, bliver det vanskeligt at skille det ene fra det andet. Mennesker og Dyr er underkastede samme Lov; men Dyret underkaster sig den mere ubetinget end Mennesket; det overvejer ikke, betænker sig ikke, men overgiver sig modstandsløst til dens Indflydelse, medens Mennesket ikke sjældent tror at kunne unddrage sig den.

Den, som vover paa Forhaand at bestride, at Mennesket tilhører Dyreriget, ser ikke i Dyret andet end en levende Maskine, der af Kræfter, der virker udefra, ledes og bevæges, drives til at handle, vækkes til at erhverve sig det andet Dyrs Gunst, ledes til at udbryde i jublende Sang, hidses til Kamp mod Rivaler, og han frakender en

saadan Maskine al Frihed og Selvstændighed, enhver Kamp mod modsatte Stemninger, med et Ord, al Følelses- og Forstandsvirksomhed. Derved, at han udelukkende for sig lægger Beslag paa alt aandeligt Liv, eller i det mindste al aandelig Frihed, nedsætter han, uden at hæve sig selv, Dyrene til et af hans egen tomme Forfængelighed skabt Vrængebillede, som snarere lever et Skinliv end et virkeligt Liv og maa give Afkald paa alle Tilværelsens Glæder.

Vi dømmer anderledes, i ethvert Tilfælde rigtigere og utvivlsomt retfærdigere, naar vi antager det modsatte; vi dømmer maaske ikke engang for haardt, naar vi paastaar, at den, der frakender Dyrene Forstand, selv kun har lidet deraf eller at den, som nægter Tilstedeværelsen af Følelsesliv hos Dyrene, heller ikke véd, hvad Følelsesliv er. Enhver fordomsfri Iagttager maa tidligere eller senere komme til Erkendelse af, at den aandelige Virksomhed hos alle Dyr, hvor forskelligt den end kan ytre sig, hviler paa de samme Love, og at ethvert Dyr indenfor den Livskreds, der er dragen for det, og under de samme Forhold tænker, føler og handler paa samme Maade som det andet, men ikke, saaledes som Mennesket, af saakaldte højere Love foranlediges til aldeles bestemte Livsytringer. Love kan man maaske kalde Aarsagerne til Dyrenes Handlinger, men man maa derved ikke glemme, at ogsaa Mennesket er underkastet disse. Menneskets Aand kan ganske vist stille nogle af disse i sin Tjeneste, indvirke paa andre, maaske endog stundom omgaa dem, men aldrig bryde eller ophæve dem.

Jeg skal forsøge at bevise min Paastands Rigtighed og ved Eksempler paavise, hvor væsenlig ensartede Menneskets og Dyrenes Livsytringer kan være; hvor uafviselig den vigtigste af alle Naturlove, den, som har Slægtens Vedligeholdelse til Maal eller til Følge, indvirker saavel paa det første som paa de sidste. Et Menneske og en Fugl: hvilken bred Kløft ligger der ikke mellem disse Skabninger, hvilken Forskel mellem deres Gøren og Laden! Kan der slaas nogen Bro over denne Kløft; er det tænkeligt, at der kan findes Forhold, som kan fremkalde væsenlig de samme Livsytringer hos begge? Dette skal vi nu undersøge.

Mere ubetinget end Mennesket underkaster Dyrene sig Aarstidernes Skiften. »De saar ikke, de høster ikke, de sanker ikke i Lader«, og maa derfor med eller mod deres Vilje føje sig efter dem,

naar de skal finde deres nødvendige Næring, naar de vil leve. Derfor blomstrer de om Foraaret, bærer Frugt om Sommeren, gemmer denne og sig selv om Efteraaret og hviler om Vinteren ligesom den moderlige Jord. Deres Livsytringer er bundne til Aarets forskellige Afsnit.

I saa Henseende beherskes de i Sandhed af en jernhaard Lov, lige overfor hvilken al Frihed og Selvbestemmelse er utænkelig. Men hvorhen skulde en saadan føre andet end til Mangel og Nød, til Fare for deres eget og deres Afkoms Liv? De bøjer sig derfor villigt under denne Lov og nyder i det mindste den Frihed, som vi Mennesker maatte misunde dem, saafremt vi ikke var i Stand til i langt højere Grad end de at kunne unddrage os Aarstidernes Indflydelse. Men lever ikke ogsaa vi op om Foraaret, og hviler ikke ogsaa vi om Vinteren? Og maa ikke ogsaa vi bøje os under den haarde Nødvendighed?

Selv om Fuglene i den nævnte Henseende er bundne, saa er de dog i en anden Henseende i Besiddelse af stor Frihed og benytter sig af denne langt oftere og mere uhindret end Menneskene.

Ingen Fugl giver frivillig Afkald paa Kærlighedens Glæder; kun faa af dem unddrager sig Familielivets Lænker, og enhver søger saa snart som muligt at vinde og nyde Kærlighed. Allerede inden den har aflagt sin Ungdomsdragt, er den sig Forskellen mellem Kønnene bevidst; allerede langt tidligere kæmper den unge Han ligesom i barnagtigt Overmod med sine jævnældrende; saa snart den er fuldvoksen, bestræber den sig ivrigt og ihærdigt for at vinde en Huns Yndest. Ingen Fuglehan dømmer sig selv til at leve og dø som Pebersvend; ingen Fuglehun lukker Hjærtet til for en alvorlig Friers Hyldest. For Hunnens Skyld vandrer den første uden Rast og Maal over Land og Hav; for en værdig Han glemmer den sidste lidte Smerter, trykkende Sorger, hvor dybe de end har været; for den i hendes Øjne mest værdige Friers Skyld, bryder hun maaske nu og da endog Ægteskabets Lænker.

Enhver Fuglehun vinder en Mage; men en Fuglehan har derimod ikke altid saa let ved at erhverve sig en Mage. Thi ogsaa blandt Fuglene maa en saadan Lykke købes med mange Kampe og Besværligheder. Gennemsnitlig findes der flere Hanner end Hunner, mange bliver derfor nødte til at underkaste sig den haardeste Lod, som kan ramme dem, at leve, i det mindste en Tid, uden Mage. Men for den aldeles overvejende Del af Fuglene er Ungkarlelivet hverken mere

eller mindre end en Plage, som de med alle de Midler, der staar til deres Raadighed, søger at undgaa. De drager derfor paa Frierfødder gennem Lande og Riger, spejder længselsfuldt efter en Mage, og hvor de tror at finde en saadan, optræder de kækt og dristigt som Ægteskabskandidater, enten saa den udkaarne er fri eller allerede er bunden til en anden. Var deres Vandringer resultatløse, vilde de sandsynligvis ikke strejfe saa regelmæssigt omkring, som de virkelig gør.

Under deres Bestræbelser for at vinde Hunnernes Bevaagenhed, opbyder Hannerne alle de Midler, hvormed Naturen har forlenet dem; enhver søger, alt efter Art og Ævne, at gøre sine mest fremragende Talenter gældende; enhver søger at vise sine fordelagtigste Sider og lægge hele den til dens Raadighed staaende Elskværdighed for Dagen, at glimre og overbyde alle andre af sit Køn. Dens Iver stiger med Haabet om Held; dens Kærlighed bringer den aldeles ud af sig selv og hensætter den i en fuldkommen Rus. Jo ældre den er, desto mærkeligere plejer den at te sig, desto mere selvbevidst optræder den, desto ivrigere kæmper den om Kærlighedens Løn. Kun i sjældne Tilfælde medfører Aarene en Aftagen af Kræfter og Livsmod, tværtimod forøges med dem i Reglen alle dens Færdigheder, ligesom den modnede Erfaring forøger dens Manddomskraft. Det er derfor ikke underligt, at i det mindste unge Fuglehunner foretrækker ældre Hanner, og forklarligt er det, at disse er, om ikke mere ildfulde saa dog mere paalidelige og tillidindgydende Friere.

De Midler, hvorved en Fuglehan udtrykker sine Følelser og forklarer sin Kærlighed, er højst forskellige, men staar naturligvis stedse i Samklang med dens mest fremtrædende Egenskaber og Talenter. Den ene bestræber sig for at vinde Hunnens Gunst ved sin Sang, den anden ved sin Flugt: den ene frier med Næbet, den anden med Foden; en udvikler hele sin pragtfulde Fjerdragt, en anden særlig pyntelige Fjer, en tredje lægger Færdigheder for Dagen, som man ellers aldrig ser. Alvorlige Fugle giver sig til at lege og spøge; værdige Fugle gør allehaande Narrestreger; de tavse bliver snaksomme, de stilfærdige livlige, de føjelige og taalmodige stridslystne, de frygtsomme modige, de forsigtige sorgløse: kort sagt, alle viser sig fra en anden Side end den sædvanlige. Deres hele Væsen synes forandret, fordi alle deres Bevægelser er livligere og mere spænstige end før, fordi hele deres Optræden ofte i enhver Henseende afviger

fra den hverdagsagtige, tordi de faktisk befinder sig i en Slags Rus, som forøger deres Spændkraft og Energi. De frasiger sig al Søvn og indskrænker denne til det mindst mulige, uden at slappes; medens de er vaagne, anstrenger de deres Kræfter over alle Grænser, uden at trættes.

Alle Fugle med Stemme tolker deres Følelser i letforstaaelige Toner, og deres Sang er ikke andet end en Bøn om Kærlighed eller en Jubel over, at denne allerede er vunden. Nattergalens og alle andre Fugles Sang, som glæder vore Sanser, begynder, naar Kærligheden vaagner i det lille Fuglehjærte, og ender, naar Kærlighedsrusen er forflygtiget og fortrængt af andre Følelser, særlig Familiesorger. Syngende drager Fuglen ud paa Frierfærd; med Sang forkynder den for Hunnen sin Ankomst og sin Kærlighed; med Sang indbyder den hende til at slutte sig til den; i den fyrigste Sang udtrykker den sin Glæde, naar den har funden en Hun; i Sang klæder den sin Kærlighed, sin Længsel, sit Haab; ved Sang giver den sin Kraft og sit Mod til Kende; i Sang jubler den sin Lykke, sin Salighed frem imod Himlen; med Sang udfordrer den enhver anden Han af dens Art, som skulde fordriste sig til at forstyrre denne Lykke. Kun saalænge den beherskes af Kærlighedens Magt, synger den med fuldt Liv, med fuld Kraft; og naar den ellers skulde synge, gælder dens Sang sikkert kun Mindet om denne Kærlighedsrus, som engang gjorde den saa lykkelig. Den, der paastaar, og en saadan Paastand er virkelig fremsat, at Fuglen synger, uden at tage nogen Del deri, paa en vis Tid maa synge og ikke kan andet, og paa en anden Tid hverken kan eller tør synge, han har aldrig forstaaet eller villet forstaa Fuglesangen, men har ene og alene givet sin indbildske Fordomsfuldhed et tarveligt Udtryk. Man behøver kun at gøre sine Iagttagelser uden forud fattede Meninger, og man vil snart finde, at Fuglens Sang, ihvorvel den i alt væsenligt vedbliver at være den samme, slutter sig til enhver Bevægelse i dens Følelsesliv, at den, alt efter den Stemning, der behersker den, fremstrømmer roligt, stiger, jubler og atter bliver svagere, og at den vækker Genklang i andre Hanners Bryst. Var nysnævnte Mening om Fuglesangen rigtig, skulde og maatte enhver Han synge paa ganske samme Maade som en anden af samme Art, uafladeligt gentage den Sang, der var den beskaaren, som en Spilledaase repeterer de Melodierne, der er sat ind i den, og

ingen vilde kunne lære, forandre, forbedre noget i den Sang, den havde faaet af Naturen. Men vi véd, at det modsatte er Tilfældet, og er derfor overtydede om, at Fuglen synger fuldt bevidst, at dens Sjæl aabenbarer sig i dens Sang. Ogsaa den er en Digter, som indenfor de for den afstukne Grænser digter, omformer og søger efter Udtryk; men Drivfjederen hertil er Kærligheden til det andet Køn. Behersket af denne, synger, piber og mumler Skovskaden, snakker Skaden, forvandler Ravnen sine raa Lyde til milde og bløde Toner, hæver den ellers saa tavse Lappedykker sin Røst, istemmer Islommen sin vilde og dog klangfulde Havsang, dypper Rørdrummen sit Næb i Vandet for at forvandle det eneste Skrig, der staar til dens Raadighed, til en dump, vidt lydende Brølen. Ganske vist synger Fuglen kun paa en bestemt Tid, men ikke fordi den ikke ogsaa kan synge paa andre Tider, men fordi den da ikke har nogen Anledning til at synge, fordi den ikke vil synge. Den tier, fordi den ikke længere elsker, eller mere nøgternt sagt, fordi Parringstiden for den er forbi. Vor gamle Bekendt Gøgen beviser paa en slaaende Maade Rigtigheden af denne Paastand. De Trefjerdedele af Aaret hengaar, uden at den en eneste Gang lader sin Stemme høre, saa indtræder Foraaret, og nu lyder dens Stemme næsten uafbrudt fra Dagens første Timer til dens sidste, saa længe dens Parringstid varer; men den tier tidligere i Syden end i Norden, tidligere paa Sletterne end i Bjærgegnene, alt efter Tiden for dens Fosterforældres Rugning. Disse skrider, i Syden saavel som paa Sletterne, tidligere til at bygge deres Reder og afslutter tidligere deres Ungers Opfostring end i Norden eller oppe i Fjældegnene.

Mange Fugle understøtter deres ved Sang eller i det mindste ved ejendommelige Lyde udtrykte Frieri desuden ved særligt yndefulde Bevægelser, enten med Vingerne eller med Fødderne, andre ved lystige Stillinger, andre ved at vise sig for Hunnen i ejendommelige Stillinger, atter andre ved at gøre Larm og Støj.

Medens enkelte Falkearter saavel som Uglerne udtrykker deres Følelser, om ikke udelukkende saa dog fortrinsvis ved høje Skrig, opfører andre Rovfugle, for deres Hunner eller i Selskab med disse, prægtige Flyvelege, der snart kan betegnes som virkelige Runddanse, snart som en vild Omkringtumlen i Luften. Ørne, Musvaager, Vandre- og Taarnfalke kredser i Timevis omkring hverandre, svæver i spiralformige Drejninger op til uhyre Højder, udøver øjensynligt til gensidig

Fryd og Gammen alle de Flyvekunster, de kan, udstøder fra Tid til anden høje Skrig, spejler deres Fjerdragt i Solskinnet og sænker sig tilsidst langsomt ned til en højt liggende Siddeplads for at næbbes videre. Glenter, der væsenligst ter sig paa samme Maade, lader sig pludselig med halvt nedtrukne Vinger falde ned fra en svimlende Højde, indtil de næsten berører Jorden eller Vandfladen, stiger derpaa spiralformigt op igen langt hurtigere end før, holder sig en Stund svævende paa en og samme Plet eller gør andre underlige Bevægelser og hæver sig derpaa igen op til deres tidligere Højde, flyver længe, som det synes ganske ligegyldige, foran eller ved Siden af deres udkaarne, begynder derpaa at kredse omkring den, udfører sammen med den sammenslyngede Ringlinier, forlader pludseligt Hunnen og stiger næsten lodret op til betydelige Højder, forøger imidlertid den ellers magelige Flugt til den mest lynsnare Fart, gør saa en pludselig Volte og styrter med næsten indtrukne Vinger nedad, svinger sig nogle Gange rundt, stiger atter i Vejret og bliver ved paa denne Maade, indtil Hunnen omsider beslutter sig til at følge Eksemplet. Men alle overtræffes de dog af den i det indre Afrika levende Gøgler, en Rovfugl af Ørnens Størrelse og en af de Fugle, der er ejendommeligst skabte og optræder paa den ejendommeligste Maade. Dens mærkværdige Flugt maa altid paadrage sig Iagttagerens Opmærksomhed, men under Parringstiden gaar den over til de ubeskriveligste Narrestreger i Luften, til en sanseforvirrende Gøglen, der synes i sig at forene alle andre Rovfugles Flyvekunster.

Ligesom de af Parringsdriften beherskede Rovfugle ter ogsaa mange andre sig, selv saadanne, der ingenlunde kan regnes til Flyvekunstnerne. At ogsaa disse tager deres Vinger til Hjælp, naar de vil vinde en Huns Kærlighed eller give et Udtryk for deres Følelser og deres Glæde over den lykkeligt vundne Besiddelse af en saadan, turde, efter hvad der her er meddelt, være selvfølgeligt. Ivrigt synger Svalen, siddende ved Siden af den udkaarne, sine allerkæreste Sange; den Følelse, der gløder i den, er dog for mægtig til, at en saadan Flyvekunstner som den skulde kunne sidde paa en og samme Plet, saalænge Sangen varer; den flyver derfor op, fortsætter under Flugten sin Sang og sværer og kredser herved omkring Hunnen, der er fulgt efter Hannen. Natravnen sidder længe paa en Gren, stundom et godt Stykke fra Hunnen, aflirer sine snurrende Strofer, hæver sig endelig,

flyver i sirlige Bugter, svinger og basker med Vingerne omkring Hunnen og tilraaber den samtidigt et saa velklingende »Hæit«, at man forbavses over, at der i en saa hæs Strube kan findes saa fine og bløde Toner. Biæderen, i hvis Lod der ligeledes er falden en klangløs Stemme, sidder længe paa sin Udkigspost ved Hunnens Side, lader næppe en Lyd høre og synes at indskrænke sig til at sende ømme Blikke med sine smukke, højrøde Øjne; men saa flammer ogsaa den op, hæver pludselig sine Vinger og stiger højt op i Luften, kredser omkring, udstøder Jubelskrig og vender atter tilbage til sin Hun, der imens er bleven rolig siddende paa sin Plads. Midt under sin ivrigste Kærlighedssang, enten saa denne bestaar i Kurren eller andre lignende Lyde, bryder Duen pludselig af, slaar nogle Gange skarpt og højlydt med Vingerne, svinger sig hurtigt op i Luften, udbreder derpaa Vingerne og sænker sig svævende ned mod en Trætop for her at begynde forfra. Træ- og Vandpiplærkerne, Tornsangerne og Havesangerne bærer sig ad paa samme Maade som Duerne; de grønne Bladsmutter styrter sig, uden at afbryde deres Sang, ned imod Jorden og flyver derpaa atter op paa en anden Gren, paa hvilken de ender deres Sang for efter nogle Øjeblikkes Forløb at begynde forfra og endnu en Gang føre den til Ende under gentagne Flyvelege. Grønirisker, Siskener og Gulspurve tumler, beherskede af Kærlighed, paa den forunderligste Maade om i Luften; syngende deres Kærlighedssang, synes Lærkerne formelig at klatre op imod Himlen; Gulirisken ter sig, som om den havde lært at flyve af Flagermusene.

Alle Fugle, der røber deres Kærlighed i Dans, befinder sig i den samme Rus som de ovennævnte. Ogsaa de fornægter under Dansen deres tidligere Vaner og bliver tilsidst fuldstændig som forrykte, saa at de mere eller mindre glemmer Yderverdenen. Yderst faa Fugle er stumme under Dansen; de fleste udstøder tværtimod ejendommelige Lyde, som man ellers ikke har Lejlighed til at høre, og udvikler samtidigt al den Fjerpragt, der staar til deres Raadighed.

Særlig ivrige Dansere er Hønsefuglene. Vor almindelige Hane indskrænker sig til at stoltsere omkring, gale og slaa med Vingerne; allerede dens Kammerater Paafuglen og Kalkunen gaar meget videre, naar de leger. Næsten alle Urfugle og en eller anden Fasanart opfører dog langt livligere Danse. Den, som i den tidlige Morgenstund har iagttaget den legende Tjur, den, som har lyttet til Urhanens

Skogren, den, som i det nordiske Foraars lyse Nætter har set Rypen danse paa Tundraens Snemarker, han maa være enig med mig i, at en saadan Hyldest, som disse Haner bringer deres Høns, maa virke ligesaa uimodstaaeligt som Paafuglens, der forvandler sin skønneste Pryd til Baldakin for sin Kæreste. Endnu ejendommeligere end alle disse optræder dog Satyrhønsene eller Hornfasanerne, der lever i det sydøstlige Asien og er prægtige Hønsefugle med to hornagtige, livligt farvede Hudrør paa begge Sider af Hovedet og en i de mest glødende Farver prangende, udvidelig Hudflig paa Struben. Naar Hanen gentagne Gange har kredset omkring Hønen, uden dog at synes at hellige den nogen særlig Opmærksomhed, bliver den pludselig staaende paa et bestemt Sted og begynder at bukke for den. Hurtigere og hurtigere følger disse Buk efter hverandre, og langsomt og lidt efter lidt vokser imens dens Horn og svulmer Halsfligen op, indtil baade de første og den sidste formelig flagrer omkring Hovedet paa den elskovssyge Fugl. Nu udbreder og strækker den Vingerne, ruller og sænker Halen, sætter sig paa Hug paa de udadbøjede Fødder og slæber pustende og hvislende Vingerne hen ad Jorden. Pludselig standser enhver Bevægelse. Med udspilede Vinger og Halen trykket ned mod Jorden, lukkede Øjne og idet den lydeligt trækker Vejret, sidder den saaledes en Stund ubevægelig. Pludselig farer den igen op, puster og hvisler, ryster over hele Kroppen, glatter sine Fjer, kradser i Jorden, slaar op med Halen, rejser sig i Ryk til sin fulde Højde, styrter hen imod Hunnen og bliver saa midt i sit vilde Tilløb pludselig staaende foran den i hele sin olympiske Herlighed, staar saaledes stille et Øjeblik, begynder derpaa atter at ryste, rykke og hvæse og lader saa paa én Gang hele sin Pragt forsvinde, glatter sine Fjer, trækker Horn og Hudfligene ind og vender, som om intet var hændt, roligt tilbage til sin sædvanlige Beskæftigelse.

Med sirlige Skridt, Hovedet noget bøjet, med rystende Vinger, udbredt Hale, bukkende, snart nærmende sig, snart fjærnende sig, tripper Viben omkring sin Kæreste; som en lysende Offerflamme gynger Ildfinken paa Akset af Durraen, hvor den har taget Bolig med sin Hun, puster sin pragtfulde Fjerdragt op, og drejer sig frem og tilbage paa sin valgte Plads under idelig Syngen; Næb mod Næb og Bryst mod Bryst udfører Duerne en langsom Kærlighedsdans; mere lidenskabeligt, med livlige Spring, danser Tranerne; ikke mindre ivrigt

og endog i Nærværelse af beundrende Tilskuere danser Centralamerikas pragtfulde Klippehøns; endog Kondoren, en Flyvefugl af første Rang, som drager gennem Ætheren Tusinder af Fod over Andesbjærgenes højeste Toppe, og hos hvilken man ikke skulde kunne tænke sig nogen anden Maade at tolke sine Følelser paa end ved Vingerne, vugger sig i en Slags Dans og svinger med det sænkede Hoved bøjet ned mod Brystet og udbredte Vinger trippende omkring Hunnen, medens den lader en ejendommelig trommende Lyd høre.

Andre Fugle erstatter atter Dansen ved hæftig Løben frem og tilbage, hopper hid og did i Løvet og udvikler derved al den Pragt, de har til Raadighed. Dette er f. Eks. Tilfældet med Paradisfuglene, der i de tidlige Morgentimer indfinder sig sammen i visse bestemte Træer og her under livlige Bevægelser og Basken med Vingerne udbreder deres vidunderligt skønne Fjer til Hunnernes Ære. Andre opfører endog særlige løvsalslignende Bygninger, udpynter disse med allehaande brogede, skinnende og glimrende Genstande og udfører dér deres Dans. Nogle Fugle, der hverken kan glimre ved deres Stemme eller ved Flyve- og Dansekunster, betjener sig af Næbbet for dermed at frembringe ejendommelige Lyde. Saaledes udtrykker alle Storke deres varme Følelser ved at slaa de to halve Næb stærkt mod hinanden og derved frembringe den smældende Lyd, som hos dem erstatter den Røst, de savner; ligesaa alle Spætter, der hamrer saa hurtigt med Næbbet paa en Trætop eller Gren, at Træet kommer i Svingninger og fremkalder en trommende Lyd, der høres langt ud i Skoven.

Endskøndt nu Hunnen egenlig ikke brat afviser en Opmærksomhed eller Kærlighedserklæring, skænker den dog kun i Nødstilfælde den første den bedste Han Gehør. I Begyndelsen lytter den, som det synes, temmelig ligegyldigt til de ømmeste Kærlighedssange, betragter ganske koldt alle de Flyvelege og Danse, som opføres til Ære for den, og Udviklingen af al den Pragt, som sker til dens Hyldest. I Almindelighed ser den saa ligegyldig ud, som om alle Hannens Bestræbelser ikke vedkom den det ringeste. Roligt, tilsyneladende fuldstændig ubekymret om dennes Gøren og Laden, gaar den til sine daglige Beskæftigelser, særlig til at skaffe Føde. I mange, men dog ingenlunde i alle Tilfælde lader den sig ganske vist lokke frem af den Sang, der fremstrømmer til dens Forherligelse, af den Dans, der

Legende Hornfasaner.

udføres til dens Pris, men røber ikke ved nogen Handling eller noget Tegn sin beredvillige Imødekommenhed. Mange Fuglehunner, i Særdeleshed Hønerne hos alle i Mangegifte levende Hønsefugle, indfinder sig ikke engang paa Hannernes Legepladser, endskøndt de er alt andet end koldblodige og tilbageholdne og ikke sjældent ved indbydende Lokken og Kalden sætter de legende Hanner i Fyr og Flamme. Bliver en Han mere efterhængende, end Hunnen finder behageligt, unddrager hun sig den ved at tage Flugten; denne turde dog kun i de sjældneste Tilfælde være alvorligt ment, men fortsættes i Reglen saa energisk og vedholdende, at det ikke altid er let at afgøre, hvorvidt den sker uden Bihensyn eller kun for et Syns Skyld. Tjener den ikke til andet, saa bidrager den i det mindste til endyderligere at faa den elskovssyge Fugl til at opbyde alle de til dens Raadighed staaende Midler til at vise sig elskværdig. Ivrigere end nogen Sinde, sættende alle Hensyn til Side, stormer den efter den flygtende Hun, som om den med Magt vilde tiltvinge sig Bønhørelse; ildfuldere end nogen Sinde synger den, livligere end nogen Sinde hopper, danser og leger den, saa snart Hunnen standser en Stund for at hvile, og ivrigere end nogen Sinde før genoptager den Forfølgelsen, naar Hunnen paa ny fortsætter sin Flugt.

Sandsynligvis vilde enhver Fuglehun være mindre tilbageholdende, end den i Reglen er, saafremt den ene Han var den eneste Frier. Men da Hannerne i Reglen udgør Flertallet, kan enhver Fuglehun i Almindelighed være kræsen og have Lejlighed til at vælge. Flere Hanner, stundom i betydeligt Antal, forebringer den samtidig deres Hyldest og det er derfor rimeligt, at den betænker sig. Med eller mod sin Vilje lyder den Racevalgets Love; blandt flere søger den stedse at vinde den bedste, kraftigste, friskeste, den i enhver Henseende mest udmærkede. Dens Optræden og Adfærd fremkalder blandt Hannerne en umaadelig Skinsyge, der naturligvis har vedvarende Kampe til Følge, endog paa Liv og Død. Enhver Fugl, om vi endog finder den nok saa uskyldig og uskadelig, er i Kampen om en Kæreste en Helt, og enhver forstaar at gøre de Vaaben, der er faldne i dens Lod, Næbbet saavel som de med Klør eller Sporer bevæbnede Fødder og de stundom med hornagtige Takker forsynede Vinger, saa frygtelige for den paa samme Maade udrustede Modstander, at Enden paa Striden i mange Tilfælde bliver den ene Kæmpers Død.

Alt efter Fuglens Art og Vaner staar Kampen paa Jorden, i Træerne, i Luften eller i Vandet. Ørne eller Falke bekæmper deres Modstandere i Luften med Klør og Næb; prægtige Vendinger, en hurtig Opstigning i Luften for at opnaae en bestemt Højde, der er gunstig for et Angreb, et glimrende Forsvar og gensidig Forfølgelse karakteriserer en saadan Tvekamp. Selv om det lykkes en af de kongelige Kæmper at faa fat i sin Rival, slaar ogsaa denne sine Klør i sin Modstanders Bryst, og begge styrter nu i rasende Fart ned fra Højden, ude af Stand til at gøre nogen egenlig Brug af deres Vinger. Naar de er komne ned paa Jorden, afbrydes Kampen; men saa snart den ene atter hæver sig til Flugt, følger den anden straks efter, og nogle Minuter senere begynder Kampen paa ny. Bliver den ene træt, muligvis som Følge af erholdte Saar, saa tiltræder den Tilbagetoget, flygter vel ogsaa, rasende forfulgt af Sejrherren, afsted saa hurtigt den kan og uden at forsøge at gøre nogensomhelst Modstand ud over Grænsen for det Omraade, Hunnen har udvalgt sig, men opgiver i ethvert Tilfælde, trods alle lidte Nederlag, ikke Striden, før Hunnen afgjort har bestemt sig for Sejrherren. Undertiden, ganske vist sjældnere, hænder det, at en saadan Tvekamp ender med en af Kæmpernes Død; thi Ørnen, hvis Skinsyge vokser ved Kærligheden og Æresfølelsen, er ikke tilbøjelig til at vise den besejrede nogen Naade, men myrder skaanselløst den Modstander, som er bleven ude af Stand til at kæmpe eller flygte. Endog Taarnsvalerne, som forekommer os at være saa uskadelige og fredsommelige Væsener, dræber deres Rivaler, idet de, kæmpende ganske paa samme Maade som Ørne og Falke, slaar deres skarpe Klør i Modstanderens Bryst og tilreder den saaledes, at den saarede ikke sjældent sætter Livet til.

Hos alle Fugle, der er begavede med Stemme, gaar der en formelig Udfordring forud for Kampen. Hos alle Sangfugle bliver allerede Stemmen et Vaaben, med hvilket den kan kæmpe og besejre, om end paa ublodig Vis; og Fuglenes Lokketoner, hvorigennem de tolker deres kærlighedsfulde Følelser, vækker stedse den største Skinsyge. Den, der kan efterligne Gøgens Kalden, kan lokke den ellers saa forsigtige Fugl hen til Træet, hvor under man har taget Plads; den, som nogenlunde tro kan gengive Gulddroslens i hverandre indflettede Toner, den vilde Dues eller Turtelduernes Kurren, Spætternes Trommen, med et Ord en eller anden Fugls Parringsraab eller Sang,

vil komme til samme Resultat. Har der indfunden sig en Rival, tilkendegiver den ligeledes ufortøvet sin Ankomst ved Skrig eller Sang; det varer imidlertid ikke længe, saa gaar det over til Haandgribeligheder, og nu udspinder der sig mellem den og dens Modstander en ligesaa hæftig Tvekamp som mellem de før omtalte Fugle. Aldeles ude af sig selv, raabende og skrigende, jager den ene efter den anden, enten saa deres Vej ledes gennem højere eller lavere Luftlag, gennem Trækroner eller gennem Buske, og ligesom ved Hunnens Forfølgelse tirrer Rivalerne, imedens en saadan Jagt staar paa, uophørligt hinanden ved udfordrende Lyde, ved Sang og paa anden Maade til den højeste Grad af Raseri. Naaer Forfølgeren den flygtende Modstander, hugger den med Næbbet efter den, saa at Fjerene ryger omkring den; hører den op med sin Forfølgelse, er det den andens Tur til straks at gaa over til Angreb; holder begge Stand, saa hugger og napper de hinanden af Hjærtens Lyst, enten saa Striden staar oppe i Luften, i Træerne eller paa Jorden. Kampens endelige Afgørelse lokker nu ogsaa Hunnen frem, der saa erklærer sig for en af dem.

Fugle, som er bundne til Jorden, kæmper stedse paa denne, Svømmefugle altid paa Vandet; hvor alvorligt Hønsefuglene slaas, véd enhver, der har betragtet en Kamp mellem et Par Haner. Ogsaa ved deres Dueller gælder det Liv eller Død, ihvorvel en dødelig Udgang i Reglen kun indtræffer, naar Menneskers Raahed har skærpet deres naturlige Vaaben og svækket deres Beskyttelsesmidler. Kæmpende Strudser benytter sig ligeledes af deres Ben og tilføjer med deres stærke og hvasse Negle Modstanderen dybe Saar i Bryst, Mave og Laar; naar Trapperne drives af Skinsyge, udfordrer de først længe hinanden med sænkede og vredne Vinger, med hjulformet udbredt Hale og under kurrende og hvæsende Lyde, hvorefter de benytter sig af deres Næb, med hvilke de uddeler ganske grundige Hug og Stød; Strandsnepper og andre Vadefugle, i Særdeleshed Brushanerne, der tvistes om alt muligt, om Hunnen saavel som om Fluen, om Solen og Lyset saavel som om Pladsen, løber mod hinanden med Næbbet som en fældet Lanse og opfanger Stødene med deres Brystfjer, der hos Brushanerne er udviklede til et formelig Skjold; Rørhønsene gaar løs paa hinanden paa det af svømmende Vandplanter dannede, gyngende Tæppe og bearbejder hinanden med Benene; Svaner, Gæs og Ænder forfølger hinanden, indtil det er lykkedes den ene at gribe den anden

i Haartoppen og holde den saa længe under Vandet, indtil den er nær ved at kvæles, eller i det mindste føler sig altfor modfalden til straks at kunne genoptage Striden; Svanerne benytter ogsaa de paa Vingerne siddende haarde, spidse og hornagtige Takker til dermed at uddele følelige Slag.

Kæmpende Bogfinkehanner.

Saa længe Hunnen endnu ikke har bestemt sig for nogen, tager den ingensomhelst Del i Hannernes Kampe, synes ikke engang at nære nogen varm Interesse derfor, men følger den dog med fuld Opmærksomhed, da den i Reglen erklærer sig for Sejrherren eller i det mindste

modtager dens Hyldest. Paa hvilken Maade dens Erklæring eller Afgørelse sker, kan jeg ikke sige; men medens de her skildrede Kampe endnu staar paa, har den allerede gjort sit Valg, og fra dette Øjeblik hengiver den sig helt og holdent til den Ven, den har valgt, følger den, hvor den gaar, modtager med synligt Velbehag dens Kærlighedserklæringer og besvarer ømt dens Kærtegn. Længselsfuldt kalder hun paa ham, jublende hilser hun ham, og hun retter sig gerne efter alle hans Ønsker og Handlinger. Ømt og trofast sidder parrede Papegøjer Side om Side, om saa Hundreder har slaaet sig ned i samme Træ; den fuldstændigste Overensstemmelse giver sig til Kende i begges Handlemaade, og kun én Vilje synes at besjæle begge. Naar Hannen søger sin Føde, saa gør Hunnen det ogsaa; flytter han sig til en anden Plads, følger hun ham straks; istemmer han sin Sang, saa falder hun ind. Kærligt plukker og piller den ene den andens Fjer, og gerne strækker den, der behøver Hjælp, Hals og Nakke frem for at modtage saadanne Ømhedsbeviser. Om ikke altid saa iøjnefaldende, saa modtager dog andre Fuglehunner ligesaa gerne og besvarer ligesaa ømt alle de Kærtegn, der ødsles paa dem. De kender ikke til sure Miner, ikke til saarende Luner, ikke til Pirrelighed eller Misfornøjelse, men kun til Kærlighed, Ømhed og Hengivenhed; Hannen kun til Stolthed og Glæde i Bevidstheden om den Lykke, han har erhvervet sig ved sin Kamp. Samtidig med at han raader og bestemmer, retter han sig efter Hunnens Ønsker: naar hun flyver op, forlader ogsaa han sin Plads; naar hun udvandrer fra Hjemmet, følger han hende til fjerne Lande; naar hun vender hjemad, iler ogsaa han tilbage til sit Barndomshjem. Det er derfor intet Under, at Fuglenes Samliv er et Liv, fuldt af Lykke og Harmoni. Om end de for hele Livet forenede Ægtefæller ældes, saa ældes deres Kærlighed ikke med dem, men forbliver evig ung og henter hvert Foraar ny Olie til Flammens Vedligeholdelse; Ømheden mellem dem formindskes ikke engang i det langvarigste Samliv. Troligt paatager Ægtefællerne sig deres Part af de huslige Beskæftigelser, ved Bygning af Rede, Æggenes Rugning og Børnenes Opfostring; med Selvopofrelse understøtter Hannen sin Hun i alle de Besværligheder, som Børnene foraarsager hende; modigt vaager han over hendes Sikkerhed; uden Betænkning udsætter han sig for øjensynlig Fare, ja endog for Døden, naar det gælder om at redde Hunnen. Kort sagt, begge deler fra det Øjeblik, da de er blevne forenede med

hinanden, alle Livets Glæder og Sorger, og dersom ikke særlige Forhold virker forstyrrende, varer deres saa inderlige Forening hele deres Levetid.

Der savnes ikke Iagttagelser, som bestyrker dette. Skarpsindige Forskere, der i mange Aar efter hverandre har iagttaget visse bestemte Fugle og tilsidst lært dem saa nøje at kende, at de ikke har kunnet forveksle dem med andre af samme Art, er os en sikker Borgen herfor. Og enhver af os, som skænker visse særligt iøjnefaldende Fugle en Smule Opmærksomhed, maa komme til den samme Erfaring. I et Storkepar paa et Tag har Ejeren af det paagældende Hus saa rig Lejlighed til at lære at genkende Han og Hun og skelne dem fra andre Storkehanner og Storkehunner, at enhver Mulighed for at tage fejl er utænkelig; men den, som giver Agt paa sin Stork, vil finde, at det samme Par altid kommer tilbage til Reden, saa længe begge Ægtefællerne lever. Og enhver Naturforsker eller Jæger, som opmærksomt iagttager vandrende Fuglepar eller, naar Kønsforskellen ikke fremtræder paa nogen ydre Maade, nedskyder saadanne, vil finde, at de to virkelig er Han og Hun. Under mine Rejser i Afrika har jeg ofte mødt vandrende Fuglepar, der ogsaa, skøndt de levede i det for Fuglenes Samliv saa karakteristiske Fællesskab, var ligesaa uadskillelige som hjemme i Reden, var to om alt og vel ogsaa bar Modgang og Lidelser sammen. De sammenhørende Par af Dværgørne kunde man særdeles godt kende igen som Ægtefæller, naar de rejste i Selskab med andre af deres Art eller slog sig ned paa et Sted; Sangsvaner, som jeg saa ved Mensalesøen i Ægypten, indfandt sig parvis og drog ogsaa parvis derfra; alle andre i Engifte levende Fugle, som jeg traf under Vejs, bekræftede denne Regel. At Ægtefællerne ogsaa bar Modgang og Lidelser sammen, kom jeg paa det Rene med, da jeg ved et Vandløb i det sydlige Nubien traf et Storkepar, som tildrog sig hele min Opmærksomhed af den Grund, at de endnu tøvede her paa en Tid, da alle deres Artsfrænder for længe siden var dragne langt ind i det indre Afrika. For at faa Aarsagen til deres Tøven at vide, lod jeg Fuglene dræbe og fandt, at Hunnens Vinge var bleven beskadiget, hvorved den var bleven hindret i at drage videre; at derfor den i alle Henseender sunde og stærke Han, ene og alene af Kærlighed til sin Hun og for at holde hende med Selskab, var bleven tilbage i en Egn, hvor alle Betingelser for et passende Vinterherberge

savnedes. Den trofaste og inderlige Forening, som er sluttet mellem alle Fugle, der lever i Engifte, opløses saaledes kun af Døden.

Dette er Reglen, men der findes ganske vist Undtagelser. Endog blandt de Fugle, der lever i Engifte, forekommer der, ihvorvel mindre ofte, Eksempler paa Utroskab. Hvor strængt end Hunnerne holder paa Troskab mod deres Mager, hvor sjældent de end kigger efter andre Hanner eller taaler en Husven, dersom en saadan skulde trænge sig ind paa dem, saa kan dog særligt fremragende Egenskaber hos en fremmed Han udøve en farlig Indflydelse paa dem. En Mestersanger af samme Art, der i Henseende til Sangkunst langt overtræffer Ægtefællen, en Ørn, der i enhver eller i det mindste i mange Henseender overtræffer den af Hunnen valgte Ørnehan, kan paa en yderst betænkelig Maade forstyrre Lykken i en Nattergals eller Ørns Familieliv, maaske endog ganske vende Hunnens Sind fra dens Mage. Herfor taler de ensomme Hanfugle, der saavel før som efter Rugetiden strejfer omkring i Landet, hensynsløst trænger ind i et lykkeligt Pars Distrikt og dristigt bestræber sig for at vinde Hunnens Yndest; herfor taler ogsaa de af Skinsyge fremkaldte Kampe, der straks begynder mellem den retmæssige Mage og den paatrængende fremmede, og i Reglen udkæmpes uden Hunnens Indgreb; herpaa tyder til en vis Grad den Maade, hvorpaa en Hun, der pludselig er bleven Enke, optræder, idet hun ikke blot véd at trøste sig ved en umiddelbart efter indgaaet ny Forbindelse, men undertiden endog ægter sin første Mages Morder. Paa Taget af Hovedbygningen paa Godset Ebensee ved Erfurt rugede i flere Aar et Storkepar, som ganske vist levede i den største Endrægtighed, men hvis Lykke dog ikke var uanfægtet, idet de uophørligt forulempedes af omkringstrejfende fremmede, der søgte at sætte sig i Besiddelse af saavel Reden som Storkehunnen. Et Foraar viste der sig i Egnen en Han, som i Nærgaaenhed og Udholdenhed langt overtraf alle hidtil optraadte Friere og nødte Husfaderen til uophørligt at ligge i Slagsmaal eller holde Vagt. Da denne en skøn Dag, muligvis træt af Kampen, sidder i sin Rede med Hovedet under Vingen, som det synes sovende, kommer den ubudne Gæst tilbage og styrter sig pludselig ned over den, gennemborer den med Næbbet og slynger den død ned fra Taget. Og Enken? Hun jager ikke sin Ægtefælles skændige Morder bort, men tager ham uden videre til Mage og vedbliver at ruge, som om intet var hændt.

Dette og ovenfornævnte Omstændigheder taler just ikke til Fordel for Fuglehunnerne, men afkræftes, hvad jeg allerede her vil fastslaa, i den Grad ved en Masse Modbeviser, at de kun kan betragtes som sjældne Undtagelser fra Reglen. Og skal der virkelig fældes en Dom over Hunnernes tilsyneladende eller faktiske Skyld, bør det ikke glemmes, at Hannerne, der har langt større Aarsag end de mere faatallige Hunner til at agte og holde den ægteskabelige Troskab i Ære, ligeledes kan glemme den. Den, der kender de med største Urette som Sindbilleder for alle tænkelige Dyder fremstillede Duer, véd hvor lidt de fortjener den Berømmelse, som man fra gammel Tid har skænket dem. Deres Ømhed er rørende, men ikke af den ægte Slags; deres Kærlighed og Troskab mod Mage og Børn lovprises, men bestaar ikke Prøven. Ganske bortset fra deres Mangel paa Faderfølelse, gør Duehannerne sig skyldige i allehaande Brud paa de ægteskabelige Love og benytter ikke sjældent Tiden, medens Hunnen ruger, til at kurtisere andre Hunner. Endnu mere dadelværdige er Ænderne, og ikke stort bedre Rødhønshanerne. Saasnart Ænderne er blevne optagne af Omsorgen for deres Æg, slaar Andrikerne sig sammen i store Selskaber, fordriver Tiden saa godt de kan, lader deres Hunner imens bære al Omsorgen og al Bekymringen for Ungerne og indfinder sig først igen hos Hunnerne, maaske ikke engang hos deres egne, naar Børnene er blevne store og selvstændige og saaledes ikke længere behøver deres Hjælp. Rødhønshanerne derimod, og sandsynligvis ogsaa vore Agerhaner, stiller sig i Parringstiden til Tjeneste for enhver anden Han, der melder sig, for at udkæmpe en Dyst med den og bliver derfor ofte af Spanierne narrede og dræbte ved Hjælp af tamme Haner af deres egen Art; senere hen, naar Hønsene ruger og de ikke længere føler sig opfordrede til Tvekamp, indfinder de sig dog ogsaa paa Hønens Lokken og Kalden, og ganske vist om muligt endnu hurtigere end før.

Dog, som sagt, de udgør Undtagelser fra Reglen og kan ikke i fjerneste Maade sammenlignes med de Fugle, der lever i Mangegifte. Man har forgæves forsøgt nøjagtigt at forklare Kofuglenes, Gøgenes, Fasanernes, Urfuglenes og Kalkunernes, Vagtlernes og Brushanernes Mangegifte, men det er dog ikke lykkedes at finde nogen fuldstændig holdbar Grund. Naar man paastaar, at Gøgen og dens nærmeste Stammefrænder ikke ruger, fordi de stedse maa være rustede til at udrydde skadelige Larver og Kryb og derfor hverken kan leve et ordnet

Familieliv eller selv sørge for deres Afkom, er dette kun tom Snak og ingenlunde nogen Forklaring, da jo ogsaa Kofuglene plejer at overgive deres Æg i andres Hænder, og selv om man opstiller den Formodning, at Naturen ved Mangegifte har villet sørge for et talrigere Afkom hos nogle Hønsearter, der er udsatte for betydeligere Forfølgelser, saa indser man ikke, hvorfor det samme Maal ikke ogsaa lige saa godt kunde være naaet ved andre Hønsefugle, der lever i Engifte og dog ikke staar tilbage for de første i Frugtbarhed.

Naar jeg benytter Udtrykket Mangegifte blandt Fuglene, véd jeg meget vel, at man derved sædvanlig forstaar, at en Han stadig lever sammen med flere Hunner; et saadant Forhold er mig imidlertid ubekendt og er, saa vidt jeg véd, heller ikke i noget Tilfælde blevet bevist ved utvivlsomt rigtige Iagttagelser. Thi Driften er gensidig og ikke mindre udviklet hos Hunnerne end hos Hannerne. Gøgehunnen slutter sig den ene Dag til en, den anden til en anden Han og parrer sig uden Forskel med hvilkensomhelst Han; og der kan aldeles ikke være Tale om noget ordnet Samliv hos alle disse. Hannerne bryder sig kun en kort Tid om Hunnerne, og disse tænker lige saa lidt paa Hannerne; hvert Køn gaar sine egne Veje, skiller sig vel ogsaa, undtagen i Parringstiden, fra det andet og tager ikke den mindste Notits af dets Skæbne. Et umætteligt Begær og som Følge deraf en til det yderste stegen Skinsyge hos Hannerne, herskesyge Fordringer og ydmyg Underkastelse, den vildeste Kurtisering og den beredvilligste Imødekommenhed, og derpaa den fuldstændigste Ligegyldighed for hinanden er hos disse Fugle de betegnende Karaktertræk i Omgangen mellem Kønnene. Derved forklares ogsaa, at der blandt dem, langt oftere end blandt andre Fugle, indgaas ulige Forbindelser og opstaar Bastarder, som fører en jammerlig Tilværelse og enten henvisner uden Afkom eller ved Parring med en eller anden af sin Stamart virkelig frembringer Ætlinger, der saaledes gaar tilbage til den oprindelige Art. Saadanne ulige Forbindelser kan ganske vist ogsaa indgaas af andre, det vil sige af dem, der lever sammen med kun én Hun, men ganske vist kun i det Tilfælde, at en fuldstændig Mangel paa Hanner af samme Art driver den dertil, hvorimod hos de førstnævnte Tilfældet, den fristende Lejlighed ofte synes at være ligesaa bestemmende som en saadan Forlegenhed.

Det turde imidlertid være Nøden, den uomgængelige Nødvendighed for at betrygge Tilværelsen for Afkommet, der allerede er krøben ud af Ægget eller endnu slumrer deri, der tvinger de i Engifte levende Fugles Hunner til hurtigere at ombytte Enkesorgen med et nyt Ægteskab, end Hannerne glemmer Tabet af en Hun. Hvorvidt deres Sorg virkelig er mindre end en Fugleenkemands er vistnok Tvivl underkastet, hvor meget end det ydre Skin synes at tale derfor. Som den nys omtalte Storkehun paa Ebensee handler ogsaa andre Fuglehunner. Et Skadepar, der rugede i vor Have, havde vi dødsdømt, fordi vi af dets Nærhed kunde befrygte Fare for en i samme Have værende talrig Flok smaa Sangfugle, paa hvilke vi satte megen Pris. Klokken syv om Morgenen blev Hannen skudt; næppe to Timer efter havde Enken skaffet sig en anden Mage; en Time efter faldt ogsaa denne; Klokken elleve var Hunnen parret for tredje Gang. Dette vilde have gentaget sig yderligere, dersom ikke den nu urolige Hun havde fundet for godt at flytte hen til et andet Sted med sin sidst erhvervede Mage. Min Fader skød engang om Foraaret en Agerhane. Hønen fløj op, slog snart ned igen, fik umiddelbart efter en anden Han til Frier og antog denne uden videre Ceremonier. Tschusi-Schmidthofen borttog fra en Rødstjærtrede i Løbet af otte Dage ikke mindre end tyve Hanner, hvorpaa han lod Enken i Ro, efter at hun for tyvende Gang havde været hensunken i Sorg og ligesaa ofte havde ladet sig trøste.

Modsætningen til et saa øjensynligt Vankelmod finder vi, naar Fuglehannerne har mistet deres Hunner. Tilkendegivende deres Sorg ved høje Skrig og rørende Klager, flyver de omkring den elskede Huns Lig, berører det maaske ogsaa med Næbbet, som om de vilde flytte det, løfte paa det og flyve bort med det, istemmer paa ny en skærende, endog for Mennesker forstaaelig Klage, løber frem og tilbage inden for sit Omraade, bliver staaende, snart paa det ene snart paa det andet Yndlingssted, klagende, lokkende og jamrende; forsmaar at tage Føde til sig, stormer som vanvittige ind paa andre Hanner af deres Art, som om de misundte dem deres Lykke og vilde lade dem blive delagtige i deres egen Ulykke, har hverken Rist eller Ro, begynder snart paa et, snart paa et andet, uden at blive færdige dermed og handler uden at vide, hvad de gør. Saaledes lever de i Dage, Uger efter hverandre og tidt bliver de paa Ulykkesstedet saa længe det er muligt, uden engang at gøre kortere Strejtog for at se sig

om efter en anden Mage. Visse Arter, og ganske vist ikke alene de som »uadskillelige« betegnede Papegøjer, men ogsaa Finker og andre, ja endog Hornuglen, berøves efter et saa tungt Slag enhver Glæde ved Livet, de sidder ensomme og adskilte fra deres Artsfrænder og sørger og græmmer sig saa længe, indtil Døden endelig kommer som en Befrielse.

Den eneste, men væsenligste Aarsag til en saa fortvivlet Sorg turde dog være at søge i den stedse betydelige, undertiden til Umulighed grænsende Vanskelighed ved at vinde en anden Hun. Denne faar tidt slet ingen Tid til at sørge; thi før eller senere, undertiden næsten øjeblikkelig, indfinder der sig ny Ægteskabskandidater hos hende og overvælder hende med saa megen Kærlighed og Ømhed, at hun med eller mod sin Vilje lader sig trøste. Og naar forøvrigt Bekymringen for Afkommet faar Magt med det stedse saa ømme Moderhjærte, maa vel alle andre Tanker underordne sig disse, saa at nogen mere langvarig Sorg ikke kan vinde Indpas hos hende. Bliver det selv for hende vanskeligt at finde Erstatning, saa udtrykker hun sin Sorg ikke mindre stærkt end Hannen, men stundom gaar hun endnu videre, idet hun af egen fri Vilje afstaar fra en tilbudt ny Forbindelse. En Spurveenke, som min Fader iagttog meget nøje, antog, uagtet hun havde Æg at ruge og senere hen Unger at opfostre, ingen af sine Beundrere, men forblev i sin Enkestand og opfødte alene og med usigeligt Besvær sin fordringsfulde Børneflok. En anden, virkelig ligefrem rørende Episode, som beviser Fuglenes Enkesorg, er bleven mig fortalt af den grundige Naturforsker Eugen von Homeyer. Et ovenpaa dennes Hus bosat Storkepars Lykke fik en brat Afslutning ved en Søndagsjæger. Den sørgende Enke søger, uden at vælge nogen ny Mage, at opfylde sine Moderpligter og tiltræder om Efteraaret med sine Unger og Artsfrænder Vandringen til Afrika. Næste Foraar kommer hun hjem igen til den gamle Rede uden Mage, som da hun drog bort. Hun faar mange Friere, men alle afviser hun med de mest rasende Hug med Næbbet; hun arbejder ivrigt paa Redens Istandsættelse, men dette gør hun ene og alene for at beskytte sin Ret til Pladsen. Om Efteraaret drager hun atter med de andre Storke til de sydligere Lande; Foraaret derpaa kommer hun endnu en Gang tilbage, og atter bærer hun sig ad som før. Paa denne Maade lever hun i elleve Aar. Det tolvte Aar forsøger et andet Storkepar med Magt at

sætte sig i Besiddelse af hendes Rede; hun kæmper tappert for Hus og Hjem, men kan ikke engang nu beslutte sig til at betrygge sin Ejendom ved at indgaa en ny Forbindelse. Reden tages fra hende, og hun bliver i sin Enkestand; Røverne beholder Reden og gør den i Stand, og hun viser sig ikke mere, men tilbringer, hvad man senere er kommet under Vejr med, hele Sommeren ganske alene i en omtrent to Mil fra hendes Rede liggende Egn; men næppe er de andre borte, før hun atter indfinder sig i Reden, hvor hun bliver i nogle Dage, inden hun tiltræder sin lange Rejse. Under Navnet »Eremitten« blev denne Storkehun bekendt i hele Egnen, hvor hendes Skæbne erhvervede hende alle velvillige Menneskers Deltagelse.

Skulde en saadan Handlemaade ikke være andet end mekaniske Bevægelser, fremkaldte af en udefra paavirket Maskine? Skulde de her skildrede Ytringer af en varm og levende Følelse ske ubevidst? Det maa den tro og forsvare, som kan det; vi tror og forfægter det modsatte, og misundelsesværdig synes os den bevidste Lykke, Fuglene nyder.

Karakterbilleder af Abernes Liv.

Schejk Kemal el Din Demiri, en lærd Araber, som døde i Damaskus omkring Aaret 1405 efter vor Tidsregning, fortæller i den af ham forfattede Bog »Heiat el Heiwan« eller »Dyrenes Liv«, støttende sig til en Udtalelse af Profeten, følgende mærkelige Historie:

»Længe inden Mohammed, den Albarmhjærtiges Profet og Sendebud, havde tændt Troens Lys, længe før Issa eller Jesus af Nazareth levede og lærte, beboedes Staden Aila ved det røde Hav af en talrig Befolkning af jødisk Trosbekendelse. Men denne bestod af Syndere og uretfærdige for Herrens Øjne, thi de vanhelligede uophørligt den Algodes Helligdag, Sabbaten. Forgæves advarede fromme og vise Mænd den ugudelige Stads syndige Beboere; disse vedblev som før at forbryde sig mod den Højestes Bud. Da forlod de, der havde advaret Befolkningen, dette Syndens Hjem, rystede Støvet af deres Fødder og besluttede at tjene Ellohim paa et andet Sted. Men Hjemve og Ønsket om at se deres Slægt drev dem efter tre Dages Forløb tilbage til Aila. Her frembød der sig for dem et højst vidunderligt Syn. Stadens Porte var lukkede, men Murtinderne var ladt ubesatte, saa at intet hindrede dem i at overstige disse. Men ogsaa Gader og Torve i den ulykkelige Stad var tomme paa Mennesker. Dér, hvor der før bølgede det mest brogede Liv, hvor Købere og Sælgere, Præster og Embedsmænd, Haandværkere og Fiskere havde bevæget sig mellem hverandre i den mangfoldigste Vrimmel, sad og hoppede, sprang og klatrede kæmpestore Bavianer; fra Balkoner, Vinduer og Tage, hvor der tidligere havde siddet mørkøjede Kvinder, kiggede kæmpemæssige Bavianhunner ned paa Gaden. Og alle disse Kæmpeaber bar Præget af Sorg og Bestyrtelse, de saa mørkt paa de hjemvandrende

Pilgrimme, sneg sig ængstelige og bedende hen til dem og udstødte stønnende Klager. Forbavsede og undrende betragtede de fromme Pilgrimme det uhyggelige Under, indtil en af dem kom paa den trøstesløse Tanke, at disse Bavianer muligvis kunde være deres tidligere, nu til Dyr forvandlede Slægtninge. For at overbevise sig derom, gik den vise Mand straks hen til sit Hjem. I Døren sad der ligeledes en Bavian; men denne sænkede, saa snart han saa den rettroende, med Blusel og Smerte sine Øjne mod Jorden. ‚Sig mig ved Allah, den barmhjærtige, o Bavian', tilraabte den vise Aben, ‚er Du min Svigersøn Ibrahim?' Sørgmodigt svarede Aben: ‚Ewa, Ewa' — ja, det er mig. Da svandt enhver Tvivl hos den fromme Mand, og han indsaa med tungt Hjærte, at Gud havde hjemsøgt de uforbederlige Sabbatsbrydere med en tung Straffedom, at han fra Mennesker havde forvandlet dem til Aber.

Schejk Kemal el Din Demiri vover ganske vist ikke at tvivle paa dette Underværk, men han kan dog som tænkende Mand ikke undlade at udtale den Mening, at der dog turde have været Bavianer til før Jøder.

For vort Vedkommende slutter vi os, hvor smukt udtænkt og fortalt denne Historie end er, saa meget hellere til denne Opfattelse, som disse Aber, med hvilke de fromme Mænd i Aila skulde have haft at gøre, er gamle bekendte af os. I Arabien bor nemlig ene og alene Hamadryas- eller Kappebavianerne; men dem finder vi allerede fortræffeligt aftegnede paa meget gamle ægyptiske Mindesmærker, og det er netop deres Haarbeklædning, der forekom de gamle Ægyptere saa mærkværdig, at de valgte den til Forbillede og gav deres Sfinkser den, ligesom den endnu den Dag i Dag tjener de mørke Skønheder i det østlige Sudan til Mønster for deres Haarbeklædning. Kappebavianen spiller nemlig en vigtig Rolle i den gamle ægyptiske Gudelære, hvad vi har erfaret blandt andet af Hieroglyffortolkeren Horapollons Værk. I Følge dette holdt man denne Abe i Templer og balsamerede den efter dens Død. Den blev betragtet som Skrivekunstens Opfinder, og derfor ikke blot som et Væsen, indviet til Videnskabens Fader, Thot eller Merkur, men ogsaa som nær Slægtning af de ægyptiske Præster, blev ogsaa hver Gang ved sit højtidelige Indtog i Helligdommen underkastet Prøve derved, at Ypperstepræsten lagde en Skrivetavle og en Pen i dens Haand og opfordrede den til at skrive, for at man kunde

bedømme, hvorvidt den var værdig til at optages eller ikke. Man paastod ogsaa om den, at den stod i et vist hemmelighedsfuldt Forhold til Maanen, særlig at denne sidste skulde udøve en usædvanlig Indflydelse paa den; man tilskrev den endvidere Ævne til at kunne inddele Tiden paa en saa paalidelig Maade, at Trismegistus, ledet af dens Maade at være paa, skal have forfærdiget sine Vandure, der, ligesom den, inddelte Dag og Nat hver i tolv lige store Dele. Vi har

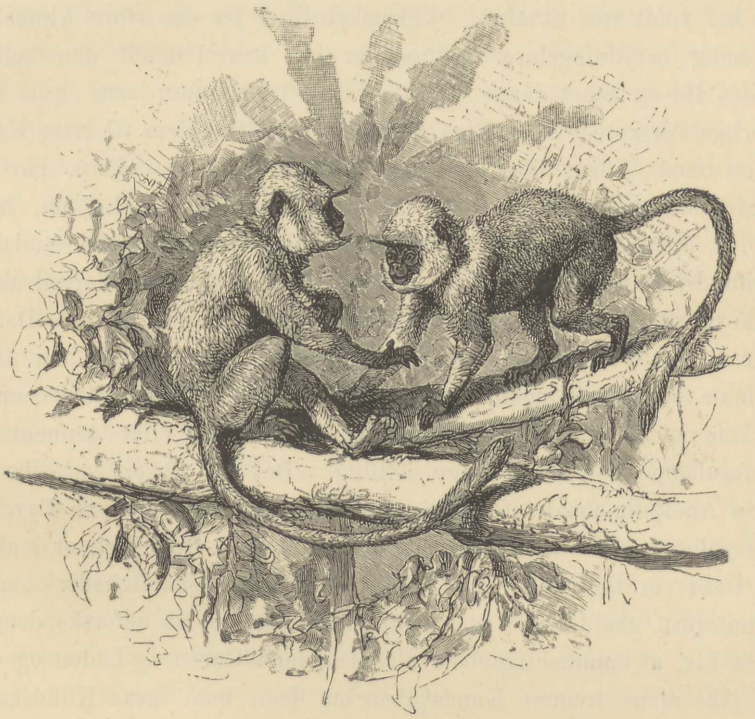

Hulmansaber.

saaledes denne Abe at takke, ikke blot for Skrivekunsten, men ogsaa for vor Inddeling af Tiden.

Det fortjener at bemærkes, at de gamle Ægyptere ganske vist ansaa deres Slægtskab med Aben for sandsynlig, men derimod ikke mente, at de nedstammede fra Aben. En saadan Opfattelse af Slægtskabsgraden mellem Mennesket og Aben møder vi først hos Hinduerne. Blandt dem har der i umindelige Tider hersket og hersker der endnu den Dag i Dag den Tro, at i det mindste nogle Kongefamilier nedstammer fra en i Indien fredlyst Abeart, Hulmanen, der i en vis For-

stand endog betragtes som en Guddom, og at de afdøde Konger endog vender tilbage i disse Abers Skikkelse. En af de regerende Familier roser sig særlig af denne Herkomst ved i sin Titel at have indlemmet Hædersnavnet »behalet Rana«.

De samme Meninger, som Hinduerne nærer, har i den nyere Tid ogsaa søgt at gøre sig gældende hos os, og Abespørgsmaalet, som jeg i al Korthed, men efter hvad jeg haaber forstaaeligt for alle, kalder det, har voldt stor Staahej. Videnskabelige, for den store Almenhed temmelig betydningsløse Diskussioner har saavel tændt den hellige Vredes Ild og faaet denne til at slaa ud i Flammer, som ogsaa delt alvorlige Forskere i forskellige Lejre og begejstret dem til ivrig Kamp for og imod. Elementer, der har staaet al Videnskab fjern, har optaget Kampen, uden at vide eller blot have en Anelse om, hvad Striden egenlig drejede sig om, har endog ført den ind i saadanne Samfundslag, hvor den kun kan afstedkomme ondt, og har derved skabt en Forvirring, som det ikke turde være saa let at faa hævet. Det er efter alt dette blevet en temmelig betænkelig Sag at tale om Aber, da man ved Behandlingen af dette Ämne altid løber den Risiko, enten at komme til at nedsætte den drømte Stamfader eller gennem den at forulempe den formentlige Ætling. Det vil sikkert vare længe, inden Abespørgsmaalet forsvinder fra Dagsordenen; thi disse Dyr, der øjensynligt er vore nærmeste Slægtninge indenfor Dyreriget, er i altfor høj Grad vor Deltagelse værdige, til at vi af Betænkeligheder som de ovennævnte skulde lade os afholde fra fremdeles at udforske dem og deres Liv, at sammenligne os selv med deres Gøren og Laden og derved ikke alene fremme Kundskaben om dem, men ogsaa Kundskaben om Mennesket.

Det efterfølgende skal være et Bidrag hertil.

Det er vanskeligt i korte sammentrængte Træk at give et almindeligt Livsbillede af de saa forskelligartede Dyr — og til et saadant vil jeg indskrænke mig. De bebor i henved fire Hundrede — i ethvert Tilfælde over tre Hundrede — Arter alle Verdensdele, kun med Undtagelse af Avstralien, i Særdeleshed Landene mellem Vendekredsene. I Amerika strækker deres Udbredelsesomraade sig fra 28° sydlig Brede lige indtil Havene omkring Antillerne; i Afrika strækker det sig fra 35° sydlig Brede lige til Strædet ved Gibraltar; i Asien fra Sundaøerne indtil de japanske Øer; i Evropa er deres Forekomst indskrænket

til Gibraltars Klipper, hvor der i umindelige Tider, for Tiden fredede og skaanede af Fæstningens Besætning, har opholdt sig og endnu opholder sig en af over tyve Individer bestaaende Flok Magoter eller stumphalede Marekatte. Skovene og Fjældegnene, i hvilke de stiger op lige indtil seks à ni Tusind Fods Højde, er deres Hjem. Saavel i de første som i de sidste lever de med Undtagelse af nogle faa Arter Aar ud og Aar ind, men retter sig saa vidt efter Aarstidernes Skiften, at de i Skovene foretager mere eller mindre omfattende Vandringer efter de modne Frugter, eller i Bjærgene stiger opad ved den varme Aarstids Begyndelse, og ved den kolderes Indtræden drager nedad; thi skøndt man træffer dem endog i snebedækkede Egne, holder de dog ligesaa meget af Varme som af et veldækket Bord. Dér, hvor de skal slaa sig ned for bestandig eller for længere Tid, maa der altid være noget at bide i og knække, i modsat Tilfælde udvandrer de. Skove i Nærheden af menneskelige Boliger betragter de som et ligefremt Paradis. Majs- og Sukkerrørsmarker, Frugt-, Banan-, Pisang- og Melonplantager betragter de som deres retmæssige Ejendom; Egne, hvor Befolkningens fromme Overtro beskytter dem, er ligeledes yndede Opholdssteder for dem.

Alle Aber, de saakaldte Menneskeaber maaske undtagne, lever i Flokke af en stundom ganske betydelig Størrelse, i Spidsen for hvilke der staar en gammel Han, som fører og hersker. Til en saadan Værdighed hæves Ihændehaveren ved mere eller mindre anerkendte overlegne Egenskaber: de stærkeste Arme og de længste Tænder er i saa Henseende det afgørende. Medens blandt de Pattedyr, hos hvilke et kvindeligt Medlem overtager Førerskabet, ethvert andet til Flokken hørende Individ villigt følger dette, tiltvinger den ledende Abe, som er en Selvhersker og Tyran af værste Slags, sig med Magt ubetinget Lydighed. Den, som ikke underkaster sig godvilligt, ledes til sine Pligter ved Bid og Knubs. Abehøvdingen fordrer slavisk Underkastelse af alle de øvrige Aber og ligesaa af Abehunnerne indenfor sin Trup; ridderlig Artighed mod det svage Køn befatter han sig ikke med. Hans Tugt er streng, hans Vilje ubøjelig. Ingen Abeyngling vover at understaa sig til at gøre Kur til nogen Abehun i hans Flok, ingen Abehun tør kaste kærlige Blikke til andre end ham selv. Han hersker uindskrænket over sit Harem, og hans Slægt forøges, ligesom Abrahams, Isaks og Jakobs. som Sandet i Havet. Dersom Hjorden

bliver altfor talrig, saa udskiller der sig en Flok fra denne, for under Ledelse af en imidlertid opvokset ung Høvding at danne et særligt Selskab. Man lader indtil da den første nyde almindelig Agtelse og den er i ligesaa høj Grad Genstand for Hæder som for Frygt. Gamle prøvede Abemødre saavel som unge Abefrøkener i Backfischalderen opbyder alt for at smigre ham, og særlig kappes de om at vise ham den største Gunst, en Abe kan vise en anden, idet de med største Alvor bestræber sig for at holde hans Pels ren og fri for alle Snylteskabninger. Han paa sin Side modtager en saadan Hyldest med den Anstand og Ro, der er ejendommelig for en Pascha, som lader sin Yndlingsslavinde tvætte sine Fødder. Den Agtelse, han har forstaaet at tiltvinge sig, skænker ham Sikkerhed og Værdighed i Optræden; de Kampe, som han trods alt har at bestaa, giver ham Overlegenhed, Mod og Selvbevidsthed; Nødvendigheden af at bevare sin Magt, Klogskab, List og Forslagenhed. Samtidig med, at han vel nærmest for sit eget Bedstes Skyld udnytter disse Egenskaber, gavner han ogsaa hele Samfundet, og hans uindskrænkede Magt erholder derved Berettigelse og Varighed. Regeret og ledet af ham, fører Truppen, hvor hæftige Storme der end kan rase inden for den, et i ydre Henseende ganske trygt og roligt Liv.

Alle Aber, med Undtagelse af de faa Nataber, er i Virksomhed om Dagen og hviler om Natten. Først en god Stund efter at Solen er staaet op, begynder de at vaagne af deres Søvn. Det første, de gør, er at sole og pudse sig. Har Natten været kold og ubehagelig, har de ganske vist forsøgt at forbedre deres ugunstige Stilling ved at krybe tæt ind til hverandre, hvorved de stundom kan danne formelige Klynger, men de er dog om Morgenen saa forfrosne, at de absolut finder sig foranledigede til en rum Tid at nyde Morgensolen. Saa snart Duggen er forsvunden, forlader de deres Sovesteder, klatrer langsomt og i Mag op til de højeste Trætoppe eller fremspringende Klipper, udvælger en Plads, der er særligt udsat for Solstraalerne, og sidder nu her og drejer og vender sig, for at alle Legemsdele kan faa godt af den dejlige Solvarme. Naar Pelsen er tør og behørigt gennemvarmet, vaagner Sansen for at faa den ren, og enhver hengiver sig nu med største Iver og Alvor til dette Arbejde eller fordrer og modtager af en Kammerat den nødvendige Vennetjeneste, ligesom han selv altid er beredt til Gentjeneste.

Saa snart Pelsen er bleven renset, og, dersom det har været nødvendigt, ogsaa kæmmet, begynder Bekymringen for Frokosten at gøre sig gældende. Denne er dog let nok afhjulpen, da Aberne aldeles ikke er kræsne; saavel Dyre- som Planteriget maa her give sin Tribut. Skovene saavel som Bjærgegnene byder paa Frugter, Bær, Blade og Blomsterknopper, Fuglereder med deres Æg og Unger, Snegle og Insekter; Haverne paa Frugt og Grøntsager; Markerne paa Sæd og Bælgfrugter. Hist brydes et modent Aks, her plukkes en saftig Frugt, oppe i Vejret plyndres en Fuglerede, paa Jorden væltes en Sten, i Byerne brandskattes en Have eller plyndres en Mark, og overalt tager de noget med. Enhver Abe ødelægger, saafremt den har Tid dertil, ti Gange mere, end den fortærer, og kan derfor volde Landmanden saavel som Gartneren højst følelig Skade. Ved Plyndringstogets Begyndelse søger ethvert Individ at gøre sig til Gode paa bedste Maade og fortærer, hvad den kan overkomme, stopper ogsaa, saafremt den er forsynet med Kæbeposer, straks disse saa fulde som muligt; men saa snart det første og mest paatrængende Behov er afhjulpet, bliver den kræsen, idet den først meget nøje undersøger, lugter og kigger paa enhver plukket Frugt, ethvert afbrudt Aks, inden den fortærer det, men i de fleste Tilfælde kaster den hensynsløst saavel det ene som det andet bort for at se sig om efter noget andet, og bliver saaledes ved paa denne Maade. »Vi saar og Aberne høster«, klagede Beboerne i det østlige Sudan med fuld Føje. Og mod saadanne Tyve beskytter hverken Hæk eller Mur, hverken Laas eller Slaa, de klatrer over de første og aabner de sidste, og hvad de ikke fortærer tager de med sig. Det er paa engang komisk og irriterende at se, hvordan de gaar til Værks; thi som i Almindelighed i deres Væsen parrer sig ogsaa her Dristighed og Forslagenhed, Overmod og Snuhed, Nydelseslyst og Forsigtighed, ligesom ganske vist ogsaa List og Lumskhed, Frækhed og Ondskab. Hele den dem egne Kunstfærdighed fremtræder i samme Grad som Faren forøges, de springer, klatrer, hopper, ja svømmer endog i Nødstilfælde for at opnaa et eftertragtet Maal, men taber aldrig, under ingen Omstændigheder, deres egen Sikkerhed af Syne. Anføreren gaar altid i Spidsen, kalder, raaber, opfordrer, advarer, skriger, bander og straffer, alt efter Omstændighederne; Truppen følger efter, uden dog nogen Sinde at føle sig fuldstændig tryg. Truer der en Fare, tænker ethvert Medlem af

Flokken først og fremmest paa sin egen Sikkerhed, og indfinder sig først derefter igen hos Anføreren; kun Mødrene, der bærer deres Børn ved Brystet eller paa Ryggen, gør en Undtagelse herfra, idet de er eller synes at være mere bekymrede for disses Skæbne end for deres egen.

Paa Strejftog, med hvilke der ikke er forbunden nogen Fare, holdes der tidt Rast, og Børnene faar da ogsaa Lejlighed til at lege med hverandre; under farlige Omstændigheder indtræder der først efter Strejftogets Slutning en længere eller kortere Stunds Hvile og Rekreation, ved hvilken Lejlighed Flokken muligvis ogsaa tager sig en Middagslur for at befordre Fordøjelsen. I Eftermiddagstimerne tiltræder den et nyt Plyndringstog; henimod Solnedgang begiver den sig til de sædvanlige Sovepladser, der saa vidt muligt er beskyttede mod de farlige Rovdyr, for her, ganske vist efter megen Larm og Støj, Kiv og Splid, at søge og finde en velfortjent Hvile.

Bortset fra Vandringer, der nu og da er nødvendige, Udflugter, der synes at yde dem Fordele af en eller anden Art, undergaar den nu skildrede Dagsorden kun ringe Forandring. Forplantningen, der hos andre Dyr har betydelige Forandringer til Følge, udøver ingen væsenlig Indflydelse paa Aberne, idet denne ikke er bunden til nogen bestemt Tid, og Abemødrene desuden slæber deres Unger med sig overalt. De sidste, af hvilke de fleste Arter kun føder én ad Gangen, kommer ganske vist fuldt udviklede til Verden, endog med aabne Øjne, men er efter vore Begreber ualmindelig grimme og, trods en forholdsvis vidt fremskreden Udvikling, temmelig hjælpeløse Væsener. Os forekommer de hæslige, fordi deres rynkede Ansigter med de livlige Øjne har et gammelagtigt Udtryk, og deres endnu sparsomme Haarbedækning ligesom yderligere forøger den i og for sig betydelige Længde af deres forreste Ekstremiteter og vansirer dem. Hjælpeløse forekommer de os, fordi de ikke forstaar at gøre andet Brug af deres Lemmer end at hage sig fast ved Moderens Bryst; her hænger de i Uger med Arme, Hænder og Ben omklamrende Moderen, og, som det synes, uden at røre mere end Hovedet. Mødrene kan derfor passe deres daglige Beskæftigelser uden synderligt Besvær og som før vandre ad de mest halsbrækkende Stier eller udføre de dristigste Spring. Først efter længere Tids Forløb, sjældent tidligere end en Maaned efter Fødselen, begynder de at forsøge paa at gøre en eller anden Bevæ-

gelse, men ter sig derved saa kejtede, at de snarere opfordrer til Medlidenhed end til Latter. Disse Skiftinge betragtes og behandles imidlertid af deres Moder, maaske netop paa Grund af deres Hjælpeløshed, med en saadan Ømhed og Kærlighed, at Udtrykket »Abekærlighed« maa forekomme én aldeles rigtigt. Enhver Abemoder er bestandig optagen af Omsorgen for sin Yndling. Snart slikker hun den, snart renser hun dens Pels, snart lægger hun den til Brystet, snart løfter hun den op og holder den foran sig med begge Hænder, som om hun rigtigt vilde glæde sig ved Synet af den, snart gynger hun den frem og tilbage, som om hun vilde vugge den i Søvn. Mærker hun, at hun er Genstand for Opmærksomhed, vender hun sig bort, som om hun ikke vilde unde andre at se paa hendes Yndling. Naar den er bleven ældre og mere bevægelig, faar den engang imellem Lov til at forlade Moderbrystet og lege med andre jævnaldrende, men staar vedblivende under streng Tugt og bliver straffet med adskillige Knubs og Nap, saafremt den ikke øjeblikkelig lystrer. Ogsaa til Føden strækker Moderens Omsorg sig. Hvor gerrig hun end ellers plejer at være: med sin Unge deler hun hver eneste Bid, men tillader dog ikke, at denne skader sig selv ved at spise for hurtigt eller for umaadeligt, og skrider i saa Tilfælde ind som en forstandig Moder. Det kommer dog sjældent dertil eller til nogen haard Straf, thi Abeungen er saa lydig, at den kunde tjene mangt et Menneskebarn til Mønster. I høj Grad rørende er Moderens Optræden, naar Ungen rammes af et eller andet ondt, og skulde den dø, overgiver hun sig til den højeste Grad af Fortvivlelse. I Timer og Dage slæber hun det lille Lig med sig overalt, vægrer sig ved at nyde nogensomhelst Føde, sidder aandsfraværende og stille paa en og samme Plet og sørger sig ofte bogstavelig til Døde. Abeungen derimod er utilgængelig for saadanne Følelser og er ogsaa mindre forladt end andre Dyr, saafremt den skulde miste sin Moder. Thi det første det bedste Medlem af Flokken, Hun eller Han, modtager den straks som Plejebarn og tilfredsstiller saaledes den for alle Aber karakteristiske Tilbøjelighed til at antage sig de smaa og hjælpeløse, kæler for den og omfavner den; men kommer dog, naar det gælder Føden, desværre ofte i Strid med sit bedre Jeg og lader tidt et Plejebarn, som ikke forstaar at skøtte sig selv, lide Nød, ja endog sulte ihjel.

Det er vanskeligt, om ikke umuligt, i al Almindelighed at fælde en Dom om Abernes Begavelse og Anlæg, eftersom disse Anlæg er ligesaa forskellige og vekslende som Aberne selv. Nogle af dem er ganske vist fælles for alle, men de aldeles overvejende Ejendommeligheder i deres Væsen afviger betydeligt fra hverandre. Et Anlæg, som næppe er til at mærke hos én, viser sig tydeligt fremtrædende hos en anden. Men ganske vist kan man ved sammenlignende at betragte de forskellige Familier og Arter iagttage en ligefrem overraskende Stigen i Begavelse og Anlæg. Det er ganske lærerigt at gaa saaledes frem.

Som de mindst udviklede af dem alle maa vi betragte de saakaldte Klo- eller Egernaber, hvilke nydelige Smaadyr hører hjemme i Syd- og Centralamerika. De har ganske vist den samme Tandbygning som den gamle Verdens Aber, men har kun paa den store Taa flade, paa alle de øvrige Tæer og paa Fingrene smalle, lange Negle, hvorfor deres Hænder og Fødder saaledes snarere kan betragtes som Klør end som Hænder. Til disse ydre Kendetegn svarer deres indre Væsen og Egenskaber. Hos dem er den rigtige Abenatur saa at sige endnu ikke kommen til sin fulde Ret. Ligesom i Legemsform og Farve saaledes minder de ogsaa i deres Holdning, deres Optræden og hele deres Væsen, ja endog ved deres Stemme om Gnaverne. De sidder sjældent opret som andre Aber, allerhøjst som Egernet, men staar i Reglen paa alle fire og holder Kroppen i en horisontal Stilling, klatrer ikkeheller som deres Stammefrænder frit og let og gribende med Hænder og Fødder omkring Grenene, men glider paa samme Maade som Gnaverne og ved Hjælp af Kløerne ned ad Stammen, om end paa ingen Maade langsomt eller ubehændigt. Ganske ulig andre højerestaaende Aber er endvidere deres Stemme, en høj Piben, der snart minder om Fuglenes Kvidren, snart om Rotternes Piben, men maaske mest om Marsvinets Stemmelyd. I Bevægelser optræder de afgjort som Gnavere. De røber den samme Uro og Rastløshed, den samme Nysgerrighed og Skyhed, den samme Bevægelighed som Egernet. Kun i et Øjeblik bibeholder det lille Hoved den samme Stilling og Holdning, og de mørke Øjne rettes snart paa en, snart paa en anden Genstand, men altid kun i forbigaaende og aabenbart med kun ringe Forstand, endskøndt de synes at titte ganske klogt ud i Verden. Alle deres Handlinger vidner om ringe Overlæg. Ligesom viljeløse følger

de Øjeblikkets Indskydelse, glemmer straks, hvad der et Øjeblik før sysselsatte dem, saa snart en ny Genstand vækker deres Opmærksomhed og viser sig derfor i lige høj Grad som Vendekaaber, enten det saa gælder om at ytre deres Tilfredshed eller deres Mishag. Det ene Øjeblik i det bedste Humør af Verden og, som det synes, yderst tilfredse med deres Skæbne, eller maaske glade og lykkelige over et af Vennehaand erholdt Kærtegn, viser de et Sekund efter Tænder ad deres Vogtere, lægger en Ængstelse for Dagen, som om det gjaldt deres Liv, og prøver paa at bide. Ligesaa pirrelige og let bevægelige som Aber og Gnavere, savner de dog den Selvstændighed i Opfattelse og Handlemaade, som karakteriserer alle de højerestaaende Aber; thi den ene handler nøjagtigt som den anden, ligesom uden Selvbevidsthed. De er i Besiddelse af alle de Egenskaber, som er betegnende for en Kryster: den ynkelige Stemme, deres Mangel paa Ævne til at finde sig i det uundgaaelige, den sygelige Vane, de har, at se med Mistro paa ethvert andet Væsens Handlinger, deres Praleri, uagtet de er yderst tilbøjelige til at gaa af Vejen for enhver indbildt eller virkelig Fare, deres Mangel paa Ævne saavel til at ville som til at handle.

Paa et væsenligt højere Trin staar de i Amerika levende, saakaldte brednæsede eller den nye Verdens Aber, skøndt Abenaturen heller ikke hos dem endnu er kommen til sin fulde Ret. Deres Tandbygning tæller i hver Kæbe en Kindtand mere end Tandbygningen hos den gamle Verdens Aber, altsaa ikke 32 men 36 Tænder; alle deres Fingre og Tæer er forsynede med flade Negle; Kroppen synes saa meget tyndere, som Lemmerne i Reglen er uformeligt lange, og hos mange tjener Halen som et kraftigt Griberedskab. Betegnende for dem er Ensidigheden i deres Udvikling. Idet de ligesom Kloaberne udelukkende lever i Træerne, bliver de ubehændige, ja ligefrem klodsede, saa snart de forlader Trækronerne. Naar de gaar paa Jorden, er de yderst ubehjælpsomme, usikre og vaklende, særligt er dette Tilfældet med de Arter, der er forsynede med Snohale; men heller ikke i Henseende til at klatre kan de i fjerneste Maade maale sig med den gamle Verdens Aber. Thi en Forøgelse af Bevægelsesredskaberne har ingenlunde altid en Forøgelse og endnu mindre en Mangfoldiggørelse af Bevægelserne til Følge, men fremkalder tværtimod ofte Ensidighed. Dette er Tilfældet hos vore Aber. Deres Snohale tjener dem ikke til en femte, men til en første Haand: med den hænger de

sig fast ved Grenene og henter allehaande Genstande op; den tjener dem til Trappe, Hængekøje o. s. v. Den paaskynder og letter imidlertid ingenlunde deres Bevægelser, men gør dem tværtimod langsommere, idet den gør deres Gang sikrere. Takket være dens stadige, overordenlige Anvendelighed, risikerer dens Ejer aldrig at tabe Ligevægten og styrte ned i Dybet med dets lurende Farer; men den er paa den anden Side heller ikke i Stand til at udføre nogen fri eller dristig Bevægelse. Saa at sige ved ethvert Skridt sætter den langsomt Snohalen i Forvejen, idet den altid først lige foran sig gør denne fast og saa først slipper den Grenen med en Haand eller Fod. Den binder sig saaledes snarere fast ved Grenene end den klatrer paa dem, og derfor tænker den heller aldrig paa at vove et længere, dristigt Spring. Denne Vane, den har, stadigt at tænke paa at sikre sin egen dyrebare Person, paatrykker vore Aber snarere et Præg af Søvnighed og Kedsommelighed end af Betænksomhed. Og det er mærkeligt, i hvilken Samklang alle de øvrige Egenskaber hos den nye Verdens Aber staar hertil. Deres Stemme er ikke saa ensidig som Kloabernes, men altid ubehagelig, for ikke endnu en Gang at behøve at sige kedelig. Den veksler gennem alle Grader, fra den fineste Hvislen til det dumpeste Brøl; den er altid præget af noget pessimistisk og klagende, og Dyrenes Optræden, naar de skriger, stemmer ogsaa godt overens dermed. Efter en kold Nat gyder Morgensolen sine varme, gyldne Straaler ud over Træerne i Urskoven, og tusindstemmigt lyder den jublende Morgenhilsen fra Millioner af Struber. Da ruster ogsaa Brølaberne sig til at bringe deres Takoffer. Men hvorledes?! De er klatrede op i de tørre Topgrene paa et Kæmpetræ, der hæver sin Krone højt op over de andre; alle har gjort sig behørigt fast med Snohalen, og her sidder de nu og varmer sig og nyder Solskinnet. Da driver Følelsen af Velbefindende ogsaa dem til at hæve deres Røst. En af dem, der er særlig begavet med en høj og gennemtrængende Røst, og som agerer Forsanger, ser stift paa sine Kammerater og begynder; disse ser ligesaa ligegyldigt og tankeløst paa ham og stemmer i, og de uhyggeligste, mest disharmoniske Lyde genlyder nu i Skoven, snart gryntende, snart tudende, snart brummende, snart stønnende, som om alle Skovens Dyr var i dødelig Kamp med hverandre. Den underlige Koncert begynder med nogle enkelte Brøl; disse bliver mere og mere højtlydende og følger hurtigere efter hverandre, jo varmere Forsangeren

bliver, og jo mere de andre gribes af hans Enthusiasme; derpaa gaar de over til et gennemtrængende Hyl, for lidt efter at slutte, som de begyndte. Naar man betragter disse langskæggede, alvorlige Sangere, kan man ikke lade være at le; men man bliver snart ked deraf og ærgrer sig over den irriterende Støj, de gør, der i Længden bliver lige saa kedelig som deres ensidige, snarere krybende end klatrende Bevægelser. Hvad det ene Individ gør, gør det andet straks tankeløst efter; men hvad det end gør, hvad det end foretager sig, kedeligt er det altid. Paa samme eller nogenlunde paa samme Maade optræder alle Snohaleaber. Noget friere og selvstændigere optræder nogle særligt fremragende Medlemmer af denne Familie, f. Eks. Kapucineraberne. I Almindelighed er de i aandelig Henseende temmelig tarveligt udrustede, i Reglen føjelige, tillidsfulde og godmodige, men ogsaa dumme og klynkevorne; stundom kan man dog ogsaa træffe paa egensindige og lumske Individer. Ganske vist hæver de sig saaledes over Kloaberne, men de staar langt under den gamle Verdens Aber. Sandsynligvis gør man dem ikke Uret, naar man siger, at de har faaet deres Fædres daarlige Sider, men ikke deres gode. Deres Godmodighed opvejer, bortset fra den Omstændighed, at denne Egenskab ikke findes hos alle Arter, ikke paa nogen Maade den Mangel paa Foretagelsesaand, Livlighed, Bevægelighed og Energi, Klogskab og Opfindsomhed, der karakteriserer dem alle, og hvilke Egenskaber stiller den gamle Verdens Aber saa højt. Deres evindelige Piben og Jamren forringer i vore Øjne de gode Egenskaber, som ellers vilde kunne gøre dem til vore Venner.

Ligesom den nye Verdens Aber deles ogsaa de i den gamle Verden levende i to Grupper, som man maaske endog kunde kalde Familier, skøndt Tandbygningen er omtrent den samme hos begge. Vi kalder den ene Hundeaber, den anden Menneskeaber; man vil kunne sige, at de første repræsenterer den virkelige Abenatur, medens de sidste allerede staar noget højere. Hvad jeg ovenfor har sagt, gælder særligt de førstnævnte. Til dem hører saavel smukke som stygge, saavel nydelige som modbydelige, saavel glade som alvorlige, saavel godmodige som onskabsfulde Aber. Egenlig misdannede Skikkelser findes ikke blandt dem, idet man maa indrømme, at selv de hæslige Arter eller de, der forekommer os hæslige, har en symmetrisk Legemsbygning; men de har adskillige, i mere end én Henseende latterlige Fyre at

opvise. Deres væsenligste Kendetegn ligger i den mere eller mindre stærkt fremtrædende Næse, der minder om Hundens, de forholdsvis korte Arme, den regelmæssigt forekommende Hale, der dog ogsaa hos nogle Aber er indskrænket til en lille Stump, de mere eller mindre udviklede Sædepuder og deres, i det mindste hos de fleste forekommende Kæbeposer. Tandbygningen bestaar som sædvanlig af 32 Tænder, der sidder i tætte Rækker. De bebor alle tre Dele af den gamle Verden og optræder talrigst i Afrika.

I Henseende til Begavelse og Egenskaber staar de langt over Kloaberne og de brednæsede Aber. I Reglen gaar de ret godt paa alle fire, ihvorvel nogle af dem snarere humper end løber; de kan uden Vanskelighed staa paa Bagbenene og rejse sig i deres fulde Højde, og i denne Stilling gaa et længere eller kortere Stykke Vej. De klatrer fortræffeligt, ihvorvel nogle kun lægger denne deres Kunstfærdighed for Dagen i Træerne, andre kun blandt Klipperne, ligesom ogsaa adskillige er udmærkede Svømmere. De, der opholder sig i Træerne, klatrer flyvende, om jeg saa maa sige; thi deres Kunstproduktioner i Grenene overgaar ethvert Begreb. Spring af 24 til 30 Fods Længde er for dem en smal Sag; fra en Trætop hopper de lige ned paa de lavere siddende Grene, bøjer disse ned ved deres Fart og Legemstyngde, gør, i det samme Grenen slaar tilbage, et kraftigt Sæt, strækker Halen og Bagbenene ud som Styr og flyver gennem Luften som en Pil. En Gren er, selv om den er besat med de skarpeste Torne, en banet Vej for dem, en Slyngplante den fortræffeligste Sti. De klatrer forlænds eller baglænds, lige saa godt paa Grenens Oversom Underside; de griber i Springet eller Faldet fat med den ene Haand i en mindre Gren, hænger og dingler i alle tænkelige Stillinger, indtil dennes Svingninger er ophørt, kryber derpaa lige saa roligt og mageligt op paa den store Gren, som om de befandt sig paa flad Mark. Faar Haanden ikke fat i Grenen, saa anvender de lige saa sikkert Foden; brister Grenen under den pludselige Vægt, griber de i Faldet fat i en, to, tre Stykker; brister de alle, hopper de, ligegyldigt hvor højt de er oppe, ned paa Jorden, for atter at gaa til Vejrs ad den første, den bedste Træstamme eller Slyngplante. I Sammenligning med den Kryben, som deres Stammefrænder i den nye Verden stiller op, er deres Bevægelser fri for alle hæmmende Baand

og Hindringer. De førstnævnte er Fuskere, de sidste er fuldendte Kunstnere.

Lige saa fuldendt som deres Bevægelsesævne er ogsaa deres Ævne til at give deres Følelser Udtryk. Fra dem hører man hverken pibende, klagende eller hylende, men tværtimod, alt efter som de vil udtrykke det ene eller det andet, meget forskelligartede, efter Omstændighederne afpassede Lyde, der er forstaaelige selv for os. Utilfredshed og Velvære, Velvilje og Ærgrelse, Kærlighed og Had, Sindsligevægt og Vrede, Glæde og Sorg, Tillid og Mistillid, Tilbøjelighed og Modvilje, Hengivenhed og Trods og i Særdeleshed alle pludselige Følelser, saasom Frygt, Skræk, Fortvivlelse, finder hos dem et veltalende Udtryk, hvor indskrænkede deres Stemmemidler end kan synes at være.

Haand i Haand med slige Færdigheder og Ævner gaar ogsaa de, vi kalder aandelige. Ihvorvel man med Føje kan sige, at Haanden, der først hos dem kommer til sin fulde Ret, giver dem væsenlige Fordele fremfor alle andre Dyr og gør, at deres Præstationer synes betydeligere, end de i Virkeligheden er, f. Eks. sætter dem i Stand til at udføre adskillige Kunststykker, som hverken en Hund eller noget andet Dyr kan gøre dem efter, saa maa man dog altid regne dem til de klogeste Pattedyr. Man kan ikke frakende dem en høj Grad af Tænkeævne. Deres fortræffelige Hukommelse bevarer tro de mest forskellige Indtryk, og deres nøje overvejende Forstand omdanner disse til Erfaringer, som de ved passende Lejligheder forstaar at føre sig til Nytte. De handler derfor ubestrideligt med fuld Bevidsthed om, hvad de gør, ganske efter Omstændighederne, ikke som viljeløse Slaver under en Kraft, der indvirker paa dem udefra, men frit og selvstændigt; de har snu og listigt deres egen Fordel for Øje og betjener sig af alle Hjælpemidler, som de tror at kunne have Gavn af, de skelner mellem Aarsag og Virkning, forsøger at tilvejebringe eller tilintetgøre den første for at opnaa eller undgaa den sidste; de ikke blot forstaar, hvad der gavner eller skader dem, men de véd ogsaa, om de handler rigtigt eller urigtigt. Ikke det blinde Tilfælde, men Nytte og Fordel er bestemmende for deres Handlemaade og faar dem til at stille sig under Ledelse af mere begavede, faar dem til at virke og handle i Fællesskab, lærer dem i Fællesskab at paatage sig Ansvaret for Individets Ve og Vel, at dele med det Glæde og Sorg,

Lykke og Ulykke, Tryghed og Fare, Velbefindende og Nød, med andre Ord, at danne et Samfund, der hviler paa Gensidighed, lærer dem at gribe til Kræfter og Midler, som ingenlunde er ejendommelige for dem, lægger endelig i deres Hænder Vaaben, som de ikke har faaet af Naturen. Allehaande Lidelser faar ganske vist ofte Bugt med deres Klogskab; men just disse Lidelser taler ogsaa for Livligheden af deres Følelser eller, hvad der er det samme, for deres aandelige Naturs Bevægelighed. Deres Følelser er som Børns, pirrelige som svagt begavede Menneskers; de er derfor yderst modtagelige for den Behandling, de nyder: saavel for imødekommende Venlighed, som for afvisende Had, for ansporende Ros saavel som for saarende Dadel, for tilfredsstillende Smiger som for krænkende Haan, for Kærtegn saavel som for Tugt. Desuagtet er de dog ikke saa lette at behandle og langt vanskeligere at dressere end f. Eks. en Hund eller et andet klogt Husdyr, thi de er i høj Grad egensindige og næsten lige saa selvbevidste som Mennesket. Lærenemme er de ganske vist, men kun, naar de selv vil og ingenlunde altid, naar de skal være det; thi deres Selvbevidsthed rejser sig imod enhver Subordination, om hvilken de ikke kan indse, at den medfører nogen direkte Gavn for dem selv. Samtidigt indser de fuldkomment, at de udsætter sig for Straf, udtrykker ogsaa tidt paa Forhaand ved allehaande Lyde den ubehagelige Forventning, de har, om hvad der vil vanke, men vægrer sig dog ved at gøre, hvad man befaler dem, hvorimod de med største Villighed og under livlige Ytringer af Bifald adlyder en Ordre, naar den i Øjeblikket stemmer overens med deres eget Ønske. Den, der maatte nære Tvivl om deres Selvfølelse, behøver kun at iagttage dem, naar de behandler et andet Dyr. Saafremt ikke Frygten for dettes Styrke og Farlighed afskrækker dem, betragter de altid kun et saadant som Legebold for deres Luner, lige meget om de saa driller det, leger med det, klemmer det eller overvælder det med Kærtegn.

Nogle Eksempler, for hvilke jeg selv kan gaa i Borgen, eller som jeg anser for tilstrækkeligt bestyrkede, skal jeg her anføre som Bekræftelse paa de Meninger, jeg ovenfor har udtalt.

Da jeg rejste gennem Bogoslandet, stødte jeg under min første Udflugt til Bjærgegnene paa en talrig Flok af de samme Kappebavianer, som Schejk Kemal el Din Demiri omtaler i sin Fortælling. De sad paa de øverste Spidser af en Klippevæg, hvor de tørrede deres

bølgende Pels i Solen, og blev hilste af mig med nogle Kugler, hvorpaa de tiltraadte et velordnet Tilbagetog og greb Flugten. Fortsættende min Vej ind i Mensas snævre Klippedal, der gør saa mange Svingninger, traf jeg en god Stund senere sammen med dem nede i selve Dalen, som de netop var i Begreb med at overskride, for mellem Klipperne pan den anden Side at søge Ly mod lignende generende Hilsener. En god Del af Flokken havde allerede iværksat sin Overgang, og den største Del stod i Begreb med at følge Eksemplet. Vore Hunde, smukke, slanke Vindspillere, som var vante til med Held at optage Kampen med Hyæner og andre Rovdyr, styrtede ind paa Bavianerne, der, set paa Afstand, snarere lignede Rovdyr end Aber, og jog dem til højre og venstre op ad Klippevæggen; men kun Hunnerne tog Flugten: Hannerne gjorde øjeblikkelig Front mod Hundene, slog en Kreds om dem, brølede, slog heftigt i Jorden med Hænderne, viste Tænder og betragtede deres Modstandere med saa rasende Blikke, at de ellers saa modige og kamplystne Hunde veg tilbage ganske forbløffede og ængsteligt søgte Beskyttelse hos os. Inden det lykkedes os at formaa dem til atter at begynde Kampen, havde Situationen væsenlig forandret sig for Aberne; thi da Hundene paany stormede frem imod dem, var næsten hele Flokken i Sikkerhed, kun en henved et halv Aar gammel Unge var bleven tilbage, og denne begyndte nu at skrige og jamre sig, da den saa Hundene komme styrtende frem; men den naaede dog før disse en Klippeblok, hvor den haabede at finde Tilflugt og Frelse. Nu havde Hundene berøvet den Muligheden af et Tilbagetog, hvorfor vi haabede at kunne faa den i vor Magt, men i saa Henseende havde vi gjort Regning uden Vært. Stolt og fuld af Værdighed, uden i mindste Maade at paaskynde sin Gang og uden at tage ringeste Notits af os, kom en gammel Han klatrende ned fra den sikre Klippe, nærmede sig den haardt betrængte Unge og, uden at røbe den mindste Frygt, holdt den Hundene, der sprang omkring den, i Skak ved Blikke, Gebærder og truende Lyde. Derpaa steg den langsomt op paa Klippeblokken, tog Abeungen ind til sit Bryst og tiltraadte Tilbagetoget, inden vi var komne hen til Stedet, og inden de øjensynligt forbløffede Hunde kunde faa spærret Vejen for den. Medens den gamle Abehøvding udførte denne modige, selvopofrende Daad, holdt de øvrige Aber i Buskene og Krattet paa Klippevæggen, hvor de havde søgt Tilflugt, et Spektakel, som jeg aldrig før havde

hørt af Bavianer. Gamle og unge, Hanner og Hunner brølede, hvæsede, knurrede, brummede i Munden paa hverandre, saa man skulde tro, at de var i Kamp med Leoparder eller andre farlige Rovdyr. Det var, efter hvad jeg senere erfarede, Abernes Kampraab, jeg hørte. De havde aabenbart til Hensigt dermed at skræmme os og Hundene og maaske ogsaa at opmuntre den raske, gamle Kæmpe, som de saa udsatte sig for en saa øjensynlig Fare.

Nogle Dage senere skulde jeg erfare, at de selvbevidste Dyr heller ikke betænker sig paa at optage Kampen med Mennesket. Da vi var paa Tilbagevejen fra Bogoslandet, traf vi atter paa en anden, maaske den samme talrige Flok og vi aabnede nede fra Dalen en virksom Ild paa dem med vore syv dobbeltløbede Bøsser. Vore Skud frembragte en ubeskrivelig Virkning. Det samme Stridshyl, som jeg før havde hørt, lød os i Møde; som ført af en Befalingsmand rustede alle sig til Kamp. Medens de højt skrigende Hunner skyndsomst tog Flugten med deres Unger og sprang over Bjærgkammene, hvor de bragte sig i Sikkerhed for vore Vaaben, steg de gamle Hanner med vredefunklende Blikke, og idet de slog med Hænderne i Jorden, op paa Stenene og Klippestykkerne, tog nogle Øjeblikke, uafbrudt brummende, knurrende og skrigende, et Overblik over Situationen nede i Dalen og begyndte derpaa med en saadan Iver og Behændighed at rulle Sten ned paa os, at vor Stilling snart blev livsfarlig, og vi maatte tage Flugten. Havde vi ikke kunnet klatre op ad Væggene paa den modsatte Side af den snævre Dalgang og paa den Maade bringe os i Sikkerhed for Abernes Projektiler, vilde vi være blevne slaaede efter alle Kunstens Regler. De kloge Dyr gik ved deres Forsvar ikke blot planmæssigt frem, men handlede ogsaa i Overensstemmelse og efter Aftale med hverandre, idet de søgte at naa et fælles Maal og i Fællesskab anvendte deres Kræfter hertil. En af mine Rejsefæller saa, hvorledes en af de kæmpende slæbte sin Sten op i et Træ for derfra med større Virkning at slynge den ned i Dybet; selv iagttog jeg, at to af dem i Fællesskab bestræbte sig for at sætte en tung Sten i Bevægelse.

Til saadanne Forsvarsmidler griber intet andet Dyr end den højerestaaende Abe, ligesaalidt som en anden Dyrehan, for at redde en hjælpeløs Skabning af sin Slægt, bringer sig selv i Fare. Saadanne Træk maa ikke miskendes og kan ikke bedømmes falsk; thi de taler

Kappebavianer.

for sig selv højere og bedre end deres spidsfindige Ordkløveri, der vil frakende dette Dyr Forstand og selvstændig Handlen.

Enhver, som fordomsfrit betragter Hundeaberne, vil let se, at de forstaar og kan skelne mellem Aarsag og Virkning. De aabner Døre og Vinduer, Kasser, Kister og Skrin, løser Knuder og fjerner andre Hindringer, saa snart de én Gang har set, hvorledes det gaar til; men de kan ogsaa selv hitte paa Udveje og Midler til at opnaa, hvad de ønsker. En Bavian, som jeg holdt bunden i mit Hjem, bemægtigede sig en Kattekilling i den Hensigt at gøre den til Skødebarn og Kæledægge, men kom til at stifte et ubehageligt Bekendtskab med det forskrækkede Kælebarns Klør; den undersøgte omhyggeligt Poterne, trak Kløerne frem, kiggede paa dem fra alle Sider og bed dem saa af, for ikke at risikere oftere at blive kradset. Min Broder og jeg morede os undertiden med at skræmme den samme Bavian paa den Maade, at vi strøede lidt Krudt ud paa Gulvet foran den og saa antændte det med et Stykke brændende Fyrsvamp. Dettes pludselige Opflammen vakte en saadan Forfærdelse hos vor Bavian, at den hver Gang begyndte at skrige højt og hoppede saa langt bort, som Kæden tillod det. Da den paa denne Maade var bleven skræmmet nogle Gange, forhindrede den ganske simpelt en Fornyelse af disse ubehagelige Forstyrrelser derved, at den med Haanden slog saa længe paa det glødende Fyrsvamp, indtil det slukkedes, hvorpaa den ganske roligt aad Krudtet. Paa den anden Side kunde den nu og da ogsaa selv fremkalde sin Frygt og Uro. Som alle Aber, uden nogen som helst Undtagelse, viste den en højst komisk Skræk for Krybdyr og i Særdeleshed for Orme. Vi morede os derfor ofte med at lægge en levende, død eller udstoppet Orm i en større Blikæske, som vi saa rakte den tillukket. Den kendte tilsidst meget godt baade Æsken og Indholdet, men kunde dog umuligt overvinde sin Nysgerrighed og aabnede hver Gang Æsken, for straks efter skrigende at tage Flugten.

Ikke tilfreds med at opfatte virkeligt tilstedeværende Aarsager, søgte denne Abe ved visse Lejligheder, der paadrog den Ubehageligheder, tillige efter formodede Aarsager. Noget eller nogen maatte altid bære Skylden for den lille Ubehagelighed. Derfor vendte dens fulde Harme sig imod den første den bedste, der kom den for Øje. Blev den straffet, vendte dens Vrede sig ikke imod dens Oppasser og Herre, men ene og alene imod den, der var til Stede ved Afstraffel-

sen; denne maatte være Aarsagen til den skammelige Behandling, som den ellers saa gode Herre lod den blive til Del. Den var saaledes lige saa mistænkelig, som ukloge Mennesker i lignende Tilfælde plejer at være.

Yderst følsom overfor enhver den tilføjet eller blot tiltænkt Uretfærdighed og ikke mindst mod ethvert Drilleri, kunde den samme Bavian dog aldrig lade være med at drille, ærgre, ja selv mishandle andre Dyr. Vor gamle, gnavne Grævlingehund laa nok saa behageligt udstrakt i Solen og tog sig en Middagslur. Dette saa Bavianen, sneg sig forsigtig hen til den, kiggede med en ondskabsfuld Blinken med Øjnene Hunden ind i Ansigtet for at overtyde sig om, hvorvidt den virkelig sov, greb pludselig fat i den sovendes Hale og bragte med et kraftigt Ryk Hunden tilbage fra Drømmenes Verden til Virkeligheden. Rasende søgte Hunden at hævne den lidte Fornærmelse og styrtede afsted efter Fredsforstyrreren; men med et eneste Spring over den fremstormende Hund undgik denne den truende Straf, havde i næste Øjeblik atter grebet fat i Hundens Hale og morede sig øjensynligt i høj Grad over sin bidske Modstanders afmægtige Harme, indtil denne, skummende af den mest rasende Vrede, som endog betog den Ævnen til at gø, tog det Parti at gribe Flugten med Halen mellem Benene og overlade Valpladsen til sin arge Fjende. Det manglede kun, at Bavianen ogsaa skulde kunne le, for at Ligheden mellem dens Fremgangsmaade og et ondskabsfuldt Menneskes havde været fuldstændig. Desuden overvældedes den besejrede med den mest utvetydige Haan. Selv tog den derimod enhver Skæmt yderst ilde op, kunde ene og alene ved en fremmeds Latter komme i Vrede og Raseri og forsømte ganske vist ikke at hævne sig ved første passende Lejlighed, selv om en saadan Lejlighed først viste sig efter flere Ugers Forløb. Men ganske vist: den var Abe, følte sig som saadan og betragtede i sin Indbildskhed Hunden som et ganske underordnet Væsen.

Hundeaberne giver daglig enhver opmærksom Iagttager Beviser paa denne Selvfølelse eller rettere Indbildskhed. Samme Bavian fattede, ligesom alle Aber, en overordenlig Ømhed og Hengivenhed for andre mindre Dyr, men i Særdeleshed for en Marekat, der delte Bur med den og ogsaa udenfor dette kunde betros til den, da den altid maatte være ved dens Side og under dens Øjne, sov i dens Arme og adlød den som en Slave. En saadan Lydighed krævede og

betragtede den som en ganske naturlig Sag; men ubetinget Underkastelse fordrede den, naar der var Tale om Maden. Medens den godmodige og lydige Marekat, uden at kny, saa, at dens Plejemoder — thi vor Bavian var en Hun — tog alle de bedste Stykker, undte Bavianen den kun det allernødvendigste, og dersom det dog var lykkedes Plejebarnet at tilegne sig noget og særlig stoppe noget i sine Kæbeposer, generede den sig ikke for at lukke op for disse og selv tage, hvad der var gemt i dem.

Lige saa stor Anmasselsen, lige saa uhørt Indbildskheden kan være hos Hundeaberne, lige saa klart er de sig bevidste, naar de har gjort Uret og forøvet en strafværdig Handling. Et særdeles lærerigt Eksempel herpaa er anført af Schomburgk. I den zoologiske Afdeling af den botaniske Have i Adelaide levede en gammel Hanabe i et Bur sammen med to yngre Eksemplarer af samme Art, som den naturligvis beherskede og tyranniserede. Irriteret ved et eller andet, overfaldt den en Dag pludselig sin Vogter og bibragte denne et meget farligt Saar ved at overbide en Pulsaare. Schomburgk dømte den derfor til Døden og overdrog en af de andre Vogtere at fuldbyrde Dommen med Krudt og Bly. Aberne, der er fuldstændig vante til Ildvaaben, der jævnlig anvendes til at dræbe alle for Haven skadelige Dyr, kendte ganske vist deres Virkninger, men viste ikke den mindste Uro, naar man kom i deres Nærhed, forsynet med Bøsse. Ogsaa nu, Dagen efter den gamle Tyrans Misgerning, blev de to unge Aber siddende roligt ved deres Madtrug, da Vogteren, som havde faaet det Hverv at aflive deres Kammerat, kom hen til dem; men den dødsdømte Forbryder ilede derimod i største Hast ind i sit Sovebur, som den ikke paa nogen Betingelse var at formaa til at forlade. Man forsøgte at lokke den frem ved at lægge dens Yndlingsføde ud til den; den saa, hvad den aldrig før havde gjort, sine to Undersaatter fortære Lækkerierne og vovede ikke at tage Del i Maaltidet. Først da den ulykkespaaende Vogter havde fjærnet sig, sneg den sig forsigtigt frem, røvede hurtigt nogle Smuler til sig og skyndte sig ængsteligt tilbage til sit trygge Gemmested. Endelig lykkedes det at lokke den frem endnu en Gang og derpaa udefra at tillukke dens Skjulested. Da den nu saa Vogteren paany komme hen til Buret med sit Vaaben, indsaa den, at den var fortabt; som en vanvittig styrtede den imod Døren til Soveburet for om muligt at aabne denne;

da dette ikke lykkedes den, stormede den omkring i Buret, følende i alle Kroge og Aabninger for at undersøge, om der ikke skulde findes nogen Mulighed for at komme bort; endelig, da den ikke længere saa nogen Udsigt til Frelse, kastede den sig, rystende over hele Kroppen og fuld af Fortvivlelse, ned paa Gulvet og føjede sig viljeløst i den Skæbne, der et Øjeblik efter ramte den.

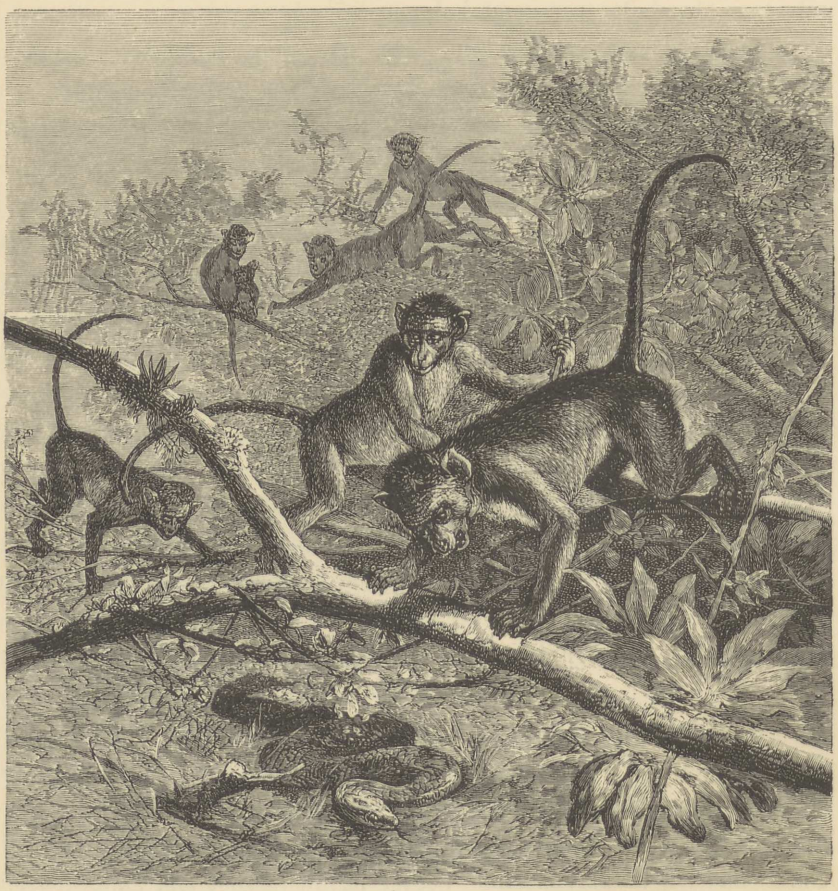

Hatteaber.

Man maa indrømme, at ikke et eneste, til andre Ordener hørende Pattedyr, ikke engang den af os i Aartusinder plejede, underviste, dresserede, ja strængt taget skabte Hund, handler paa en saadan Maade, som her er skildret, eller, hvad der er det samme, opnaar den

samme intellektuelle Udvikling. Og dog ligger der endda en vid Kløft mellem Hunde- og Menneskeaber, om hvilke sidste jeg bemærkede, at de i visse Retninger hæver sig over Abernes Standpunkt i Almindelighed.

Ved Menneskeaber forstaar vi Aber, der i Henseende til deres Legemsbygning mest ligner Mennesket, men tillige i ydre Henseende væsenlig afviger fra dette ved de kraftigt fremtrædende Hjørnetænder, de forholdsvis lange Arme og korte Ben, Haandens Bygning, de hos nogle Arter forekommende Sædepuder og Haarbeklædningen. De bebor Tropelandene i Asien og Afrika, optræder i den første Verdensdel rigere paa Arter end i den sidste og falder i tre Afdelinger, af hvilke en er indskrænket til Afrika. Hver af disse Afdelinger omfatter kun nogle faa Arter; det lader dog til, at vi endnu ikke kender dem alle.

Ogsaa Menneskeaberne er paa Grund af deres Legemsbygning henvist til at leve i Træerne, da de i Lighed med Slankaberne, Marekattene og Makakerne klatrer fortræffeligt. Saavel mellem Grenene som paa Jorden bevæger de sig dog paa en hel anden Maade end alle andre Aber. Naar de klatrer op ad et Træ, særligt op ad en nøgen Stamme uden Grene, indtager de den samme Stilling som et Menneske, der stiger op i et Træ, men, takket være deres lange Arme og korte Ben, kommer de langt hurtigere op end den mest øvede Akrobat; naar de er komne op i Kronen, gør de enhver Gymnastiker til Skamme ved Mangfoldigheden af og Sikkerheden i deres Bevægelser. Med deres vidtfavnende Arme griber de fat i en Gren, med Fødderne omfatter de en paralelt løbende Gren, der sidder længere nede, og iler nu, idet de benytter den øverste Gren som Skraastang, saa hurtigt fremad, at et Menneske, der gaar under Træet, maa opbyde alle sine Kræfter for at holde Skridt med dem, medens de ikke røber den mindste Anstrængelse. Naar de naaer hen til en af Grenene, griber de fat i en Gren eller Kvist paa det nærmeststaaende Træ og fortsætter deres Vej paa samme Maade med uformindsket Hurtighed, men uden nogetsomhelst Hastværk. Ved Opstigningen er den første den bedste Gren, som ikke brister under deres Tyngde, og som de kan naa, tilstrækkelig til, at de kan svinge sig op med største Lethed, enten de saa kan omfatte den med kun én Haand eller med begge. Ved Nedstigningen hænger de sig i begge Arme og søger at faa nyt

Fodfæste for Fødderne. Stundom kan de sidde i denne Stilling og gynge frem og tilbage i Minuter for deres Fornøjelses Skyld; stundom løber de, idet de griber fat i en Gren med Hænderne og Fødderne, fremad ad dennes Underside: kort sagt, de indtager oppe i Trækronerne alle mulige Stillinger. Rent uopnaaelige Mestre i at klatre er de langarmede Aber eller Gibbonerne, Menneskeaber med saa uforholdsmæssigt lange Arme, at de kan række den dobbelte Længde af deres eget Legeme, tænkt i oprejst Stilling. Med en uforlignelig Hurtighed og Sikkerhed klatrer de op ad en Trætop eller op ad en Bambusstamme, sætter denne eller en dertil egnet Gren i Svingninger og slynger sig ved dennes Tilbagesvingning med en saadan Lethed hen over 25 til 30 Fods lange Strækninger, at det ser ud, som om de kom flyvende som afskudte Pile eller fremadilende Fugle. De er ligeledes i Stand til i selve Springet at forandre den først bestemte Retning og pludselig afbryde deres Spring derved, at de griber fat i den første den bedste Gren, hænger sig fast i denne, gynger frem og tilbage med den og endelig stiger op paa den, enten for at hvile en Stund eller for ufortøvet at begynde den gamle Leg paany. Ikke sjældent springer de paa denne Maade tre, fire, fem Gange efter hverandre gennem Luften, og faar da næsten én til at glemme, at ogsaa de er underkastede Tyngdekraftens Lov. Lige saa udmærket som de klatrer, lige saa klodset bærer de sig ad, naar de gaar. Andre Menneskeaber kan uden synderligt Besvær i oprejst Stilling, altsaa paa Fødderne alene, tilbagelægge en mere eller mindre betydelig Vejstrækning uden Afbrydelse, men lader sig dog, naar de har travlt, stedse falde ned paa alle fire, idet de støtter sig paa Fingerkanterne, paa Fodens Yderkanter og tungt og møjsommeligt kaster Kroppen frem mellem de udbredte Arme; men de langarmede Aber bevæger sig kun i yderste Nødstilfælde paa denne Maade og i saa Tilfælde mere hoppende end springende, tilbagelægger derimod kortere Strækninger, idet de rejser sig i deres fulde Højde og holder Ligevægten med de mere eller mindre udbredte Arme, der staar frem saa meget som muligt, og stiller en bedrøvelig Trippen op med smaa, hurtigt efter hinanden følgende Skridt. Deres Bevægelser maa derfor blive forholdsvis ensidige; thi hvad de i Klatrefærdighed har forud for andre Menneskeaber opvejer ikke deres Hjælpeløshed paa Jorden.

Menneskeabernes Stemmemidler er særlig værd at lægge Mærke til. Vi finder nemlig, at de livligste og behændigste Arter indenfor denne Gruppe ogsaa har den højeste, de mest mangesidigt udviklede, men mindre kvikke Menneskeaber derimod den mest afvekslende Stemme. Jeg siger ikke for meget, naar jeg paastaar, at jeg aldrig har hørt et Pattedyrs Røst, Menneskets naturligvis undtagen, som i mit Øre har klinget mere fuldttonende og mere veltalende end de langarmede Abers, som jeg har haft i Fangenskab. I Begyndelsen blev jeg forbavset, senere ligefrem henrykt over disse fuldkomne rene, afrundede og kraftige Brysttoner, der aldeles ikke forekom mig ubehagelige. Hos en Art begynder det klingende Raab, som jeg snarere vil kalde Sang end Skrig, med Grundtonen *E* og stiger, gennemløbende den kromatiske Toneskala, i halve Toner en hel Oktav saavel opad som nedad, endende i en høj Lyd, i hvilken Dyrets hele Kraft synes samlet. Grundtonen høres hele Tiden og tjener som Forslag til alle følgende Toner, der under Stigningen opad Toneskalaen følger langsomt, under Nedstigningen hurtigt og tilsidst overordenlig hurtigt efter hverandre, men altid fremtrædende lige saa regelmæssigt som hurtigt. Nogle Arter af Familien skal efter Sigende lade mindre rene Toner høre; men alle raaber de saa højt, at man ude i det fri tydeligt kan høre dem i en Fjerdingvejs Afstand. Den samme Forbindelse mellem Bevægelses- og Stemmeævnerne finder vi hos andre Menneskeaber. Hos Orang-Utangen, der bevæger sig langsomt og forekommer os saa melankolsk, har man kun, saavidt jeg véd, iagttaget en stærk og dyb Strubelyd. Den livligere og muntre Chimpanse forstaar at give de Lyde, over hvilke den raader, en saa afvekslende Betoning og et saa let forstaaeligt Udtryk, at man føler sig fristet til at paastaa, at den ligefrem kan tale. Med Ord taler den ganske vist ikke, men vel med Lyde, ja, endog med Stavelser, om hvis konsekvente Betydning enhver, der har iagttaget og omgaaedes den i længere Tid, ikke kan tvivle. Andre til samme Familie hørende Menneskeaber turde i saa Henseende ikke staa tilbage for den.

Den, der vil erfare, hvor vidt en Abes intellektuelle Dannelse kan strække sig, bør til sine Iagttagelser vælge Chimpansen eller en af dens nærmeste Stammefrænder og, som jeg har gjort, leve i længere Tid sammen med den: han vil da med Forundring og Forbavselse, muligvis ogsaa med en vis Skræk finde, i hvilken mærkelig Grad den

Kløft, der skiller Mennesker og Dyr, kan formindskes. Ogsaa de andre Menneskeaber er Væsener, der er højt begavede i aandelig Henseende; ogsaa de overtræffer i den Retning alle øvrige Aber; men deres Begavelse kommer hverken hos de langarmede Aber eller hos Orang-Utangen til et saa alment forstaaeligt Udtryk, jeg kan sige, gør sig ikke saa uimodstaaeligt gældende, som hos dem. Pongoerne — Gorillaen, Tschegoen og Chimpansen — kan man knapt behandle

Chimpanse.

som Dyr, man maa snarere omgaas dem som Mennesker, dersom man vil komme under Vejr med deres Aandsævner. Deres Begavelse staar næppe tilbage for et raat, uciviliseret og udannet Menneskes, der aldrig har nydt nogen Opdragelse. De er og vedbliver at være Dyr, men deres Handlinger er saa menneskelige, at man næsten glemmer Dyret i dem.

I flere Aar efter hverandre har jeg haft og opdraget Chimpanser, iagttaget dem nøje og saa fordomsfrit som muligt, omgaaedes dem flittigt

og intimt, optaget dem i min Familie, ladet dem lege med mine Børn og ladet dem spise ved mit Bord, formeligt undervist og dresseret dem, plejet dem i deres Sygdom og heller ikke forladt dem i deres Dødsstund. Jeg tror derfor at kunne sige, at jeg saagodt som nogen har lært dem at kende og kan fælde en temmelig sikker Dom over dem. Ved mit Forsøg paa at paavise, hvor langt et Dyrs aandelige Begavelse virkeligt kan strække sig, vælger jeg af disse Grunde Chimpansen.

Chimpansen er ikke blot en af de klogeste af alle Skabninger, men ogsaa et fintfølende, tænkende og reflekterende Væsen; enhver af dens Handlinger sker bevidst og med fuldkomment Overlæg. Ganske vist efteraber den andres Handlinger, men den gør det med Forstand og Dømmekraft, og den modtager gerne Undervisning og Tilrettevisning. Den forstaar meget vel at skelne mellem sig selv og sine Omgivelser og er sig sin Stilling fuldt bevidst. I Omgangen med Mennesker underordner den sig disses Overlegenhed; i Selskab med Dyr lægger den den samme Selvbevidsthed for Dagen som Mennesket. Hvad der hos andre Aber i saa Henseende kun findes Antydning til, synes hos den at være klart udpræget; den anser sig for bedre og at staa højere end andre Dyr, ogsaa end andre Aber; og selv Mennesket respekterer den kun efter dets Betydning og behandler derfor Børn væsenlig anderledes end voksne Personer: disse sidste ser den op til, de første betragter den omtrent som jævnbyrdige Kammerater. Den røber levende Interesse for Dyr, med hvem den enten kan slutte Venskab eller knytte andre Forbindelser, saavel som for Genstande, der ikke staar i nogen Forbindelse med dens naturlige Fornødenheder; thi den er ikke blot nysgerrig, men virkelig videbegærlig. En Genstand, som har vakt dens Opmærksomhed, vinder i dens Øjne i Værdi, naar den er kommen under Vejr med, at den kan anvendes paa en nyttig Maade. Den forstaar at drage Slutninger, at tillempe allerede gjorte Erfaringer paa ny Forhold; den er listig og forslagen, har kvikke Indfald og tillader sig allehaande Skæmt, lægger Luner og vekslende Følelsesstemninger for Dagen, morer sig i et og keder sig i et andet Selskab, er med til passende Skæmt og afviser upassende, den véd, hvad den vil, men er ikke halsstarrig, er godmodig, men ikke uselvstændig. Sine Følelser udtrykker den som et Menneske; naar den er glad, smidsker den fornøjet, naar den er bedrøvet, lægger den Ansigtet i Rynker,

der taler for sig selv, og tydeliggør desuden disse ved forskellige misfornøjede Lyde; overfor Krænkelser ter den sig som en fortvivlet, forvrider Ansigtet, skriger, kaster sig om paa Ryggen, slaar omkring sig med Hænder og Fødder og rykker sig i Haaret. Venlige Tilraab besvarer den med Lyde, der udtrykker Tilfredsstillelse; Trusler og Skældsord ved Lyde, der vidner om Sorg og Nedslagenhed. Den er i Bevægelse fra tidlig Morgen til silde Aften, søger bestandig nye Beskæftigelser og finder paa andre, naar den har hørt op med de sædvanlige Øvelser og Handlinger, selv om disse ikke bestaar i andet end f. Eks. at slaa Hænderne mod Fødderne eller ved Banken paa Brædder med underliggende tomme Rum at frembringe forskellige Lyde, der øjensynligt bereder den en vis Fornøjelse. Inde i et Værelse undersøger den paa det nøjagtigste alle Genstande, der falder den i Øjnene; den trækker Skuffer ud af Skriveborde og Borde og river frem, hvad der findes i dem, ser efter Ilden ved at aabne og lukke Kakkelovnsdøren, forstaar at anvende en Nøgle paa den rette Maade, stiller sig foran Spejlet og nyder i høj Grad Billedet af sine Grimasser og Gebærder, benytter Kost og Støveklud, naar den én Gang har faaet at se, hvorledes den skal bære sig ad, svøber sig ind i Tæpper, Klæder og lignende.

Hvor skarp Iagttagelsesævnen er, fremgaar af dens næsten altid rigtige Bedømmelse af Mennesket. Den kender sine Venner og skelner ikke blot mellem disse og andre Personer, men lægger saa stærk Uvilje for Dagen overfor ildesindede Personer, at Vogteren af en Chimpanse var fuldt og fast overbevist om, at enhver, hvem Chimpansen viste Uvilje, var en Døgenigt eller en Skurk. En fuldendt, fin og sleben Hykler, der narrede mig og mange andre, var fra første Øjeblik af en højst uvelkommen Gæst hos min ene Chimpanse, som om denne ved første Øjekast havde gennemskuet den rødhaarede Slyngel. Enhver Chimpanse, med hvem man beskæftiger sig meget, befinder sig bedst i en Familiekreds. Her opfører den sig, som om den føler sig imellem sine Lige. Den iagttager nøje Skik og Brug i Huset, mærker snart, om man iagttager den eller ikke, og gør i første Tilfælde, hvad den skal og bør, i sidste Tilfælde kun, hvad der i Øjeblikket behager den. Med den største Iver — og i saa Henseende afviger den fuldstændig fra andre Aber — lærer den, hvad man vil indskærpe den, f. Eks. at sidde lige ved Bordet, at føre Maden til

Munden med Ske, Kniv og Gaffel, at drikke af et Glas eller en Kop, at klinke med sin Nabo, at benytte Serviet o. s. v.; lige saa let vænner den sig til at benytte Klæder, Tæpper og Sengklæder; uden synderligt Besvær lærer den endelig at forstaa, hvad man siger til den, i hvilken Henseende den langt overtræffer Hunden, idet den ikke retter sig efter Ordets Betoning, men efter dets virkelige Betydning, og ikke mindre rigtigt udretter bestemte Ærinder og udfører givne Befalinger. Yderst modtagelig for ethvert Kærtegn eller ethvert venligt Ord, lige saa følsom overfor uvenlig Behandling eller Skældsord, er den tillige i Stand til at føle levende Taknemlighed og beviser denne, uden særlig at være dresseret dertil, ved at række Haanden frem eller ved Kys. Særligt synes den at føle sig tiltrukken af Børn. I og for sig hverken lumsk eller ondskabsfuld behandler den altid Børn yderst venskabeligt, saalænge de ikke driller den, og smaa, endnu hjælpeløse Børn med en virkelig rørende Ømhed og Forsigtighed, hvorimod den i Omgangen med andre af sin Art, andre Aber og andre Dyr, ikke sjældent kan være højst uelskværdig. Dette Karaktertræk, som jeg har iagttaget hos alle de Chimpanser, som jeg har ejet, har jeg særligt villet fremhæve, fordi det synes at bevise, at Chimpansen selv i det mindste Barn erkender og respekterer Mennesket.

Højst rørende er det at se en Menneskeabe, naar den er meget syg og lidende. Bedende og ganske som et Menneske ser den op til sin Sygeplejer, føler den varmeste Taknemmelighed for enhver ydet Hjælp og ser snart i Lægen sin Velgører, strækker Armene frem imod ham eller rækker Tungen ud, saasnart man opfordrer den dertil, og gør dette ogsaa af sig selv efter kun nogle faa Besøg af Lægen, tager villigt Medicinen, underkaster sig endog uden Modstand en smærtefuld Operation, med et Ord, opfører sig omtrent som et sygt og taalmodigt Menneske. Jo mere dens Endeligt nærmer sig, desto mildere bliver den, desto mere falder det rent dyriske bort, desto tydeligere fremtræder de ædlere Træk i dens Væsen.

Den Chimpanse, jeg havde længst, og som jeg opdrog paa det omhyggeligste, hjulpen af en forstandig Tjener, der holdt meget af Dyr, blev syg af Lungebetændelse, hvortil senere kom Materiedannelse i Lymfekirtlerne. Det viste sig nødvendigt at foretage en Operation i de syge Kirtler. To Læger, Venner af mig og min Chimpanse, paatog sig at aabne Svulsten i Halsen, saa meget mere som Aben

mente, at Ondet just havde sit Sæde dér, og uafbrudt førte Lægens Haand derhen. Men hvorledes skulde det nødvendige Snit paa det farlige Sted kunne gøres, uden at sætte Dyrets Liv i Fare? Af Hensyn til den syge Lunge vilde man ikke tænke paa at benytte bedøvende Midler. Forsøget paa at lade nogle stærke Karle holde Chimpansen, strandede paa den oprørte Sindsstemning, hvori den befandt sig, og den kraftige Modstand, den gjorde. Hvad Magt ikke kunde udrette, opnaaede man ved Overtalelse. Beroliget ved sin Oppassers venlige Ord og Kærtegn, tillod Aben saavel en yderligere Undersøgelse af den materiedannende Svulst som ogsaa, uden at blinke, Anvendelsen af Kniven, ligesom den ogsaa uden Klage fandt sig i Lægens smærtefulde Indgriben ved Udtømmelsen af den aabnede Svulst. Derefter indtraadte der en øjeblikkelig Lettelse for den haarde Aandenød; et umiskendeligt Udtryk af Lettelse lagde sig over den syges Ansigt, og taknemmelig rakte Chimpansen begge Lægerne Haanden, lykkelig omfavnede den sin Oppasser, uden at den opfordredes hverken til det ene eller det andet!

Desværre formaaede Bortryddelsen af det ene Onde ikke at redde Dyrets Liv. Saaret i Halsen lægtes, men Lungebetændelsen greb om sig og gjorde snart Ende paa dets Liv. Aben døde ved fuld Bevidsthed, roligt og stille, ikke som et Dyr, men som et Menneske dør.

Dette er Træk af en Menneskeabes Maade at være paa, som hverken kan misforstaas eller gøres intetsigende. Betænker man endvidere, at saadanne Træk kan fremlokkes hos alle Menneskeaber, der endnu befinder sig i Barnealderen, saa maa man ubetinget tilkende disse Dyr en meget høj Plads. Thi den af en inkompetent Iagttager og af Hundreder tankeløst gentagne Paastand, at Aben med Alderen skulde tabe i aandelig Begavelse og saaledes gaa tilbage og blive trægere i Opfattelsen, er ikke andet end en grov Usandhed, som enhver Abe, der er iagttaget fra Ungdommen lige til Alderdommen, modbeviser. Selv om vi ikke vidste andet om fuldvoksne Aber end de to Omstændigheder, at de opfører Bygninger, som man snarere kan kalde Hytter end Reder, for dér blot at tilbringe en eneste Nat, og at de anvender hule Træer som Trommer og slaar paa disse for deres Fornøjelses Skyld, saa er dog dette tilstrækkeligt til at drage de samme Slutninger, hvortil unge af os opdragne Aber fører os, eller med andre

Ord, for i dem at se de absolut bedst begavede, højest staaende Dyr og vore nærmeste Slægtninge.

Og Abespørgsmaalet? Dette mener jeg allerede at have besvaret i det foranstaaende, men jeg skal dog ikke undlade særligt at udtale min Opfattelse deraf.

Enhver maa indrømme, at Mennesket ikke er Repræsentant for et særligt Naturrige, men kun et Medlem af Dyreriget, og ethvert fordomsfrit Menneske maa derfor i Aberne se de Skabninger, der ligner det mest. Sammenligner man disse indbyrdes og med Mennesket, kommer man, enten man vil eller ikke, til den uomstødelige Overbevisning, at Forskellen mellem Klo- og Menneskeaberne er større end Forskellen mellem de sidstnævnte og Mennesket. Fra et zoologisk Synspunkt kan man derfor ikke engang henføre Mennesker og Aber til forskellige Ordener af Dyrerigets første Klasse. Det har man ganske vist gjort og gør endnu den Dag i Dag, idet man betegner Mennesket som tohændet, Aberne som firhændede, men har derved ganske set bort fra det vigtigste Tegn paa et Pattedyrs Stilling, Tandbygningen. Denne er hos Mennesket og Aberne imidlertid saa ens, at den formelig kræver begges Sammenstilling. Desuden er Benævnelsen to- og firhændede ej heller holdbar; thi vel adskiller Mennesker og Aber sig ganske betydeligt i Henseende til Hændernes Form og Bygning, men ingenlunde dog saa væsenligt, at de derfor bør opstilles som Modsætninger; de sidste er derfor lige saavel tohændede, som vi selv. Gaar man ved Bestemmelsen af Menneskets og Abernes Stilling frem efter de samme Love, man ellers uden Undtagelse følger, ser man sig tvungen til at forene begge i en og samme Orden. Denne har jeg givet Navnet »Højdyr«.

Lige saa ubestridelig Overensstemmelsen mellem de for Højdyrene karakteristiske Kendetegn end er, lige saa bestemt fremtræder der, ved en nøjagtig Sammenligning mellem Mennesket og Aberne, visse Forskelligheder, som ubetinget forbyder en saa inderlig Sammensmæltning af de to Grupper, som nylig er bleven forsøgt. Den harmoniske Legemsbygning, de forholdsvis korte Arme, de brede og bevægelige Hænder, de lange og kraftige Ben, saavel som de flade Fødder, den nøgne Hud og ikke mindst den ringe Udvikling af Hjørnetænderne er Menneskets Kendetegn, der ikke maa undervurderes, tværtimod turde de være vægtige nok til mellem det og Aberne at

trække og bestemme Grænsen, idetmindste mellem forskellige Familier om ikke mellem forskellige Ordener. Tager man dertil Menneskets Anlæg i Betragtning, sammenligner man dets Bevægelse, dets artikulerede Sprog, dets aandelige Ævner med de tilsvarende hos Aberne, saa kan man ikke andet end yderligere støtte det beføjede i at holde paa disse Grænser.

Blinde Tilhængere af Forvandlingsteorien, saaledes som Darwin har fremstillet den og andre videre har udviklet den, springer ganske vist uden mindste Betænkning over disse Grænser; men de kan umuligt være bestemmende for en grundig Bedømmelse af de faktiske Forhold. Hvor tilfredsstillende, for ikke at sige sandsynlig, denne Teori end er, har den dog endnu ikke formaaet at hæve sig over Betydningen af en aandrig Hypotese; uimodsigelige Beviser paa denne Hypoteses Rigtighed har de endnu ikke kunnet fremføre. Varieteternes eller Racernes Foranderlighed kan man paavise, ja endog fremkalde; men Forvandlingen af én Art til en anden er endnu ikke bleven fastslaaet i et eneste Tilfælde. Men saalænge dette ikke er Tilfældet, saalænge er vi berettigede til at betragte Mennesker og Aber som Væsener af forskellig Art og at bestride de førstes Nedstammen fra de sidste. Ethvert Forsøg paa at udgrunde eller opdage den fælles, oprindelige Stamfader, at opstille for Mennesket en Række af Forfædre, forandrer ikke det mindste heri; thi den virkelige Naturvidenskab nøjes ikke med Forklaringer, men fordrer Beviser for at tilfredsstilles: den vil ikke tro, men vide.

Og saaledes maa vi roligt indrømme Aberne den Plads og Stilling, som en fordomsfri Prøvelse anviser dem blandt de skabte Væsener. Vi kan anerkende dem som de Dyr, der er os mest lig eller vore nærmeste Slægtninge, set fra et zoologisk Synspunkt; vi maa derimod benægte, at de har videregaaende Rettigheder. Meget af det, der udmærker Mennesket, er ogsaa blevet dem givet; men fra det virkeligt menneskelige adskilles de nu og for bestandig ved en bred Kløft. Saavel i legemlig som i aandelig Henseende findes der hos dem meget af Mennesket, men paa langt nær ikke alt.

Karavaner og Ørkenrejser.

Ved Ørkenens Rand under en tæt Palmegruppe staar der et lille Telt. Rundt om dette ligger, i en broget Række og dannende en Slags Vold, en Mængde Kister og Baller. Et Stykke derfra sidder nogle højtidsklædte, det vil sige med Hudsalve indsmurte, nubiske Drenge og leger.

Inde i Teltet befinder de rejsende sig, der er komne til Stedet med en Nilbaad og har til Hensigt at afskære en stor Bue af Nilen, der fra nu af er rig paa Klipper og Vandfald, altsaa drage igennem den af Floden til Dels omsluttede Ørken.

Det er Middag. Solen staar næsten lodret over Teltet paa den skyfri, dybt blaa Himmel, og dens brændende Straaler møder næppe nogen Hindring i Daddelpalmernes spredte Blade. En trykkende Hede hviler over Sletten mellem Floden og Ørkenen, og Luftlaget over den gennemglødede Jord bølger og flimrer, saa at ethvert Billede forvrides og tilsløres.

En Rytterskare, kommende fra Ørkenen, dukker op ude ved Randen af Synskredsen og styrer, uden at svinge af imod den inde i Landet liggende By, lige løs imod Teltet. Mørkebrune, fattigklædte Mænd, indhyllede i lange, vide, snarere graa end hvide Burnuser, stiger af deres magre, men ikke uædle Heste, saa snart de er naaede hen under Palmerne. En af dem gaar hen til Teltet og træder ind i dette med en Konges Værdighed. Det er Overhovedet for Kameldriverne (Schejk el Djemali), til hvem de rejsende har sendt Bud for ved hans Hjælp at kunne forsyne sig med de nødvendige Vejvisere, Drivere og Kameler.

»Hil Eder!« siger han ved Indtrædelsen og lægger hilsende sin Haand paa Mund, Hjærte og Pande.

»Hil Dig, o Schejk! Guds Naade og Velsignelse hvile over Dig!« er vort Svar.

»Stor var min Længsel efter at se Jer, o fremmede, og høre Eders Ønsker«, forsikrer han, efter at have sat sig ned paa Hynderne ved Siden af os og indtaget Hædersplads paa vor højre Side.

»Maatte Gud, den højeste, gengælde Dig din Længsel, o Schejk, og velsigne Dig!« svarer vi og befaler vore Tjenere at række ham, før os selv, tændte Piber og Kaffe. Med halvlukkede Øjne vederkvæger han sit dødelige Hylster med Kaffe, sin udødelige Sjæl med Piben, og i tætte Skyer indhyller han nu sit udtryksfulde Hoved. En næsten lydløs Tavshed hersker i Teltet, som opfyldes med Duften af den herlige Djebelitobak og en let, ingenlunde generende Røg, indtil vi endelig synes, at vi kan begynde paa de berammede Underhandlinger, uden at gøre os skyldig i nogen Uhøflighed.

»Hvorledes staar det til med dit Helbred, o Schejk?«

»Giveren af alt godt være priset! — godt. Og Du selv befinder Dig vel?«

»Verdens Herre være lovet og priset! jeg befinder mig fortræffeligt. Stor var vor Længsel efter at se Dig, o Schejk.«

»Maatte Gud, den barmhjærtige, gengælde Eders Længsler og velsigne Eder! Er Eders Velbefindende tilfredsstillende?«

»Allah, hans Profet — Guds Naade hviler over ham — være priset!«

»Amen, det være, som Du har sagt!«

Nye Piber vederkvæger Araberens udødelige Sjæl; nye, næsten endeløse, gensidige Høflighedsbeviser udveksles, og først da tillader Skik og Brug at drøfte Forretningssager.

»O Schejk, jeg vil med den barmhjærtiges Hjælp rejse gennem denne Del af Ørkenen.«

»Maatte Allah ledsage dine Skridt!«

»Har Du nogle Travere og Lastkameler?«

»Ja, visselig! Befinder Du dig vel, min Broder?«

»Herren være priset! ja. Hvor mange Kameler kan Du skaffe mig?«

I Stedet for Svar paa dette Spørgsmaal trænger der utallige Røgskyer frem af Schejkens Mund, og først, efter at vi har gentaget vore Ord, lægger Manden Piben til Side for nogle Øjeblikke efter at sige værdigt og afmaalt: »Herre, Antallet af Beni Saids Kameler kender kun Allah; en Adamssøn har endnu aldrig talt dem!«

»Naa, send mig saa fem og tyve Dyr og deriblandt seks Travere. Desuden skal jeg bruge ti store Lædersække.«

Schejken begynder paa ny at ryge og siger ikke et Ord.

»Vil Du sende mig de ønskede Dyr?« gentog vi endnu mere indtrængende.

»Jeg skal gøre det for at tjene Dig; men deres Ejere vil forlange høj Pris.«

»Naa, hvor meget?«

»De forlanger i det mindste fire Gange saa meget som de almindelige Priser.«

»Men, Schejk, maatte Allah, den højeste, aabne dine Øjne, det er Fordringer, som ingen kan gaa ind paa. Profeten være lovet!«

»Gud, der opholder alt, være priset og hans Udsendinge velsignede! Du tager fejl, min Ven. Købmanden, der har slaaet Lejr derude, har budt mig dobbelt saa meget, som jeg forlanger af Dig; det var kun mit Venskab for Dig, der gjorde, at jeg satte Prisen saa lavt.«

Al Prutten, alle videre Underhandlinger synes forgæves. Nye Piber tændes og ryges, nye Høflighedsbeviser udveksles, Allahs og hans Profets Navn misbruges paa begge Sider, Kontrahenternes Helbredstilstand bliver yderligere Genstand for de nøjagtigste Efterspørgsler, indtil omsider den tillærte Omstændelighed maa vige for Skik og Brug, og den vesterlandske rejsende taber Taalmodigheden.

»Saa vid da, Schejk, at jeg er forsynet med Lejdebrev saavel fra Khediven som fra Schejk Soloman; her ser Du dem, hvad forlanger Du saa?«

»Men, Herre, naar Du har Hs. Herligheds Lejdebrev, hvorfor forlanger Du da ikke din Slaves Hoved; det staar Dig og ham til Tjeneste. Dine Ønsker ligger paa mine Øjne og mit Hoved; Du befaler, og din Slave adlyder. Du kender jo Regeringens Priser. Allahs Naade være over Dig! I Morgen sender jeg Dig Folk, Dyr og Lædersække.«

Den fremmede, som nu tror, at alle Forberedelser til Ørkenrejsen var afsluttede med denne Underhandling, vil gøre sig skyldig i en fuldstændig Miskendelse af Folkenes Skikke og Vaner. De lejede Drivere og Dyr indfandt sig ikke, som lovet, næste Morgen, men først langt hen paa Eftermiddagen; og ikke den næste Morgen, men allertidligst ved Tiden for Eftermiddagsbønnen den følgende Dag kunde der være Tale om Opbrud. »Bukra inschallah — i Morgen, om Gud vil«, er Folkenes Løsen, og herimod hjælper ingen menneskelig Magt; og ganske vist er der endnu meget at gøre, meget at ordne, meget at sætte i Stand, inden Rejsen kan tiltrædes.

Omkring Teltet udvikler der sig nu et broget Liv. Mellem Kasser og Baller bevæger Ørkenens tørre og magre Sønner sig mellem hverandre under en utrolig Skrigen og Larmen, uden at udrette synderligt. De forskellige Pakker og Kofferter, der er stablede op til en Slags Vold, rykkes ned fra deres Pladser, løftes, vejes, undersøges saavel med Hensyn til Vægten som Omfanget, sammenlignes med hverandre, udvælges og forkastes, lægges i Bunker for derefter atter at tages fra hverandre. Den ene Kameldriver søger at overliste den anden, enhver søger at faa den mindste og letteste Byrde til sit Dyr; hver enkelt støder derfor paa Modstand hos de andre, og alle larmer, raser, skriger og skælder, bander og sværger, beder og befaler. I Forventning om, hvad der vil komme, hjælper Kamelerne sædvanligvis troligt til at forstærke Støjen, og selv om de i Stedet for at brøle, stønne, brumme og klage virkeligt skulde tie, saa betyder dette ikke andet, end at de tænker: »Vor Tid er endnu ikke kommen, men den kommer!« Enten det saa er med eller uden Kamelernes Akkompagnement, bliver den vesterlandske rejsendes Øre formelig martret af alle de forskellige Røster og Lyde, der paa én Gang trænger sig ind paa det. I flere Timer efter hverandre kan dette Virvar og Uvæsen vedvare, og naar man endelig har kivet og tvistet sig træt angaaende Byrdefordelingen, er kun Forspillet til Ende.

Naar der er sluttet Fred, begynder man at sno de medbragte Daddelbasttrevler til Reb; derefter binder man Kister og Baller sammen paa en sindrig Maade, danner Løkker for lige saa hurtigt at kunne sammenbinde som løse de to Pakker, der er anbragte over Dyrets Saddel, udbedrer i al Hast de medbragte Næt, som er bestemte til at rumme de mindre Pakker og skrider nu til en omhyggelig Prøvelse af de forskellige

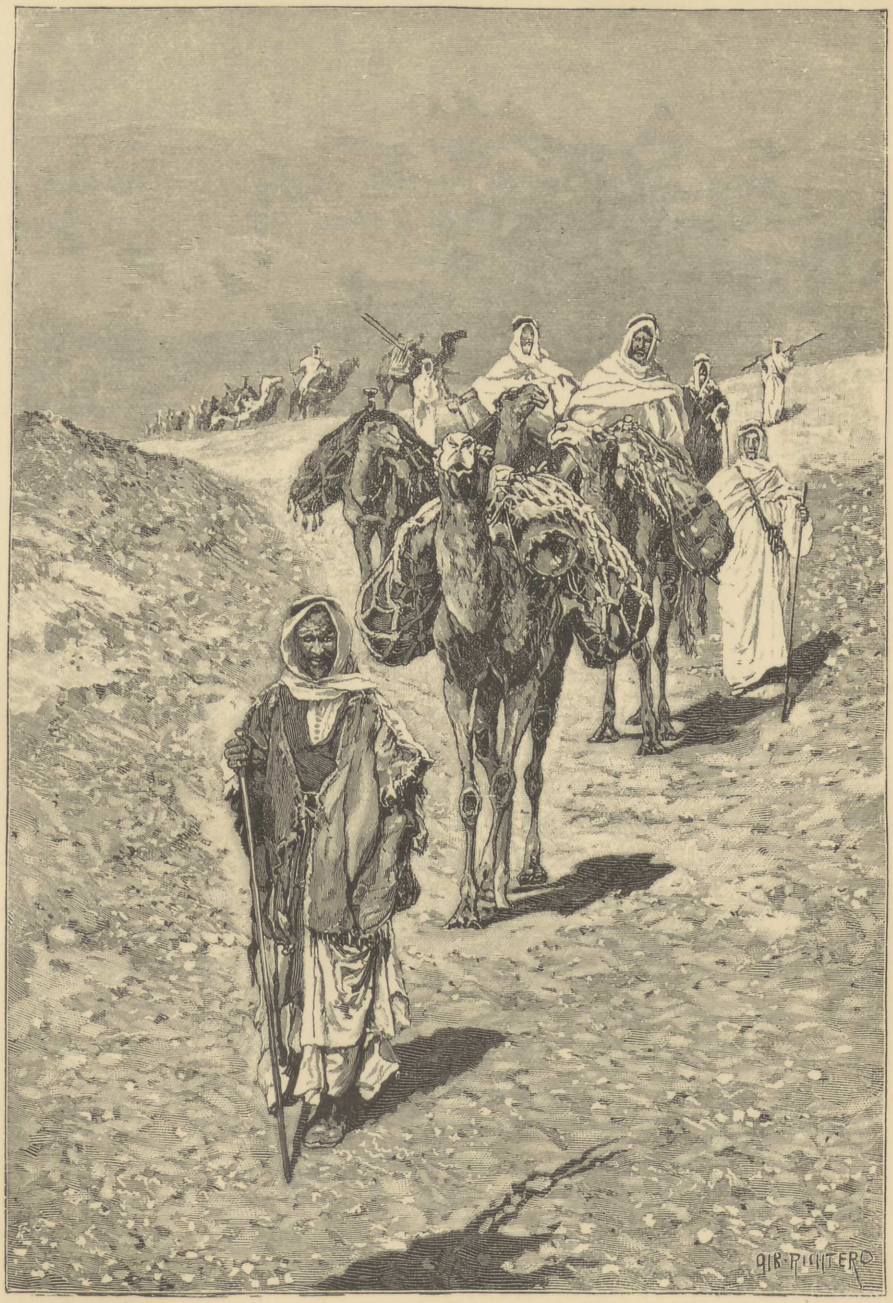

Ørkenkaravane.

større og mindre Vandsække for derefter at udbedre dem og endelig smøre dem paa Indersiden med en Slags ildelugtende, af Kolokvintfrø tilberedt Tjære. Til Slutning underkaster man endnu en Gang det soltørrede Kød en Besigtigelse, fylder nogle Sække med Kaffehirse eller Durra, andre med Trækul, nogle maaske ogsaa med den opsamlede Kamelgødning, afskyller Læderposerne paa Ydersiderne, fylder dem med friskt Vand fra Floden og afslutter det langvarige Arbejde med et, fra alle Sider gentaget, fra Hjærtet kommende: »El hamdu lillahi« — »Gud ske Lov!«

Alle disse Forberedelser tilses af Karavanens Schabir eller Fører. Alt efter dennes Betydning indtager han en mere eller mindre høj Stilling; men i alle Tilfælde maa han være, hvad hans Titel angiver: en Mand, der kender Vejene og de herskende Forhold. En prøvet, erfaren Redelighed, Klogskab, Mod og Tapperhed er nødvendige Betingelser for hans vanskelige og ikke sjældent farlige Beskæftigelse. Han kender Ørkenen lige saa godt som Sømanden Havet, véd Besked med Stjernerne, er hjemme i enhver Oase, enhver Brønd paa Vejen, er velkommen i enhver Beduins eller Nomadehøvdings Telt, kan angive alle Haande Midler til at formindske Rejsens Besværligheder og Farer, kan helbrede imod Skorpionstik og Slangebid eller i det mindste lindre den saaredes Smerte og haandterer med samme Dygtighed Kriger- som Jægervaaben, bærer Profetens Ord paa Læberne som i Hjærtet, fremsiger »Fatihaen« ved Opbrudet, repræsenterer Mueddin og Imam paa de foreskrevne Tider; er med et Ord Hovedet for den mangelemmede Krop, der gennemvandrer Ørkenen. Paa Steder, hvor intet synes at antyde den Vej, som andre Karavaner har taget, hvor Vinden bag ved den sidste Kamels Klove har bortfejet ethvert Spor, finder han Tegn, som andre Mennesker ikke lægger Mærke til, men som gør, at han finder den rette Vej. Naar den tørre, ulykkespaaende Ørkentaage skjuler de evige Stjerner, da lyser der for ham en Stjerne i hans Indre; han undersøger Sandet, maaler dets Bølger, drager sine Slutninger af deres Retning, slutter sig af et Halmstraa til Himmelstrøget. Enhver Karavane, enhver rejsende betror med den mest uindskrænkede Tillid sin Skæbne til hans Førelse. Ældgamle, til Dels højst ejendommelige Love, der aldrig har været nedskrevne, men dog er kendte og anerkendte af alle, gør ham ansvarlig for Rejsens

lykkelige Udgang, for Individets Liv, saafremt ikke uundgaaelige Ulykker rammer det ene eller det andet.

I den velsignede Time, paa den Tid der holdes Eftermiddagsbøn, træder Karavanens Fører frem for de rejsende og Kameldriverne og underretter dem om, at alt er klart til Opbrud. Til forskellige Sider iler nu de brune Mænd af Sted for at indfange, hente, sadle og belaste deres Kameler. De kloge Dyr adlyder yderst modstræbende; de synes at have en Fornemmelse af, at der venter dem en lang Række af drøje Dage. Nu er deres Tid kommen. Brølende, skrigende, knurrende og stønnende lægger de sig ned paa de sammenbøjede Ben, opfordret dertil ved deres Herrers ejendommelige Strubelyde og nogle moderate Piskeslag; brølende finder de sig i at tage den for dem bestemte Byrde paa deres puklede Ryg, brølende rejser de sig, naar de er blevne lastede. Ikke faa af dem forsøger ved at sparke og bide at blive den besværlige Byrde kvit, og deres Driveres utrættelige Taalmodighed er i saa Tilfælde nødvendig for at tæmme saa halsstarrige Væsener. Med Taalmodighed og Behændighed kommer man dog til Rette med de fleste Kameler. Saa snart det opsætsige Dyr bekvemmer sig til at lægge sig ned, kryber en af Driverne op paa de sammenbøjede Forben og griber rask fat i den øverste Del af den tandbevæbnede Mule, for at han, ved at trykke paa Snuden, kan berøve Kamelen Muligheden af at aande; to andre løfter den nøje afvejede Byrde fra begge Sider op i Sadelen; en fjerde anbringer en Stok i Løkkerne paa de Reb, hvormed Pakkerne er sammenbundne; og saaledes er Dyret lastet, inden det véd et Ord deraf. Saa snart alle Lastkamelerne er blevne belastede, tiltræder de deres Vandring.

Nu fremføres de velsadlede Travere; enhver Rytter fastgør paa og ved den høje, over Puklen anbragte Sadel, sine uundværligste Rejsefornødenheder og Vaaben og gør sig rede til at bestige sin Ganger. For den uerfarne er dette i Reglen en særdeles vanskelig Sag. Rytteren maa kaste sig op i Sadelen med et rask Spring; det giver et Sæt i Dyret, saa snart man berører det. I Ryk rejser Kamelen sig nu op først paa Knæerne, umiddelbart derefter paa de lange Bagben og endelig ogsaa paa Forbenene. Ved det andet Stød plejer Begynderen i Kamelridtet at rammes af sin Skæbne; det vil sige, han slynges af Sadelen, kysser da enten sin Moder, Jorden, eller han falder ned paa Dyrets Hals og holder sig fast her. Kamelen er nu ikke saa

taalmodig eller højmodig, at den vil optage en saadan Hændelse som en Spøg eller et Uheld. Et harmfuldt Skrig baner sig Vej over dens uskønne Læber; derpaa styrter den af Sted med det lidet misundelsesværdige Menneskebarn, der hænger ved dens Hals, og ryster sig saa længe, indtil den er bleven den ubehændige Rytter kvit med samt hans Bagage. Det varer i Reglen temmelig længe, inden Europæeren vænner sig til i rette Tid at sidde fast i Sadelen ved Overkroppens Bølgen frem og tilbage, naar Dyret springer op.

Hvad os angaar, da svinger vi os med en indfødts Behændighed i Sadelen, ansporer med Pisken vore Dyr, som er tøjlede med et fint Bidsel, og sprænger af Sted med Vejviseren i Spidsen. Vore Ridekameler, slanke og letbyggede Dyr med høje Ben, falder straks ind i det sædvanlige strakte Trav, hvortil de er blevne vant fra deres tidligste Ungdom, og hvori de i saa Henseende overtræffer ethvert andet Lastdyr. Vore Kameler holder sig ogsaa tæt efter Vejviseren, og alle Dyrene strækker deres smaa Hoveder lige frem. Let kaster de deres Ben frem, og bag ved dem ophvirvles Sand og Smaasten. Rytternes Kapper flagrer for Vinden; Vaaben og Værktøj klinger mod hverandre; opmuntrende Tilraab høres; man føler sit Sind opløftet og befriet. Snart har man naaet Lastkaravanen, som er brudt op tidligere; snart er ethvert Spor af menneskelige Boliger forsvundet: til alle Sider udbreder den endeløse Ørken sig.

Fra alle Sider skarpt begrænset strækker den sig som et vældigt, ejendommeligt Rige over Størstedelen af det nordlige Afrika fra det røde Hav til Atlanterhavet, fra Middelhavet lige indtil Steppen og indeslutter i sit Skød hele Lande, frugtbare Landstrækninger, er tusindfold afvekslende og dog hovedsagelig stedse overalt sig selv lig. Dette Vidunderriges Fladeindhold er 9 til 10 Gange saa stort som hele Tyskland, 3 til 4 Gange saa stort som Middelhavet; ingen dødelig har gennemforsket eller gennemvandret det overalt; men enhver, som har trængt ind deri og berejst Dele deraf, er i sit inderste Væsen bleven greben af dets imponerende Majestæt, dets Trylleri og dets Rædsler; enhver, der har sat sin Fod her, selv den mest prosaiske Europæer, bærer i sin inderste Sjæl et uudsletteligt Minde af Solens Straaleglans og brændende Hede om Dagen, den himmelske Fred og de eventyrlige Drømmebilleder om Natten, den glødende, hede, sitrende Lufts Gøglespil og Stormens forfærdelige Styrke. Det er gaaet mange,

som det gaar Ørkenens indfødte Søn, han har længtes tilbage dertil, han har længtes efter blot en eneste Dag, blot en eneste Time at komme til at indaande dens Luft, lade de Billeder fremtræde for Øjet, lade de uudsigelige Akkorder lyde i Sjælen, som dér et poetisk Menneske har følt — han har følt Hjemve efter Ørkenen.

Denne er i Sandhed »El Bahhr bela maa« — Havet uden Vand — et Modstykke til Havet. Den er ikke dette undergiven saaledes som den øvrige Jord: indenfor den forsvinder dette livsvækkende og opretholdende Elements Magt. Over den hele Jord bærer Vinden Havets Sendebud, Skyerne; men disse forsvinder for Ørkenens Glød. Kun sjældent iagttager man det lette, næppe synlige Skybillede, kun sjældent i Morgengryet det fugtige Aandedræt paa et Blad. Morgen- og Aftenrøden er i den kun svage Taagepust, der næppe er dannede, før de atter forsvinder.

Overalt, hvor Vandet er kommet til Magten, forvandler det Ørkenen til frugtbar Jord, om end forholdsvis tarvelig, men strengt og udpræget optræder Ørkenen umiddelbart ved den frugtbare Jords Grænser. Hvor den sidste Bølge, der ved Menneskesnillet er ledet omkring fra den guddommelige Nil, løber ud i Sandet, gør den sig gældende. Vandreren, som færdes mod Nilbjærgene, træder med sin ene Fod i den spirende Kornmark, med den anden i Ørkenen; thi det er ikke i og for sig Sandet, der hindrer Planternes Fremkomst, men ene og alene den brændende Hede, som gennemtrænger den. Hvor den vandes eller periodisk oversvømmes af Floden, hvor den bliver gennemfugtet, breder der sig endog midt i Ørkenen et venligt, grønt Tæppe; og paa den Jord, der ellers er saa tom paa Planter, vokser der endog Buske og Træer.

Fattig, meget fattig er Ørkenen, men død er den ikke, i det mindste ikke for de Mennesker, der forstaar dér at søge og finde Livet. Den, der med sløvt Blik gennemstrejfer Ørkenen, ser ganske vist ikke andet end Sandmarker og Bjærgkegler, nøgne Dale og nøgne Bjærgkæder, overser maaske de sivlignende Græsarter og buskagtige Træer, som sparsomt skyder frem i de dybere Dale, endog muligvis de faa levende Væsener, der findes hist og her; den, der vil se, finder uendelig meget mere. For saadanne svagsynede Mennesker er Ørkenen kun et Angstens og Skrækkens Rige: de lader sig til den Grad nedtrykke af Dagens Tyngde og Hede, at selv den herlige Nat ikke

bringer dem nogen Trøst, ikke nogen Vederkvægelse; de træder med Frygt ind i Ørkenen og forlader den med Gysen. De føler kun det forfærdelige, de føler kun Ørkenrejsens Besværligheder, for Ørkenens overordentlige Majestæt er deres Hjærte for lille. Den, der virkelig har lært den at kende, dømmer anderledes.

Fattig er Ørkenen, men ikke død. Jordens Beskaffenhed veksler paa mangfoldige Maader, ihvorvel den bærer et væsentlig ensartet Præg. Paa vide Strækninger er Ørkenen et Hav med ejendommeligt dannede Klipper, bratte Vægge og dybe Afgrunde, besynderlige Rygge, underligt optaarnede Spidser, som den stedse blæsende Vind snart indhyller med Sand, snart atter blotter og uophørligt sliber, bearbejder og tilspidser. Sorte, i Solen glødende, Masser af Sandsten, Granit eller Syenit, sjældnere af Kalk eller Skifer, hist og her ogsaa vulkanske Bjærgarter danner ejendommelige Højdedrag. Naar Vinden blæser fra den ene Side, fejer den Sandtæppet bort fra dem, men driver uafbrudt nyt, fint Sand hen over deres Vægge; og naar den vokser til Storm, indhyller den dem formeligt i et tykt Slør og lader ikke Sandet hvile, før den har drevet det bort over de højeste Toppe over paa den anden Side, som befinder sig i Læ, og opdynger her alendybe Lag af det reneste Flyvesand. Disse Lag er i en stadig Bevægelse, skrider uophørligt ned, forøges bestandig fra den modsatte Side og fremtræder som brede Baand; de stikker brat af mod den mørke Væg, ses i lang Frastand og i en vis Belysning ligefrem skinner. Saadanne Højdedrag kan med Føje kaldes Ørkenens Klenodier. Den, der ikke har gjort Bekendtskab med den glødende Søndenvind, kan ikke forestille sig den forunderlige Farverigdom, den Glans, det Skær, som det rige Sollys kan fremkalde selv paa det mest øde og vildeste Bjærg. Ørkenbjærget er aldrig beklædt med venlige, grønne Skove. Allerhøjst fører Dværgbusken et hensygnende Liv paa de øverste Toppe; man mangler dér Bøgenes Hvisken, Fyrrenes Susen, den friske Skvalpen og Brusen af de springende Bække, der i Europas Fjældegne breder deres Sølvbaand over Bjærgene, snart omgærdet af smilende Grønsvær, snart styrtende i vild Dans fra Klippe til Klippe, glimrende i Solen i alle Regnbuens Farver. Man mangler dér det Is- og Snetæppe, som Solen i Morgen- og Aftenrøden overgyder med Purpur eller ved Middagstid iklæder et straalende Skær; der mangler det friske, saftige Græstæppe. Med et Ord: der mangler det nordiske Højfjælds yndefulde Trylleri. Og

dog staar Ørkenbjærget næppe tilbage for dette, i ethvert Tilfælde ikke i imponerende Majestæt. Ethvert enkelt Lag, enhver Farveskiften af disse gør sig gældende. Og dog er det mindre disse livligt farvede, stundom skarpt fra hverandre adskilte Lag, men i langt højere Grad de af det stadigt slibende Sand fremkomne underligt, dristigt tegnede Klitter, Spidser, Revner og Kløfter i Ørkenbjærget, paa hvilke Himlens Lys fremtryller det vidunderligste Farvespil. Der er en uafbrudt Vekslen mellem Lys og Skygge, en stadig Opstaaen og Forsvinden af Farver og Toner, saa at Sjælen ligesom føler sig beruset deraf. Ogsaa Ørkenbjærgene gløder i Purpur ved den første og sidste Solstraale, ogsaa over dem aander det fjærne sin blaa æteriske Duft: ogsaa de faar Liv i Lyset.

Andre Steder er Ørkenen paa store Strækninger flad eller svagt bølgeformig. Milevidt bedækkes den af fint, guldgult Sand, hvori Mennesker og Dyr synker flere Tommer ned. Her ser man ofte ikke et Græsstraa, ikke et levende Væsen. Den blaa, ensformige Himmel hvælver sig som et Tag over denne gyldne Flade og bidrager væsentlig til at give saadanne Egne en vis Lighed med Havet; thi ogsaa dér udjævnes snart de i den nedtrykte Spor af Ørkenskibet; ogsaa dér savnes enhver tydelig Vej, enhver Antydning af en saadan; ogsaa for Ørkenen er Kompasset blevet opfundet. Mere afvekslende, skønt ikke behageligere, er saadanne Steder, hvor jordblandet Sand danner Jordbunden og frembringer den giftige Kolokvint eller den lægedomskraftige Sennah; her afveksler langstrakte, lave Høje med smalle Sænkninger, og begge bedækkes af en frisk Beklædning af de nævnte Planter. Mennesker og Dyr undgaar saadanne Steder, fordi Vandreren saavel som Kamelen ofte synker flere Fod dybt ned i den løse Jordbund. Andre Steder derimod er bedækkede af grovkornet Kisel eller Flintesten; nogle ogsaa af stærkt jernholdige og med Sand fyldte, hule Kugler, der ser ud, som om de var formede af Menneskehaand, og hvis Dannelse endnu ikke med Sikkerhed kan forklares. Paa saadanne Steder, hvor Ørkenvejen er fast og bestaar af jævnt løbende Kamelstier, træder Tusinder af Kvartskrystaller for Dagen, enten enkeltvis eller samlede i Bunker, og de ligner da Brillantroser, ordnede af Kunstnerhaand. Med dem driver Solen sit Trolddomsspil; thi saadanne Strækninger tindrer, blinker og lyner, saa det blændede Øje maa vende sig fra dem. I de dybeste Sænkninger dannes endelig Jordbunden af

støvfin Jord og beklædes dér af det sivlignende, men meget haarde, tørre og hvasse, mørkegrønne Halfagræs, skærmformige Mimoser, muligvis ogsaa en eller anden Palme. Om dette Liv, der rører sig overalt, giver ogsaa Dyreverdenen et Vidnesbyrd. Den, der forestiller sig Ørkenen som død, tager lige saa meget fejl som den, der betragter den som et Løvens Hjem. Den er for fattig til at kunne ernære Løver, men rig nok til at yde Underhold til Tusinder af andre Dyr. Og alle de derlevende Dyrearter synes i højeste Grad at være vor Opmærksomhed værd; thi alle giver de sig i enhver Henseende til Kende som Ørkenens trofaste Børn.

Ørkendyrene udmærker sig ikke blot ved deres Dragt, der stadig paa det nøjagtigste svarer til Jordbundens Farve og derfor i Reglen er sandfarvet, men endnu mere ved deres lette og sirlige Legemsbygning, meget store Øjne og Ører, der vidner om ualmindelig Skarphed i Sanserne, samt et lige saa fordringsløst som selvbevidst Væsen. At føre et ustadigt og flygtigt Liv er fælles Lod for alle de Skabninger, der er fødte i Ørkenen; thi den er for fattig til, at Næringsstoffer i tilstrækkelig Mængde stadig skulde kunne findes paa et Sted og tilvejebringes uden Vanskelighed; men Ørkenen har givet sine Børn en uforlignelig Hurtighed, utrættelig Udholdenhed, aldrig svigtende Ihærdighed, skærpet deres Sanser, saa at de kan opdage det lidet, den har at byde, samt endelig givet dem en beskyttende Dragt, der lige saa vel egner sig for Angreb som for Flugt, og saaledes sat dem i Stand til at føre et ganske vist møjsommeligt, men ingenlunde glædeløst Liv.

Som Følge af den Dragt, der er ejendommelig for alle Ørkendyr og er overensstemmende med Ørkenens Farve, ser den rejsende, som ikke er en øvet Iagttager, i det mindste i Begyndelsen af en Ørkenrejse, kun lidt til den ham omgivende Dyreverden. En anden Grund til, at Ørkenen forekommer én fattigere, end den i Virkeligheden er, er den, at de fleste af de derlevende Dyr først i Aftenskumringen forlader deres Hvileplads og Gemmesteder og begynder at leve. Nogle Dyr viser sig dog selv for en mindre opmærksom rejsende. Den, der ikke lægger Mærke til Ørkenlærkerne, der forekommer i flere Arter, overalt krydser hverandres Vej og gør deres bedste for at blive bemærkede, vil dog umulig kunne overse Ørkenhønsene; og den, der ligegyldig rider forbi Springmusens i Jorden gravede Boliger, maa dog faa sin Op-

mærksomhed henledt paa Dyreverdenen ved den ikke langt fra Vejen græssende Gazelle.

Ogsaa Antilopen kan man kalde et typisk dannet Ørkendyr. Ihvorvel den er fuldkommen harmonisk bygget, synes dog dens Hoved og Sanseorganer altfor store og dens Lemmer for spæde, næsten skrøbelige; men dette Hoved indeslutter en Hjerne, som giver den en blandt Pattedyrene ualmindelig Klogskab og aandelig Begavelse; og disse Lemmer er som byggede af Staal, overordentligt kraftige og spænstige, saa at de muliggør den højeste Grad af Bevægelighed og utrættelig Udholdenhed. Den, der kun har set Gazellen i Fangenskab i et snævert Rum, kan ikke tænke sig, hvorledes den optræder i Ørkenen. Hvilken Bevægelighed, Behændighed, Smidighed, Sirlighed og Ynde udfolder den ikke i sin Hjemstavn! i hvor høj Grad fortjener den ikke af Østerlændingen og i Særdeleshed af Ørkenbeboeren at vælges til et Sindbillede paa kvindelig Skønhed! Stolende paa sin sandfarvede Dragt og sin uforlignelige Bevægelighed og Hurtighed, ser den med sine klare Øjne fast og tilsyneladende ganske sorgløs paa Kameler og Ryttere; uden at lade sig forstyrre af forbidragende Karavaner, vedbliver den at græsse. Fra sin blomsterbedækkede Mimosebusk tager den en prangende Blomst eller et kraftigt Skud, mellem det saftige Halfagræs finder den et fint Straa. Nærmere og nærmere kommer Karavanen; den løfter Hovedet, lytter, vejrer, ser sig tilbage, gør et Skridt fremad og vedbliver at græsse. Pludselig sætter den de spænstige Ben fast mod Jorden, og bort iler den saa hurtigt, saa let, saa behændigt, saa yndefuldt, som om den svimlende Fart kun var en Leg. Over den gule Sandslette jager den med Tankens Hastighed, over store Stene eller Tamariskbuske springer den, som om den havde Vinger. Den synes næppe at berøre Jorden, saa overordentligt lette og skønne er dens Spring; et Ørkendigt synes at have legemliggjort sig i den, i den Grad fængslende virker dens uforlignelige Skønhed og Hurtighed. Efter nogle Minutters Løb har den undgaaet enhver Fare, der kunde true den fra saadanne Fjender; thi forgæves anstrenger den ypperligste Rytter sig for at følge den; ikke en eneste Vindspiller formaar at indhente den. Snart sagtnes dens Fart; endnu nogle Øjeblikke, og den staar stille og spejder som før. Drillevorn, som den er, lader den den mordlystne Rytter, som for Alvor begynder at forfølge den, nærme sig, trækker sig to, tre Gange ud af Rækkevidde for

hans dødbringende Vaaben og unddrager sig til sidst skræmt, men uden Vanskelighed enhver videre Fare. Jo længere den flygter, desto mindre synes dens Legeme at blive, desto utydeligere bliver dens Konturer, og til sidst smelter den sammen med den umaadelige Sandflade og synes at opløses i en Taage. Den har nu gjort det umuligt at opdage dens Opholdssted; intet Øje kan finde den; men forsvinder den for Øjet, lever den dog i Tankerne. Thi selv en Europæer maa nu kunne indse, hvorfor Gazellen har faaet saa prægtige Blomster til at knoppes i den østerlandske Skjalds rige Fantasi; hvorfor han stiller dette Dyr saa højt, hvorfor han sammenligner det Øje, som varmer hans Hjerte, med Gazellens, hvorfor han kalder den Hals, omkring hvilken hans Arm slynges i den fortrolige Hyrdetime, for en Gazelles; hvorfor Ørkenbeboeren fører en tæmmet Gazelle ind i Teltet til sin Hustru, som glæder sig i Haabet om kommende Lykke, for at hun kan fryde sig ved Dyrets skønne Øjne og lade disse gaa i Arv til det ventede Kærlighedspant; hvorfor endog den fromme Sanger i den sirlige Antilope kan finde et synligt Billede af sin Længsel efter det høje; thi selv han, der har skjult sig for Verden, maa have mærket et Pust af den Glød, som inspirerede de ildfulde Lovsange om dette Dyr.

Mindre yndefulde, men derfor ingenlunde mindre overraskende, optræder andre Ørkendyr. Mellem det sparsomt voksende Halfagræs bevæger sig med trippende Skridt en talrig Skare Fugle af en Dues Størrelse. Skrabende med Fødderne og hakkende med Næbet søger disse Føde. Uden at røbe nogen Uro, tillader de en Rytter at nærme sig paa mindre end et Hundrede Skridt; med en god Kikkert kan man ikke blot iagttage alle deres Bevægelser, men ogsaa deres Fjerbeklædnings mest fremtrædende Farver. Med sænket Hoved, sammentrukken Hals og Kroppen næsten baaren vandret løber de omkring for at plukke Frø, de faa Korn, som Ørkengræsset frembringer, samt Insekter. Nogle stikker Tid efter anden spejdende Halsen frem; andre derimod roder sorgløst i Sandet, pudser deres Fjer eller lægger sig helt paa Siden for at sole sig. Man kan tydeligt se alt dette, tælle, overtyde sig om, at der er over 50, næppe færre end 100. Hvilken Ørkenjæger vilde ikke af dem blive fristet til Jagt? Sikker paa sit Bytte skyder den endnu uerfarne sin Kikkert sammen for i Stedet at tage Bøssen i Haanden, og langsomt nærmer han sig den brogede

Skare; men saa forsvinder Fuglene fra hans Øjne. Ingen af dem er løbne eller fløjne bort, og dog er der ingen til at opdage; det er, som om Jorden har opslugt dem. I Virkeligheden har de ogsaa, stolende paa deres Fjers Lighed med Jordbunden, betroet sig til denne, i det de ganske simpelt har trykket sig tæt ned imod Jorden. I et Øjeblik

Gazeller, lejrede i Skyggen af en Mimose.

er de blevne forvandlede til Sten og smaa Sandbunker. Den endnu uøvede Jæger rider hen imod dem, uden at se dem, og det giver et Sæt i ham, naar de pludselig hæver sig i Vejret og under høje Skrig flyver bort med susende Vingeslag. Lykkes det ham desuagtet at nedlægge en Fugl, forbavses han lige saa meget over den ualminde-

lige Farve og den underlige Tegning paa Fjerdragten som over Fuglenes Livsvaner. Den sandlignende Farve paa Ryggen, der snart spiller i graat, snart i lysegult, afbrydes og smykkes af brede Baand, smalle Striber, pyntelige Rækker af Prikker, Pletter og Smaastreger, saa at man skulle tro, at et saadant Dyr maatte ses i lang Frastand; men hele denne Farveblanding er ikke andet end den mest tro Gengivelse af Sandets Farve, og hver mørk, hver lys Plet, hver lille Sten, hvert Sandkorn synes afbildet paa denne Fjerdragt. Det er derfor intet Under, at Fuglen saa fuldstændig ligner Jorden, at den ikke kan skelnes derfra og derved lige saa sikkert beskyttes som andre Luftens Beboere ved deres uforlignelige Flyveevne. Derfor omslynger ogsaa den arabiske Digtning disse Fugle med blomstrende Tanker og Ord; thi deres Skønhed fængsler Øjet, og deres vidunderlige Hurtighed vækker et vist Savn og en vis Længsel i det til Jorden bundne Menneskes Hjerte.

Alle øvrige Ørkendyr minder mere eller mindre om disse to nu beskrevne. I Ørkenen lever en Los, Karakalen; den er slank og højbenet, har lange Ører og store Øjne som alle andre Losser; men den er ikke stribet eller plettet, men, paa de sorte Ørespidser, Øjenbaandene og Partiet omkring Snuden nær, sandfarvet, lysere eller mørkere med et mere eller mindre rødligt Anstrøg, efter den Egn, den bebor. I Ørkenen bor der en Ræv, Feneken: den er Dværgen i hele Hundefamilien, har isabellafarvet Skind og ligefrem kæmpemæssige Ører. Ørkenen huser ogsaa en lille Gnaver, den saakaldte Springmus. Det er en lille Hare i dværgagtig Kænguruskikkelse med umaadeligt lange Bagben, forkrøblede Forben og en Hale, der er længere end Kroppen, og i hvilken Haarene staar ud til begge Sider. Den er godmodigere, men ogsaa hurtigere og behændigere end nogen anden Gnaver. Den samme typiske Beskaffenhed genfindes hos Fugle og Krybdyr, ja endog hos Leddyr, hvor forskellige Afvigelserne i Form og Farve end kan være. Selv om der ved Siden af den sandgule Farve gør sig en anden gældende, om Haar-, Fjer- eller Skælbeklædningen for øvrigt er sort, hvid, sortebrun eller graa, rød, blaa o. s. v., saa optræder denne Farve, der hovedsagelig tjener til Pryd for Dyret, kun paa saadanne Steder, hvor det ovenfra eller fra Siden spejdende Øje ikke kan se den. Men hæver der sig midt i Ørkenen et Bjærg, saa viser ogsaa dettes afvekslende Præg sig hos den derlevende Dyreverden: paa de graa

Klipper i Arabiens Bjærge klatrer Ørkenstenbukken, soler Fjeldgrævlingen sig, bygger Lammegribben Rede, medens et ikke ubetydeligt Antal andre Fuglearter befolker Spidser og Kløfter, Klippevægge og Dale, hvorimod fra de mørke Klippestykker i lavere Ørkenegne kun den kulsorte Stenskvætte lader sin afvekslende og klangfulde Sang høre. Saaledes viser Overensstemmelsen med Ørkenen sig inden for enhver Del af denne hos enhver af de derlevende Skabninger, og just herved udøver denne Ørken allerede den første Dag paa ethvert tænkende, følelsesfuldt og kraftigt Menneske et Indtryk, som med hver Dag bliver stærkere og stærkere.

Et kraftigt Legeme, et følelsesfuldt og modtageligt Sind kræver Ørkenen af ethvert Menneske, som vil lære den at kende, som vil blive til en vis Grad hjemme dér. Den, der ikke kan udholde de Besværligheder, som møder én dér, den, som frygter dens Sol, skyr dens Sand, maa blive hjemme. Selv med en klar Himmel, rolig og varm Luft, ja endog med kølende Pust fra Nord er Dagen i Ørkenen tung og møjsommelig. Pludselig, næsten uden Dæmring, tiltræder den sit Herredømme. Kun i Nærheden af Havet eller store Floder, som gennemstrømmer Ørkenen, kanter Morgenrøden for at hilse Dagen den østlige Himmelrand med Purpur: midt paa de store Sandsletter kommer med den første Rødme i Øst ogsaa Solen frem. Den hæver sig over Sletten som en Ildkugle, der synes at ville sprænge sit Hylster. Med dens Fremtræden er Morgenens Friskhed borte. Umiddelbart efter sin Opgang nedsender den glødende Straaler, som om den befandt sig midt paa Himlen. Om end den ofte friske, kvægende Nordenvind blæser i Maaneder, medfører den dog ikke saa megen Kølighed, at den ejendommelige Sitren og Bølgen i den over Sandet udbredte Luft forsvinder. Himmel og Jord flimrer i en Fylde af Lys, en ubeskrivelig Hede udstrømmer fra Solen og kastes tilbage fra Sandet. Hver Time stiger Lyset og Heden, og der er ingen Mulighed for at undfly nogen af dem.

Karavanen er brudt op med den første Solstraale og drager lydløst fremad; langt borte skrider Lastkamelerne, efter dem deres Førere med spænstig Gang. Drevne til fuldt Trav iler Ridekamelerne forbi de førstnævnte, og snart taber Rytteren Lastdyrene af Sigte. Fremad gaar det med uformindsket Fart. Alle Ben synes at knage under de Stød, som de ilende Dyr foraarsager. Solen brænder og trænger stik-

kende igennem alle Klæder, hvor omhyggeligt man end har klædt sig til Beskyttelse imod den. Under det tætte Dække strømmer Sveden ud over hele Legemet, ved Armenes og Benenes lettere Beklædning fordamper den. Tungen klæber til Ganen. Vand, Vand, Vand! er den eneste Tanke hos den, der endnu ikke har lært at bære saadanne Besværligheder. Men Vandet føres ikke med i Jærnbeholdere eller Flasker, men i Sække den ene Dag efter den anden i Solhede og paa Kamelrygge og er som Følge deraf mere end lunkent, ildelugtende, tykt og brunt og, da det smager af Læder og Kolokvinttjære, tillige ildesmagende, modbydeligt, ja endog kvalmende. Saadant Vand giver ingen Vederkvægelse, men foraarsager kun nye Ubehageligheder, ja endog heftige Mavesmerter og gør derfor Trangen til en eller anden Drik endnu mere brændende; men Vandet lader sig lige saa lidt forbedre som erstatte. Dets gennemtrængende Lugt og Smag trodser alle Forsøg paa at nyde det i Form af Kaffe og The eller blandet med Vin eller Brændevin; den ublandede Vin eller Brændevin forøger kun den brændende Tørst og den trykkende Hede. Den rejsendes Tilstand bliver kvalfuld, endnu inden Solen har naaet Middagshøjden; men om end Europæeren aldrig vænner sig til Sækkevand, vænner han sig dog snart til den Hede, der i Begyndelsen syntes umulig at udholde; han vænner sig saa meget før til Rejsens Besværligheder, jo mere han vokser sammen med det Dyr, paa hvilket han rider. For Fremtiden sørger han for rent Vand, og da klager han næppe over Varmen og sikkert ikke over Rejsens Besværligheder.

Behageligt hvilende, om end ublidt vækket af de opbrydende Kamelers brølende Klagetoner, lader den rejsende, der er hjemme i Landet, Lastkamelerne drage i Forvejen. Vederkvægende Legeme og Sjæl med Kaffe og Tobak bestiger han sin Dromedar og jager saa med sine Ledsagere saa hurtigt af Sted, som Dyret vil løbe. Der veksles ikke et Ord; man hører kun Sandets Knirken under Kamelernes spænstige Hovballer, deres kraftige Aandedræt og deres dumpe, brummende og stønnende Lyde. Paa et Øjeblik har man naaet Lastkaravanen og faaet et betydeligt Forspring. En Gazelle græsser ganske nær ved Vejen og giver Haab om et her meget velkommen Bytte. I nydelige Spring danser Ørkendigterens legemliggjorte Tanke foran de efterfølgende Ryttere, og bag efter traver med lange Skridt de stærkt fremadstræbende, pustende Kameler. Vildtet viser sig ganske roligt og ubekymret og tillader, at

man kommer det nærmere; Rytterne lader, som om de vil lade det drage forbi, holder deres Dyr an og rider langsommere. En lader sig fra Sadelen glide ned imod Jorden, standser sit Dyr et Øjeblik og skyder under dets Bug; i et Nu er Vejviseren hoppet af Sadelen for at sikre sig det faldne Vildt; jublende slæber han det frem, anbringer det behændigt ved Sadelen, og saa gaar Rejsen videre.

Henimod Middag holder man Hvil. Findes der nogen Sænkning, opdager man da sikkert en skærmformig Mimose, hvis tynde Bladtag byder en sparsom Skygge; men udbreder Sandsletten sig uoverskueligt for Rytterens Øje, saa dannes der et nødtørftigt Telt af fire i Sandet nedstukne Lanser og et mellem dem udspændt Uldtæppe. Men glødende er Sandet, som udgør Hvilepladsen, hed og trykkende er Luften, som man indaander; Mathed og Slappelse bemægtiger sig endog den indfødte, hvor meget mere da Manden fra Norden. Man længes efter Hvile uden at finde den, efter Vederkvægelse uden at nyde den. Blændet af det overvældende Lys og den flimrende Luft lukker man Øjnene; pint af den brændende Hede, plaget af en uudslukkelig Tørst vrider man sig søvnløs paa sit Leje. Blytungt skrider Timerne af Sted.

Lastkaravanen drager forbi, forsvinder for Øjet i en taagehyllet Luftsø, paa hvis Bølgelag Kamelerne synes at sværve; endnu bliver man liggende i samme Stilling, endnu lider man af de samme Besværligheder. Solen har for længe siden overskredet Middagshøjden; men den vedbliver med samme Styrke som før at nedsende sine glødende Straaler. Endelig bryder man op sent paa Eftermiddagen. Og atter et Ridt, saa den raske Fart fremkalder et næsten svalende Luftpust, indtil Lastkamelerne igen er i Sigte og kort efter naaes. Syngende skrider Kamelførerne af Sted bag ved deres Dyr; en af dem foredrager nu Sangen, de øvrige stemmer med i Omkvædet.

Naar man betænker de Besværligheder, som en Kameldriver maa døje og udstaa paa Ørkenrejsen, undrer man sig i Sandhed over, at man hører ham synge. Før Dagens Frembrud belæsser han sit Dyr, hvorefter han giver det nogle Haandfulde blødt, kogt Durrakorn; Durraen er begges eneste Føde. Hele den lange Dag igennem gaar han bagved sit Dyr, uden at nyde en Bid mere, allerhøjst forfrisker han sig engang imellem med en Slurk stinkende Sækkevand. Solen svider hans Isse; det glødende Sand brænder hans Fødder, og den hede Luft

tørrer hans sveddryppende Legeme. Han har ikke Tid til Rast eller Hvile; han maa maaske omlaste nogle af Dyrene, atter fange et eller andet, som er løbet fra ham; og dog synger han nu sine Viser. — Det er Ørkenens Nat, som har en saadan Virkning.

Naar Solen gaar til Hvile, synes disse fortørrede Ørkenbørns Lemmer at opfriskes paa ny; thi ogsaa de ligner i alle Henseender deres Moder, Ørkenen: med den gløder de ved Middagstid, med den blomstrer de om Natten. Saa snart Solen gaar ned, drømmer de selv vaagne Digterens gyldne Drøm. Sangeren priser vandrige Brønde omgivne af Palmegrupper med mørke Telte imellem; i et af Teltene hilser han en brun Pige, som bringer ham sin Velkomsthilsen; han berømmer hendes Skønhed, ligner hendes Øjne ved Gazellens og hendes Mund med Rosen, hvis Duft i Form af Ord kvæger hans Øre; han forsmaar for hendes Skyld Sultanens førstefødte Datter og længes efter den Stund, da Skæbnen tillader ham at dele sit Telt med hende. Hans Ledsagere formaner ham imidlertid til at rette sine Længsler mod et højere Maal og henvender derfor den ene Gang efter den anden hans Tanker paa Profeten, »som stiller vor Længsel, vor Attraa.«

Saadanne Toner lyder den nordiske fremmede i Møde, og ogsaa over hans Læber trænger sig Hjemmets Sange. Og naar saa det sidste purpurrøde Skær af den nedgaaende Sol gløder, naar Natten breder sit Trolddomstæppe over Ørkenen, da synes han, at det vanskeligste er let, at han under Dagens Hede ikke har kendt til Tørst, under Ridtet ikke til nogen som helst Besværligheder. Muntert springer han af Sadelen, og medens Førerne aflæsser og binder Kamelerne, gør han Sandet til sit Leje, udbreder Maatte og Tæppe derpaa og overgiver sig med Velbehag til den længselsfuldt ventede Hvile.

I nogle faa Skridts Afstand oplyses Sletten af et lille Baal, omkring hvilket Ørkenens, halvnøgne, mørkhudede Sønner travlt bevæger sig. Flammen kaster sit spøgelseagtige Skin paa dem, der i Nattens Halvmørke ser ud som Skygger; Pakker og Kister, Sadeler og Redskaber antager underlige Former; Kamelerne, som ligger i en vid Kreds et Stykke derfra, forvandles til Spøgelser, naar deres Øjne gløder mørkt i Genskinnet fra Ilden. Mere og mere stille bliver det i Lejren. Den ene efter den anden af Ørkenens Sønner forlader Kamelerne, med hvilke han har delt sit nødtørftige Aftensmaaltid, svøber sig ind i sin lange Kappe, kaster sig paa Jorden og smelter sammen

med Sandet. Ilden flammer endnu en Gang op og slukkes. Natten breder sig over Lejren.

Hvem er vel i Stand til at skildre en Nat i Ørkenen: det maatte være en Digter af Guds Naade; hvem er vel i Stand til at beskrive dens Skønhed, om han end selv har oplevet den, selv om han har vaaget, drømt og svælget i dens Herlighed. Efter Dagens Hede er den den milde, belønnende Forsoner, Giveren af et uudsigeligt Velvære, er den den fredelige og glædebringende Tid, som Manden længes efter som efter den elskede, der trøster ham efter hans lange Venten. »Leila«, Ørkenens stjerneklare Nat, er for Araberen Indbegrebet af alt højt og herligt. Leila kalder han sin Datter; med Ordene »min stjerneklare Nat« kærtegner han sin elskede. »Leila, o Leila« sætter han i sine Digte som klingende Slutningsrim. Men hvorledes er ikke ogsaa denne Nat, som her i Ørkenen efter al Dagens Tyngde og Hede opliver Sjæl og Sind! I uanet Renhed og Klarhed lyser Stjernerne paa den mørke Himmelhvælving; Skinnet fra de nærmeste kan endog kaste svage Skygger paa lys Grund. I fulde Drag indaander Mennesket den rene, friske, vederkvægende Luft, med Henrykkelse lader han sit Øje vandre fra Stjerne til Stjerne. Mere og mere synes deres Lys at sænke sig ned til ham; Aanden sønderriver de Lænker, der binder den til Stoffet, og træder i Samkvem med andre Verdener; ikke engang en Græshoppes Piben afbryder hans Tanker. Først nu fatter han Ørkenens Storhed og Majestæt; dens usigelige Fred drager ind i hans Hjerte. Men ogsaa stolt Selvbevidsthed fylder hans Bryst. Her midt i den uendelige Ørken, saa ensom, berøvet alt menneskeligt Selskab og Hjælp, kun henvist til sig selv, føler han sin Selvtillid, sit Mod og sit Haab vokse. Uendeligt lyse Drømmebilleder sværer for hans vaagende Øje, levende og fængslende vedbliver de at drage forbi hans Sjæl, selv efter at Stjernerne er begyndt at flimre, Tankerne er blevne uklare, og Øjet har tillukket sig.

Med en saadan Vederkvægelse for Legeme og Sjæl, som Ørkennatten frembyder, bæres den følgende Dags Besværligheder lettere, hvor stor Selvbeherskelse der end udkræves for at nyde Vandet, der stadig bliver slettere og slettere. Virkelig Hvile, ublandet Velbehag medfører dog kun Opholdet ved en Ørkenbrønd. Idet man stadig trues af Mangel paa de nødvendigste Næringsmidler, er enhver Ørkenrejse en rastløs Jagen og Hasten fremad, og som Følge deraf eksisterer

dér ikke den Magelighed, hvortil man ellers paa andre Rejser saa gerne overgiver sig. Den ene Dag gaar som den anden; enhver Nat ligner den foregaaende, i det mindste i den smukke Aarstid. I Oasen ved Brønden forvandles Dagen til en Højtid, Aftenen til en uskyldig glad Fest, Natten til en virkelig styrkende Hviletid.

Den nødvendige Betingelse for Dannelsen af en Oase er en Bæk eller dalagtig Sænkning i Jordbunden, eftersom et rigere Planteliv er umuligt uden en rislende Kilde eller i det mindste uden kunstigt Vand. Og Vand findes i Ørkenen kun paa Højfjældene eller i de dybeste Sænkninger; men ligesom Sandhavet i saa mange andre Henseender kan lignes ved det brølende Verdenshav, saa er ogsaa dets Oaser et Modstykke til Vandørkenens Øer, ihvorvel de ikke hæver sig over, men er nedsænkede i den omgivende Flade. Kun her kommer Vandet for Dagen som Kilder eller findes i det mindste i en ubetydelig Dybde under Jordfladen. Adgangen dertil saavel som dets Beskaffenhed giver Oasen sit Præg; kun i faa Fordybninger vælder der rent, klart Vand frem. Flere Kilder er salt-, jærn- eller svovlholdige, ofte ogsaa varme og maaske for største Delen tillige i Besiddelse af helbredende Kræfter, men derfor ikke altid velsmagende eller befordrende Frugtbarheden. Et friskt Grønsvær fremkaldes vel ikke af en eneste Kilde. Kun under særdeles gunstige Omstændigheder kommer Vandet for Dagen; i de fleste Tilfælde pibler det frem draabeagtigt og samles i Klipperevnerne og maa, i det mindste paa visse Tider, hentes op ved Kunst. Ogsaa dér, hvor det vælder frem, rinder det i Reglen bort i Sandet, saafremt ikke Mennesket samlede det og efter en vis Plan ledede det omkring. Imidlertid fremkalder det under alle Omstændigheder et friskt, i Ørkenen dobbelt velkommen Liv.

Omkring den rislende Kilde har en Mængde grønne Planter slaaet Rod, længe inden Mennesket er kommet for at tage Stedet i Besiddelse. Hvem kan forklare, hvorledes de er opstaaede? Maaske har det været Sandstormen, der har udstrøet Frø, der ved Kildens Rand gror, vokser op, grønnes, blomstrer og sætter Frugter, hvis Frø atter udbreder sig over hele Dalen. Af Mennesker plantedes de sikkert ikke; thi Mimoserne, der forekommer i størst Antal, findes ogsaa i vandtomme Sænkninger, enkeltvis eller ti til tyve Stykker, samlede til en lille Lund. Allerede disse faa er tilstrækkeligt til at fremkalde Liv i Ørkenen; de grønnes, blomstrer og dufter — og hvor frisk og

balsamisk! I deres venlige Skygge hviler Gazellen; fra deres Toppe lyder Tonerne fra Ørkenens bevingede Sangere. Deres saftige Blade er mellem de stive Kalkmasser, sorte Granitkegler og blændende Sand lige saa velgørende for Øjet som det første foraarsgrønne; af deres Blomster saa vel som af deres Skygge føler Sjælen sig styrket og vederkvæget. I de store Oaser har Mennesket givet dem Palmen til Selskab og derved gjort disse Steder endnu mere henrivende. Palmen er

En Oase.

Dronningen blandt Træerne, den gavmilde Giver af herlige Frugter, den af Eventyret omrankede Næringsplante, et virkeligt Livets Træ.

Hvad var Oasen uden Palmen! et Telt uden Tag, et Hus uden Beboere, en Brønd uden Vand, et Digt uden Ord, en Sang uden Toner eller et Billede uden Farver. Dens Frugter føder den vandrende Hyrde eller den bosiddende Landmand, bortbyttes af ham mod Hvede eller Korn, modtages endog af hans Herre og Herskers skatteopkrævende Tjenere; af dens Stamme, Knopper og smalle Blade laver han sig Husredskaber: Maatter, Kurve, Sække, Tov og Reb. Først i Sand-

ørkenen indser man hele Palmens Værdi, hele dens Betydning; først dér bliver den et let forstaaeligt Sindbillede paa den arabiske Digtning, der ligesom den ofte er udsprungen af en karrig og ufrugtbar Jordbund, ligesom den vokser op, kraftig og altid sig selv lig, stræber mod det høje og først dér udvikler sine herlige Frugter.

Mimoser og Palmer er de karakteristiske Træer for alle Oaser, savnes altsaa heller ikke i saadanne Oaser, der ejer saa mange Kilder eller Brønde, at man dér har kunnet anlægge Haver og Marker. Stillet ligesom paa Forpost mod det paatrængende Ørkensand, forekommer de her kun ved den yderste Rand af Oasen, hvorimod det indre af denne er optaget af andre mere fordringsfulde Planter, der fordrer mere Vand. I Nærheden af Kilder eller Brønde udbreder der sig ofte herlige Haver, i hvilke man genkender næsten hele den nordafrikanske Planteverden. Her klatrer Vinranken, gløder Orangen, i det mørke Løv aabner Granaten sin Rosenmund, udbreder Bananen sine yppige Blade, slynger Melonen sig, over Bede med Grøntsager fuldender Figenkaktussen og Oliventræet, muligvis endog Figen-Abrikos- og Mandeltræet et smilende Billede af yppig Frugtbarhed. Længere borte udbreder Markerne sig, paa hvilke der i det mindste avles Kaffekorn, i gunstige Tilfælde Hvede, ja endog Ris. I saa rige Oaser har Mennesket slaaet fast Bo, hvorimod han i de fattigere Dalstrøg kun er en tilfældig, mere eller mindre regelmæssigt optrædende Gæst. Landsbyen i Oasen ligner i det væsenlige dem i det tilgrænsende, opdyrkede Land; den har som disse sin Moske, sine Basarer, sine Kaféer; men Beboerne er Børn af en anden Aand end Bønderne og Bybeboerne ved Nilen og Kysten. Uagtet de for det meste er af forskellig Stamme, har de dog antaget ens Sæder og Sædvaner. Ørkenen har udpræget og omprøget dem. Paa deres spænstige Skikkelse, skarpe Træk, de under de buskede Øjenbryn fremlynende Øjne genkender man dem straks som Ørkenens Sønner; deres Sæder og Vaner viser dette endnu mere. De er fordringsløse, strøbsomme, livlige og nøjsomme, gæstfri, aabne, ærlige og tro, men ogsaa selvbevidste og pirrelige, tilbøjelige til Røveri og andre Voldsgerninger og ligner heri Beduinerne, skønt de for øvrigt hverken i godt eller ondt kan sammenlignes med disse. En Karavane, der drager ind i deres By, er for dem en velkommen Fremtoning; thi efter deres Anskuelse er den rejsende forpligtiget til at betale Told og Skat.

Ganske ulig saadanne Oaser er de Raststeder, der forekommer i Dalstrøgene, hvor der kun hist og her findes en stedse længselsfuldt ventet Brønd. De omkringvandrende arabiske Hyrder, der henter Vand fra den, er tilfredse, naar den for nogle Maaneder eller endog Uger skænker dem og deres Hjorde det nødtørftige Drikkevand; den her rastende Karavane maa være glad, naar den kan faa sit Behov dækket for nogle Dage. I Reglen bestaar Brønden af en dyb Skakt, af hvis Vægge Vandet saa at sige sveder frem i Stedet for at vælde frem af Dybet i rislende Aarer. En eller anden Palme hæver sig mellem de sparsomt tilstedeværende Mimoser og Salikariabuske omkring Vandet, og nogle Græsstraa skyder op af den tørre Jord.

Usigeligt fattige er de Hyrder, der her opslaar deres Telt, saalænge deres smaa Gedehjorde finder Føde her; deres Kamp for Tilværelsen er ikke andet end en uafbrudt Række af Besværligheder, Savn og Nød. Et langt, mørkt Stykke Tøj af Gedeuld, der ligger tværs over et simpelt Stillads, medens begge Enderne gøres fast i Jorden, og Bagsiden dækkes med et Stykke af samme Tøj, Forsiden med et Palmeblad, udgør deres Telt, Hustruens Brudegave, paa hvilken hun har samlet, spundet og vævet lige fra sit sekstende Aar. Hele Husgeraadet bestaar af nogle Maatter, der tjener til Senge, en Granitplade med dertil hørende Rivesten til at knuse den tilbyttede Sæd, en flad Lerskive til Ristning af Brødet, to buede Krukker, nogle Lædersække, en Økse og nogle Lanser; en Hjord paa 20 Geder betragtes som en stor Rigdom. Men disse Mennesker er lige saa hæderlige som fattige, lige saa elskværdige som veldannede, lige saa godmodige som smukke, lige saa gavmilde som fordringsløse, lige saa gæstfri som ærlige, lige saa sædeligt rene som rettroende. Ældgamle Billeder dukker op for Europæerens Sjæl, naar han første Gang træffer sammen med dem; bibelske Billeder træder ham levende i Møde, taler med ham i et fra Barndommen velbekendt Sprog. Tusinder af Aar er gaaede hen over disse Ørkenhyrder som en eneste Dag; endnu den Dag i Dag tænker, taler og handler de, som de bibelske Forfædre tænkte, talte og handlede. Den samme Hilsen som Abrahams lyder endnu den Dag i Dag den fremmede i Møde; de samme Ord, som Rebekka talte til den udsendte Tjener, rettedes til mig, da jeg, pint af den mest brændende Tørst, sprang af Kamelen ved Bahiudas Brønd og bad en ung, skøn, brun Kvinde om Vand. Dér stod hun

for mig, den Rebekka, som havde været til for Tusinder af Aar siden, lyslevende og i uvisnelig Ungdom, en anden end den, hvorom Skriften taler, og dog den samme.

Ved en Karavanes Ankomst samles alle Beboerne i en saadan temporær Koloni. Den ældste træder frem og byder Hilsen og Fred, og derefter hilser alle de andre de fremmede velkommen. Derpaa byder man paa det kosteligste, som disse begærer: friskt Vand, byder alt, hvad man har, og byder det med Maadehold og værdig Venlighed, uden at være hverken paatrængende eller uvilligt. Begærligt drikker de rejsende i lange Drag det vederkvægende Vand; utaalmodigt trænger ogsaa Kamelerne sig hen til Vandstedet, skønt de af Erfaring burde vide, at de først plejer at aflæsses, tøjres og slippes paa Græs, inden man forunder dem efter 4 til 6 Dages Afholdenhed atter engang at faa slukket deres Tørst. Man spilder ej heller ved Vandstedet en eneste overflødig Draabe, giver dem derfor først det muligt tilbageværende Vand i Sækken og vander dem først, efter at man har fyldt alle Sækkene med Vand, idet man først og fremmest maa tage Hensyn til det tilstedeværende Vandforraad og først i anden Række til Dyrets Behov. Kun ved særdeles vandrige Brønde stiller man deres, som det synes, umættelige Begær og ser da ikke uden Morskab, hvorledes de, uden at se op, suger Vandet til sig og derpaa med ejendommelige, uskønne, ved deres Lænker afmaalte Spring skynder sig henimod det ikke mindre eftertragtede Græs for ogsaa at tilføre deres Mave, der straks buldrer som en halvfuld Tønde, nogen Føde.

For de rejsende og Lejrens Beboere begynder nu en virkelig Festdag. De første finder friskt Vand, muligt ogsaa Mælk og Kød som Krydderi paa den længselsfuldt ventede Rast og Hvile; de sidstnævnte hilser enhver Afbrydelse i deres i de gode Dage saa ensformige Liv velkommen. Nogle af Kamelførerne har i det nærmeste Telt fundet Ørkenboerens kæreste Instrument, Tamburinen eller den femstrengede Cither og forstaar mesterligt at sætte Akkompagnement til deres simple Sang. Sangen lokker Lejrens Kvinder frem, og slanke, smukke Evadøtre, Hustruer og unge Piger, trænger sig spørgende omkring de fremmede Mænd, fæster deres mørke Øjne paa dem og deres Ejendele, forhører sig uden Snerperi baade om det ene og det andet. Væbn Dit Hjærte, o fremmede, disse Øjne vilde ellers sætte det i Brand! de er endnu skønnere end Gazellens; disse Kvindelæber

beskæmmer Korallerne; disse blændende hvide Tænder overtræffer endog de Perler, Du maaske vilde give disse brune Ørkendøtre! Nu gaar alt op i Sang og Digt. Omkring Citherspilleren ordner der sig Grupper til Dans, og grove og spæde Hænder slaar Takt til Citherens Spil, til Sangen og til den jævnt vuggende Dans. Nye Ansigter dukker op, bekendte forsvinder, i en stadig vekslende Skare, der trænger sig sammen omkring den fremmede, der handler klogt ved uden alle Fordomme at opfatte og nyde det brogede, underlige Liv omkring sig. Alle Ørkenrejsens Besværligheder er glemt, enhver Længsel stillet; thi Vand, Vand vælder frem i tilstrækkelig Mængde og bøder paa alle de Mangler, som i de forløbne Dage har gjort sig i saa høj Grad gældende.

En saadan Rast vederkvæger Legeme og Sjæl. Styrket og oplivet fortsætter Karavanen sin Rejse, og saafremt Dagen ikke medfører noget værre end Sol og Hede, Tørst og Træthed, naaer den med usvækkede Kræfter ogsaa den anden eller tredje Brønd og til sidst Maalet for Rejsen: den første By paa den anden Side af Ørkenen.

Omskiftelig, foranderlig ligesom det jordfavnende Hav er dog ogsaa Sandhavet. Ogsaa paa dette rejser der sig Storme, som knuser dets Skibe, ogsaa paa det vælder der Bølger frem, der bringer Fordærvelse med sig. Paa den Tid, da Nordenvinden, der har blæst i hele Maaneder, ligger i Strid med sydligere Luftstrømninger eller fuldstændigt har afstaaet Herredømmet til disse, ser den rejsende pludselig Sandet blive levende, forme og optaarne sig til vældige, tykke Søjler, der snart langsomt, snart hurtigt hvirvler hen over Sletten. Snart blinker de i Solstraaler røde som Ildsluer, snart viser de sig farveløse og mørke. Stormvinden, som sætter dem i Bevægelse, gør dem snart større, snart mindre, snart adskiller den dem, snart sammensmelter den to eller flere af dem til en eneste Sandsøjle, der stiger helt op imod Skyerne. Europæeren vil udtale sin Beundring over det storartede Skuespil, men hans Ledsageres ængstelige Blikke og Ord lammer hans Tunge. Ve den Karavane, som naaes af en saadan rasende Hvirvelstorm; man maa være glad, om Menneskers og Dyrs Liv bliver bevaret. Og selv om et saadant uundgaaeligt Skæbnens Sendebud iler forbi den vandrende Karavane, uden at berede den en Grav, er ingenlunde al Fare ovre; thi i Reglen følger

Samum eller den giftige Stormvind disse Ørkenens Skydragere i Sporet.

Den i Ørkenen under alle Omstændigheder frygtede Vind, som i Ægypten optræder som Chamasin, i Italien som Scirokko, i Alperne som Føhn og i Nordeuropa som Tøvind, vokser ganske vist ikke altid til en Storm; tværtimod blæser den ikke sjældent næsten umærkeligt og faar dog mangt et modigt Hjærte til at banke uroligt. Ganske vist har man fablet meget om den, men saa meget er dog sandt, at denne Vind under visse Omstændigheder kan blive i høj Grad farlig for enhver Karavane. Kamelernes blegede Skeletter og de af Sandet halvt begravne og udtørrede Menneskelig, som man finder ved enhver Ørkenvej, maa tilskrives dens Virkning; thi det er ikke dens Styrke, men dens Beskaffenhed, dens elektriske Ladning, som bringer Lidelser og Fordærv til de Mennesker og Lastdyr, som drager gennem Sandhavet.

I det mindste en, ofte flere Dage før aner og forudsiger den indfødte saavel som den med Landet kendte fremmede Sandstormen. Der gaar ogsaa usvigelige Tegn forud for den. Luften bliver tung og trykkende; en let graa eller rødlig Taage formørker Himlen; der er ikke et Blad, der rører sig. Alle levende Væsener lider øjensynligt ved den mere og mere tiltagende kvælende Hede. Mennesket klager og stønner; Vildtet viser sig mere sky end ellers; Kamelerne bliver urolige og halsstarrige, trænger sig ind paa hverandre, standser og lægger sig ned paa Jorden; farveløs gaar Solen ned. Ingen Aftenrøde forgylder Horisonten; ethvert Lys forsvinder i det mørke Taageslør. Natten medfører hverken Afkøling eller Vederkvægelse, snarere en Forøgelse af Heden, Kraftløsheden og Ildebefindendet, og trods al Træthed flyr Søvnen. Er Mennesket endnu i Stand til at røre sig, holder man ikke Rast, men drager tværtimod med urolig Hast videre, saa længe Føreren endnu kan se Himmellysene. Men Taagen bliver tættere og tættere og skjuler den ene Stjerne efter den anden; endog Solen og Maanen, der i heldigste Tilfælde kan vise sig halvt saa store som ellers, viser sig blege og med ubestemte Konturer.

Undertiden begynder Vinden ved Midnat at røre sine Vinger, sjældnere ved Middagstid. Uden et Ur kan ingen bestemt angive Tiden; thi Taagen er imidlertid bleven saa tæt, at den fuldstændigt skjuler Solen og over Ørkenen breder et Halvmørke, hvori alle Gen-

stande i kort Afstand forsvinder. Sagte, næppe mærkeligt bevæger Luften sig; det er ikke Blæst, kun et Pust, man mærker; men dette Pust er glødende hedt, trænger som en isnende Vind gennem Marv og Ben, medfører en trykkende Hovedpine, Slappelse og Ængstelse. Efter det første Pust følger et stærkere, lige saa glødende, lige saa dræbende som før, og saa kommer der nogle korte, tudende Vindstød ilende. Nu er det paa Tiden at slaa Lejr; dette viser ogsaa Kamelerne. Ingen Pisk kan drive dem fremad; fulde af Angst lægger de sig ned, strækker Halsen langt fra sig, trykker sig ned imod Sandet og lukker Øjnene. Deres Drivere aflæsser dem skyndsomst, bygger i Hast af Bagagen en Mur, lægger alle Sækkene i Bunker for at formindske den Flade, der er udsat for Vinden, og dækker dem til med nogle Maatter, indhyller sig, ligesom alle de medrejsende, saa tæt som muligt i deres Klæder, fugter det Tørklæde, der er bundet om Hovedet og søger Tilflugt og Ly bag ved Bagagen. Alt dette sker i største Hast; thi Sandstormen lader nu ikke længe vente paa sig. Paa de enkelte Vindstød følger nu flere vedholdende, der smelter sammen med hverandre, og faa Minuter efter raser Stormen. Det bruser og drøner, piber og tuder i Luften, hviner og knitrer i Sandet paa Jorden, knager og brager i Lejren, hvor Bræderne i Kisterne springer itu. Den herskende, trykkende Hede tiltager og forøges, indtil den næsten er umulig at udholde, berøver det sveddryppende Legeme al Fugtighed, fremkalder paa alle Slimhinderne Revner, der begynder at bløde, forvandler den efter Vand tørstende Tunge til et Stykke Bly i Munden, paaskynder Pulsslagene og trækker Hjertet sammen, sprænger tilsidst Huden, i hvis Revner den rasende Storm straks kaster fint Sand ind og bereder derved nye Kvaler. Ørkenens Sønner beder og sukker; Europæeren stønner og klager.

I Reglen raser selv den voldsomste Sandstorm ikke synderligt længe, kun en, to, tre Timer, ligesom hos os Tordenvejret, hvortil den svarer. Med dens Aftagen lægger Støvene sig, opklares Luften, og ofte indtræder der en fra Nord kommende Modstrømning; Karavanen ordner sig da atter og drager videre. Men varer Samum en hel eller en halv Dag, da kan det gaa den rejsende, som det gik en af mine bekendte, Franskmanden Thibaut, der, da han drog gennem det nordlige Bahiuda, fandt den sidste Brønd udtørret og maatte bryde op med næsten udtømte Vandsække for at naa Nilen, der laa fire Dages

Rejse derfra. Den giftige Storm brød nu løs over ham og hans af Angst pinte Karavane, som havde efterladt al den Bagage, de kunde undvære, ved den udtørrede Brønd. Det ulykkelige Selskab slog Lejr, haabede, at Stormen skulde ophøre, ventede forgæves, klagede og fortvivlede. En af Thibauts Tjenere sprang op i Raseri, overdøvede Stormen med sin Hylen, skreg, rasede og styrtede til sidst afmægtig ned for sin Herres Fødder og døde. En anden laa dræbt af Solstik paa sit Leje, da Stormen endelig var forbi; en tredje blev tilbage efter de andre og omkom. Af Kamelerne styrtede Halvdelen. Thibaut naaede Nilen med de tilbageværende Mennesker og Dyr; men hans kulsorte Haar var paa to Dage blevet hvidt.

Fra saadanne Storme hidrører de mumieagtige Lig, som man træffer paa langs Karavanevejen. Stormen, som har dræbt dem, begraver dem ogsaa, ved at indhylle dem med Sand; denne berøver Liget saa hurtigt al Fugtighed, at dette i Stedet for at forraadne, indtørres og forvandles til en Mumie. Over denne kaster Vinden den ene Gang nyt Sand, medens den en anden Gang fjærner det beskyttende Dække. Da strækker Liget en Haand, en Fod eller sit Ansigt op imod den rejsende, og en af Kameldriverne følger den dødes Opfordring, gaar hen til ham, kaster atter Sand over ham og drager videre med de Ord: »Sov, Guds Tjener, sov i Fred!«

Det er ogsaa saadanne Storme, der i de overlevendes Sjæle vækker Fata Morganas Drømmebilleder. Saa længe Mennesket med fuld, usvækket Kraft og med sund Sans drager gennem Ørkenen, ser han i Luftspejlingen ganske vist et af Naturens mest ejendommelige Skuespil, men aldrig et Fata Morgana. I den hede Aarstid opstaar der i Ørkenen hver Dag midt paa Dagen fra Kl. 9 om Formiddagen til Kl. 3 om Eftermiddagen det saakaldte »Djævlehav«. Paa enhver ubevokset Slette i en vis Afstand foran eller omkring den rejsende dannes der en graa Flade, der minder om en Sø eller snarere en oversvømmet Eng; denne Flade gynger og bølger, flimrer og glitrer, lader alle tilstedeværende Genstande være synlige, men hæver dem tilsyneladende op og afspejler dem ned ad til. Kameler eller Heste, der drager af Sted langt borte, ses som smaa malede Figurer, der svæver paa Skyerne, og kan man skelne deres Bevægelser, ser det ud, som om de satte deres Ben paa en Dyne. Den Afstand, i hvilken den mod Øjet vendte Grænse af Fænomenet ligger, vedbliver at være

den samme, saa længe Iagttageren ikke forandrer Synsvinkel, er derfor for Rytteren en anden end for Fodvandreren. Fænomenet beror paa den bekendte Lov, at en Lysstraale, der falder gennem et Stof af ulige Tæthed, brydes; det maa derfor fremkaldes, naar de underste Luftlag bliver ujævnt udvidede ved det ophedede Sands varme Udstraaling. Ingen Araber bedækker sit Ansigt ved Synet af Luftspejlingen, saaledes som fantasirige rejsende har indbildt deres lettroende Læsere; ingen lægger nogen dybere Mening i det Udtryk, han gerne benytter: »Djævlehavet«. Men naar han efter en Sandstorm har været udsat for Savn og Nød, har været plaget af Angst og Uro, er udmattet og forstyrret og saa faar en Luftspejling at se, da kan denne let forvandles til et Fata Morgana, idet den sygeligt ophidsede Indbildningskraft skaber saadanne Billeder, som staar i den inderligste Forening med det i Øjeblikket stærkeste Begær: Længslen efter Vand og Hvile. Ogsaa for mig, som vel Hundreder af Gange har iagttaget Luftspejlinger, er den engang bleven til et Fata Morgana. Det var Tilfældet, da jeg efter 24 Timers kvalfuld Tørst saa »Djævlehavet« glitre og flimre foran mig. Da troede jeg ganske vist ogsaa at se den hellige Nil og Baade med svulmende Sejl, Palmeskove, Lunde, Haver og Slotte; men dér, hvor min syge Sans saa en herlig Palmeskov, saa min Kammerat, der vansmægtede ligesom jeg, Sejlbaade, og hvor jeg troede at se Havet vinke, viste der sig for hans Syn underlige, mørke Skove. Alle Gøglebillederne forsvandt, saa snart vi havde vederkvæget os med lidt Vand, som vi tilfældigvis fandt, og kun det graa Taagehav var vedblivende synligt.

»Djævlehavet« udbreder sig vel for enhver rejsende, som drager igennem Nillandets Ørkenstrækninger; men ikke enhver faar et af de smukkeste Billeder at se, som Ørkenen frembringer. Ved Horisontens yderste Rand, muligvis hævet op og let omsløret af Luftspejlingen, dukker der nogle Ryttere op, der rider paa Heste, hurtige som Lynet og med Ben, der er saa fine og spænstige som Hjortens; de nærmer sig hurtigt og kommer endelig, idet de driver deres høje, skønne Dyr fremad, i fuldt Løb susende frem imod Karavanen. Jeg har altid med Glæde mødt dem, disse slanke, stilfuldt klædte Mænd; ogsaa i dem og deres Heste har jeg ment at finde en harmonisk Overensstemmelse mellem Ørkenen og dens Børn. Som en tro Ørkenens Søn er han forekommet mig, Beduinen, som dens og hans eget Spejlbillede

den Hest, han rider. Thi ogsaa Beduinen er alvorlig og frygtelig som Dagen i Ørkenen, venlig og blid som Ørkenens Nat. Tro mod sit givne Ord, sin Stammes Love og Sædvaner ubrødelig lydig, værdig i sin Optræden, dannet i sin Udtryksmaade, uovertræffelig i Forsagelse og Savn, modtagelig som næppe noget andet Menneske for Heltegerninger, Berømmelse og Ære og ikke mindre for det gyldne Sagnnet, hvori hans formrige Digtergave forstaar at indvæve saa vidunderligt prægtige Billeder, indflette saa herligt duftende Blomster, er han

Beduiner.

dog paa den anden Side listig og forslagen overfor Fjenden, en viljeløs Slave af sine Vaner, simpel i sine Lyster, lav og gemen i sine Fordringer, umættelig i sin Grusomhed, frygtelig i sin Hævn, den ene Dag en gentlemanlike Gæsteven, den anden en fræk og paatrængende Tigger, snart en overmodig Røver, snart en ynkelig Tyv: kort sagt foranderlig og omskiftelig som Ørkenen selv træder han den fremmede i Møde. Hans Hest har de samme kloge, ildfulde, udtryksfulde Øjne, den samme Styrke og Smidighed i de magre, tilsyneladende svage

Lemmer, den samme Udholdenhed, den samme Nøjsomhed, det samme Væsen som han. Begge er voksede op i samme Telt, begge hviler og bor de under samme Tag. Hesten er ikke en Slave, men en Kammerat, Mandens Ven og hans Børns Legekammerat. Stolt, modig, ja, endog vild i den fri Ørken er den i Teltet from som et Lam, og derfor forekommer den én ogsaa at være en med sin Herre og Husbond uadskillelig sammenvokset og for denne nødvendig Bestanddel.

I alle de Ørkener, der i det mindste af Navn staar under Khediven af Ægypten, spiller Beduinerne nu for Tiden ikke paa langt nær den Rolle, som de tidligere har gjort eller endnu den Dag i Dag gør i Arabien og Landene i det nordvestlige Afrika. Mellem dem og den ægyptiske Regering er der afsluttet bindende Traktater, der forpligter dem til at lade Karavaner drage uantastet gennem deres Omraade. Overfald og Plyndring midt i Ørkenen hører derfor til de største Sjældenheder, og et Sammentræf med Beduiner vækker derfor ogsaa af den Grund kun liden Skræk, at Ørkenens Sønner i Reglen er Ejere af de lejede Kameler. Disse Ørkenens virkelige Herrer, der hænger fast ved de gamle Sædvaner, holder dog meget af i det mindste at bevare Skinnet af et vist Overherredømme, og man gør klogt i, før man tiltræder en Ørkenrejse, at anmode en eller anden anset Høvding om frit Lejde. Har man erholdt et saadant, løber den rejsendes Møde med Ørkenens Sønner af paa omtrent følgende Maade: Af Rytterskaren sprænger en af de solbrændte Mænd frem og henvender sig til Karavanens Fører eller Udruster.

»Hil Dig, o fremmede!«

»Guds Naade, Fred og Barmhjertighed være med Dig, o Høvding!«

»Hvorhen drager I?«

»Til Belled-Aali, o Schejk.«

»Har I erholdt Tilladelse dertil?«

»Vi har Hs. Herlighed Khedivens Tilladelse.«

»Ingen andens?«

»Ogsaa Schejk Soliman, Mohammed, Cheir Allah, Ibn Sidi, Ibrahim Mulad Aali har tilstaaet os frit Lejde.«

»Saa vær velkommen og velsignet!«

»Al Velsignelses Giver skænke Dig og din Fader sin Naade, o Høvding!«

»Trænger I til noget? I Wadi Ghitere staar vore Telte, og I er velkommen i dem, dersom I vil søge Hvile. Hvis ikke, da give Allah Eder en lykkelig Rejse!«

»Han vil være med os, thi han er naadig!«

»Og en Fører paa alle gode Veje.«

»Amen, o Høvding!«

Og af Sted flyver Skaren. Rytter og Dyr smelter atter sammen til et. Dyrenes lette Hove synes næppe at berøre Jorden, de hvide Burnusser flagrer for Vinden, og snart er Beduinerne og deres Heste forsvundne i den flimrende Soltaage.

Saadanne Billeder fremtryller Ørkenen for det modtagelige Øje; jo mere man bliver fortrolig med dem, desto tydeligere og klarere fremstiller de sig; desto virksommere mildner og formindsker de Møjen og Besværlighederne. Desuagtet byder dog de sidste Timer af Ørkenrejsen den største Nydelse. Naar den første Palmeby i det dyrkede Land, naar den hellige Flods Sølvvand atter ligger for én, er disse Timer komne. Mennesker og Dyr haster fremad, som om den eftertragtede Virkelighed kun var et Drømmebillede og kunde forsvinde i Taagen; men tydeligere og skarpere fremtræder Rejsens Maal. Man synes aldrig at have set friskere Farver; man synes, at der intet Steds kan findes grønnere Træer og friskere Vand. Med deres sidste Kræfter stræber Kamelerne fremefter, dog alt for langsomt for deres utaalmodige Ryttere. Da lyder venlige Hilsener én i Møde. Nilbyen er naaet. Mænd og Kvinder, gamle Folk og Børn skynder sig i Skarer ud fra alle Hytter for at byde Rytterne velkommen. Enhver er ivrig efter at række en hjælpsom Haand, en læskende Drik. Først byder man Vand, friskt, herligt Vand, hentet fra Floden, derpaa tager man frem, hvad man i Øjeblikket er i Besiddelse af, til at vederkvæge Legeme og Sjæl. Omkring en rejst Lejr bevæger sig nysgerrige Mennesker, spørgelystne Mænd og Kvinder, danselystne Piger og unge Mænd. Tamburinens og Tarabukaens sitrende Toner indbyder til Dans, og dansende Ungmøer glæder fremmede og indfødte. Endog Vandhjulets Knirken, som man tidligere Tusinder af Gange har forbandet, lyder i Dag som en melodisk Sang. Aftenen bringer nye Nydelser. Liggende mageligt paa et svalt, gyngende Leje nyder Europæeren om Kap med den indfødte af Landets Nektar, Palmevinen eller Meriesaen; og Citheren og Trommen, de dansende unge Mænds og Pigers

taktfaste Stampen og Haandklap, danner Akkompagnementet til det herlige Drikkelag. Endelig gør den fremadskridende Nat sine Rettigheder gældende, Tamburinen og Tarabukaen tier, og Dansen ophører. Den ene efter den anden af de styrkede, mætte eller overmættede rejsende søger Hvile; kun en eneste af dem, en Khahiras Søn, kan endnu ikke sove. Fra Lejrilden, der er ved at slukkes, lyder i Natten den simple Sang, i hvilken han i ømme Toner udsynger sin Længsel efter sin elskede i det fjærne og byder Nattens Fred sænke sig over hendes Leje. Men snart hendør ogsaa denne Sang, og kun Flodens Bølger vedbliver at skvulpe og hviske.

Land og Folk mellem Nilens Katarakter.

Ægypten og Nubien, som grænser umiddelbart til hinanden og er forbundne ved den for begge fælles Flod, er væsenligt forskellige fra hinanden. Gennem Ægypten flyder den guddommelige Nil med majestætisk Ro, gennem Nubien bruser den frem med urolig Hast; over Ægyptens Land spreder den vidt omkring sin Velsignelse, i Nubien lænkes og omgives den af høje Klippebredder; i Ægypten naaer den ikke Ørkenen, i Nubien er det Ørkenen, der favner den. Ægypten er en Have, som den har skabt ved Arbejde, fortsat gennem Aartusinder; Nubien er en Ørken, som den ikke har formaaet at besejre. Ganske vist har ogsaa denne Ørken Oaser som enhver anden, men de er faa og kan næppe komme i Betragtning lige overfor den uforanderlige, ufrugtbare Ødemark paa begge Sider af Floden. Næsten overalt i den lange, bugtede Dal, som vi kalder Nubien, hæver der sig mørke, skinnende Klippemasser op af selve Flodlejet eller i en vis Afstand fra Bredden, hindrer paa lange Strækninger næsten alle Planter i at udvikle sig og afbrydes kun af Ørkenen i Øst som i Vest i Form af guldgule Sandbølger, der ruller hen over dem ned imod Floden. Glødende straaler Solen ned fra den dybt blaa Himmel, der saa godt som aldrig er dækket af Skyer, og der kan gaa mange Aar efter hverandre, uden at et Regnskyl forfrisker det udtørrede Sand. I den dybe Klippedal kæmper den befrugtende Flods livsbringende Bølger forgæves med de uimodtagelige Stenmasser, imod hvilke de susende og brusende, buldrende og tordnende brydes, som om de vredes over, at deres Gavmildhed modtages med Kulde og Trods. Valpladsen, hvor denne Strid udkæmpes, er Egnen omkring Nilfaldene.

Det er kun de færreste rejsende, der drager gennem den nedre Nildal, som lærer Faldene i Flodens mellemste Løb at kende. En forholdsvis lille Brøkdel af dem overskrider den saakaldte første Katarakt, af Hundrede næppe en den anden. Wadihalfa, en Landsby, der ligger umiddelbart under den anden Gruppe af Vandfald, er det sædvanlige Maal for de nilrejsende. Længere mod Syd lokker kun Trang til Forskninger, Jagtiver eller Haab om Handelsgevinst. Ved Wadihalfa begynder de Besværligheder, der er forbundne med en Rejse i det indre Afrika; det er derfor intet Under, at den store Mængde ved den nævnte Palmeby atter vender Baadens Stavn hjemad. Men den, der er ung og stærk, viljekraftig og ikke forkælet, vil aldrig fortryde at være trængt længere frem mod Syd. I den paa Naturskønheder fattige Nildal danner Vandfaldenes Omraade en Verden for sig. Storartede og idylliske, alvorlige og muntre, uendeligt øde og friske, levende Billeder afveksler med hinanden; men det er kun Billeder fra Ørkenen, som dette Landskab byder Øjet; for at kunne vurdere dem er det nødvendigt, at man aldeles glemmer, hvad man ellers har været vant til at se. Den, der ikke er i Stand til at forstaa Ørkenen, at nyde dens Farverigdom, finde sig i dens Glød, nyde dens Nat, gør vel i ogsaa at undgaa Nilørkenen. Den derimod, som med aabent Øje og et modtageligt Sind vandrer gennem Faldenes Omraade og muligt endog i en skrøbelig Baad optager Kampen med de skummende og rasende Bølger, vil hele sit Liv igennem bevare de dyrebareste Minder derfra; thi aldrig, aldrig kan de gribende Billeder, som Øjet her har skuet, blegne for ens indre Syn, aldrig den ophøjede Sang, som Floden engang har sunget for hans Ører, forstumme af Sjælen. Saaledes er det i det mindste gaaet mig, der baade til Lands og til Vands har færdedes gennem Nubiens Klippedale, der i Baade saa vel op ad som ned ad Floden har kæmpet med Bølgerne, kæmpet med Mangel og Nød, overskuet Landet saavel fra Toppen af stejle Klipper som fra Kamelrygge.

Det er blevet Brug at tale om 3 Nilkatarakter. Hver af disse bestaar af en Række Fald, der paa en Strækning af en halv Mil gør Skibsfarten i høj Grad besværlig og farlig. Ved den første Katarakt findes der ganske vist kun ét betydeligt Fald, men ved den anden og tredje i alt henved 30, hvilke den nubiske Sømand har givet forskellige Navne. Vandfald, der jo ogsaa vilde umuliggøre al Skibsfart,

findes dog ikke, i det mindste ikke paa den Vej, paa hvilken, bortset fra de gennemgaaende Farter, de udelukkende for Faldene udrustede Baade bevæger sig.

Naar man, sejlende op ad den hellige Flod, har ladt den nordøstlige Indsnævring af Bredden mellem »Kædebjærgene« bagved sig, forandrer Landskabet sig pludselig. Ægypten eller den neden for liggende brede Floddal, der ud imod Havet udvider sig til en uendelig Slette, ligger bag ved den rejsende, og Nubiens Klippetærskel optaarner sig for hans Øje. Modsætningen er overraskende. I Stedet for et ensformigt Landskab breder der sig et, der er fuldt af Afveksling. Vel har ogsaa det ægyptiske Landskab meget, der vederkvæger Hjerte og Øje, vel smykker ogsaa det sig, i Særdeleshed i Morgen- og Aftentimerne, med en sydlig Belysnings vidunderlige Glans; men i det store hele fremtræder det ensformigt, idet man overalt ser et og det samme, enten man saa retter Blikket mod Sand- og Kalkstensklipperne eller lader det sværve over Floden og Markerne. Et og samme Billede kommer Hundreder af Gange igen, næppe i mindste Maade forandret. Bjærge og Sletter, Flodbredder og Øer, Mimoselunde, Palmegrupper og Sykomorkrat, Byer og Landsbyer bærer i alt væsenligt det samme Præg. Men naar man er kommen til Klippemasserne ved den første Katarakt, den sidste Slaa, som den mod Havet fremtrængende Flod har sprængt, ender dermed Ægypten og begynder Nubien. Nu glider Baaden ikke mere paa den i majestætisk Ro flydende Flod, nu baner den sig møjsommeligt Vej mellem Klippemasserne over de Klippekegler, der hæver sig over Bølgerne.

Højt oppe paa den stejlt nedfaldende venstre Bred viser der sig en ubetydelig og dog stemningsfuldt virkende arabisk Bygning, den første Katarakts Skytspatron, Schejk Musas Grav; derefter den palmerige Ø Elephantine og straks derpaa Assuan. Klippemasserne, fra hvis Flade de fremstormende Bølgers mange tusindaarige Arbejde ikke har formaaet at udslette de paa Pharaonernes Tid indristede Skrifttegn, spærrer for Sejladsen og tvinger Baaden til mangfoldige Bugtninger, indtil den endelig finder en tryg Landingsplads i en rolig Vig, til hvilken dog Faldenes Brusen trænger klart og tydeligt. Det er en gammel, ærværdig Jordbund, hvorpaa vi nu staar. Gennem det gamle ægyptiske Folks nysnævnte Skrifttegn taler forbigangne Aartusinder til os paa et forstaaeligt Sprog. »Ab« eller Elfenbenspladsen Elephan-

tine hedder Byen paa den ovenfor nævnte Ø, hvilken sidste endnu findes, medens endog Ruinerne af den første fuldstændigt er forsvundne, »Sun«, Syene, Byen paa den højre Flodbred, paa hvis Plads det nuværende Assuan ligger. Elephantine, det gamle Ægyptens sydligste Havn, i hvilken de fra det indre Afrika kommende Varer, særligt det allerede dengang højt skattede Elfenben, samledes, var Hovedstaden i det sydligste Nildistrikt, Sun var vel kun en Arbejderby, men som saadan af ikke ringere Betydning end Elephantine; thi her blev lige fra det ægyptiske Riges ældste Tider »Maten« eller Herodots »ætiopiske Sten«, som man brød i Nærheden, ført ned til Nilbredden og lastet paa Skibe, der førte den til dens Bestemmelsessted; efter denne Plads erholdt den kostbare Sten Navnet Syenit, som den bærer endnu den Dag i Dag. I de Indskrifter, som findes paa Mindesmærkerne fra de ældste ægyptiske Kongers Tid, og saadanne, der hidrører fra det andet eller tredje Aartusinde før vor Tidsregning, nævnes paa flere Steder Byen Sun, og utallige andre Hieroglypher, ja, selv de nærværende Stenbrud er Vidnesbyrd om denne Arbejderbys Betydning. Over henved 2 geografiske Kvadratmil af den Øst for Kataraktерne liggende Ørken strækker Stenbrudene sig, fra hvilke man sprængte de vældige Blokke, der som Kæmpesøjler og Obelisker, Gesimser og Architraver fylder os med Forbavselse og Forundring, og med hvilke man overdækkede Pyramidernes Gravkamre, idet man vidste, at de kunde bære den uhyre Tyngde, der var optaarnet over dem. »Overalt,« siger min lærde Ven Dümichen, »ser man her, hvorledes Menneskehænder har arbejdet dels for at bryde den værdifulde Sten løs fra Klippestenen, dels for i de billedlige Afbildninger og Indskrifter at forevige den eller den Begivenhed; overalt her er Stenen bogstavelig forvandlet til talende Mindesmærker, og talrige Indskrifter ikke sjældent anbragte paa Bjærgenes højeste Spidser. Fromme Indskrifter, indhuggede til Ære for Ægyptens treenige Guddom, Kataraktguden Chnum-Ra og hans to Gemalinder Sati og Anuke saavel som til Forherligelse af de ægyptiske Kongers og høje Statstjeneres store Bedrifter, bedækker vidt og bredt Klippevæggene. Ogsaa disse Indskrifter gaar til Dels tilbage til Historiens ældste Tider; og dog hvor unge og friske synes de én ikke i Sammenligning med det Arbejde, som den ægyptiske Solgud Ra har udført her i Stenmasserne i Aartusinder, som det ikke er muligt at beregne.

Klipperne er nemlig overalt paa saadanne Steder, hvor de, endnu ikke bearbejdede af Menneskehaand, møder vort Blik, paa Overfladen overtrukne med en glinsende, mørk, metallignende Skorpe; medens Bruddenes Flade af Syenit, af hvilke nogle med Bestemthed kan siges at være indtil 4000 Aar gamle, saavel som de Blokke, der overalt er spredte omkring i Stenbrudene, endnu den Dag i Dag eje deres oprindelige Friskhed saavel som den for Graniten ejendommelige rødlige Farvetone og saaledes endnu er for unge til at være overtrukne af den ovenfor omtalte Metalskorpe.«

Fra ethvert højere Bjærg ved Bredden kan man overse en Del af Katarakterne. To Ørkener mødes ved Nilen og ligesom rækker hinanden Haanden over Hundreder af smaa Klippeøer. Enhver af disse Øer deler Strømmen og tvinger den til at opdæmme sine Bølger; men desto ubændigere, heftigere baner den sig Vej imellem dem. Uophørligt strømmende frem mod Levningerne af den Klippedæmning, som den har sprængt for Aartusinder siden, synes den at ville bortrydde og knuse disse, synes den at rase over den Modstand, den endnu ikke har besejret, saa vredt lyder dens Vandmassers Buldren op til Tilskueren og bliver for denne et passende Akkompagnement til det storartede Skuespil foran og under ham. Uroligt svæver Øjet over de evigt vældende Bølger og gennem den forvirrede Masse af Klipper; Hundreder af forskellige Billeder overskues dér i et eneste Blik, og dog samles alle disse omsider til et eneste ophøjet harmonisk Billede, i hvilket de stejle, skinnende Klipper stikker grelt af imod de omkring dem brusende Bølgers hvide Skum, den guldgule Ørken, der omgiver dem begge, og den skyfri, dybt blaa Himmel, der hvælver sig over det alt. Synet af den øvre Del af Faldene er i Særdeleshed herligt. En Kæde af sorte Bjærge, den naturlige Grænsevold mellem Ægypten og Nubien, strækker sig tværs over Nilen og gaar saavel paa højre som venstre Flodbred ud i en vid Bue, der for Beskuerens Øje danner en lukket Dalkedel, omgivet af Klippedæmninger. Disse Volde bestaar dels af kompakte Masser, dels ogsaa af løse, runde, æggeformige og kantede Klippeblokke, der ligger oven paa hverandre og ligesom er optaarnede af Kæmpehænder. Hist og her springer enkelte Dele af den vidunderlige Vold frem, for andre Steder at vige tilbage, hist og her hæver den sig som Øer op af det gamle Vandbækken, som den omgav, forinden den mægtige Strøm tiltvang sig fri Gennemgang.

Midt imellem disse Levninger fra en Tid, da Mennesket endnu ikke eksisterede, ligger den grønne, palmebevoksede Ø Philæ med sit herlige Tempel. Jeg kender ikke noget mere ophøjet Landskabsbillede end dette. Rundt om omgivet af stejle, mørke Klippemasser, evigt ombruset af de mod dets Grundfæste fremstormende Bølger, omgivet af grønne, frugtbærende Palmer og duftende Mimoser staar Templet dér som et gribende Sindbillede paa indre Fred midt i rasende Kamp. En mægtig Kampsang synger Stormen omkring det, og Fredens Symboler bæres af Palmerne. Et værdigere Sted for Dyrkelsen af den høje Guddom, til hvilken det var helliget, kan næppe tænkes. I en saadan Ensomhed, i en saadan Omgivelse maatte de af de viseste Præster underviste Disciples Aand hente Næring og Liv, vendes til det ophøjede og hellige, naa ind til Kærnen af de betydningsfulde Lærdomme, der var indhyllede i dybsindige Sindbilleder, og skue Sais' tilslørede Billede. I den guddommelige Treenighed Isis, Osiris og Horus, til hvilken Templet paa Philæ var indviet, stod Isis øverst. »Isis, den høje Gudinde, Herskerinde i Himlen, Herskerinde over alle Guder og Gudinder, der ved Siden af sin Søn Horus og sin Broder Osiris dyrkes i hver eneste Stad, den høje Gudemoder, Osiris Ægtefælle, hun er Herskerinde over Faldene«. Saaledes lyder Indskrifterne i selve Templet; men Indskrifterne i alle de Skriftarter, som var i Brug i de forskellige Tidsrum af den ægyptiske Historie, fortæller os ogsaa om de Forvandlinger, som Templet i Tidernes Løb har undergaaet; indtil endelig de kristne Præster, som var fulgt efter Isis Tjenere, blev fordrevne fra Helligdommen af indvandrede Arabere.

Nu ligger en stor Del af Philæ i Ruiner. I Stedet for Præsternes højtidelige Kor hører man nu kun Ørkenlærkens simple Triller; men Flodens Bølger synger endnu deres brusende Sang som for Aartusinder siden. Øen ligger øde; men Templets Fred er ubeskaaren, og trods alle Forandringer er Øen saavel som Templet endnu bestandig den første Katarakts Klenodie.

Herfra opad er Nilen paa en lang Strækning fri for Klipper, men ikke mere i Stand til at bære sin Velsignelse ud over Bredderne. Møjsommeligt søger Mennesket at tilkæmpe sig af Floden, hvad der andet Steds bydes frivilligt; det ene Vandhjul efter det andet hæver knirkende det livsbringende Vand op fra Floden og spreder det over de smalle Strimler Marker ved Bredden. Men paa de fleste Steder

trænger Ørkenen med sine Klippevægge sig saa tæt frem til Bredden, at der ikke findes Plads til en Mark eller Palmeplantage. Paa lange Strækninger ser man her ene og alene forkrøblede Ukrudtsplanter, mellem hvilke den gule Flyvesand uafladeligt ruller, som om den allerede her vilde hjælpe Ørkenen til Sejr over den guddommelige Giver af den frugtbare Jord.

Syd for Wadihalfa, den sydligste Grænseby i den ovenfor nævnte Landstrækning, bruser atter Flodens Vande, der er indeklemte mellem Klipperne. Utallige Stenmasser, Klippekegler og Blokke tvinger den til at brede sig, og Øjet forvirres af det Kaos af Klipper og Vand, som Floden ikke paa noget Sted kan opvise Mage til. Ved høj Vandstand overdøver Bruset af de hvirvlende Bølger, der styrter ned mellem Klipperne, Lyden af den menneskelige Stemme; det drøner og tordner, suser og bruser, saa at selve Klipperne synes at ryste. Ovenover Fald og Kløfter, der her følger paa hverandre uden Afbrydelse, ligger den højt opdæmmede Nil for Øjet som en bred, rolig Sø; men dette venlige Billede, der forskønnes af nogle grøntklædte Øer, er snævert begrænset. Længere oppe bliver Flodlejet endnu en Gang delt af utallige Klippeøer; nu begynder »Batte el Hadschar« eller de søfarendes Klippedal, i hvilken der endnu ligger ti store Fald. Denne er den mest øde Egn i Nubien og overhovedet i hele Nildalen. I Reglen ser man her kun Himmel og Vand, Klipper og Sand. Stejlt, nu og da næsten ganske lodret hæver Klippebredderne sig op af Flodlejet, og mellem dem og de utallige Øer bliver Nilen endelig saa indsnævret, at den, naar den er ved sin Stigning, staar fra 30 til 50 Fod højere, end naar Vandstanden er lavest. Klippevæggene er saa glatte, som om de var slebne, saa glinsende og om Dagen saa hede, som om de kun for nogle faa Dage siden havde forladt den underjordiske Ild. Den velsignelsesrige Flod bruser næsten sporløst forbi dem; thi kun paa yderst faa Steder kan den gøre sin guddommelige Forret gældende. Her, i indskydende Bugter eller bagved Odder, som beskytter mod den heftige Strøm, afsætter den sit frugtbare Dynd og tilfører endog selv Frø. Da gror og vokser, grønnes og blomstrer det selv i denne Ødemark. Paa alle Øer, i hvis Klipperevner aflejret Dynd har fæstnet sig, i alle Bugter og Vige, der ikke træffes af Strømmen, hæver Pilearter og Mimoser sig, Livets Tegn i Dødens Rige. Rod paa Rod, Skud paa Skud udsendte den første Pil, som her fik Jordfæste, og

snart blev den nøgne Jordbund beklædt med det herligste Grønsvær. Ved lav Vandstand skyder den lidt efter lidt opvoksende Buskskov nye Grene; naar Floden stiger, overstrømmer Vandet Ø og Skov; højere og højere svulmer Floden; heftigere og stærkere syder Bølgerne; Pilene bøjer sig for dem, men klamrer sig saa meget sikrere fast mellem Klipperne. I Maaneder ligger de begravede under Bølgevældet paa en eller anden Kvist eller Gren nær, som stikker op over den skummende og fraadende Vandflade; men deres Rod beholder sit Fodfæste, og med nyt Livsmod skyder Buskene op, saa snart Vandet atter er sunket. Paa saadanne Steder i det øde Vildnis ser man ogsaa Spor af det Dyreliv, som man kan iagttage paa andre Steder i Nildalen. Blandt Pilebuskene har et eller andet Par af den livlige og skrigelystne Nilgaas slaaet sig ned; ved Siden af har en sirlig Vipstjært tæstet Bo; fra Klippevæggen lyder Stenskvættens Sang; omkring de blomstrende Mimoser flyver den første Tropefugl, man møder, en prægtig Honningsuger; nu og da træffer man maaske ogsaa paa en Flok nydelige, smaa Klippehøns. Alle disse og endnu nogle andre danner den sparsomme Dyreverden i denne Klippedal; kun i Trækperioden forøges denne ved ofte meget talrigt optrædende Fuglehære, som følger Floden, deres store Landevej til det indre Afrika, og hist og her i Dalen hviler ud efter Rejsen. Men de skynder sig saa hurtigt som muligt derfra, da Klippedalen ikke engang kan føde dem et Par Dage. Det er jo ofte vanskeligt at fatte, hvorledes de kan finde deres daglige Brød.

Og dog er de ikke de eneste levende Væsener i denne Vandørken; der findes ogsaa Mennesker, der kalder den deres Hjem. Hist og her, stundom i milelang Afstand fra hverandre, træffer man paa en eller anden kummerlig Halmhytte, i hvilken en Nubier tilbringer sit usle Liv med sin Familie. En lille Bugt mellem Breddens Klippevæg, fyldt med frugtbart Dynd, muligvis ogsaa kun et Dyndleje, der har fæstnet sig til disse, udgør hans tarvelige Ejendom. I første Tilfælde er han en rig Mand i Sammenligning med den Stakkel, som kun kan raade over et saadant Dyndleje. Med Livsfare svømmer denne sidste over til de fra Bjærget tilgængelige Steder ved Bredden, hvor den synkende Flod har afsat sit Dynd, og besaar med Bønner den Strimmel, som lige er bleven fri for Vand; nogle Dage efter, naar Floden er falden yderligere, gentager han sit Besøg og sin Saaning og bliver

ved paa den Maade, saa længe Floden falder. Paa en saadan Strandstrimmel, der stedse udvider sig med Vandets Synken, ser man derfor Bønner paa alle Udviklingstrin, ligesom man ogsaa kan iagttage, at den nøjsomme Agerdyrker samtidig er sysselsat med Saaning og Høst. Under allerheldigste Omstændigheder tilsteder en dybere Bugt, fyldt med Nildynd, Anlæget af et Vandhjul til Vanding af en Mark, der omfatter nogle Acre; og den lykkelige Ejer af en saadan er da i Stand til at holde sig en Ko og saaledes slaa sig nogenlunde taaleligt igennem, skøndt han ganske vist vedblivende maa betragtes som saa fattig, at endog den ægyptiske Regering ikke vover at paalægge ham nogen Skat. Paa saadanne Steder i denne uhyggelige Ørken er der sjældent Oaser. Den Skipper, der sejler op ad Floden, hilser enhver Busk, ethvert Palmetræ med synlig Glæde, en Bønnemark, maaske Maalet for mange Dages Forhaabninger, med Jubel, et Vandhjul med en varm Lovprisning af den albarmhjertige; thi ikke blot Frygt kan hans modige Hjærte lære at kende i denne frygtelige Klippedal, ogsaa Nød og Mangel kan ramme ham her, dersom han ikke har forsynet sig med Levnedsmidler for flere Maaneder. Naar Rejsen gaar ned ad Floden, flyver den vel styrede Baad gennem denne Lidelsernes eller i det mindste dette Armodens og Tomhedens Land; gaar Rejsen derimod op ad Floden, ligger den ofte ligesom fasttryllet i Timer, ja i Dage i Ly af en Klippeblok under et Fald, og Skipperen, som venter paa gunstig Vind og er plaget af Søsyge i Baaden, der uophørligt gynger op og ned, kan komme til at færdes flere Mile, uden at træffe hverken paa Mennesker eller Marker.

Ved sin sydlige Grænse gaar Klippedalen næsten umiddelbart over i den frugtbareste Landstrækning af Mellemnubien. Et af to Ørkener indesluttet, smalt Vandbækken med flere store Øer midt i Floden, som den har fyldt med sit Dynd, hvoraf Øerne ligeledes er dannede, modtager den rejsende. Ganske vist viser det endnu ikke Tropelandenes hele Rigdom, men røber dog disses Livskraft og Friskhed i adskillige af Dyre- og Planterigets Frembringelser. Næsten uafbrudte Palmeskove, i hvilke Jordens herligste Dadler modnes, begrænser mod de endnu ørkenagtige Klipper denne yndige Oase, i hvilken Agerdyrkerens Møje lønnes af en rig Høst. Kristtorn, adskillige Mimoser og andre Træer og Buske, som man hidtil endnu ikke har iagttaget, tyder paa, at man har overskredet Vendekredsen. Foruden den ovenfor

nævnte Honningsuger ser man andre Fugle, hørende til det indre Afrika. Paa den første Durramark, som man betragter nøjere, kan man nyde Synet af den lige saa farveskønne som livlige Ildfinke, som her har taget Bo mellem Stænglerne og Tid efter anden som en tindrende lille Flamme gynger paa Spidsen af en Frugtkolbe, for fra en saadan ophøjet Plads at foredrage sin simple, snurrende Sang og derved lokke andre af sin Art til at gøre det samme; i Lerhytternes Revner og Sprækker har andre Medlemmer af dens Familie, særlig Staal- og Blodfinken, slaaet sig ned; i Haverne omkring Husene har Kapduer fæstet Bo; paa Sandbankerne i Floden har Saksnæb gravet deres Reder: en Slags ejendommelige Fisketerner, der først ved Skumringens Frembrud iler paa Jagt, men ikke fisker ved Tid efter anden at dykke ned, men ved at flyve tæt hen over Vandfladen og med sænket Næb gennempløje Bølgerne, for at hente Smaadyr, der svømmer i de øverste Vandlag.

Men ogsaa denne hyggelige Plet er snævert begrænset. Allerede neden for Ruinerne af Barkals Tempel træder den endnu stedse øde og ufrugtbare Bjærgstrækning atter frem lige indtil Floden og fortrænger saavel det frugtbærende Land som Ørkensteppen. Den sidste Gruppe af Fald ligger nu for den rejsende, der sejler op ad Floden. Saa usigeligt fattig som Klippedalen er Egnen omkring det tredje Fald ikke; veldyrkede, om end smalle Havestrimler paa begge Sider og smaa, frugtbare Øer midt i Floden, bortjager det Indtryk af Trøstesløshed og Mangel, som det førstnævnte fremkalder. Klippemasserne paa Bredderne er mere kløftede end de i Klippedalen og rige paa Høje og Volde, Stenblokke og Rullesten, der er optaarnede hulter til bulter mellem hverandre. Paa begge Sider af Floden, i Særdeleshed højt oppe paa de forreste Bjærge ved Bredden, ser man Blokke paa over 100 Kubikmeter, der hviler saa løse paa et forholdsvis ubetydeligt Underlag, at de i stærk Blæst kommer i en gyngende Bevægelse og ved Hjælp af Rullestænger let kan rulles ned af nogle faa Mand. Paa mange Steder er de saa underligt sammensatte, som om Kæmper havde moret sig med at stable oven paa hverandre disse Kegler og Pyramider, Volde og Mure, som i broget Virvar kroner Bjærgene langs Floden. Men endnu mere end disse ved Vandets Kraft opførte Bygninger bidrager gamle af Menneskehaand rejste Bygninger til at give den tredje Katarakt et ejendommeligt Præg. Paa

alle fremspringende Dele af Klipperne, men i Særdeleshed paa større Klippeøer, hæver der sig Bygninger med omgivende Mure, Taarne og Tinder, til hvilke man paa andre Steder i Nildalen ikke finder Sidestykker; disse er Fæstningsværker fra gamle Tider, Borge, opførte af den Tids Høvdinge blandt Flodbreddernes Beboere, for at beskytte Liv og Ejendom mod paatrængende, fjendtlige Naboer. Utilhuggede Sten, der er lagt vilkaarligt ovenpaa hverandre og næsten udelukkende er sammenmurede med Nildynd, danner Grundmuren og Voldene, ligesom tykke, faldefærdige Vægge af soltørret Lertegl danner Overbygningen paa disse Borge, der tildrager sig Opmærksomheden, mindre ved deres Bygningsmaade end ved det dristige i Anlæget. Midt op af den brusende Strøm f. Eks. stiger en nøgen, sort, glinsende Klippe, hvis Top krones af en saadan Fæstning. Vildt bruser Bølgerne omkring dens Fod; men urokkeligt og fast staar den midt i Bølgevældet, trygt og sikkert hviler der oppe den Fæstning, hvor Mennesker har søgt sig Værn og Ly. Paa den Side, der er vendt ned ad mod Floden, har den stilnet Bølgerne og derved, takket være den velsignelsesrige Flod, vundet i Skønhed. I de rolige Vande afsættes i Tidernes Løb frugtbare Dyndlag, og lidt efter lidt hæver der sig en Ø op af Bølgerne; Mennesket bemægtiger sig den frugtbare Jord, planter Palmer og anlægger Marker, og saaledes opvokser der paa Øen bag ved Klippen et venligt Billede af Tryghed og Trivsel, som netop i sin Modsætning til den omgivende, urolige og øde Vand- og Klippeørken virker saa gribende.

Paa den sydlige Grænse af den tredje Katarakt begynder de afrikanske Tropelandes Stepper og Skove, og nu er det kun paa et eller andet Sted, at man ser nogle Klipper trænge sig frem til den mægtige Flod og de større Bifloder. Paa en Strækning af over 100 geografiske Mil flyder Bar el Abiad og Bar el Asrak, den hvide og blaa Nil, gennem et frugtbart Sletteland, og først derefter træffer man atter paa nogle Fald. Men de hører ikke længere til det Billede, jeg har søgt at tegne i dets almindelige Konturer; Nubien alene er Nilkatarakternes Land.

Det faar staar hen, i hvilken Grad Nubieren er bleven paavirket af sin Hjemstavn eller gjort til det, han er; men saa meget er dog temmelig vist, at han lige saa afgjort adskiller sig fra sin Nabo, den nuværende Ægypter, som hans Hjem afviger fra Ægypten. Ingen af

dem har noget tilfælles, hverken Legemsbygning eller Hudfarve, hverken Oprindelse eller Sprog, hverken Skikke eller Vaner og næppe engang Tro, endskøndt saavel den ene som den anden for Tiden aflægger den Bekendelse: »Der er kun én Gud, og Mohammed er hans Profet«.

Ægypterne i vore Dage er Bastarder af de gamle Ægyptere og de indvandrede arabiske Horder fra Jemen og Hedjas, der amalgamerede sig med de tidligere Beboere af den nedre Nildal. Nubierne er Efterkommere af de vilde Blemyer, med hvem Faraonerne i det gamle, mellemste og nye Rige saavel som de ptolemæiske Herskere i Ægypten uophørligt kæmpede og ikke altid sejrrigt. De første taler det Sprog, paa hvilket Mohammeds Aabenbaringer er blevne nedskrevne, de sidste en for Tiden i flere Grene faldende Mundart af gammel-ætiopisk; de første betjener sig af en ældgammel Skrivekunst, de sidste har vel aldrig haft nogen saadan, der har haft Rod i deres eget Sprog. De første lægger endnu den Dag i Dag den Alvor og den Ro for Dagen, som karakteriserede saavel de gamle Ægyptere som de Ørkenens Sønner, fra hvilke de nedstammer, de grubler med den Uro, der karakteriserer alle Sydlændinge, hele deres Liv paa Forholdene paa den anden Side Graven og afpasser deres Sæder og Skikke efter deres Drømme om disse; de sidste derimod har bevaret Ætiopernes glade Livsmod, lever som Børn ubekymrede om den Dag i Morgen, modtager, hvad der glæder og gavner dem, uden Tak, hvad der skader og smerter dem, med høje Klager og glemmer under Øjeblikkets Indflydelse saa vel det ene som det andet. Paa begge hviler tungt det fremmede Herskeraag; men Ægypteren bærer det knurrende og sukkende, Nubieren glad og ubekymret; den første er en Slave, den sidste en villig Tjener. Enhver Ægypter mener, paa Grund af sin Byrd, sit Sprog og sin Levevis, at være langt ædlere end denne, praler af sin Dannelse, skøndt kun yderst faa af hans Folk er i Besiddelse af nogen saadan, og søger lige saa hensynsløst at undertrykke den mørkhudede Mand, som han selv modstandsløst føjer sig i det ham selv trykkende Trældomsaag. Nubieren erkender ubetinget Ægypterens legemlige Overlegenhed i Almindelighed og den aandelige Dannelse hos fremragende Mænd i Nabofolket, synes næppe at vide, at han selv savner Dannelse, er ganske vist ogsaa tilbøjelig til at underkue de mindre begavede eller mindre kraftige Beboere af det indre Afrika, men stiller sig paa en fortrolig og broderlig Fod endog med den købte

Neger og finder sig, som det synes, taalmodigt i sin tunge Skæbne, efter at han forgæves har søgt at sejre i Kampen mod Overmagten; han er endnu den Dag i Dag i enhver Fiber et Naturmenneske, medens Ægypteren viser sig som et sørgeligt Billede af et sunket og stedse mere og mere synkende Folk. Den første har paa den fattigste Plet af Jorden dog stedse forstaaet at bevare en vis Frihed, den sidste er paa den rigeste Jord forbleven en Slave, som næppe nogen Sinde drister sig til at afryste sine Lænker, skøndt han endnu med stolte Ord og Lader taler om sin store Fortid.

Og dog kunde Nubierne med samme, om end ikke større Ret end de nuværende Ægyptere, fortælle om og prale af deres Forfædres Bedrifter. Thi deres Forfædre har kæmpet tappert ikke blot mod Pharaonerne og Romerne, men ogsaa mod Tyrkerne og Araberne, det nuværende Ægyptens herskende og beherskede Folk, og er kun bukkede under for dem af den Grund, at de savnede Ildvaaben. Under min første Rejse i Nillandet levede der Øjenvidner til disse Kampe, af hvis Mund jeg hørte Fortællinger, som jeg nu tro vil gengive, for i det mindste i én Henseende at lade et mandhaftigt, i høj Grad miskendt Folk vederfares Retfærdighed. De Begivenheder, om hvilke her er Tale, forefaldt i de første Aar af vort Aarhundredes tredje Aarti.

Efter at Mehemed Ali, den lige saa daadskraftige som hensynsløse Grundlægger af den herskende Familie, der nu regerer i Ægypten, i Marts 1811 troløst havde overfaldet og nedhugget de af ham indbudte Mamelukhøvdinge, syntes hans Magt over den nedre Nildal at være betrygget; men endnu var den stolte Krigerstand, hvis Høvdinge han ved skændigt Forræderi og nedrig Troløshed havde ryddet af Vejen, ikke bleven fuldstændigt kuet. Tørstende efter Hævn valgte Mamelukkerne sig nye Anførere og trak sig umiddelbart derefter tilbage til Nubien, for her at samles og herfra paa ny bekæmpe eller i det mindste true den lumske Fjende. Mehemed Ali indsaa Faren og tøvede ikke med at møde den; hans Hær fulgte tæt efter Mamelukkernes endnu spredte Skarer. Disse, der var alt for svage til at vove et aabent Slag, maatte kaste sig ind i deres Fæstninger og faldt nu i disse til sidste Mand, idet de med Dødsforagt kæmpede en fortvivlet Kamp. Samtidig med disse blev ogsaa Nubierne besejrede og, idet de underkastede sig Sejrherrerne, dømte til Trældom. Kun Scheikiernes stridsvante Stamme mødte i 1820 de tyrkiske-ægyptiske

Krigere ved Byen Korti; en heltemodig, irregulær Skare med Sværd og Skjolde paa den ene Side, indeksercerede Soldater, bevæbnede med Ildvaaben, paa den anden. Efter gammel Skik var ogsaa Kvinderne med deres Børn nærværende under Kampen, for med høje Raab at opflamme Krigerne til Strid, vise de kæmpende Fædre deres Børn, som de havde løftet op paa Armene, og derved anspore dem til Tapperhed og Dødsforagt. Ganske vist kæmpede Nubierne som deres Fædres værdige Sønner, ganske vist trængte de frem lige til Artilleriet, som spredte Død og Fordærvelse i deres Rækker, ganske vist hamrede de med deres lange Sværd paa de formentlige Vidundere, Malmkanonerne, som bar dybe Mærker af deres skarpe Klinger; men Ægypterne sejrede dog. Det var ikke Tapperhed, men Overlegenhed i Vaaben, som gjorde Udslaget. Under Kvindernes høje Jammerskrig greb de brunhudede Mænd Flugten; men Kvinderne grebes nu af en vild Fortvivlelse: foretrækkende en ærefuld Død for forsmædeligt Slaveri, trykkede de deres Børn mod Brystet og styrtede sig med dem i hundredevis i den af deres Ægtefællers Blod farvede Flod. Ørkenen paa begge Sider af Floden berøvede de flygtende enhver Mulighed for at komme bort, og saaledes havde de intet andet Valg end at overgive sig og bøje den hidtil stolt og oprejst baarne Nakke under Sejrherrens Aag.

Endnu en Gang flammede dog det gamle Heltemod op i lys Lue. En af Høvdingerne, den allerede af Sagnet forherligede Melik el Nimmr, d. v. s. »Leopardkongen«, samlede sit Folk i Scheedi i det sydlige Nubien, da den grusomme Sejrherres Svøbe var bleven ham uudholdelig. Mistroisk drog Ismael Pascha, Mehemed Alis Søn og Føreren over hans Krigere, ham i Møde, og inden Melik Nimmr endnu havde endt sine Rustninger, mødte han, benyttende alle de tilstedeværende Baade, uden for Scheedi og stillede uopfyldelige Fordringer til Melik Nimmr, for at tvinge denne til viljeløs Underkastelse. Melik Nimmr indsaa fuldkomment den Skæbne, der truede ham, og indrettede sig til at handle derefter. Medens han hyklede Underkastelse, ilede hans Sendebud fra Hytte til Hytte, for at faa den overalt under Asken glødende Oprørsgnist til at blusse op i fuld Flamme. Ved listige Foregivender lokkede han Ismael Pascha fra den sikre Baad i Land til sin rummelige, men straabedækkede Kongebolig, der rundt om var omsluttet af tæt Tjørnekrat; omkring hans Bolig var der opstablede umaadelige Halmstakke, der efter Leopardkongens Forsikring

var bestemte til at afgive det af Paschaen ligeledes forlangte Kamelfoder.

En herlig Fest, som Ismael aldrig havde set Mage til, vilde Melik Nimmr give for sin Herre og Hersker; derfor bad han om Tilladelse til ogsaa at turde indbyde alle Officererne ved Ægypterens Hær og erholdt Paschaens Tilladelse dertil. Hærførerens Stab af Officerer samles nu til Gæstebud i Kongeboligen. Udenfor tordner snart Lyden af Tarabukaen, Landets Tromme, der saavel opflammer til Dans som til Kamp: de unge, festligt salvede Folk øver sig i glade Danse. Slyngede Lanser svirrer gennem Luften og opfanges behændigt og sikkert paa de smukke Skjolde af de lige overfor dansende; Kæmper, der svinger sig parvis i Krigsdanse, truer hinandens Hoveder med de lange Sværd, der ikke mindre behændigt pareres med Skjolde og Klinger. Ismael nyder i høj Grad Synet af de smukke, brune, unge, Mænd, deres yndefulde Bevægelser, deres dristige Anfald og det dygtige Forsvar. Tættere og tættere bliver den vrimlende Skare foran Festsalen; flere og flere Sværddansere optræder, heftigere og voldsommere bliver deres Bevægelser, og stedse hurtigere Takten fra de larmende Trommer. Pludselig faar Tarabukaen en anden Lyd. Til Hundreder af Folk fra alle Sider og Kanter i Scheedi, i Nabobyerne og paa den anden Side Nilen, lyder Trommerne. Høje, gennemtrængende Skrig gennemskærer Luften; Kvinder, blottede til Hofterne og med Støv og Aske i deres indsmurte Haar, kommer styrtende frem med Fakler i Hænderne og slynger disse imod Kongeboligen og de omkringliggende Halmstakke. Øjeblikkeligt stiger en uhyre Ildsøjle mod Himlen, og ind i Flammerne, fra hvilke der lyder hjerteskærende Skrig, Forbandelser og Klager, flyver de dansende Krigeres dødbringende Spyd. Hverken Ismael eller en eneste af hans Festkammerater undgaar den kvalfulde Død i Flammerne.

Det er, som om det underkuede Folks Kæmper vokser op af Jorden. Enhver, som kan bære Vaaben, vender sig mod de grusomme Fjender; Kvinderne træder, glemmende deres Køn, ind i de stridendes Rækker; gamle Mænd og Børn kæmper med den samme Kraft og Udholdenhed som Manden for et og samme Maal. Paa en Nat befries Scheedi og Metamme for alle Fjender; kun nogle faa af Folkene, de i de fjernere Byer liggende Ægyptere, undgaar Blodbadet og bringer det sørgelige Budskab til den anden i Kordofân stationerede Hærfører.

Denne, Mohammed-Bei el Defterdar, af Nubierne endnu den Dag i Dag kaldet »el Djelad«, Bøddelen, ilede nu med hele sin Stab til Scheedi, slog for anden Gang Nubierne og ofrede derpaa over Halvdelen af det ulykkelige Lands daværende Beboere for sin umættelige Hævn. Det lykkedes Leopardkongen at undkomme til Habesch; men hans Undersaatter maatte bøje sig under den fremmede Despot, og deres Børn opvoksede, for at benytte mig af min Hjemmelsmands Udtryk, »i deres Fædres Blod». Siden disse ulykkelige Dage er Nubierne blevne deres Undertrykkeres lydige Tjenere.

Nubierne eller, som de selv kalde sig, Barabraerne, er middelhøje, slanke, velvoksne Folk med forholdsvis smaa, veldannede Hænder og Fødder, i Reglen smukke Ansigter, som faar et eget Præg ved de mandelformige Øjne, den høje, lige eller krogede, kun ved Næseborene noget brede Næse, og den aflange Hage; de har let kruset, men ikke uldagtigt Haar, samt en Hudfarve, der skifter mellem kobberbrun og mørkebrun. Deres Holdning er let, deres Gang spænstig og svævende, de bevæger sig i Almindelighed med Ynde og Behændighed og adskiller sig derved betydeligt til deres Fordel fra Negrene i de øvre Nillande, ja endog fra Fungis i Østsudan. Mændene afklipper enten deres Haar fuldstændigt eller lader en lille Tot blive tilbage paa Issen og beskytter Hovedet med en tætsluttende, hvid Hue, Takhien, over hvilken de ved højtidelige Lejligheder bærer et turbanlignende, hvidt Tørklæde; et 9 til 13 Alen langt Stykke Tøj tjener som Beklædning for Overkroppen; korte Benklæder og Sandaler, paa Højtidsdage en blaa eller hvid Talar udgør de øvrige Klædningsstykker; en paa venstre Arm baaren Dolkekniv og paa Rejser Lansen er Mandens Vaaben; nogle Skindruller, i hvilke der gemmes Amuletter, og nogle smaa Sværd, der hænger i en Snor omkring Halsen, udgør hans eneste Prydelse. Kvinderne ordner deres Haar i Hundreder af smaa, fine Fletninger og indgnider disse rigeligt med Faaretalg, Smør eller Ricinusolie og udbreder derfor i lang Frastand en for os uudholdelig Lugt, de tatoverer adskillige Dele af Ansigtet og Kroppen med Indigofarver, ofte Læberne blaa og altid Indersiderne af Hænderne røde, pryder Halsen med Glasperler, Rav- og Karneolkæder, Amuletter og sligt, Smalbenet med Ringe af Tin, Elfenben eller Horn, Overlæberne, Næseborene og Fingrene med Sølvringe; de slaar omkring Hofterne i Stedet for Benklæder et Skørt, der naaer ned til Vristerne, og kaster et Tørklæde

i maleriske Læg omkring Bryst og Skuldre. Drengene gaar ganske nøgne indtil deres sjette Aar. Pigerne bærer fra det fjerde Aar et meget klædeligt Forklæde, der bestaar af fine Skindstrimler og ofte er besat med Glasperler eller Muslingeskaller.

Alle i Floddalen bosatte Nubiere bor i firkantede, mere eller mindre terningformede Bygninger, der enten er opførte af soltørret Tegl eller ogsaa bestaar af et med Halm overdækket let Træstillads. I Reglen indeholder disse Boliger kun et eneste Rum, har kun en lav Dør, og i Stedet for Vinduer er der ofte kun smaa Glughuller, ligesom de i øvrigt er indrettede ganske simpelt. En høj Liggeplads af sammensnoede Skindstrimler eller Bast, den saakaldte Aukareb, nogle simple Kister, fortræffeligt forarbejdede, endvidere vandtætte Kurve, Lædersække og Urner til deri at opbevare Vand, Durraøl og Palmevin, Haandkværne eller Rivestene til Malning af Sæden, Jærn- eller Lerplader til Brødbagning, Græskarskaale, en Økse, et Bor, nogle Hakker saavel som Maatter, Forhæng og Sengetæpper etc. udgør Husgeraadet; dog træffer man ogsaa hist og her paa Skaale og flade, flettede Tallerkener med tilhørende Laag. Nubiernes Føde bestaar fortrinsvis, paa sine Steder udelukkende, af Plantestoffer, Mælk, Smør og Æg. Den oftere revne end malede Sæd bearbejdes til en Dejg, og denne bages til Brødkager, der spises enten uden Tilsætning, eller med Mælk eller tykke Supper af forskellige Slags Planter, i bedste Tilfælde med kogte Trevler af de i Forvejen soltørrede Kødskiver og adskillige stærke Krydderier. Langt mere umaadeholden end i Henseende til Spiserne viser Nubieren sig, naar Talen er om at drikke; thi enhver berusende Drik, enten den saa er af hjemlig eller af fremmed Oprindelse, finder i ham en ivrig Dyrker.

De Sæder og Skikke, der er ejendommelige for Beboerne af den mellemste Nildal, røber for Tiden en ejendommelig Sammensætning af nedarvede og erhvervede Vaner. Stilfærdig, som han er, bøjer han sig lige saa villigt i det for ham fremmede, som han synes at glemme det oprindeligt hjemlige. Bekender af Islam er han mere af Navn end i Virkeligheden. Den strænge Fastholden af visse Troessætninger kender han lige saa lidt som Ufordragelighed mod anderledes troende. Før han er indtraadt i Mands- eller Oldingealderen, udøver han sjælden Profetens Bud og sikkert aldrig med de arabiske eller tyrkiske Stammers varme Pligtiver. Han omskærer sine Drenge, bortgifter sine

Døtre, behandler sine Hustruer, begraver sine døde og fejrer sine Fester i Overensstemmelse med Islams Bud, men mener at gøre fuldstændig nok, naar han retter sig efter sin Troes ydre Forskrifter. Sange og Danse, glade Optog, Lege og Drikkelag, falder mere i hans Smag end Koranens Bud og Lærdomme, end Præsternes Udlægning af de i Profetens Bog paabudte Troes- og Bodsøvelser, som alle Muhamedanere betragter som saa hellige.

Dog, derfor kan ingen med Føje kalde ham for viljeløs, vankelmodig, uselvstændig, upaalidelig eller troløs, med ét Ord, et daarligt Menneske. I nedre Nubien, hvor han hvert Aar kommer sammen med Hundreder i hans Øjne rige og gavmilde fremmede, bliver han ofte til en uforskammet, ja, endog utaalelig Tigger; thi den Omstændighed, at han maa søge fremmede Lande, da hans eget, fattige Land ikke kan føde ham, bidrager ikke til at forædle ham; men i det hele taget kan man med fuld Ret kalde ham en hæderlig og brav Karl.

Vel savner man ofte nu for Tiden hos ham hans Fædres Viljekraft, men ingenlunde deres Mod og Tapperhed; ganske vist forekommer han én langt sagtmodigere og godmodigere end Ægypteren, men viser sig dog ikke mindre paalidelig og udholdende end denne, naar det gælder et alvorligt og farefuldt Foretagende. Hans fattige, ufrugtbare Land, ved hvilket han hænger med hele sin Sjæl, paa hvilket kan tænker med rørende Kærlighed, naar han opholder sig i fremmede Lande, for hvilket han arbejder, kniber og sparer, da hans hele Stræben gaar ud paa, at komme til at tilbringe sin Manddoms- og Oldingealder her, forøger hans Viljekraft og staalsætter saavel hans legemlige som aandelige Evner. Den brusende Flod, med hvilken han kæmper ikke mindre ihærdigt end med det klippefyldte Land, vækker og vedligeholder Modet og Selvtilliden hos ham, ligesom den har lært ham at bevare sin Ro i Farens Stund. Takket være disse saaledes vundne Egenskaber, bliver Nubieren en paalidelig Rejsekammerat, en vandrelysten Djellabi eller Købmand, men fremfor alt en dristig og uforfærdet Sømand.

Det synes næsten, som Forældrene allerede fra den tidligste Ungdom forbereder deres Sønner paa alle de Arbejder, de som voksne vil komme til at udføre. Ligesom i Ægypten erholder den fattiges Barn saa godt som ingen Opdragelse, holdes allerhøjst til Arbejde eller maaske rigtigere, udnyttes efter sine Kræfter. Saa lille Drengen

er, maa han altid gøre et eller andet Arbejde, passe et eller andet; hvor lille Pigen end er, maa hun hjælpe sin Moder med alle de Sysler, der paahviler Kvinden dér i Landet. Men medens man i Ægypten næppe under Børnene nogen Hvile og Vederkvægelse, opmuntrer man i Nubien de smaas Lege paa alle Maader. I Ægypten bliver Drengen til en Tjenestekarl og Pigen til denne Drengs Slavinde, uden at hun i Forvejen har gennemlevet en lykkelig Barndom; i Nubien er mere end halvvoksne Personer ofte Børn i Anskuelser og Handlemaade. Derfor forekommer de første os unaturligt alvorlige som deres Fædre, de sidste glade og livslystne som deres Mødre. En almindelig Børneleg, som enhver rejsende turde blive Øjenvidne til og se paa med Fornøjelse, idet her, som næppe noget andet Steds, Ynde og Behændighed i Bevægelserne er forenede med Udholdenhed og Raskhed, er den over hele Verden brugte Leg, Tagfat. Efter endt Arbejde samles Drenge og Piger. De første forlader Vandhjulet, hvis Trækokser de maa drive frem fra tidlig Morgen til Solen gaar ned, Marken, hvor de gik og hjalp deres Fader, Kamelen, som de var ved at tilride; de sidste den lille Broder eller den lille Søster, som de snarere slæber med sig end bærer, Dejgen, hvis Gæring de overværede, Rivestenen, paa hvilken de øvede deres unge Kræfter: og alle skynder sig ned til Flodbredden. Drengene gaar nøgne, Pigerne ene og alene med deres Forklæder. Leende og snakkende løber Selskabet af Sted; det vrimler som af mørke Myrer i det guldgule Sand, mellem og paa de sorte Klipper. I broget Orden opstiller Forfølgerne sig, der skal fange Flygtningen; den sidste, som har faaet noget Forspring, giver Tegnet til at Jagten begynder, og alle sætter nu efter ham. Som en Gazelle iler han over Sandsletten hen imod de nærmeste Klipper, og som et Kobbel forfølgende Jagthunde jager den larmende Skare af Sted bag efter; som en Stenged klatrer han op ad Klipperne, og ikke mindre behændigt klatrer Kammeraterne efter; som en skræmt Bæver styrter han sig i Floden, for dér at dukke og gemme sig eller komme bort svømmende; men selv i det vaade Element følger de unge ham, Drenge saavel som Piger, sprællende som svømmende Hunde, raabende og skrigende, snakkende, leende og fnisende som legende, snadrende Ænder. Resultatet er længe uvist, og ikke sjælden hænder det, at den brede Nilflod oversvømmes, inden den raske Flygtning falder i Hænderne paa sine Kammerater. Men den muntre Skares Forældre

staar som Tilskuere paa Bredden og glæder sig over deres Afkoms Behændighed, Mod og Udholdenhed; selv en Europæer maa indrømme, at han intet Steds ser mere livsglade, kvikkere Væsener end disse slanke, smukke, brunglinsende Børn.

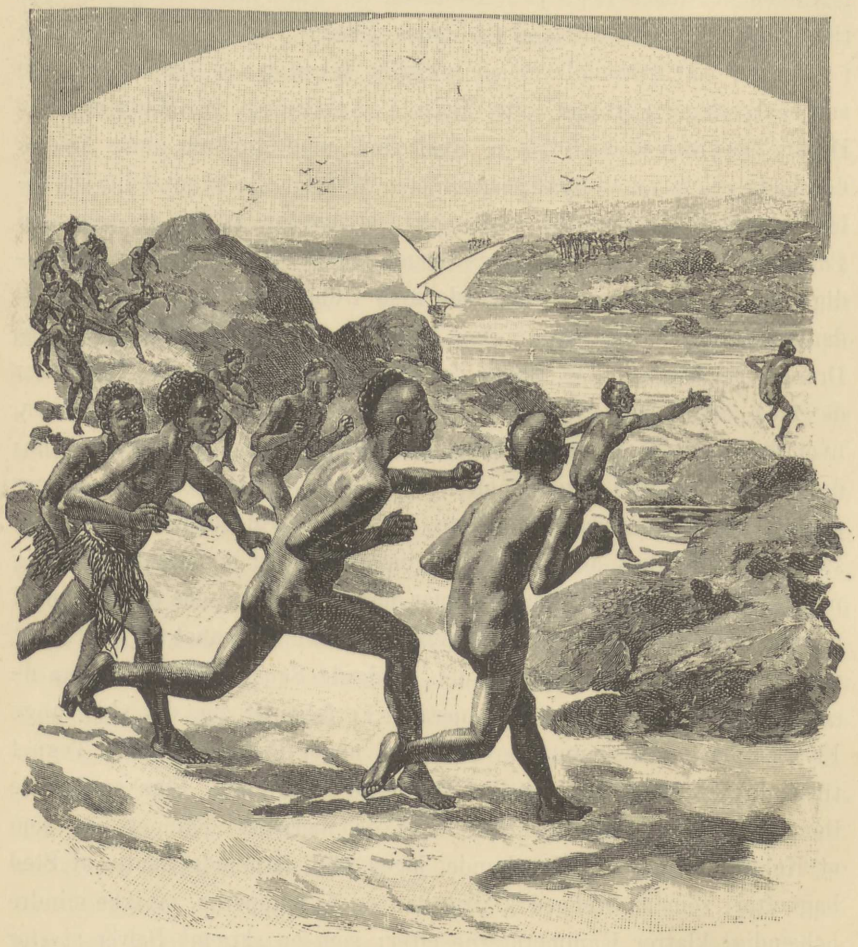

Legende nubiske Børn.

Af disse, paa en saadan Maade legende, Børn vokser de Mænd op, der drister sig til at drive den eventyrlige Skibsfart mellem Faldene, at færdes i Baade over de ilende, hist og her endog hvirvlende, kogende og brusende Bølger og endog at sejle imod dem; de Mænd, som paa deres mange Farter ikke engang behøver nogen Baad, men dristigt foretager hele Dagsrejser paa smaa, skrøbelige af

Durrastængler sammenføjede Flaader eller lufttætte, opblæste Sække. Klart, fast og uforfærdet ser disse nubiske Sømænd Faren i Øjnene, og Strømmens Bølger hvisker ingen Sagn og Legender i deres Ører; de kender hverken til Nøkker eller Havfruer, hverken til gode eller onde Genier; og deres Skytshelgen, hvis Hjælp de plejer at anraabe før eller under eventyrlige Farter, beskytter kun mod Skæbnens Magt, men ikke mod onde Aander. Sagnet tier i Katarakterne, i »Klippernes Dyb« saavel som i »Stenenes Moder«, »Kamelhalsen«, »Korallen« eller hvad Faldene nu ellers hedder, skøndt dette Omraade frembyder det bedste Hjem for Sagnskikkelser, og den, som færdes her, kun alt for ofte kan forledes til at tro paa menneskefjendtlige Aanders Virksomhed.

Sejladsen ned ad og op ad Faldene foretages ved høj og middelhøj Vandstand. Naar Nilen staar lavest, vil vel enhver, der styrer en Baad ned ad Floden, blive knust; men naar Floden svømmer over, vil endog det største Sejl ikke strække til at drive et stort Fartøj op imod Bølgerne. Naar Nilen er falden, maa der opbydes Hundreder af Mennesker til at trække et af den almægtige Regerings middelstore Fartøjer op ad Floden; ved høj Vandstand vil der paa de faa, ikke oversvømmede Klippeøer paa begge Sider af Floden næppe findes nogen Plads til at sætte sin Fod. Den højeste Vandstand egner sig bedst for en Fart ned ad Strømmen; en middelhøj bedst for Rejsen op ad, alene af den Grund, at de allerede da regelmæssigt blæsende Nordenvinde yder en sikker Drivkraft.

Alle Baade, som ene og alene er bestemte til at gøre Tjeneste inden for Katarakternes Omraade, afviger ved deres ringe Størrelse, deres Bygningsmaade, deres Takkelage og Formen paa deres Sejl væsentligt fra de øvrige Nilfartøjer. Skroget har kun faa Spanter, og Plankerne er sammenføjede med Søm, som er slaaede ind paa skraa; Sejlene er ikke trekantede, men rudeformige og fæstede til to Ræer paa den Maade, at mere eller mindre Sejldug kan opvikles ved den nederste af disse eller prisgives til Vinden. Bygningsmaaden og Tiltaklingen er overordentligt formaalstjenlig. Baadens ringe Størrelse og særligt den ubetydelige Længde tilsteder Udførelsen af hurtige Vendinger. Plankernes Sammenføjning giver Skroget elastisk Bøjelighed og Smidighed; den Omstændighed endelig, at Sejltrykket kan reguleres saavel efter Vindens Styrke som Strømmens, muliggør en Besejring af denne, lempet efter den i saa høj Grad vekslende Modstand. Desuagtet

færdes man saa godt som aldrig alene inden for Faldenes Omraade, hverken op ad eller ned ad Strømmen, men næsten altid i Selskab, for, om det behøves, at kunne hjælpe hinanden.

Umiddelbart efter Afsejlingen fra Befragtningsstedet eller den om Natten indtagne Hvileplads frembyder en op ad Floden sejlende Baadflotille et smukt og tiltalende Skue. I alle Retninger af Floden blinker der Sejl, man kan undertiden se saadanne i et Antal af 20 og derover sværve af Sted mellem de mørke Klipper. I Begyndelsen bibeholder alle Fartøjerne den samme Afstand fra hverandre, men snart forandrer Strømning og Sejltryk den først indtagne Orden. Et eller andet af de smaa Fartøjer bliver mere og mere bagefter, et eller andet efterlader den største Del af Flotillen bag sig, og allerede efter en Times Forløb ligger der en lang Strækning mellem den første og den bageste Baad. Dog gaar det, selv med stærk og stadig Vind, fremad med langt mindre Fart, end det ser ud til. Ganske vist bryder Bølgerne larmende omkring Fartøjets Bov, men dette maa kæmpe med en saa stærk Strøm, at det dog kun kommer langsomt fremad. Her gælder det at styre saaledes, at den lille Baad gør saa faa Afvigelser fra den lige Kurs som muligt og dog undgaar Klipperne under Vandet; thi enhver Vending nødvendiggør en Forandring i de klodsede Sejls Stilling, og hver Gang Baaden tørner mod en Grund, medfører det en Læk. Befalingsmanden og Matroserne er derfor i uafbrudt Beskæftigelse og Spænding. Og dog begynder deres egentlige Arbejde først ved et af de utallige Fald, som maa overvindes. Det hidtil kun til Dels udbredte Sejl afrulles nu fuldstændigt og blottes for Vinden; den lille Baad jager som en kraftig Damper af Sted gennem Klippevrimlen og naaer den Hvirvel, som kredser under næsten ethvert Vandfald. Alle Matroserne staar ved de udlagte Aarer og de i Beredskab holdte Tov for, naar det behøves, at gribe ind, naar Baaden, hvilket man véd maa ske, gribes af Hvirvlen og svinges rundt. Paa Befalingsmandens Ordre sænker man paa den ene Side Aarerne i Vandet, medens paa den anden Side lange Stænger skydes imod Klipperne for at holde Fartøjet fra disse, ligesom det af de mest erfarne Matroser passede Sejl formindskes og forøges, drejes og vendes. 1—2—6 til 10 Gange forsøger man forgæves at komme gennem Hvirvlen; endelig lykkes det imidlertid, og Baaden naaer den nederste Ende af Vandfaldet; men her staar den som naglet fast: Sejlet og Bølgernes Tryk holder hinanden i Ligevægt. Vinden

forøges, og Baaden rykkes nogle Fod frem; Sejltrykket formindskes, og Bølgerne kaster den tilbage igen. Endnu en Gang begynder den sin Kamp med Hvirvel og Bølger, og endnu en Gang bliver den besejret. Nu gælder det om at beholde, hvad man yderligere har vundet. En af Matroserne tager en Tovende mellem Tændernee, kaster sig i Floden midt i det værste Bølgevæld og forsøger svømmende og slæbende det tunge Tov med sig at naa en Klippeblok, der oven for Fartøjet hæver sig op af de skummende Bølger. Bølgerne slynger ham tilbage, overskyller ham og trykker ham ned; men han gentager sine Anstrængelser, indtil han tvinges til at indse, at hans Kræfter er Strømmen underlegne, hvorefter han paa et Vink maa hales tilbage til Baaden. Endnu en Gang driver Hvirvler og Bølger deres Spil med det lige over for dem saa skrøbelige Fartøj; endnu en Gang driver Vinden det fremad til Trods for begge. Da hører man pludselig en urovækkende Bragen; Styrmanden forlader i samme Øjeblik sin Plads og flyver i en høj Bue gennem Luften ned i Floden: Baaden er tørnet paa en Klippe under Vandet. Skyndsomst griber en af Matroserne Roret; øjeblikkeligt kaster en anden en oppustet Sæk, fastgjort ved et Tov, til Styrmanden, der driver omkring i Hvirvelen, og ufortøvet styrter de øvrige, forsynede med Hammer, Mejsel og Værk, ned i Skibsrummet for at tilstoppe den Læk, der utvivlsomt maa være opstaaet. Manden ved Roret søger, saa vidt han kan, at forhindre et nyt Stød imod Klipperne; den gennemvaade Styrmand stiger med et fremstønnet »El hamdi lillahi« — Gud være lovet — op af Vandet. De andre hamrer og stopper mod det indtrængende Vand, og en ofrer endog sin Skjorte for at tætne en Læk, som allerede har slugt alt, hvad der findes af Værk. Og endnu en Gang sejler Baaden gennem Hvirvel og Bølger, krængende, sukkende og knagende som et Skib i Storm; endnu en Gang naaer den op til Faldene, og endnu en Gang bliver den staaende ubevægeligt paa en og samme Plet, fastholdt af Vinden og Strømmen. To Matroser springer samtidig i Floden, arbejder med Opbydelse af alle deres Kræfter mod dens Bølger, naaer lykkeligt det eftertragtede Klippestykke, slaar den ene af Trosserne om det og vinker til Kammeraterne, at de skal hale Baaden op. Dette sker; fortøjet ved Klippen ligger Baaden, gyngende saa heftigt og uafbrudt midt i det højeste Bølgevæld, at det kan foraarsage og virkelig foraarsager Søsyge. En anden Baad nærmer sig og beder om Hjælp. Med den oppustede Sæk

tilkaster man den en Tovende og sparer den saaledes Tid og Arbejde. Snart ligger derpaa en 3—4 o. fl. fortøjede under samme Klippe, og alle danser og gynger de op og ned; men nu er det samlede Mandskab talrigt og stærkt nok til fuldstændigt at kunne iværksætte Overfarten. Dobbelt saa mange Matroser, som hvert Fartøj fører, besætter alle de nødvendige Poster paa en Baad; de andre svømmer, vader og klatrer, idet de trækker Trosserne efter sig, til en Klippe oven for Faldet og slæber, idet de lægger deres Kræfter til Sejltrykket, den ene Baad efter den anden op ad det brusende Fald. Hist og her og nu og da er vel Sejltrykket tilstrækkeligt til at naa Maalet; men under saa gunstige Forhold kan ugunstig Vind medføre stor Fare for Fartøj og Besætning. Ofte maa en Baad blive liggende i Timer, ja i Dage, midt i Bølgevældet og afvente gunstig Vind. Da kan man ved enhver Klippe se en Baad fortøjet, uden at den ene er i Stand til at hjælpe den anden.

Flere Gange har jeg været tvungen til at opslaa mit Natteleje paa en af de sorte Klipper, da den heftige Gyngen og Rysten af den i Faldet op og ned dykkende Baad forhindrede al Søvn. Man kan næppe tænke sig en ejendommeligere Soveplads, end en saadan er. Jordbunden, paa hvilken man hviler, synes at ryste af de mod den vældende Vandmasser; Bølgernes Brusen og Susen, Brølen og Tordnen overdøver enhver anden Lyd: stum sidder eller ligger man paa sit Tæppe midt mellem sine Rejsekammerater. Som af en forbidragende Taage bredes der ved hvert Vindstød en fin Dugregn hen over Klippen, og den oplivende Lejrild kaster et ejendommeligt Lys hen over Sandmasserne og det mørke Vand, der skummer ved alle fremspringende Hjørner og Kanter, men lader alle de i Skygge liggende Hvirvler og Fald fremtræde endnu uhyggeligere, end de er. Nu og da kan man faa den Tanke, at der aabnes Hundreder af Svælg for at opsluge det stakkels Menneskebarn. Dog, dettes Tillid er stærk som den Grund, hvorpaa det har opslaaet sin Lejr. Hvor meget end den vældige Flod drøner og Brændingen bruser, saa hviler man dog trygt paa disse Klipper, som i Aartusinder har trodset begge. Men dersom Tovet skulde briste, og den frelsende Baad slynges mod den næste Klippe og dér slaas i Stykker? Saa kommer der en anden og bringer de skibbrudne i Land. Man kan sove rolig trods saadanne og lignende Tanker og trods Bølgernes Brusen; thi Faren indgiver Mod og Modet

Tillid, og for det bedøvede Øre bliver Bølgernes Brusen til sidst en Sang, der opfordrer til Søvn og Ro. Men næste Morgen, hvilken Opvaagnen! I Øst gløder Himlen i Purpur og Guld; de gamle Klippekæmper slaar en skinnende, rød Kappe om deres Skuldre og glimrer i det funklende Lys, som om de var af poleret Staal. Lys og Skygge væver paa de sorte Klippemasser og i de med guldgult Sand fyldte Kløfter Ørkenens vidunderlige, ubeskriveligt herlige Farvedragt; Tusinder og atter Tusinder af Vandperler glimrer, funkler derimellem, og Floden bruser dertil sin vældige, evigt den samme og evigt vekslende Sang. Et saadant Skuespil, en saadan Sang fylder ethvert Menneskehjerte med Beundring og Henrykkelse; med virkelig Andagt tilbringer man sin Morgen paa denne storartede Skueplads. Først hen paa Formiddagen begynder den regelmæssigt fra Syd kommende Vind at bevæge Sejlene; med den begynder paa ny Arbejde og Fare, Møje og Strid, Bekymring og dristige Forsøg, og saaledes gaar den ene Dag efter den anden, saaledes lader den rejsende det ene Fald efter det andet bag sig.

Farten op ad Floden er farlig og tidsspildende, Farten ned ad Floden et Vovestykke uden Lige, en halsbrækkende Jagen gennem Bølger og Fosser, Hvirvler og Fald, snævre Passager, en overmodig Leg med Livet.

Baadens Fart ned ad Strømmen gennem Katarakternes hele Omraade foretages paa Fartøjer, der bygges i Sudan og er bestemte for den nedre Floddal. Henved 10 % af disse forliser paa Rejsen; at der ikke forholdsvis gaar ligesaa mange Mennesker tabt som Fartøjer, kan kun forklares ved den uovertræffelige Svømmedygtighed hos de nubiske Sømænd, der ikke engang altid dukker ned, naar de af Bølgerne er blevne slyngede mod en Klippe, men i Reglen driver med Bølgerne og paa denne Maade lykkeligt naaer Land.

Jeg skal forsøge saa tro som muligt at gengive nogle Billeder fra en saadan Rejse ned ad Floden.

Seks nybyggede Fartøjer af tungt Mimosetræ, der synker i Vand, højt skattet og søgt i Ægypten, ligger, Syd for den tredje Katarakt, fortøjede ved Flodbredden; det til samme hørende Mandskab hviler paa nogle Sandpletter mellem de sorte Klippeblokke, hvor de har tilbragt Natten. Det er endnu tidligt om Morgenen og tyst og stille i Lejren; kun Floden taler sit brusende Sprog. Den gryende Dag vækker de

sovende; den ene efter den anden gaar ned til Floden og foretager de foreskrevne Tvætninger til den tidlige Morgenbøn. Efter at have holdt Bøn vederkvæger man sig med et hastigt og knapt Maaltid; derefter iler gamle og unge til en Schejks eller Helgens Grav, hvis hvide Kuppel blinker frem fra en mørk Dal mellem lysgrønne Mimoser, for her under Ledelse af den ældste Baadfører, der gør Tjeneste som Imam, at bede en særlig Bøn om lykkelig Rejse. Naar man er kommen tilbage til Baaden, kaster man endelig, følgende en ældgammel, hedensk Skik, nogle Dadler i Floden som til Offergave.

Endelig kalder enhver Baadfører sit Mandskab til deres Poster. »Kast los! ro Folk, ro, ro i Guds, den Almægtiges Navn!« lyder hans Raab. Herpaa begynder han at istemme Omkvædet af en evigt tilbagevendende Vise; en af Rorkarlene optager Sangen og synger det ene Vers efter det andet, alle de andre akkompagnerer ham med de i Takt gentagne Ord: »Hjælp os, hjælp os, o Mohammed, hjælp os, Du Guds Sendebud og Profet!«

Langsomt bevæger Fartøjet sig af Sted imod Strømmens Midte, hurtigere og hurtigere glider det ned ad Floden; nogle Minutter efter iler det med uophørligt stigende Fart ned mellem Klippeøerne oven for Faldene. »O Said, giv os Lykke, giv os Held!« beder Baadføreren, medens Matroserne vedbliver at synge. Hurtigere og hurtigere dykker Aarerne ned i de grumsede Bølger; Sveden rinder i Strømme ned ad Sømandens brune Krop, der er smurt i Gaar og er nøgen ned til Hofterne; enhver Muskel er spændt og i Virksomhed. Roes og Dadel, opmuntrende Ord og Eder, Bønner og Trusler, Velsignelser og Forbandelser afveksler i Førerens Mund, alt efter som Baaden stormer af Sted mere eller mindre efter hans Ønsker. De med al Kraft foretagne Aaretag paaskynder, uagtet deres Bestemmelse egentlig kun er at styre Fartøjet, den i og for sig umaadelige Hurtighed og forøger stundom Faren lige saa meget, som de søger at afværge den. Føreren synes derfor at være undskyldt, naar han anvender alle de Midler, der staar til hans Raadighed, for at opflamme sine Folk. »Læg Jer paa Aarerne! arbejd, arbejd Drenge; vis Jeres Kraft, I Sønner og Efterkommere af Helte; bevis Jeres Mod, tapre; pris Profeten, I rettroende! Tænk paa Meriesaen, tænk paa Eventyrene i Kairo, alt dette vil blive Jeres. Bagbord siger jeg, I Hundesønner, Kristne, Jøder, Hedninger, Kaffere, Ildtilbedere! hører I, I Slyngler, Lømler,

Tyve: vil I ro! Hvad er der i Vejen med første Styrbordsaare? Tredje Aare bagbord, hvad er det for en Ynk med Dig? Ret saa, godt, udmærket, I er nogle dygtige og raske Drenge! Gud velsigne Jer og give Jeres Fædre Glæde, Jeres Børn Lykke og Velsignelse. Bedre, bedre endnu, I usle, elendige — Gid Allah fordømme Jer i sin retfærdige Vrede? — — Hjælp os, o hjælp os, o Mohammed!« Saaledes vælder det uafbrudt frem af Baadførerens Mund, og alt siges og fortælles, skriges og stønnes frem med den største Alvor og bekræftes og ledsages yderligere med tilsvarende Bevægelser af Hænder, Fødder og Hoved.

Baaden styrer ind i den øverste Begyndelse af Faldene. Klipperne paa begge Sider synes at dreje sig i hvirvlende Dans; det tordnende Bølgevæld oversvømmer Dækket og overdøver ethvert Kommandoraab. Uimodstaaeligt drives det skrøbelige Fartøj mod et Klippehjørne — Frygt, Angst, Fortvivlelse er præget i alles Ansigter — da ligger det farlige Sted allerede bag ved Baaden: de fra Klipperne tilbageskummende Bølger har ogsaa kastet det i Fare værende Fartøj tilbage; kun to Aarer splintredes som Glas mod Klippen, Tabet af disse gør, at man ikke længere kan holde Baaden i lige Kurs, og uden længere at lystre Roret driver den nu ned mod et virkeligt Vandfald. Et almindeligt Skrig af Rædsel og Forfærdelse, et Vink fra Baadføreren, der med rystende Knæ staar ved Roret: og alle kaster sig paa Maven ned paa Dækket og forsøger her at holde sig krampagtigt fast; et bedøvende Brag, og der styrter skummende Bølger ind fra alle Sider; et Øjeblik intet andet end Vand, saa gør Baaden et Hop: ogsaa Faldet er overvundet og dermed Dødsfaren. »El hamdi lillahi« — »Gud være lovet« — arbejder sig frem af enhvers Bryst; derpaa skynder nogle sig ned i Rummet for at søge at tætne muligt opstaaede Lækager; andre lægger nye Aarer ud: det gaar videre.

Efter den første jager den anden Baad gennem det farlige Fald. Rofolkene arbejder med Iver og uophørligt voksende Hast; da styrter pludselig og paa en Gang alle ned fra deres Pladser, og en af dem flyver i en lang Bue bort fra Aaren gennem Luften og ned i Floden. Han synes fortabt og begravet i det skummende Dyb; men nej, midt i den vilde Hvirvel neden for Faldet dukker, medens hans Kammerater raadvilde vrider Hænderne, den uforlignelige Svømmer op igen, og da en tredje Baad jager forbi den anden, som har sat sig fast paa

en Klippeblok og er kommen ned i Hvirvlen, griber han fat i en af Aarerne og klatrer behændigt som en Kat om Bord: han er frelst. Ogsaa den fjerde Baad skynder sig forbi. Med bedende Gebærder tigger

Sejlads gennem Strømhvirvel paa Nilen.

Besætningen paa den anden Baad om Hjælp: en Pegen op ad mod Himlen er det talende Svar. Og i Sandhed, nogen menneskelig Hjælp kan de ulykkelige ikke paaregne; thi her har intet Menneske et Fartøj i sin Magt; Floden selv maa hjælpe, dersom den ikke vil tilintetgøre:

og den hjælper. Heftigere og heftigere bliver den for og agter i Bølgerne neddykkede og atter opløftede Baads Bevægelser. Pludselig bringes den los og iler paa ny afsted gennem Strøm og Hvirvler. Nogle Matroser ror, andre tilligemed et Par Kvinder, der rejser med Baaden, øser Vand og atter andre lapper og kalfatrer i Rummet. Halvt fyldt med Vand og næppe i Stand til at holde sig over Vandfladen, naaer den Stranden; men over Halvdelen af Lasten, som bestaar af arabisk Gummi, er gaaet tabt. Jamrende, grædende, klagende og skældende paa de medrejsende Kvinder rykker Ejeren, en ubemidlet Købmand, sig fortvivlet i Skægget. De to Kvinder er Skyld i det altsammen: hvorledes skulde vel ogsaa de, som allerede i Paradiset styrtede det første Menneske i Fordærvelse, bringe rettroende Muselmænd nogen Lykke og Velsignelse!

Næste Dag bliver Barken udbedret, tætnet og omladet, hvorpaa den med de andre svømmer mod de næste Fald, iler uden videre Skade gennem disse og naaer, ligesom de øvrige, Mellemnubiens frugtbare, klippefri Floddal, der gæstfrit modtager alle søfarende. Glemt er snart alle Sorger og Bekymringer; som Børn ler og spøger de brune Mænd igen, og med Begærlighed nyder de deres Palmevin og Meriesa. Langt hurtigere end de ønsker det, fører Strømmen Baaden bort fra det herlige Land; endnu en Gang bølger Ørkenens guldgule Sandmasser hen over Klipperne og Flodbredden; endnu en Gang indskrænkes, deles og opdæmmes Nilens Leje af en Mængde Klippeøer: Fartøjet er kommet inden for den anden Katarakts Omraade. Den ene farlige Passage, den ene frygtelige Hvirvel, det ene ulykkebringende Hjørne efter det andet tilbagelægges, og det sidste og vildeste Fald skiller endnu de rejsende fra Palmebyen Wadihalfa og Klippedalen, der herfra kun endnu en Gang er afbrudt af Klipper, men iøvrigt er ufarlig. Ovenfor de i Virkeligheden frygtelige Fald: Gaskol, Moedjana, Abu-Sir og Hambol, opsøger alle Baadene en rolig Bugt; alle slaar her Lejr til næste Morgen, for at styrke sig til den kommende Dags Arbejde, Anstrengelse og Bekymring. Paa et blødt Leje overlader nu ogsaa Evropæeren sig til den vel fornødne Hvile.

Natten breder sit Slør over det vilde Land. I Klippedalen drøner de nedstyrtende Klippemasser; i den stille Bugt spejler Stjernerne sig; paa Bredden dufter blomstrende Mimoser. Da træder en gammel Baadfører, der er født og graanet mellem Faldene hen til

Evropæerne; blændende hvidt Skæg omgiver hans ærværdige Ansigt, hans hvide Overdragt minder om en Præsts Talar. »Sønner af en fremmed Jordbund, Mænd fra Frankernes Land«, saaledes begynder han, »vanskelige Ting har I overvundet sammen med os, endnu vanskeligere forestaar der Jer. Jeg er født her i Landet; i halvfjersindstyve Aar har Solen straalet paa min Isse, tilsidst har den bleget mit Haar: jeg er en gammel Mand! — I kunde være mine Børn. Agt derfor paa den advarende Røst og afstaa fra Jeres Forsæt om at følge med os i Morgen. Ukyndige gaar I Faren i Møde, men jeg kender den. Havde I som jeg set de Klipper, der lukker Porten for Vandmasserne, havde I som jeg hørt, hvorledes disse Vandmasser vrede og tordnende fordrer at komme frem og igennem, hvorledes de oversvømmer Klipperne og brusende styrter ned i Dybet, betænkte I, at ene og alene Guds Naade og Barmhjærtighed, som vi ærer og priser, kan føre vor skrøbelige Baad igennem, saa vilde I lyde mit Raad. Vilde ikke Sorgen knuse Eders Mødres Hjærter, dersom den almægtige forlod os? Saa maa den gode Gud være med os alle!«

Allerede før Solopgang bliver det livligt paa Bredden; andægtigere end nogen Sinde fremsiger Sømanden sin Morgenbøn. Alvorlige Styrmænd, erfarne i Strømforholdene, unge, behændige, kraftige og dristige Rorkarle tilbyder den gamle deres Tjeneste. Omhyggeligt udvælger han blandt disse de erfarneste Rorgængere, de kraftigste Rorkarle; ved Aarerne sætter han tre Mand og maner derpaa til Opbrud. »I Mænd og Sønner fra dette Land, I Flodens Børn, bed Fatihaen!« befaler han; og alle fremsiger Koranens Ord: »Lovet og priset være Verdens Herre, Alforbarmeren, som hersker paa Dommens Dag; Dig vil vi tjene, til Dig vil vi bede, at Du leder os ad den rette Vej, deres Vej, som kan glæde sig ved din Naade, men ikke deres, paa hvem Du vredes, og de vildfarnes Vej!« »Amen, Sønner; i den almægtiges Navn! kast los, og Haanden paa Aarerne«. I Takt falder disse i Vandet.

Langsomt driver den opdæmmede Strøm Baaden frem imod det første Fald, og atter jager den af Sted, saasnart den er kommen ind i dette, uden hverken at lystre Ror eller Aare, sukkende og knagende i alle Furer styrter den igennem fraadende Skummasser, gennem Hvirvler, Pas og krumme Kanaler, overstænket af Bølger og Skum stryger den tæt forbi Klippekanter og fremspringende Klippeblokke.

Fra Toppen af Vandfaldet ser man med beklemt Hjærte ned i et i Betragtning af Vandets frygtelige Kraft forfærdeligt Dyb, og umiddelbart foran den nederste Del af Faldet hæver der sig en rund Klippeblok, omvældet af skummende Bølger og hævende sig over Vandet som et af hvide Lokker omgivet Kæmpehoved. Som en afskudt Pil iler det skrøbelige Fartøj, som her ikke i mindste Maade lystrer Ror og Aarer, lige ned imod dette Kæmpehoved. »I den almægtiges Navn, ro Karle, I tapre, stærke, dristige Mænd, I Flodens Sønner!« skriger Baadføreren. »Bagbord med Roret!« Men Ror og Aare svigter. Baaden farer uskadt forbi Klippeblokken, men styrer ind i en snæver Vej, der styrbord for Blokken fører ind i et Kaos af Klipper, og forgæves spejder alle Blikke efter en Mulighed for at komme ud af denne Labyrint. Allerede slipper Matroserne Aarerne for at befri sig for deres sidste Klædningsstykker, for at disse ikke efter Baadens forventede Stranding skal hindre dem i deres Svømning; da høres der pludselig et frygteligt Brag, og alles Øjne vendes bagud: det nysnævnte Klippehoved har som Offer modtaget den efterfølgende længere og mindre let manøvrerede Baad og bærer den frit svævende oven over de neden for sydende Bølger. Dette forøger den almindelige Forfærdelse; alle Matroserne anser denne Baads Besætning som fortabte, og alle forbereder sig til at springe i Dybet. Da lyder klart og højt den gamle Flodlods' rystende Stemme over det redningsløst drivende Fartøj: »Er I gale, er I forladte af Gud, I Sønner af Hedninger! Arbejd, arbejd Drenge, Mænd, Helte, rettroende! I den almægtiges Haand hviler al Kraft og Styrke, Ære være ham, altsaa til Aarerne, I Sønner af Helte!« Selv gaar han hen til Roret og fører paa faa Minuter den drivende Baad fra de vildfarnes Vej til den rette Vej. Det ene Fartøj efter det andet kommer ind i smult Vande; men ikke alle Baadene undgaar Ødelæggelsen. Endnu stedse og sandsynligvis lige indtil Nilen næste Gang stiger, bærer Kæmpehovedet sin Byrde, og den nysnævnte Baad, som havde Kvinder ombord, sprang i tusinde Splinter allerede i det første Fald. Med den lykkeligt reddede Besætning beder Sømanden, ligesom før Afgangen: »Lovet og priset være Verdens Herre!«

Udenfor den palmebeskyggede By Wadihalfa ligger de fleste Baade fortøjede ved Siden af hverandre; paa selve Strandbredden er Sømændene lejrede i maleriske Grupper omkring den flammende Ild,

Vældige Urner, fyldte med Meriesa, indbyder til Fest; i andre Kar af samme Sort koges Kødet af nys slagtede Faar, under Tilsyn af indfødte Koner og Piger, som til Ære for Dagen har indgnedet sig med stinkende Ricinusolie, der tvinger enhver Europæer til at holde sig i tilbørlig Afstand. Citherklang og Trommeslag giver Tegnet til, at »Fantasien«, Festen, Gildet, Drikkelaget begynder. En Følelse af overordenlig Velbefindende griber nu enhver af de søfarende, usigeligt Velbehag røber sig i alles Miner og Bevægelser. Men endelig kræver den efter Dagens tunge og sjælsoprivende Arbejde uundgaaelige Træthed sin Ret. Tarabukaen falder ned fra den mere og mere slappe Arm, Tamburinen hviler i den matte Haand, og lidt efter lidt tier alle de for nogle Øjeblikke siden saa højrøstede Stemmer.

Men da begynder Natten at tale sit Sprog. Ovenfra lyder Faldenes Drøn; i Palmekronerne, i hvis Blade Natvinden leger, begynder der en hviskende Susen; mod den lave Strand brydes mumlende de plaskende Bølger. Og Vandenes Brusen, Bølgernes Slag, Vindens Susen og Palmernes Hvisken danner det herligste Slumrekor, som vugger alle ind i de gyldne Drømmes Rige.

En Rejse i Siberien.

St. Petersborgs af Mennesker opfyldte Gader, Moskovs guldglinsende Kupler laa bagved os, Nischnij Novgorods Taarne paa den modsatte Bred af Oka foran os. Opfyldt af den mest levende Taknemmelighed havde vi forladt det russiske Riges to Hovedstæder. Forinden vor Afrejse særdeles naadigt modtaget af vor egen Kejser i Berlin, varmt anbefalet af det tyske Udenrigsministerium, paa det venligste understøttet af den tyske Gesandt i St. Petersborg med Raad og Daad, var vi komne til Rusland med de bedste Forhaabninger, men fundet disse i alle Maader overtrufne. Hs. Majestæt Czaren havde tilstaaet os Avdiens, Storfyrsterne og Storfyrstinderne af det kejserlige Hus havde modtaget vore Besøg, Rigskansleren, de paagældende Ministre og høje, russiske Embedsmænd var alle komne os i Møde med den forekommende Elskværdighed og offervillige Artighed, for hvilken alle dannede Russere med Rette berømmes. Endvidere var vi blevne forsynede med de bedste Anbefalinger, hvis store Vigtighed vi først senere hen kom til at indse.

Lige indtil Nischnij Novgorod havde vi kunnet benytte os af Nutidens Samfærdselsmidler; men derfra skulde vi erfare, hvorledes man indenfor det russiske Rige færdes Tusinder af Verster, færdes Vinter og Sommer, Nat og Dag, i Uvejr som i straalende Solskin, i plaskende Regn eller isnende Snestorm som i Støv og Tørke, paa Slæde som i Vogn. Foran os stod den kæmpestore, massive Rejseslæde, der i alle Fuger var forstærket med Jernkramper, ved langt udstaaende Arme var beskyttet mod at vælte og ved et Tag mod Sne og Regn, og den lille Bjælde ringede i Buen over Trespandet.

Paa Volgas Krystaldække begyndte vi den 9de Marts den hurtige Fart, der dog ikke var uden Forhindringer. Tøvejr havde fulgt os fra Tyskland til Rusland, Tøvejr fordrev os fra St. Petersborg og Moskov, Tøvejr vedblev at være vor stadige Ledsager, som om vi var Foraarets Budbringere. Store, vandfyldte Huller i Isen, som bragende mindede om det gabende Dyb under os, gennemblødte Heste, Slæde og os selv eller tvang til yderst besværlige Omveje, der paa Grund af den bragende og drønende Is forekom én farligere, end de var, og vakte endog hos Kusken og Postillonen saadanne Skrupler, at vi allerede efter en kort Fart maatte ombytte den glatte Isflade med den hidtil endnu ikke befarede Sommervej. Denne Vej, paa hvilken ikke blot Tusinder og atter Tusinder af Lastvogne, men lige saa mange forviste føres af Sted mod det frygtede Siberien, for disse sidste en Sukkenes Vej, blev ogsaa for os en saadan. Alenhøjt laa den endnu løse, men allerede vandblandede Sne paa Vejen; til højre og venstre løb og rislede Smaabække, hvor de kunde løbe og risle; med Sved og Møje anstrengte Hestene, der nu var spændt i Række foran hverandre, sig for at faa fast Fod under Fødderne: i Spring forsøgte de at naa Sporene af dem, som var gaaede forud, og ved et Fejlspring sprang de lige til Bringen ned i Isvandet. Bagved skramlede Slæden, knagende i alle Fuger, naar den ved et heftigt Spring af Hesten fra Højden blev slynget ned i Dybet; undertiden blev den i timevis siddende fast i et Hul, trodsende de utroligste Anstrengelser fra Hestenes Side, og vemodigt og næsten klagende lød den lille Klokke i Buen. Forgæves opfordrede, bad, kærtegnede, svor, skreg, hylede, bandede og piskede Kusken paa Hestene; i de fleste Tilfælde var det kun ved fremmed Hjælp, at det lykkedes os at komme flot igen.

Utroligt lange blev Timerne og Vejstrækningerne, fire, fem Gange saa lange som sædvanligt. Fra Slæden at se ud til højre og venstre lønnede næppe Umagen, thi ensformigt og øde ligger det flade Land for Øjet; kun Byerne havde adskilligt at opvise, som var instruktivt og seværdigt, men kun for den, som vilde og kunde se. Endnu holdt Vinteren Folk tilbage i deres smaa, pynteligt anlagte, men i Reglen meget forfaldne Træhuse; kun pjaltet klædte Smaadrenge løb barfodede omkring i Tøsneen og Snavset, som ældre Drenge og Piger søgte at komme over paa Stylter; kun gamle hvidskæggede Tiggere stod og drev op ad Gæstgivergaardene og Kroerne, men Tiggere, som enhver

Maler vilde have hilst med Henrykkelse, ligesom jeg gjorde. Tiggere, som, naar de begærede en Almisse, blottede deres Hoveder og med deres skaldede Isse og deres lange, ærværdige Skæg, med det nu først synlige Smuds paa deres Legeme og deres pjaltede Dragt, fremtraadte som saa typiske Ur- og Forbilleder paa verdensforagtende Helgene, at jeg aldrig kunde vende det døve Øre til deres Bønner, men stadigt tilkastede dem en Skærv, kun for at blive belønnet med deres Tak, et tre til ni Gange gentaget Korsets Tegn — et Korsets Tegn, saa udtryksfuldt og saa præget af Overbevisning, at en virkelig Helgen aldrig vilde kunne have gjort det anderledes.

Ogsaa Dyreverdenen traadte mere frem i Byerne end paa Marken ja endog i de Skove, gennem hvilke vi færdedes. Derude holdt Vinteren endnu alt Dyreliv lænket, der var alt stille og dødt; foruden Krager og Guldspurve saa vi næsten ingen Fugle og i Sneen næppe noget Spor af Pattedyr; i Byerne blev vi dog i det mindste budt velkommen af de nette Alliker, Tagenes smukkeste Prydelser, Ravnene, i vor Hjemstavn sky Skovbeboere, her Byfolkets Hverdagsgæster, Skader og nogle andre Fugle foruden alle Husdyr, af hvilke fremfor alt de frit omkringgaaende Svin forstod at tiltrække sig vor Opmærksomhed.

Efter 14 Dages uafbrudt Rejse, uden at have nydt nogen rolig Søvn eller styrkende Hvile, uden tilstrækkelig Føde, ligesom mørbankede i alle Lemmer, naaede vi, efter at vi til Fods havde overskredet Volgas paa flere Steder bristede Isdække, til Kasan, Tatarernes gamle Hovedstad, hvis tredive Taarne allerede Dagen før havde glimret os venligt i Møde. Jeg troede mig henflyttet til Østerland. Fra Minareterne og de hist og her fremtrædende, spidse Trætaarne lød mig atter i Møde Kaldelsen til den Bøn, som Islam foreskriver sine Tilhængere. Mellem turbanprydede Mænd skyndte sortøjede Kvinder sig af Sted, idet de ængsteligt tilslørede sig for disse, men nysgerrigt afslørede sig for os; i Basarvrimlen bevægede gamle og unge sig frit og sorgløst, ganske som i Østerland. Kun de mange pompøse Kirker, blandt hvilke Klosterkirken, med Billedet af den »ikke af Menneskehænder forfærdigede sorte Guds Moder«, er særligt fremtrædende ved Beliggenhed og Bygningsmaade, vilde ikke passe til dette østerlandske Billede, hvor tydeligt man forøvrigt mærkede, at kristne og Mohammedanere her levede sammen i største Endrægtighed.

Med lettere Slæder, ad om muligt endnu mere bundløse Veje, færdedes vi videre mod Perm og Ural. Gennem tatariske og russiske Landsbyer og over de dem omgivende Marker, gennem udstrakte Skove gik Vejen. De tatariske Landsbyer adskiller sig i Almindelighed til deres Fordel fra de russiske og gør sig ikke alene bemærkede ved, at Svinene, der anses for urene, fuldstændig mangler, men endnu mere ved de stedse velpassede, med høje Træer bevoksede Kirkegaarde; thi Tataren hædrer sine dødes Hvilested, Russeren allerhøjst sine Helgenes. Skovene er, skønt de er inddelte i Distrikter og staar under Tilsyn af Forstmænd, lutter Urskove, som vokser op og trives, ældes og forøges uden Menneskets Indgriben. De ligger alt for langt borte fra sejlbare Floder til, at man endnu skulde kunne udnytte deres Rigdomme.

To store Floder, Wiætka og Kama, ligger paa vor Vej. Endnu holder Vinteren den første bunden i sine Lænker, men de lune Foraarsvinde begynder allerede at opløse Isdækket. Vandet oversvømmer Bredderne og nødsager Kusken, der forsmaar at benytte sig af de Nødbroer, der er slaaede over saadanne Steder, til at lade Hestene svømmende trække Slæden som en Baad gennem Vandet.

Allerede inden Ankomsten til Perm maatte vi ombytte Slæden med Rejsevognen, og i den rullede vi af Sted mod Uralbjærgene, der adskiller Europa fra Asien. Vejen gaar over lange Rækker af jævne, men mere og mere stigende Høje; Landskabet faar et andet Præg; ganske vist ikke storartede, men smukke Billeder oprulles for Øjet. Smaaskove med mellemliggende Marker og Enge minder om Bjærgegnene neden for de stejermarkske Alper; de fleste Skove er fattige og kummerlige, andre derimod rigere og mere afvekslende. I første Tilfælde bestaar de af lave Naaletræer og Birke, i sidste Tilfælde af de nævnte Træarter med derimellem voksende Lind, Ask, Sort- og Hvidpoppel, over hvis runde Kroner den herlige Pichtas eller siberiske Grans cypreslignende Toppe hæver sig, ranke som Lys. Landsbyerne er i Almindelighed større, Husene stadseligere end i de hidtil gennemrejste Egne, men Vejene er over alle Begreber slette. Under utrolige Vanskeligheder slæber Tusinder af Lastvogne sig hen ad Vejen eller rettere dybt nede i det dybe, smudsige Spor, langsomt og mismodige ogsaa vi, indtil vi efter tre Dages Rejse naaer til Vandskellet mellem Volgas og Obs Floddistrikt, og ved en oprejst Sten, paa hvis vestre

Side der er indgravet Ordet Europa og paa den østre Asien, faar at vide, at vi har overskredet vor egen Verdensdels Grænse. Under Glassenes Klang sender vi i Tankerne en Hilsen til vore kære i Hjemmet.

Det venlige Jekaterinenborg med sine Guldsmelterier og Stensliberier fængsler os kun en kort Tid, trods dets Beboeres Gæstfrihed; thi stedse kraftigere gør Foraarets Nærmelse sig gældende, og stedse løsere og mørere bliver Isen paa Floderne og Strømmene, der lige indtil det langt borte liggende Tomsk endnu skal tjene os til Bro. Uden at raste skynder vi os videre over Sletterne inden for de asiatiske Dele af Guvernementet Perm, indtil vi naaer dettes Grænse og dermed er inde i Vestsiberien.

Her ved den første Poststation venter Kredskaptajnen i Tjumen os, for paa Statholderens Vegne at byde os velkommen og ledsage os gennem sin Kreds; i dens Hovedstad finder vi en rig Mands Hus sat i Stand til vor Modtagelse. Fra nu af faar vi at vide, hvad russisk Gæstfrihed vil sige. Ogsaa hidtil var vi paa alle Steder blevne gæstfrit modtagne, gæstfrit beværtede; fra nu af er overalt de højeste Embedsmænd i Kredsen ivrigt virksomme med at gøre alt saa godt som muligt for os og de fornemste Huse aabne for at modtage os. Man har behandlet os som Fyrster, kun fordi vi beskæftigede os med videnskabelige Forskninger. Hvor taknemmeligt vi end erkender dette, kan vi ikke varmt nok udtrykke vor Taknemmelighed, dertil savner vi Ord.

Paa den anden Side Tjumen, paa hvilket Sted vi blev i tre Dage, for at tage de landsforvistes Fængsler, Læderfabrikkerne og andre Seværdigheder i den første siberiske By i Øjesyn, viste Bønderne os, hvorledes de endog forstaar at overvinde Floderne. Det sig nærmende Foraar havde øvet sin Virkning ogsaa paa Pschyma, og Isstykker begyndte at sætte sig i Bevægelse; men vi maatte først overskride Floden. Ventende paa os stod alle Beboerne i Byen Romanoffskoye med blottede Hoveder langs med Pschyma, ventende paa os maatte ogsaa denne slaa sig til Taals, inden den fik rystet sine Islænker af sig. Med lige saa megen Behændighed som Dristighed, havde man slaaet en Nødbro over den til Dels allerede isfri Flod, idet man benyttede en stor Baad som Underlag og med stærke Tove og Reb havde fastgjort ved denne Bro de Isflager, som man mistænkte for at ville løsne

sig og flyde ned ad Strømmen. Raske Hænder spændte det Femspand fra, der udkrævedes til Dagsrejsen, tog fat i Hjulakslerne og Egerne og førte den ene Vogn efter den anden over den gyngende Bro, der bugtede sig bølgeformig og knagede og sukkede. Den havde opfyldt sit Øjemed, og saa gik det rask videre gennem Vand og Sne, Ler og Smuds, over Flydebroer og Is.

Mindre medgørlig viste Tobol sig, som vi vilde overskride Langfredag den 14. April. Ogsaa her havde man truffet alle nødvendige Forholdsregler for at hjælpe os over, ja endog allerede fraspændt en af vore Vogne og rullet den ned paa Isdækket, da dette bragende sprang itu og nødte til et skyndsomt Tilbagetog. Muntert havde Klokkerne i Buerne klinget, da vi forlod Jalutoroffsk, sørgeligt ringede de os atter tilbage til denne Kredsstad, og først Paaskedag kunde vi ved Hjælp af en Færge sætte over den store Flod.

Derpaa gik det videre; foran os eller bag os afkastede Floden sit Vinterdække; kun den frygtede Irtisch laa endnu stivnet og sikker under os, og saaledes naaede vi Omsk, Hovedstaden i Vestsiberien, efter en mere end maanedlang Rejse uden videre Hændelser.

Efter at vi i Omsk havde set, hvad der var at se: Gader og Huse, Kadetbygningen, Musæet, Sygehuset, Soldaterfængslet og adskilligt andet, kørte vi videre ad den langs med den højre Irtischbred løbende Vej til Semipalatinsk, som forbinder Byerne paa den saakaldte Kosaklinie. Allerede mellem Jalutoroffsk og Omsk var vi kørte over en Steppe, Ischimsteppen; nu omgav den os paa alle Sider, og hver Nat farvedes Himlen rød af det antændte fjorgamle Græs. Langs med Irtisch drog Trækfugle umiddelbart bag ved den mod Nord drivende Is; Vandfugle opfyldte alle Vandløb og Steppesøer med deres Skarer; forskellige Lærkearter flagrede i tætte Flokke omkring vor Vej; de nydelige Steppefalke havde allerede taget deres Sommeropholdssteder i Besiddelse, Foraaret var blevet til Virkelighed.

I Semipalatinsk havde vi det Held i Guvernøren, General v. Poltoratski, at finde en varm Ven og Velynder af vore Bestræbelser, i hans Gemalinde den elskværdigste Værtinde, vi kunde tænke os.

Ikke tilfreds med at have beæret os med den venligste og mest gæstfri Modtagelse, besluttede Generalen paa den for os behageligste Maade at gøre os bekendt med Hovedparten af Befolkningen i sit

Distrikt, Kirgiserne, og foranstaltede i dette Øjemed en storartet Jagt paa Argalier eller vilde Faar, der er næsten dobbelt saa store som vore tamme Faar.

Den 3. Maj brød vi op til denne Jagt, satte over Irtisch og kørte ad den store Landevej til Taschkent ind paa Kirgisersteppen. Efter en 16 Timers Rejse havde vi naaet Jagtdistriktet, en bjærgrig Steppeegn, opfyldt af Klipper; kort efter stod vi ved den for vor Skyld oprejste Aul eller Jurtelejr, venligt hilste af Fru Generalinden, som Dagen før var rejst derhen for at modtage os, saavelsom af henved tredive kirgisiske Sultaner, Menighedsforstandere og deres talrige Følge.

I de følgende tre Dage gik det livligt til i Arkatbjærgene. For Kirgiserne, der holder meget af Festligheder, var der nu oprundet virkelige Højtidsdage, for os ikke mindre. Dale og Bjærge genlød af Hovslagene fra de mere end firsindstyve Ryttere, som de to næste Dage drog ud paa Jagt. Solen straalede, saa snart den viste sig, paa brogede, ejendommelige Dragter, der hidtil skjultes af Pelse, og en livlig Vrimmel fyldte alle Dale og Bjærgstrøg. Med deres bedste Løbere, deres paalideligste Pasgængere, tamme Ørne, Vindspillere og Kameler, med Citherspillere og Lejlighedsdigtere, Brydere og andre Kæmper havde de indfundet sig, disse engang saa frygtede Kirgisere, hvis Navn betyder hverken mere eller mindre end Røvere, i Dag det russiske Riges medgørligste, mest trofaste og nøjsomme Undersaatter. I Grupper og Flokke sad de sammen en og en, skarevis sprængte de hid og did, overmodigt tumlende deres Heste; med den mest spændte Opmærksomhed fulgte vi Brydekampene, med den livligste Interesse de af Drenge redne Væddeløbsheste; med Dygtighed og Forstand ledede de Jagten, med Henrykkelse lyttede de til Lejlighedsdigterne, som besang den. En Kirgiser havde allerede før vor Ankomst nedlagt en Argali; et andet Dyr førte Jagtlykken hen foran min sikre Bøsse. Det var denne Jagtlykke, som inspirerede Improvisatoren. Hans Vers var ganske vist ikke særdeles indholdsrige og dybttænkte, men ikke desto mindre saa ejendommelige, at jeg optegnede dem for at faa en første Prøve paa kirgisisk Digtekunst. Medens Manden sang, oversatte en Tolk det paa russisk, Generalen paa tysk, og da Sangeren havde sluttet, havde ogsaa jeg stenografisk fæstet hans Ord paa Papiret.

»Tal, røde Tunge, saa længe Du endnu har Liv, thi efter Døden vil Du være stum.

Tal, røde Tunge, som Gud har givet mig, efter Døden vil Du komme til at tie.

Ord, saaledes som de nu lyder fra Dig, vil efter Døden ikke overskride dine Læber.

Mænd, høje som Bjærge, ser jeg for mig, dem vil jeg sige Sandheden.

Bjærge, Klipper synes jeg at se for mig; med den hurtige Hest vil jeg ligne dem.

De er større end Baade, store som et Dampskib paa Irtisch' Bølger.

I Dig, o Hersker, ser jeg den højeste næst Kejserens Majestæt, at ligne ved et Bjærg, prægtig som en Væddeløbshest, der gaar i Skridt.

En Moder var det, som fødte mig til Verden, men min Tunge har Gud givet mig.

Dersom jeg ikke skulde tale til Dig nu, til hvem skulde jeg vel ellers tale?

Den fuldeste Frihed har jeg til at tale, ganske som om jeg talte til mit eget Folk.

Hil Dig, o Herre, og velsignet være dine Gæster, blandt hvilke der findes højtstaaende Mænd, om de end nu træder i Skygge.

Enhver af Generalens Gæster er ogsaa vor, sikker paa vort Venskab.

Gud gav mig min Tunge; lad den tale videre.

I Bjærgene saa vi Jægere, Skytter, Klappere; men kun med én var Lykken.

Ligesom det højeste Bjærgs Top hæver sig over alle andre, saa hævede denne sig højt over alle, thi han skød med velrettede Skud to Kugler i Kroppen paa Argalien og førte den til Jurten.

Alle Jægerne ønskede at vinde Bytte, men kun han saa sit Ønske opfyldt: os til stor Glæde, ogsaa Dig, høje Frue, til hvem jeg nu taler.

Alle glædedes, ikke blot Mændene, ved at se, ved at hilse Dig her; alle ønsker Dig kun Glæde, Liv og Helbred i Tusinder af Aar.

Vær saa naadig at modtage vor Hyldest! Om Du end har set bedre Folk, mer trofaste har ikke budt Dig Hilsen og Gæstfrihed.

Maatte Gud velsigne Dig; signe han ogsaa dit Hus og dine Børn! Jeg finder for faa Ord til at prise Dig; men min Tunge har Gud givet mig. Og den har talt, den røde Tunge, hvad der gror i Hjertet.«

Vi forlod Arkatbjærgene og kort efter ogsaa vor gæstfri Vens Omraade. Fra Generalen skiltes vi paa Jagtstedet; vi blev i Sergiopol, den første By i Turkestan, modtagne af Oberst Friedrichs, blev budt velkommen i Generalguvernørens Navn og drog nu videre i Oberstens Selskab. Adskillige Kirgiserhøvdinger fulgte med os som Æresvagt og stillede til vor Raadighed Trækheste, der ganske vist aldrig før var blevne benyttede i denne Egenskab og i Begyndelsen altid styrtede afsted som vilde med den tunge Vogn; Kirgisersultaner viste os Gæstfrihed, sørgede paa Rejsen for Føde og Tag over Hovedet, rejste Jurter paa alle Steder, hvor vi vilde eller maatte holde Hvil; Kirgisere fangede Orme og andre Krybdyr til vore Samlinger, lagde Næt ud i Steppesøerne og fulgte os paa vore Jagtudflugter som tro Hunde. Saaledes drog vi nu gennem den i fuld Foraarspragt prangende Steppe, opholdt os jagende og forøgende vore Samlinger ved Alakul eller den »brogede Sø«, færdedes gennem blomstrende Dale og over solbeskinnede Bjærge afsted mod en i Alatau, en af de mest storartede Bjærgbyer paa Steppen, liggende Kosakstaniza Lepsa, gennemstrejfede dens Omgivelser, et lille Paradis, hvor der flød med Mælk og Honning, besteg Højfjældene, nød her de skummende Bjærgbække, de grønne Alpesøer og de herlige Udsigtspunkter og vendte os derpaa, styrende Kursen i nordøstlig Retning, mod den kinesiske Grænse, for ad den korteste og bekvemmeste Vej, gennem en Del af det kinesiske Rige, at naa til Altaj.

I Bakti, den sidste russiske Grænsepost, blev det os meddelt, at Hs. Uudsigelighed Dschandsun Djun, Overstatholderen i Tarabagatai, vilde hilse paa os paa Kinas Vegne og havde indbudt os til et Festmaaltid. For at efterkomme dette den høje Mandarins Ønske, red vi den 21. Maj over til Hovedstaden i den nævnte Provins, Tschukutschak eller Tschautschak.

Rytterskaren, som bevægede sig hen over den i Sommersolen glødende Steppe, var talrigere og mere glimrende end nogen Sinde før. Dels for at kunne yde den nødvendige Tryghed i det af Oprør hjemsøgte Land, dels for at kunne optræde paa en værdig, for ikke at sige pompøs Maade over for Hs. Herlighed, havde de Herrer, der fulgte

med os, foruden de under Anførelse af vor ny Eskortechef, Major Tischanof, fra Sachan ankomne 30 Kosakker og vore gamle kirgisiske Venner, yderligere opbudt en halv Sotnia Kosakker fra Batki, og som Følge deraf drønede den hidtil saa øde og stille Steppe under Hovslagene af en hel lille Hær. Alle vore Kirgisere red den Dag i Højtidsdragt, og deres sorte, blaa, gule og røde med Sølv- og Guldgaloner besatte Kaftaner kappedes i Glans med de os ledsagende, russiske Officerers glimrende Uniformer. Ved den nylig dragne Grænse ventede en kinesisk Kriger af høj Rang for at hilse paa os, vendte derpaa om og jog, saa hurtigt som Hesten kunde løbe, tilbage igen, for at melde vor Ankomst for sin Herre. Over Stenbunker og Ruiner, mellem halvt omstyrtede og faldefærdige Bygninger, men ogsaa mellem blomstrende Haver, skred vore Hestes Hove, da vi naaede Staden. Hæslige Mongolansigter grinede os i Møde, Kvinder af ligefrem afskrækkende Grimhed saarede i høj Grad min Skønhedssans. Uden for Statholderens Residens samledes Toget; vi standsede uden for den brede Port og bad om Tilladelse til at maatte komme ind. Midt for Porten hævede der sig en kunstfærdigt sammensat Mur med et vidunderligt Dyrebillede i Midten; til højre og venstrederfor laa der paa Jorden kinesiske Marterredskaber. En Tjener bød os træde ind, men gav samtidigt Kosakkerne og Kirgiserne et Vink, at de skulde blive udenfor. Statholderen modtog os med den største Højtidelighed i sit Gemak, der paa én Gang tjente som Beboelsesværelse, Arbejdsværelse og Domsal. Bevarende en høj Mandarins hele Værdighed, meget ordknap, kun nu og da fremstødende nogle enkelte, afbrudte Lyde, der da stedse ledsagedes af et venligt Grin, rakte han os Haanden og bød os sidde ned ved Frokostbordet, der var dækket med The og utallige Smaafade og havde nogle højst underlige Retter at opvise. Ris, adskillige i Olie nedlagte og tørrede Frugter, Svinekød i Skiver, saa tynde som Blade, tørrede Rejehaler samt en Mængde ubestemmelige Lækkerier og søde Sager udgjorde Maden, en fortræffelig The og noget afskyeligt finkellugtende Risbrændevin, der var lige saa stærkt som Spiritus, Drikkevarerne. Efter Frokosten, der, takket være et rigeligt og velsmagende Maaltid, som jeg havde været saa forsigtig at nyde i Forvejen, i det mindste for mig løb af uden skadelige Følger, blev der bragt Vandpiber omkring, hvorefter vi tog alle tænkelige og utænkelige Genstande i Værelset og det tilstødende Gemak i Øjesyn: Landskabs- og

Dyrebilleder, rosende Skrivelser, sendte af Regeringen, det store Statssegl, der med en pudsig Omhyggelighed var indviklet i en Mængde broget Silketøj, ejendommelige Pile af en Betydning, som kun en kinesisk Hjærne kan tillægge dem, Vidnesbyrd om europæisk Husflid og meget mere. Konversationen gik overordenlig afmaalt, stift og trægt for sig. Hvad vi sagde, blev oversat fra fransk til russisk, fra russisk til kirgisisk, fra kirgisisk til kinesisk og Svarene givne i omvendt Orden; det var derfor intet Under, at Samtalen fik en særdeles højtidelig Tone. Efter Frokosten kom der nogle kinesiske Bueskytter ind for at vise os Prøver paa deres Dygtighed og krigeriske Dyder; derpaa førte Dschandsun os selv i egen høje Person ud i sin Køkkenhave, for at lade os smage paa, hvad denne havde at byde. Endelig affærdigede han os, og vi red nu gennem Byens Gader og Torve, fandt i en Tatars Hus Gæstfrihed og et udmærket Maaltid, der særligt blev krydret ved Nærværelsen af den overordenligt smukke, unge Frue, der til Ære for os blev kaldt ind i Mandens Værelse. Ved Solnedgang forlod vi dette ogsaa i historisk Henseende mærkelige Sted. Tschukutschak er den samme Stad, der i Aaret 1867 efter en langvarig Belejring faldt i Hænderne paa Dunganerne, en mongolsk Folkestamme, der bekendte sig til Islams Lære og befandt sig i stadigt Oprør mod det kinesiske Herredømme. Den blev totalt ødelagt og jævnedes med Jorden.

Af de 30,000 Indbyggere, som Tschukutschak kort forinden skulde have haft, var over en Tredjedel flygtet fra Byen, men de øvrige, hvem de den ene Gang efter den anden afslaaede Stormangreb havde gjort trygge, var til deres egen Fordærv forblevne der og blev dræbte til sidste Mand. Da den sidste Storm lykkedes for Dunganerne, fór de frem med den samme Grusomhed og Umenneskelighed, som Kineserne plejede at vise mod dem. Alle, hvem der ikke faldt for Sværdet, blev kastede i Flammerne. Da vor Rejseledsager, Oberst Friedrichs, fjorten Dage senere besøgte det Sted, hvor Tschukutschak havde staaet, kredsede ingen Røgskyer mere om de forkullede Tagrygge, Ulve og Hunde, der var tykke efter at have fraadset i Menneskelig, luskede mætte afsted, da han kom i Nærheden af Stedet, eller ogsaa lod de sig ikke forstyrre i deres uhyggelige Maaltid, men gnavede roligt videre paa deres tidligere Herrers Ben; Ørne, Gribbe, Ravne og Krager deltog i Gildet. Hvor man havde maattet gøre Plads, var Ligene

blevne kastede sammen i Bunker paa Snese, ja Hundreder oven paa hverandre; i de øvrige Bydele, paa Gaderne, i Gaardene, i Husene laa der en og en, to og to lige indtil ti omkring hverandre: Mand og Hustru, gamle Mænd og Koner, Forældre og Børn, hele Familier, som havde søgt Redning hos deres Venner, med Panderne kløvede af Sværdhug, Ansigterne massakrerede og forbrændte, Lemmerne sønderslidte og forgnavede af Ulvenes Tænder, Legemer uden Hoveder og uden Hænder. Hvad den livligste Indbildningskraft kunde drømme om af Rædsler, fandt det forfærdede, omkringflakkende Øje her virkeliggjort.

Nu til Dags tæller Tschukutschak højst 1000 Indbyggere; nu staar den nysopførte, tindekronede Fæstning faktisk under Beskyttelse af den lille, russiske Piket i Bakti; thi at Dunganerne endnu ikke har nedlagt Vaabnene, endnu ikke er blevne kuede, beviste den kinesiske Hærs Nedmarsch for faa Dage siden til Emilsdal, i hvilken Dunganerne truede med at trænge ind.

Eskorterede af Major Tischanof og hans 30 Kosakker drog vi gennem denne Dal, uden at se en eneste Dungan, uden hele Dagen at møde Mennesker. Kommende fra Saur flyder Emil mellem Tarabagatai og Semistan, to i en spids Vinkel sammenløbende høje Bjærgkæder, i sig optagende utallige Smaabække fra alle Sider. Kinesernes Vandingskunst havde, idet de lagde Beslag paa alle Vandaarer, af hele dette Dalstrøg skabt en frugtbar Have, da Dunganerne brød ind og overgav den til Steppen, af hvilken Kineserne havde tilkæmpet sig den. Ganske vist red vi i Nærheden af Byen gennem flere endnu tilbageværende Smaabyer og stødte ogsaa paa en Kalmukaul, men fandt der kun Ruiner af den tidligere Velstand. Over Markerne havde Naturen selv med mild Haand bredt et Slør, men de Ruiner af Byerne, som Vejr og Vind endnu ikke har tilintetgjort, klager mod Himlen. Besøger man saadanne Byer, saa fremtræder forbigangne Dages uhyggelige Rædsler med en forfærdelig Anskuelighed. Mellem ødelagte Mure, hvis Tage er nedbrændte, og hvis Gavle halvt eller fuldstændigt er omstyrtede, paa de med forraadnede Stoffer blandede Grusbunker, fra hvilke der skyder giftige Svampe op, hvor Stumper af kinesisk Porcellæn og halvtforkullede og derfor ogsaa bevarede Rester af Møbler ligger omkringstrøede, støder man overalt paa Menneskeben, ituslagne Hjerneskaller, Knokler, knuste af Rovdyrenes Tænder, hist og her blandet med Skeletter af Husdyr, særligt af Hunde. Hovedskallerne bærer

Hjemkomst fra Jagten.

endnu den Dag i Dag Mærke af de skarpe Klinger, som har knust dem. Menneskene faldt som Ofre for de mordlystne Fjenders Raseri, og Hundene maatte dele deres Herrers Skæbne, til hvis Beskyttelse de muligvis optraadte; de øvrige Husdyr blev drevne bort, røvede ligesom alle andre værdifulde Ejendomme, der tilhørte de dræbte, og alle Genstande, der i Øjeblikket var værdiløse, blev ødelagte og opbrændte. Kun to halvvilde Husdyr var blevne tilbage: Svaler og Spurve; i Stedet for de andre havde de Fugle, der i Reglen forekommer blandt Ruiner, indfundet sig og fæstet Bo.

Vi drog uantastede gennem den hærgede Dal; ingen Dungan viste sig, thi bag vore Kosakker stod det store, mægtige Rusland. Da vi atter traf paa Mennesker, fandt vi, at det var russiske Kirgisere, som lod deres Hjorde græsse her i Kina, dyrkede deres Marker og rejste en Gravhøj over en af deres døde.

Fra Emils Dalstrøg steg vi over Tarabagatai op paa en af Bjærgkammenes laveste Steder, derefter ned paa den aldeles jævne Højslette Tschilikti, der omgives af Saur, Manrak, Terserik, Mustau og Urkaschar og ligger henved 4800 Fod over Havet, drog tværs over denne, hvor vi traf paa adskillige, uhyre store Kurganer eller Gravhøje, opkastede af de indfødte, og opsøgte derpaa mellem Manrakbjærgene nogle bugtede Dale, for at komme til Saisansletten og Grænseposten af samme Navn, en lille venlig By, der kun har eksisteret i fire Aar. Her ved den russisk-kinesiske Grænse omgaves vi atter for første Gang siden vi forlod Rusland af europæisk Komfort og europæiske Skikke; i de Kredse, vi opsøgte, omgikkes man med hverandre ganske som i St. Petersborg eller Berlin: man talte sammen, spillede, sang og dansede i den snævrere Familiekreds saavel som i en offenlig Have. Herligt syngende Nattergale akkompagnerede Danserne og Sangerne, og man glemte ganske, hvor man var.

Jeg anvendte den Tid, vi opholdt os der, til at jage Ullarer, en Slags Bjærghøns, der i Udseende ligner Agerhøns, men er lige saa store som Tjurer; jeg lærte ikke blot Manrakbjærgenes vilde Natur at kende fra en ny Side, men ogsaa de fattige Kirgiseres Hyrdeliv og Dyr og vendte derfor i høj Grad tilfreds tilbage fra min højst interessante Udflugt.

Om Eftermiddagen den 31. Maj besteg vi atter vor Rejsevogn og rullede afsted mod den mørke Irtisch, for ikke at svigte et aftalt

Møde med General Poltoratski i Altajbjærgene. Gennem et rigt Steppeland, over kulsort Jord og derpaa over tørre Højstepper gik den raske Fart lige indtil Floden, hvis høje Bølger derpaa førte os til Saisansøen. Medens alle Floder og Strømme i Siberien hidtil var forekomne os yderst kedelige, var dette ikke Tilfældet med Irtisch; thi Øjet henrykkedes her ved herlige Udsigter til to vældige Højfjelde, Saur og Altaj, og de til disse løbende Fjeldstrækninger, ligesom en grøn Strimmel Bred med Fuglesang og muntert Fugleliv virkede oplivende paa Sindet. Et i al Hast udkastet Næt bragte en Masse af de prægtigste Fisk for Dagen og viste, at Floden var ligesaa rig som smuk. Efter at vi den 2. Juni havde sejlet over den uklare og grunde, overordenligt fiskerige Sø, der kun er tiltrækkende ved de Udsigter, man har fra den, drog vi den næste Dag gennem den mest øde Del af Steppen, vi hidtil havde set, men fik dog her Lejlighed til at gøre Bekendtskab med tre af de ejendommeligste Steppedyr: Kulanen, den ofte omtalte vilde Hesteart, Steppeantilopen og Steppehønen. Af den første fangede vore Kirgisere et Føl; af den sidste blev der skudt et Eksemplar. Om Aftenen holdt vi Hvil paa Altajbjærgenes Skrænter, den næste Dag traf vi paa fastsat Tid og Sted sammen med vore gamle Venner og red videre i deres Selskab.

Det var en prægtig Rejse, om end Storm, Sne og Regn kun alt for ofte rasede omkring os, og den venlige Jurte, som her stadig fulgte os, herved tabte en stor Del af sin Hygge; om end skummende Bække nu og da spærrede Vejen for os, og bratte Skrænter frembød Veje, som vel kunde egne sig for en øvet Gemsejæger, men ikke for en Rytter. En russisk Guvernør rejser ikke som andre dødelige, allermindst, naar han færdes gennem ubeboede Egne. Han ledsages da af Kredskaptajnerne og de under ham staaende Amtsforstandere og Kommunernes ældste, de fornemme og ansete i hele den Egn, som han agter at besøge, de tro Kosakker og disses Officerer lige op til Obersten, samt sine egne og sine Ledsageres Tjenere. Og naar, som Tilfældet nu var, det gælder et aldeles ubekendt Land, naar det gælder om at raadslaa med kirgisiske Kommuner, stiger Trosset til det utrolige. Der maa da ikke blot medføres Jurter og Telte, som ellers ved Rejser over Steppen, men hele Faarehjorde drives foran den vandrende Hær, for i Ørkenen at føde disse Hundreder af Mennesker. Efter at vi havde forladt Saisansøen, befandt vi os atter i Kina,

hvor en lang Række af Dage laa for os, inden vi kunde haabe i de nu kun i dybere Dalstrøg koloniserede Dele af Bjærgene atter at støde paa Mennesker.

I Begyndelsen rejste over 200 Personer med os, for største Delen Kirgisere, der var blevne kaldede, for at modtage den kejserlige

Kejserørn, Murmeldyr og Sisel.

Kundgørelse angaaende Ophævelsen af deres Ret til Græsning paa det kejserlige Krongods Altajs Marker og for at komme overens angaaende de Ændringer i deres Vandringer, som derved blev nødvendige; men selv efter at disse Forhandlinger var blevne afsluttede, talte vort Ryttertog dog over 100 Heste og 60 Ryttere. Tidligt om Morgenen blev Jurterne brudt ned over os og sendt i Forvejen; derpaa fulgte vi i større eller

mindre Grupper, ridende ganske langsomt og mageligt, indtil ogsaa Damerne, Generalens elskværdige Gemalinde og smukke Datter, atter havde naaet os; vi holdt derpaa Frokost paa dertil egnede Steder, lod de sidste Pakheste drage forbi os, fulgte efter og naaede dem igen, og indtraf i Reglen paa Hvilepladsen sammen med Faarene, som først var brudt op, og som hver Dag smeltede mere og mere sammen; vi havde derfor hver Aften Lejlighed til at se det brogede Billede af Lejrlivet oprullet for vore Blikke. Herlige, friske grønne, foraarsduftende Dale modtog os i deres Skød; høje, stejle Bjærge, der paa lange Strækninger endnu var indhyllede i Sne, ydede os prægtige Udsigter langt ind i Højfjeldene og ned over Steppen lige indtil Saur og Tarabagatai, indtil vi endelig saa Markakul, denne Perle blandt Altajs Klippesøer, ligge foran os. Vi var dermed komne ind blandt selve Højfjeldene. I tre Dage færdedes vi langs med Søen, hindrede af Vejr og Vind og opholdte ved et til Guvernøren ankommet kinesisk Gesandtskab; derpaa red vi gennem tætte Skove snart opad, snart nedad, gennem adskillige, vanskeligt tilgængelige Pas afsted mod den russiske Grænse og ad halsbrækkende Veje ned i Buchtarmas blomstrende Dal, for i den ny grundede Kosakkoloni Altajskaja-Staniza endnu en Gang at hvile ud og nyde russisk Gæstfrihed og Komfort.

Efter at Officererne i Stanizaen havde skænket os rigelige Gaver af allehaande Frembringelser fra disse Egne, fortsatte vi den 12. Juni vor Rejse. Klart og varmt straalede Solen ned fra den rene Himmel over det storartede Landskab, der i Dag for første Gang var utilsløret. Uoverskuelige, parklignende Dale, omgivne af stejle, høje, snedækkede Fjelde, straalede i et prægtigt Farveskær; statelige Træer og Enge, blomstrende Buske paa Skrænterne, en uendelig afvekslende, over al Beskrivelse herlig Blomsterrigdom, der ligesom jublede i det saa længe savnede Solskin, nys udsprungne Roser i alle Farveskiftninger, Gøgens Kalden og Fuglesangen fra alle Struber, Kirgisernes Auler i de bredere Dale ved Bjærgenes Fødder og russiske Byer, omgivne af grønt; græssende Hjorde, frugtbare Marker, mumlende Bække og mægtige Klippemasser, mild Luft og herlig Foraarsduft frydede og henrykkede vore Sanser paa hele Rejsen. Snart overskred vi Grænsen af det kejserlige Domænegods Altaj — et Gods, som i Størrelse kun er lidt mindre end hele Frankrig! Efter en Dags Rejse naaede vi til den lille By Serianofsk med dens Sølvgruber. Efter at

vi her, venligt modtagne som altid og overalt, havde taget alle Værkerne i Øjesyn, styrede vi endnu en Gang Kursen mod Irtisch, lod os af dens Bølger, der strømmer hurtigt afsted mellem høje og maleriske Klippebjærge, drive forbi Buchtarminsk over til Ustj Kamenogorsk og fortsatte derfra atter pr. Vogn vor Rejse gennem det fremtidsrige Kejsergods. Umiddelbart til de smukke Bjærgskrænter slutter der sig steppelignende Sletter, med det dyrkede Land afveksler udstrakte Skove. Store, rige Byer, værdifulde Marker, anlagte i kulsort Muldjord, statelige Mænd, der er sig deres Velstand bevidst, smukke Kvinder, klædte i maleriske Dragter, barnligt godmodige og barnligt nysgerrige Mennesker, prægtige, arbejdskraftige, utrættelige Heste, fedt og glinsende Hornkvæg, græssende omkring Byerne, uendelige Rækker af Køretøjer, som ad gode Veje transporterer Malm og Kul, Murmeldyr paa Bjærgskrænterne, Sisler paa Sletterne, Kejserørne paa Milepælene ved Vejen, svømmende og flydende Dværgmaager i Søerne og Vandløbene – alt dette giver hele denne Egn, gennem hvilken Vejen gaar, Liv og Afveksling. I flyvende Fart ilede vi gennem Landet, i flyvende Fart besøgte vi den lille By, der med Føje benævnes Schlangenberg; en kort Hvile undte vi os selv i Godsets Hovedstad, Kredsbyen Barnaul. Derpaa gik Rejsen videre til den lille Bjærgby Salair, til den store Guvernementsby Tomsk.

Allerede inden vor Ankomst til Barnaul var vi naaede til Ob og var ved Barnaul gaaede over denne Flod; i Tomsk gik vi om Bord paa en Dampbaad for paa den at drage videre. 2600 Verster eller henved 400 geografiske Mil sejlede vi, efter at vi gennem Tom var komne ud i den, ad denne Kæmpeflod, som har større Flodgebet end alle Floder i Vesteuropa tilsammen, og vi nærmede os mere og mere Norden. 11 fulde Døgn var vi om at tilbagelægge Strækningen mellem Irtischs Indløb og Schtschutschjas Afløb, skønt vi kun opholdt os nogle Timer i Samoravo og Bereosoff og de to Dage, som vi tilbragte i Obdorsk, den sidste russiske By ved Floden, ikke er tagne med i Beregningen. Mægtig og imponerende er denne Flod, hvor ensformig og øde den end anses for at være. Gennem et Dalstrøg, hvis Bredde veksler mellem 10 og 30 Kilometer, strømmer den afsted, idet den med utallige Arme favner utallige Øer, breder sig til ofte uoverskuelige Flader og nær ved sin Munding fylder sin milebrede Hovedarm indtil 28 Meters Højde i Gennemsnit. Urskove, næppe noget Sted afbrudte ved

Lysninger, i hvis Indre intet Menneske, ikke engang de indfødte, nogen Sinde er trængt ind, beklæder de den omgivende Landstrækninger; Skove af Pil i alle Udviklingstrin smykker Øerne, der evigt beskylles af de omskabende Bølger, undergraves af dem og atter kastes op paa ny. Stedse fattigere bliver Landet, stedse fattigere og kummerligere bliver disse Skove, mere og mere usle Byerne, jo længere man kommer ned ad Floden, skønt denne, jo nærmere man kommer dens Munding, giver, hvad det fattige Land ikke kan byde. Allerede lige ved Tomsk, neden for Tobolsk, lønner Jorden ikke længere Agerdyrkerens Arbejde; længere nede hører ogsaa Kvægavlen lidt efter lidt op; men et rigt Bytte giver her Floden, der vrimler af utallige Skarer prægtige Fisk, et rigt Bytte ogsaa Urskoven langs med begge dens Bredder. I Bondens Sted træder Jægeren og Fiskeren, i Kvægopdrætterens Rensdyrhyrden. Stedse sjældnere og sjældnere bliver de russiske Kolonier, stedse talrigere Ostjakernes Byer, indtil kun til sidst de transportable, kegleformede Birkebarkshytter, der her kaldes »Tschumer«, og nu og da en eller anden overordenlig primitiv Brædehytte, de russiske Fiskeres Tilholdssted, minder om Menneskets Tilværelse.

Vi havde besluttet ogsaa at vandre over en Tundra eller Mossteppe og dertil udset den mellem Ob og det kariske Hav liggende samojediske Halvø, saa meget hellere, som der var et for Handelen særdeles vigtigt Spørgsmaal at løse i denne af Europæere endnu næppe betraadte Del af den store Ørken, der som et bredt, træløst Bælte slynger sig omkring Polen. Til denne Rejse hvervede vi ved Obdorsk og længere nede mod Floden adskillige Folk, Russere, Syrjænere, Ostjaker og Samojeder, og tiltraadte den 15. Juli vor Rejse.

Paa de nordlige Højder af Ural, der her viser sig som et virkeligt Bjærg, ja endog som en Samling af Højfjelde, udspringer der lige i Nærheden af hinanden tre Floder: Ussa, som strømmer i Petschora, Bodarata, som løber ud i den kariske Havbugt og Schtschutschja, som optages af Ob; disse to sidstnævntes Omraade var det, som vi vilde berejse. Hvorledes Landet var beskaffent, hvorledes det vilde gaa os der, om vi kunde gøre Regning paa at finde Rensdyr, eller om vi skulde blive nødte til at tilbagelægge Vejen til Fods, det kunde ingen sige os.

Lige indtil Mundingen af Schtschutschja rejste vi endnu paa den vante Vis, idet vi i hver Ostjakby gjorde Afregning med vore lejede Rofolk og hvervede nye; paa Schtschutschja derimod tog vi vore egne Folk i

Rensdyrslæde.

Virksomhed. I otte Dage sejlede vi langsomt op ad Floden, troligt følgende enhver af dens utallige Svingninger, uafbrudt frem imod den uendeligt ensformige Tundra, snart nærmende os Ural, snart fjærnende os derfra. I hele otte Dage saa vi ikke et Menneske, men kun Sporene af dem, deres Skatte for Vinteren, der var pakkede paa Slæder, og deres Gravsteder. Sumpe paa begge Sider af Floden hindrede alle længere Udflugter; Milliarder af blodtørstige Myg plagede os uafladeligt. Den syvende Dag af vor Rejse saa vi en Hund, for os saavel som for vore Folk en mærkelig Hændelse; den ottende Dag traf vi en beboet Tschum og i den ét eneste Menneske, der kunde give os nogle Oplysninger om det Land, der laa for os. Denne Mand medtog vi som Vejviser og tiltraadte med ham tre Dage efter en Vandring, som skulde blive lige saa besværlig som farlig.

Ni Dagsrejser fra os paa Græsningsstedet Saddabei i Ural skulde der findes Rensdyr; ved Schtschutschja var der i Øjeblikket ikke et eneste at opdrive. Der var derfor ikke andet for os at gøre end at begynde vor Rejse til Fods, underkaste os alle de Besværligheder, der er uadskillelige fra en saadan Vandring gennem et ubeboet, menneskefjendtligt, af Myg opfyldt Land, hvor alle Betingelser for at erholde Fødemidler, savnedes, og som, hvad der var det værste af det hele, var fuldstændig ubekendt.

Først efter lange Raadslagninger indbyrdes og med de indfødte blev de nødvendige Forberedelser trufne. Med Omhu og Nøjagtighed afvejedes de Byrder, som enhver skulde tage paa Ryggen, thi truende stod Hungerens Spøgelse for os. Rigtignok vidste vi, at kun Nomadehyrden, men ikke Jægeren, er i Stand til at opholde Livet paa Tundraen, vel kendte vi af Erfaring alle de Besværligheder, som en ubanet Vej medfører, den Kval, som Myggesværmene forvolder, Vejrets Upaalidelighed, Tundraens Ugæstfrihed i det hele taget og traf vore Forberedelser derefter; men forud at forebygge, hvad vi ikke vidste, ikke anede, og som dog hjemsøgte os, det var umuligt. Vende om vilde vi ikke: havde vi kunnet forudse, hvad der vilde møde os, havde vi dog sandsynligvis gjort det.

Indsvøbte i korte Pelse, svært belæssede med Geværer og Rejsetasker over Skuldrene, brød vi op den 21. Juli, efterladende Baaden i to Mands Varetægt. Møjsommeligt, nær ved at segne under den tunge Byrde, Dag og Nat uophørligt plagede af Myg, skred vi hen over

Tundraen, tvungne til hver Time, hver halve Time, til sidst ved hver tusinde Skridt at standse, trække Vejret og hvile, uagtet det næppe var os muligt at finde Hvile for Myggene. Utallige Høje overskredes, lige saa mange Dale gennemstrejfedes, en Masse Kær, Moradser og Sumpe gennemvandredes; Hundreder af navnløse Søer gik vi forbi, Bække og Sumpe maatte vi over.

Uvenligere kunde Tundraen ikke godt modtage os. Vinden piskede nu fin Regn i Ansigtet paa os; i de gennemblødte Pelse lagde vi os ned paa den vaade Jord uden noget Tag over os eller nogen varmende Ild ved Siden af os, stadig hjemsøgte og plagede af Myggene. Men Solen tørrede atter vore Klæder og indgød os nyt Mod og nye Kræfter: vi gik videre fremad. En god Nyhed styrker og opliver mere end Hvile og Søvn. Vore Folk opdagede to Tschumer, og gennem vore Kikkerter kunde vi tydeligt se, at de var omgivne af græssende Rensdyr. Inderligt lykkelige saa vi os allerede ligge mageligt udstrakte paa det eneste her mulige Køretøj, Slæden, samt foran os de ejendommelige Hjortespand, som skaffer denne saa hurtigt afsted. Vi naaer hen til Tschumerne og Rensdyrene; men et uhyggeligt Syn viser sig for vore Øjne. Blandt den græssende Hjord raser Miltbrand, den frygteligste, ogsaa for Mennesket farligste af alle Dyresygdomme, den ubønhørlige, uden Naade tilintetgørende Dødsengel, over for hvem Mennesket staar afmægtig, der her til Lands forarmer hele Folkeslag og lige saa skaanselsløst kræver sine Ofre blandt Mennesker som blandt Dyr.

66 døde Rensdyr tæller jeg i Tschumernes umiddelbare Nærhed; hvorhen end Blikket vendes, støder det paa Lig, paa faldne, i de sidste Trækninger liggende Hjorte, Kvier og Kalve. Andre kommer med Døden i Hjertet springende hen til de allerede til Afrejsen udrustede Slæder, som om de haaber at finde Hjælp og Redning i Menneskers Nærhed, lader sig ikke drive bort, staar et Minut eller to med døsige Øjne og Forbenene overkors stille paa en Plet, vakler frem og tilbage, udstøder nogle stønnende Lyde og styrter om; et hvidt, fraadende Skum trænger ud af Næse og Mund paa den — nogle Trækninger, og der ligger ét Lig til paa Jorden. Nogle Rensdyrskvier med deres Kalve skiller sig fra Hjorden; Mødrene ender deres Liv under de samme Symptomer, Kalvene betragter nysgerrigt og undrende deres Mødre, der ter sig saa besynderligt, eller græsser sorgløst ved

Siden af deres Dødsleje, vender derpaa tilbage til dem og finder i Stedet for den ømme Moder kun et Lig, snuser til det, farer forskrækket tilbage, løber jamrende og brægende omkring, drives bort fra dem alle, løber brægende og søgende videre, indtil de finder hvad de ikke har søgt, Døden ved et Pileskud fra deres Ejer, der i det mindste vil redde deres Lig. Døden raser med samme Udholdenhed blandt unge som blandt gamle Rensdyr; de stateligste, stærkeste Hjorte bukker lige saa sikkert under for Mordengelen som de unge Poder af deres eget eller det andet Køn.

Mellem de døde og døende Dyr vandrer og løber Mennesker, Hjordens Ejer, Schungei, hans Familie og Karlene, for i deres ufornuftige Gerrighed at redde hvad reddes kan, skøndt de ikke er uvidende om den frygtelige Fare, de udsætter sig for, dersom blot den allermindste Del af en Blodsdraabe, et aldrig saa lille Gran af Slimfraaden bliver blandet med deres eget Blod; skøndt de er sig det Faktum fuldt bevidst, at allerede Hundreder af Mennesker af deres Folk under store Pinsler er bukkede under for denne forfærdelige Farsot, arbejder de dog af alle Kræfter for at flaa de forgiftede Dyr. Et Øksehug gør Ende paa de diende, større Dyrs Kvaler, et Pileskud ender Kalvenes Liv, og nogle Minuter senere ligger Huden, som endnu flere Uger efter kan medføre Smitte, ved Siden af de andres, hvorpaa de blodige Hænder dypper det fra Kalvens Krop løsskaarne Kødstykke i Blodet, som har samlet sig i de dræbte Dyrs Brysthuler; dette sluges nu raat. Mændene ligner Rakkerknægte, Kvinderne uhyggelige Hekse, alle ligner de Blodsugere, bloddryppende Hyæner der vælter sig i Aadsler; ubekymrede for det truende Sværd, der hænger over deres Hoveder, river og slider de videre, nu og da hjulpne af deres Børn, lige fra halvvoksne Drenge ned til den af Blod dryppende lille Pige, som nylig er begyndt at gaa.

Tschumerne tages ned og opslaas atter paa en nærliggende Høj. Den ulykkelige Hjord, som er brudt op fra Ural, 2000 Dyr stærk, der nu er smeltet sammen til 200, som har betegnet hele den Vej, den har gaaet, med styrtede Dyr, samles nu omkring Tschumerne; men allerede den følgende Morgen ligger der 40 Lig i Nærheden af den natlige Lejrplads.

Vi kendte den Fare, som et af Miltbrand angrebet Dyr ogsaa kan medføre for et Menneske, men vi kendte den endnu ikke i hele

dens Omfang. Derfor købte vi nye, som det synes, fuldstændig friske Rensdyr, spændte dem for tre Slæder, læssede vor Bagage paa disse og drog lettet videre, gaaende ved Siden af. At spise Rensdyrkød, som vi havde haabet, og hvorpaa vi havde gjort Regning, forbød den frygtelige Sygdom os; saa meget ivrigere og ængsteligere spejdede vi derfor rundt om for at faa fat i et eller andet mindre Vildt, for at kunne skyde en Rype, en Bekkasin, en Hjejle eller en And. Skaanende vort knappe Forraad saa meget som muligt, samledes vi, saafremt den allerringeste af Dianas tjenende Nymfer havde været os huld, omkring den med Vanskelighed vedligeholdte Ild, for, saa godt vi kunde, at stege et saa ubetydeligt Bytte paa Spiddet; men vi fik ikke mere Lejlighed til at spise os virkeligt mætte.

Efter at vi havde krydset den af Schungei dragne Dødsvej, havde vi den store Lykke ved Bodarata, vort næste Maal, endnu en Gang at træffe paa en Tschum, endnu en Gang at støde paa Rensdyr. Med disses Hjælp drog vi afsted mod Havet, men maatte vende om igen, uden at have sat Foden paa Stranden; thi foran os laa der ikke blot et utilgængeligt Morads, men ogsaa en uoverskuelig Hob af Rensdyrlig; vi stod endnu en Gang foran den Vej, ad hvilken Schungei var flygtet hjemad, og vor nye bekendt, Hyrden Sanda, vovede ikke at krydse denne Vej.

Thi ogsaa inden for hans Hjord mejede Høstmandens Le; ogsaa hans og endnu mere hans Naboes Hus havde Ødelæggelsen hjemsøgt. Den Mand, der hidtil havde vandret med ham og vogtet hans Hjorde sammen med ham, havde spist af et fedt, af Miltbrand smittet Rensdyr, som han kort før Døden havde slagtet i al Hast, og denne uforsvarlige Uforsigtighed havde han maattet betale med sit eget og sin Families Liv. Tre Gange havde Hyrden Sanda flyttet sin Tschum, for hver Gang havde han maattet grave en Grav mellem de faldne Rensdyrlig. Først var to døde og blevne begravede; derefter fulgte den letsindige Mands Karl og den tredje Dag han selv. Et Barn var endnu sygt og vaandede sig i forfærdelige Pinsler, da vi tiltraadte Rejsen mod Havet; dets Klager var forstummede, da vi kom tilbage til Tschumen; en fjerde Grav havde modtaget det femte Offer og dog skulde det ikke blive det sidste.

En af vore Folk, Ostjaken Hadt, en villig, altid glad og munter Mand, som vi alle havde lært at sætte Pris paa, havde i et Par Dage

klaget over forfærdelige, uafbrudt voksende Smerter, særligt klagede han over en stedse mere og mere tiltagende Kulde. Vi havde lagt ham paa en Rensdyrslæde, da vi styrede Kursen mod Hyrdens Tschum, paa samme Maade skaffede vi ham afsted, da Tschumen flyttedes for femte Gang. Han laa nu klagende og jamrende mellem os ved Ilden. Tid efter anden rejste han sig op, tog Klæderne af og lod Varmen fra Ilden strømme ud mod sit blotte Legeme; paa samme Maade søgte han at varme sine stive Fødder, som han vendte imod Flammerne og han syntes ikke at lægge Mærke til, at disse næsten sved hans Fodsaaler. Endelig faldt vi i Søvn og han sandsynligvis ogsaa; da vi vaagnede den næste Morgen, var hans Plads tom. Men et Stykke derfra uden for Tschumen sad han, uden at sukke eller klage, lænet mod en Slæde med Ansigtet vendt mod Solen, hvis varmende Straaler han havde søgt. Hadt var død.

Vi jordede ham nogle Timer senere paa den blandt hans Folk herskende Vis; han havde været en hæderlig »Hedning« og skulde derfor begraves paa Hedningevis. Vore »rettroende« Ledsagere vægrede sig herved; vore hedenske Kammerater udførte derfor med vor Hjælp det ganske vist ikke kristelige, men dog menneskekærlige Arbejde. I den femte Grav laa nu det sjette Offer.

Skulde denne Grav blive den sidste? Ufrivillig gjorde jeg mig selv dette Spørgsmaal; thi jeg saavel som vi alle følte os uhyggeligt til Mode i dette Dødens Hjem. Til alt Held blev Hadts Grav den sidste paa denne Vej.

Alvorligt, meget alvorligt stemte, kæmpende med en stedse føleligere Mangel paa Levnetsmidler, drog vi paa ny videre mod Schtschutschja. Sanda sørgede saa nogenlunde for vore Folk; vor Jagtkunst skaffede os selv lige akkurat, hvad vi behøvede. Da det paa én eneste Formiddag lykkedes os at faa fat i en hel Gaasefamilie og vi desuden skød nogle Ryper, Bekkasiner og Hjejler, havde vi et helt Gilde; vi kunde nu for en Gangs Skyld spise, uden at behøve at være saa nærige med Stykkerne. Men uden vor Værts Hjælp vilde det dog næppe have været muligt for os at slaa os igennem.

Vi naaede til Schtschutschja, gik, blottede for alle Fødemidler, atter om Bord i vor Baad og fraadsede her for første Gang i fjorten Dage atter i rigtignok højst ejendommelige, men for os dog særdeles velkomne Lækkerier. Med Tundraen tog vi Afsked for bestandig.

En Schaman, som vi længere oppe ved Ob traf beskæftiget med at fiske, og som baade gav os Prøver paa sin Kunst og sin Visdom, spaaede os, efter at han med sin dumpe Tromme havde besværget Jamaul, Gudernes ham bevaagne Sendebud, at vi allerede næste Aar vilde komme tilbage til det ugæstfri Land, vi nys havde forladt, men at vi da vilde vende os i den Retning, hvor Schtschutschja, Bodarata og Ussa begynder deres Løb. Thi to Kejsere vilde belønne os; vore »ældste« vilde blive fornøjede med vore Skrifter og udsende os paa ny. Men paa denne Rejse skulde ingen Ulykker ramme os. Saaledes lød de guddommelige, kun for Schamanen hørlige Ord.

Den sidste Del af hans Spaadom slog til. Ganske vist langsomt, men uden ulykkelige Hændelser eller forstyrrende Forhindringer sejlede vi i 23 Dage op ad Ob, i 3 Dage i et efter lang Venten endelig indtruffet Dampskib op ad Irtischs Bølger. Uden Uheld, om ikke uden Besvær gik vi over Ural; hurtigt ilede vi med en bekvem Damper ned ad Kama, langsommere førte Fartøjet os op ad Volga. I Nischnij Novgorod, i Moskov, i St. Petersborg blev vi ligesom første Gang venligt modtagne og i Hjemmet hilste med Glæde. Vore »ældste« lod til at være fornøjede med vore Skrifter — men til Tundraen vender vi ikke tilbage, i det mindste ikke jeg.

De hedenske Ostjaker.

Let er for Tiden den Kamp for Tilværelsen, som Mennesket har at bestaa i Siberien og let vil den sandsynligvis vedblive at være i Aarhundreder, særlig let i de af Naturen i saa overordentlig Grad begunstigede og velsignede Landstrækninger i den sydlige Del af Landet og end ikke særlig haard og vanskelig i de Egne, som vi er vant til at betragte som en isopfyldt Ørken. Ganske vist møder Mennesket i den nordlige Del af Vestsiberien et strengt Klima, ganske vist vægrer Jorden, der her i en ringe Dybde under Overfladen for evigt er stivfrossen, sig ved at bære nærende Frugter, ligesom Solen vægrer sig ved at drive det til Jorden betroede Korn frem til Modning; men ogsaa her gyder Naturen med gavmild Haand ud af sit Overflødighedshorn, og hvad Landet nægter, det yder Vandet. Selv om det Menneske, der i Aarhundreder har været bosat i disse Egne, som vi saa gerne undgaar, maa synes én at kæmpe med Nød og Fattigdom, behøver han i Virkeligheden hverken at gøre det ene eller det andet. Ogsaa han finder her hvad han behøver, ogsaa han kan leve sit Liv i en vis Bekvemmelighed, thi hans Hjem skænker ham mere, end han kræver til et nødtørftigt Liv. Vel kæmper ogsaa han mere eller mindre bevidst for »en menneskelig Tilværelse«, men ikke med aaben eller undertrykt Harme mod bedrestillede, thi han selv er lykkeligere, end vi tror, eftersom han er nøjsommere, mere fordringsløs end vi, eftersom han strengt taget ikke kender til, hvad vi kalder Lidenskaber, og eftersom han med barnlig Taknemmelighed modtager de Glæder, der bydes ham, og bærer de Sorger, der hjemsøger ham, med en Smerte, som ganske vist muligt føles dybt, men ogsaa let glemmes. Ogsaa til hans Leje kommer Sorger og Bekymringer, men disse viser han

fra sig, saa snart han tror at bemærke det svageste lille Gry af Fryd og Glæde, og Hjemsøgelsen er glemt, saa snart Lykken atter smiler til ham. Ogsaa han praler af sin Rigdom eller klager over sin Fattigdom; men han ser sin Rigdom forsvinde, uden at fortvivle, og sin Fattigdom omskiftes til Velstand, uden at han mister Besindelsen; han er, skøndt voksen, et Barn i sine Tanker og Følelser, sin Gøren og Laden: han er lykkeligere end vi.

Ostjaken, med hvem vi fortrinsvis omgikkes ved nedre Ob, med hvem vi oftest traf sammen, og som vi mener at have lært temmeligt godt at kende, hører til den finske Stamme og deler Tro med en anden Del af denne Stamme, Samojederne, med næsten alle Finner i snævrere Forstand de samme Sæder og Skikke, de samme Idrætter: han er Rensdyrjæger og Fisker, Fugle- og Fiskefanger ligesom Samojeden, ligesom Lappen. Uanset hans Religion, maaske ogsaa hans Sprog, ligner han den sidste endnu mere end den første. Han er bosiddende og Nomadehyrde, medens Samojeden, selv naar han driver Fiskefangst, kun undtagelsesvis ombytter sin transportable Hytte med en fast, tømret Bolig.

Det er muligt, at Ostjakernes Stamme i forrige Tider har været talrigere, end den nu er, men et Folk efter vore Begreber har de dog vistnok aldrig udgjort. I visse Dele af det af dem bebyggede eller i det mindste gennemvandrede Omraade skal Indbyggerantallet være i stadig Aftagen, medens det i andre Dele forøges noget: dog turde denne Tilvækst eller Aftagen ikke være af nogen egentlig Betydning. Man regner højt, naar man anslaar hele Befolkningen til 50,000 Sjæle. I hele det store Distrikt Obdorsk, som strækker sig fra 65 Gr. nordlig Bredde lige indtil den nordlige Ende af Samojedehalvøen og fra Ural til den nordlige Del af Chass, lever der efter officielle Meddelelser, der er givne os, for Tiden ikke mere end 5382 mandlige Ostjaker, af hvilke der ikke findes mere end 1376 arbejdsdygtige eller, hvad der er det samme, skattepligtige Mænd. Antager vi, at Kvindernes Antal er lige saa stort, saa naar hele Folket ikke op til 11,000, og den ovenfor gjorte Beregning synes derfor ikke for lavt, snarere for højt ansat, selv om man ogsaa fastholder, at deres Udbredelsesomraade omkring Ob strækker sig lige indtil Egnen om Surgut, omkring Irtisch indtil i Nærheden af Tobolsk.

Alle ved Irtisch og Øvre- og Mellemob boende Ostjaker bor i faste Træhytter, der er meget simple, men de russiske ganske lig; og kun hist og her træffer man mellem disse faste Boliger, der allerede vidner om en højere Dannelsesgrad, nu og da et Birkebarkstelt eller

Ostjaker.

»Tschum«, hvorimod et saadant ved Nedreob, særligt mellem Obdorsk og Flodmundingen, ubetinget er den vandrende Rensdyrhyrdes almindeligste og, hvilket er forklarligt, hans eneste Bolig. I en vis om ikke fuldstændig Samklang hertil staar, at de i faste Byer levende Ostjaker

tilhører den rettroende Kirke, i det mindste har ladet sig døbe og derfor regnes med til den; hvorimod de, der endnu bor i Tschumer, hidtil ikke har svigtet deres ældgamle Tro, en Tro, der ingenlunde savner et vist poetisk Sving og sædeligt Indhold, men desuagtet af de russiske Præster og deres Eftersnakkere er stemplet som vild Hedenskab. Disse sidste bekender deres Tro med langt større Inderlighed, Aabenhed og Varme end de andre deres Kristendom, der, fordomsfrit opfattet, som den her ytrer sig, langt mere kan betragtes som en ufornuftig Afgudsdyrkelse end som nogen fordelagtig Erstatning for deres gamle Trosanskuelser, der er udsprungne af et barnligt Sind og ytrer sig paa barnlig Maade. Med Indførelsen af den tømrede Hytte og Kristendommen gaar det ligeledes Haand i Haand, at de Ostjaker, der er bosatte inden for Mellemobs og Nedreirtischs Omraade, ikke blot til en vis Grad har ombyttet deres Dragt med deres Nabos, den russiske Fiskers, men ogsaa under Berøringen med denne har antaget hans Sæder og Skikke, men tabt deres egne, til Dels ogsaa har mistet deres Stammes Renhed og egentlig ikke har bibeholdt andet end de uafrystelige Kendetegn, Sproget og alle gennem dette bevarede Ejendommeligheder, saavel som maaske ogsaa den for hele Folket ejendommelige Dygtighed og Godmodighed. Men i ethvert Tilfælde tør man ikke fremkomme med den dristige Paastand, at den højere Dannelse og Kristendommen skulde have forbedret Moraliteten og forøget Sædernes Renhed; og i ethvert Tilfælde vækker det større Tilfredsstillelse at lære de hedenske Ostjaker at kende og træde i nærmere Forbindelse med dem, et endnu oprindeligt Folk, end at sysselsætte sig med den Del deraf, der kun fremtræder som en Skygge af, hvad den har været og den nævnte Del af Folket endnu er. Jeg holder mig derfor kun til de Ostjaker, som endnu den Dag i Dag med Tillid ser op til Guddommen Ohrt, til de Ostjaker, der vedblivende lever i Mangegifte, saafremt deres Formuesomstændigheder tillader dem det, der endnu den Dag i Dag begraver deres døde paa samme Maade, som deres Fædre har gjort; thi min Fremstilling kan ikke tabe noget ved, at jeg udelader de andre, tværtimod kun vinde i Enhed og Konsekvens, naar den udelukkende beskæftiger sig med disse sidste.

Det er vanskeligt at tale om et ostjakisk Stammepræg, at beskrive et saadant er endnu vanskeligere; gentagne Gange har jeg forsøgt at gøre det, men altid har jeg maattet indse, hvor vanskeligt det

er med Ord at skildre et Ansigt og med Pennens Hjælp fuldstændig at udtrykke de for en Stamme umiskendelige ydre Kendetegn, saaledes som de viser sig for Øjet. De forskellige Individer er i Henseende til Ansigtsfarve, Hudfarve, Haar og Øjne hinanden overordenligt ulige; det er ingenlunde altid saa let at se, til hvilken Race de hører, det vil sige, at de hører til Mongolernes; og selv om man virkeligt engang tror at have fastslaaet bestemte og almengyldige Kendetegn, kommer man snart ved en Mængde andre Individer, der hører til samme Stamme, under Vejr med, at de ikke kan gøre Fordring paa nogen ubetinget Gyldighed. Forsøger jeg at sammenfatte alt, hvad jeg har iagttaget hos de af mig besøgte Ostjaker, i Omtalen af dem, kan jeg kun sige følgende:

Ostjakerne er af Middelhøjde, i Almindelighed slankt byggede, med vel proportionerede Hænder, Fødder og Lemmer, de første maaske snarere store end smaa, Læggene er næsten altid tynde; deres Ansigtsdannelse staar paa en vis Maade midt imellem de andre Mongolers og de nordamerikanske Indianeres: thi deres brune Øjne er ganske vist smaa, men sidder ikke synderligt skraat, Kindbenene er ikke særdeles udstaaende, men de nederste Dele af Ansigtet er saa sammentrykkede mod den altid smalle og spidse Hage, at hele Ansigtet danner en Vinkel, og da ogsaa Læberne er lige og skarpt skaarne, særligt hos Børnene og Kvinderne, bliver det et rigtigt Katteansigt, skøndt Næsen i Almindelighed kun er ganske lidt, hos mange næsten slet ikke flad. Det svære, glatte, men ikke stride Haar er i Reglen sort eller mørkebrunt, sjældnere lysebrunt og endnu sjældnere blondt. Skægvæksten er svag, dog kun som Følge af den Vane, de unge Fyre har, at rykke det spirende Skæg ud; Øjenbrynene er tykke, ofte buskede. Hudfarven staar endelig i Hvidhed ikke synderligt tilbage for en Europæers, der bevæger sig meget i den friske Luft, Vejr og Vind, og det gulagtige Anstrøg, som den i Reglen har, kan næsten altid udviskes.

Om end det ovenfor sagte kan betegnes som gældende for de fleste Ostjaker, er det dog derfor ingenlunde paastaaet, at man ikke ved nøjagtig Betragtning af disse undertiden kan være i Tvivl om, hvilken Race de tilhører. Nogle af dem fremtræder allerede ved det første Blik som fuldendte Mongoler: de er smaa, har brune livlige Øjne, der er stillede paa skraa og er langagtige, Kindbenene er stærkt

udstaaende, det stride Haar kulsort og alle blottede Dele af deres Legeme af en absolut kobberrød eller læderbrun Farve.

Angaaende Ostjakernes Sprog vover jeg ikke at fælde nogen Dom, kan derfor kun sige, at det falder i to, selv for en Udlændings Øre, tydeligt adskilte Mundarter, af hvilke den, der forekommer ved Mellemob, klinger meget vellydende, om end noget langtrukken og syngende, hvorimod den, der hersker ved Nedreob, sandsynligvis paa Grund af den Vane de bosatte Ostjaker har, med Forkærlighed at betjene sig af det blødere samojediske, tales langt hurtigere, ihvorvel stadigt med tydelig Adskillelse mellem de forskellige Stavelser.

Medens de kristne Ostjaker, som allerede ovenfor omtalt, har antaget Russernes Klædedragt, og Kvinderne kun i den Henseende afviger fra de russiske Fiskere, at de paa mange Steder smykker deres Klæder med en Mængde brogede Glasperler, ligesom de bærer særegne rosetlignende Baand, der minder om en katolsk Præsts Stola og overalt er besat med Perler, anvender de hedenske Slægtninge udelukkende Rensdyrets Hud til Klæder og benytter kun undtagelsesvis andre Dyreskind for dermed særligt at pryde deres Rensdyrs- eller, som Russerne siger, Hjorteskindspelse. Denne Dragt bestaar af en tætsluttende Pels, der naaer til neden for Knæet, hos Manden kun er aaben over Brystet, hos Kvinderne paa hele Forsiden og i sidste Tilfælde er holdt sammen ved Skindremme; en vedhængende eller i det mindste dertil hørende Hætte, fastsyede Vanter, Skindbukser, der gaar neden for Knæet, og Skindstrømper, der fæstes oven over Knæet. Pelsen er hos Kvinderne paa Forsiden forsynet med Borter, der møjsommeligt er sammensatte af smaa, forskelligt farvede, firkantede, korthaarede Skindlapper eller ogsaa med en bred Kant af Hundeskind, hvilket sidstnævnte man ogsaa genfinder paa Mændenes Pelse; paa Huen savnes det ikke heller. Skindstrømperne bestaar, naar de skal være smukke, af en Mængde forskelligtfarvede, smagfuldt sammensatte Strimler af den paa Rensdyrenes Ben siddende Hud, samt en klodset Sko, der dels snøres, dels sys sammen over Foden. Et bredt, i Reglen med Metalknapper besat Læderbælte, ved hvilket Kniven hænger, holder Mandens Pelsfrakke sammen; et broget, med lange Frynser forsynet Hovedklæde falder ned over Kvindens Pels. Skjorte eller Lintøj kender man ikke til; derimod bærer Kvinderne et Slags Bælte, som jeg ikke har set nærmere. For at pynte sig sætter Ostjakkvinderne paa alle Fingre

saa mange Messing-, i heldigste Tilfælde Sølvringe, som Hænderne kan bære, saa at denne Del af deres Legeme bærer et formeligt Panser; de hænger desuden om Halsen en mere eller mindre tyk Kæde af Glasperler og snarere over end i Øret en meget tung, af Glasperler, Metalringe og Knapper sammensat kvastformig Ørepynt og flætter endeligt deres Haar i to med Uldtraade sammensnoede Haarpiske, der hænger ned til midt paa Læggene. Det samme gør ogsaa de ostjakiske Lapse til Bevis paa, at alle Narre paa Jorden er sig selv lig, hvorimod Manden i Reglen bærer sit Haar langt, men løst.

Endnu simplere end deres Dragt, men lige saa hensigtsmæssig som den ganske vist lidet klædelige, men for Sommer som for Vinter lige passende Beklædning, er Ostjakernes Bolig, Tschumen, Fiskerens saavel som Nomadehyrdens kegleformige, med Birkebark beklædte transportable Hytte. 20 til 30 tynde, foroven og forneden spidse, 6 til 8 Alen lange Stænger, af hvilke de to i den øverste Ende sammenbindes med et kort Reb og tjener alle de andre til Støttepunkt, danner, opstillede i en Kreds, selve Skelettet; 5 til 8 Plader, afpassede efter Keglens Form og Størrelse og sammensatte af smaa Barkstykker, der i Forvejen er kogte og derfor smidige, udgør Skelettets ydre Beklædning; en paa Læsiden anbragt Aabning, der er til at lukke med en anden Barkplade, Døren paa Hytten, hvis kegleformige Spids altid er ubedækket for at give Røgen fri Passage. Fra Døren fører i lige Retning til Tschumens modsatte Side en Gang, i hvis Midte Ildstedet findes; derover er anbragt en Tørreindretning med to vandret, med de ydre sammenbundne Stænger, ved hvilke ogsaa Kogekedelen ophænges. Til højre og til venstre i Gangen er Jorden bedækket med Bræder eller i det mindste med Maatter, som begrænser Liggepladserne, der er indrettede saaledes, at Hovedgærdet er ind til Væggen. Sengestedet bestaar af Maatter af Stargræs, langhaarede, bløde Rensdyrhuder eller Puder, stoppede med Rensdyrhaar eller tørt Mos; Tæppet bestaar af et tykt Skind; et Myggetelt, under hvilket hele Familien kryber ind om Sommeren, beskytter de sovende langt bedre mod de bevingede Plageaander end den ved Indgangen til Tschumen stadig vedligeholdte Ild. En Gryde, en Thekedel, Truge, Lædersække til Opbevaring af Mel og haardt Rugbrød, smaa Kister og Skrin, hvori de værdifuldeste Ejendele opbevares, særligt alt, hvad der hører til Thedrikning, en Økse, et Bor, en Skindskraber, et trugformet

Syskrin, Buer, Armbrøster eller Bøsser saavel som adskillige Fangstredskaber, udgør Husgeraadet. Paa det i de kristne Ostjakers Hytte anbragte Helgenbilledes Plads staar Billedet af en Husgud.

Mod Vinteren, dens Kulde og Storm, søger man at beskytte Tschumen ved et Yderdække, sammensyet af brugte Pelsskind eller endnu bedre ved at brede en yderligere Kappe af Birkebark over den første.

Er Tschumens Ejer Fisker, ser man uden for Tschumen Tørrestilladser til at ophænge Nættene paa og lignende til Tørring at Fiskene, særdeles godt forarbejdede, overordenligt lette og smidige Ruser, flere fortræffelige, smaa Baade og andre Fiskeredskaber; er han tillige Jæger alle Haande Fangstredskaber, f. Eks. Fælder, Selvskydere og Armbrøster; er Ejeren af Tschumen Rensdyrhyrde, ligger der udmærket forarbejdede Slæder med Tilbehør og en ogsaa for ham uundværlig Baad.

Enhver Ostjak forstaar sig paa Fiskeri, næsten enhver er ogsaa Jæger eller Dyrefanger, men ikke enhver Nomadehyrde. At eje Rensdyr betyder blandt dette Folk det samme som at være velhavende, at kalde mange Rensdyr for sine er at være rig, at nødes til at leve udelukkende af Fiskeri er det modsatte. Heste og Hornkvæg, om end i meget ringe Antal, finder man kun hist og her, men kun inden for det mellemste Flodomraade; et Faar og en Kat holder man nu og da, men Ostjakens egentlige Husdyr er Rensdyret og Hunden. Uden dem, særlig uden Rensdyret, mener en velhavende Ostjak ikke at kunne leve, og de alene muliggør for ham, hvad han kalder Livsglæde. Ligesom Beduinen, Nomadehyrden i det indre Afrika, anser sig selv for at være mere end sine Stammefrænder, der dyrker Jorden, ligesom Kirgiseren endog ser foragtende ned paa den, der stræber efter at aflokke Jorden, hvad den vil give, saa griber Rensdyrejeren, ja endog Rensdyrhyrden kun til Næt og Snører for at skaffe sig Fisk til sit eget Forbrug, hvorimod Fiskeren udkaster sit Næt og udsætter sine Ruser, ikke blot for egen Regning, men ogsaa som Tjener for andre. Efter Antallet af Rensdyr vurderer Ostjaken et Menneskes Ejendom, i Rensdyrene ser han sin Rigdom, sin Lykke. Derfor gaar ikke blot disse tabt, naar den hærgende Farsot bortriver hans Hjorde, men tillige meget mere: Anseelse og Indflydelse, Selvbevidsthed og Tillid, ja, det er ikke for meget sagt, endog hans Tro, hans Skikke og hans Vaner. »Saa længe Sygdommen endnu ikke havde hjemsøgt vore Hjorde«, ytrede til os Sogneforstanderen Mamru, den fornuftigste

Ostjak, vi har lært at kende, »levede vi lykkeligt og var rige; efter at vi havde mistet dem, blev vi lidt efter lidt forvandlede til fattige Fiskere; vi kan ikke bestaa uden Rensdyr, ikke leve uden dem!« Stakkels Ostjaker! — med disse Ord er Eders Skæbne udtalt. Allerede nu er Antallet af Rensdyr, der engang løb op til Hundredetusinde, svundet sammen til Halvtredsindstyvetusinde, og nu som før, næsten aarlig, hærger Mordengelen blandt de hornede Hjorde. Hvad vil Følgen blive? De russiske Poper vil vinde flere kristne, de russiske Fiskere flere Karle: men Ostjaker vil da kun findes af Navn, og det inden for en ikke fjærn Fremtid.

Det nordasiatiske Rensdyr er et fra de lappiske væsentligt afvigende Dyr, idet det ikke alene er større og stateligere, men tillige er et Husdyr i Ordets bedste Forstand. Vi troede alle, at vi kendte det, thi vi havde i Lapland og Finmarken studeret det nøje og omhyggeligt og med Naturforskerens Øje; men i Siberien maatte vi erkende, at vi hidtil havde haft en utydelig, urigtig Forestilling om dette, det ejendommeligste af alle Husdyr. I Lapland havde vi lært at kende en altid opsætsig Hjorteart, der med aabenbar Uvilje bøjede sig under den lille Mands Aag og øjensynlig stadigt tænkte paa at genvinde sin Frihed; her i Siberien mødte vi et omgængeligt og velvilligt Dyr, der trofast holdt sig til Mennesket. Og ganske vist forstaar Ostjaken fortræffeligt at omgaas det. Han behandler det rigtignok ikke med den Hjærtelighed og Ømhed, som han viser over for sin Hund, men i det hele taget dog heller ikke uvenligt og kun i sjældne Undtagelsestilfælde haardt og raat. I Modsætning til Lappen bryder han sig ikke om at malke Rensdyret, men spænder det derfor saa meget oftere for sit Køretøj; thi det maa Sommer og Vinter befordre ham og hans Familie, Tschumen med Tilbehør og alle andre Fornødenheder fra det ene Sted til det andet, hvorimod Lappen kun om Vinteren anvender det til Trækdyr. Af de dræbte Rensdyr benytter han ligesom Lappen alt, Tarmene og Maven alene undtagne. Kødet tjener ham til Føde, Benene og Hornene anvendes til alle Haande Redskaber og Værktøj, af Senerne laver han Traad til Syning af sine Klæder, der senere saavel som Tæpper m. m. tilberedes af Huden; endog Klovene finder Anvendelse. Med Rensdyret kører Ostjaken, siddende i sin lille Slæde, Sommer som Vinter fra Sted til Sted, besøger sin udkaarne, drager til Fester, til Jagt, til sine Venners Begravelse, paa den fører han

sine døde til deres sidste Hvilested; Rensdyret slagter han, steger og dækker op med for at hædre sine Gæster og sine døde; i Huden indsvøber han de sidste saavel som sig selv. Ganske vist, han kan ikke bestaa, ikke leve uden Rensdyret.

Af næppe mindre Vigtighed for ham end hans hornede Hjord er hans andet Husdyr, Hunden, der ejes og plejes ikke blot af Nomadehyrden, men ogsaa af enhver ostjakisk Fisker saavel som Jæger, af den bosiddende saavel som af den omkringstrejfende Mand.

Om vore Amatører vilde finde den smuk, kan jeg ikke sige, jeg for min Del maa kalde den smuk allerede af den Grund, at den med Undtagelse af Farven endnu ejer en vild Hunds Egenskaber og Kendetegn. I Almindelighed stemmer den temmeligt overens med den europæiske Spids, men er i Reglen større end denne, ikke sjælden saa stor, at den næppe eller kun lidet staar tilbage for Ulven; ligesaa udmærker den sig fremfor Spidsen ved en slankere Bygning. Hovedet er langstrakt, Snuden af Middellængde, Kroppen lang, Lemmerne smidige, Halen af Middellængde, de metalglinsende Øjne sidder paa skraa, de korte, spidse Ører staar lige op, Pelsen er overordentlig lang og tæthaaret og sammensat af ligefremt Uldhaar; Farven er forskellig, i Almindelighed ren hvid eller hvid med kulsorte, sædvanligvis meget regelmæssige Pletter paa begge Sider af Hovedet, Ørene indbefattede, paa Ryggen og Siderne, eller ogsaa ulve-, muse- eller askegraa, broget men aldrig stribet. Den med en ubetydelig Busk forsynede Hale bæres altid hængende eller udstrakt, aldrig rullet opad og gør Ligheden med en vild Hund yderligere fremtrædende.

Den stadige og intime Omgang med Mennesket har forvandlet Ostjakhunden til et yderst godmodigt Dyr. Den er vagtsom, men ikke bidsk, modig, men ikke stridslysten, tro og nidkær, men ikke fjendtligt sindet imod fremmede; mistroisk, om ikke ligefrem uvenligt, løber den den fremmede i Møde, nærmer sig ham tillidsfuldt, saa snart den hører ham tale med sin Husbond eller ser ham træde ind i Tschumen. Ingenlunde forvænt, udsætter den sig, hvor gerne den end i Tschumen deler Rum med sin Husbond eller Madmoder, for Vind og Vejr, uden at lægge nogen Misfornøjelse for Dagen, kaster sig uden Betænkning i Flodens kolde Vand og svømmer snorret over brede Arme af denne eller traver, uden at klage, ved Rejser paa Tundraen efter Slæden, til hvilken den er bunden, lige ugenert om Vejen gaar over Sumpe og Moradser, gennem

Dværgbirkekrat eller Vand; klog og forslagen, opfindsom, kvik og behændig forstaar den at klare sig i alle Forhold. I Tschumen ligger den ganske stoisk ved Siden af de Fødevarer, som den ellers betragter som rigtige Lækkerbidskener; uden for sin Husbonds Dør bliver den til en dristig og nærgaaende Tyv; blandt Dværgbirkekrat paa Tundraen traver den ganske resigneret efter Slæden; paa gode og jævne Veje springer den op paa Kjelkerne og lader sig køre; paa Jagten følger den sin Herre som en tro og nyttig Medhjælper; det af en fremmed nedlagt Bytte snapper den derimod lige for Øjnene af denne og nyder det med et saa naivt Velbehag, at man ikke kan blive vred paa den; i Tjenesten hos Hyrden viser den sig fortrolig med alle Rensdyrets Ejendommeligheder og Udyder, men aldrig bliver den saa paalidelig som vore Faarehunde, tillader sig tværtimod at have sin egen Mening og gør kun sin Tjeneste uden Vægring eller Omsvøb, naar det synes den at være absolut nødvendigt.

Ostjakens Hund anvendes som Legekammerat, som Vægter, som Vogter for Hjorden og som Trækdyr, og endog efter Døden maa den gøre Nytte. For Slæden spænder man den om Vinteren, men lægger da et saa upraktisk Seletøj paa den, at den, naar den bliver anstrengt, allerede efter nogle Aars Forløb bliver til en Krøbling og maa, lam i Hofterne, halte og hinke omkring Resten af sine Dage. Efter Døden maa den rykke ud med sin fortræffelige Pels, ja mange Ostjaker holder kun et saa uforholdsmæssigt Antal Hunde, for om Vinteren at kunne benytte disse og deres Skind.

Til samme eller lignende Øjemed tjener vel ogsaa adskillige Pattedyr og Fugle, der tages ud af deres Boliger, i Særdeleshed Ræve, Bjørne, Ugler, Krager, Traner, Svaner o. s. v., hvilke man kan se lænkede i eller uden for Fiskerens saavel som Nomadehyrdens Hytte. Saa længe disse Dyr endnu er unge, behandler man dem godt og passer dem omhyggeligt, men saa snart de er voksne og har faaet deres Haar- eller Fjerbeklædning fuldstændig færdig, dømmer man dem til Døden, fortærer, hvad der er spiseligt, anvender Huden og Fjerene og afsætter særlig de sidste til forbavsende høje Priser.

Hundene retter sig her som overalt efter Menneskets Vilje, medens Mennesket maa rette sig efter Rensdyrets Krav. Disse Krav og ikke Hyrdens Vilje eller Luner er det, som bestemmer den omkringstrejfende Ostjaks Vandreliv, ligesom ogsaa Fiskenes Kommen og Gaaen i en

væsenlig Grad har Indflydelse paa hans bosiddende Stammefrænders Liv og Virksomhed.

Rensdyrhyrdernes og deres Hjordes Vandringer foretages omtrent af samme Aarsager og bevæger sig i samme Retning som Kirgisernes, men adskiller sig fra disse sidstnævnte hovedsagelig derved, at de ikke engang afbrydes om Vinteren, ja ved den Tid endog snarere forøges, d. v. s. bliver mere ujævne og mere afvekslende. Med Snesmeltningens Begyndelse drager den ostjakiske Nomadehyrde langsomt op imod Bjærgene; med Myggeplagens Begyndelse stiger han op ad Bjærgskraaningerne eller i det mindste op paa Højdedragene; naar Plagen ophører — denne skaaner dog heller ikke ganske de frie Højder — vender han lidt efter lidt ned til Lavtundraen, for her at tilbringe Vinteren, om muligt i Nærheden af Floden i hans Hjemstavn. Dette er det Kredsløb, som han Aar ud og Aar ind tilbagelægger, saafremt ikke en Ulykke bryder ind over ham, saafremt ikke den skrækkelige Farsot hjemsøger ham.

Endnu inden den korte Sommer drager ind i hans ugæstfri Hjemstavn, allerede inden Foraarets første Pust farer hen over Landet, paa en Tid, da det stærke Isdække endnu ligger urokkeligt paa Floden, dens Bifloder og alle de utallige Søer paa Tundraen, føder Rensdyrhunnerne deres Kalve til Verden; det gælder derfor mere end nogen Sinde om at opsøge et Sted, som selv nu kan byde saavel de gamle Dyr som Kalvene en god Græsning. I dette Øjemed vandrer vor Hyrde ikke ned i de dybeste Dale, men tværtimod op paa Højderne, fra hvis Kamme den tudende Vinterstorm saa meget som muligt har bortfejet Sneen, og opslaar her sin Tschum paa det mest passende Sted. I Dage og Uger bliver han her, indtil det blottede Renlav overalt i Nærheden er blevet fortæret og Rensdyrenes brede Klove, som bortkaster Sneen for at naa det af denne bedækkede grønne, vægrer sig ved at gøre videre Tjeneste. Da først bryder han op igen og vender sig til et Sted i Nærheden med samme Fordele som den første. Ikke heller denne forlader han, før Mangel paa Græs atter gør sig gældende; thi endnu kan han glæde sig ved en Tid, som han maa kalde den gode. Hjordene græsser nu i sluttede Grupper; blandt Dyrene, hvis Horn nu først er begyndt at komme frem, hersker der den dybeste Fred, og de gamle Dyr slipper aldrig Kalven ud af Sigte: atter adspredes Hjorden, den fjerner sig endnu længere fra

Tschumens Nærhed, da Hyrdens høje Raab henimod Solnedgang lyder og kalder den tilbage. Ved Nattetid sniger rigtignok en mordlysten Ulv, som Vinteren fra Bjærgene har jaget ned til Lavtundraen, sig omkring den; men de modige Hunde holder skarpt Vagt og holder den fejge Røver paa Afstand; vor Hyrde bekymrer sig derfor lige saa lidt om Ulven som om Vinteren, hvilken Aarstid han som alle højnordiske Folk betragter som den bedste. De endnu meget korte Dage bliver snart længere, Nætterne stedse kortere og Faren for hans værneløse Dyr stedse mindre. Floden afkaster sit Vinterdække; med de i Sydens Stepper opvarmede Bølger strømmer der lune Vinde hen over Landet; den ene Høj efter den anden bliver fri for Sne og her ligesom i Dalene, hvor de unge Knopper svulmer, finder de hærdede Dyr rig Føde: Lavtundraen er i vor Hyrdes Øjne bleven til et Paradis. Men hans og hans Dyrs behagelige Liv varer kun en kort Tid. En hurtigt stigende og jo længere jo varmere straalende Sol smelter Sneen ogsaa i de fladere Dale, Isen paa de brede Søer, ja optøer endog den frosne Jordflade og kalder til Live, foruden Foraarets første, uskyldige Børn, Milliarder af plagende Myg og paatrængende Bremser, hvis Larver først for faa Dage siden blev pustede ud af Rensdyrenes Næsebor. Nu begynder Vandringen for Alvor; nu drager Hyrden ganske vist i korte Dagsmarscher, men dog skyndsomst op imod Bjærget.

Saa snart Natteduggen er tørret paa Mosser, Lav, Græs og Dværgbuskenes unge Blade, tager Kvinderne Tschumen ned, som de først rejste i Gaar, og bepakker Slæderne, som de paa samme Tid aflæssede. Imedens jager Hyrden paa sin lette Slæde, forspændt med fire kraftige Rensdyr, afsted mod den græssende eller mætte, i Grupper liggende Hjord, og driver Dyrene sammen hen til den Lejrplads, hvor Medlemmerne af hans Familie er rede til at modtage dem. Holdende i Hænderne et fint Reb, hvilket Rensdyret kun sjældent vover at hoppe over, trækker de en Kreds omkring Hjorden; Hyrden begiver sig med Lassoen i højre Haand midt ind blandt Dyrene, kaster med næsten aldrig svigtende Sikkerhed Snoren omkring Halsen eller Hornene paa de udsete Rensdyr, binder dem, lægger Seletøj paa dem og spænder dem for Slæden, giver Ordre til, at alle de øvrige skal slippes fri, bestiger atter sit Køretøj og kører videre. Alle de andre Slæder, kørte af Familiens Medlemmer, følger efter ham i en

lang Række; ogsaa hele den fri Hjord sætter sig i Bevægelse, brægende eller brølende, medens Sneen knager ved hvert Skridt. Hundene løber og hopper under uophørlig Gøen omkring hele Toget og holder Styr paa de Dyr, der viser Tilbøjelighed til at absentere sig, men kan dog ikke hindre, at en eller anden bryder ud og bliver tilbage. Mere og mere breder Hjorden sig; ligefrem malerisk smykker den alle de omkringliggende Højder; holdt tilbage af særligt yndede Planter, bliver den hist og her staaende i Grupper; omsværmet af Kalvene, helliger Rensdyrhunnerne sig til deres Moderpligter, slaar sig muligt ogsaa ned ved Siden af den mætte Kalv, der har lagt sig paa Jorden, indtil Hyrdens Ørneblik træffer Synderen, og han drejer af til Siden, kører i en stor Bue omkring Efternølerne og ved sin Stemmes Magtsprog eller ved Hjælp af Hundene, som nu anser deres Hjælp for at være en given Sag, driver dem efter Kammeraterne, der skynder sig forud i skarpt Trav. En ny almindelig Brølen, endnu højere Hundegøen, og afsted bølger den atter tæt sluttede Skare; en ligefrem Skov af Takker trænger sig fremad, og noget, der minder om Jægerfølelser, begynder at røre sig i den fremmede Tilskuers Bryst.

Solen synker; Trækdyrene puster og stønner, med Tungen hængende langt ud af Halsen; det er Tid at unde dem Hvile. I ringe Afstand, ved Siden af en af de utallige Søer, hæver der sig en Høj med flad Top; til denne styrer Hyrden Kursen, og højt oppe paa den standser han sit hornede Forspand. Den ene Slæde efter den anden naaer dertil; ogsaa den fri Hjord indfinder sig, men spreder sig snart efter for at søge Græs, og de fraspændte Trækdyr følger efter.

Kvinderne udsøger en passende Plads til Rejsning af Tschumen, opstiller Stængerne i en Kreds og forsyner dem med deres Barkbeklædning; men Hyrden gaar omkring med sin Lasso blandt Hjorden, udvælger med sit kyndige Øje et ungt, fedt Rensdyr og kaster Lassoen om dets Hals og Horn. Forgæves søger Rensdyret at befri sig; nærmere og nærmere kommer Jægeren det, og modstandsløs følger Dyret denne til den imens i Nærheden opførte Tschum. Et Øksehug i Baghovedet kaster Offeret til Jorden, et Knivstik i Hjertet gør Ende paa dets Liv. Nogle Minuter efter er Rensdyret allerede flaaet, skaaret op og Indvoldene udtagne, og et Minut efter dypper alle de hurtigt forsamlede Familiemedlemmer den i Strimler sønder-

skaarne Lever i det Blod, der er flydt sammen i Brysthulen, og det »blodige Maaltid« begynder. Siddende i en Kreds omkring det endnu varme Dyr, skærer enhver af Festdeltagerne til sig selv Ribben eller Stykker af Ryggen og Laarmusklerne; Læberne farves røde, som om de var daarligt sminkede; den ene Bloddraabe efter den anden flyder ned over Hagen og Brystet, Hænderne farves ligeledes, oversmurte, rygende af Blod er ogsaa Næsen og Kinderne, og blodige Ansigter stirrer den forundrede fremmede i Møde. Pattebarnet gør sig løs fra Moderens Bryst for ligeledes at tage Del i Maaltidet, og henrykt jubler det, naar den ømme Moder, efter at det har slugt et Stykke Lever og derved tilsmurt sit Ansigt og sine Hænder, og hvad det ellers kunde faa fat i, knuser et Ben med Marv i og giver Barnet det at suge paa. Hundene sidder imens i en Kreds bag ved de spisende og opsnapper de afgnavede Ben, som disse sidste kaster til dem. Mæt rejser den ene efter den anden sig op fra Maaltidet, tørrer sine blodige Hænder paa Mosset, stryger Kniven af paa samme Maade og begiver sig derpaa ind i Tschumen for at hvile sig paa Maatten. Madmoderen fylder Kogekedelen med Vand, lægger derpaa saa meget Kød af det halvspiste Dyr i Kedelen, som denne kan rumme, og tænder Ild for at tilberede Aftensmaaltidet.

Imens har Hyrden aftaget Klæderne paa Overkroppen og flygtigt, men dog aldrig uden Resultat, set dem efter og kryber derpaa saa nær Ilden, at Flammen med fuld Virkning kan straale paa hans nøgne Overkrop. Han føler sig yderst vel til Mode og tænker paa nye Nydelser. En underlig Snegl, der sammen med ham drog mod Bjærgene, en Tysker af Fødsel, har foræret ham ikke blot Tobak, naturligvis en skrækkelig Blanding men meget stærk, men ogsaa et stort Ark Papir, en hel Avis. Af denne afriver han betænksomt et firkantet Stykke, drejer det sammen til en lille spids Tut, fylder denne med Tobak, bøjer den paa Midten, og Piben er færdig. Et Øjeblik efter brænder den fortræffeligt og lugter saa udmærket, at hans Hustru spærrer Næseborene op og forlanger at gøres delagtig i samme Nydelse, hvilket Ønske ogsaa straks opfyldes. Piben vandrer nu rundt, og ethvert af Medlemmerne faar Lov til at smage paa den ædle Plante.

I Kedelen begynder det at boble. Aftensmaden er færdig, og alle strækker Hænderne ud efter det lækre Maaltid. Saa gaar Hyrden uden for Døren til Tschumen, udstøder et højt og langtrukkent Raab,

samler ved dette den urolige Hjord for sidste Gang den Dag og vandrer tilfreds tilbage til Tschumen. Her har hans Hustru imidlertid sat Myggeteltet op og er nu sysselsat med at stoppe Underkanterne deraf ind under Tæpperne. Den Tid, som hengaar, inden dette Arbejde er færdigt, søger den paa sit Natteleje ventende Mand at udfylde ved at kæle for en af Hundene, noget som Hunden paa sin Side finder sig i, i Bevidstheden om, at der vederfares den en stor Ære. Nu kryber Manden halvnøgen ind under Myggeteltet, en femtenaarig Søn følger Eksemplet, dennes lille henved trettenaarige Hustru gør det samme; den ømme Moder bringer ogsaa Børnene, indbefattet den lille, der endnu ligger i Vuggen, i Sikkerhed, lægger endnu en Gang noget Brændsel paa den ved Indgangen til Tschumen blussende Ild, lukker Døren og gaar hen til de øvrige af Familiens Medlemmer. Faa Minuter efter forkynder en høj Snorken, at alle nyder de retfærdiges Søvn.

Næste Morgen begynder paa ny det samme Liv, og saaledes bliver det ved, indtil Bjærghøjderne tilsteder et længere Ophold paa et og samme Sted. Sneen, der her oppe falder meget tidlig, opfordrer allerede i August til at vende hjem, og atter vandrer Hyrde og Hjord, men nu betydeligt langsommere og mageligere, tilbage til Lavtundraen.

Med Isens Forsvinden begynder ogsaa Fiskernes Virksomhed ved Floderne. Mange ostjakiske Fiskere arbejder i Russernes Tjeneste eller i det mindste i Fællesskab med dem; andre sælger kun en Del af det overskydende af deres Fangst til disse og fisker for egen Regning. Umiddelbart efter Isgangen opstiller de førstnævnte deres Tschumer ved Siden af Russernes Fiskerhytter eller flytter de sidstnævnte ned i deres ved Floden liggende Sommerboliger, yderst simple Træhytter. Der, hvor en Biflod munder ud i Strømmen, spærrer man den i hele dens Bredde og lader kun en lille Aabning tilbage; ved lavere Vandstand opstiller man Ruser eller lægger Liner ud; for øvrigt fisker man kun med Træk- og Slæbevaad.

En livlig Virksomhed hersker der paa alle Fiskepladser, naar Fangsten er god. Over Aabningen i Indhegningen sidder paa det vaklende Stillads halvvoksne Drenge og kigger ned i de grumsede Bølger, for at se efter, om Fiskene gaar i Nættet, som de holder lige for Aabningen. Tid efter anden løfter de det op tilligemed det fangne Bytte, som derpaa tømmes ud i de smaa Baade. Man fisker i Fællesskab

paa en Sandbanke med Trækvaad, paa mere grunde Steder med Slæbevaad. Om Eftermiddagen eller henimod Aften vender Fiskerne hjem, og hver Husholdning faar nu sin Part af Fangsten. Den næste Morgen begynder Kvindernes Arbejde. Hver for sig eller i Grupper

I Tschumen.

sidder de med store Bunker af Fisk, enhver er forsynet med et Bræt og en skarp Kniv for at afskælle, rense og udstykke Fiskene og spidde dem paa lange, tynde Stokke, hvorefter de ophænges til Tørring. Ved et behændigt og sikkert Snit aabnes Bughulen paa

Fisken og adskilles Sidemusklerne fra Rygraden, ved et Par andre Snit Leveren og Indvoldene fra Hovedet, Benene og de værdifuldere Sidestykker. Den ene Lever efter den anden glider over Læberne; thi Kvinderne er endnu fastende og kan ikke lade en saa god Lejlighed gaa fra sig til at faa sig en rigtig Lækkerbid. Er Maven ikke desto mindre vedblivende urolig, saa afskæller man en Fisk, renser den og skærer den i lange Strimler; en saadan dyppes i det udflydende Blod og stikkes, krydret paa denne Maade, ind i Munden, hvorpaa med et rask Snit nede fra og lige op forbi Næsespidsen Stykke for Stykke afskæres, alt efter som de nedsluges. Børnene, som indfinder sig hos deres arbejdende Moder, erholder, alt efter deres Størrelse, Leveren eller Stykker af Musklerne; Børn paa fire Aar haandterer Kniven ved Stykkernes Afskæring lige saa behændigt som den gamle, der paa den Maade altid sluger Maden, og saaledes ogsaa Rensdyrkød. Snart glinser Moderens saavel som Børnenes Ansigter af Fiskeblod og Levertran og deres Hænder af fastklæbede Fiskeskæl. Naar al Fisken er bleven afskallet, renset, udstykket og ophængt til Tørring, erholder ogsaa Hundene, der, lystne men ikke nærgaaende, har siddet ved Siden af Kvinderne, deres Andel, nemlig Fiskeskællene og Skindet, der straks er blevne kastede i en Bunke i Græsset, og begærligt roder nu de sorte Snuder i en saadan Bunke.

Morgenarbejdet er forbi, og en kort Hvile og Vederkvægelse velfortjent. Mødrene tager deres Børn paa Skødet, giver Pattebørnene Bryst og gaar derpaa over til en Beskæftigelse, der ikke blot for de smaa, men ogsaa for dem selv er uundgaaelig nødvendig — Jagt paa Snyltedyr. Det ene Barn efter det andet lægger sit Hoved i Moderens Skød, og tilsidst lægger hun selv Hovedet paa Skødet af sin ældste Datter eller en Veninde, som venter samme Gentjeneste af hende; og der høstes et rigeligt Jagtbytte. At det fangne Vildt, om det end ikke spises, dog ganske vist puttes ind mellem Læberne og dræbes ved et Bid, er ikke nyt for en Naturforsker, der har givet Agt paa Aber, og bekræfter for den, der i Darwins Læresætninger ser noget mere end blotte Hypoteser, at »Atavismen«, en Tilbagevenden til Urfædrenes Skikke og Vaner, ikke kan omdisputeres.

Solen er ved sin Nedgang. Mænd, Ynglinge og Drenge vender hjem med ny, rig Fangst; Fisk har de spist af Hjertens Lyst og de længes nu efter den varme Mad. En stor, rygende Kedel med kogt

Fisk, prægtig Helt, Laksens nærmeste Slægtning, sættes nu frem for dem; Brød, der er dyppet i Fiskeflomme og er ganske gennemtrængt heraf, nydes hertil, hvorefter Teglthe, som længe har staaet paa Ilden og kogt, afslutter Maaltidet. Men naar Sulten og Tørsten er stillet, fordrer ogsaa Aanden sin Føde, og derfor hilser man med Jubel Kunstneren, der henter den hjemmelavede Harpe eller Cither frem, for enten at spille en af Landets højst ejendommelige, ubeskrivelige Sange eller akkompagnere Kvinderne, der bevæger sig i en besynderlig Dans. Lige indtil Myggeteltet er gjort i Orden varer en saadan Fest; derpaa forsvinder unge og gamle under dets Folder.

Sommeren er forbi, paa det korte Efteraar følger Vinteren. Med Fuglenes Træk begynder en ny Virksomhed, med Vinteren et nyt, det fulde, virkelige Liv for Ostjaken. For de bortdragende Sommergæster opstiller man det forræderiske Næt, et stort, let flytteligt Klæbenæt, der udspændes i en Rydning i den tætte Pileskov ved Bredderne paa kendte Flyveveje mellem to større Vandflader. I dette flyver ikke blot Ænder, men ogsaa Svaner og Traner, et velkomment Bytte for Kødet og Fjerenes Skyld, idet alle Fuglearter udgør en væsenlig Føde, ikke blot for Ostjaken, men for alle Floddalens Beboere i det hele taget. Samtidig med Fuglefængeren drager ogsaa Nomadehyrden ud paa Jagt og udsætter paa Tundraen sine Slagfælder for den almindelige Ræv og Polarræven, i Skoven sammen med sin bosiddende Stammefrænde lignende Fangstredskaber, Stillebue og selvvirkende Armbrøst for Ulve og Ræve, Zobel og Hermelin, Jerver og Egern. Er der falden Sne, spænder den mere øvede Jæger Sneskoene paa, tager Snebrillerne for Øjnene og begiver sig med de flinke Hunde ind i Skoven eller ud paa Tundraen for at opsøge Bjørnen i dens Hi, følge Lossens Spor og jage Elsdyret og det vilde Rensdyr paa Snedækket, der kan bære ham selv, men ikke disse Dyr. Med den nedlagte Bjørn drager han jublende ind i Byen og i Tschumen. Naboer og Venner flokkes om ham under venlige Tilraab og Lykønskninger, indtil den almindelige Glæde ogsaa smitter ham, og han sniger sig bort i al Stilhed, forklæder og maskerer sig, begynder Bjørnedansen og gør en Mængde underlige Bevægelser, der skal gengive og anskueliggøre Bjørnens Bevægelser i alle Situationer af dens Liv.

Et rigt Bytte af Skind gemmes snart i Fiskerens Hytte og et endnu rigere i Hyrdens Tschum, idet denne tillige har samlet alle

Huderne af de i Aarets Løb slagtede Rensdyr. Nu gælder det om at blive af med dem. Fjernt og nær ruster man sig til Markedet, som hvert Aar holdes i den anden Halvdel af Januar i Obdorsk, den sidste russiske By og vigtigste Handelsplads ved nedre Ob, og som besøges af indfødte og fremmede. Ved dette opkræver den russiske Regeringsembedsmand Skatter af Ostjaker og Samojeder, udjævner mulige Stridigheder og holder for øvrigt Ret; ved dette anstiller de russiske Købmænd Jagt paa Købere og Sælgere, de uredelige blandt dem saavel som de slyngelagtige Syrjæner paa letsindige Drukkenbolte, Præsterne paa Hedninger, som skal omvendes; ved dette træffes der alle Slags Aftaler og Overenskomster mellem Ostjaker og Samojeder, Ægteskaber sluttes, Fjender forsones, Venner vindes, der sluttes Overenskomster med Russere, der betales Gæld og ny stiftes. I lange Rækker kommer fra alle Kanter de med Rensdyr forspændte Slæder, og rundt omkring Markedspladsen rejses der den ene Tschum efter den anden, alle omgivne af tungt lastede Slæder med Aarets sælgelige Produkter. Hver Morgen tager Tschumens Ejer tilligemed hans Yndlingshustru i fuldt Puds til Markedsboderne for at sælge Skind og købe Varer; man handler, man købslaar, man søger at snyde hinanden, og den endnu den Dag i Dag virksomme Gud Merkur giver Vidnesbyrd om sin Magt, ikke blot som Købmændenes Gud, men ogsaa som Tyvenes. Brændevin, hvis Udskænkning og Salg ganske vist af Regeringen er strængt forbudt, men som ikke desto mindre kan erholdes ikke blot hos enhver Købmand, men næsten i ethvert Hus i Obdorsk, omtaager Sindene, forvirrer Ostjakens saavel som Samojedens Forstand og nedsænker ham i en endnu større Armod end de skrækkelige Rensdyrsygdomme. Brændevinen vækker alle den ellers saa lidenskabsløse og godmodige Ostjaks Lidenskaber og forvandler den fredsommelige, hæderlige Mand, der ellers er venlig mod enhver, til et vildt og rasende Dyr. Efter Brændevin tørster Manden, efter Brændevin Kvinden; Faderen slaar Brændevin i Halsen paa Drengen, Moderen hælder Brændevin i den tørstige Pige. For Brændevin bortgiver Ostjaken sine møjsommeligt erhvervede Skatte, hele sin Ejendom; for Brændevin sælger han sig selv som Slave eller i det mindste som Karl, for Brændevin sælger han sin Sjæl, fornægter han sine Fædres Tro. Brændevin hører som en absolut Betingelse med til Afslutning af enhver Forretning, selv naar det gælder Omvendelse

til den rettroende Kirke. Ved Brændevinens Hjælp faar en uredelig Køber tilsidst fat paa alle Ostjakens Huder og Skind, og, berøvede disse, med tom Pung og tungt Hoved, vender den bedragne, for ikke at sige udplyndrede Mand, der drog afsted til Obdorsk med saa stolte Forhaabninger, hjem igen til sin Tschum. Han angrer sin Daarskab, sin Svaghed, fatter de bedste Forsætter, beroliger sig lidt efter lidt og tænker snart kun paa, hvor umaadelig morsomt han har haft det sammen med sine Stammefrænder. Han har først drukket med dem; derpaa har Mænd og Kvinder kysset hverandre; saa har Mændene pryglet deres Koner; derpaa har de indbyrdes prøvet Kræfter, nu og da med lynende Øjne trukket de skarpe Knive og truet hverandre med Døden; der flød imidlertid intet Blod; man var blevne gode Venner igen, havde løftet de af Brændevinen og Slagene bedøvede Kvinder op og ladet andre tjenstvillige Kvinder vadske dem rene; man havde for at fejre Forsóningen truffet en vigtig Aftale, valgt en Brudgom til Datteren, en Brud til Sønnen; man havde endog faaet giftet en Enke bort og i den Anledning yderligere drukket tappert; kort sagt, man havde moret sig kosteligt. At Regeringskommissæren tilsidst havde ladet hele det berusede Selskab indespærre, at alle Pengene var gaaede al Kødets Gang, var ganske vist kedeligt, meget kedeligt; men Fængselsdøren var dog tilsidst bleven aabnet, Tabet af Pengene var glemt, og kun det glade Minde, som de nu kunde gaa og bære paa et helt Aar, samt den for alle Parter lige glædelige Forlovelse stod tilbage som en umistelig Gevinst fra de herlige Festdage.

Brudgom og Brud havde ligeledes været paa Markedet, havde saa tappert, de kunde, deltaget i Drikkelaget og var derved blevne bekendte med hinanden. Brudgommen var kommen overens med sine Forældre om, at han skulde vælge den unge Pige til sin Ægtefælle eller maaske rigtigere erholde hende til Ægtefælle; thi det er Forældrenes, ikke Brudeparrets Vilje, der afslutter et saadant Ægteskab. Man tager ganske vist et vist Hensyn til Brudgommens Ønsker og Vilje, tillader vel ogsaa en lovende ung Mand at kaste sine Øjne paa en af sit Folks Døtre; men man sender kun Bud til Pigens Forældre i Tilfælde af, at Familiens økonomiske Forhold svarer til de vordende Slægtninges. Jomfruen spørges aldrig til Raads og det allerede af den Grund, at hun, naar Forældrene gifter hende bort, endnu er meget for ung til at kunne tage Bestemmelse om sin Fremtid.

Hendes vordende Ægtefælle har endnu ikke naaet sit femtende Aar, naar Sendebudet anholder om hendes, den tolvaariges, Haand. Markedsglæderne havde i væsenlig Grad paaskyndet Afgørelsen; Sendebudet havde uden videre faaet ja; derpaa var de ofte langvarige Underhandlinger begyndt og takket være Brændevinen, der ellers viser sig som en ond Dæmon men i dette Tilfælde bragte Lykke, blev de hurtigt bragte til en heldig Afslutning. Man var kommen overens om, at Sandor, den unge Brudgom, skulde betale for Malla, den unge Brud, tredsindstyve Rensdyr, tyve hvide og ti almindelige Ræveskind, et Stykke brunt Klæde og adskillige Smaating: Ringe, Knapper, Glasperler, Hovedstykker m. m. Dette var kun lidt, langt mindre end den næppe rigere Sogneforstander Mamru havde betalt for sin Hustru, nemlig: et Hundrede og halvtredsindstyve Rensdyr, tredsindstyve hvide og tyve almindelige Ræveskind, et stort Stykke Klæde, adskillige Hovedstykker og de sædvanlige Smaating. Men dengang var det ogsaa bedre Tider, og Mamru kunde gerne have givet Sager til en Værdi af over tusinde Sølvrubler for sin lige saa statelige som rige Kone, der stammede fra god Familie.

Brudepengene er betalte; det unge Pars Bryllup finder Sted. I Tschumen hos Brudens Fader indfinder Familiens Slægtninge sig for at overgive Bruden deres Gaver og for at betragte Brudgommens Gaver, der er udstillede til Beskuelse for alle. Man klæder Bruden i Højtidsdragt og ruster hende og sig selv til at rejse til Brudgommens, eller ogsaa til Brudgommens Faders Tschum. Forinden har man taget godt til sig af Kødet af nyslagtede Rensdyr. Kogt blev i Dag kun nogle Fisk, der var fangede under Isen; Kødet af de dræbte Rensdyr spiste man raat, og naar et Dyr begyndte at blive koldt, fik et nyt Naadestødet. Bruden græder, saaledes som det sømmer sig for en Brud, der forlader sit Fædrenehjem, hun vil ikke forlade den Tschum, hvori hun er vokset op, og giver først efter, naar alle har søgt at trøste hende. En Bøn foran Husguden nedkalder Ohrts Velsignelse, den himmelske, hvis Tegn Sorniduid, Gudeflammen, det, som vi kalder Nordlyset, Natten før stod blodrød paa Himlen. Den fra Hjemmet bortdragende Datter følges af sin Moder, som skal staa hjælpende ved hendes Side og selv i Bryllupsnatten være i hendes Nærhed. Sammen med sin Datter stiger hun op i Slæden, hele det til Bryllup indbudne Selskab stiger ligeledes op i deres, og afsted

kører Brudetoget under Klang af Bjælderne, som alle Rensdyrene i Dag bærer i deres prægtigste Seletøj.

I sin Faders Tschum venter Brudgommen sin Brud, der i Dag som altid bly tilhyller sig med Hoveddugen for sin vordende Mand, Svigerfader og andre mandlige Slægtninge. En ny Fest tager sin Begyndelse, og først sent ud paa Natten skilles Gæsterne, til hvem Brudgommens Slægtninge har sluttet sig. Men Dagen efter fører Moderen den unge Hustru tilbage til Brudens Faders Tschum; dog allerede Dagen efter samles her alle Brudgommens Slægtninge for igen at fordre hende tilbage. Endnu en Gang genlyder Tschumens lave Vægge af Festhyl; derpaa forlader Bruden for bestandig sit Fædrenehjem og deler derpaa Tschume alene med sin Mand eller med denne, hans Forældre eller Søskende eller senere med sin Mands anden Kone.

Fattige Folks Sønner betaler i Brudepenge højst ti Rensdyr, Fiskersønner ikke engang saa meget, men kun det nødvendigste Husgeraad til Tschumen og deler ofte Hytte med flere Familier; men en Fest- og Glædesdag bliver ogsaa deres Bryllupsdag, ved hvilken der spises og drikkes saa meget, som de smaa Omstændigheder tillader det.

Fattige Ostjaker har kun én Kone, men rige betragter det som en Rettighed, der følger med Rigdommen, at have to eller flere; dog bevarer selv i saa Tilfælde den førstgifte sine Fortrinsrettigheder fremfor de andre, og disse optræder mere som Tyender end som ligestillede med hende. Kun i Tilfælde af, at Moderglæden skulle blive hende nægtet, kan Forholdet blive et andet; thi Barnløshed betragtes som en Skam for Manden, og en barnløs Kone er selv i Tschumen et beklagelsesværdigt og ulykkeligt Væsen.

Forældrene er stolte over deres Børn og behandler dem med stor Ømhed. Med umiskendelig Lykke præget i sit Blik lægger den unge Moder sin førstefødte til sit Bryst eller paa det bløde Mos i den nette Birkebarksvugge, der i Bunden er udstoppet med Trætrevler; omhyggeligt binder hun Tæpperne sammen paa begge Sider af Vuggen, og betænksomt indhyller hun den lille Sengs Hovedgærde med det der anbragte Myggeforhæng; men hendes Renlighedssans lader iøvrigt meget tilbage at ønske. Saalænge Barnet endnu er lille og hjælpeløst, vadsker og rengør hun det ganske vist, naar hun synes, at det er nødvendigt; men naar det er blevet større, vadsker hun kun

én Gang om Dagen dets Ansigt og Hænder, ved hvilken Lejlighed en Haandfuld Trætrevler anvendes som Svamp, en anden som Haandklæde. Man ser derpaa ganske roligt det lille Væsen, som uophørligt finder Lejlighed til at snavse sig til, stolpre omkring i en næsten utænkelig Tilstand af Malproperhed. Først naar den unge Ostjak kan klare sig selv, bliver det bedre; men næppe en eneste anser det for nødvendigt at vadske sig efter ethvert Maaltid, selv om det har været aldrig saa blodigt. Børnene hænger paa sin Side lige saa ømt og trofast ved deres Forældre som omvendt og er tillige overordentligt lydige. Ærefrygt overfor Forældrene er det første og vigtigste Bud hos Ostjakerne; Ærefrygt overfor Guddommen kommer vistnok i anden Række. Da vi gav Mamru, den ovenfornævnte Sogneforstander, det Raad, at han skulde lade sine Børn lære at tale og skrive russisk, svarede han os, at han ganske vist indsaa Nytten heraf, men at han dog var bange for, at hans Børn da kunde glemme at ære deres Fader og Moder og derved kunde komme til at krænke det vigtigste Trosbud, og at han af den Grund ikke kunde beslutte sig til at følge vort Raad. Dette kunde være Grunden til, at ikke en eneste Ostjak, som endnu er sine Fædres Tro hengiven, lærer mere end paa Papir, i Træ eller Rensdyrhuder at tegne sit Bomærke, Kragetæer, der er bindende for ham selv og andre. Og dog tilegner han sig, som et særdeles intelligent og lærvilligt Menneske, alt, hvad man siger ham, saa hurtigt og let, at han i den umodne Alder, da han gifter sig, fuldkommen forstaar alt, hvad der udkræves til at grunde og vedligeholde en Husholdning. Kun i Trossager synes han ikke at have nogen egen Mening, og det er vel ogsaa Grunden til, at han med ganske faa Undtagelser skænker Schamanen, som gør Fordring paa at vide mere derom end ham, en ufortjent Hyldest og Ærefrygt.

Hvad os angaar, kan vi i en saadan Schaman, der hos Ostjakerne saavel som hos andre mongolske Folkeslag i Siberien gør Krav paa en Præsts Rettigheder og Værdighed, ikke se andet end en Bedrager. Det eneste Medlem af dette smukke Broderskab, med hvem vi traf sammen, bar Kristendommen Tegn paa sit Bryst, havde endog, efter hvad Rygtet fortalte, været Diakon i de rettroendes Kirke, men gjorde desuagtet Tjeneste som Schaman blandt Ostjakerne. Fra paalidelig Kilde har jeg senere faaet at vide, at denne ikke dannede nogen Undtagelse fra Reglen; thi alle de Schamaner, som Hr. v.

Middendorf, min Hjemmelsmand, lærte at kende under sine mangeaarige Rejser i Siberien, var kristne. At den Schaman, hvis Bekendtskab vi gjorde, i det mindste efter sin egen Mening, ogsaa i os fandt troende, har jeg allerede omtalt i min Rejseberetning, saavel som

Begravelse hos Ostjakerne.

hvad han spaaede os, men en Skildring af den Forestilling, der blev opført for os, har jeg gemt til de forestaaende Skildringer, thi inden for disse Rammer hører ogsaa et saadant Billede hjemme.

Efter først at have forlangt Brændevin, men derpaa erklæret

sig tilfreds med Løftet om en Gave, trak han sig tilbage ind i en Tschum, idet han erklærede, at han skulde kalde paa os, naar alle Forberedelser var trufne. Nogle Trommeslag, som vi hørte en god Stund efter, lod ogsaa til at høre til disse, men til andre Forberedelser mærkede vi intet. Efter forudgaaet Tilkaldelse traadte vi nu ind i Tschumen.

Hele Rummet i Barkhytten er ganske fuldt pakket af Mennesker, som sidder i en Kreds saa tæt ind til Væggen som muligt; foruden Ostjaker og Samojeder, der har indfundet sig med Kone og Børn, ser man ogsaa Russere med deres Familier. Paa en ophøjet Plads til venstre for Indgangen har Widli, Schamanen, slaaet sig ned; til højre for ham sidder paa Jorden en Ostjak, dengang en af Mesterens Lærlinge. Widli bærer en brun Kofte og derover et med Guldsnore besat talarlignende Overkast, der er yderst smudsigt; i venstre Haand holder han den lille tamburinlignende Tromme, saaledes at denne skjuler hans Ansigt, og i den højre de dertil hørende Trommestikker; Hovedet er blottet, det rundklippede Haar nylig redt. Midt i Tschumen brænder en Ild, som nu og da flammer op og kaster sit røde Lysskær hen over det brogede Selskab, midt imellem hvilket vi slaar os ned og sætter os paa de for os reserverede Pladser. Et tre Gange gentaget langtrukkent Skrig, der lyder som en mangestemmig Sang og indledes med nogle Slag paa Trommen, hilser os, idet vi træder ind, og angiver, at Forestillingen begynder.

»For at I kan se, at jeg er en sandfærdig Mand, skal jeg nu anraabe min Ven i de himmelskes Raad om at optræde her blandt os, og meddele Eder, hvad Guderne har besluttet angaaende Eders Fremtid. I vil selv engang finde, hvor vidt jeg har talt Sandhed eller ikke.«

Efter disse Ord, der er blevne oversatte for os af to Tolke, bearbejder Gudernes Yndling Rensdyrskindet paa sin Tromme med raske Slag, der følger paa hverandre i en vis Takt, men ikke i noget bestemt Antal, og akkompagnerer dem med en Sang, der foredrages paa samojedisk Vis, halvt talende eller rettere brummende, og hele Tiden troligt gentaget af Lærlingen, som vi kalder Klokkeren. Samtidig holder Mesteren Trommen saaledes, at den skygger for hans Ansigt, medens han lukker Øjnene for ikke paa nogen Maade at forstyrres i sine indre Betragtninger; Klokkeren derimod ryger ganske roligt under hele Sangen, som han før har gjort, og spytter for Afvekslings Skyld, lige-

som han før gjorde. To langsomme, bestemte Slag gør Ende paa Trommeslagene og Sangen.

»Nu har jeg,« siger Mesteren med højtidelig Stemme, »anmodet Jamaul om at indfinde sig her iblandt os, men jeg kan ikke bestemt sige, hvor længe det kan vare, inden han kan være her; han opholder sig maaske for Øjeblikket langt borte.«

Og atter slaar han paa sin Tromme, synger besværgende og afslutter Sangen og Akkompagnementet som før.

»To Krigere ser jeg for mig; de kommer for at sende Eder et skriftligt Aktstykke«, siger Gudernes Sendebud gennem hans Mund.

Jamaul har saaledes haft den Venlighed at indfinde sig i Tschumen og opfylde sin Yndlings Ønske. Nu følger, hele Tiden indledet med Trommeslag og Sang, de enkelte Sætninger i Gudens Budskab.

»Endnu en Gang, allerede næste Sommer, vil I komme til at drage samme Vej som i Aar.

I vil da besøge Urals Toppe, hvor Floderne Ussa, Bodorata og Schtchutschtja begynder deres Løb.

Paa denne Rejse vil der hænde Eder noget, men hvor vidt det er lykkeligt, kan jeg ikke sige.

Ved Bodorata kan der intet udrettes, fordi der savnes saavel Brændsel som Græs; men her kan der gøres noget.

For Eders Overhoved vil I komme til at aflægge Regnskab; han vil undersøge det og blive tilfreds med Eder.

Ogsaa over for de tre ældste i Eders Stamme vil I komme til at gøre Rede; de vil ogsaa prøve Eders Skrifter og derpaa fatte deres Beslutning angaaende Eders nye Rejser.

Herefter vil Eders Rejse forløbe uden Modgang, og I vil snart faa Eders kære derhjemme at se sunde og raske.

Selv om ogsaa de Russere, der endnu opholder sig ved Bodorata, ytrer sig paa samme Maade som I, vil dog to Kejsere belønne Eder.

Nu ser jeg ikke mere noget Ansigt for mig!«

Forestillingen er forbi; paa Uralbjærgene ligger Midnattens sidste Dæmring. Alle forlader Tschumen; Russernes Miner røber den samme fulde og faste Tro som Ostjakernes og Samojedernes Ansigter. Vi anmoder imidlertid Schamanen om at følge med til vor Baad, løser ved Brændevin hans og hans Lærlings Tunge og retter alle Haande Krydsspørgs-

maal til ham, af hvilke flere er temmelig indiskrete. Han besvarer dem alle uden Undtagelse, uden at komme i Forlegenhed ved et eneste og uden engang at tøve med Svaret; han besvarer dem alle, fuld af Overbevisning og overbevisende, klart og bestemt, kort og fyndigt, saa at vi endnu tydeligere end før indser, hvilken snu Fyr vi har for os.

Han fortæller os, hvorledes Aanden allerede kom over ham i hans Drengeaar og plagede ham saa længe, indtil han blev Lærling hos en Schaman; hvorledes han mere og mere blev gode Venner med Jamaul, Gudernes Sendebud, der aabenbarede sig for ham som en velvillig Mand, der red paa en hurtig Hest og bar en Stav i Haanden; hvorledes Jamaul ilede ham til Hjælp og om fornødent tilkaldte de himmelske Magters Bistand, dersom han, Schamanen, maatte kæmpe med onde Aander, hvilket kunde indtræffe flere Dage i Rad; hvorledes Gudernes Udsending stedse meddelte ham sande og uforvanskede Underretninger, eftersom han ellers maatte føle alle de Slag, som faar Trommen til at lyde, som lige saa mange smertefulde Slag paa sit eget Legeme; hvorledes Jamaul ogsaa i Dag, kun synlig for ham, havde siddet bag ved ham i Tschumen og hvisket i hans Øre de Ord, han bagefter havde sagt os; hvorledes Schamanen ved sin Kunst eller ved den ham betroede Naadegave, som ikke engang hans Overgang til Kristendommen kunde svække, kunde udgranske forborgne Ting, skaffe stjaalent Gods til Veje, forstaa sig paa Sygdomme, forudsige syges Død eller Helbredelse, genkende eller beherske de afdødes Skygger, gøre meget ondt og forhindre meget ondt, men kun gøre det gode af Frygt for de himmelske Magter; han giver os et klart og udførligt, om end ikke fuldt rigtigt Billede af Ostjakernes og Samojedernes Tro; han forsikrer, at alle af hans eget Folk saavel som Ostjakerne i alle Haande Vanskeligheder besøger ham for at spørge ham til Raads, lade ham afsløre Fremtiden og tror og lider blindt paa ham.

Dette sidstnævnte er dog ingenlunde Tilfældet. Den store Mængde af Folket ser jo nok i Schamanen en Slags vis Mand, maaske ogsaa en Mellemmand mellem Mennesket og Guddommen og muligvis ogsaa en Personlighed, der er i Besiddelse af en hemmelighedsfuld Magt; men paa hans Ord og Gerninger tror mange lige saa lidt som andre paa deres Præster; Folkets Tro er mere ligefrem og barnlig end den i Overensstemmelse med Schamanens Fordel kan være. Det er her som paa mange andre Steder: Præsten eller den, der optræder som

saadan, befolker Himlen med Guder og Guddommens Raadgivere og Tjenere; men Folket selv véd intet om nogen som helst himmelsk Hofstat.

Efter deres Tro troner i Himlen Ohrt, hvis Navn betyder det samme som »Verdens Ende«; han er en almægtig Aand, der kun er magtesløs over for Døden, og velvillig stemt over for Mennesket. Han er Giveren af alt godt, af Rensdyr, Fisk og Pelsdyr, han forhindrer det onde og straffer Løgnen; streng er han kun i Tilfælde af, at et ham givet Løfte ikke holdes. Til Ære for ham fejrer man Fester og Højtider, til ham ofrer man og til ham beder man; paa ham tænker den bedende, som stiller sig hen foran et helligt Billede. Dette Billede, som kaldes Longch, kan udskæres af Træ eller ogsaa være en Bylt Tøj, en Sten, et Skind eller en anden Genstand; men nogen Kraft ejer det ikke, lige saa lidt som det er noget Beskyttelsesmiddel eller nogen Fetisch. Samles man foran en Longch, stiller man en saadan uden for Tschumen, sætter man et Fad Fisk eller Rensdyrkød for den, lægger man nogle Værdigenstande foran den eller stopper dem i Øret paa den, saa ser man altid samtidig op til Himlen og har, saavel naar man ofrer som naar man beder, Guddommen i Tankerne. Ogsaa Aanderne bor i Himlen og paa Jorden, men Ohrt er mægtigere end alle disse; kun Døden er mægtigere end han. Noget evigt Liv efter Døden findes ikke, lige saa lidt nogen Genopstandelse; men den døde vedbliver at vandre omkring paa Jorden som en Skygge, og denne Skygge har vedblivende Magt til at gøre ondt og godt.

Dør en Ostjak, begynder umiddelbart efter Døden den dødes Skyggeliv, hvorfor man ufortøvet skrider til hans Begravelse. Allerede før hans Død har alle den syges Venner samlet sig; saa snart han har draget sit sidste Suk, tænder man i Tschumen ved Liget en Ild, som vedligeholdes, indtil man bryder op til Begravelsespladsen. En Schaman kaldes for at spørge den døde, paa hvilken Begravelsesplads han vil jordes. Dette gaar saaledes til, at man nævner et Sted og samtidig søger at løfte den dødes Hoved. Godkender den døde den foreslaaede Plads, saa tillader han, at hans Hoved løftes, i modsat Fald kan tre Mand ikke gøre det; derfor maa Spørgsmaalet gentages, indtil den døde tilkendegiver sit Bifald. Er dette sket, sender man sagkyndige Folk til Pladsen for at gøre Graven i Orden; til dette Arbejde udkræves ofte flere Dage.

Begravelsespladserne ligger altid ude paa Tundraen, paa højtliggende Steder, i Reglen oppe paa Toppen af en langstrakt Høj; Gravene bestaar af mere eller mindre kunstfærdigt sammenføjede Kister, som opstilles oven paa Jorden. Til deres Forfærdigelse skærer man i Mangel af Planker en Baad itu og lægger Liget heri; kun meget fattige Folk graver en Grav i Jorden og lægger deres døde heri.

Liget vadskes ikke, men iføres Højtidsdragt, og Haaret redes, hvorpaa Ansigtet tildækkes; alle Klæderne, som den døde efterlader sig, tilfalder de fattige. Et fremmed Lig berører man ikke med Hænderne, men vel en kær Slægtning og kysser endog med Taarer i Øjnene det stivnede Ansigt.

Paa en Slæde eller i en Baad og under Eskorte af alle de forsamlede Venner fører man Liget til Begravelsespladsen. I Kisten eller Graven lægger man et Rensdyrskind, hvorpaa den døde skal hvile, ved hans Hoved og Sider Tobak, Pibe og alle Haande Redskaber, som han benyttede i Livet. Derpaa bærer man Liget paa Reb til Kisten, lægger det paa dens Bund, tildækker for sidste Gang dets Ansigt, breder et Stykke Birkebark over Aabningen paa Kisten, der hos rige Folk endog bedækkes med kostbart Pelsværk og Tøj, lægger oven over Barkskiven det egentlige Dække paa Ligkisten eller i det mindste nogle tunge Træstammer og paa disse, omkring, over og under Kisten alle de Genstande, som ikke faar Plads i denne, efter at man først har slaaet dem itu eller gjort dem ubrugelige for de efterlevende, eller efter Ostjakernes Opfattelse gjort dem til Skygger af, hvad de engang har været.

Imidlertid har man i Nærheden af Graven tændt et Baal og slagtet et eller flere Rensdyr, hvis Kød nydes af Begravelsesgæsterne baade raat og kogt. Efter Begravelsesmaaltidet anbringer man de slagtede Rensdyrs Hjerneskaller paa Pæle, fæster paa disse eller i nærliggende Træer deres Seletøj, ophænger paa selve Kisten de Bjælder, som de bar ved festlige Lejligheder, saaledes ogsaa i Dag, slaar endelig Slæden itu, vælter den om ved Siden af Graven og giver dermed denne dens sidste Tilbehør og Prydelse. Derpaa tager man hjem. Sorgen forstummer, og Livet kræver atter sin Ret.

Men i Nattens Skygger begynder den dødes Skygge, forsynet med de til Skygger forvandlede Værktøj og Redskaber, sit hemmelighedsfulde Skyggeliv. Det, han har gjort, medens han endnu vandrede

mellem de levende, bliver han ved at gøre; usynlig for alle driver han sine Rensdyr paa Græs, styrer han sin Baad gennem Bølgerne, snører han Sneskoene af, spænder han Buen, opsætter han Næt, nedlægger han Skyggerne af det engang dræbte Vildt, fanger han Skyggerne af de tidligere Fisk. I Nattens Skygge træder han ind i Tschumen hos sin Ægtefælle, sin Familie og tilføjer der sine efterlevende godt eller ondt. Hans Belønning er at vise sit Kød og Blod Velgerninger; hans Straf bestaar i uophørligt at nødes til at gøre sine kære ondt.

Dette er Grundtrækkene i de Ostjakers Tro, som rettroende kristne betragter som Hedninger og ser ned paa. Et nøjere Kendskab til de hæderlige, barnlig naive Mennesker kan imidlertid bringe én til at ønske, at de altid maa vedblive at være Hedninger eller i det mindste være det, de nu er.

Nomadiserende Hyrder og Hjorde paa Steppen.

Saa rig den centralasiatiske Steppe end er, saa broget den end viser sig for den, der betragter den om Foraaret, saa meget frugtbart Land den end omslutter: fast Ophold paa ét og samme Sted tillader den kun sjældent og kun i de mest begunstigede Egne. At vandre og strejfe, at komme og gaa, at optræde og forsvinde, kræver den af næsten alle sine Børn, kræver den af saavel de Mennesker som Dyr, der paa den har sit Hjem. Enkelte Dele af den kan Agerdyrkeren ganske vist underlægge Ploven; hist og her kan han ganske vist ogsaa anlægge Byer og Landsbyer; men i det store og hele vedbliver Steppen for bestandig at være den nomadiserende Hyrdes Ejendom, idet ingen som han kan føje sig efter alle Forhold.

Blandt Nomadehyrderne paa Steppen staar Kirgiserne øverst, saavel hvad Antal som Civilisation angaar. Deres Græsnings- eller Beboelsesomraade strækker sig fra Don og Volga til Thianschanbjærgene og fra Mellemirtisch til Syd for Bajkalsøen, ja næsten lige til Khiva og Bokhara. Folket er inddelt i Horder og Stammer, i Steppe- og Bjærghyrder, men har samme Afstamning og Sprog, Tro, Sæder og Skikke, hvor forskellige de enkelte Stammer end synes at være. Paa Orenburger Steppen græsser og vandrer den mindste eller yngste Horde; paa Steppen mellem Volga og Floden Ural, særlig i Guvernementerne Turgai og Ural, en fra denne afsondret Gren, som kalder sig den Bukaiske Horde; paa Stepperne og Bjærgstrækningerne indenfor Irtisch- og Balkaschdistriktet lever og strejfer den mellemste eller ældre Horde; endelig maa man paa den anden Side Floden Illi, indtil henimod Bokhara og Khiva, søge Omraadet for Bjærgkirgiserne, der kalder sig den store

eller ældste Horde. Kirgisere er der forøvrigt ikke en eneste Gren af dette Folk, der kalder sig; thi Kirgiser er et Skældsord, der betyder »Røver«. Folkets egentlige Navn er Kaisak eller Kasak, som vi vilde læse det, »Kosak«, ihvorvel selv Russerne ved Betegnelsen Kosakker nu om Stunder forstaar ganske andre Folk end vore Steppebeboere.

Kirgiserne, som jeg desuagtet vil kalde dem, repræsenterer en af de tyrkiske Stammer, om hvilke der kan være forskellige Meninger med Hensyn til, hvilken Race de tilhører. Mange, om end ikke de fleste rejsende, ser i dem ægte Mongoler, medens andre, og sikkert med større Ret, betragter dem som et Blandingsfolk, der ganske vist i en eller anden Henseende minder om Mongoler, men i det store og hele langt mere bærer Indogermanernes Præg og i Særdeleshed ligner Turkomanerne. De Kirgisere, jeg har set, alle tilhørende den mellemste Horde, er middelstore eller smaa, velvoksne Mennesker med et ganske vist ikke smukt, men heller ikke mongolsk grimt Ansigt, nette Hænder og Fødder, klar eller lysebrun Hudfarve, der falder noget i det gule, brune Øjne og sort Haar. Kindbenene fremtræder sjældent, og Hagen tilspidses kun undtagelsesvis i den Grad, at Ansigtet bliver vinkelformigt eller katteagtigt; det middelstore Øje er i Reglen hvælvet paa Midten og kun ved den yderste Øjekrog trukket vandret ud, og saaledes ganske vist mandelformigt, men ikke skraat, Næsen i Reglen lige, sjældnere bøjet, Munden skarpt skaaret, Skægget tyndt. Ægte mongolske Ansigter ser man ganske vist ogsaa, i Særdeleshed mellem Kvinder og Børn blandt fattige Folk; men lige saa lidt som jeg har set virkeligt skønne Kirgiserinder, lige saa lidt har jeg set saa grimme Ansigter som blandt andre utvivlsomme Mongoler. I hvert Fald bærer Folket i langt højere Grad Præget af et Blandingsfolk end af en skarpt udpræget Race. Jeg har set Mænd, der, hvis man ikke vidste til hvilken Stamme, de hørte, ubetinget maatte regnes til de ædlere Indogermaner, og jeg har truffet andre, hvis mongolske Ansigtsdannelse jeg ikke med den allerbedste Vilje har kunnet bestride. De, der tilhører gamle Familier, er i Almindelighed Personer, der er i Besiddelse af alle Indogermanernes væsentlige Kendetegn, Mænd af lavere Byrd saadanne, der i det mindste i visse Enkeltheder minder om Mongolerne, ofte endog ligner disse fuldstændig. Islams Magt, der giver Stammerettigheder til Slaven, som er gaaet over

til og bekender den saliggørende Lære, kan i Tidernes Løb have omdannet mange hedenske Mongoler til Kirgisere og derved ikke blot indvirket paa, men ligefrem tilintetgjort de sidstes Stammepræg.

Om end tyrkisk i sine Grundtræk er Kirgisernes Klædedragt ikke egnet til at stille deres Legemsbygning i noget fordelagtigt Lys. I Særdeleshed om Vinteren skjuler Pelshue, Pels og tykskaftede Støvler alle Enkeltheder af deres Legeme, og ej heller om Sommeren kan dette gøre sig gældende. Den fattige Kirgiser bærer foruden sin Pels og den uundgaaelige Pelshue kun Skjorte, Kaftan og vide Benklæder, den fornemme og rige derimod ligesom Østerlændingen mange Klædningsstykker ovenpaa hverandre; men den ene som den anden stopper, alene med Undtagelse af Pelsen, alle de Klæder, der dækker den nederste Del af Kroppen, ned i vide Benklæder, for ikke at være hindret under Ridtet, men tager sig derfor ogsaa desto mere komisk ud, jo rigere han er klædt. Man foretrækker mørke Farver fremfor lyse og livlige, uden derfor ganske at forsmaa disse, men man holder meget af Broderier, Snore og Galloner. Ved Bæltet bærer næsten enhver Kirgiser en pyntelig Taske, forsynet med Jern- eller Sølvbeslag og en paa samme Maade udstyret Kniv, men forøvrigt, bortset fra den uundgaaelige Seglring, ingen Smykker, saafremt ikke Kejseren muligvis har givet en saadan i Form af en Erindringsmedaille.

Hvad Kvindernes Dragt angaar, har jeg ikke meget at sige, dels fordi min Delikatesse forbød mig at spørge om mere, end hvad jeg selv kunde se, dels fordi jeg i Almindelighed ikke fik Lejlighed til at se de rigere og fornemmere kirgiske Kvinder, og de andre ikke i Højtidsdragt. Foruden Pelsstøvler og Sko, der ganske ligner Mændenes, bærer Kvinderne Benklæder, der ligeledes kun afviger lidt fra Mændenes, en Skjorte, derover en kjortelformig Overklædning, som naaer neden for Knæet og holdes sammen omkring Midjen, og paa Hovedet enten et Tørklæde, snoet som en Turban, eller en Slags Nonnehue, som gaar ned over Hoved, Skulder og Bryst.

Saavel Mandens som Kvindens Dragter er, med Undtagelse af de stedse pyntelige Rytterstøvler og Sko, temmelig klodset og daarligt forarbejdede; betegnende for begge og øjensynlig i nøje Samklang med Klimaets Fordringer er de umaadeligt lange Ærmer paa Overklædningen, der falder ned over Hænderne og næsten altid skjuler dem.

Kirgisernes Nomadeliv, der betinges af de talrige og fordringsfulde Dyrs fri Græsning, kræver en Bolig, som let kan opføres uden synderligt Besvær, nedtages paa et Sted for at bygges op i Hast paa et andet og dog yder tilstrækkelig Beskyttelse mod Klimaets Haardhed og Ublidhed. Til disse Fordringer svarer Jurten bedre end nogen anden transportabel Bolig, og man siger ikke for meget, naar man paastaar, at den er den mest fuldkomne af alle Teltbygninger. Tusindaarig Erfaring har lidt efter lidt gjort den til, hvad den er, en i sin Slags uovertræffelig Bolig for en Nomadehyrde og i det hele taget for ethvert Menneske, som fører et omkringstrejfende Liv. Kun lidet tung og let flyttelig, vandtæt og varm, beskyttende mod Storm og holdende Træk ude, i Besiddelse af Evne til at slippe ethvert Solglimt ind, simpel og dog tiltalende, rig paa saavel indre som ydre Prydelser, forener den saa mange fortræffelige Egenskaber, at man mere og mere lærer at vurdere den og finder den mere og mere praktisk, jo længere man bebor den. Den bestaar af et bevægeligt Gitterværk, som kan sættes sammen og tages fra hinanden og hvoraf Stilladsets underste, lodrette Ringvæg dannes, af en Kuppelring, som danner Taget, samt af Sparrer, stukne ind mellem disse, og en i det førstnævnte anbragt Dør; lette Maatter af Tschigræs staar paa en højst sindrig Maade i Forbindelse med paalagte Filtstykker, der ved Siden af Maatterne danner den ydre Beklædning paa Stilladset, medens større Filtplader bedækker Jurten. Alene med Undtagelse af Dørrammerne, der griber ind i hverandre med Tapper og Sparrer, som i den øverste Ende stikkes ind i Hullerne i Kuppelringen, holdes hele Jurten udelukkende sammen ved Tov og Reb og er derfor lige saa let at tage fra hinanden, som den som Følge af sin cirkelrunde Form og sit Kuppeltag modstaar endog heftige Storme og Uvejr. Dens Opstilling kræver næppe over en halv Time; dens Flytning fra ét Sted til et andet besørges af en eneste Kamel; men Indretningen og Udstyrelsen kræver megen Tid og megen Omtanke hos Fruen i Huset, der for sin Del har faaet det vigtigste Arbejde ved dens Forfærdigelse og Opsætning.

Jurten udgør en vigtig Del af en Kirgisers rørlige Ejendom. Rige Folk ejer seks indtil otte Stykker, men anvender i Reglen flere Penge paa at udstyre og pryde en enkelt end paa at opføre mange Jurter, idet de nemlig takseres og beskattes ikke efter det Antal Dyr,

de ejer, men efter Antallet af Jurter. Den fornemme pranger ganske vist ogsaa med sin Jurte ved at udstyre den saa kostbart som muligt, anvende det kostbareste Filt og forsyne den saavel indvendig som udvendig med allehaande Prydelser af brogede Tøjer; men endnu mere magtpaaliggende er det ham dog at eje kostbare Maatter og kunstfærdigt syede og broderede Silketæpper, med hvilke han ved højtidelige Lejligheder smykker det indre af sin Bolig. Saadanne Maatter og Tæpper gaar i Arv fra Fader til Søn og skattes ikke mindre end Besiddelsen af umøntet Sølv.

Man vurderer imidlertid ikke vor Nomadehyrdes Formue efter saadanne Biting, men ene og alene efter hans Hjorde. Selv den fattigste Jurteejer maa, for overhovedet at kunne optage Kampen for Tilværelsen, eje en hel Del Dyr; thi Kreaturerne, han fører omkring paa Græs, er for ham en absolut Livsbetingelse: det er alene hans Husdyr, der betrygger ham mod Undergang. Den riges Hjorde tæller Tusinder af Dyr, den fattiges i det mindste nogle Hundreder; men den rigeste kan blive fattig, naar udbrydende Epidemier hjemsøger hans Hjorde, og den fattige kan sulte ihjel, naar Sygdommen træffer hans. Epidemier tilintetgør Velstanden blandt hele Stammer og prisgiver Tusinder af Mennesker til Hungersnøden. Det er derfor intet Under, at Kirgiserens hele Digten og Stræben paa det nøjeste er forbundet med hans Hjorde, at hans Sæder, Skikke og Vaner staar i Samklang med denne inderlige Forbindelse mellem Mennesket og Dyret, at Mennesket bliver fuldstændig afhængig af Dyret.

Ikke det nyttigste, men det ædleste blandt alle Kirgisernes Husdyr er Hesten, i sin Ejers Øjne ikke blot Indbegrebet af alt, hvad der hedder Husdyr, men tillige af al Skønhed, al Ynde, den Maalestok, efter hvilken man regner, efter hvilken Rigdom og Fattigdom bestemmes. I Stedet for »Hest« benytter Kirgiseren ganske simpelt Ordet »Husdyr«; i Stedet for »venstre og højre« Udtrykket »den Side, paa hvilken man bestiger Hesten og den Side, paa hvilken man bærer Knudepisken«. Hesten er den unge Mands saavel som den unge Piges, Mandens saavel som Oldingens, Hustruens saavel som den gamle Kvindes Stolthed; man roser eller man dadler Rytteren, naar man berømmer eller dadler hans Hest: det Rap, som man giver en Hest, man ikke selv rider, gælder ikke denne, men dens Rytter, dens Ejer.

En stor Del af alle kirgisiske Viser og Sange har Hesten til Emne; den tjener til Sammenligning mellem Mennesker, til Vurdering af Mands- og Kvindeværd, til at betegne menneskelig Skønhed. I Antallet af Hestehoveder udtrykkes Ejerens Rigdom; i Hesteværdi beregner og betaler man Brudepenge; til hundrede Hoppers Værdi anslaar man den unge Pige, man sætter som Sejrens Pris for den bedste Kapløber; Heste skænker man hverandre; med Heste soner man Drab eller Mord, Lemmer brudte i Slagsmaal eller et udslaaet Øje, Forbrydelser eller Forseelser; med hundrede Heste frikøber den sig, der har dræbt eller myrdet en Mand, med halvtredsindstyve den, der har dræbt en Kvinde, med tredive den, der har foraarsaget et Barns Død; i Heste betaler man de Bøder, som af Stammefrænderne paalægges for tilføjet Skade paa anden Mands Liv og Ejendom; for Hestens Skyld bliver selv en anset Mand til en Tyv. Hesten bærer Elskeren til hans Kæreste, Brudgommen til Bruden, Helten til Striden, den afdødes Sadel og Klæder fra en Lejrplads til en anden; Hesten bærer Manden saavel som Kvinden, Oldingen saavel som det i Sadelen fastbundne Barn fra den ene Jurte til den anden. Efter Hestenes Værdi takserer den rige Ejer sin Hjord; uden Hest er Kirgiseren det samme som hos os et hjælpeløst Menneske, uden Hest anser han sig for at være den ulykkeligste Skabning under Solen.

Kirgiseren har nøje studeret Hestens Natur og Væsen, kender dens Skikke og Vaner, Fortjenester og Fejl, dens Dyder og Udyder, véd, hvad der gavner og skader den, tiltror den stundom utrolige Ting, men overanstrænger den aldrig, uden Nødvendigheden byder det, behandler den ganske vist ikke med Araberens Ømhed, men heller aldrig nogen Sinde med andre Folkeslags Hensynsløshed. Man iagttager aldrig en saa rationel og omsorgsfuld Pleje af det ædle Dyr, som man finder hos Arabere, Persere og Englændere; men dog sørger han for Forædlingen af de Arter, han sætter Pris paa, ved kun at beholde de bedste Hingste, medens de andre kastreres. Desværre tager han ved Valget af Avlshingste ene og alene Hensyn til deres Legemsbygning, men aldrig til deres Farve, og Følgen deraf er mange grimme, uregelmæssigt og ujævnt farvede Ætlinge. Hestedressuren lader adskilligt tilbage at ønske; thi vor Nomadehyrde er altfor rig paa Heste til, at det skulde kunne være anderledes.

Ogsaa vi maa i den kirgisiske Hest se en yndefuld og tiltalende Skabning, uagtet den ganske vist ikke i alle Henseender svarer til vore Begreber om Skønhed. Den er af Middelstørrelse, slankt bygget med et ikke uskønt, men noget stort og ved de fremtrædende Underkæber temmeligt tykt og klodset Hoved, med en kraftig Hals, langstrakt Krop, fine Lemmer og blød Haarbeklædning. Dens Øjne er store og ildfulde, dens Ører snarere store end smaa, men vel formede. Manken og Halen fin og langhaaret, Halehaarene saa lange, at de slæber paa Jorden, Benene velformede, maaske noget for spinkle, Hovene i Reglen lige, men ofte noget for høje. Lyse Farver er de fremherskende, og Øjet møder mange ofte meget grimme Dyr. Oftest ser man brune, lysebrune, lysegule og isabellafarvede Fukser, mindre ofte mørkebrune eller sorte og kun nu og da Graaskimler. Manken og Halen pryder saa meget desto mere alle lyse Heste, som de plejer at være enten sorte eller ogsaa betydeligt lysere end Haaret paa deres Krop.

Særlig Lov fortjener denne Hests Karakter. Kirgiserhesten er fyrig og dog ualmindelig godmodig, modig i alle Farer, som den er fortrolig med, og kun urolig og sky, naar noget i første Øjeblik bringer den i Forvirring; den er ærgerrig og udretter glad og villig, hvad den skal, er arbejdslysten og ualmindelig udholdende, men kun brugbar som Ridehest og først efter lang Tids Tilvænning som Trækdyr og vedbliver altid at være mindre anvendelig som saadan end til Ridt. Særlig ubehagelig synes mig den Uvane den har, men for hvilken Kirgiseren ganske vist maa dadles mere end den selv, uophørligt at standse og snuse til, hvad den finder paa Vejen, og dens Lyst til at tilfredsstille saadanne Nykker selv under de vanskeligste Forhold, naar den vandrer gennem stenopfyldte, brusende Bjærgbække, eller naar den klatrer op ad stejle Klippevægge. Den er lige saa lidt nøjsom som ethvert som helst andet Husdyr, der er vant til at strejfe omkring og græsse paa Steppen, men i Omgangen med sine Lige er den, saa længe den almægtige Kærlighed ikke kommer med i Spillet, lige saa fredelig, som den er sin Herre og Husbond hørig og lydig.

Fattige Kirgisere ejer kun saa mange Heste, som de og Medlemmerne af deres Familie behøver til Ridtet, og som er nødvendig for at vedligeholde Bestanden; rige og fornemme Steppebeboere derimod fire til fem Tusinde, ja, efter hvad man har fortalt mig fra for-

skellige Sider, endog fra ti til tolv Tusinde, der i saa Tilfælde græsser i forskellige Hjorde og paa forskellige Steder og ganske naturligt trives langt bedre end de fattiges. Hver enkelt Hjord bestaar af mindst 15 og højst 50 Dyr, i sidste Tilfælde af en Hingst, der staar i sin fuldeste Manddomskraft, 9 Moderhopper og lige saa mange Ungføl, 8 toaarige, 6—8 treaarige, 5—6 fireaarige Føl foruden nogle ældre Dyr eller Valakker. Hingsten er Hjordens uindskrænkede Hersker, Anfører, Leder og Beskytter, lader ingen Ulv frarive sig noget Føl, men træder den fejge Røver modigt og med Held i Møde og slaar den, i Fald den holder Stand, til Jorden med Forbenenes Hove; men den taaler ingen Rival og driver uden Barmhjærtighed alle de Hingste, der er voksede op til Mandbarhed, bort fra sin Hjord; lige saa forjager den, saa snart den har overtaget Førerskabet, sin egen Moder og senere sine egne Døtre. Dette Dyrs stolte Egensind nøder, i Særdeleshed i Parringstiden, Hyrden til den største Paapasselighed, dersom han ikke skal miste de fordrevne Hopper, der opsøger andre Sultaner, eller de udviste Hingste, der stræber efter Selvstændighed. Først i det femte Leveaar modtager Unghoppen Hingstens Hyldest, og næste Aar, i Reglen i Marts, føder den sit første Føl til Verden. Ikke engang nu udskiller man den fra Hjorden, men fører den først i Maj tilligemed dens Føl hen i Nærheden af Jurten, for fra den Tid af at malke den i fire Maaneder og erholde den berømte Kumys eller Mælkevin. Om Efteraaret lader man Moder og Barn vende tilbage til Hjorden; begge modtages her uden Betænkning og nyder i fulde Drag den genvundne Frihed.

Vor Nomadehyrdes nyttigste og derfor ogsaa vigtigste Husdyr, Faaret, er et meget stort, veldannet Dyr, der imidlertid fuldstændig vanskabes af Fedtknuder paa den nederste Del af Ryggen. Dets undersætsige Krop hviler paa høje, men kraftige Ben; Hovedet er lille, Snuden smal, Ørerne hængende eller opstaaende, Hornbygningen kun lidet udviklet, Pelsen grov, men tæt, Yveret meget stort og Fedtknuderne ofte udviklede i en saa uhyre Grad, at Dyret ikke længere formaar at bære dem, men med svigtende Ben maa slæbe dem efter sig hen ad Jorden, saafremt ikke Hyrden kommer Staklen til Hjælp, ved under dens Hale at anbringe en lille tohjulet Vogn, hvorpaa Fedtpuklen kan hvile. Ved Krydsning af kirgisiske Vædere og Faar uden Fedtknuder, faar Afkommet i andet eller tredje Led dette ejendomme-

lige Tilhæng, ved fortsat Parring mellem glathalede Vædere og Faar med Fedtknuder finder det modsatte Sted.

Om end det kirgisiske Faar i sin Natur i al væsenligt ligner vort tamme Faar, kan det ikke nægtes, at det fri Liv paa Steppen, de lange Vandringer, som det er nødt til at foretage, og de Vanskeligheder, det derved maa overvinde, i absolut højere Grad end Tilfældet er hos vort tamme Faar, har udviklet deres legemlige og aandelige Evner. Dog er ogsaa paa Steppen den kloge Ged det dumme Faars Leder og Vejviser, og det er derfor ikke mere end billigt at nævne denne med et Par Ord.

Den kirgisiske Ged er middelstor, undersætsig og velbygget, Kroppen er kraftig, Halsen kort, Hovedet lille, Lemmerne store og i det bedste Forhold til Kroppen, Øjnene er store og livlige, Blikket udtryksfuldt, det opadstaaende Øre spidst, Hornene forholdsvis svage, enten ganske simpelt bøjede bagud og udad eller vredne omkring sin Akse, Haarbeklædningen rigelig, i Særdeleshed hvad Skægget og Enden af Halen angaar, Pandehaarene lange og krusede, den fremherskende Farve smuk, ren hvid med sort Tegning.

Faarene og Gederne behandles af Kirgiseren paa ganske samme Maade og græsser stedse i samme Hjorde. Fattige Kirgisere fra et og samme Sted har en fælles Hjord, medens rige, hvis Dyrebestand naaer op til flere Tusinder, har flere saadanne. Faarehyrden, i Reglen en halvvoksen Dreng, rider paa en Okse ved Siden af sin Hjord, men forstaar at tøjle sin Ganger saa godt, at han indhenter den hurtigste Ged. Da vi paa Tilbagevejen fra en Jagtudflugt mødte en Faarehyrde, morede denne sig med et helt Kvarter at ride ved Siden af vore Heste, der i skarpt Trav sprængte af Sted hen over Steppen, uden at hans ejendommelige Ganger røbede nogen Træthed. Kun de tatariske Hjordeejeres Faarehyrder rider altid paa Heste. Naar det gælder om at passere over brusende Bjærgbække eller at klatre i Bjærgene, overtager Gederne Ledelsen af Hjorden, og her som overalt følger Faarene blindt efter.

Da man kun paa de gunstigste Steder samler oplagt Hø, hindrer man Faarene og Gederne i at føde deres Lam og Kid om Efteraaret; disse kommer derfor altid til Verden om Foraaret, hvorved de unge Dyr vokser hurtigere og trives bedre. Nyfødte Lam og Kid tages ind i Jurten i de allerførste Dage efter Fødselen og vænner sig saa

snart til den, at de kun under klagende Brægen forlader deres fortræffelige Bolig, naar særlige Omstændigheder udkræver det. Senere slippes de ind i Stalden ved Siden af Vinterboligen, paa den aabne Steppe simpelthen i en Grube i Jorden, som den kolde Vind stryger henover næsten uden at føles, og endelig ind i en Fold, der kaldes Køgøn, en foran hver Jurte værende Indhegning af Reb, udspændt mellem tykke Pæle, der rammes ned i Jorden. Saa snart de begynder at æde Græs, driver man dem i særlige Flokke ud paa den aabne Steppe for at græsse, og først om Aftenen føres de tilbage til Jurten. Saaledes vænner de sig allerede fra Barndommen af til det frie Liv paa Steppen, til Vind og Vejr, Storm og Regn.

I Sammenligning med Heste, Faar og Geder spiller Hornkvæget en underordnet Rolle. Ganske vist træffer man ved enhver Aul ogsaa en Hjord af disse Dyr, men denne staar dog ikke i noget Forhold til Mængden af Faar og Geder. Hornkvæget her er ganske vist større og mere veldannet, end man finder det hos de russiske og siberiske Bønder, men er dog allerede de kinesiske betydeligt underlegne og kan ikke i fjerneste Maade maale sig med enhver bedre Race i Vesteuropa. Det er middelstort og kødfuldt, dets Hud beklædt med korte og blanke Haar, Hornene lange og udstaaende, den fremherskende Farve smuk rødbrun.

Man lader Dyrene græsse i temmelig store Hjorde, lader dem søge deres Føde uden nogen som helst Opsigt og lokker Malkekøerne tilbage ene og alene ved de ved Jurten bundne eller vogtede Kalve; hvorimod det kan hænde, at der kan gaa flere Dage, uden at Okserne vender hjem til Aulen.

Ganske vist ejer enhver større Aul, men ikke enhver Kirgiser, Kameler, og selv den rigeste iblandt dem har sjælden mere end halvtredsindstyve Dyr. Thi Kamelen anses med Rette som det svageste af alle de Husdyr, som holdes af Nomadehyrderne paa disse Stepper; dens egentlige Hjem ligger længere mod Syd og Øst. I de af os gennemrejste Stepper har man kun den topuklede Kamel, men i de Syd for Balkaschsøen liggende Stepper fortrinsvis Dromedaren; man krydser ogsaa nu og da forskellige Arter med hinanden og faar da en Slags ejendommelige Bastarder, hvis tvende Pukler næsten smelter sammen til en.

Den topuklede Kamel paa de mellemste Stepper tilhører en af de lettere Racer og er derfor ingenlunde saa grovt og massivt

bygget som de Eksemplarer, man ser i Europas zoologiske Haver og Menagerier, men dens Haarbeklædning er lige saa tæt som disses. Dog taaler den langt mindre godt Vinterkulden end noget andet kirgisisk Husdyr, kræver, naar den skal bøje Knæ eller hvile, et Filttæppe til at ligge paa, men forkøler sig ikke desto mindre meget let og bukker derfor ofte under. Medens den fælder, maa den indsvøbes i Tæpper, om Sommeren beskyttes mod Myg- og Bremsestik, dersom den ikke skal bukke under for disse; kort sagt: den er Genstand for stadig Omsorg og Bekymring og egner sig derfor ikke for den fattige, hvem ethvert Tab rammer dobbelt haardt. Med Dromedaren deler den Nøjsomhed og Fordringsløshed, hvad Føden angaar, og ligner den ogsaa i sit blinde Raseri i Brunsttiden, der endog kan blive farlig for den elskede Husbond. Men fra denne adskiller den sig den øvrige Tid af Aaret betydeligt til sin Fordel ved sin Villighed og Fromhed. Jeg, der i Aarevis har omgaaedes meget med Dromedarer, blev højlig forundret over disse fortræffelige Egenskaber; jeg troede endog at have taget aldeles fejl af Slægten. Uden Modstræben lader den topuklede Kamel sig fange, ganske vist ikke aldeles uden Knurren, men dog uden Dromedarens afskyelige, nerverystende Brøl bøjer den Knæ, naar den skal belæsses. Uden at klage transporterer den endog i Trav lettere Byrder og tilbagelægger 30—40 Kilometer om Dagen; naar Byrden er gaaet løs og ryster, bliver den af sig selv staaende i Løbet. Under en Rytter kan den tilbagelægge 50—60 Kilometer paa en Dag; med 400 Kilog. Byrde paa sin Ryg, som tvinger den til en langsom Skridtgang, i det mindste Halvdelen af denne Vejlængde. Den græsser næsten altid i Nærheden af Jurten i Selskab med andre til Aulen hørende Artsfrænder og betragtes af Kirgiseren som et paa en vis Maade helligt Dyr.

Hunden, egenlig Kirgisernes mindst skattede Husdyr, er i Reglen et stort, dog ikke altid smukt Dyr, hvor bestemt og til sin Fordel den end adskiller sig fra de hæslige Køtere, man ellers ser i Siberien og Turkestan. Hovedet er ganske vist langstrakt, men klodset, Lemmerne minder mere om en Vindspillers end om en Faarehunds, Haaret er langt og uldent, Halen svær, Farven meget forskellig.

Yderst vagtsom og modig, over for Ulven en Modstander, der indgyder Agtelse, for de svagere Husdyr en aarvaagen Beskytter, over for den fremmede en mistroisk Vogter, af sin Herre og

Husbond en tro Slave, for Barnet en villig Legekammerat, forener den mange af de Dyder, som pryder dens Slægt, og savnes derfor ikke i nogen Jurte, i det mindste ikke i nogen Aul.

Kirgisernes hele Liv bevæger sig omkring Hjordene og disses Udnyttelse og Pasning. Det første bliver Kvindernes Hovedopgave, det sidste udgør Mandens vigtigste Arbejde. Med Undtagelse af Benene, der bortkastes som værdiløse, benytter man enhver Del af Dyrets Krop, ligesom man, saa længe man kan, malker alle mulige baade smaa og store Husdyr af Hunkønnet. Mængden af de vegetabilske Næringsstoffer, en Kirgiser nyder, er forsvindende lille i Sammenligning med de animalske: Mælk og Kød udgør under alle Omstændigheder hans egenlige Føde, da Plantestofferne dér kommer til at spille en meget underordnet Rolle. Brød i Ordets egenlige Forstand spiser han næsten slet ikke, og endog de smaa Klumper, som man skulde anse for et Slags Bagværk, er kogte i Fedt, men ikke bagte. Ost, Mel og Ris, hvilket sidste kun i den riges Jurte er en mere almindelig Ret, tjener kun til at bringe nogen Afveksling i den evigt tilbagevendende Mælke- og Kødmad. Det er derfor intet Under, at han trues af Hungersnøden, at denne kun alt for ofte virkelig rammer ham, naar en almindelig Epidemi hjemsøger hans Husdyr i det indre af Steppen.

Rige Kirgisere udskiller Faare- og Gedemælken fra Ko- samt Hoppe- og Kamelmælken; fattige Folk sammenblander derimod Mælken fra alle deres Husdyrs Yvere, og erholder derfor ingen andre Produkter end de, der betinges af Faaremælken hvorimod de førstnævnte kan skaffe sig ogsaa højere Nydelser. Af Gede- og Faaremælken, som man altid malker i en og samme Spand og opsamler i de samme Lædersække, tilbereder man ikke blot adskillige Retter, der fremstilles med eller uden Tilsætning af Mel og straks nydes, men ogsaa Smør, surt og bittert smagende, for en europæisk Gane modbydelige Oste og den efter vor Mening højst velsmagende gule Ostekage, der ligesom Osten gemmes til Vinteren og da, opløst i Vand, nydes som Suppe; af Komælken derimod hovedsagelig Tykmælk og kun undtagelsesvis Ostekage, Ost og Smør; af Hoppe- og Kamelmælken endelig Kumys, den oftere beskrevne Mælkevin, der erholdes ved fire Dages Gæring under flittig Rysten og Omrøring, alle formuende Kirgiseres højt skattede og virkelig ganske velsmagende Festdrik, i hvilken de beruser sig.

Om Sommeren nyder selv den rige Kirgiser næsten udelukkende Mælkemad, thi i denne Tid slagter han kun ved højtidelige Lejligheder og andre vigtige Tildragelser nogle af disse Husdyr. Med Vinterens Begyndelse derimod hjemfalder Faar og Geder, Heste og Hornkvæg, ja endog Kameler til Slagtekniven. Som det lækreste Kød betragter man Hestens, i Særdeleshed Hoppernes, som det daarligste Kødet af Hornkvæg. Faarekødet indtager Rangen næst efter Hestekødet; Kamelkød betragtes som velgørende for de aandelige Evner; Gedekød tyder paa Fattigdom eller ogsaa er det, serveret for en Gæst, et Tegn paa Ringeagt. Af den slagtede Hest sætter man mest Pris paa Nyrestykkerne, af Faar derimod Brystet; som noget aldeles udsøgt betragter man Bugfedtet paa unge Heste, hvorfor det saltes, fyldes i Tarme og ryges, og denne Slags Fedtpølser serveres Gæster, man i særlig Grad ønsker at hædre, med lige saa megen Selvtilfredshed og Stolthed som Kumysen.

Foruden Næringsstofferne udnytter Kirgiseren tillige næsten alt anvendeligt af de af ham opfødte Dyrs Kroppe. Af Faarets Uld tilbereder han de for ham aldeles uundværlige Tæpper; Kamelulden forarbejder han til Garn og vævede Tøjer, i den nærmest Huden siddende bløde, dunlignende Uld lægger Moderen sit nyfødte Barn. Gedernes lange Haar anvendes til Frynser paa Tæpper og Duge, til Kvaster eller Tove; den korte Uld spindes og væves til Baand, Haarene i Manken og Halen paa Hestene flettes endelig til højt vurderede Snore og Liner. Af Faareskindet faar man de almindelige Vinterpelse, af Lamme- og Kidskind kostbare Luksuspelse, Affaldsulden giver godt Vat til adskillige Klædningstykker, og af de forskellige Slags Dyrehuder tilbereder man flere Slags Læder. For den for ham overflødige eller af ham foragtede Dyretalg, for de af ham solgte Faar, Hornkvæg og Heste, skaffer han sig adskillige af Verdensmarkedets Varer. Med Købesummen for de af ham solgte Dyr betaler han sine Skatter og Afgifter, og for den tilbytter han sig det umøntede Sølv, hvoraf han gerne praler, Jernet, som han forarbejder, de Maatter, de Klæde- og Silketøjer, hvormed han pynter sig selv og sin Jurte. Husdyrene er og bliver vor Nomadehyrdes eneste Nærings- og Erhvervskilde; den ubetydelige Jord, han lejlighedsvis dyrker, saar, vander og høster, kan i Sammenligning med hans Husdyravl næppe komme i Betragtning.

Det er ikke Menneskets fri Vilje, men Nødvendigheden af at varetage Hjordens Tarv, der bestemmer Kirgisernes Opholdssteder og Levemaade, tvinger dem til den ene Dag at vandre herhen, den anden derhen, at blive paa et Sted og atter bryde op. Derfor er deres Vandringer ikke nogen Omkringstrejfen uden Maal paa den vide Steppe, men en nøje overlagt Skiften Opholdssted, alt efter Aarstiderne og de græssende Dyrs Beskaffenhed. En planløs Omkringstrejfen tillader Steppen hverken om Vinteren eller om Sommeren; en saadan vilde om Vinteren prisgive Hjordene til de frygtelige Storme, om Sommeren udsætte dem for at dø af Tørst, om Foraaret maaske skaffe dem Føde i Overflod og om Efteraaret, mere end ønskeligt var, formindske den nødvendige Forsyning af Græs. Derfor tiltræder Kirgiseren sin Vandring fra Lavsletten, stiger langsomt op til Højderne, ja endog op paa Højfjældene og vandrer langsomt tilbage igen til Lavsletten. De forskellige Hjorde har imidlertid forskelligt Behov: Faar og Geder synes bedst om haarde og duftende Urter og Græs, særligt saadanne, der spirer op mellem Bjærgspalterne, medens Hornkvæg og Heste helst græsser paa et blødt Græstæppe, og Kamelerne derimod foruden de stive Saltsteppeplanter synes at betragte Tidsler og Tjørne som uundværlige Bestanddele af deres Føde. Rige Kirgisere, der af forskellige Slags Dyr kan danne forskellige Slags Hjorde, lader derfor disse strejfe og græsse hver for sig, og kun de fattige drager fra Sted til Sted med alle deres Dyr. Endelig indvirker det ene Menneske paa det andet. Ganske vist ikke ved Grænsestene, men vel paa Grundlag af gammel Overenskomst, er der selv paa den fri Steppe draget Grænser for Besiddelsen og opstaaet Ejendomsrettigheder: enhver Stamme, hver Stammeafdeling, hver Kommune, hvert Samfund gør Krav paa den af Forfædrene benyttede Jord og taaler ikke paa denne nogen fremmed Hjord, nogen fremmed Hyrde, griber endog stundom til Vaaben og kæmper i blodige Fejder med enhver nærgaaende fremmed, ja endog med Mænd af deres egen Stamme. Dette forklarer, hvorfor Nomadehyrden strejfer omkring ikke blot ad bestemte Veje, men ogsaa inden for et nøje begrænset Omraade. Hans Veje kan nu og da krydse en andens, men bliver aldrig de samme, som denne slaar ind paa, thi enhver agter den andens Rettigheder og tvinges af sine Stammefrænder til at erkende disse.

En fast Bolig efter vore Begreber faar Kirgiseren først i Graven, men et Hjem har han dog. I mere udstrakt Forstand er dette det Omraade, som han gennemstrejfer, i de allerfleste Tilfælde Lavland og Dale omkring en Flod eller Bæk; i mere begrænset Forstand den Vinterlejr, fra hvilken han drager ud, og til hvilken han altid vender tilbage. I Nærheden af denne Vinterlejr hviler om ikke alle saa dog de fleste af hans døde; der staar endog stundom en fast Bolig; derhen sender Regeringen sine Udsendinge, naar den vil opkræve den ham paalagte Skat, lade tælle hans Familiemedlemmer eller Antallet af hans Husdyr; her tilbringer han ganske vist ikke den skønneste, men dog den meste Tid af sin Tilværelse; her oplever og udkæmper den i Almindelighed glade og sorgløse Mand sine tungeste og alvorligste Sorger.

Ikke selve Vinterboligen er nøje bestemt, men vel Vinterlejren. Betingelserne for hans Valg er, at Dalen, hvori Lejren bliver opslaaet eller skal opslaaes, er saa meget som muligt beskyttet mod de kolde, al Ting dræbende Norden- og Østenvinde, at man kan opslaa Jurterne paa Solsiden og her uden Vanskelighed opføre faste Huse, at det nødvendige Vand aldrig fattes, og at man i Nærheden af Lejren finder de nødvendige Græsgange. Alle disse Betingelser opfyldes bedst i en Floddal, som det i denne rindende Vand har indskaaret dybt i det omgivende Land, i hvilken i Sommermaanederne Græsset ikke visner, saa at man naar som helst kan faa Hø, og der dog bliver Føde tilovers til Vinteren. Derfor falder Valget kun i saa Fald paa andre Steder, naar det gælder om at udnytte et vist Omraade, der om Sommeren er blevet skyet af Mangel paa Vand, f. Eks. en Saltsteppe, saasnart Sneen, som nu dækker Jorden, for Mennesker og Dyr kan erstatte Vandet.

Er Vinterboligen fast, saa bestaar den altid af en i høj Grad ussel, fattig og mørk Hytte, der er bleven saa primitivt opført, at man allerede paa Forhaand har gjort Regning paa, at Sneen skal tætne dens Vægge og Tag og beskytte mod Vejr og Vind. Væggene bestaar kun undtagelsesvis af Træstammer, der er lagte ovenpaa hverandre, oftere af raa Sten, oftest af flettet Pil eller Sivbundter, stablede op ved Siden af hverandre; Taget bestaar altid af Rør. Ved Siden af staar en paa samme Maade opført Stald for Ungkreaturerne, og i nogen Afstand derfra er der en Indhegning for de ældre Dyr.

Med Vinterens Begyndelse flytter Kirgiseren ind i en saadan Vinterbolig, dersom han ikke, som det i Reglen sker, selv nu for denne foretrækker den absolut hyggeligere Jurte. For Opvarmning af saavel den ene som den anden, har han allerede om Foraaret sørget derved, at han eller rettere hans Hustru, i hvis Lod alle ubehagelige og svære Arbejder falder, har blandet Kreaturgødning med noget Halm og formet dem til firkantede Kager og tørret disse Kager i Solen. Alt Græsset i Omegnen er omhyggeligt blevet skaanet, for at Hjordene kan finde deres Føde saa nær Boligerne eller Jurterne som muligt; Høet har man afmejet paa langt bortliggende Steder og ført hid. Er Vinteren gunstig, det vil sige fattig paa Sne, saa finder Kvæget selv nu nødtørftig Føde; er den stræng, saa trodser den ofte alle de Forberedelser, som Hjordejeren har kunnet træffe og kræver flere Dyr af hans Hjord, end Foraaret skænkede. Derfor hersker der i en god Vinter Glæde og Munterhed selv i Hyrdens mørke Hytte, medens i en stræng Vinter, som forvandler Husdyrene til rene Skeletter, den mørke Sorg i Selskab med Bekymringerne drager ind i den hyggelige Jurte; derfor hersker der saavel paa det ene som paa det andet Sted enten Overflod eller Mangel i den frygtede Aarstid.

Først mod Slutningen af April, ofte først mod Slutningen af Maj, forlader Hyrden Vinterlejren med Resten af sin Hjord og begynder at vandre. De af særskilte Hyrder bevogtede Hestehjorde har allerede begyndt deres Græsgang for ikke at forstyrre de mindre Dyr. Det er ikke af de kaade Føl, man frygter noget saadant, men derimod af alle Unghingste og Unghopper, der dette Aar indtræder i Mandbarhed. De første hopper og springer ganske vist i kaad Overmod omkring hele Hjorden, men forlader dog ikke Moderhopperne, der imedens ganske roligt græsser og nu og da kigger efter dem; men de næsten fuldvoksne Unghingste foraarsager en stadig Uro og kræver den største Opmærksomhed hos Hyrderne, hvis Antal nu er fordoblet. Snart slaas de unge Hingste med den ældre, værdige og herskesyge Leder af Hjorden; snart trænger Unghopperne, Ætlinger af hans eget Blod, sig frem til deres Fader og nøder ham til at jage dem bort med Bid og Slag; snart forsøger en eller anden ung Hingst at rømme og styrter med Hovedet vendt mod Vinden og med vidtaabne Næsebor i stormende Fart hen over Steppen. Men øjeblikkelig sætter Hyrden sin

Ridehest i Galop, og efter Flygtningen jager ogsaa han i rasende Fart over Stok og Sten, over Bjærg og Dal. I den højre Haand holder han den lange Hyrdestav med den i Enden anbragte Fangeline. Nærmere og nærmere kommer han den flygtende Unghoppe, allerede svæver den frygtede Snare over dens Hoved: da viger den pludselig til Siden, kaster begge Bagbenene højt op i Luften, ligesom for at drille sin Forfølger, jager af Sted med fordoblet Hastighed, og videre gaar den vilde Jagt, indtil det dog endelig lykkes Hyrden at naa Flygtningen og føre den bunden tilbage til Hjorden. Hvor underholdende et saadant Skuespil end kan være for en fremmed Tilskuer, maaske ogsaa for Hyrden selv, saa maa en saadan Jagt ofte virke forstyrrende paa Smaadyrenes Græsning og Vandringer, og derfor lader man ikke gerne Hestene drage i Selskab med disse. Faar og Geder kan forøvrigt, ikke blot paa Grund af deres i den strænge Vinter svækkede Kræfter, men ogsaa for de endnu ikke tilstrækkeligt stærke Kids Skyld, heller ikke tilbagelægge saa lange Vejstrækninger som Hestene, saa ogsaa af den Grund bliver det nødvendigt at skille Hjordene.

Den Kirgiser, der vogter Smaadyrene, vandrer i Begyndelsen kun et kort Stykke om Dagen (en Faarevej), standser ogsaa overalt, hvor der findes Græs, saalænge hans Dyr æder med Begærlighed. Ved Vandringen anfører den mod al Slags Vind og Vejr hærdede Faarehyrde Toget, siddende paa sin Rideokse. Faarene gaar fremad med temmelig hurtige Skridt, snart samlende sig i tættere Flokke, snart spredende sig, idet de hist og her bliver staaende for grundigt at afbide særligt lækre Planter, men uophørligt ædende og gumlende, og Hyrden følger dem paa sin Ganger, der ligeledes græsser uafbrudt. Efter Lammene og Kidene følger de gamle Vædere og Geder, men altid i saa lang Afstand, at de unge hverken kan se eller høre de gamle Dyr. Kastrerede Vædere, om der findes saadanne, drager andre Veje. Efterat alle Hjordene er dragne afsted, tager Kvinderne Jurten ned, læsser denne tilligemed det ubetydelige Husgeraad paa Kamelerne og Lastokserne, stiger med store og smaa til Hest og rider langsomt efter de smaa Malkedyr, naaer dem ved Middagstid, malker dem og drager videre med al Mælken, der opbevares i Lædersække, for atter at kunne slaa Jurten op, inden Solen er gaaet ned. Paa denne Maade gaar den ene Dag efter den anden. Bringer Foraaret

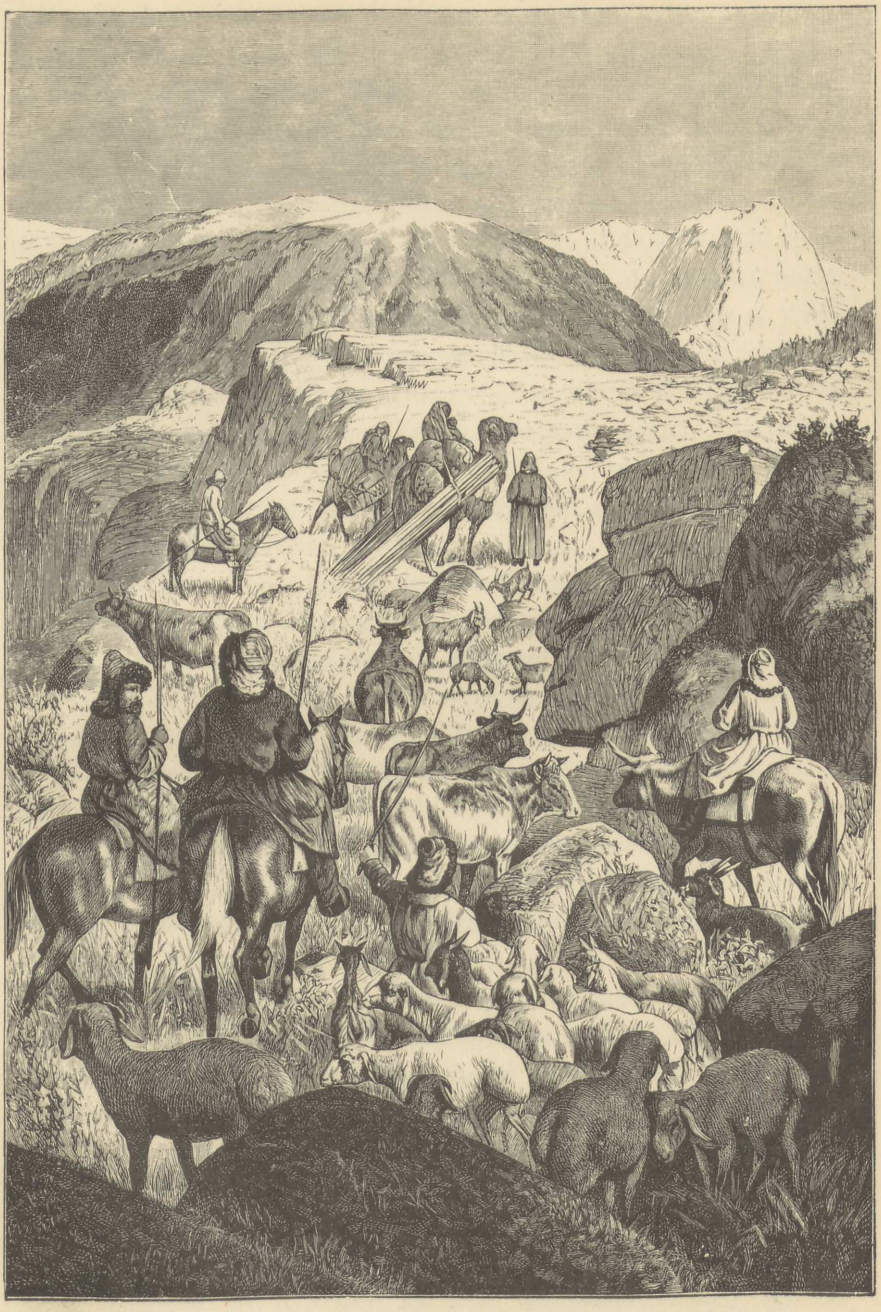

Kirgisere drage med Hjorden til Bjærgene.

nyt, friskt Grønt, da bliver man først hele Dage, senere hele Uger paa ét og samme Sted, indtil det begynder at blive knapt med Græsset, og saa drager man videre. Vækker det mere og mere fremskridende Foraar endog de endnu i deres Pupper slumrende Insekter til fuldt Liv, og fyldes Luften af utallige Sværme af Myg, Fluer, Bremser og andre Plageaander, saa styrer man, saasnart det er muligt, Kursen til Bjærgene og stiger lidt efter lidt op i disse til de højst oppe under Snegrænsen liggende Græsmarker. For den Hyrde, der ikke har nogen Hund til Hjælp, var det allerede paa Sletten ikke altid let at holde Hjorden sammen, men i Fjældegnene bliver det ham ofte uendelig vanskeligt at tilbagelægge sin »Faarevej«, og tidt er det ham aldeles ikke muligt at klare sig uden Hjælp fra andre Ryttere, der sidder paa Heste. Saalænge der er Tale om faste Veje, kan det nok gaa an, enten saa Vejen slynger sig over blomstrende Enge eller den fører hen over Bjærgskraaninger. Gederne, som gaar foran Faarene, betragter vel med eftertænksomt Blik et Terræn, som synes de sidste mere end betænkeligt, men skrider derpaa, vælgende en passende Vej, bestemt og sikkert i Spidsen, og Faarene følger tillidsfuldt efter. Anderledes er det, naar i Stedet for en mumlende Bæk, en bred og skummende Aa spærrer Vejen og maa overskrides; ved Synet af det for Faarene absolut fjendtlige Element studser endog de kække Geder, der forstaar at klare sig i alle Forhold; men Faarene rykker ængsteligt tilbage, klatrer muligt endog op paa de nærliggende Klipper, som om de tænkte paa at forsøge at komme bort. Forgæves rider Hyrden over det brusende Vand, forgæves driver han, efter at være kommen tilbage, den modstræbende Hjord ned til Bredden. Under høj Brægen giver Faarene deres Angst til Kende, bekymret bræger ogsaa Gederne, indtil Hyrden omsider taber Taalmodigheden. Et Øjeblik sværer den skæbnesvangre Snare over Halsen paa et Faar, i næste Øjeblik føler dette sig grebet om Halsen, slæbt op til Sadelen, og et kvart Minut efter er det slynget ud i Vandet. Nu maa det arbejde med Opbydelse af alle sine Kræfter. Svømmende i Ryk, mere hoppende end skydende sig frem, arbejder det sig fra det ene Klippestykke, der rager op af Vandet, til det andet, gribes, endnu inden det har faaet fast Grund under Fødderne, af Hvirvelen og rives modstandsløs med, sparker, spræller og hopper, maa paany følge med Strømmen, og naaer endelig, mere udmattet ved den udstaaede Angst end ved An-

strængelsen, Bredden paa den anden Side. Rystende over alle Lemmer synes det at overbevise sig selv om, at det virkelig har faaet fast Jord under Fødderne, ryster sin gennemblødte Pels, ser sig endnu en Gang sløvt tilbage og begynder nu straks at græsse for at holde sig saa skadesløs som muligt for de lidte Ubehageligheder. Imidlertid svømmer ogsaa de øvrige, det ene efter det andet, enten frivilligt eller tvungne dertil, over Bjærgbækken, indtil hele Selskabet atter er bleven samlet paa den anden Side, og Farten kan fortsættes. Paa denne Maade arbejder Nomadehyrden sig op i Fjældene. Begynder det at blive koldt i Højdalene, minder maaske allerede et Snefald om den tilstundende Vinter, saa vandrer Hyrde og Hjord nedad, nu saa meget som muligt opsøgende de skyggefulde Kløfter, indtil endelig Lavsletten atter er naaet, og Kredsløbet fuldendt i Nærheden af Vinterlejren. Saaledes hengaar Aar efter Aar Nomadehyrdens Liv.

Alle kirgisiske Husdyr vænner sig ualmindelig hurtigt til de forskellige Egne, i hvilke de græsser, hvorledes Terrænet end er; alle genkender allerede efter et Par Vandringer paa et nyt Omraade fuldkommen det Sted, hvor de skal græsse, og kan selv uden Hyrdens Hjælp finde sig til Rette og kommer af egen fri Vilje hen til Jurterne for at lade sig malke. Dog har man altid et Lokkemiddel deri, at man fra og med Maj skiller alle Ungerne fra Mødrene, der malkes, lader dem græsse i Nærheden af Aulen og saaledes vækker Længslen i Moderhjertet. Malkningen kan saaledes altid foretages paa samme Tid, og Madmoderen i Jurten inddele sin Tid og sit Arbejde.

Alene med Undtagelse af Hopperne, der altid malkes af Mænd, varetages Dyrenes Malkning altid af Kvinderne. Tidlig om Morgenen har man under stræng Opsigt ladet Kalve, Lam og Kid die en Stund, derpaa skilt dem fra deres Mødre og drevet gamle og unge ud paa Græs. Ved Middagstid driver man Mødrene, men ikke Ungerne, tilbage til Jurten, om Aftenen endnu en Gang de første for at malke dem. Ved Hjælp af Hundene, hvis Tjeneste nu først benyttes, holder man hele Hjorden sammen i en saa snæver Kreds som muligt og begynder nu Arbejdet. Hustruerne eller Tjenestekvinderne i en Jurte eller Nabokvinderne fra en Aul indfinder sig med Malkekar i Hænderne, fanger med ufejlbarlig Sikkerhed et Faar, et tredje, et fjerde o. s. v., slæber dem hen til Indhegningen, lægger en Snare om Halsen paa dem og tvinger Dyrene til at staa i dobbelte Rækker med Hovedet

indad og Yveret udad. Saaledes samler man 30—40 Dyr paa nogle Minuter, Faar og Geder ved Siden af hverandre, og danner saaledes en saakaldt »Køgøn«. Saasnart Dyrene mærker Snaren, staar de, gjort kloge ved Erfaring, øjeblikkeligt stille og underkaster sig hvad som helst. Kvinderne sætter sig ned lige overfor hverandre og begynder i den ene Ende, dersom Faarenes Antal er stort, muligvis i begge Ender af den dobbelte Række, tager fat om de korte Patter med Tommel- og Pegefingeren og udtømmer Mælken med nogle raske Tag. Flyder Kilden ikke tilstrækkelig rigeligt, saa ryster de Yveret med nogle lette Slag af den venstre Haand, ganske saaledes som de diende Unger plejer at gøre, og først, naar ikke engang dette Middel viser sig at gøre Fyldest, gaar de over til det næste Dyr. Mændene i Jurten, der maaske har været behjælpelig med at samle og binde Smaadyrene, sidder under Malkningen ved Siden af i alle Haande for os umulige, ja næsten utænkelige Stillinger og lader deres »røde Tunge« frit Løb; en og anden lille Dreng gør muligvis paa et af Faarene sit første Forsøg i Ridning, dersom han ikke foretrækker dertil at benytte sin Moders Skuldre. Denne sidste lader sig imidlertid lige saa lidt forstyrre af sin Yndlings Heltebedrifter som af andre Intermezzoer. Om hun sidder paa den bare Jord eller midt i den friske Faaregødning, om denne under Malkningen falder ned i det af Poppeltræ udhulede Kar, det bryder hun sig kun lidt om; thi Karret er lige saa smudsigt som den malkende Haand, og Faaregødning er ganske vist et urent Stof i vore forvænte Øjne, men ikke i den korantroende Kirgisers. Endelig er det sidste Dyr malket, og de i Mangel af bedre Beskæftigelse drøvtyggende Dyr, der har været saa længe bundne, kan atter slippes løs: et raskt Greb i den lange Line, alle Baand løses, og alle Faarene og Gederne er fri.

En almindelig, næsten enstemmig Brølen og Brægen er det første Udtryk for den glade Følelse af den genvundne Frihed; en kort, hurtig, gentagen Rysten af Kroppen afkaster den sidste Erindring om den uværdige Trældom; derpaa løber alle afsted saa hurtigt som muligt ud paa Sletten, saa langt fra Jurten som Hyrde og Hjord tillader, og i Bjærgegnene, saa hurtigt de kan, op i Bjærgene, som om de kun her rigtig kunde indaande Frihedens rene Luft. I Virkeligheden søger de kun saa hurtig som muligt at blive forenede med deres Unger. Den hele lange Dag har de maattet være adskilte fra

dem; nu maa de efter tidligere gjorte Erfaringer atter træffe dem. Under idelig Brægen springer Faarene omkring; længselsfuldt skrigende og spejdende ser de ellers saa forstandige Geder sig omkring, som om de vilde udforske, om den ventende Skare allerede var paa Vejen eller i det mindste kunde ses i Afstand. Mere og mere tiltager den almindelige Brægen og Larm; thi enhver ny frigjort Række opægger alle de i Nærheden af Aulen samlede Faar og Geder; men ogsaa den med hvert Minut voksende Utaalmodighed hos Mødrene giver Anledning til klagende, næsten stønnende Brægelyde. Jo mere Tiden gaar, desto uroligere ter sig de af deres Moderfølelser beherskede Dyr. Uden Rist eller Ro iler de snart hid, snart did, snuser til ethvert Straa paa Vejen, men afbider næppe et eneste, løfter forventningsfulde og glade Hovedet, sænker det atter skuffede ned imod Jorden og begynder paany at klage og bræge. Uroen stiger nu og da næsten til Vanvid, den almindelige Brægen til en formelig Tuden.

Da høres der langt borte i det fjærne nogle svage, dirrende Toner. Disse undgaar ikke Mødrenes opmærksomme Ører. En fra alle Struber samtidig lydende Brægen er Svaret; hele deres Moderlængsel, der ved den lange Venten er stegen til det yderste, samles i et eneste Skrig. Og langt borte fra, ned fra Bjærgene og ned mod Jurterne kommer Lammene og Gederne stormende; først de største og kraftigste, derpaa de svagere og spædere, men alle i ilende Hast, i store Spring, indhyllede af den ophvirvlende Støvsky og dannende en Række, som bliver længere og længere, jo nærmere de kommer Maalet. Nu opstaar der en uhørt Forvirring; gamle og unge løber som vilde om mellem hverandre, i Forbifarten snusende til hverandre, for at forvisse sig om, hvorvidt de, der hører sammen, har fundet hverandre, og saavel de første som de sidste løber videre, dersom dette ikke er Tilfældet, Lam og Kid i Reglen først efter at et Stød eller Spark af Moderdyret har bragt dem paa det rene med deres Vildfarelse. Lidt efter lidt klarer den tætte Vrimmel sig, thi lidt efter lidt og i lang kortere Tid, end man skulde tro, har enhver Moder fundet sit Barn og ethvert Barn sin Moder, og Ungerne ligger snart diende under Bugen paa deres Mødre, begærligt nydende den dem beskaarne Mælk. Om end den almindelige Brægen endnu ikke er fuldstændig forstummet, saa er den dog nu kun et Udtryk for den mest fuldkomne Tilfredshed.

Men kun en kort Stund varer denne almindelige Tilfredshed. De allerede paa det nærmeste udmalkede Yvere er snart tømte, og trods alle Stød og Puf af de diende Unger flyder Kilden ikke længere; men endnu vil baade Moder og Unger nyde godt af Lykken ved deres Samværen. Til alle Sider spreder den vilde Hjord sig; den føjelige og godmodige Moder følger efter de kaade Unger, naar disse efter

Kirgisere med Kameler.

deres Slægts Vane strejfer op ad de nærmeste Højder, eller ser, som det synes, med glad Tilfredsstillelse til, naar en lille Buk eller ung Væder lystigt prøver sine Kræfter med en eller anden jævnaldrende. Den brogede Hjord smykker hele Egnen omkring Jurten paa en særdeles malerisk Maade, og et yndefuldt Billede af et roligt og

fredeligt Hyrdeliv opruller sig for dens Blik, som har Øje og Sans for et saadant Billede.

Ogsaa de malkende Kvinder under sig en kort Stunds Hvile, tager deres Børn op paa Skødet og helliger sig til deres Moderpligter

En kirgisisk Aul.

eller deres Moderfølelser; snart venter der dem et nyt Arbejde. Brølende melder de omkringstrejfende Køer sig for ogsaa at faa deres Del af Moderglæden, og skyndsomst rejser de flittige Kvinder sig,

fører de i Forvejen bundne Kalve til Køerne, lader dem die en Stund, rykker dem derpaa bort fra Yveret, udmalker dette og giver først derefter Kalvene deres fulde Frihed. Imedens har Hyrderne og Hundene paany drevet Smaadyrene sammen, og gamle og unge, Mænd og Kvinder, Drenge og Piger samles nu for at fange Lammene og binde dem for Natten i Slynger, der sidder fast paa en lang Line, foran Jurterne, saa at de gamle ikke kan komme til at byde dem Yveret. Uden Brægen og Larm kan dette Arbejde ikke gaa for sig, og i Koncerten blander sig Skrigene fra Barnet, der paa ny længes efter Moderbrystet, Køernes Brølen, Hundenes Gøen. Kun de Lam og Kid, der allerede er bundne, finder sig taalmodigt i deres Skæbne. En og anden Buk prøver vel endnu i legende Tvekamp sine nydannede Horn, men bliver snart træt og lægger sig ganske fredeligt ved Siden af sin nys bekæmpede Modstander; endnu inden Rækken er fuldtallig, ligger Størstedelen af Ungerne paa deres sammenbøjede Ben og overlader sig til Hvilen. Et eller andet Moderfaar, en eller anden Ged aflægger et Besøg i Rækken og snuser til Ungerne, indtil den rette er funden, men vender atter tilbage til Hjorden, saasnart den har overtydet sig om, at det er ganske umuligt for den at komme til at ligge ved Siden af sit Barn.

Solen er allerede for en god Stund siden forsvundet fra Horisonten, og Skumringen er allerede omtrent vegen for Mørket. Det bliver mere og mere stille udenfor, mere og mere stille inde i Jurterne. Mennesker og Dyr har søgt og fundet Hvilen; kun Hundene begynder nu, under Ledelse af en vagthavende, deres Runder og Strejftog, men selv de gøer kun, naar de har virkelig Anledning dertil, naar det gælder om at skræmme en omkringsnigende Ulv eller anden Tyv. En ganske vist kølig, men duftende Sommernat, rig paa Dug, sænker sig ned over Steppen, og en vederkvægende Søvn faar nu i Livets rigeste og skønneste Tid Hyrde og Hjord til at glemme endog den sidste Erindring om Vinterens Møje og Bekymring.

Folke- og Familieliv hos Kirgiserne.

Truede og forfulgte af den straffende Retfærdighed flygtede fire Tyve bort fra alle hæderlige Folks Boliger og søgte Beskyttelse ude paa den vide Steppe. Paa deres Flugt slog fire Tiggersker sig sammen med dem, udstødte ligesom de fra alle ærlige Folks Selskab. Af deres mod alle menneskelige og guddommelige Love stridende Forbindelser fødtes en hel Mængde Børn; Børnene blev Stamfædre til et talrigt Folk, og dette opfyldte den hidtil menneskefomme Steppe. Men det blev sin Oprindelse tro: tyvagtigt som sine Fædre, hengiven til Tiggeri som sine Mødre, uden Tro, uden Moralitet som begge. Dette Folk er Kirgiserne, hvis Navn ikke betyder andet end Røver.

Saaledes har en tatarisk, trosstærk Digter tænkt sig Oprindelsen til, saaledes beskriver han det stammebeslægtede Folk, som taler hans eget Sprog, beder til den samme Gud som han og hylder den samme Profets Lærdomme; saaledes ytrer han sig ene og alene fordi Kirgiseren i Trossager ikke hænger saa slavisk ved Ordene, ikke tænker saa snævert som han. Det er den gamle og evig ny Historie, den Skamløshed, der gaar igen hos alle Folk, for hvilken de ovenanførte Ord er et Udtryk, den fromme Løgn, for hvis Afskyelighed endnu intet Trossamfund er veget tilbage, naar det gjaldt om at nedsætte anderledes tænkende.

Den rejsende, som opholder sig blandt Kirgiserne, den fremmede, som under deres Jurters lette Tag søger og finder Gæstfrihed, den lærde, som søger at studere deres Sæder og Skikke, Embedsmanden, der som Lovens Vogter eller som Statsmagtens Repræsentant i Almindelighed lever iblandt dem, med ét Ord enhver, som i længere Tid

kommer i Berøring med dem, dømmer, saafremt han ikke er fanget i Fordomme, ganske anderledes end denne Tatar.

Der har været en Tid, da Kirgiserne virkelig bar deres Navn med Rette, men denne Tid er nu forbi, i det mindste for mange Grene af de forskellige Horder. En Efterklang af Forfædrenes Karakter, Heltefærd og Røvertog turde vel endnu lyde i enhver Kirgisers Bryst; men i det store og hele har Steppens Rytterfolk føjet sig efter de nuværende Beherskeres Love, lever for Tiden i Fred saavel med hverandre som med deres Naboer; de agter Ejendomsretten og røver og stjæler ikke oftere eller mere end andre Folk, snarere sjældnere og mindre. Under det russiske Herredømme lever Kirgiserne nu under saa lykkelige Forhold, at deres Stammefrænder paa den anden Side Grænsen ser med Misundelse til de russiske Undersaatter. Under deres Regerings Beskyttelse nyder de Fred og Ro, Ejendomssikkerhed og Trosfrihed, er næsten ganske fri for Krigstjeneste og beskattes paa en Maade, som man i enhver Henseende maa kalde billig, har Ret til selv at vælge deres Menighedsforstandere og nyder adskillige andre Forrettigheder, som ikke engang Russerne endnu har kunnet vinde. Desværre tænker disse sidste ikke saa fornuftigt som Regeringen, men fortrædiger og snyder Kirgiserne naar som helst og hvor de kan. Dog har de ikke været i Stand til paa nogen Maade at indvirke paa Folkets Sæder, Skikke og Vaner.

Kirgiserne er et ægte Rytterfolk, og man kan næppe tænke sig dem uden Hest; de vokser op med Føllene og lever sammen med Heste lige indtil deres Død. Ganske vist er det ikke blot i Hestesadelen, at Kirgiseren føler sig hjemme, tværtimod forstaar han til Ridt at benytte ethvert Dyr, som kan bære ham; men Hesten er og bliver altid og under alle Forhold hans egenlige Bærer og kæreste Kammerat. Siddende i sin Sadel foretager han sig alt, og kun Hesten gælder i hans Øjne som et ham værdigt Ridedyr. Mænd og Kvinder rider paa samme Maade, Kvinderne ikke sjældent med samme Dygtighed som Mændene. Rytterens Holdning er skødesløs og saa bekvem som mulig, i Betragterens Øjne ikke synderlig tiltalende.

Kirgiseren rider med kort spændte Stigbøjler, idet han kun med Knæerne berører den forreste Kant af Sadelen og derfor holder sig frit i Ligevægt; naar han lader Hesten trave, rejser han sig i Stigbøjlerne, stiller sig ofte oprejst i dem og læner sig da saa langt fremad, at

han berører Hestens Hals; han holder sig lige, naar Hesten, hvilket er det almindeligste, gaar i Skridt eller Galop. Tømmen omfatter han med hele Haanden; Pisken holder han med Tommelfingeren, Pege- eller Langfingeren. Ikke sjældent falder han af, thi Vejen bryder han sig ikke om, men overlader til Hesten at søge sig en saadan; men ser han sig for, saa rider han uden nogen som helst Betænkning frem ad hvilken som helst Vej, hvor en enhovet kan komme frem, ligesom han ikke betænker sig paa at bestige den allervildeste og ubændigste Hest. Daarlige Veje kender han ikke til; Veje betyder for ham i Almindelighed ikke andet end Tilbagelæggelsen af en vis Vejstrækning; hvad der ligger imellem Begyndelsen og Slutningen af denne Vejstrækning er ham aldeles ligegyldigt. Saa længe han sidder i Sadelen, tiltror han sin Hest det utrolige, springer i Galop Bakke op og Bakke ned, over fast Jord og Moser, i Morads eller Vand, klatrer, uden at kende til Svimmelhed og Frygt, op ad Bjærgvægge, som enhver som helst anden Ryţter vilde anse som aldeles utilgængelige, og ser fra Sadelen dristigt ned i Afgrundene ved Siden af den Gangsti, han kalder Vej, og paa hvilken en gammel, øvet Bjærgbestiger vilde blive greben af Gysen. Saa snart han er staaet af Hesten, iagttager han alle ved en lang Erfaring prøvede Regler i Henseende til Maaden at passe en anstrengt Hest og behandler nu denne lige saa omhyggeligt og ømt, som han under Ridtet har været hensynsløs. Ved festlige Lejligheder udfører han i Sadelen til aldrig manglende Tilskueres Fornøjelse allehaande Kunststykker; stiller sig op paa Hesten og sprænger afsted, holder sig staaende med begge Hænder fast i Sadelen eller Stigbøjlerne og forsøger at tage en Genstand op fra Jorden, men synes dog ikke at udøve sine tyrkiske Stammefrænders Vaabenlege. Dog betragter han Væddeløb som den bedste af alle Fornøjelser og forherliger enhver festlig Lejlighed med et saadant.

Til Kapløb (Baika) anvendes kun de ædleste Heste og blandt disse kun Pasgængere. De Strækninger, som her skal tilbagelægges, er meget betydelige, aldrig under 20, ikke sjældent indtil 40 Kilometer: man rider til et bestemt Punkt paa Steppen, f. Eks. en Høj eller en Gravhøj, og vender tilbage samme Vej, man er kommen. Drenge paa 7—8, højst 10 Aar sidder i Sadelen og styrer deres Heste med overordenlig Dygtighed. De tilbagevendende Heste rider man langsomt i Møde; den Pasgænger, der har størst Udsigt til at vinde, yder man

en Slags Hjælp, der kaldes »Guturma«, paa den Maade, at man skynder sig hen paa Siden af den, løfter den ridende Dreng af og søger at tage fat i Tømme, Stigbøjler, Manke, Hale og snarere slæber end leder den mellem de friske Heste frem til Maalet. De udsatte Præmier bestaar af meget forskellige Genstande, men beregnes altid i Hesteværdi. To til tre Tusinde Sølvrubler er ikke noget sjældent som første Præmie; rige Familier kan udsætte indtil Hundrede Heste. Unge Piger forekommer ogsaa som Sejrens Pris, paa den Maade, at den vindende kan gifte sig med dem uden at behøve at erlægge de sædvanlige Brudepenge.

Medens Væddeløbshestene er undervejs, prøver i Reglen Menneskene deres Legemskræfter. To Mænd aftager deres Overtøj, blotter Skuldre og Overkrop og giver sig til at brydes. Angrebene sker paa meget forskellig Vis. Begge Kæmperne tager fat i hinanden, bøjer sig ned og svinger og drejer sig om, medens de stadig giver Agt paa hinanden og søger at møde ethvert virkeligt eller Skinangreb, indtil pludselig den ene opbyder alle sine Kræfter og kaster den anden til Jorden, inden denne faar set sig for. Andre gaar straks over til Angreb, men møder en saa kraftig Modstand, at de to Mænd maa kæmpe en lang Tid, inden det lykkes den ene at overmande sin Modstander. Tilskuerne staar omkring og opmuntrer de kæmpende, roser og dadler, opmuntrer og haaner, medens de samtidig vædder indbyrdes, og med større og større Ophidselse, eftersom Vægtskaalen hælder til den ene eller den anden Side. Endelig ligger den ene paa Jorden, udlet af hele Selskabet, ærgerlig og ydmyget, sandsynligvis ogsaa forbitret i sit inderste Hjerte; et almindeligt Skrig fra alle Struber opfylder Luften; Tøjstykker rives itu og uddeles som Likvidation for de tabte Væddemaal; Bebrejdelser afveksler med Lovprisninger, og Kamplegen er forbi, saafremt ikke den besejrede ganske pludselig søger at give sin Harme Luft og endnu en Gang overfalder sin Modstander. Uden Larm, Skrig og Trætte ender en Brydekamp aldrig, men til egenlige Haandgribeligheder kommer det dog ikke.

Til Kirgisernes ridderlige Øvelser maa ogsaa regnes Jagten. Den kirgisiske Jæger forfølger Ulven med en saadan Iver og en saadan Udholdenhed, at han kun tager ringe Hensyn til, om den under det skarpe Ridt dobbelt følelige Kulde volder ham alvorlig Skade, det vil sige, om der gaar Kulde i Ansigt og Hænder; og dersom hans

Hest under ham blot holder ud, standser han ikke, før han er bleven i Stand til at slynge sin tunge Kølle i Hovedet paa Røveren.

Men endnu mere end en saadan Jagt elsker han Jagten med Ørn og Hunde. Ligesom sine Forfædre forstaar han den Kunst at tæmme Kongeørnen. Bærende Ørnen paa den med en tyk Handske beklædte Haand, som han støtter mod et paa Sadelen anbragt Træstillads, drager han op til gunstigt beliggende Højder, hvorfra der er en vid Udsigt, og lader nu sine Jagtkammerater gennemsøge den for hans Blik liggende Steppe. Jagten gælder Ulve saavel som Ræve; men, saa længe Ørnen ikke er tilstrækkelig øvet, foruden Murmeldyr kun de sidstnævnte. Nogen særlig Dressur af Rovfuglen behøves ikke; alt, hvad man behøver at lære den, bestaar i, at Ørnen, der allerede som lille Unge er tagen ud af Reden og stadig er bleven madet af Jægeren, vender tilbage til sin Herre, naar der bliver kaldt paa den; nedarvede Vaner gør det øvrige. Saa snart Jagtkammeraterne har faaet en Ræv op, befrier Jægeren Fuglen fra dens Tøjr og kaster den op i Luften. Ørnen udbreder sine Vinger, begynder at kredse, stiger spiralformigt højere og højere, faar Øje paa den hidsede Ræv, der løber for Livet, styrter sig med indtrukne Vinger og vidt udstrakte Kløer i skraa Retning ned paa denne og slaar de sidste i Kroppen paa den; Ræven paa sin Side drejer rasende Hovedet, for at hugge sine hvasse Tænder i Fjenden, og Ørnen er fortabt, dersom det lykkes. Men hos næsten enhver af de lige saa kraftige som dristige Rovfugle findes der en instinktsmæssig Bevidsthed om den Fare, der saaledes truer den, saavel som Evne til at møde den.

I samme Øjeblik Ræven vender sig om, faar Ørnen sine Klør frem, for et Øjeblik efter at slaa dem i Ansigtet paa sit Offer. Den elskede Herres Tilraab opfordrer den til Standhaftighed, og nogle Minuter efter ligger Ræven, fældet af den tililende Jæger, paa Jorden i sit Blod. Ganske vist maa mangen en Fugl ved det første Forsøg bøde med Livet for sin Dristighed; men lykkes det første Angreb den, saa vinder den snart en saadan Færdighed, at den ogsaa kan anvendes paa Ulvejagt. Paa denne Jagt ter den sig i Begyndelsen betydeligt forsigtigere, selv om den ogsaa følger omtrent samme Taktik; allerede af Rovdyrets Størrelse begriber den, at den har at gøre med en absolut farligere Modstander. Dog ogsaa denne lærer den at overmande, og lige saa højt som dens Herres stiger dens eget Ry og med

Ryet dens Pris. Den Ørn, som besejrer Ræven, betales med 30—40 Rubler; den, der forstaar at blive Herre over Ulven, med det dobbelte eller tredobbelte Beløb, om Ejeren i det hele taget vil sælge den til nogen Pris. Med to Ørne kan man ikke jage, da de vilde forstyrre hinanden: den ene er ofte saa ivrig, at dens Hjælp tidt bliver Jægeren til stort Besvær, eller ogsaa vil den ikke godvillig slippe sit Tag, naar Rovdyret er bukket under for dens Kløer.

Maa Kirgiseren allerede ved Jagten med Ørn opbyde hele sin Rytterfærdighed, saa er dette endnu mere Tilfældet, naar han med sine Hunde drager ud paa Antilopejagt. Som Pile flyver de temmelig langhaarede Hunde afsted, naar de faar Øje paa de søgte Drøvtyggere, og over Stok og Sten jager Rytterne afsted i Hælene paa hverandre, indtil de har naaet det hurtige Vildt. Den, der ved et saadant Ridt falder af Hesten, høster kun et halvt medlidende, halvt spottende Smil, og forbi ham stormer videre den vilde Jagt.

Ikke engang ved Klapjagter i Bjærgene forlader Kirgiserne deres Heste. Det saa prægtigt ud, da i Arkatbjærgene Klapperne, der skulde skaffe de vilde Dyr inden for vor Skudvidde, begyndte deres halsbrækkende Ridt. Hist og her paa de højeste Spidser og i Sænkninger, Dale og Kløfter fremsprængte og forsvandt den ene Rytter efter den anden, idet de snart klart og skarpt aftegnede sig mod Skyerne, snart atter forsvandt mellem Klipperne og ligesom sammensmeltedes med og gik op i Stenmasserne. Ingen steg af Hesten, ingen tøvede et Øjeblik med, hvad Vej han skulde vælge, og de syntes at have langt mindre Vanskelighed ved at ride end ved at gaa i Fjældene.

Med denne Dristighed hos Jægeren parrer sig hans Udholdenhed. Ikke blot paa Hesteryggen, men ogsaa, naar det gælder om at snige sig ind paa eller vente paa Vildtet, lægger han en rosværdig Taalmodighed for Dagen. At han i hele Dage kan følge et Spor, beviser i Betragtning af hans Kærlighed til Ridt ikke saa særdeles meget; med Luntebøssen, som han benytter lige saa meget som Flintebøssen, i Haanden kryber han en halv Verst hen ad Jorden; som en snigende Kat kan han hele Timer ligge lurende paa et Vildt, indtil han faar Lejlighed til at gøre et Skud. Aldrig skyder han paa langt Hold og aldrig uden at lægge Bøssen paa den ved denne anbragte Gaffel; men han sigter sikkert og forstaar altid at sende Kuglen saaledes, at den træffer det rette Sted.

Lige saa utrættelig han er som Rytter, Jæger og Hyrde, lige saa ugerne helliger han sig til andre Beskæftigelser. Ogsaa han dyrker Jorden, men paa en meget kneben Maade og aldrig mere, end hvad der er uundgaaeligt nødvendigt. Arbejder i Jorden synes ham lige

Jagt med Ørne.

saa simple som enhver Beskæftigelse, der ikke hænger sammen med Kvægavl og Kvægets Udnyttelse. Ved Arbejder, sigtende til Jordoverrisling, lægger han en overordenlig Duelighed for Dagen, han er i

Besiddelse af et godt Øje for Terrænforholdene og véd, uden at anvende Landmaalertavler og Vaterpas, hvor han skal grave sine Render; men kun saa længe han endnu er i Drengeaarene, lejer han sig ud til saadanne Arbejder, og er han først bleven sin egen Herre, tager han aldrig Hakke eller Spade i Haanden. Endnu mindre kan han finde sig i at drive noget som helst Haandværk. Han forstaar Kunsten at berede Læder og deraf at forfærdige Seletøj, endvidere at udsmykke dem med ret kønne Jærn- og Sølvprydelser, ja endog at smedde Knive og Vaaben og i det hele taget at tilvirke de for ham nødvendige Redskaber, men til et saadant Arbejde gaar han aldrig med Glæde, stedse med Modvilje. Og dog er han ingenlunde lad og letsindig, men en flittig og paalidelig Arbejder, og den, der har haft Lejlighed til at drage Nytte af hans Dygtighed i Haandens Gerning, har sjælden haft Grund til at være misfornøjet med ham.

Langt højere end det legemlige skatter han det aandelige Arbejde. Hans livlige Aand kræver Beskæftigelse; han holder derfor ikke blot af lette, men ogsaa af alvorlige Sysselsættelser af forskellig Slags, maaske hovedsagelig af den Grund, at han behøver Afveksling i sit ensformige Liv. Derfor holder han meget af at tale med andre af sin Stamme, og kan ved sin Veltalenhed, der ikke sjælden udarter til Snakkesalighed, ligefrem blive besværlig for den fremmede. Men denne Trang til at tale staar i nøje Sammenhæng med en livlig Videbegærlighed, der ganske vist ogsaa ofte udarter til Nysgerrighed; thi den »røde Tunge« kan og maa ikke være i Uvirksomhed. Dersom der paa et eller andet Sted afhandles noget, som en Kirgiser kan eller ikke kan forstaa, taler man, mener jeg, paa et for ham forstaaeligt Sprog, saa generer han sig ikke for, enten det vedkommer ham eller ikke, at trænge sig frem til Jurten og lægge Øret til Væggen af denne for ikke at gaa tabt af en eneste Stavelse af det, der siges. At beholde for sig selv en Tildragelse, som gaar nok saa lidt ud over det hverdagslige, en Meddelelse, en Beretning, at bevare en Hemmelighed, er for Kirgiseren en ren Umulighed. Tier den ædle Hest, paa hvilken han flyver hen over Steppen, naar den ser noget, som vækker dens Interesse, tier Geden eller Faaret, naar de træffer sammen med deres Lige, tier Lærken, naar den hæver sig over den store Steppe? Og Steppens Herre skulde tie? Nej aldrig! »Tal kun, røde Tunge, tal saa længe du endnu har Liv, thi efter Døden kommer du til at tie«.

Uafladelig flyder den indholdsrige Talestrøm over Kirgiserens Læber. Aldrig rider to Kirgisere stumme ved Siden af hverandre, selv om Farten varer flere Dage i Rad; uophørligt har de noget at sige hinanden. I Reglen nøjes de ikke med at ride to og to, de maa være tre, fire, som drager afsted ved Siden af hinanden, saa længe det endnu er muligt. Denne Mode at ride i Selskab er saa indgroet hos dem, at deres Heste af sig selv trænger sig ind paa hverandre, saa at Europæeren tidt har meget Besvær med at hindre dem deri. I en med Kirgisere opfyldt Jurte surrer det som i en Bikube, eftersom enhver vil tage til Orde og gør alt, hvad han kan, for at skaffe sig Ørelyd.

Følgen af en saadan blandt Mænd uhørt Snaksomhed er Kirgisernes Færdighed i at behandle deres Sprog; heri synes de at være alle ens, rige som fattige, fornemme som ringe, dannede som udannede. Deres tonerige og klangfulde, men haarde Sprog, der som bekendt ikke er andet end en Mundart af det tatariske, er ualmindelig udtryksfuldt. Ethvert Ord, og dette mærker selv den fremmede, der ikke er fortrolig med Sproget, udtales fuldstændigt, og enhver Stavelse faar sin rette Betoning, saa at man af Klangen kan slutte sig til, hvad det drejer sig om. Maaden at tale paa er meget livlig, Tonefaldet svarer til Indholdet af Sætningen; Talen og Pavserne er nøje afmaalte, saa at Samtalen forekommer én noget afbrudt, uagtet Talens Strøm ikke et Øjeblik standses. Ansigtsudtryk, der taler for sig selv, og livlige Bevægelser med Hænderne tydeliggør for øvrigt Ordene. Er Æmnet særligt fængslende, saa stiger den talendes Livlighed ligefrem til Varme, saa at man frygter for, at Haandgribeligheder skal følge paa Ordene. Dog ender i Reglen selv den heftigste Ordstrid i Fred og Ro.

Det er forstaaeligt, at Digteren maa være en betydelig Person i et saadant Folk. Enhver, der i Talefærdighed udmærker sig frem for de andre, erhverver sig Ære og Anseelse. En Sanger, en Lejlighedsdigter maa ikke savnes ved nogen Fest. Hans skabende Talent behøver ikke at være saa særdeles betydeligt: Talen maa kun strømme uden Afbrydelse og føje sig efter et bestemt Versemaal for at gøre ham til Digter. Dog raader enhver kirgisisk Digter over et ikke ringe Forraad af poetiske Tanker, som han uden Vanskelighed klæder i Ord. Hyrde- og Vandrelivet, hvor ensformigt det end forløber i det store og hele, har sine Tillokkelser, sine klingende Strænge, der kun behøver at anslaas for at vibrere og vække Genklang i Tilhørernes Hjerter.

Mange Sagn og Legender, der lever blandt dem, byder altid passende Stof, og saaledes kan Digterens Tale flyde som en rolig Strøm, hvis Kilder aldrig udtømmes: han behøver kun at holde fast ved et bestemt Versemaal for at være og vedblive at være Digter. Ogsaa denne Fastholden bliver ham let; thi enhver Barde akkompagnerer sin Tale med den trestrængede, kirgisiske Cither og forbinder de enkelte Sætninger ved Mellemspil, der varer, indtil det nye Vers er bleven støbt i den rette Form. Jo hurtigere og mere utvungent dette sker, desto større Ære er det for Sangeren. Men strømmer den poetiske Aare ogsaa i et Kvindehjerte, da er en saadan Kvinde sikker paa ubegrænset Beundring; og skulde hun oven i Købet ville optræde i en Duet sammen med en Mand, da hæver den henrykte Mængde hende højt over enhver anden af hendes Køn.

Den vide Steppe er langt mindre gunstig for en ordenlig Undervisning end for Digterkunsten. Dette forklarer, at Kendskab til Skrivekunsten er yderst ringe blandt Kirgiserne. Kun Sønnerne af de fornemste og rigeste erholder Undervisning i at læse og skrive. I de to af Regeringen grundlagte Skoler i Ustkamenogorsk og Saisan undervises ganske vist ogsaa kirgisiske Drenge, i den første By endog udelukkende; men begge disse Anstalters Virksomhed strækker sig ikke til den indre Steppe. Dér lærer Drengen kun at læse og skrive, dersom Tilfældet vil, at han træffer sammen med en Molla, der har samme Lyst til at undervise som Drengen til at lære. Selv da indskrænker Undervisningen sig til de allerførste Elementer: at kunne læse og efterdanne arabiske Bogstaver. Indholdet af den vigtige, for ikke at sige den vigtigste Lærebog, Koranen, er en Hemmelighed for Mollaen selv; han læser Tegnene uden at forstaa deres Betydning. Jeg har kun truffet en eneste Kirgiser, der forstod arabisk, og det var en Sultan; alle andre, der ved deres Kendskab til Skriftens Ord hæver sig over enhver af deres Folk, og som tro Tilhængere af Islam forretter de fem foreskrevne Bønner, forstaar i heldigste Tilfælde Indholdet af de Ord, der maner til Bøn og den første Sure i Koranen; alt andet siger de ganske vist efter med den alle Mohammedanere medfødte Alvor, men uden at forstaa noget. Og dog har det altid gjort et dybt Indtryk paa mig, naar midt paa den vide Steppe, hvor ingen Minaret hæver sig mod Himlen, en Forkynder af det hellige Ord hævede sin Stemme og kaldte til Bøn, og de troende i lange Rækker

bøjede Knæ bag ved Imamen og under Bøn trykkede deres Pande mod Jorden, saaledes som Profetens Lov foreskriver.

Den Bevidsthed om Kraft og Behændighed, om Duelighed i Jagt og Ridt, om sin Aands poetiske Begavelse og Livlighed, den Følelse af Frihed og Uafhængighed, den vide Steppe fremkalder, skænker Kirgiserens hele Optræden en vis Tryghed og Værdighed. Det Indtryk, han gør paa en fordomsfri Iagttager, er derfor gunstigt, og dette Indtryk forøges i samme Grad, som man bliver nærmere bekendt med vor Steppebeboer. Det har været Tilfældet med mig og med de Russere, der i Aarevis har omgaaedes med Kirgiserne, det har været Tilfældet med Regeringsembedsmændene saavel som med andre rejsende, der har levet iblandt dem. Man siger næppe for meget, naar man paastaar, at Kirgiseren har mange gode og yderst faa daarlige Egenskaber eller viser saadanne for en fremmed Iagttager. Opvakt, klog, livlig og forstandig, saa snart der er Tale om Forhold, der er ham bekendte, godmodig og tjenstvillig, høflig og forekommende, gæstfri og gavmild fremtræder han som et i sin Art fortræffeligt Menneske, hvis Skyggesider man saa meget lettere overser, jo fordringsfriere man træder ham i Møde. Han er høflig, uden at være slavisk, er mod sine Overmænd fuld af Agtelse, men ikke krybende, mod sine underordnede venlig, men ikke overmodig. Spørgsmaal, der bliver stillede ham, besvarer han i Reglen først efter en kort Stunds Overlæg, men da ogsaa roligt og klart, og hans skarpe, betonende Maade at tale paa, giver hans Svar et meget bestemt Udtryk. Han er yderst imødekommende mod alle, men handler mere af Ærgerrighed end af Haab om Vinding, mere i den Hensigt at høste Ros og Bifald end i den Forudsætning at tjene Penge eller Penges Værdi. Menighedsforstanderen Tamar Bey Metikoff, der eskorterede os frivillig næsten en hel Maaned, var det velvilligste, høfligste og mest forekommende Menneske under Solen, stedse rede til at opfylde ethvert af vore Ønsker, utrættelig i at tjene os, og dette alene i Haab om at erhverve sig vor og Generalguvernørens Bevaagenhed. Dette sagde han os i klare og tydelige Ord, da vi forsøgte at paanøde ham vore Gaver.

I Samklang med denne Ærgerrighed staar, at den fornemme er stolt af sin Byrd og sin Slægt, roser sig af lange Aner og stundom regner sit Stamtræ lige op til Chingis-Khan, at han kun gifter sig med en jævnbyrdig og ikke taaler nogen Plet paa sin Ære, ikke tillader

nogen Fornærmelse, som krænker denne Ære. Men hermed staar ogsaa i Samklang en Forfængelighed, som man ikke skulde tiltro ham. Ikke blot Anseelse og Rang, men ogsaa Ungdom og Skønhed er i hans Øjne Fordele, som han agter højt. Dog adskiller han sig fra unge og smukke Mænd i vort Land i en væsenlig Grad derved, at han aldrig udarter til at blive en Nar. Aabent og uforbeholdent roser han sig af de Gaver, der er givne ham af Skæbnen eller af Naturen, men en saadan Selvros er ham ganske naturlig, og han viser aldrig en affekteret Beskedenhed. Saa vidt som Midlerne tillader ham det, klæder han sig prægtigt og rigt, kanter Frakke og Benklæder med Frynser og Galloner og Pelshuen med Uglefjer; men han synker aldrig ned til at blive en naragtig Sprade. At Kvinderne endnu mere end Mændene søger at sætte deres legemlige Fortrin i det klareste Lys, er selvfølgeligt, og det har derfor slet ikke forundret mig at finde, at de overtrækker deres Kinder med Saften af en eller anden Rod, der giver en lige saa fin og let som holdbar rød Farve, eller med andre Ord: de sminker sig.

I Overensstemmelse med dette Ønske om at behage føjer Kirgiseren sig villig efter sit Folks Sæder og Skikke. Sin Dannelse og Civilisation giver han hovedsagelig derved til Kende, at han strengt følger de overleverede Skikke, der væsenlig er paavirkede af Islam. Dette medfører en vis Stivhed og Omstændelighed i den gensidige Omgang, men tøjler ogsaa Individets alt for høje Tanker om sig selv og banlyser tillige al Uanstændighed, næsten al Uhøviskhed af Selskabet, thi enhver véd, hvorledes han skal opføre sig for ikke at vække Anstød.

Allerede den Maade, hvorpaa de hilser paa hverandre, er yderst formel; den iagttages af alle, og er altsaa aabenbart nøje bestemt. Naar to kirgisiske Trupper mødes, gaar der altid en rum Tid, inden alle har hilst paa hverandre. Enhver lægger samtidig den højre Haand paa Hjertet og den venstre mod den andens højre Haand, hvorpaa de trækker den højre Haand ned og forener den med den venstre, saa at alle fire Hænder et Øjeblik berører hinanden. Samtidig med Omfavnelsen udtaler begge det arabiske Ord »Amán« (Fred), hvorimod de før denne benytter alle Mohammedanernes Hilsen: Salám Alëik eller Alëikum (hil Dig eller Eder), hvortil den anden svarer »Alëikum el Salám«. Paa denne Maade hilser alle paa hverandre; de to Flokke, der møder hinanden, danner derfor to Rækker, og den ene efter den anden løber hurtigt ned ad en saadan Række,

for saa snart som muligt at kunne give den endnu bundne »røde Tunge« frit Løb. En kortere Fremgangsmaade, der dog kun anvendes ved meget talrige Forsamlinger, bestaar deri, at de kun strækker Hænderne mod hverandre og derpaa slaar dem sammen.

Besøger Kirgiserne hverandre i Aulen, saa foregaar der efter Hilsenen tillige en anden Formalitet. Saa snart de kommende faar Jurterne i Sigte, lader de deres Heste gaa i Skridt og holder til sidst stille. Ved dette Tegn kommer man fra Aulen ud imod dem og ledsager dem hen til Jurterne, som Kvinderne imidlertid har pyntet ved at brede de kostbareste og smukkeste Tæpper ud. Fremmede Gæster, der endnu er ubekendte i Aulen, maa før Hilsenen underkaste sig et Forhør angaaende Navn, Stand og Herkomst; men venligt og gæstfrit modtagne bliver de i ethvert Tilfælde: thi Gæstfrihed udøver Kirgiseren mod enhver, uden Hensyn til Stand og Religion, ihvorvel han stedse giver fornemme Folk Fortrinet. Med den sædvanlige Hilsen træder Gæsten ind i Jurten, tager ved Døren sine Sko af, men beholder naturligvis de bløde Rytterstøvler paa, og sætter sig, dersom han i Anseelse er ligestillet med Værten, ned paa Hædersplads, medens en ringere Gæst holder sig i beskeden Afstand og slaar sig ned paa Tæppet i en knælende Stilling.

Til Ære for en anset Gæst lader Værten et Faar slagte, der da først føres hen til eller ind i Jurten, for at Gæsten kan velsigne det. Ved dette Tegn skynder alle Naboerne sig til for at deltage i det sjældne Maaltid. Hoved og Bryst steges paa Spid, de ituskaarne Kødstykker koges i en Kedel, Krydset, Ribbenene, Skulderbladene og Laarene serveres Gæsten paa et Fad, efter at de er kogte. Gæsten vadsker sine Hænder, skærer Kødet fra Benene, dypper det i en stærkt saltet Suppe og siger til Værten, der endnu ikke har taget Plads ved Siden af ham: »Kun ved Værten faar Maden sin Smag; sæt Jer!« Men Værten svarer: »tak, tak, spis I kun,« og følger endnu ikke Gæstens Opfordring. Denne sidste skærer nu et Stykke af et Ribben, anmoder Værten om at træde frem og putter Stykket i Munden paa ham, derpaa skærer han et andet Stykke af, lægger dette paa et Fad og rækker det til Fruen i Huset. Nu endelig sætter Værten sig ved sin Gæsts Side, men heller ikke nu er det ham, men Gæsten, der uddeler Guds Gaver til Deltagerne i Maaltidet. Gæsten skærer Kødet i passende store Mundfulde, blander disse med Fedt, dypper dem i

Suppen tre ad Gangen og putter dem saa i Munden paa den ene efter den anden af de tilstedeværende. Det vilde være en grov Fornærmelse mod Giveren, dersom Modtageren ikke straks slugte, hvad han har faaet, selv om han ogsaa, i Fald Stykkerne er for store, skulde risikere at være nær ved at kvæles og nødes til at bede om Hjælp hos sine Naboer, der da, for at faa Maden til at gaa ned, kraftigt dunker den ulykkelige i Ryggen. Dog maa Gæsten ikke nogen Sinde give mere end tre Stykker paa én Gang, thi overskrider han dette Antal, putter han samtidig fem Stykker Kød i Munden paa nogen, og kvæler den gavmilde Gave den stakkels Mand, som er tvungen til straks at sluge Stykkerne, saa maa han med hundrede Heste forsone den kvaltes Familie, hvorimod han gaar aldeles fri, saafremt nogen af de tilstedeværende bukker under for tre Stykker. Naar Kødet er nydt, rækker Gæsten Skaalen med Suppe omkring, og hver Bordkammerat drikker som han har Lyst. Efter Maaltidets Slutning, og naar alle har vadsket Hænderne, trakterer den formuende Vært, saafremt Hoppen endnu giver Mælk, stedse med Kumys og altid med en øjensynlig Ærefrygt for denne Kirgisernes mest yndede Drik. Den, der hidtil ikke har deltaget i Maaltidet, indfinder sig nu for at være med til at nyde denne Nektar. Han drikker, indtil han er bleven beruset; thi i Henseende til at nyde sin overordenligt højt skattede Mælkevin kan Kirgiseren præstere lige saa meget, som naar det gælder om at spise, og er i den Henseende intet mindre end fordringsløs eller maadeholden.

Endnu omstændeligere end ved ligefremme Besøg er de Skikke, der forekommer ved alle vigtige Familiebegivenheder, i Særdeleshed ved Bryllupper og Begravelser. Ved de første er der med Glæden parret allehaande Løjer, ved de sidste kommer, foruden Sorgen, ogsaa Ærefrygten for den døde til sin fulde Ret. Frierier og Bryllupper, Begravelser og de dødes Mindefester giver Anledning til en lang Række af Festligheder.

Som hos alle Mohammedanere er det Faderen, der frier for sin Søn, og som hos alle Islams Bekendere erlægger han til sin vordende Svigerdatters Fader forskellige, ofte betydelige Beløb. En Frier, der giver sig til Kende derved, at han bærer det ene Bukseben puttet ind i Støvleskaftet og det andet uden paa dette, indfinder sig i den Jurte, hvor der findes en giftefærdig ung Pige, og fremfører sit Ærinde fra

den giftelystne Ynglings Fader. Billiger Brudens Fader Forslaget, saa opfordrer han de saakaldte Storfriere til at indfinde sig, det vil sige Forslagsstilleren selv samt de ældste og fornemste i hans Aul, for at underhandle videre med dem derom, og disse holder sædvanligvis med deres Heste foran Aulen. Et Bud fra Brudens Fader rider dem i Møde, hilser dem højtideligt og ledsager dem til den for dem bestemte smykkede Festjurte, hvor de ufortøvet modtages med Kumys. For at bidrage til deres Underholdning indfinder der sig en Barde, der saa begynder at synge. Livlige Bifaldsytringer og storartede Løfter ansporer ham til flere Sange. Man roser Dybden i hans Tanker, Fuldendtheden af hans Foredrag, man lover ham en Hest, en Jomba eller fire Pund umøntet Sølv i Sangerløn. Afværgende betoner Husherren den ene og alene ham tilkommende Ret til at belønne Sangeren, men desto bestemtere og rundeligere bliver Gæsternes Løfter; thi enhver véd, at deres Vært ikke vil tillade dem at opfylde disse. Naar Sangeren har sluttet, begynder en livlig Samtale mellem Værten, hans Naboer og Gæsterne; man taler om de mest forskellige Ting, kun ikke om Aarsagen til og Formaalet for deres Tilstedeværelse, bryder endelig op og rider hjem igen.

Morgenen derpaa besvarer Brudens Fader med Følge Besøget, hædres og modtages paa samme Maade af sin Datters vordende Svigerfader og begærer til sidst at faa Ynglingens Moder at se. Straks begiver man sig til Fruens Jurte og hilser hende lige saa højtideligt som artigt. Umiddelbart derefter bringer Brudgommens Fader et Stykke stegt Faarebryst ind, skærer nogle Stykker af til at beværte Gæsterne med og ledsager Ituskæringen af denne højt skattede Del af et Faar med Ordene: »maatte dette Faarebryst være et Pant paa, at vort Forehavende maa bringes til en god Ende«, rækker derpaa sine Gæster de lækre Stykker og begynder Underhandlingerne om, hvormeget der skal erlægges i »Kalym« eller Brudepenge. Som Enhed ved Beregningen gælder en Hoppe paa tre til fem Aar, en Pasgænger regnes i Værdi lig med fem Hopper, og seks til syv Faar eller Geder er af samme Værdi som en Hoppe.

Brudens Fader forlanger 77 Hopper, men lader sig dog afprutte og gaar, ganske efter sin Datters vordende Svigerfaders Evne, ned til 57, derpaa til 47, 37, 27, og, dersom begge er ubemidlede, endnn længere ned, indtil man er kommen overens. Saasnart disse Under-

handlinger er overstaaede, erklærer Brudens Fader Forlovelsen for afsluttet, rejser sig for at tiltræde Hjemturen og efterlader en Gave i eller udenfor Jurten. Men Brudgommens Fader sender, dersom han kan, Halvdelen af den aftalte Kalym med Sønnens Svigerfader til dennes Jurte og indbetaler ogsaa den anden Halvdel saa hurtigt som muligt.

Fjorten Dage efter Erlæggelsen af Kalym faar Brudgommen Lov til for første Gang at besøge sin udkaarne Brud. Ledsaget af et saa talrigt Følge som muligt af sine jævnaldrende Venner og Bekendte og under Ledelse af en fortrolig Ven af hans Familie, der er nøje kendt med Skik og Brug, bryder han op, rider hen i Nærheden af Brudens Aul, stiger her af Hesten, slaar et lille Telt op og trækker sig tilbage i dette eller holder sig paa anden Maade skjult. Hans Ledsagere drager imidlertid videre, begiver sig, efter at man har budt dem velkommen, til Aulen og uddeler dér under munter Skæmt allehaande Smaagaver, Ringe, Halsbaand, Lækkerier, Baand og brogede Tøjer blandt de Kvinder og Børn, som samles der. Sammen med deres jævnaldrende af begge Køn træder de ind i Festjurten. Værten byder Mad og Drikke, først et Faarebryst, som han har skaaret itu med de ovenfor anførte Ord, derefter »Meibaur«, Smaastykker af Faarets Hjærte, Lever og Nyre, stegt i Fedt, som han stiller foran den værdige gamle, og denne optræder nu som Gæst med en saadans Rettigheder. Den første unge Mand, som han byder en Bid, smører han i Ansigtet med den fedtede Sauce, medens han putter Maden i Munden paa ham. Dermed giver han Tegnet til, at Ungdomsløjerne kan begynde, og straks begynder unge Mænd, Jomfruer og unge Koner, at kappes med hverandre i de mest kaade Paafund. En af de unge Piger meget yndet Spøg bestaar i med lange Sting at sy de unge Mænds Klæder fast til de Tæpper, hvorpaa de sidder.

Efter Maaltidet under man de unge Gæster en kort Hvile, men kun for at give dem Tid til at samle deres Tanker. Derpaa opfordrer Piger og Koner de unge Mænd til en Kappestrid i Sang, anviser dem Hædersplads, sætter sig lige over for dem og en af dem begynder sin Sang. Men er den unge Mand, til hvem hun henvender sig, ikke slagfærdig, saa er han ilde stedt. Med Kniben og Puffen overfalder den muntre Skare ham, driver ham ud af Jurten og overgiver ham til de unge Mænd i Aulen, der da uden for Jurten lurer paa Offeret.

Man slaar et Kar Vand over Hovedet paa den beklagelsesværdige Stymper, der derefter, vaad og skamfuld, føres tilbage ind i Jurten, hvor han underkastes en yderligere Prøve. Hvis han heller ikke bestaar denne, er han hjemfalden til den Straf at blive iført Kvindeklæder og blive stillet ved Skampælen. Ve ham, dersom han viser sig vred, han vil da faa en meget slem Dag. I Dag fører Spøgen ubetinget Herredømmet og taaler ingen Surmulen. Den, der bedst forstaar at møde Tyrannen, er Dagens Helt, den, der ikke viser sig ham voksen, bliver hele Selskabets Syndebuk.

Medens disse Lege staar paa, sidder Bruden i det allerinderste af Jurten, skjult bag et Forhæng, uden at vise sig. Denne hendes Ensomhed benytter de unge Mænd i Aulen sig af, til, medens Brudgommens Venner er optagne af Sangerkampen, at stjæle hende bort, det vil sige gennem et mellem Jurtens Tæpper dannet Hul at trække hende ud i det fri, sætte hende paa en Hest, bringe hende, der ingenlunde sætter sig til Modværge, til en Slægtnings Jurte og her overgive hende til de ældre Kvinder, der allerede venter hende. Er Kvinderovet lykkedes, saa opfordrer Røverne de unge Mænd til at opsøge Bruden og fri hende ud af Kvindernes Hænder. Skyndsomt bryder hele Selskabet op og anmoder den bortrøvedes Bevogterinder om at give hende tilbage til dem. Hvor godt og smukt de end forstaar at belægge deres Ord, saa bliver deres Bøn dog afslaaet. I Jurten, der er berøvet en Del af sine Filttæpper, sidder nu Bruden for alles Øjne; ethvert voldsomt Skridt er imidlertid umuligt, og de unge Mænd maa derfor gaa frem med det gode. Kvinderne fordrer ni forskellige Retter Mad, der allesammen skal være tillavede af de unge Mænd, men lader sig dog overtale til i Stedet at nøjes med ni forskellige Gaver og udleverer nu omsider Bruden paa den Betingelse, at hun bliver ført tilbage til sin Faders Jurte.

Imens sidder Brudgommen ventende i sit Telt. Ganske alene har han dog ikke været, thi nogle unge Kvinder har allerede ved hans Kammeraters Optræden begivet sig ud for at søge efter ham, har naturligvis ogsaa fundet ham og er blevne modtagne af ham med en ærbødig Hilsen, der kaldes »Taschim«. Den unge Mand har bukket saa dybt for dem, at han har berørt Jorden med Fingerspidserne og har derpaa langsomt rejst sig op igen, hvorved Hænderne gled langs med Skinnebenet, indtil han atter har rettet sig op i sin

fulde Højde; Kvinderne har modtaget hans Hyldest, har holdt ham med Selskab, givet ham Mad og Drikke og forkortet Tiden for ham med allehaande Spøg, men ikke tilladt ham at forlade Teltet. Først efter mange Bønner og ikke før Solnedgang har han faaet Tilladelse til at begive sig ud og synge en lille Vise i Aulen uden for Brudens Jurte. Han bestiger sin Hest, rider ind i Aulen, hilser dens Beboere med Sang, vender sig derpaa til sin udkaarnes Jurte og giver i en Vise, der er digtet af ham selv eller laant fra andre, sin Klage og Længsel Luft.

Uden at træde ind i Jurten vender han derpaa tilbage til sit Telt. Da indfinder en ældre Kvinde sig i dette og lover at ledsage ham til Bruden, dersom han vil give hende nogle Gaver. Villigt lytter han til Forslaget, og begge begiver sig paa Vej. Det eftertragtede Maal naaes dog ikke uden Hindringer. En anden Kvinde lægger tværs paa hans Vej en Gaffel, med hvilken man løfter Topringen op paa Jurten; at klavre over en saadan Slagbom vilde være et meget uhyggeligt Varsel: den, der har lagt Gaffelen ud, maa ogsaa selv tage den bort. En ny Gave fjerner denne Hindring; men nogle faa Skridt efter spærrer en ny Vejen for ham. En tilsyneladende død Kvinde ligger tværs over Vejen, men en yderligere Gave kalder den døde til Live igen og gør Vejen fri lige hen til Jurterne. Dér staar der imidlertid en Person og knurrer som en Hund. Skal det siges, at en Hund har knurret ad Brudgommen? Nej, for Guds Skyld ikke! En tredje Gave lukker Munden paa den knurrende, og den haardt prøvede unge Mand naaer omsider uantastet hen til Jurten. Her holder to Kvinder Døren lukket, men heller ikke de kan modstaa en Gave; inde i Jurten holder to andre Kvinder Forhænget trukket for, og paa Brudens Seng ligger en yngre Søster til Bruden. Han maa med Gaver løse sig fra dem alle; Jurten bliver tom, den gamle Kvinde lægger Brudgommens Hænder i Brudens og fjærner sig ligeledes: endelig er de forenede og alene.

Under Opsigt af den hjælpsomme gamle, der kaldes »Djenke«, besøger Brudgommen flere Gange sin Brud, uden engang at lade sig forestille for Pigens Forældre, før Resten af Kalym er erlagt. Naar dette er sket, sender han Bud til Brudens Fader for at lade spørge, om han nu endelig maa hjemføre Bruden til sin Jurte. Spørgsmaalet bejaes, og han optræder nu paany med et talrigt Følge udenfor Aulen,

opslaar sit Telt i passende Afstand derfra, modtager atter Kvindernes Besøg, tilbringer Natten alene i Teltet og sender derfra den følgende Morgen til Aulen alle de til en Jurte nødvendige Materialier, som det tilkommer ham at skaffe. Derpaa samles alle Jurtens Beboerinder for, om det behøves, i al Hast at sy de Filtstykker sammen, som det tilkommer Bruden at tilvejebringe, og saa skrider man til at opsætte den nye Jurte. Den mest afholdte af Kvinderne i Aulen faar det Tillidshverv at løfte Kuppelringen op og holde den i Vejret, indtil Sparrerne er blevne indsatte; de andre Kvinder er beskæftigede med at opsætte og beklæde Stellet. Medens Jurten opsættes, indfinder Brudgommen sig. Man sender da ogsaa Bud efter Bruden og opfordrer begge til fra forskellige Sider at gaa hen imod den ny Bolig for at løse det store Spørgsmaal, hvem der skal komme til at føre Kommandoen i Jurten. Den, der først naaer hen til den, bliver den fremtidige Herre i Huset.

Et af de af Brudgommen medbragte Faar er imidlertid blevet slagtet, og et Maaltid tilberedt for at nydes i den nye Jurte. Under dette vikler den unga Jurteejer et Stykke hvidt Tøj omkring et Ben og kaster det, uden at se i Vejret, gennem den øverste Aabning ud i det fri. Lykkes Kastet, saa er det et Tegn paa, at Røgen fra denne Jurte vil komme til at stige lige op imod Himlen, hvilket atter betyder Lykke og Velsignelse for Jurten og dens Beboere. Efter Velkomsthilsenerne begiver Bryllupsgæsterne sig til Brudens Fader i dennes Jurte, hvor et yderligere Maaltid venter dem. Men for Ungdommen, der er bleven tilbage i den nye Jurte, dækker nu Brudens Moder et særligt Maaltid, og rigeligt maa dette være, om hun ikke skal have den Ærgrelse at se de vilde, unge Mennesker bryde Jurten ned midt under Gildet til Straf for hendes Nærighed, føre forskellige Dele af den lette Bygning bort og sprede dem for alle Vinde ud over den vide Steppe. Ikke engang det fyldte Fad er sikkert for de kaade Bryllupsgæster: en rykker det fra Værtinden og rider afsted med det, andre forsøger at berøve ham hans Bytte, og saaledes bliver det ved, indtil man begynder at frygte for, at Maden skal blive kold.

Den næste Morgen anmoder Brudens Fader om at faa Brudgommen at se, byder ham ind i sin Jurte, hilser varmt og hjærteligt paa ham, roser hans Udseende og Talenter, ønsker ham til Lykke til Ægtestanden og overgiver ham tilsidst allehaande Gaver saavel som

Brudens Medgift. Dette sker overfor alle Bryllupsgæsterne, der atter før Brudgommens Indtræden har været samlede i Jurten. Endelig kommer ogsaa den rigt smykkede Brud. Er der en Molla i Aulen, eller kan en saadan hidkaldes, saa udtaler han Velsignelsen over det unge Par.

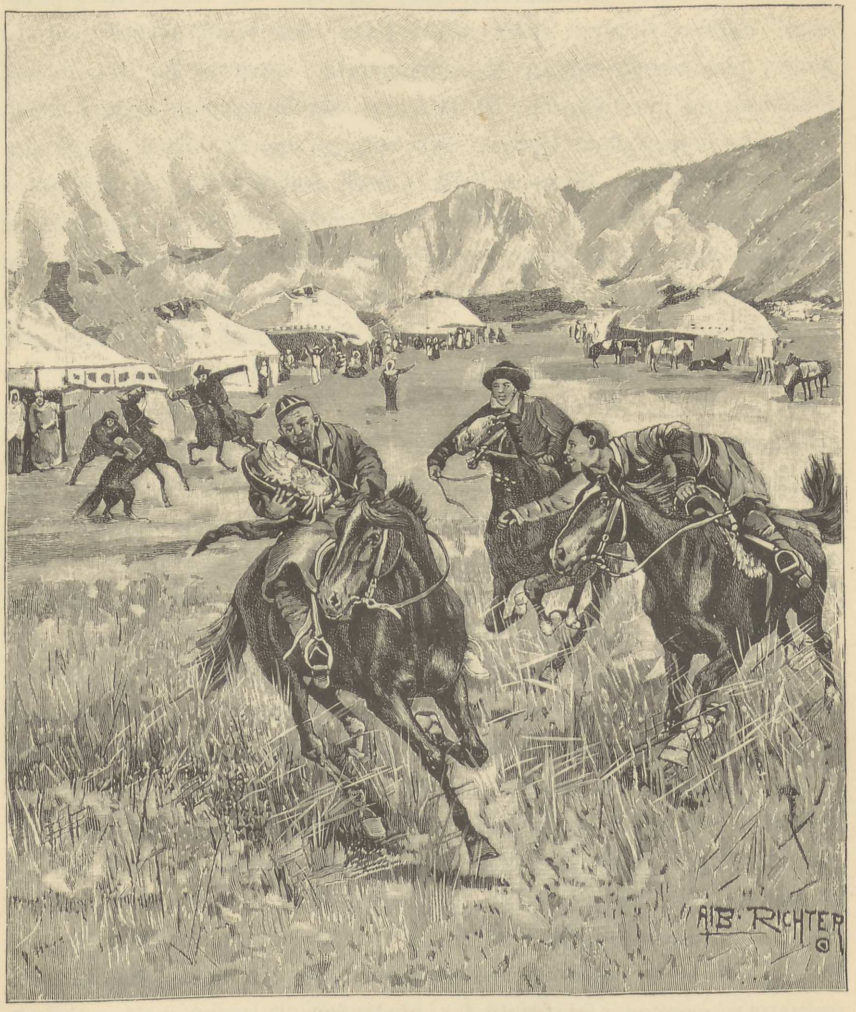

Bryllupsløjer hos Kirgiserne.

Og nu synger man Brudens Afskedssang, Dschar dschar, og hun besvarer med taarefyldte Øjne ethvert Vers, enhver Strofe i denne med den bortdragendes Klage.

Vekselsangen tier; Kamelerne ledes frem for at føre Jurten og alle Brudegaverne til Brudgommens Aul, rigt udstyrede Heste for at føre Bruden og hendes Moder derhen. Den unge Ægtemand rider i Spidsen for Bryllupstoget og driver tilligemed sine Ledsagere Kamelerne til fuldt Firspring, for at faa Tid til at rejse Jurten i sin Aul under samme Formaliteter, som iagttoges ved den første Opsætning. Efterat Bruden under stride Taarer har taget Afsked med sin Fader, sine Slægtninge og Legekammerater, Jurterne og Husdyrene, rider hun nu tæt tilsløret i et Omhæng, der fuldstændig skjuler hende og bæres oppe af de Ryttere, der ledsager hende, afsted, indtil hun er kommen til den Jurte, i hvilken hun skal tilbringe sit fremtidige Liv. Svigerfaderen, der imidlertid har taget Medgiften i Øjesyn, har rost eller dadlet den, kalder hende straks efter sin Ankomst ind i sin Jurte, og hun træder nu ind i denne, nejende saa dybt, at hun støtter sig med Hænderne paa Knæene, idet hun dermed vil tilkendegive, at hun vil være sin Svigerfader og Svigermoder ligesaa lydig som sin Herre og Mand. Hendes Ansigt er under hele denne Hilsen tilsløret og vedbliver at være det for hendes Ægtefælles Fader og Broder og et helt Aar for enhver fremmed. Efter en Tids Forløb tilslører hun sig kun for sin Ægtefælles ældste Broder og for ingen anden, og for ham kun af den Grund, at hun maa gifte sig med ham, dersom hendes Mand skulde dø, og hun ikke i Svogerens Hjærte vil vække og vedligeholde nogen Slags onde Tanker.

Gifter en Kirgiser sig for anden Gang, frier han i egen Person og uden særlige Formaliteter. Ægter han, medens hans første Hustru endnu lever, en Kvinde til, og lader han denne bo sammen med den første i én og samme Jurte, saaledes som det i Reglen sker blandt Personer, der ikke er formuende, saa kommer den ny Hustru til at spille en meget tarvelig Rolle, thi den første holder paa sine Rettigheder, forviser den anden til en bestemt Plads i Jurten og viser sin Magt paa mange Maader. Kvinderne staar i meget høj Agtelse hos Kirgiserne. »Vi vurderer vore Kvinder, som vi vurderer vore Pasgængere, begge er uvurderlige«, sagde min kirgisiske Ven Altibei engang til mig. Mændene lader sig sjældent skille fra deres Hustruer, og endnu sjældnere hænder det, at disse rømmer fra deres Mænd; dog kan det selv paa Steppen ske, at Kærligheden springer over de Skranker, som Skikke og Traditioner har rejst. Ligeledes kan der

finde Bortførelser Sted, og saadanne anses ingenlunde som en Skam for vedkommende: at røve en Pige, hvis Fader har stillet for store Fordringer, er, idetmindste i manges Øjne, saavel Røveren som den bortrøvede snarere til Berømmelse end til Skam.

Kirgiserens nyfødte Barn bades, umiddelbart efter at det har set Dagens Lys, i Saltvand og ligesaa fjorten Dage i Rad, men efter disse fjorten Dages Forløb vadskes det ikke mere. I Begyndelsen lægger man Pattebarnet i en med fin, blød Kameluld rigelig fyldt Vugge; det er aldeles omgivet af den bløde Uld, der holder Varmen fortræffeligt, saa at det selv i den strængeste Vinter ikke behøver at lide af Kulde. Senere iører man det en Uldskjorte, som Moderen hver tredje Dag holder over Ilden, forat befri den for de i enhver kirgisisk Jurte forekommende Snyltedyr; hun ombytter den derimod aldrig med nogen anden, saalænge den vil holde sammen. Om Vinteren faar Barnet endvidere et Par Strømper paa, og saasnart det kan gaa, klæder man det paa samme Maade, som et voksent Menneske.

Begge Forældrene hænger inderligt ved deres Børn, behandler dem stedse med den største Ømhed og slaar dem aldrig, men finder en Fornøjelse i den Uskik at lære dem, saasnart de kan begynde at tale, allehaande stygge og upassende Ord, der, naar de kommer fra Barnets uskyldige Læber, aldrig undgaar at vække almindelig Munterhed. Barnets forskellige Alder betegner man ved forskellige Dyrenavne: det kan saaledes f. Eks. være »en Rotte, et Murmeldyr, en Hest gammelt«. Naar Drengen har naaet Fireaarsalderen, sætter man ham for første Gang op paa Ryggen af en omtrent jævnaldrende Hest, der er bleven rigt udstyret og forsynet med en Barnesadel, der gaar i Arv hos Familien. De lykkelige Forældre lærer nu den lille Rytter, der for første Gang er sluppen ud af de beskyttende Arme og optræder selvstændig, det nødvendigste, tilkalder derpaa en Tjener eller tjenstvillig Ven, overgiver Hest og Rytter til denne og anmoder ham om at drage fra Jurte til Jurte med Barnet, for at bringe den glædelige Begivenhed til Venners og Bekendtes Kundskab. Hvor som helst den lille Dreng kommer, modtager man ham venligt og overlæsser ham med Ros og gode Sager. I Fædrenejurten fejres den store og i alles Øjne vigtige Dag med en Fest.

Omtrent med det syvende Aar begynder Barnets Undervisning i alt, hvad man anser for nødvendigt, at det bør vide. Drengen, der imidlertid er bleven en dygtig Rytter, lærer at omgaas med de græssende Husdyr, Pigen at malke og udføre en Madmoders øvrige Hverv; Sønnen af rige Forældre sættes i Skole hos en Molla eller en anden læse- og skrivekyndig Mand og faar senere Undervisning i sin Tros Love og Forskrifter. Allerede inden han har naaet sit tolvte Aar er hans Undervisning forbi, og han selv moden for Livet.

Endnu mere end de levende ærer dog Kirgiserne de døde og deres Minde. Enhver Familie er beredt til de største Opofrelser for at give et afdød Medlem af Familien en storartet Begravelse og fejre hans Minde paa en værdig Maade. Enhver, selv den fattigste, søger, saa godt han kan, at smykke den kære, hedengangne Slægtnings Grav, enhver vilde anse det for en Skam, ikke at bevise enhver som helst afdød den største Hæder. Alt dette er i Almindelighed Skik og Brug blandt Mohammedanerne; de Højtideligheder, der foregaar ved en Kirgisers Død og Begravelse, afviger dog væsenlig fra dem, der er brugelige hos andre troende og fortjener derfor en nærmere Beskrivelse.

Naar en Kirgiser føler sin sidste Stund nærme sig, lader han sine Venner samles omkring sig, for at disse skal sørge for, at hans Sjæl kommer i Paradis. Fromme Kirgisere, der venter paa Døden, lader længe før en eller anden læse Stykker af Koranen for sig, uagtet de ikke forstaar Betydningen af de Ord, der lyder i deres Ører. Efter de rettroendes Skik samles Vennerne omkring den døendes Leje og tilraaber ham den første Sætning i Mohammedanernes Trosbekendelse: »Der er kun én Gud«, indtil han svarer med den anden: »og Mohammed er hans Profet«. Saasnart disse Ord er gaaede over en døendes Læber, aabner Munkir, den prøvende Engel, Paradisets Port, og derfor raaber alle, som har hørt dem, de Ord: »el hamdu lillahi« — Herren være lovet!

Saasnart Ejeren af en Jurte har lukket sine Øjne for bestandig, sender man straks Bud ud til alle Sider for at underrette Slægt og Venner om Dødsfaldet, og disse Bud rider, alt efter den afdødes Rang og Betydning, tyve til hundrede Verster ud paa Steppen fra Aul til Aul, og en Slægtning i den ene meddeler da Dødsfaldet til den første, han træffer paa i den anden Aul. Medens disse Sørgebud er ude paa deres Ridt, vadsker og svøber man Liget i en saakaldt »Lailach«, som

Kirgisere jager vilde Faar

enhver Kirgiser anskaffer sig i levende Live og bevarer blandt sine mere værdifulde Sager. Efterat man har fyldestgjort denne Kærlighedspligt, bærer man Liget ud af Jurten og lægger det indtil videre paa et udbredt Jurtegitter. Den tilkaldte Molla indfinder sig og udtaler Velsignelsen over den døde; derpaa løfter man Gitteret med Liget op paa Kamelen, gør det hele fast paa en Kamelsadel og sætter sig, fulgt af de imidlertid ankomne nære Slægtninge, i Bevægelse for i Tide at naa den ofte fjærntliggende Kirkegaard.

Umiddelbart efter Dødens Indtrædelse begynder Kvinderne deres Dødsklage. Den nærmeste Slægtning begynder paa Sørgesangen og lader sit Hjærte strømme ud i mere eller mindre dybtfølte Ord, de øvrige falder samtidig ind i Slutningen af hver Sætning eller Vers, og den ene efter den anden klæder deres Tanker i Ord, saa godt de kan. Mere og mere vokser deres Klager indtil det Øjeblik, da Kamelen rejser sig med sin Byrde, og ligesom Ordene og Lydene udtrykker ogsaa Kvindernes Gebærder den stigende Sorg, indtil de tilsidst river Haaret af sig og kradser sig til Blods i Ansigtet. Først naar Ligtoget, i hvilket Kvinderne ikke deltager, er forsvundet, forstummer lidt efter lidt den højrøstede Sorg, og Taarerne tørres.

Imedens er nogle Mænd paa raske Heste redet i Forvejen for Ligtoget for at gøre Graven i Orden. Denne er en Grube, højst et Par Alen dyb, der i den ene Side, i Retning af Mekka, gaar over i en Slags Hvælving, som er bestemt til at rumme den dødes Hoved og Overkrop. Efter at Liget er blevet jordet, dækkes Graven med Sten, Bræder eller Sivbunker, men man fylder den ikke med Jord; denne lægges derimod som en Høj oven paa Bedækningen, hvorefter Graven prydes med Flag og lignende, saafremt man ikke over denne opfører en kuppelformig Bygning af Træ eller brændte Teglsten. Paa et Barns Grav lægger man dets Vugge. Ved Graven velsigner Mollaen Liget for sidste Gang. I Arbejdet med Opkastning af Højen deltager alle; men endnu er Begravelseshøjtidelighederne ikke afsluttede.

I samme Øjeblik en Jurteejer har draget sit sidste Suk, opstiller man ved Jurten en hvid Fane og lader den staa dér et helt Aar.

Hver Dag i dette Aar samles Kvinderne her for at forny deres Klager. Samtidig fører man ogsaa den afdødes Ridehest frem og klipper det halve af dens lange Hale. Fra det Øjeblik rides Hesten ikke mere af nogen. Syv Dage efter Dødsfaldet indfinder alle Slægtninge og Venner sig i Jurten, selv om de har deres Hjem langt borte, nyder her et fælles Begravelsesmaaltid, uddeler nogle af den afdødes Klæder til de fattige og holder Raad om, hvorledes man skal stille sig overfor de efterlevende og Efterladenskaberne. Derefter overlader man atter de sørgende til sig selv og til deres Smærte. Dør en Kvinde, saa iagttages omtrent de samme Skikke og Ceremonier som ved en Mands Død, kun at det i saa Fald tilkommer Kvinderne at besørge Ligets Vadskning og Svøbning; men ogsaa nu bliver de i Aulen under Jordfæstelsen, for dér at udtrykke deres Sorg og Klager. Den afdødes Ridehest bliver ogsaa da berøvet sin Hale, men nogen Sørgefane opsættes ikke.

Naar Aulen flyttes, lægger en ung Mand, der er udvalgt til et saadant Tillidshverv, dens tidligere Herres Sadel baglæns paa den herreløse Hest, anbringer paa Sadelen den afdødes Klæder og bringer den ved Tømmen til den ny Plads for Aulen, idet han med højre Haand bærer Lansen med Sørgefanen. Saasnart Jurten atter er bleven opsat, afsadler han Hesten og sætter Lansen ned paa dens Plads.

Paa Aarsdagen efter Dødsfaldet indfinder atter alle Slægtninge og Venner sig i den af Døden hjemsøgte Jurte. Efterat man har hilst paa og endnu en Gang søgt at trøste de stadigt sørgeklædte Kvinder, fører man den afdødes Yndlingshest frem, sadler og belæsser den saaledes som ved Aulens Flytning og fører den frem til Mollaen, for at han kan velsigne den. Dette sker; to Mænd gaar hen til Hesten, afsadler den, kaster den omkuld og støder Staalet i dens Hjærte. Kødet uddeles til de fattige, og Huden faar Mollaen for sin Ulejlighed. Umiddelbart efter Dyrets Død gaar man langsomt hen til den værdigste af Slægtningene med Lansen, denne modtager den, ytrer nogle Ord, bryder Lansen itu og kaster Stumperne bort. Nu kommer Hestene stormende frem for at vise deres Hurtighed i Kapløb; de unge Ryttere, som rider dem, jager paa et givet Tegn afsted og forsvinder paa Steppen. I Mollaens Sted træder Sangeren, for endnu

en Gang at minde om den døde, men ogsaa for at hilse paa de levende og glæde deres Hjærter. Fra Kvindernes Hoved forsvinder den ejendommelige Hovedprydelse, som tjente som Sørgetegn, og de smykker sig nu i Højtidsklæder. Efter det rigelige Maaltid vandrer Bægeret med den berusende Mælkevin Laget rundt; med Citherklang blandes Glædesraab og Sang.

Sorgen er forbi, Livet er atter indtraadt i sine Rettigheder.

Kolonister og Deporterede i Siberien.

Den, der i Siberien kun ser et eneste stort Fængsel, tager i lige saa høj Grad fejl som den, der betragter hele Landet som en eneste umaadelig Isørken. Ganske vist sender Rusland aarlig Tusinder af Forbrydere og Misdædere til Siberien; ganske vist vandrer disse, saalænge de er paa Vejen, fra det ene Fængsel til det andet; ganske vist er de blandt dem, der har store Forbrydelser mod Liv og Ejendom at sone, ufrie, saalænge de er tvungne til at blive i Siberien, men kun den mindste Del af alle Forbrydere lever i hele Straffetiden i et virkeligt Fængsel, og enhver er i Stand til ved sin Opførsel at mildne dette Fængsel, ja endog befri sig ud deraf og saaledes komme til at nyde virkelige Fordele, Fordele, som Fangerne i vore Tugthuse ikke kan skaffe sig. Store Strækninger af det uhyre Omraade, som er underlagt Ruslands Scepter, store Lande efter vore Begreber, har forøvrigt aldrig været Forvisningssteder og vil vistnok for bestandig blive forskaanet for saadanne Tvangskolonister, der foraarsager den bosiddende Befolkning langt flere Ubehageligheder, for ikke at sige Lidelser, end de selv maa udstaa. Ad de Veje, der fordum kun tilbagelagdes under Sukke og Klager, drager nu for Tiden frie Mennesker bort mod det fjærne Østen i Haab om at forbedre deres Stilling. Til Tvangskolonisterne slutter sig frivillige, selv i saadanne Egne og Landsdele, som i lange Tider har været berygtede og frygtede som de mest trøstesløse Egne paa Jorden. En ny Tid bryder frem for Siberien, thi i Stedet for en Frygt, som forblinder, træder lidt efter lidt en Kundskab, som oplyser om de rette Forhold, selv inden for saadanne Befolkningslag, der er mere tilgængelig for hin end for denne.

De Skildringer af Siberien, vi har, hidrører for Størstedelen fra dannede landsforvistes Penne eller Mund, hidrører saaledes fra Personer, som den bosiddende Siberier kalder »ulykkelige«, betragter og behandler som saadanne. Disse Skildringer er vel kun for den mindste Dels Vedkommende usande, men urigtige er de dog i de fleste Tilfælde; thi Ulykken formørker Øje og Sind og faar den Fordomsfrihed, som ene og alene er Grundlaget for enhver rigtig Bedømmelse af Forholdene, til at forsvinde. Disse er imidlertid bedre, langt bedre end man skulde tro, langt bedre end i adskillige Bjærgegne i vort eget Fædreland; thi let er i Siberien den Kamp, som Mennesket har at bestaa for Tilværelsen. Mangel i Ordets egenlige Betydning, Savn af det nødvendigste til at opholde Livet, er her næsten ukendte Sorger og rammer i det mindste kun den, hvis Arbejdsevne er bleven lammet ved Sygdom og andre Ulykker. I Sammenligning med den Lod, som mange fattige i vort Land maa kæmpe med hele deres Liv, uden nogen Sinde at gaa ud af denne Kamp som Sejrherrer, synes i mange Tilfælde den til Siberien forvistes Lod misundelsesværdig. Mangel og Savn er noget, som for Tiden kun formørker den i Siberien bosattes aandelige, men ikke hans legemlige Tilværelse. Den, der kun helliger sig til Jorden, faar af denne mere, end han behøver, og den, der er bleven Jorden utro og har valgt en anden passende Beskæftigelse, skaffer sig ved sine Hænder rigeligt Arbejde og sikkert ogsaa god Fortjeneste. Saaledes stiller Forholdene sig for Tiden, naar man betragter dem med fordomsfri Øjne.

Jeg har ærligt bestræbt mig for at danne mig en nøjagtig og uhildet Mening om Menneskenes Livsforhold i de af mig berejste Dele af Siberien. Jeg er steget ned i Elendighedens Dyb og jeg har solet mig paa Lykkens Højder, jeg har sat mig i Berøring med Mordere, Røvere, Mordbrændere, Tyve, Bedragere, Landstrygere, Oprørere og sammensvorne saavel som med Fiskere og Jægere, Hyrder og Bønder, Købmænd og Haandværkere, Embedsmænd og Dommere, med dannede og udannede, rige og fattige, Husbonde og Tjenere, misfornøjede og tilfredse Mennesker, for at bekræfte mine Iagttagelser, berige mine Studier, prøve mine Slutninger; jeg har anmodet Fængselsembedsmænd om at meddele mig deres Tanker om de landsforvistes Lod, jeg har besøgt Forbryderne i deres Fængsler og iagttaget dem uden for disse; naar og hvor som helst har jeg indladt mig i Samtale

med Bønder og Købmænd og sammenlignet de Oplysninger, jeg derved har erholdt, med de indløbende Rapporter, som Administrationens Embedsmænd har stillet til min Raadighed: jeg tror derfor at være saa vel underrettet, som man kan være, i Betragtning af vor Rejses Korthed. I ethvert Tilfælde har jeg samlet saa meget Materiale, at jeg udelukkende maa indskrænke mig til mine egne Forskninger, naar jeg nu skrider til at give et flygtigt tegnet Billede af de forvistes Liv i Siberien. Fri for Fejltagelser kan min Skildring naturligvis ikke være, men i Almindelighed vil man ikke kunde frakende den en upartisk Fremstilling af Forholdene.

Bortset fra Regeringens Embeds- og Bestillingsmænd, Soldater og Forretningsmænd, i Særdeleshed Købmænd, bestod den indvandrede Befolkning, Siberien modtog fra Rusland lige indtil Aaret 1861, udelukkende af ufarlige Indvandrere, kejserlige livegne, der sendtes til Czarens Gruber, samt Forbrydere, der, til Dels i det mindste, sendtes til Statsgruberne. Med Livegenskabets Ophævelse, som medførte en mere gennemgaaende Omvæltning i alle Samfundsforhold, end man antog og endnu indser eller tror, ophørte paa en Gang Tilstrømningen af de førstnævnte. Millioner af Mennesker blev ved deres milde, højhjærtede Herskers Ord frie, Tusinder af dem forlod hans Gruber og begyndte at hellige sig til den frugtbare Jord, som deres Slægtninge hidtil havde dyrket, saa at Bjærgværkerne fra den Tid og indtil den Dag i Dag har lidt af Følgerne. Men det store Kejser- eller Krongods Altaj vandt samtidig i Stedet for sine tidligere Kolonister et nyt Element, som det hidtil havde savnet, frie Bønder, ganske vist uden arvelige Jordejendomme, men som dog uhindret kunde dyrke Landet. Livegenskabets Ophævelse forandrede da Forholdene ogsaa indenfor de Landstrækninger i Siberien, som hidtil var blevne koloniserede af Forbrydere, eftersom det ogsaa her blev muligt hurtigere at danne en fri Bondestand. Men her viser den vedvarende Tilstrømning sig snarere hæmmende end gunstig, thi Størstedelen af Forbryderne, der forvises for at kolonisere eller befolke Dele af Landet, volder vedvarende Uro blandt den bosiddende Befolkning og hindrer en saa glædelig Opblomstring af Kolonierne som den, der har fundet Sted paa Krongodset Altaj, der hidtil som tidligere er bleven forskaanet for forviste, og ogsaa vil blive det, saalænge det forbliver i Kejserens Eje. Derfor ind-

vandrer her aarligt Flokke af frivillige Kolonister, og af denne Grund stiger Befolkningen ogsaa her hurtigere end i det øvrige Siberien.

Det er et overordenlig prægtigt Stykke Jord, dette Krongods Altaj, og et mærkeligt Gods ogsaa i den Henseende, at det turde være det største, som findes paa Jorden. Dets Fladeindhold naaer med et rundt Tal op til 400,000 Kvadratverster eller henved 8,000 geografiske Kv. Mil. Det indeslutter i sig Bjærge, Høje og Sletter; det ligger mellem sejlbare Floder og er i Besiddelse af Strømme, der uden synderligt Arbejde kan gøres sejlbare; det indeholder endnu den Dag i Dag store, kostbare Skove og forøvrigt umaadelige Rigdomme saavel over som under Jorden. Ikke mindre end 830 forskellige Malmlejer er blevne undersøgte inden for dets Grænser, ikke at tale om 270 andre Steder, hvor der er fundet Metaller, men som endnu ikke er blevne nærmere undersøgte. Man vandrer paa Krongodset Altaj bogstaveligt paa Guld og Sølv; thi righoldigt Sølverts, foruden Bly, Kobber og Jærn, løber i mere eller mindre rige Aarer gennem Bjærgene, men er for Størstedelen lønnende at bearbejde, og Guldsand medfører de fra dem nedstrømmende Floder. En Stenkulsfløts af endnu ubegrænset Udstrækning, i hvilken man paa sine Steder har kunnet konstatere en Mægtighed af 6—8 Meter, løb desuden under en saa stor Del af hele Godset, at man, i Betragtning af Sammensætningen af de Stenmasser, der er komne for Dagen, mener med Vished at kunne antage, at man i hele den nordlige Del af Krongodset Altaj staar paa et eneste Kulbækken. Og dog turde Krongodset Altajs virkelige og ejendommelige Rigdom være at søge, ikke i dets underjordiske Skatte, men i den fede og frugtbare Muldjord, som bedækker Bjærgskraaningerne og Sletterne, og, hvor den er bleven ført sammen i Floddalene og Sænkningerne, danner et Lag af en til halvanden Meters Tykkelse. Smukke, tildels storartede Bjærgegne afveksler med høje og svagt bølgeformige Sletter, saadanne, som Landmanden foretrækker frem for alle andre, steppeagtige Landskaber med frugtbare Dale, gennemstrømmede af en lille Bæk, en Aa eller en Flod, Skove med høje, kraftige, yppige Træer. Et ganske vist ikke mildt, men ingenlunde strængt Klima hindrer intet Steds en frugtbringende Dyrkning af den for Størstedelen endnu jomfruelige Jord. Fire Maaneder varm Sommer, fire Maaneder stræng Vinter, to Maaneder vaadt, koldt og ustadigt Foraar, samt et lignende Efteraar, saaledes er Aaret; og

omend Middeltemperaturen i den bedre Del af dette ikke er tilstrækkelig høj til at bringe Druerne til Modning, saa er den fuldkommen tilstrækkelig for alle nord- og mellemeuropæiske Kornsorter og i den sydligere Del af Krongodset saa høj, at den tillader Avl af Meloner.

Saaledes er dette Land beskaffen, der i mere end to Menneskealdre er blevet forskaanet for udviste Forbrydere, og for Tiden huser Kolonister, som man maatte ønske, at hele det øvrige ikke mindre rige og frugtbare Siberien ejede. Med vore selvejende Bønder kan de ganske vist ikke sammenlignes, disse Jordbrugere paa Krongodset, men med den almindelige russiske Bonde taaler de enhver Sammenligning. Man mærker paa dem, at deres Fædre og Forfædre har været livegne under den største og mægtigste Herre i Riget, men ikke halve Slaver under en magtesløs Husbond, der som Følge deraf fordrede en ubetinget Underkastelse; man ser ved enhver Lejlighed, at Manglen paa arvelige Jordejendomme paa ingen Maade har hindret dem i at komme til Velstand, det vil sige at erhverve mere, end de har behov og for Tiden behøver.

Altajs Beboeres Stilling blev fra den Tid af, da Krongodset erklæredes for Kejserens Ejendom, forholdsvis gunstig, for ikke at sige lykkelig. Indtil Livegenskabets Ophævelse var saa godt som alle beskæftigede ved Gruberne, middelbart eller umiddelbart. De, der ikke arbejdede i Gruberne, var beskæftigede med at fælde og forkulle Træ, andre med at transportere Kul til Smeltehytterne, atter andre med at bortkøre Malmen. Med Befolkningens Tilvækst formindskedes Byrden af den dem paahvilende Hoveritjeneste. Allerede i 1850 kunde man disponere over saa megen Arbejdskraft, at Arbejdet for deres Herre, Kejseren, blev indskrænket til en Maaned om Aaret, dog skal det bemærkes, at det ogsaa paalaa enhver Hoveriarbejder at stille en Hest. Den Vejstrækning, en Arbejder maatte tilbagelægge med denne, toges altid i Betragtning. Som Erstatning for Fraværelse fra Hus og Hjem erholdt enhver Arbejder 75½ Kopek for Arbejdstiden. Foruden denne Løn, der næppe er værd at nævne, havde imidlertid enhver Bjærgmand Rettighed til at avle saa meget af Kejserens Jord, som kan kunde, og passe den, som han selv vilde, ligesom ogsaa til at fælde saa meget Træ i Kejserens Skove, som han behøvede til at opføre sine Bygninger og til Brændsel, uden at han derfor betyngedes

med særlige Afgifter. Antallet af Arbejdere fra hver By maatte rette sig efter dennes Indbyggertal; Fordelingen af Hoveriarbejde paa de enkelte Familiefædre skete ved Sognemedlemmerne selv.

Mindre let var selve Grubearbejdernes Arbejde. De udskreves fra Krongodsets Byer og Landsbyer i Stedet for de Soldater, der paa andre Steder indkaldtes under Fanerne, blev i alle Henseender behandlede som Soldater og blev først frie efter en femogtyveaarig Tjenestetid. Man inddelte dem i to Klasser: i de egentlige Grubearbejdere, som arbejdede i de dem anviste Arbejdslag og paa bestemte Steder, samt i Bjærgmænd, der aarlig havde at udføre visse Bestillinger paa Tider, som de selv kunde bestemme. Disse sidste gjorde Tjeneste som Kulbrændere, Brændehuggere, Teglstrygere, Kuske og lignende og erholdt alt i alt en aarlig Løn af 14 Rubler. Naar de havde udført det dem paahvilende Arbejde, var de frie Resten af Aaret og kunde gøre, hvad de vilde. Grubearbejderne derimod var forpligtede til Tjeneste Aar ud og Aar ind. Den ene Uge arbejdede de tolv Timer om Dagen, den anden tolv Timer om Natten, den tredje var de frie for ethvert som helst Arbejde. Alt efter deres Arbejdsevne erholdt enhver Grubearbejder til Bestridelse af de Behov, som maatte betales kontant, aarlig fra 6—12 Rubler i Løn, men desuden hver Maaned to Pud Mel til sig selv, lige saa meget til sin Hustru og et til hvert af sine Børn. At dyrke Jorden, at opføde og holde Kreaturer var ham ogsaa tilladt. Enhver af hans Sønner var tvungen til fra sit syvende til sit tolvte Aar at besøge Skolen; fra den Tid indtil sit attende Aar maatte Drengen tjene som Lærling og erholdt først en Rubel, siden to Rubler i aarlig Løn. Med hans attende Aar begyndte hans Arbejde i Gruberne for Alvor.

Den 1. Marts 1861, den Dag, da alle livegne i det russiske Rige blev frie, talte man paa Krongodset Altaj 145,639 mandlige Sjæle, af hvilke 25,267 var beskæftigede som Grube- og Hyttearbejdere. Ikke mindre end 12,626 af dem forlod Bjærgværkerne, vendte tilbage til Byerne i deres Hjemstavn og blev Bønder; de øvrige blev ved Gruberne som frie Arbejdere.

Jeg tror ikke at tage fejl, naar jeg paastaar, at de mere end paa andre Steder i Vestsiberien ordnede Forhold paa Krongodset Altaj ene og alene har haft deres Grund i dettes tidligere Historie. Forældrene og Forfædrene til de nuværende Beboere paa

Kejsergodset har, trods deres Ufrihed, aldrig følt sig fortrykte. De var livegne, men tilhørte en Mand, som var Herre og Hersker over hele det uhyre Land, i hvilket deres Fædres Vugge havde staaet. De var tvungne til at arbejde for denne deres Herre og i næsten en Menneskealder at stille deres Sønner i hans Tjeneste: men denne Herre var Kejseren, et Væsen, der i deres Øjne kunde sammenlignes med Guddommen. Derfor fødte ogsaa Kejseren dem, befriede dem fra de Forpligtelser, der paahvilede andre Statens Medborgere, tillod dem at uddrage af hans Jord alt hvad den formaaede at give, hindrede dem i ingen Henseende i at komme til Velstand, beskyttede dem saa meget som muligt mod tyranniske Embedsmænds Undertrykkelser og blev desuden deres Børns Velgører derved, at han tvang i det mindste en Del af dem til at besøge Skolerne. De højere og lavere Embedsmænd, under hvis Opsyn de stod, hævede sig paa Grund af deres Dannelse langt over de fleste Kronens Tjenere; næsten alle havde studeret i Tyskland, var for en ikke ringe Del tyskfødte og medførte tidt, om end ikke altid, tyske Sæder og Skikke, i det mindste mere vidtstrakte Vuer, til det Land, som de styrede i Kejserens Navn. Endnu den Dag i Dag er Barnaul et Dannelsens Brændpunkt, hvortil Siberien intet Modstykke har at opvise; ved Tiden for Bjærgværksindustriens Blomstring var den ubestrideligt hele Nord- og Mellemasiens aandelige Hovedstad, og det herfra udstrømmende Lys straalede saa meget klarere, som det i alle Bjærgbyerne fandt Samlingspunkter, der hjalp til at sprede det videre. Saaledes indtog Krongodset allerede fra gammel Tid en fremragende Stilling i Siberien.

Det har maaske aldrig været Administrationens Mening at befordre Opkomsten af en Bondestand paa Krongodset; lige indtil Livegenskabets Ophævelse saa man i det mindste i dette kun et nødvendigt Hjælpemiddel til Gunst for Bjærgværksdriften. Men Tiderne har forandret sig. Lige siden den Dag, der forvandlede livegne til frie Mennesker, er Bjærgværksdriften gaaet lige saa stadigt tilbage, som Jordbruget er gaaet fremad. Man har endnu ikke kunnet beslutte sig til at gaa bort fra den gamle Slendrian, men maa betale den med saa store Summer, at Nettogevinsten af Bjærgværksdriften er bleven yderst ringe. At frigive den, at overgive Gruberne til enkelte energiske og driftige Forretningsmænd, hvilket maaske vilde være den eneste mulige Maade til at forbedre de nuværende Forhold, har ganske vist

været paa Tale, men det turde endnu vare en rum Tid, inden en saadan Plan bliver sat i Værk. At give Jorden fri, saa langt Ploven kan trænge ned i den, har fra gammel Tid været Skik og Brug og er paa en vis Maade blevet til en paa Hævd grundet Rettighed i Landet. Ganske vist ejer, som allerede antydet, ingen den Jord, han dyrker, ikke engang Marken, hvorpaa hans Hus staar; men hvad der tilhører

Hjemvendende Bjærgværksarbejdere i Altaj.

Kejseren, tilhører efter Bondens Anskuelse ogsaa hans »kære Herre Gud«, og Han under gerne en rettroende at benytte den. I Virkeligheden oppebærer Krongodsadministrationen af enhver Hektar, der forvandles til Ager, 40 Kopeker i aarlig Forpagtningsafgift; men denne Afgift opkræves ikke synderlig strengt, og Bonden paa sin Side tager

det heller ikke saa nøje med denne sin Forpligtelse. Saaledes dyrker enhver Bonde faktisk saa meget Jord, han kan, og vælger den, hvor som helst han vil.

Man lader kun den nuværende Bonde paa Krongodset vederfares Retfærdighed, naar man betegner ham som et velskabt, opvakt, lærvilligt Menneske; man siger heller ikke for meget, naar man tillægger ham Velstand og en vis heraf udsprungen Selvfølelse, ja endog et vist Frihedssind. Hele hans Maade at optræde paa er friere og mindre ydmyg end de russiske Bønders i Almindelighed. Han er høflig og forekommende, let at lede men ikke slavisk og krybende og gør derfor ingenlunde noget ugunstigt Indtryk paa en fremmed. Men ogsaa han besidder i høj Grad alle de Egenskaber, som vi betegnende kalder »Bondeklogskab«, og endnu mere, der er egnet til at svække det første Indtryk. Uagtet han har bedre Lejlighed end enhver som helst anden Siberier af sin Stand til at skaffe sig Dannelse, elsker han ingenlunde Skolen. Han har i frisk Erindring de tidligere Tilstande, der ganske vist var yderst mangelfulde, han kan ikke glemme de gamle, udtjente Soldater, der i hans Faders Tid førte Kommandoen i Skolerne og ikke generede sig for nu og da at sende de dem betroede Skolepoge efter Brændevin for saa engang imellem i Drukkenskab at mishandle dem, og han er derfor overordenlig mistroisk imod alt, hvad der staar i Forbindelse med Skolen, hænger desuden paa Bondemanér fast ved alt, hvad der er gammelt, og mener, at det kun vilde være til Skade for hans Børn at lære mere, end han selv véd, og han lader sig ikke let rokke i denne Mening. Han staar saaledes paa en meget lav Dannelsesgrad, kun undtagelsesvis udøver han Skrivekunsten og under alle Omstændigheder betragter han Bøger som fuldkommen unødvendige Ting. Saa meget desto trofastere holder han fast ved den Overtro, som hans Kirke fostrer og begunstiger. Maanedernes Navne kender han i Reglen ikke, men Navnene paa Helgenerne og deres Fester kan han paa Fingrene. Guder og Helgener, Erkeengle og Djævle beskæftiger hans Tanker mere end noget andet. Man kan ingenlunde kalde ham nøjsom, men man vil kunne paastaa, at han er uforbederlig tilfreds med det bestaaende. Mere, end han behøver for at leve, ønsker han ikke og arbejder derfor kun saa meget, som er absolut nødvendigt; men hverken

hans Gaard eller den Jord, han kalder sin, kan blive stor nok til ham, hverken hans Familie eller Kreaturbesætning talrig nok.

»Naa, hvorledes har I det saa her?« spurgte jeg en Bonde, som vi traf undervejs og tiltalte ved Tolk.

»Gud har endnu Overbærenhed med vore Synder!« lød Svaret.

»Er Jeres Kvinder gode, er de Jer tro og hengivne?«

»Der er baade gode og slette.«

»Er Jeres Børn lydige? gør de Jer Glæde?«

»Vi maa ikke klage.«

»Er Jorden, som I dyrker, frugtbar, giver den rig Høst?«

»Naar vi faar tifold, er vi tilfredse.«

»Trives Jeres Kvæg?«

»Vi er tilfredse.«

»Hvor mange Heste har Du?«

»To og tredive, eller maaske fem og tredive.«

»Og hvor mange behøver Du til dit Arbejde?«

»Otte eller ti, nu og da tolv.«

»De andre opføder Du altsaa for at sælge dem?«

»Jeg sælger nu og da en af dem.«

»Og hvad gør Du med de andre?«

»Nitschewo.«

»Hvor mange Køer og Faar har Du?«

»Det véd jeg ikke. Køer, Faar og Svin, dem passer min Kone.«

»Har Du mange Skatter at betale?«

»Jeg er tilfreds.«

»Har Du noget at klage over?«

»Jeg er tilfreds.«

»Du har altsaa slet ingen Ting at klage over, og Du synes, at alt er godt og vel?«

»Nej, ikke alt, der er én Ting, jeg ikke synes om.»

»Hvad er det da?«

»Det begynder at blive for snævert for os.«

»For snævert, hvordan det?«

»Jo, Byerne skyder jo op overalt som Paddehatte; man kan ikke røre sig her længere, véd ikke engang, hvor man skal lægge sin Mark. Var jeg ikke for gammel, saa var jeg allerede udvandret for længe siden.«

»Byerne skyder op som Paddehatte, hvor dog? jeg ser jo ingen. Hvor langt er der herfra til den nærmeste By?«

»Femten Verster.«

Saaledes taler, saaledes tænker, saaledes dømmer Bonden paa Krongodset. Det vidtstrakte Land er ikke rummeligt nok for ham, og dog vilde Tyvendedelen af det, hvorover han raader, være fuldkommen tilstrækkeligt, naar han blot vilde passe det; thi Jorden er saa frugtbar, at den lønner enhver, selv den ringeste Møje. Men skulde det ske, at den engang skulde svige, skulde Høsten mod al Forventning ikke falde ud som sædvanlig, bliver i Stedet for Overflod Manglen Gæst hos ham, saa betragter han ikke dette som en Følge af sin egen Dovenskab, men som en Guds Tilskikkelse, som en ham paalagt Straf for hans Synder.

I Virkeligheden lever han ganske godt trods sine Synder og de Straffe, der rammer ham for dem, og han kunde snarere have Grund til at tale om Belønning for de førstnævnte, thi det er ingenlunde Mangel men Overflod, han lider af. Regeringen anviser enhver Bonde 15 Hektarer af den bedste Jord, i Reglen efter hans eget Valg, for hvert mandligt Medlem af hans Familie; da imidlertid af de 400,000 Kvadratverster, som Krongodset omfatter, kun 234,000 var opdyrkede indtil Aaret 1876, er det endnu den Dag i Dag af ringe Vigtighed, hvorvidt enhver Bonde skraber mere til sig end tilbørligt, eller om han nøjes med, hvad der er ret og billigt. Nogle Familier udnytter mindst en 12—1500 Hektarer paa deres Vis, og dem er det fuldkommen ligemeget, om de føder det nødvendige Antal Heste eller tyve, tredive til. I Virkeligheden hænder det ikke sjælden, at overflødige Husdyr frir Kronbonden fra en slem Bekymring, den nemlig, hvor han skal gøre af den erholdte umaadelige Høst, som han paa Grund af de yderst mangelfulde Kommunikationsmidler ikke kan gøre i Penge. I et Land, i hvis Hovedstad under alle Omstændigheder et Pud eller 16 Kilogram Rugmel ikke er mere end ca. 45 Øre værd, et Pud Hvedemel ikke over 75 Øre, et Pud Oksekød højst 1 Kr. 10 Øre, et Faar 3, enhver fra Yveret afvænt Kalv 9, et Svin 7, en prægtig Hest sjælden over 90 Kroner i vor Mønt, trykker en god Høst de almindelige Priser saa betydeligt ned, at den rige Afgrøde bliver til en Byrde. Naar Kronbonden for 100 Kilo Sæd ikke kan faa mere end 110 Øre i vor Mønt, bliver for ham, der for øvrigt ikke arbejder

Paa Vej til Siberien.

mere, end han absolut er tvungen til, Plejlen i hans Haand for tung, og Velsignelsen efter hans indskrænkede Begreber til Forbandelse.

De for Tiden herskende Forhold forklarer vor Kolonists fleste Fejl, saavel som mange af hans Dyder: hans Træghed, hans ligefrem lastværdige Ligegladhed, hans Gavmildhed mod trængende, hans Barmhjærtighed mod de ulykkelige. De forklarer ligeledes den for enhver Siberier karakteristiske Iver efter at forøge et Steds Indbyggerantal. Det udstrakte Land hungrer ligefrem efter Mennesker, om jeg maa udtrykke mig saaledes. Derfor ser enhver Siberier endnu den Dag i Dag med Stolthed paa en talrig Familie; derfor findes der ikke i hele Siberien noget Hittebørnshospital. Og hvortil skulde det vel tjene? Enhver Kvinde, der ikke tror at kunne forsørge sit Barn eller vil være det kvit, vil altid finde dem, der gerne og velvilligt modtager det lille Væsen som deres eget. »Kom med det«, siger Bonden til en saadan Moder, »kom med det, jeg skal nok opdrage det«, og hans Ansigt skinner saa venligt, som om en af hans Hopper havde født ham et Føl. I tidligere Tider, da Befolkningen var betydelig mindre end nu, bortgiftede man Drengene i en meget umoden Alder, for at lade dem nyde Faderglæden saa tidligt som muligt og faa hjælpende Hænder ved Arbejdet; nu gifter de unge Mænd sig først ved det attende Aar, men da ikke sjældent med ældre Kvinder, hvis Jagt paa giftelystne unge Mænd Brudgommens Forældre ikke alene finder sig i, men endog begunstiger.

For at Romantiken heller ikke skal savnes, skal jeg nævne, at Bortførelse af unge Piger og hemmelige Forlovelser ikke er noget sjældent blandt Altajs Bønder. Men disse Bortførelser foregaar i de allerfleste Tilfælde med alle Parters Bifald og Vidende, ogsaa Forældrenes, — for at spare det ellers ved Bryllupper almindelige Traktement af alle Slægtninge i Byen med et enkelt Maaltid Mad, men megen, megen Brændevin! Selvfølgelig overvinder Kærligheden ogsaa paa Krongodset alle Haande Hindringer, særligt Forældrenes Vægring ved at lade de to unge faa hinanden. Pigen er, ligesom enhver anden paa denne Jord, snart vunden af den bortførelseslystne Yngling, en hellig Kirkens Tjener ligeledes let funden, naar en anstændig Dusør kan præsteres: men de fortørnede Forældre lader sig ikke saa let blødgøre. Moderen forbander sin Datter, Faderen sin Søn, og begge lover ved alle Helgener, at de aldrig mere vil se de van-

artede Børn igen. Dog blødgøres deres haarde Hjerter og det ved et Tryllemiddel uden Lige; Brændevin hedder det hos os, Wutki blandt de Stammer, der bebor Ruslands hellige Jord. Saa snart Svigerfaderen drikker, har den unge Ægtemand vundet Spillet; thi Svigermoderen drikker da med, og den fuselholdige Nektar blødgør ogsaa hendes haarde Hjærte. Kommer der da tilfældigvis yderligere nogle Venner til for at deltage i Forsoningsfesten, saa bliver de ikke vist Døren; thi Bekostningen ved Forplejningen er dog altid betydelig mindre, end om hele Byen ved flittig Pokulering havde nedkaldt Himlens Velsignelse over det nygifte Par. Hvem kan vel efter dette bestride, at Kærligheden, den hellige, rene Kærlighed, gør endog en Bondedreng paa Altaj opfindsom?

Husholdningssorger behøver ikke engang det fattigste Par at kende, der vil røre sine Hænder; man hjælper det gerne baade med et og andet, og naar den ejegode Himmel i nogle Aar ikke er alt for ødsel med sin Velsignelse, naar Sæd og Kreaturer holder sig nogenlunde oppe i Pris, varer det sikkert ikke mange Aar, før Tekande og Kopper pryder et Hjørnebord, Silketæpper den store, dobbelte Seng, spraglede Helgenbilleder det højre Hjørne og over al Beskrivelse kostelige, billedlige Fremstillinger af Løve-, Tiger-, Bjørne-, Ulve-, Elefant-, Hjorte- og Krokodillejagter Væggene i den pænt og pynteligt holdte Stadsstue, som ikke mangler i noget Bondehus.

En lignende Familielykke tilvinker ogsaa alle deporterede, der sendes til Siberien, nogle før og andre senere, saafremt de efterstræber en saadan huslig Lykke, lever tilstrækkeligt længe og nogenledes begunstiges af Heldet. Jeg har i Siberien faaet helt andre Anskuelser om Forvisningen og de forviste, end jeg havde, da jeg betraadte dette Land; men skal foreløbig kun bemærke, at jeg ikke hører til dem, der nærer en varmere Deltagelse for en Morder, Røver, Mordbrænder, Tyv eller anden Skurk end for en fattig og arbejdsom Familiefader, der stræber i sit Ansigts Sved for ærligt og redeligt at forsørge en talrig Familie, og at jeg endnu ikke har kunnet hæve mig til den Anskuelse, der arbejder paa at mildne enhver Straf, at lindre enhver Indespærring.

Hvert Aar bliver der gennemsnitlig sendt 15,000 Mennesker ud af Rusland. Grove Forbrydere forvises for Livstid, mindre grove for et bestemt Antal Aar. Det hører ikke til min Opgave at udtale mig

om den russiske Straffelovs Haardhed og Mangler, men den Omstændighed, at denne Straffelov kun fastsætter Dødsstraf for de groveste og sjældneste Forbrydelser, taler ikke for, at den er overdreven streng; en absolut Haardhed og Urimelighed maa man dog finde heri, at de forviste, der bliver dømte for politiske Forseelser, undervejs og ofte ogsaa i Siberien behandles paa samme Maade som almindelige Forbrydere.

Den til Forvisning dømte forflyttes først fra Fængslet i Kredsbyen til det i Guvernementsbyen og sendes derpaa pr. Jærnbane eller paa almindelige Bondevogne til Nischnij Novgorod, Kasan eller Perm. Om man endnn den Dag i Dag tvinger Forbrydere til at tilbagelægge Vejen til Fods, lænker dem sammen to og to ved en lang Kæde, som de tvinges til at bære under hele Rejsen, véd jeg ikke; set det har jeg aldrig, og jeg er fast overbevist om, at den afdøde Kejsers menneskekærlige Sind aldrig vilde have tilladt denne barbariske Fremgangsmaade. I de nævnte Byer og tillige i Tjumen og Tomsk findes der rummelige Fængsler og paa Vejen mindre Bygninger, hvor man om Natten kan sætte de forviste i sikker Forvaring. Saa vidt der er nogen Mulighed derfor, bliver disse aldrig tvungne til at vandre til Fods, men transporteres pr. Jærnbane eller med de nysnævnte Vogne og med regelmæssigt afgaaende Dampskibe. Saaledes føres de fra Nischnij Novgorod eller Kasan til Perm, fra Tjumen paa Thura, Tobolsk, Irtisch, Ob og Tom til Tomsk. Fængslerne er ganske simple, men ret renlige, de med dem forbundne, men dog tilstrækkeligt adskilte Sygehuse Bygninger, der er holdte mønsterværdigt, Flodfartøjerne er ualmindeligt lange, toetages Baade, der minder om svømmende Kæmpebure, den hele øverste Etage under Dækket er omgivet af et Gitter, ganske som et Fuglebur. Enhver af disse Pramme, der bugseres af et Dampskib, har knebent Plads til 600 Personer og indeholder desuden et stort Køkken, et Sygerum, et lille Apotek og en Skanse for de medfølgende Soldater og Besætningen. Mellem Perm og Tjumen er der Vogne i Gang, der ligeledes ser ud som Fuglebure og tjener til at modtage de farligste Forbrydere.

Enhver deporteret erholder af Regeringen en Kappe af tungt, graat, uldent Tøj, der midt paa Ryggen er forsynet med en rudeformig Lap af forskellige Farver, alt efter Straffens Strenghed. I Kostpenge uddeles undervejs daglig til hver af de »ulykkelige« 10 eller, naar han

hører til de højere Klasser, 15 Kopeker, men ved et længere Ophold i Fængslet kun respektive 7 og 10 Kopeker. Dette Beløb er saa rigeligt, at Fangen, naar han er husholderisk, herfor kan skaffe sig alle nødvendige Levnedsmidler. Desuden uddeles der, undtagen under Fasten, dagligt trekvart Pund Kød. Ledsages en deporteret af Kone og Børn, saa erholder hver af disse det samme Beløb. Bifortjenester er ogsaa tilladte, og fortjente eller sammentiggede Penge strømmer, om end ikke altid ubeskaarne, i Fangens Lomme, stundom vel ogsaa i Fangens Hals i Form af Wutki.

Jeg sagde, at enhver af dem har Lov til at tage Hustru og Børn med i Landflygtighed, og jeg skal tilføje, at dette er Reglen. En efter en graverende Forbrydelse følgende Dom er ogsaa i Rusland en Skilsmissegrund; det staar saaledes enhver Hustru frit for at følge sin Ægtefælle i Landflygtighed eller at blive hjemme. Endog Børn over fjorten Aar er berettigede til selv at afgøre, om de vil forlade Rusland sammen med deres Forældre eller ikke. Men Regeringen ser gerne, at Hustru og Børn følger Fangen, befordrer dette paa alle Maader og beskæftiger sig ogsaa alvorligt med det Spørgsmaal, i hvilken Grad Rejsens Besværligheder og Ubehageligheder muligt kan indskrænkes for dem.

At denne under alle Omstændigheder er yderst møjsommelig, kan ikke nægtes; men saa forskrækkelig, som den er bleven fremstillet for os, er de forvistes Rejse dog ikke. Kun de allerværste Forbrydere føres i Lænker til deres Bestemmelsessted, de øvrige nyder flere Friheder end vore Straffefanger. Drøjest er Rejsen paa Dampskibene eller de af dem bugserede Pramme; her sammenstuves alle forviste og deres Familier og Følgen heraf er Optrin fra de værste Straffefangers Side, som det er umuligt at beskrive, og som man slet ikke eller kun undtagelsesvis kan forhindre. Den snu Tyv bestjæler Stymperen i hans usle Haandværk, Voldsmanden tyranniserer den svagere, skærer Støvlesaalerne bort under den sovendes Fødder, for at komme til de Sedler, han tror muligvis kan være gemte der; den uforbederlige gør den angrendes Forsætter vaklende eller fordærver fuldstændig den, der endnu giver noget Haab om Forbedring. Ganske vist adskilles for Tiden undervejs de mandlige og kvindelige Forbrydere, men Familiemedlemmerne bliver hos deres Overhoved, og den forvistes Hustru og Børn sværer altid i Fare paa Rejsen, hvor meget man end

søger at forebygge disse Tilstande. Til Gengæld forkorter Dampskibet Rejsen med de ni Tiendedele og gør, at de endnu ikke aldeles fordærvede eller ikke dømte deporterede, saa meget tidligere unddrages deres Rejsefællers uheldsvangre Indflydelse. Ganske vist besværligere, men i ethvert Tilfælde mindre trykkende for ikke aldeles fordærvede deporterede, er Rejsen til Lands. En russisk Vogn paa russiske Veje og trukken af russiske Heste, der saa vidt muligt løber i Galop, er ganske vist en Tortur efter vore Begreber, men ikke efter Russernes, der i al deres Tid har været vant til at færdes paa saadanne Veje og med saadanne Køretøjer. Rigtignok maa de forviste trænge sig noget mere sammen paa en saadan med seks til otte Personer belæsset Vogn, end Bonden plejer at gøre, naar han er ude at køre med sin Familie; men Kusken eller den medfølgende Soldat har det ikke det mindste bedre end den deporterede, alene med Undtagelse af den grove Forbryder, hvis Lænker rasler uhyggeligt under en saadan Kørsel. En Straffefange af dannet Familie, særligt en deporteret, dømt for politiske Forbrydelser, kan ganske vist under en saadan Rejse ikke afholde sig fra at udstøde høje Nødraab og er efter sin inderste Overbevisning aldeles berettiget til at skildre denne i de allersorteste Farver; men tager man tilbørligt Hensyn til de stedlige Forhold og de i Landet herskende Vaner, taber den ufrivillige Kørsel for en stor Del den Karakter af Grusomhed, man har villet give den. Og hvad endelig Fodrejserne angaar, saa finder de for det første aldrig Sted om Vinteren, udstrækkes ikke over 40 Verster om Dagen og afbrydes hver tredje Dag af en Hviledag i et af de ved Vejen liggende Fængsler, ligesom det kun er sunde og kraftige Mænd, der tilbagelægger Vejen til Fods. De eskorterende Soldater gaar ogsaa til Fods, maa uophørligt holde Øje med Forbryderne, er ansvarlige for dem og anstrenger sikkert deres Kræfter langt mere end disse; thi ligesom Morderen maa slæbe paa sine Lænker, har Soldaten sine Vaaben, sin Oppakning og sin Ammunition at bære paa. Men han er en ulastelig Tjener af Staten og den anden et Udskud af Menneskeheden!

Uretfærdigt er og bliver det, at en til de højere Klasser hørende, for en almindelig Forbrydelse dømt deporteret, dersom han raader over egne eller fremmede Midler, behandles anderledes end en simpel Mand, der udsoner samme Forbrydelse, at man tillader ham, ledsaget af to

Kosakker, lønnede af ham for Frem- og Tilbagerejsen, at gøre Rejsen til sit Bestemmelsessted ganske efter Behag og i al Magelighed.

Lige saa aabent, som enhver ærlig Russer eller Siberier indrømmer denne Uretfærdighed, benægter saavel Embedsmændene som de forviste selv, at der sker nogen som helst Grusomhed fra Eskortens eller fra deres Side, der har med de deporterede at gøre. Det hænder, at opsætsige deporterede bliver skudte undervejs eller paa anden Maade bliver gjort uskadelige; dog er saadanne Tildragelser yderst sjældne og i Reglen fremtvungne af Nødvendigheden, naar alle andre Forholdsregler har vist sig unyttige. Russeren er ikke grusom som Spanieren, Tyrkeren, Grækeren eller Sydslaven, tværtimod af en ilde anbragt Barmhjertighedsfølelse snarere for mild og eftergivende end for streng og haard; han anstrenger maaske Dyr og Mennesker til det yderste, men han plager dem ikke i den Forstand, at han nyder deres Lidelser. Alene i den gængse Benævnelse, der gives alle deporterede, de »ulykkelige«, finder man Folkets Følelser afspejlede, og denne Medfølelse viser enhver, saaledes ogsaa Soldaten eller Politimanden, Fængselsdirektøren eller Fangevogteren. Det er klart, at en eller anden uforbederlig Slyngel kan sætte selv et Lams Taalmodighed paa Prøve og fremkalde den heftigste Vrede; deporterede har sagt mig, at elendige Skriversjæle paa Forvisningsstederne søger at slaa Mønt af Ulykken og tilvender sig flere Penge, end Staten tilstaar dem. En Gendarm, som gennem en tysk-russisk Tolk fortalte mig sin Livsskæbne, beklagede sig over, at de Rebeller, der efter det sidste polske Oprør blev dømte til Forvisning, blev haardere behandlede af de dem eskorterende, russiske Soldater end andre deporterede, ja endog blev behandlede med den yderste Grusomhed. Men, saaledes som det nu sker, at gøre den nuværende Regering ansvarlig for saadanne Overgreb og Misforhold, at beskylde den for et gennemgaaende Barbari, stadig at tale om Knutten, der allerede for flere Aar tilbage er afskaffet, og i al Almindelighed at beskylde vore østlige Naboer for at være uforbederlige Barbarer, det er ganske simpelt Galskab, eftersom det i enhver Henseende er usandt.

Alle nu gældende Love, Forordninger og Foranstaltninger taler for, at Regeringen paa den mest velvillige Maade sørger for de forvistes Lod, saa meget som muligt søger at lindre deres Skæbne, samt sætter enhver i den Situation, tidligere eller senere at kunne forbedre den.

At behandle deporterede med uretfærdig Strenghed er bestemt forbudt og bliver alvorligt straffet, at berøve dem noget paa uretfærdig Maade betragtes som en grov Forbrydelse. Overalt og uden Undtagelse gør der sig gældende en Stræben efter at mildne Straffen, naar dette paa nogen Maade kan lade sig gøre, og muligt at gengive den ulykkelige til Samfundet. Men man hjælper kun den, der fortjener det, ikke den, der hykler Forbedring; thi man opdrager ikke i Siberien Hyklere, saaledes som Tilfældet kan være inden for andre Straffeanstalter. Den hos os kun alt for ofte forekommende, sygelige, modbydelige Stræben efter at gøre Straffefangerne til fromme Hyklere, kender Russerne ikke noget til, eftersom det i deres Øjne forstaar sig af sig selv, at enhver ærer og agter Kirken og de »kære Helgener«, faster sin bestemte Tid og i det hele taget gør det lidet, der kræves af denne Kirke, der jo i saa høj Grad lægger Vægt paa ydre Former. Derfor angriber man Ondet paa det rette Sted og kommer til Resultater, som vi kunde eller rettere maa misunde Russerne.

Af de femten Tusinde forviste bliver hvert Aar næppe et Tusinde sendt til Gruberne; de øvrige fordeles i forskellige Guvernementer eller bliver, som man plejer at udtrykke sig, »sendt ud« for at kolonisere Landet. I de større Fængsler adskiller man ikke blot Mænd og Kvinder, men ogsaa kristne, Mohammedanere og Jøder, og selv i Kolonierne tager man Hensyn til deres Tro. Saa snart den til en lettere Straf dømte Forbryder er kommen til sit Bestemmelsessted, erholder han af Regeringen som en sidste Gave et lokalt Pas og maa fra denne Stund udøve enhver lovlig Virksomhed, men ikke uden Myndighedernes Tilladelse forlade den ham anviste Kreds eller By og staar derfor vedvarende under Politiopsigt. Om Aarsagen til hans Forvisning, om hans tidligere Liv, bliver han ikke spurgt, i det mindste ikke i nogen ond Hensigt, thi man skal aldrig tale om Strikken i hængt Mands Hus. Den Befolkning, blandt hvilken han lever, har ogsaa engang tilhørt eller tilhører de »ulykkelige« eller stammer fra saadanne, og de faa fri Kolonister føjer sig efter de øvrige Siberieres Sæder og Skikke. Man hjælper den »ulykkelige« paa en Maade, som baade kan og ikke kan forsvares. Allerede i Samlingsfængslerne indretter man Værksteder, for endog her at give flittige og arbejdsomme deporterede Lejlighed til Fortjeneste; desuden søger man ved Skoler at forebygge den kommende Slægts Fordærvelse, eller man tager sig af de af For-

brydere efterladte, forældreløse Børn med en saadan Opofrelse af Tid og Penge, med en saa dyb og ægte Menneskekærlighed, at kun en forsætlig blind ikke kan se disse Lysglimt, kun den, der tier af ond Vilje, ikke omtaler dem. I Fængslet i Tjumen besøgte vi Skolen, hvor en ung Pope gav Undervisning saavel til kristne som til Jøder og Tatarbørn, og et smukt Syn var det, som denne langlokkede og skæggede, ihvorvel endnu ungdommelige Pope, et virkeligt Kristushoved, frembød. Jøder og Tatarbørn maa ganske vist lige saa vel som de kristne Børn læse og lære den rettroende Kirkes Katekismus, og et lønligt Haab om at vinde en eller anden af dem for Kristendommen kan vel have rørt sig i Popens Bryst: men hvilken Skade skulde vel Katekismus og Pope kunne gøre i Sammenligning med den Nytte, der blev stiftet. I Katekismen lærte Drengene at læse russisk og lærte dertil at skrive og regne, og dette var jo Hovedsagen. I Tjumen besøgte vi endvidere den af en rig Dame stiftede, opførte og ledede Anstalt for forældreløse, for Børn efter deporterede, døde paa Vejen eller i Byens Fængsler; en mønsterværdig Anstalt i Ordets mest udstrakte Betydning med glade Barneansigter, smukke Skole- og Soveværelser, Værksteder, Legepladser, samt et lille Teater med Tilbehør. Vi fik her Lejlighed til at gøre Bekendtskab med et Barmhjertighedsværk, som ingen kunde nægte sin fulde Agtelse.

I Tjumen, Omsk, Tobolsk og ikke blot i Byerne men ogsaa i de to respektive Guvernementer, var vi uafbrudt i Berøring med forviste, for det meste med mindre ondartede Tyve, Bedragere, Falsknere og Landstrygere, saavel som med oprørske Polakker og andre sammensvorne. Bankdirektøren, der tog imod os med stor Venlighed, var en til tolv Aars Forvisning dømt polsk Oprører, medens Snedkeren, der lavede Kasser til os, havde gjort sig skyldig i et grovt Tyveri, Kellneren, der betjente os, havde bestjaalet en Rejsende paa Hotellet, den venlige Mand fra Riga, som saa beredvillig hjalp os med at komme over Irtisch, havde gjort sig skyldig i Falsk, Goldmacher, vor Livjøde i Obdorsk, havde solgt unge, russiske Piger til tyrkiske Haremmer, den Pige, der gjorde rent i vort Værelse, havde dræbt sit Barn o. s. v. Enhver af dem havde begaaet en Forbrydelse af en eller anden Slags, og vi behøvede kun at henvende os til Politimesteren angaaende disse Hædersmænd, inkl. adskillige Købmænd, Notarer, Fotografer, Skuespillere etc., for at høre Tale om Falskmøntneri, Bedrageri o. s. v. Og dog tjener alle

disse Mennesker nu til deres daglige Brød og vel mere til, og mere end en vil man ikke ustraffet kunne spørge om hans tidligere Liv, eftersom han fuldstændig har brudt med dette.

At en forvist, en forhenværende Forbryder, kan dette, kan han ene og alene takke sine Medborgere og Regeringen for, hvilken sidste, saa vidt den kan, støtter enhver ærlig Bestræbelse efter at begynde et nyt Liv. Man giver enhver, der ønsker det, Arbejde, uden at vise nogen som helst Mistro, tager ham uden Betænkning i sin Tjeneste, anvender den tidligere Tyv som Karl, Kusk eller Kok, Barnemordersken som Barnepige, den Haandværker, der aftjener sin Straffetid, saafremt man behøver ham. Og man forsikrer, at man i de allerfleste Tilfælde ikke har angret det. Saaledes bliver der af mangen en Forbryder en Medborger, der atter er gengivet til det menneskelige Samfund og ikke længere er farlig for det, og Syndens Forbandelse strækker sig ikke til fjerde, knapt til andet Led. Hvad der hos os er saa godt som umuligt, er i Siberien muligt: at forvandle en Forbryder til et hæderligt Menneske. At dette ikke altid sker, at der i Rusland saavel som hos os findes uforbederlige Mennesker, nægtes ikke af nogen Siberier. At den af sin Kommune forskudte Landstryger langt oftere bliver til en Forbryder, end den straffede Forbryder falder tilbage til sine Synder, er et Faktum, der er værd at lægge Mærke til.

Medens den hidtil nævnte Klasse af Forbrydere uhindret kan bevæge sig, som den vil, er de grove Forbrydere dømte til Tvangsarbejde i Gruberne. Angaaende Nertschinsk, hvor fire Tusinde af disse ulykkelige arbejder, et Antal, som hverken synes at forøges eller formindskes, har jeg af den nuværende Bjærgmester paa Krongodset, General v. Eichwald, erholdt de nøjagtigste Oplysninger. Om Forbryderne selv i Korthed følgende:

Alle Forbrydere, der er dømte til Tvangsarbejde i Gruberne, ankommer i Fodlænker og maa i disse Lænker udrette det samme Arbejde som enhver fri Grubearbejder. Den forstandige Bjærgembedsmand under hvis Befaling og Opsigt de staar, behandler dem godt, alene af Hensyn til sin egen og sin Families Sikkerhed; thi han disponerer ikke over saa mange Mand, som vilde være nødvendige til at dæmpe et udbrydende Oprør. Straffefangens Brøde kender han, han spørger ham derfor ikke om hans tidligere Liv. Efter en vis Tids Forløb aabner imidlertid Størstedelen af Forbryderne frivilligt deres

Hjerter for ham og andrager om Formildelse i Straffen. Ogsaa disse er det tilladt at medføre deres Familie eller skaffe sig en saadan. Naar Fangen paa denne Maade staar i Forbindelse med Menneskeheden vaagner ofte, meget ofte Angeren hos ham, men med denne ogsaa Haabet, og med Haabet følger altid en Stræben efter at faa Verden til at glemme det skete. Han arbejder et à to Aar i Lænker, opfører sig godt og vækker Tillid. Hans foresatte lader Lænkerne tage af ham, og han vedbliver at være sine Forsætter tro, arbejder vedblivende flittigt og begynder at sørge for Familien. Denne binder ham til det Land, der i Begyndelsen er ham saa usigelig modbydeligt; dette viser sig bedre end sit Rygte: han begynder at føle sig tilfreds med sin Verden. Nu er det rette Øjeblik kommet til at give ham tilbage til Menneskeheden. Embedsmanden gør ham paa én Gang fra Straffefange til Kolonist. Der er gaaet Aar efter hans Ugerning; denne staar for hans Sjæl som en ond Drøm. Foran sig ser han en vordende Bondegaard, bag ved sig Lænkerne. For sin Hjemstavn er han bleven en fremmed; men med det fremmede Land har han forsonet sig. Han bliver Bonde, fortjener til sit Ophold og dør som et forbedret Menneske. Fra dette Øjeblik er det forbi med hans Børns Ufrihed, og frie, siberiske Medborgere bor herefter paa det af Regeringen skænkede Jordstykke. Dette er ikke Digt, men Virkelighed.

Men det er ganske vist sandt, at ikke enhver Forbryder finder sig i sin Skæbne. Rasende paa denne og hele Menneskeheden, misfornøjet med alt og alle, led ved Arbejdet, maaske ogsaa plaget af Hjemve, i det mindste Længsel efter Frihed, meddeler en sig til en anden, og begge disse eller flere pønser paa Flugt. I Uger, Maaneder og Aar afventer de det gunstige Øjeblik, den ene fortæller den anden sin Livshistorie, beskriver for ham indtil de mindste Detailler sin Hjemstavn, sin Fødeby, sit Barndomshjem, fortæller ham Navnene paa alle Slægtningene eller Beboerne i Byen, skildrer Nabobyerne og de omliggende Steder, glemmer intet og indprænter det altsammen meget nøje i den andens Hukommelse; thi han vil bytte Navn og Fødsel med denne, for, dersom han skulde blive tagen, at kunne forsvare sin Identificering. Den anden gør ligesaa. En Smed bestikkes eller overtales til at deltage i Flugten; i Nødstilfælde stjæler man et Stykke Værktøj, som egner sig til at aabne Lænkerne. Foraaret er kommet, Dagen for den paatænkte Flugt er naaet, og som Forholdene

i Bjærgværkerne er, er det let, meget let, at snige sig bort og holde sig skjult i nogle Timer. Har Flygtningene naaet Skovene, er de betryggede mod at blive grebne, om end ikke altid beskyttede mod Fare. Thi den indfødte Tunguser eller Jakut, der jagende gennemstrejfer Skovene, faar mangen Gang Øje paa en Pels, som er bedre end hans,

En forvist paa Flugt.

og uden Samvittighedsnag lader han sin sikre Kugle gøre Ende paa et Menneskeliv for Pelsens Skyld. Bortset fra et saadant Møde, støder Flygtningen næppe paa synderlige Hindringer. Enhver Siberier letter af medfødt Godmodighed eller misforstaaet Barmhjertighedsfølelse, maaske ogsaa af Frygt eller Dovenskab, Flygtningens Forehavende snarere, end han søger at hindre det. I alle eller i det mindste mange af de ved

Vejen liggende Byer, anbringer Bønderne efter Tur en Skaal med Mælk, et stort Stykke Brød, undertiden ogsaa et Stykke Kød bag ved et aabent Vindu, for at forsyne de Flygtninge, der drage gennem Byen om Natten, med Føde og derved forebygge Tyverier fra deres Side. Saa længe Flygtningen kun tager det, der frivilligt er tilbudt ham, saa længe han ydmygt bedende tigger sig frem, hverken stjæler eller bryder ind og afholder sig fra enhver ulovlig Handling, lukker selv Sognefogden et Øje til, naar ubekendte Personer om Natten strejfer gennem Byen og tilegner sig de for de ulykkelige bestemte Madvarer, samt søger og finder Hvile i den i Reglen altid varme, afsidesliggende Badstue. Og selv om en »ulykkelig« skulde komme og tigge midt paa Dagen, saa forraader man ham ikke, ja selv om samme »ulykkelige« skulde bede om en Tømme, nægter man ham heller ikke en saadan, saafremt man har nogen tilovers. Hvad han vil gøre med Tømmen, véd man meget godt. Uden for Byen gaar Hestene paa Græs uden noget som helst Opsyn, trods alle Ulve og Bjørne. Flygtningen begiver sig ind iblandt dem, kaster Tømmen over Hovedet paa en god Hingst, svinger sig op paa dens brede Ryg og traver afsted i god Ro og Mag.

»Nikolaj Aleksandrovitsch,« kommer der en og siger til Hestens Ejer, »der er en Mand stukken af med din bedste Hest; han red i Retning af Romanowskaja: skal vi sætte efter ham?«

»Nitschewo!« svarer Nikolaj, »Hesten kommer nok igen. Det har været en ulykkelig, lad ham ride i Fred.«

Hesten kommer ogsaa tilbage; thi paa Græsgangen bag ved Romanowskaja har den ulykkelige byttet den bort med en anden og fortsat sin Vej med denne, medens den første ganske roligt traver hjemad ad den gamle velbekendte Vej.

Understøttet og hjulpet paa denne Maade naaer halvfemsindstyve af Hundrede forviste til Tjumen, Perm, ja lige til Kasan. Var de bedre bevandrede i Geografien, tog de ikke stadig samme Vej, som de var komne fra Rusland, og saa vilde de, om ikke i de fleste saa dog i det mindste i mange Tilfælde, naa deres Maal. Men i Tjumen, Perm og Kasan fanger man atter næsten alle Flygtninge, og selv om den, der har byttet Navn med en anden, ikke falder ud af sin Rolle, eller en anden paa hvert eneste Spørgsmaal, der bliver stillet til ham, ikke har andet Svar end »det véd jeg ikke,« saa redder hverken hans Navneskifte eller hans Uvidenhed ham fra paa ny at vandre til Siberien

eller at faa Prygl, som er enhver paagreben Rømningsmand vis. Han tilbagelægger nu for anden Gang samme Vej, han ifjor færdedes som Straffefange, for muligvis straks efter sin Ankomst til Bestemmelsesstedet atter at gøre et nyt Forsøg paa Flugt. Efter hvad man har sagt os, skal mange have gjort denne ufrivillige Rejse gennem Størstedelen af Siberien fire, fem indtil seks Gange.

Hurtigere end slige uforbederlige Flygtninge plejer de at ende deres Løbebane, der undervejs lader sig forlede til at stjæle eller begaa en anden Forbrydelse, thi i saa Fald forvandles den bosiddende Bondes Godmodighed til den mest hævnlystne Vrede. Alle der i Egnen samles da for at forfølge Forbryderen, og denne er fortabt, dersom ikke en eller anden Omstændighed redder ham. Bliver han tagen, er der intet, der kan redde ham fra en kvalfuld Død. Saa bliver der fundet et Lig, paa hvilket intet Tegn paa Vold kan opdages. Man begraver det, anmelder pligtskyldigst Fundet og Begravelsen for Myndighederne. Sagen indberettes til Guvernøren, der atter lader den gaa videre til Generalguvernøren: men den som Offer for Folkets Raseri faldne Forbryder er allerede gaaet i Forraadnelse, inden Kredslægen har naaet at komme til Stede, saafremt han overhovedet kommer. Hvem det var, der faldt for Hævnen, véd man ikke. Paa denne Maade, men ikke paa Regeringens Befaling, forsvinder nu for Tiden mangen en deporteret, om hvis sidste Stund ingen kan meddele noget, ingen Myndigheder give Besked. Men enhver Forbryder, der betræder Siberien, véd, hvad der forestaar ham, dersom han som Flygtning stjæler eller ellers begaar nogen Forbrydelse, og derfor lever man blandt Tusinder af Forbrydere lige saa trygt som paa hvilket som helst andet Sted, tryggere maaske end i de af Menneskehedens Udskud forpestede Storstæder i Europa.

Jeg har her forsøgt at give et tro Billede af Forholdene, som de nu er eller var i Aaret 1876. Det har ikke været min Hensigt paa nogen Maade at formilde eller forskønne. En Forvisning til Siberien er nu som før en haard Straf. Den rammer saa meget haardere, jo mere dannet den forviste er, og vil altid i et dannet Menneskes Øjne staa som en forfærdelig Straf. Men en Forvisning til Siberien bør heller ikke være andet end en Straf og bør ramme den dannede haardere end den udannede. Om Berettigelsen af en saadan Grundsætning kan man disputere, dog kan dens Rigtighed vel for en Del forsvares. Men om de deporteredes Lod i Siberien kan man først da fælde en retfærdig

Dom, naar man sammenligner den med vore egne Forbryderes Skæbne. Hvad bliver der af de ulykkelige, der befolker vore Fængsler? hvad bliver der af deres Hustruer, deres Børn? hvilken Lod er det, der vinker de første, naar de har udstaaet deres Straf? hvilken Skæbne er det, der venter de sidste?

Svaret paa dette Spørgsmaal kan enhver give, der kender vore Straffeanstalter.

Sammenligner man aabent og ærligt den Skæbne, som altid venter vore Forbrydere, med de siberiske deporteredes Lod, saa kan Resultatet af en saadan Sammenligning umuligt blive tvivlsom. Enhver virkelig Menneskeven maa føle sig opfordret til at istemme det Ønske, som allerede i det fjerne Østen vaagnede hos os og siden ikke har forladt os:

»Havde vi blot et Siberien: det vilde være bedre for vore Forbrydere og for os selv!«

Forskningsrejser paa Donau.

Ungarn har altid været, er og bliver altid Maalet for enhver Ornitologs Længsler. Gunstigere beliggende end noget som helst andet Land i Evropa, udstrækkende sig mellem Nordsøen og Sortehavet, Østersøen og Middelhavet, Norden og Syden, den store, nordøstevropæiske Slette og Alperne, i sig indesluttende Stepper og Bjærge, Skove, Floder og Moser, frembyder det for de fast bosiddende saavel som for de vandrende og Trækfuglene samme store Fordele og har derfor en Fuglerigdom at opvise, som maaske intet andet Land i vor Verdensdel. Livlige Skildringer af denne Rigdom, stammende fra vore mest fremragende Forskeres og Mesteres Penne, bidrager i ikke ringe Grad til at forøge og styrke den saa at sige medfødte Længsel efter dette Land, som man finder hos alle tyske Fuglevenner. Men underligt nok: det skønne, rige Land ligger os saa nær og besøges dog saa sjældent.

Ogsaa jeg havde kun set dets Hovedstad og forøvrigt, hvad man kan se fra en Jærnbanevogn; jeg delte derfor i fuldeste Maal den Længsel, jeg nys har omtalt. Denne skulde tilfredsstilles, men kun for at vende tilbage med desto større Styrke. »Ingen vandrer ustraffet under Palmer«, og ingen Fugleelsker tilbringer nogle Majdage i Fruskagora, uden senere at længes tilbage dertil.

»Har De Lyst til at følge med mig paa Ørnejagt til det sydlige Ungarn?« spurgte min naadige Velynder, Kronprins Rudolf, mig. »Jeg har faaet bestemte Meddelelser om tyve Ørnereder, og jeg tror, at vi alle vilde kunne lære adskilligt, dersom vi besøgte dem og flittigt gjorde Iagttagelser.«

Tyve Ørnereder! Man maatte i Aarevis have været bunden til Nordtysklands øde Heder, saaledes som jeg har været, og have i levende Erindring glade Tildragelser af lignende Art i en Ornitologs Vandreliv, saaledes som jeg har, for at kunne forstaa den Glæde, hvormed jeg gik ind paa Forslaget. Tyve Ørnereder i en ikke alt for stor Afstand fra Wien, i en ubetydelig Afstand fra Pest: jeg vilde ikke have været min Faders Søn, om jeg havde betænkt mig et Øjeblik. Dagene blev til Timer med allehaande Forberedelser, og de blev til Uger under den Utaalmodighed, hvormed jeg imødesaa Afrejsen.

Det var et lille, men muntert, forhaabningsfuldt, jagtlystent og energisk Rejseselskab, der anden Paaskedag 1878 brød op fra Wien. Foruden vor høje Jagtherre og hans Svoger befandt kun Overhofmester, Grev Bombelles, Eugen v. Homeyer og jeg os som Jagtkammerater paa det hurtigtsejlende og hyggelige Fartøj, som Dagen efter førte os fra Pest mod Donaus Munding. Omsuset af Foraarsvindene og belyst af Morgensolen laa den stolte Kejserborg i Buda for os, og Bloksbjærgets Haver prangede i det unge Aars første grønne, da vi i den tidlige Morgenstund tog Afsked med Ungarns Hovedstad.

Med en Sejlads ned ad Rhinen eller ad den øvre og, efter hvad man paastaar, ogsaa den nedre Donau kan den Strækning, som vi nu besejlede, ikke sammenlignes. Nogle faa Kilometer neden for de to Søsterbyer bliver Bredderne flade, hurtigt synker Bjærgene, i Særdeleshed dem paa den højre Flodbred, ned til udtryksløse Høje, og kun langt borte i det blaanende fjærne ser man endnu nogle bløde Konturer af opstigende Højder. Paa den venstre Bred udbreder den vide Slette sig; uoverskuelig, uden Afveksling, ensformig, enstonig ligger denne for Blikket, og næppe en af de store, rige Byer formaar for en Stund at fængsle Øjet. Hist og her staar en Mand i Hyrdedragt og læner sig til sin tunge Stav; dog er det ikke brægende Faar, der er betroede til hans Varetægt, men gryntende Svin, der trænges omkring den solbrændte Hyrde eller ligger i Rækker omkring ham, nydende en behagelig Hvile. Omkring de af Højvandet fyldte Huller flagrer Viber, over de vide Flader sejler Kærhøge, fra de i de stejle Skrænter indgravede Rugehuller svæver Digesvaler op og ned; paa de talrige, flydende Møllers Spaantage tripper sirlige Vipstjærter; fra Floden hæver sig larmende Ænder og Skarver, over

dens Spejl kredser og flyver Glenter og Krager. Saaledes omtrent er Billedet af denne Egn beskaffent.

Men snart forandres Landskabet. Fladere og fladere bliver Sletten, som Floden engang har dannet og nu gennempløjet; paa store, endnu ikke inddæmmede Flader, som ved hvert Højvande er udsatte for Oversvømmelse, forgrener den sig i utallige, i Reglen ogsaa navnløse Arme. Yppige Skove bedækker disse Bredder og Øerne derimellem; tæt Sivkrat hindrer Øjet i at trænge ind i denne Skov, som paa milevide Strækninger rundt om begrænser Synskredsen. Billederne veksler trods al deres Ensformighed, opstaar og forsvinder, former sig, forskyder sig og opløses, alt efter som Fartøjet vender med Strømmen. Pil, Hvid-, Sølv- og Sortpoppel, Elm og Eg, den første i overvejende Mængde, de sidste ofte kun sparsomt og hist og her isprængte, udgør de dér forekommende Træarter. Over det tætte, næsten udelukkende af Pil bestaaende Strandkrat hæver der sig ældre Træer af samme Art; dybere og længere inde i Skovene hæver kæmpemæssige Sølv- og Sortpopler deres udtryksfulde Kroner, strækker gamle, knortede Ege deres Topgrene op i Luften. Lige fra de frempippende Pileskud og op til de døende Trækæmper omfatter et eneste Blik alle Trælivets Stadier: spirende, voksende, i Toppen visnede Træer, fældede eller halvt forkullede af den himmelske eller den jordiske Ild, paa Jorden liggende, fortørrede og forraadnede Træer. Mellem dem glimter rindende eller stillestaaende Vand frem, over dem hvælver den blaa Himmel sig. Fra det hemmelighedsfulde Mørke lyder Nattergalens eller Bogfinkens Triller, Sangdroslens fuldtonende Sang, Ørnens eller Falkens høje Skrig, Spættens Jublen, Ravnens skrattende Stemme, Hejrens Hvinen. Nu og da afbrydes den tætte Væg ved en smal Lysning, som tilsteder et Blik ind gennem Skoven og det bag ved liggende Landskab, over den udstrakte Slette paa den højre Flodbred, over endeløse Marker, en Kirkegaard, en By. Om Sommeren, naar Bladenes grønne væsenlig frembyder de samme Farveskiftninger, sent paa Efteraaret, om Vinteren og tidligt paa Foraaret, naar Træerne staar uden Løv, maa det flade Landskab virke trættende; nu forekommer det en ganske vist ensformigt, men ikke uden Ynde, thi alle Pile- og Poppelarter staar for Tiden i deres ungdommelige Bladdragt, i Reglen tillige indhyllede i Blomsterknopper,

og herved kommer Skovene, i det mindste paa sine Steder, til at fremtræde i en særdeles broget og tiltalende Dragt.

Kun paa meget faa Steder er en saadan Skov tilgængelig, da den i det store og hele ikke er andet end et eneste uhyre Morads. Forsøger man at trænge frem til det indre deraf, snart ad tørre Stier, snart ad Vandveje af en eller anden Slags, saa naaer man før eller senere til et Vildnis, hvortil vort Land ikke kan opvise noget Modstykke. Paa de højeste over Flodspejlet liggende Steder med fed, tildels dyndet Jordbund, finder man et af Konvaller vævet, herligt duftende Tæppe, som paa vide Strækninger bedækker Jorden; men her trives tillige yppigt voksende Nælder og Brombær i saadanne Masser, her omsnor forskellige Slyngplanter saa fuldstændig hele Skovpartier, at Foden støder paa næsten uovervindelige Hindringer. Paa andre Steder gaar Skoven faktisk over i en Mose, op af hvilken der hæver sig Kæmpetræer. Vældige Stammer, fældede af Tidens Tand, af Storm, af Lyn, af Hyrdens letsindigt antændte Ild, ligger her raadnede i Vandet og afgiver tit allerede et Rodfæste for yngre, yppigt opskydende Buskarter; andre, mindre angrebne af Tilintetgørelsen, spærrer Veje og Stier. Nedfaldne Trætoppe, Grene og Kviste er førte sammen af Vinden og danner svømmende Øer og fremspringende Odder, der bereder den lille Baad ikke ringere Hindringer end dem, der møder den vadende Fod. Lignende svømmende Øer af Rør og Siv danner paa store Strækninger et gyngende Tæppe over friere Vandflader. Ophøjede Dyndbanker, paa hvilke Pile- og Poppelarter finder en passende Jordbund for deres Frø, danner uigennemtrængelige Tykninger og gør selv Rør- og Sivkrattet, som kan bedække hele Kvadratmile, den af dem bevoksede Grund stridig; Dværgpile i forskellige Stadier af Udvikling, lige fra kraftige, ungdomsfriske til alderstegne, knortede Træer, danner længere inde i Rørtykningerne mørkere Pletter. Hvad den mørke Skov med sine Kær og Moser, hvad Sivkrattet kan gemme, forbliver for Størstedelen skjult for Forskerens søgende Øje, thi kun Yderkanterne af denne Skovørken formaar han at gennemspejde, kun ad en bred, banet Vej kan han bevæge sig.

Paa et saadant Terræn begyndte vi de Jagter, som først og fremmest skulde gælde Luftens Herrer. Disse, Ørnene, kom ganske vist ikke den første Dag inden for Skudvidde, ikke engang i Sigte,

men i Stedet for besøgte vi den berømte Hejreø, Adony, og havde her rig Lejlighed til at gøre Iagttagelser med Hensyn til disse Fugles Liv. I to Menneskealdre har nu Hejrer og Skarver eller Kormoraner, foruden Raagerne, der har været bosiddende der meget længere, ruget i Træerne paa denne Ø, og om end Antallet af Hejrer er betydeligt aftaget siden 1860, er de dog endnu ikke aldeles forsvundne. For fyrretyve Aar siden husede Øen, efter Landbecks Beregning, henved 1,000 Par Nathejrer, 250 Par Graahejrer, 50 Par Silkehejrer og 100

Fiskehejrer.

Par Raager; nu for Tiden udgør Raagerne absolut det store Flertal med 1500 til 2000 Par, medens Graahejrerne er smeltede sammen til henved 150, Nathejrerne til 30 eller 40 Par, Silkehejrerne aldeles er forsvundne, og kun Kormoranerne har holdt sig i omtrent samme Antal som før. Ikke desto mindre lød der i vore Ører endnu en Slags Efterklang af det tidligere Liv, da vi betraadte Øen, og hist og her frembyder vel ogsaa Skoven endnu paa det nærmeste det samme Billede som før.

De forskellige Fugle i en saadan blandet Hejrekoloni lever tilsyneladende sammen i den største Endrægtighed, og dog hersker der hverken Fred eller Venskab iblandt dem. Den ene forulemper og hjælper, brandskatter og ernærer den anden. I Raagernes Koloni indfinder Hejrerne sig, for at slippe for Besværet med selv at bygge deres Reder; de første slæber Kviste sammen og bygger Reder, de sidste fordriver Raagerne og sætter sig i Besiddelse af Rederne, i det mindste af Bygningsmaterialet til disse; Skarverne gør endelig paa deres Side Hejrerne Rovet stridig og svinger sig tilsidst op til Herrer i den blandede Fuglestat. Men ogsaa de, Tyvene og Røverne, bliver bestjaalne og plyndrede, thi Krager og Glenter, hvilke sidste sjældent savnes i saadanne Kolonier, føder sig selv og deres Unger for en ikke ringe Del med de Fisk, som Hejrer og Skarver slæber hjem til deres Hunner og Unger. Det første Møde mellem de forskellige Rugefugle er fjendtligt. Heftige, langvarige Stridigheder udkæmpes, og den ti Gange besejrede optager for ellevte Gang Kampen, inden den finder sig i det uundgaaelige. Men med Tiden bedres Forholdene i samme Grad, som de enkelte Individer i Staten har lært at indse, at ogsaa Samlivet har sine Fordele, og at der er Plads nok for fredelige Naboer. Stridigheder og Tvistigheder ophører ganske vist aldrig fuldstændig, men den ene Arts uforsonlige Krig mod den anden viger for roligere og mere taalelige Forhold. Man vænner sig til hverandre og udnytter saa meget som muligt sin Modstanders Virkeevne, ja det kan hænde, at den udplyndrede endog følger Røveren, dersom denne ser sig foranlediget til at slaa sin Bopæl op paa et andet Sted.

»Synet af en blandet Hejrekoloni er i høj Grad interessant. Noget mere afvekslende, smukkere eller mere tiltalende,« skriver Baldamus, »kan man næppe tænke sig end disse Ungarns Sumpe med deres Fugleverden, der udmærker sig lige saa meget ved Individernes Antal som ved Uligheden i Form og Farver. Man betragte kun de mest fremragende af disse Sumpbeboere samlede, og man tænke sig dem derpaa staaende, løbende, klatrende, med ét Ord levende, og man nødes til at indrømme, at et saadant Fugleliv er vidunderligt og storartet.« Denne Skildring er rigtig, selv naar man tillemper den efter den fattige Ø Adony. Hvor sammensmeltet den før saa talrige Befolkning end er, saa er her dog Tale om Tusinder og atter Tusinder. Paa store Strækninger af Skoven bærer ethvert Træ Fuglereder, mange ind-

til 20 à 30, og omkring og over disse bevæger sig og sysler de forskellige Koloniers larmende Flok. Raagernes, Graahejrernes og Nathejrernes Hunner ligger paa deres Æg i Rederne og kigger med deres mørke, svovlgule, blodrøde og søgrønne Øjne paa Fredsforstyrrerne, der betræder deres Helligdom; paa Kæmpetræernes højeste Grene sidder og klatrer, over dem flagrer, flyver og svæver de sorte, brune, graa, ensfarvede og brogede, matte og glinsende Fugleskikkelser; over alle disse slaar Glenterne deres Kredse; ved Stammerne hænger og arbejder Spætterne; i Blomsterne paa et Pæretræ søger smaa, smidige Havesangere, i Kirsebærtræernes Toppe Finker og Løvsangere deres daglige Brød. Det paa visse Steder saa vidunderligt herlige Liljekonvaltæppe paa Jorden er paa store Strækninger tilhvidtet og tilsmudset af Fugleskarn, forurenset af sønderslagne Æg eller Æggeskaller og af de fra Rederne nedfaldne, raadne Fisk.

Det første Skud fra vor Jagtherres Bøsse fremkalder et ubeskriveligt Virvar. Under en bedøvende Skrigen flyver de forskrækkede Hejrer, Raager og Skarver op fra deres Reder. En formelig Sky af Fugle dannes over Skoven, svæver frem og tilbage, op og ned, skjuler Toppene, for derefter atter at opløses i spredte Partier, der tøvende sænker sig ned over de nysforladte Reder, engang imellem formelig tilhyller disse, for derpaa atter at slutte sig til Hovedmassen. Enhver skriger paa sin Maade, saa at man ikke kan høre Ørelyd; alle flygter de, og alle bliver de snart af Bekymring for Ungerne og Reden lokkede tilbage igen. Hele Skoven kommer i Oprør; men uden at bekymre sig om den vilde Larm jubler en Spætte, slaar Nattergalen sine herlige Triller, aabenbarer der sig Digtersjæle mellem Tyve og Røvere.

Rigt belæssede med Bytte vender vi efter fire Timers Jagt tilbage til det bekvemme Fartøj, vort hyggelige Hjem, for paa vor videre Rejse at udnytte vore erobrede Skatte for Videnskaben. I Timevis sejler vi gennem Strandskove, saaledes som jeg nys har skildret dem, nu og da ogsaa gennem mindre, beboede Pladser, Landsbyer og Byer, indtil det tiltagende Mørke tvinger os til at lægge bi. Næste Morgen ved Daggry naaer vi til Apatin. Kanonskud, Musik og glade Hurraraab hilser den elskede Tronarving. Alle Slags Folk trænges omkring Dampbaaden; indfødte Jagtmedhjælpere, Folk, der er vante til at opsøge Fuglereder, klatre i Træer og trække Skindet af Fugle, kommer om Bord, og et Dusin Smaabaade, der her kaldes Czikler, indlades. Der-

paa vender Damperen for atter at sejle op ad Strømmen og landsætter os paa Bredden af en bred Flodarm. Ad denne sidste trænger vi for første Gang ind i de fugtige Strandskove. Efter den større Baad, der bærer os, følger i en lang Række, ligesom Ællingerne deres Moder, alle de smaa, som vi fik om Bord i Apatin. I Dag gælder hele Jagten Havørnene, der saa hyppigt ruger i disse Skove, at der paa en eneste Kvadratmil blev opdaget ikke mindre end fem af deres Reder. Under gensidige Ønsker om en god Jagt skilles vi nu for i forskellige Retninger at opsøge disse Ørnereder.

Fra gammel Tid kendte jeg godt den dristige, rovlystne, om end temmelig uædle Rovfugl, thi jeg havde ofte set den i Norge og Lapland, saavel som i Siberien og Ægypten, dog havde jeg endnu aldrig iagttaget den i dens Rede, hvorfor Lejligheden hertil var mig særdeles velkommen. I Overensstemmelse med sit Navn bebor den med Forkærlighed Kysterne af Havet, men samtidig Bredderne af store, fiskerige Søer og Floder. Driver Vinteren den bort fra dens Tilholdssted, saa vandrer den Syd paa, men kun saa langt, som den absolut maa, for selv i de kolde Maaneder at kunne opholde Livet. I Ungarn er den den almindeligste af alle større Rovfugle, forlader heller ikke Landet om Vinteren, og det er kun i dens yngre Dage, inden den er indtraadt i Forplantningsalderen, at den foretager længere Strejftog, som om den vilde se sig om i fremmede Lande. Tidligt om Foraaret ser man derfor inden for vort Jagtomraade udelukkende gamle, fuldvoksne og forplantningsdygtige Havørne, hvorimod om Efteraaret og Vinteren, foruden de nogle Maaneder før af Reden udfløjne Unger, ogsaa indvandrede Havørne opliver Donaus Strandskove. Saa længe Floden endnu ikke er isbedækket, er det dem en let Sag at skaffe sig Føde, thi de jager i Vandet ikke mindre godt, maaske bedre, end paa Land, kredser over Vandfladen, indtil de har faaet Øje paa en Fisk, styrter ned paa den som et Lyn, forsvinder stundom, idet de dykker efter den, under Bølgerne, men arbejder sig snart op igen ved Hjælp af deres kraftige Vinger, bærer Rovet, gennem hvis Skælpanser de har slaaet deres stærke Klør, bort til et afsidesliggende Sted og fortærer det der i Ro og Mag. Da man i Ungarn ikke bedømmer deres Røverier saa strengt som hos os og i Almindelighed behandler dem med en ufortjent Overbærenhed, indfinder de sig ligeledes regelmæssigt i Nærheden af Fiskerhytter og sidder her, ventende i Træerne, ofte lige

uden for Vinduerne, intil Fiskeren tilkaster dem nogle Fisk, eller indtil der ellers falder noget af til dem. Ligesom Fiskeren sørger ogsaa den ungarske, serbiske og slavoniske Bonde for dem derved, at han ikke nedgraver selvdøde Dyr, men kaster dem ud paa Markerne og overlader til Ørne og Gribbe eller til Hunde og Ulve at faa Aadselet bort. Isdækket holder Havørnen borte fra det Bytte, den ellers finder i

Raager.

Havet, og træffer den i Øjeblikket heller ikke paa noget Aadsel, saa lider den dog ingen Nød; thi ligesom den ædlere og dristige Kongeørn jager den da alt Slags Vildt, som den tror at kunne faa Bugt med. Den slaar ned paa Ræven saavel som paa Haren, paa Pindsvinet saavel som paa Rotten, paa Lappedykkeren saavel som paa Vildanden, den røver den diende Unge fra Sælhunden, gaar i sin blinde

Rovlyst saa vidt, at den slaar sine vældige Klør fast i Ryggen paa Delfiner og Stører, trækkes med disse ned i Dybet og drukner, inden det lykkes den at udfri sine Klør; nu og da angriber den endogsaa Mennesker. Som Følge deraf behøver den ikke at mangle noget, og da den dertil ikke er udsat for nogen regelmæssig Forfølgelse, fører den et ligefrem misundelsesværdigt Liv.

Lige indtil Rugetiden lever Havørnen i Fred med sine Lige, men ved dennes Indtræden vaagner ogsaa i dens Hjerte Kamplysten, i de fleste Tilfælde vel fremkaldt af Skinsyge. Om Hunnen saavel som om Reden kæmper den fortvivlet med andre af sin Art. Ganske vist varer et Ørnepars Ægteskab saa længe den ene af Ægtefællerne lever, men dette er kun under Forudsætning af, at Hannen kan beskytte sin Hun med andres Kurmageri og forsvare sin egen Rede. En udvoksen Ørnehan, der er sig sin Kraft bevidst, retter begærligt sine Blikke paa en andens Hun og Rede, og begge disse er hjemfaldne til den, saafremt det lykkes den at besejre den misundte Ejermand. Den retmæssige Ægtefælle kæmper derfor paa Liv og Død med enhver Frier, der søger at forstyrre dens ægteskabelige Lykke; højt oppe i Luften begynder Kampen, og tit bliver den først udkæmpet nede paa Jorden. Med Næb og Klør hugger snart den ene, snart den anden ind paa Modstanderen, indtil det lykkes den ene at faa fat i den anden, i hvilket Tilfælde den ogsaa straks føler dennes Klør i sin Krop. Som en Fjerbold styrter de begge fra Højden ned i Dybet, enten i Vandet eller paa den faste Jord, men kun for straks at begynde en ny Kamp. Som rasende Haner hugger de ædle Kæmper til hinanden, naar de slaas paa Jorden, og tilbageblivende Fjer og Blod bedækker Valpladsen og vidner om Stridens Alvor. Hunnen kredser om de to Kæmper eller ser, som det synes, ligegyldigt til fra en Trætop, men kærtegner dog Sejrherren, hver Gang denne efter endt Kamp vender tilbage til hende, enten saa denne Sejrherre er hendes egen Ægtefælle eller den fremmede. Ve den første, dersom Krigslykken skulde blive den sidste huld! I en Ørnehuns Øjne er kun den stærke den skønne værd.

Efter sejrrigt tilbageslaaede Angreb og Kampe af lignende Art, som ingen Ørnehan kan undgaa og i Ungarn uophørligt og hvert Aar gentager, tager Parret Reden i Besiddelse og begynder allerede i Februar paa dens Istandsættelse. De hertil nødvendige Materialier

plukker begge Ægtefællerne op fra Jorden eller fisker dem op af Vandet, bryder dem vel ogsaa nu og da af Træerne og bærer dem i Kløerne, stundom temmelig lange Veje, til Reden, for her at indflette dem saa kunstfærdigt, som en Ørn kan. Da en saadan Ombygning finder Sted hvert Aar, vokser Reden efterhaanden til en betydelig Højde, og man kan alene af denne bestemme dens Alder, ligesom man af denne sidste kan slutte sig til Varigheden af et Ørnepars Ægteskab; thi de ældste Ørnereder huser ogsaa de ældste Ørnepar. Reden er ikke altid opført i Topgrenene, men i ethvert Tilfælde højt over Jorden, mere eller mindre nær ved Stammen og stedse paa tykke og stærke Grene. der er i Stand til at bære Bygningen, der jo bliver tungere og tungere. Knortede eller svagere Grene danner saavel Under- som Overbygningen og yder passende Hulninger til Reder og Smuthuller for mange Klippespurvepar, der dristigt vover sig i den vældiges Nærhed.

I Slutningen af Februar eller i Begyndelsen af Marts lægger Hunnen sine to, højst tre Æg i den svagt skaalformede Rede og begynder ivrigt at ruge. Ørnehannen forsyner den saaledes beskæftigede Mage med Føde, fjerner sig for at søge Bytte, men, som det synes, meget ugerne og aldrig langt, og sidder, naar den har sørget for Hunnens og sine egne Fornødenheder, som en tro og opmærksom Vogter i Nærheden af Reden i et bestemt Træ, der tjener saavel til Udkigspunkt som til Hvile- og Sovested. Naar Æggene er blevne rugede i henved fire Uger, kryber Ungerne ud af Skallen, i Begyndelsen som hvide Uldklumper, fra hvis ydre Hylster der stikker et stort Næb, mørke Øjne og allerede ret hvasse Kløer frem; det er nydelige Skabninger, som allerede i deres tidligste Ungdom lægger stor Selvbevidsthed for Dagen. Nu faar Faderen og Moderen fuldt op af Arbejde. Begge skiftes til at søge Bytte og vaage over Ungerne, men kun Moderen overtager deres Pleje. Ganske vist gør ogsaa Faderen sit til at hjælpe med til at opdrage dem, men kun Moderen er i Stand til at yde dem de Tjenester, som jeg kunde kalde Ammetjenester. Bliver hun bortrevet fra dem i deres spæde Alder, maa de omkomme lige saa vel som Pattedyrenes Unger, som man berøver deres Moder. Med sit eget Bryst beskytter Ørnemoderen dem mod Kulde og Regn, af sin egen Kro tager hun frem til dem opvarmet, opblødt, i Forvejen fordøjet Føde. At udrette saadanne Ammepligter, det forstaar Ørnefa'r ikke; men senere, naar Un-

gerne er blevne større, halvvoksne, og naar de ved den Tid er blevne berøvede deres Moder, overtager den hele Omsorgen for deres Opdragelse, mader og plejer dem og det maaske med den største Opofrelse og Besvær. Ungerne vokser hurtigt: i den tredje Uge af deres Liv er den ene Side dækket med Fjer, med Slutningen af Maj er de fuldvoksne og flyvefærdige. Nu forlader de Reden, for under deres Forældres Ledelse at forberede sig til deres Kald i Livet.

Dette er i korte Træk disse Ørnes Livshistorie, som vor Jagt i de nærmeste Dage gjaldt. Ikke mindre end 19 beboede Reder besøgte vi og jagede med afvekslende Held. Snart til Fods, snart i en lille Baad, snart springende og vadende, snart krybende og snigende forsøgte vi uset og uhørt at nærme os de Træer, hvori Rederne var opførte; ventende og spejdende laa vi Timevis i hastigt opførte Rishytter under dem og kiggede efter Ørnene, der, skræmte af os eller andre, højt oppe i Luften slog deres Kredse og slet ikke vilde vende tilbage til Reden, men dog maatte vende tilbage og i heldigste Tilfælde blive vort Offer. Den ene Iagttagelse kædede sig til den anden, og disse Ørnejagter blev saaledes uforglemmelige for os alle.

Bortset fra Ørnene og andre Rovfugle, der desuden blev vort Bytte, forekom de saa lovende Skove os ellers at være temmelig fattige paa befjerede Beboere. Rigtignok var det endnu tidligt paa Aaret og Trækfuglenes Vandringer i fuld Gang; endvidere kunde vi knapt gennemsøge mere end selve Yderkanterne af Skovene, men ikke heller Antallet af Fugle, der maatte være komne tilbage og have slaaet sig ned i disse Skovhegn, svarede til vore Forventninger. Og dog var der en Ting, som jeg langt mere beklagede end denne i vore Øjne store Fattigdom: Manglen paa gode Sangere. Vel fremjublede Sangdroslen sine rige Sange i den foraarsduftende Skov, vel slog hist og her en Nattergal sine Triller, vel sendte Bogfinken os overalt sin Vaarhilsen i Møde, vel prøvede nu og da en Havesanger sin Strube, men ingen af dem var nok for vore forvænte Ører. Alle disse, der sang eller slog Triller, var efter vort Skøn kun Fuskere i Kunsten, ingenlunde Mestere; til sidst syntes det os næsten, som om Fuglesang og Fugletriller ikke stemte overens med disse alvorlige Skove, og at Ørnenes og Falkenes Skrig, Uglernes Tuden, Rørhønsenes og Ternernes hæse Skrig, Hejrernes Hvinen og Spætternes Latter, Gøgenes Kalden og Duernes Kurren var den Musik, der bedst passede her, og at den i Sivene levende

Rørsanger, der har lært største Delen af sin forvirrede Sang af Frøerne, var den eneste berettigede Sangfugl.

Den fjerde Jagtdag begav vi os til den nogle Mile fra Donaus Bred liggende Keskendskov. Vi kom ind paa en vid, langt borte af

Havørnerede.

Højder begrænset Slette, da vi havde forladt Strandskovene; gennem det store, mønsterværdigt drevne Gods Bellyes Marker førte Vejen, som vi med hurtige Heste tilbagelagde i flyvende Fart. Hist og her sumpede Enge med Damme og Vandgrave, en lille Lund, en stor Økonomibygning, omgiven af knudrede Ege, en Gaard, en Landsby

eller kun Marker uden Træer, saaledes var Præget paa det Landskab, gennem hvilket vi kørte. Fra Markerne hævede sig syngende utallige Lærker, paa Vejene trippede sirlige Vipstjerter, i Hækkene langs med Vejene sad Tornskader og Graaspurve, i Egenes Kroner støjede og sang de der byggende Stære og Alliker, over Vanddammene slog fiskende Flodørne deres Kredse, og tumlede der sig nydelige Fisketerner, i Sumpene jagede Viber; andre Fugle saa vi kun lidt til. Ogsaa Keskendskoven, hvortil vi naaede efter henved to Timers Rejse, og som er særdeles vel passet, er temmelig fattig paa Arter; men i denne Skov ruger Skrigeørne og Fiskeørne, Slangefalke og Musvaager, Falke og Ugler og frem for alt sorte Storke i en forbavsende Mængde, og vor Jagt blev derfor over al Forventning heldig. Og dog kendte Skovbetjentene, der først nogle Dage før havde faaet Underretning om vor høje Jagtherres forestaaende Besøg, havde gennemstrejfet Skovene for at finde Reder og betegnet disse paa et i al Hurtighed tegnet Kort, vistnok ikke alle de Rovfugle og sorte Storke, der byggede i denne ene Skov. »Her er jo ganske paradisisk«, bemærkede Kronprins Rudolf og angav i disse faa Ord klart og træffende det Forhold, der hersker i Ungarn mellem Mennesker og Dyr. Ligesom Østerlændingen kender heller ikke Ungareren til den Mordlyst, som i Vestevropa har fremkaldt den overordenlige Skyhed hos Dyrene og den store Fattigdom paa Dyr: endog Rovfuglen, der har slaaet sig ned paa hans Gaard, under han gerne et Hjem og griber ikke raat og grusomt ind i den Dyreverden, der lever og bevæger sig omkring ham. Ikke engang den usle Egennytte, som for Tiden fremkalder havesyge Fjerhandleres aarlige Røvertog til nedre Donaus Sumpmarker og for Pyntfjerenes Skyld ofrer Hundredtusinder af Skovens glade, bevingede Børn, har kunnet formaaet Magyaren til at afvige fra sine gode, gamle Skikke. Det er muligt, at Ligegyldighed for den ham omgivende Dyreverden kan have sin Del i hans Gæstfrihed: denne Gæstfrihed eksisterer imidlertid faktisk og har endnu ikke maattet vige for Forfølgelseslysten. Tillidsfuldt indfinder Dyrene, i Særdeleshed Fuglene, sig umiddelbart ved Menneskers Boliger; uden at bryde sig om Mennesket, passer de deres daglige Sysler. Ørnen ruger ved Skovvejen, Ravnen i Hækkene ved Markerne, den sorte Stork viser sig næppe mere sky end den fredede Husstork, Vildtet flyver ikke op fra sit Leje, naar Vognen kører forbi det i Skudvidde. Det er virkelig paradisiske Tilstande.

Saadanne Forhold skulde vi for øvrigt finde ogsaa uden for Keskendskoven. Efter at vi havde gennemstrejfet denne i forskellige Retninger, skudt over tyve Slangefalke og forskellige Ørne, styrket os med en prægtig Frokost og med Egnens fortræffelige Vin, tiltraadte vi, opfordrede til Hast af en truende Tordensky, Tilbagevejen til Fartøjet, ogsaa nu jagende og samlende, saa vidt Tid og Omstændigheder tillod det. Vejen, ad hvilken vi nu færdedes, var en anden end den, der havde ført os til Skoven, nemlig en rigtig god Landevej, som forenede adskillige Landsbyer med hverandre. Flere af disse havde vi bag os, da vi paa ny kom ind mellem Bygninger. Husene frembød i og for sig intet mærkværdigt; Beboerne derimod var langt interessantere, end jeg havde kunnet forestille mig.

Befolkningen i Landsbyen Dalyok bestaar næsten udelukkende af Schokazer eller katolske Serbere, der ved Tiden for Tyrkernes Herredømme var indvandrede dertil fra Balkanhalvøen eller var blevne slæbte dertil af Tyrkerne. Det er smukke, slanke Skikkelser, disse Schokazer, Mændene høje og kraftige, Kvinderne deres Mænd fuldt ud værdige, yderst velvoksne og, som det synes, ogsaa ret smukke. I førstnævnte Henseende kunde vi virkelig fælde en Dom, men i Henseende til Skønheden maatte Fantasien for en Del komme os til Hjælp. Thi Schokazerinderne bærer en Dragt, hvis Mage sikkert næppe forekommer inden for Evropas Grænser; en Dragt, som vor høje Jagtherre, fyndigt og træffende som altid, kaldte mytologisk. Naar jeg siger, at Hoved og Ansigt for en stor Del er indsvøbt i besynderlige, om end ikke smagløst bundne og knyttede Tørklæder, og at Kjolen erstattes af to brogede, skørtelignende Stykker Tøj, der ikke er forbundne med hinanden, maa jeg forøvrigt overlade en livlig Indbildningskraft den fuldeste Frihed, uden at behøve at frygte for, at den skal overskride de virkelige Grænser. Jeg for min Del blev levende mindet om en Lejr af arabiske Nomadehyrder, som jeg engang traf i det indre Afrikas Urskove.

Under en øsende Regn naaede vi ved Mørkets Frembrud vort hyggelige Fartøj. Regnfuld var ogsaa den følgende Morgen, den hele Dag skyet og Jagten forholdsvis daarlig. Alt dette opfordrede os til at rejse videre, hvor taknemmeligt vi end erindrede os de paa Godset Bellye tilbragte Dage, og hvor lønnende det sandsynligvis vilde have været for os at blive her og samle og studere. Med varme, velfor-

tjente Taksigelser tog vor Jagtherre Afsked med de erkehertugelige Embedsmænd paa Godset; endnu et Blik paa Skovene, som havde budt os saa meget, og vort hurtige Fartøj ilede atter ned ad Donau. Efter nogle Timers Forløb naaede vi Draueck, Mundingen af Drau, der herefter synes at bestemme Donaulejets Retning. Et af de mest storartede Flodlejer, jeg nogen Sinde har set, ligger for os. En vidtstrakt Vandflade udbreder sig, mod Syd begrænset af smilende Højder, i alle øvrige Retninger af Strandskove, saadanne, som vi hidtil har set. Hovedflodløbet og Biflodens Leje kan man ikke skelne fra hinanden; hele den umaadelige Vandflade ligner en eneste, rundt om afsluttet Sø, hvis Bredder kun fremtræder tydeligt ved den ovenfor nævnte lange Række Høje, thi mellem Skovens grønne, hvor en Lysning tilsteder et Indblik, ser man atter igen Vand, Rør- og Sivtykninger, de sidste, der bedækker den milestore Sump Hullo, i, som det synes, endeløs Udstrækning. Kæmpemæssige Træstammer, der er fulgte med den ene eller den anden Flod og kun delvis er overskyllede af Vand, antager fantastiske Former, og det ser ud som om Underverdenens Sagndyr laa her og strakte deres skælpansrede Kroppe op af de mørke Bølger. Thi mørk, næsten sort strømmer den »lyse« Donau frem, medens vort Skib iler forbi Draueck. Sorte, graa og blaasorte hænger Tordenskyerne paa Himlen, tilsyneladende ogsaa mellem det i Hundreder af forskellige Schatteringer skinnende grønne i Skovene og over de ensformige, gule Sivflader; Lynene kaster en skarp Lysning over Billedet, Regnen falder i heftige Strømme, Tordenen ruller nu og da, Stormen tuder i de høje, gamle Træers Toppe, oprører Vandfladen og kroner de mørke Bølgekamme med graahvidt Skum; men nede i Sydost bryder Solen gennem de sorte Skyer, kanter dem med Purpur og Guld, kaster sit Lys derover, saa at Skyggerne fremtræder endnu stærkere, og straaler skinnende over de brogede Høje, der længst borte i Horisonten optaarner sig til høje Bjærge. Dér langt borte glimter der Gaarde og Landsbyer frem, her oppe afbryder højst en kegleformig, sivbedækket Fiskerhytte det storartede, i sin Vildhed og i sin pludselige og bevægelige Belysning ubeskrivelige Billedes Oprindelighed.

Højst mærkelig er Fugleverdenens Fattigdom, i det hele taget det Øde, der hersker paa de store Vandflader. Ingen Maage svæver hen over Donauens Spejl, ingen Fisketerne flyver der i Zigzag op og ned, højst hæver der sig en og anden And op af Floden. Dertil kom-

mer nu og da en Graahejre, en Flok Nathejrer, en Havørn og nogle Glenter, Ravne og Krager, maaske ogsaa en Flok Viber, og hermed er Rækken af de Fugle, man her sædvanligvis ser, udtømt.

Dagen efter gennemstrejfer vi, jagende og studerende, en vidunderlig Egn. De blaa Bjærge, paa hvilke der Dagen før under Tordenvejret laa et klart, gyldent Solskin, er Fruskagoras Højder, en skovbeklædt, herlig Bjærgstrækning. Grev Rudolf Chotek har med største Betænksomhed ordnet alt til en værdig Modtagelse af vor høje Jagtherre og dermed tillige beredt os uforglemmelige Dage. Fra Landsbyen Cerewic, over for hvilken vort Dampskib ligger, kører vi daglig gennem Bjærgkløfter, klatrer kørende, ridende eller gaaende op paa Højderne, for hver Aften at vende hjem, lykkelige og fulde af Beundring. Det herlige, gyldne Foraar forfrisker Hjerte og Sind, og vor Vært er saa utrættelig i sin Opmærksomhed, Artighed, Elskværdighed og Godhed, at de i Fruskagora tilbragte Dage for os blev de indholdsrigeste og behageligste paa hele Rejsen.

Den Egn, vi daglig gennemstrejfer, er meget smuk. Omkring Byerne breder der sig Marker og Enge; ovenover disse begynder det Bælte af Vinbjærge, der naaer lige op til Skovbrynet; i Dalene og Kløfterne blomstrer og dufter nu utallige Frugttræer, hvilke hele Egnen har at takke for et ualmindelig venligt Præg. Paa Skraaningerne ved Vejene, der i Almindelighed følger Dalene, vokser der en yppig Smaaskov, og vederkvæges Øjet af en saa meget rigere Blomsterpragt, som der i Dalene ikke fattes mumlende Smaabække. Fra de førstnævnte Højder opruller der sig for Øjet et overraskende skønt Landskabsbillede. Nedenfor i Forgrunden hæver sig malerisk og amfiteatralsk Landsbyen Cerewic; derpaa følger den brede Donau med sine Skove paa den anden Bred; bagved Floden og disse udbreder sig næsten endeløst den ungarske Lavslette og viser Beskueren sine Agre og Enge, Skove og Kær, Landsbyer og Flækker i den usikre, vekslende og derfor saa meget desto mere fængslende Belysning; mod Øst endelig standses Blikket ved Fæstningen Peterwardein. Fra Markerne hæver der sig syngende Lærker, fra Buskene klinger fuldttonende Nattergalens Sang, fra Vinbjærgene lyder Klippedroslens klangfulde Toner, højt oppe i Luften slaar to Gribbe- og tre Ørnearter deres vide Kredse.

Efter at vi har passeret et kort Stykke Vej, forsvinder Flod, Byer og Marker, og vi kommer ind i en af Bjærge hemmelighedsfuldt skjult

Skovdal. Bratte og stejle er Bjærgvæggene paa begge Sider: en ganske vist ikke høj, men tæt Skov bedækker saavel dem som deres Aase og Toppe. Eg og Lind, Alm og Løn danner paa vide Strækninger, Rødbøg og Hvidbøg paa andre Steder, disse Skove, som rundt om er kantede med tætte, lave Buske, i hvilke det ene Nattergalepar har slaaet sig ned ved Siden af det andet. Ingen storartede Udsigter belønner Vandreren, som klatrer op paa de højeste Aase og mod Nord ser Ungarn, mod Syd Serbien ligge for sin Fod, men rundt om er han omgiven af et mystisk Skovmørke, som virker beroligende og velgørende paa Hjerte og Sind. Fra Hovedkammen, der allerhøjst hæver sig til henved 2700 Fods Højde, fórgrener der sig i mere eller mindre lodret Retning til begge Sider flere Kæder, der, betragtet fra den ene eller den anden Side, ofte frembyder et henrivende Syn. De synker ned til Dalstrøgene eller omslutter Dalkedler, hvis Vægge hidtil har umuliggjort enhver Bortførelse af fældede Træer og derfor pranger i den mest jomfruelige Skovpragt. Kæmpemæssige, lige Bøge, der helt op indtil Toppen er nøgne og grenløse, hæver sig op af de halvt raadnede Løvmasser, i hvilke Jægernes Fod synker ned indtil Knæet; knudrede Ege strækker deres Topgrene op i Luften, som om de vilde indbyde Rovfuglene til i dem at bygge deres Reder; tætløvede Linde danner paa sine Steder en saa tillukket Løvhvælving, at Solstraalen kun som en mangfoldig brudt Refleks kan finde Vej til Jorden. Sangdrosler og sorte Stære, Piroler og Rødhalse, Bogfinker og Løvsangere er, foruden de overalt forekommende Nattergale, Sangerne i denne Skov; Gøgen sender sin Vaarhilsen fra Bjærg til Bjærg, Sort- og Grønspætten, Nøddekrigen og Mejsen, Ring- og Blaaduen lader sig høre.

Vor Jagt gjaldt her hovedsagelig den største europæiske Rovfugl, Munkegribben, hvis nordligste Rugegrænse Fruşkagora synes at være. Til den havde nylig den anden store evropæiske Grib sluttet sig, sandsynligvis hidlokket af de ulykkelige Ofre for den serbiske Krig, og begge rugede her under den dyreelskende Godsejers erklærede Beskyttelse. Begge disse Gribbearter kendte jeg fra mine tidligere Rejser, men det var mig dog særdeles kært at faa Lejlighed til at studere dem paa deres Rugepladser og lytte til mine Jagtkammeraters og Grev Choteks Meddelelser; thi selv paa disse Jagter var Studiet af Dyrelivet mit Hovedøjemed, atter kædede den ene Iagttagelse sig til den anden,

og mange for os alle dunkle Sider i de to Kæmpefugles Levevis belystes gennem vore Iagttagelser.

Munkegribben, hvis Udbredelsesomraade omfatter ikke blot Evropas tre sydlige Halvøer, men ogsaa Vest- og Mellemasien lige indtil Indien og Kina, er Standfugl i Fruskagora, men foretager efter Rugetiden gerne længere Udflugter, der regelmæssigt fører den til Nordungarn, ikke sjældent ogsaa til Mähren, Bøhmen og Schlesien. Vældige Flyveredskaber sætter den i Stand til at foretage saadanne Rejser uden noget som helst Besvær. Naar den ikke er bunden af Æg eller Unger, der behøver Hjælp, hæver den sig i de første Formiddagstimer op fra det Træ, i hvilket den har haft Natteleje, stiger i spiralformige Kredse op til Højderne, i hvilke den aldeles forsvinder for det ubevæbnede Menneskeøje, overskuer herfra med sit ualmindeligt skarpe Øje overordenlig udstrakte Flader med beundringsværdig Sikkerhed, skelner endog et ganske lille Aadsel og styrter sig, saa snart den har opdaget et saadant, ned fra Højden for at fortære og fordøje det eller i det mindste putte det i sin Kro, hvorpaa den tiltræder Tilbagevejen til det gamle Sted eller fortsætter sin Vej. Ligesom den gennemsøger det underliggende Landskab, der maaske omfatter flere geografiske Kvadratmile, men dog for dens Blik er fuldkommen aabent, giver den ogsaa Agt paa andre af sin Art, eller store, aadselædende Rovfugle i det hele taget, for at drage Fordel af deres Handlinger. Kun paa denne Maade kan man forklare sig, at saa mange Gribbe pludselig og samtidig indfinder sig ved et større Aadsel og dette selv i saadanne Egne, hvor de ikke er bosiddende. Det er ikke deres i og for sig temmelig sløve Lugtesans, men deres Syn, der leder dem paa deres Røvertog. Den ene flyver efter den anden, naar den ser, at denne har udspejdet noget Bytte, og dens Flugt er saa hurtig, at den i Reglen kan naa at være ved Maaltidet i god Tid, naar den, som har opdaget Byttet, endnu raadvild slaar sine Kredse over det. Dens Slægts Graadighed trodser enhver Beskrivelse. Tre til fire Gribbe kan paa nogle faa Minuter meget godt gemme i deres Kro Liget af en Hund eller et Faar; Maaltidet foregaar saaledes med en næsten ubeskrivelig Fart, og den, der kommer for sent, bliver narret."

For Gribbene i Fruskagora frembød Egnen for øvrigt mange for Kro og Mave egnede Dyr; thi i de af os skudte og opskaarne Gribbes Fordøjelsesredskaber fandt vi Rester af Siseler og store Firben, hvilke

Rovdyrene vel næppe har fundet døde, men efter al Sandsynlighed har grebet og dræbt.

Paa Grund af Fruskagoras nordlige Beliggenhed og det omkringliggende Lands ordnede, for Gribbene saaledes kun lidet gunstige Forhold, laa Munkegribbene under vort Ophold blandt dem endnu rugende paa deres Æg, hvorimod de længere sydpaa rugende Par af samme Art allerede maatte have Unger. Deres Reder var opførte i Skovens højeste Træer, de fleste omtrent i den øverste Tredjedel af Bjærgvæggens Højde. Flere af dem var godt kendte af Grev Chotek og hans Jægerpersonale, da de i de sidste tyve Aar havde tjent som Rugesteder for et, maaske det samme Par, hver Gang var bleven yderligere tilbygget og derfor til sidst havde faaet et anseligt Omfang; andre syntes at være af nyere Datum, men alle var de opførte af Gribbene selv. I de ældste og største kunde vel en velvoksen Mand ligge udstrakt, uden at behøve at stikke Hoved eller Fødder ud over Kanten.

Under disse Reder sad vi spejdende og lurende, lyttende til Livet i Skoven og afventende de ved vor Ankomst opskræmte Gribbe, for at sende dem en sikker Kugle eller et Skud Hagel. Flere Dage i Rad drog vi hver Morgen ud i den herlige Skov, og ingen Dag vendte vi tilbage til Floden uden Bytte. Ikke mindre end otte store Gribbe, flere Ørne og en Masse Smaafugle af den mest forskellige Art blev vort Bytte, og rige, for os alle interessante Iagttagelser bidrog til end yderligere at forøge disse Jagtdages Nydelser. Men naar den sidste Solstraale var forsvunden, samledes hele Byens Ungdom omkring vort Skib. Violiner og Sækkepiber smeltede da sammen i vidunderlige, om end meget simple Melodier, og Drenge og Piger traadte de smukkeste Folkedanse til Ære for den høje Gæst.

Efter at vi ogsaa paa den anden Donaubred havde jaget med Held, skiltes vi omsider paa den femte Dag efter vor Ankomst til Fruskagora fra vor elskværdige Vært, Godsejeren, og ilede videre ned ad Donau. Efter tre Kvarters Sejlads kom vi til Peterwardein, en lille, nu forældet, men smukt og malerisk beliggende Fæstning, og en halv Time senere til Karlowitz, i hvis Nærhed vi tilbragte Natten. Morgenen derpaa naaede vi Kovil, Endepunktet for vor Rejse.

I Nærheden af denne store By ligger der rundt omkring Markerne Skove, i hvilke Egen ganske vist er fremherskende, men Under-

skoven saa tæt, at, trods de mange beboede Steder rundt omkring, Ulve og Vildkatte i dem har kunnet føre en ganske vist truende, men næppe truet Tilværelse. Det er derfor intet Under, at ogsaa alle Slags Rovfugle, i Særdeleshed Hav-, Kejser-, Skrige- og Dværgørne, Musvaager, Glenter, Høge og Ugler har valgt dem til Rugeplads, og at de ligeledes i Mængde huser allehaande Smaafugle. Derhen begav vor høje Jagtherre og hans Svoger sig, visse paa rigt Bytte, medens Eugen v. Homeyer og jeg forsøgte vor Jagtlykke i den oven for Byen liggende Sump, der ved det nu herskende Højvande var bleven forvandlet til en stor Sø.

Uagtet næppe mere end den mindste Del af denne Sumps befjerede Befolkning kan være ankommen, men Fuglenes Træk tværtimod er i fuld Gang, hersker der et overraskende rigt og mangeformet Liv. I næsten uafbrudte Rækker drager store Flokke af Svaler mod Flodens Bølger, snart samlede i tætte Sværme, snart spredende sig næsten over Donaus hele Bred; øjensynlig søgende efter Redepladser vandrer Hundreder af sorte Ibiser, idet de under Flugten danner den sædvanlige Kegleform, op og ned ad Strømmen, hastende mod den nærliggende Theisflod eller kommende derfra; beskæftiget med at fange Fisk skrider paa alle for dem tilgængelige Steder paa den udstrakte Vandflade Purpur-, Graa- og Tophejrer frem og tilbage; bærende lange Siv til Reden kommer Kærhøgene flyvende ad deres gamle vante Veje; paa ny parrede Ænder, hvis Æg er blevne bortskyllede af Højvandet, hæver sig ved Synet af vor lille, fladbundede Baad larmende op af Vandet, hvorimod Lappedykkerne søger deres Redning i Dybet. Kort sagt, ikke en eneste Del af den store Flade er fri. En Skovbetjent, der nøje kender den under Vand staaende Skov og de under Vandet forsvundne Veje, venter os i et lille Hus, der som en Ø stikker op midt i det oversvømmede Land, og bliver vor Vejviser i en Skovørken, der langt overgaar de hidtil af os besøgte, idet Højvandet til de tidligere Hindringer har føjet nye. Idet vi strejfer mange Grene, der ellers sidder højt over Jorden, og ofte maa bukke os under Grene, der aldeles spærrer Vejen, forsøger vi at arbejde os frem ad de brede Vandveje mellem omstyrtede Træer, svømmende Træstubbe og trænge ind til det indre af Skoven. Stokænder, der ruger paa Træstubbe, og hvis Reder hidtil er blevne forskaanede for Oversvømmelse, lader sig ikke forstyrre ved vort Komme, men

bliver ubevægeligt liggende paa deres Æg, skønt vi glider forbi dem i kun et Par Alens Afstand, Toplommer, der har opsøgt det friere Vand, svømmer, da de faar Øje paa os, til Siden ind under den tætte Løvhvælving, der dannes af de Træer, der staar i Vand lige op til Kronerne; Vipstjærten tripper og hopper fra det ene Træstykke til det andet; Spætter og Nøddekriger hænger tæt over Vandfladen fast ved Stammerne, for paa deres sædvanlige Maade at se sig om efter Føde. Det ene Billede af Dyrelivet fortrænger det andet, men ethvert forekommer en ualmindeligt, eftersom de herskende Forhold i væsenlig Grad har forandret det. For at komme til Havørnens Rede, maa vi vade over en lang Strækning, for at besøge en Ravnerede gøre betydelige Omveje; en regelmæssig Jagt er ikke mulig under saadanne Forhold, men vor blev dog særdeles lønnende. Mig forskaffede denne Udflugt den Glæde, at faa Lejlighed til at se en af Europas mest fremragende befjerede Bygmestre, Pungmejsen, arbejde paa sin Rede og til i det hele taget for første Gang at iagttage den under dens Virksomhed.

Den følgende Dag samles hele Jagtselskabet i en af de ovennævnte, af Marker omgivne Skove. En ungarsk Skovrider har foranstaltet en storartet Ulvejagt, men baaret sig saa kejtet ad, at Ulvene har kunnet snige sig uset og ubemærket bort. Den haabløse Jagt bliver derfor indstillet, og den korte Tid, vi endnu har tilbage, helliges til den mere lønnende Iagttagelse af Fugleverdenen i Skoven.

Allerede samme Eftermiddag forlader vi Kovil, naaer ved Solnedgang endnu en Gang Peterwardein, sejler først paa Natten forbi Fruskagora, forlader den følgende Dag kun Fartøjet en eneste Gang, for at jage i Rørsumpen Hullo og faar ogsaa her set den hidtil forgæves søgte Pragthejre; vi maa imidlertid tænke paa, at Tiden løber, og iler videre for ikke at forsømme Iltoget til Wien. Idet vi taknemmeligt erindrer os de sidst forløbne Dage og beklager Timernes hurtige Flugt, sejler vi forbi alle de Strandskove, som har haft saa meget at byde os, og med det varme Ønske om, at kunne vende om og dvæle der i længere Tid, tager vi for denne Gang Afsked med det rige og ejendommelige Land.

Indhold.

	Side
Laplands Fuglebjærge	1
Tundraen og dens Dyreverden	28
Den asiatiske Steppe og dens Dyreverden	50
Skove, Vildt og Jagt i Siberien	79
Stepperne i det indre Afrika	128
Afrikas Urskove og deres Dyreverden	156
Pattedyrenes Vandringer	187
Fuglenes Familieliv	215
Karakterbilleder af Abernes Liv	239
Karavaner og Ørkenrejser	273
Land og Folk mellem Nilens Katarakter	309
En Rejse i Siberien	341
De hedenske Ostjaker	369
Nomadiserende Hyrder og Hjorde paa Steppen	400
Folke- og Familieliv hos Kirgiserne	426
Kolonister og Deporterede i Siberien	454
Forskningsrejser paa Donau	481